لوی خدای،لوی علم،لوی جهان

د عینیت فلسفه

څېړنه او ارزونه

ډاکتر سید شیراقا حرکت

Ketabton.com

Great

PHILOSO

Resea

Docto

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

لومړۍ برخه

فهرست

۱- سریزه

۲ ـ حرکت

۳ ـ فلسفه علم دی ؟

۴ ـ لوی جهان

۵ ـ د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک

۶ ـ شعوري پدیدي او د جبر او اختیار دیالکتیک

۷ ـ ایدیالیستي او ماتریالیستي دیالکتیک

۸ ـ شعور او لا شعور

۹ ـ شپږم حس ،که د شعور او لا شعور دیالکتیک؟

۱۰ ـ اسلامي او غیر اسلامي فلسفې !

۱۱ ـ مرګ او ژوند فنا او بقاء

۱۲ ـ فلسفي لار

۱۳ ـ فلسفي قانونمندي

۱۴ ـ فلسفه او ځانګړي علوم

۱۵ ـ مقضي او مقدره « د خالق او مخلوق» اراده

۱۶ ـ دعېنیت فلسفه اوځانګړي علمي اصالتونه

۱۷ - د فیثا غورث د متما تیک اصالت او دعېنیت دفلسفې نظر

۱۸ - ددکارت دریاضیاتو اصالت د عېنیت دفلسفې له نظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ ــ ځه ډول يوې کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام ولړزاوه اودعېنيت دفلسفې سر ليکه جوړه شوه
۲۰ ــ د فلسفې اساسي مسايل
۲۱ ــ فلسفي مجموع الجزاير
۲۲ ــ دين او فلسفه
۲۳ ــ فلسفه په مادي قدامت ،حال او ابديت کې
۲۴ ــ روح ــ ظهور ،بدلون او پايښت يي
۲۵ ــ دين ـ زيږنده او پرمختيا يي
۲۶ ـ شېطان
۲۷ ــ فلسفه بې ثمره علم دی ؟

دوهمه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب فلسفي څېړنه

١ ـ د شعري تیورۍ علمي څېړنه
٢ ـ کلتور ـ د هغې صحیح او غلط تعبیرونه

د لوی څښتن په نامه چې یواځې انسان ته یې د تعقل او تفکر توان ورکړ .

ډاکټر شاولي

کله چې په ١٩٨٧ م کال کې له زندان څخه را خلاص شوم ، د محترم ډاکټر حرکت د «عینیت او ذهنیت دیالکتیک» زما لاس ته را ورسیده ، چې په ډېر دقت سره مې هغه ولوستله او وپوهیدم چې د افغان لیکوالو په منځ کې یو لیکونکي پیدا شوي چې توانیدلي یو ډېر زور اثر په فلسفي کې ایجاد کړي.

بیا کله چې پس له ډیرو کلونو نه وروسته ډاکټر صاحب حرکت د جرمني د ایسن په ښار کې خپله نشریه «حرکت» خپره کړه او ماته ئې د مطالعې له پاره راولیږله ، پوه شوم چې د ډاکټر صاحب علاقمندي د فلسفي د لیکلو سره لا پاتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیني دوستانو چې هغوئ هم « حرکت» لوستلي وو له ما څخه پوښتنه وکړه چې په اوسني شرایطو کې ایا داسې فلسفي اثارو ته ضرورت شته ؟

ما دهغوئ په ځواب کې وویل چې هو ! اوس چې پرلپسې خشونتونه او جګړې زمونږ په ټولني کې بیداد کوي زما په آند یو علت ئې دادي ، هغه کسان چې په خشونت ، زور زیاتي او جګړه کې بوخت دي د خپلو دغه کرغېړنو اعمالو په نتایجو ژور فکر نه کوي. یواځې فلسفه ده چې انسانانو ته دژور غور او اندیښني توان ورکوي او یواځې د هغې په قوت د خپل مسؤلیت او رسالت احساس کولي شي چې په خپله ټولنه کې ځه ډول چلند غوره کړي چې منطقي او معقول وي.

د بیلګې په توګه سي سرو cicero (۱۴۳ــ ۱۰۶) ق م د روم لوي لیکوال د افلاطون څخه داسي نقل قول کوي: « انسا ن ته نه ښائي چې هیڅکله د خپل هیواد او خپلو والدینو په مقابل کي له خشونت څخه کار واخلي.

او افلاطون داسي هم واي چې خپل هیواد ته باید حتي دخپلو والدینو په پرتله زیاد تره احترام وشي. یا افلاطون واي چې واک لرونکي او ټولواکان باید یا فیلسوفا ن وي او یا په فلسفه وپوهیږي . نو زما په آند په فلسفي موضوعاتو کي لیکنه بې ګټې نه ده او د حرکت صاحب لیکني د سولي د فرهنګ په تقویه کي ډیر ارزښت لري.

اوسني اثر چې د پخواني اثر یعني « د عینیت او ذهنیت دیا لکتیک »په ادامه لیکل شویدي د ډاکټر حرکت ډیر زیار او هڅې په کې متبلور شوي دي او ور څخه افغاني رنګ او ورېمه احسا سیږي. اوس چې د مطالعې خاوندانو ته د کتاب په ډول

وړاندې کیږي ، زما هیله داده چې په ډیر غور او دقت سره ولوستل شي

هیله کوم چې دا اثر زمونږ دګران هیواد نور دانشمندان وهڅوي چې لکه ډاکټر صاحب غوندي په خپلو تخصصي ساحو کي ورته آثار هیواد والو ته وړاندي کړي.

په پاي کي ډاکټر صاحب ته په فرهنګي فعالیتونو کي لا زیات بریا لیتوبونه غواړم .

ډاکټر شاولي
جنوري 2009

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نام کسی کافرید از عدم
به انسان عطا کرد بکرو قلم

فکر و قلم

عبدالکریم « میثاق »

بلي فکرو قلم یا به عبارهً دیگر اندیشه وخامه در انکشاف ،ترقي و دیگر گونیهاي اجتماعي نقش برجسته وسازنده مي داشته باشد .

هر پدیدهً زنده گاني چي به دانش اجتماعي و چي به دانش طبیعي ارتباط داشته باشد ،راهش از سرزمین پُر نقش و نگار اندیشه وخامه مي گذرد .تمامي فراورده هاي مادي و معنویکه نیازمندي هاي انسان را رفع مي نماید و موجب سهولت در زندگي انسان مي شود ، درگام نخست درباره اش فکر شده ودرگام بعدي آن فکر، به وسیله قلم نقش کاغذ مي گردد . همه چیزي را که شما درپیرامون خود مي بینید ازجرنگانه وپوقانه گرفته تا به وسایل بسیارپیچیده وپیشرفته تکنالوژي گوناگون امروزین، همه وهمه ، اول درذهن انسان ساخته شده است وسپس نقشه وشرح آن توسط قلم به روي کاغذ آورده شده وبعد درساختمان وتولید آنها اقدام گردیده ودرخدمت انسان قرارگرفته است. ازینجا است که ما به اهمیت ونقش سازنده اهل اندیشه وقلم پي مي بریم ومي دانیم که در دنیاي امروز این همه پیشرفت ، ترقي وتکامل خارق العاده تکنالوژي که باعث

سهولت ورفاه ، تشویش وترس انسان شده است ثمره اندیشه وقلم اندیشمندان ونویسندگان است.

هرگاه اندیشمندان ونویسندگان به منظور بیداري وآگاهي انسان درجهت افکار ملکوتي فهم ودانش خود را به کار اندازند به یقین که باعث خوشبختي انسان مي شود وهرگاه درجهت افکار شیطاني به کار برند یقیناً که باعث بدبختي انسان مي شود . چنانچه تجربه روزمره جامعه بشري شاهد برحق این مدعاست. همچنان اهل اندیشه وقلم اگراندیشه وقلم شان را به منظور صلح ، امنیت ، همبستگي واتفاق انسانها وبه خاطر دفاع ازحقوق مظلومان وبرابري حقوق انسانها اعم اززن ومرد وتأمین عدالت اجتماعي ، آزادي مدني ، ایجاد وتحکیم دموکراسي برمبناي ارزشهاي اعلامیه جهاني حقوق بشر، به کار مي برند ، درحقیقت به سوي افکار ملکوتي گام مي بردارند وآنانیکه برعکس اینها ، اندیشه وقلم شان را درجهت نفاق وشقاق ، خشونت وجنگ ، تبعیض هاي نژادي ، لساني ، اسارت مادي ومعنوي انسان ، به کار مي گیرند ، درحلقهً پیچیدهً افکار شیطاني دست وپا مي زنند .

مؤجزاینکه فکرو قلم درجامعه بشري نقش عمده ومهم دارد . کشورهایکه از داشتن شخصیتهاي اهل اندیشه و قلم برخوردارند ونقش مثبت آنان را گرا مي ومحترم داشته اند توانسته اند به شاهراه ترقي وعدالت اجتماعي گامهاي استوار وثمربخشي بردارند ومردم شان ازمزایا ورفاه زندگاني برخوردار باشند . مردم زماني مي توانند ازمزایاورفاه زندگاني برخوردارشوند که به صورت آگاهانه وهشیارانه درخدمت وطن خویش قرارگیرند . بیداري، آگاهي وهشیاري احاد مردم زماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

به دست مي آيد كه به خاطر اين هدف والاي انساني وملي درميان مردم باحوصله مندي وپيگيرانه كار روشنگرانه فرهنگي به وسيله اهل انديشه وقلم صورت گيرد . كسانيكه درين راه كار ، كوشش وتلاش مي كنند وجيبهً بزرگ ملي وانساني خويش را ادا مي نمايند .

با درنظرداشت آنچه گفته آمد كارهاي ثمربخش فرهنگي يكي از اهل انديشه وقلم وطن محبوب ما افغانستان محترم داكتر شيرآقا حركت قابل ياد آوري وقدرداني است. ازچند سال بدينسو جناب داكتر حركت ، نشريه ي را به نام "حركت "چاپ ونشر مي نمايد . همه اهل فرهنگ وقلم مي دانند كه چاپ ونشر يك نشريه به خصوص در شرايط افغانستان ودرميان افغانها كار بسيار فرساينده ودشوار است. ازينكه داكتر حركت درين چند سال توانسته كه نشر "حركت "را ادامه دهد قابل ستايش است. اين ستايش زماني درخشان تر مي شود كه وي با ايجاد اين كار عملي فرهنگي توانسته است ساير فرهنگيان محترم را هم به كاروادارد واانديشه هاي بكر شان را نقش "حركت نمايد . " به عباره ديگر نه تنها خودش را بلكه جمع ديگري ازاهل فكرو قلم را نيزبه حركت درآورده است.

داكتر حركت زياد به مسايل فلسفي مي انديشد واين پرسشهاي فلسفي را دربرابرانسان مطرح مي سازد : كه ماكي هستيم ، ازكجا آمده ايم وبه كجا مي رويم ؟پرسشهايي كه ازطرف اهل اديان ، عرفان

وعلم پاسخهاي گونه گونه ارايه شده است. دين موضوع آفرينش را مطرح كرده وعلم موضوع تكامل را . عرفان زاهدانه ، مسئله رياضت كشي را وعرفان عاشقانه ، مسئله عشق را . داكترحركت هم درمقاله هاي خويش كوشيده است كه درين

موضوع پيچيده ازنگاه علمي برخورد نمايد . البته همه اهل انديشه وقلم مي دانند كه علم هيچ موضوع ومسئله را تازمانيكه درتجربه وعمل ثابت نشده باشد مدارا اعتبارقرار نمي دهد . اين راز سربه مُهرنابكشوده خلقت ، باتمامي عظمت ، شكوه ونظم وجلالش تاكنون به صورت كل ناشناخته مانده وعلم هم بجزاز فرضيه هايي نتوانسته اين راز را به صورت حقيقي وانكار ناپذيربرملا سازد . يگانه فرضيه كه مورد توجه علم قرارگرفته وبرمبناي آن مطالعات علمي جريان دارد همانا فرضيه "بيگ بانگ "(انفجاربزرگ) است. هرچه درمورد شناخت هستي وكاينات جستجوصورت مي گيرد ودرساحه هاي مختلف هستي پژوهش به عمل مي آيد ودربخشي ازطبيعت وهستي رازهاي پيچيده (كه همه در يك نظم وسستم شگفتي انگيزجريان دارد ،) باز مي شود ، بلادرنگ دربرابرآفريدگاروپروردگارآن سرتعظيم وتسليم خم مي گردد . درمقاله هاي گوناگون فلسفي جناب داكتر حركت كوشيده مي شود تا گرهي ازين رازهاي ناپيدا درشناخت علمي پديده هاي زندگي باز شود. مي توان يكي ازين پديده هارا كه انسان مي باشد مورد توجه قرارداد . خود انسان يك موجود مغلق وناشناخته است. درين جا آن گفته معروف را مي توان به ياد آورد كه گفته شده است: خود شناسي خدا شناسي است. اين بدين معنا است كه وقتي انسان بخود متوجه گردد ، درمي يابد كه انسان ازنگاه ساختمان فزيكي ودنياي رواني

يك سيستم فوق العاده منظم وپيچيده ويك ماشين بي مثال وبي مانند وزيبا است وازين جهت گفته شده است كه انسان شهكار طبيعت ، اشرف مخلوقات وخليفه خدا به روي زمين است. درطبيعت وهستي هرچي كه آفريده شده است به خاطرخدمت به انسان است واين انسان است كه ميتواند براي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود دوزخ بسازد يا بهشت:

چشم فروبسته اگروا كني / درتوبود هرچه تمناكني عدالت خداوندي درين است كه انسان را ، انسان آفريد وبراي او عقل ، دانايي وهشياري عنايت كردوراه نيك وبد وخيروشررا هم به او نشان داد . اين ديگر به انسان است كه به كدام راه گام بر مي دارد . خداوند نعمتهاي فراوان را براي انسان مفت ورايگان اعطا كرد به مانند آب وآكسجن كه مايه حيات است وساير نعمتها ازقبيل غذا ، ميوه ، نور ،انرژي وغيره نعمتهاي بي شمار وبي حساب وازهمه مهم تروغني تروزيبا تركره زندگي بخش زمين را.سياره زيباوثروتمند زمين هرآنچه را كه نياز انسان است درخود دارد . سطح زمين ، فضاي بيكران آن وهمچنان عُمق زمين مملو از انواع گوناگون نعمتها وثروتها ي انبوه وعظيم است كه انسان مي تواند براي رفاه وآسايش وآرامش مادي ومعنوي خويش ازانها استفاده نمايد . هرگاه انسان باصلح وصفا ، احترام متقابل ، دوستي وهمكاري ، تأمين عدالت اجتماعي وتدابيرسازنده ، زندگي نمايد ، همين سياره زمين وساير سياره هاي خدمتگذارزمين براي رفع نيازمنديهاي مادي ، معنوي وفرهنگي انسان كافي وشافي است. خداوند بااعطاي اين همه امكانات ونعمات انسان را مورد امتحان وآزمايش قرارداد ، مگر متأسفانه انسان دراثر حرص وآز بي پايان وخودخواهي هاي بيكران درين آزمايش ناكام ماند . اگرانسان اينقدر بيرويه وبي تدبير به تخريب طبيعت نمي پرداخت وباتدبير مطلوب ومعقول ازافزايش نفوس جلوگيري مي كرد ودست به جنگ وتخريب وكشتار جمعي همديگر نمي زد ودنيارا گدام ذخيره سلاح اتمي نمي ساخت واين همه بي اعتمادي را درميان هم به وجود نمي آورد ، زندگي گل وگلزار مي بود وتمامي جامعه بشري دررفاه ،

عدالت ،آرامش وآسايش مادي ، معنوي وفرهنگي به سر مي بُرد . گرفتار خطرآلودگي ، خطر جنگ اتمي وگرفتار بحران بي اعتمادي ، فقروگمراهي نمي شد وبه سوي تباهي وبد بختي پيش نمي رفت.

مقاله هاي جناب دكتر حركت كه به نوع خود درزبان پشتوبي مثال است خدمت بزرگيست هم ازنگاه زبان وهم ازنگاه موضوع . مخاطبان دكترحركت بامطالعات آثارجالب وي مي توانند ازنگاه شكل ومضمون آگاهي خود را بلند ببرند ودر جهت رهايي از اسارت معنوي و مادي گامهاي استواري بردارند . آري انسان جامعه ما ، نيازمند رهايي از اسارت معنوي ومادي مي باشد واين رسالت اهل انديشه وقلم است تا باتوليد انديشه هاي رهايي بخش وكارهاي مثبت فرهنگي درين راه وظايف روشنگرانه خويش را انجام دهند ؛ چنانچه دانشمند محترم جناب دكتور حركت درين راه گامهاي مثبت وثمر بخش بر ميدارد .

آثار جناب وي به نقد اكاديميك ضرورت دارد كه بايست توسط كارشناسان ومتخصصان علم فلسفه انجام شود .

ازنگاه من كارهاي علمي وفرهنگي او براي بيداري ورهايي مردم افغانستان مفيد مي باشد واز آفريدگار عالم تمنادارم كه برايش درين راه نيك وخير موفقيتهاي روز افزون عنايت برمايند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي سفر بري

«د ډاکتر حرکت کتاب ته یوه کره کتنه»

کره کتونکي: ډاکټر رحمت ربي زيرکيار

ماته منلي ډاکټر سيد شير اقا حرکت د کره کتني لپاره خپل يو اثر راوسپاره ،په دي سر ليک :«لوي خداي ، لوي علم،لوي جهان»: د عينيت فلسفه (دوهم ټوک ،په ۳۰۵ مخونو کي) .په اقتباسونو کي ګوټيني ليندۍ [ ]ما زيرکيار د توضيح يا سمون لپاره ور ټومبلي دي. سيد شير اقا حرکت د کونړ ولايت د پاچا صاحبانو په درنه کورنۍ ور ګډيږي.د کتاب دډ کون نه داسي جوتيږي چي له پخواني شوروي اتحادنه ئي په تخنيکي ځانګه کي ډاکټري او په فلسفه کي د «دوهم مسلک [په] حيث »دپلوم تر لاسه کړيدي.په افغانستان کي د خلکي کودتا (ثور ۱۳۵۷ ، اپريل ۱۹۷۸)سره جوخت چي ليکوال ئي «انقلاب» ګڼي ،کابل ته راستون شو او هلته بناروال وټاکل شو.ډاکتر حرکت ليکي چي په دسمبر ۱۹۷۹کي «دروسانو ديرغل څخه وروسته» وظيفه له لاسه ورکړه او د خپلي ۱۸ مياشتينۍ رسمي بيکارۍ په اوږدو کي ئي په فلسفه کي خپله «لومړۍ مقاله »پدي سر ليک بشپړه کړه: «دعينيت او ذهنيت ديالکتيک» . (ددي لومړۍ فلسفي ليکني په لومړۍ جمله به وروسته

وګړيږم).

د ډاکتر حرکت د کتاب غټ فکري ټکي په لاندنيو شپږ څپرکيو (پراګرافونو)کي رانډوم:

(۱) د هسک ښتن «ټول خلقتونه اعجاز دي» (مخ ۱۳۶). خو هسک ښتن يواځي انسان ته امر کوي چي اقرء (ولوله ، ولاړ کړه ،ووايه) . په اقرء کي د علم او قلم غښتلي مقام خوندي شوي دي ـــ هغه مقام چي انسان ئي ور دي. (۲) يواځي ددغه ستر اعجاز په مټ هسک ښتن انسان «خپل خليفه وټاکه» .دلته بايد زه زيرکيار ووايم چي اوس هسک ښتن «خپل خليفه» (ناستن ،قايم مقام) نه لري ، بلکه انسان ئي په زمکه(بنائي په کائناتو Universe)کي واکمن کړي او مسؤليت ئی ور په غاړه کړي دي.وروسته له ډير ډير اوږد مهال ، کيداي شي چي انسان د لوي عالم لوي خاوند شي او بيا ددغه لوي علمي کفايت په برکت ددي وړ شي چي هسک ښتن ئي په کائناتو کي خپل خليفه وټاکي (۳) د هسک ښتن بي ساري خلقتونه انسان ته ددي مجال ورکوي چي د ځان په شمول د جهان خالق وپيژني. «د علم ،منطق او خداي لار يوه ده» او بايد چي «همدغه لار ونيسو ».ډاکټر حرکت پدي باور لري چي « دا لوي جهان ، دلوي خداي د لوي علم له مخي په قانونمند ډول پيدا [شويدي]پاي [بدلون]او تکامل مومي» (مخونه: ۱۴۵ ، ۱۵۲) . علم هغومره دين دي لکه دين چي علم دي ،او معرفت د دواړو درسالت چورليز جوړوي (مخ ۱۵۷) (۴) د دين او فلسفي په اړوند کي ډاکټر حرکت په دي آند دي چي :هسک ښتن «ذاتي حقيقت دي او هيح حقيقت په يو وار نشي پيژندل کيدلي .» هسک ښتن ستر ذات دي «الله اکبر» ،او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینه ستر دي چې د خپل مخلوق یاني د انسان د شعور په کڅوړه کې ځاي شي ، «نو ځکه بالذات د خداي لیدل او پیژندل» بې پایلي هڅه ده (مخ ۲۶۱) (۵)د ډآکټر حرکت عقیده په دي « حقیقت»را چاپیره ده چې: «یو او واحد لایتناهي لوي جهان د لا یتناهي خلقتونو سره د خداي دلوي علم او لوي قانونمندۍ [قضاء او قدر]له مخې پیدا [شوي دي]پائي او یوائې د علمي قانونمند معرفت له مخې د هغې [هغه] څخه معقوله ،سالمه او منطقي استفاده ممکنه ده . دا جهان واحد جهان دي ... او یواځې د واحد عام قانون « قضاء او قدر »له مخې شکلي او نوعي تغیر او تکامل مومي. دا قانون دخداي قانون دي او خداي ددي جهان او ټولو خلقتونو یواځیني خالق او صانع دي . ... دین او فلسفه په یوه لحظه کې دیوه هدف لپاره پیدا شوي دي او یو رسالت لري ». (مخونه: ۲۶۹ ــــ ۲۷۰) .دین او فلسفه لکه نوک او وریږله یو بله نشي بیلیدلي ، ځکه چې دهسک څښتن جهان ،علم او دهغه دخلقتونو د پیژندني (معرفت)قانون یو دي (مخ ۲۷۱) .

(۶) ډاکټر حرکت د خپلې لومړۍ فلسفي لیکنې (د عینیت او ذهنیت دیالکتیک) لومړۍ جمله داسې راپیژني :« ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دي. » لیکوال پدي آند دي چې دغه جمله ئې د فلسفي مورچل د لیندي هغه غشي دي چې دنخښې منځ ولي او « د بې بنیاده اړیکو ټول تنابونه » غوڅوي زما په آند ،په دغه جمله کې لږتر لږه د مادي فلسفي او معنوي فلسفې د سوله ئیزي همزیستې ګونګوسې روان دي .په بله وینا ،مادي فلسفه او معنوي فلسفه د یوي روپۍ دوه مخونه دي چې په ګډه سره د عین روپۍ اتبار

تمثیلوي امریکائي لیکوال او ټولنیز نقاد ویلیم بوروز (۱۹۱۴ ـــ ۱۹۹۷) **Borroughs . W** کاږي چې« تخیل **illusion** انقلابي وسیله ده ». د نن واقعیتونه د پرون او هغه بل پرون تخیلونه وو .[(قانونمندي تخیل نه مني ، فلسفي ایدیا لیستي تخیل کیدلي شي یواځې په سفسطه او تحریفي تیورۍ او منطق بدل شي ، خو زه پدي عقیده یم چې مشخص تخیل او ذهنیت پخپل ذات کې عیني واقعیت دي او په قانونمند شکل واقعیتونه افاده کولي شي . همدا سبب دي چې نه د افلاطون ، نه دارسطو ، نه ددیکارت ، نه دکانت ، نه دهګل او حتا د مارکس په سرا پا ماده ګرایي او خارق العاده علمي نبوغ او استعداد سره د هغه غیر اګاهانه ایدیالیستي تخیلات تر ننه پوري په واقعیتونو بدل نه شول ،بلکه د هغوئ په اصطلا ح د پرونۍ ورځې واقعیتونه ،همغسې د بې مفهومه تخیل په حیث ، تخیل پاتي شویدي « حرکت »)]. څوک به په بشپړ ډاډ سره ووائي چې دډاکتر حرکت تخیل [زه په تخیل باور نلرم « حرکت »] به کوم مهال د فلسفي پوهیدونکو په بیلا بیلو مورچلونو کې د لږو ډیر پام وړ ونه ګرځي ، «لیس للانسان الا ما سعي» ! ما په افغانستان کې د فلسفي دوه بوراګان له نژدي نه پیژندل:یو ورور مي پوهاند سید بهاو الدین مجروح و چې د فلسفي او سا پوهني (سایکالوجي)په بریدونو کې د نیمې شپې لاروي شوي وو او دځانځانۍ په ښامار (اژدهاي خودي)باندي ئې فکري غشي ورول. هغه دوهم ورور مي ډاکتر غلام غوث شجاعي و چې د الماني کانت (۱۷۲۴ ـــ ۱۸۰۴) او هیګل (۱۷۷۰ ـــ ۱۸۳۱)د خورا مشکلو فلسفو تل ته ورکوز شوي وو او د مارکس (۱۸۱۸ ـــ ۱۸۸۳) د اقتصادي تحلیل سره ئې څه نا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلي یارانه لرله. سور ښامار چي «د یو بعده انسان» په جوړولو کي لګیا وو او په لا یتناهي ماده ئي شخوند واهه د نیمي شپي په ترګمۍ کي ئي په کابل کي د شجاعي په مغزو کي منعکسه شوي فلسفه ووژله او دیو خندوړي بورا چغار ئي تم کړ. له دینه نهه کلونه وروسته ، تور ښامارچي په معني ئي شخوند واهه، په ۱۹۸۸ کي ئي په پیښور کي په سپینه ورځ د پوهاند مجروح په وینه تنده ماته کړه. دا هغه توره بلا وه چي د انګریزي استعمار په پرپړو(د سیسو)په ۱۹۴۷ کي «تاریخ د معجزي په شکل زیږیدلي وه.

زه زیر کیار په فلسفه کي برسیرن(سطحي) معلومات لرم. زه دوا ګپوهني (سیاسي علومو) پوهیدونکي یم. نن پوهه (علم) دومره ژوره ،ښانګوره او ځانګوره شویده چي سړي په ډیري خوارۍ سره په همغه خپله تنګه مسلکي سمڅه کي ساه ویستلي شي. که د فلسفي دوه ژوراندي بوراګان (پوهاند مجروح او ډاکټر شجاعي) ژوندي واي، دډآکټر حرکت په کتاب به ئي پخي کره کتني لیکلاي واي. زما کره کتنه تور توتان دي ،خو له یارانو قربان دي.

ډاکټر حرکت څه غواړئ ؟د شعور او فکر په بر مختګ سره د انسان پوښتني پاي ته ونه رسیدلي ، بلکه لا زیاتو پوښتنو ته ئي بلنه ورکړه. له بدي مرغي به دغه پوښتني د دوه ډلتیا (ماتریالیزم ،ایدیالیزم)د احساساتي ځوابونو په لومړو کي نښتلي. د دواړو ډلو د بي اساسه طرحو ډکون نه« د فلسفي مجموع الجزایر » راووت. په بله وینا فلسفه په یوه داسي « زرسریزه او زر پښیزه بلا او معما »واووښتله چي نه ورته څوک « ورنږدي کیدلي شي او نه چاته ددغي معما د حل چل ورځي. » (

مخونه: ۳۰ ، ۲۳۵ـ۲۳۸) .

ډاکټر حرکت غواړي چي غټو مسایلو او قانونمندیو ته ګوته ونیسي او د علم نورو ځانګو پوهان دیته راوبلي چي هر یو د خپلي چار پوهني په ډګر کي لازمي څیړني وکړي او په دي ډول یواځي علم ته د ټولو ښکارندو (پدیدو)او مناسباتو « د حقانیت »او واقعیت د تثبیت » تاج ورپه سر کړي. له دي لاري به ممکنه وي چي « د احساساتو او تخیلاتو رول یواځي د احساساتي او تخیلي مسایلو او پدیدو په ساحه کي محدود شي.» (مخ ۳۱) . ډاکټر حرکت فلسفي ته او په ځانګړي توګه « د اسلام په بناء رامنځته شوي علمي فلسفي ته »کلکه اړتیا ویني ـ هغي فلسفي ته چي د خپلي زماني ټولو پوښتنو ته ځواب تومنه ولري. ددغي اړتیا دډکولو لپاره ډاکټرحرکت د « افغان فلسفي څیړنیز مرکز »جوړولو ته سترګي په لار دي. (مخ ۱۳۹).

زیر کیار یو کتاب (سیاسي فکرونه او سیاسي نظامونه په لویدیزه او اسلامي نړۍ کي)په دسمبر ۲۰۰۵ کي خپور شو .ددغه کتاب لاسي نسخه مي د زییز کال ۲۰۰۲ په جولاي(چنګاښ ۱۳۸۱)کي بشپړه کړي وه .او هغه مهال چي د چاپولو لپاره استولي وه ، هلته مي لیکلي وو چي: نن مونږ مسلمانان د خپلوا کو دیني پوهانو او دنیوي چار پوهانو مجموعي تفکر ته کلک اړیو ـ هغه ډول مجمو عي تفکرته چي د مسلمانانو معنوي اړتیاوي پوره کوي او فکري او تخنیکي پرمختګ ته ئی لار پرانیزي. مونږ مسلمانان د هغه مسلمان منځګړتیا ته کلک اړیو چي دیني معنویت مو د خاورین عقلانیت سره پوخلاکړي او مونږ نور پریږدي چي د خپلي زماني مسلمانان او انسانان شو .۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه:۲۶۸ ــ ۲۶۹). اوس دوه پوښتني او یوه هیله لرم .
تاسي په خپل کتاب کي یو شمیر روسي او فارسي چیني کارولي دي .په دغو منابعو کي ستاسي دکتاب غټ فکري ټکي څومره منعکس شوي دي ؟ د چا لیکني یا مفکوري ستاسي د لومړئ فلسفي لیکني «د عینیت او ذهنیت دیالکتیک» د لومړئ جملي په ادعاکي کلک یا څه نا څه رول لوبولي دي ؟ زما هیله له ډاکټر حرکت نه داده چي که ذکر شوي لومړئ جمله په یو څو جملو کي راوسپړي او ساده ئي کړي ،تر څو زما په شان غیر فلسفي خلک هم ستاسي په ادعا روغ پوه شي. دکره کتني دتړي سره سم ،دکتاب یو څو تخنیکي کمزوریو ته د لوستونکو پام راګرځوم ،ځکه چي د ځیرني په رسمیاتو کي ارزښت لري:
۱ ــ د کتاب د چاپ کال نه دي ښودل شوي. ۲ ــ لیکوال کله دځان لپاره د «زه»، «زما» او «ما» ټکي کارولي دي او کله د هغوی جمع «مونږ». ۳ ــ کتاب لړلیک (فهرست) نلري.
۴ ــ په کتاب کي یو شمیر فارسي او روسي
اثار کارول شوي دي ،خو دهغوئ په لومړئ حواله کي د چاپ کال نه دي ښودل شوي.
۵ ــ ماته (د عینیت فلسفه ، دوهم ټوک» د کره کتني لپاره را سپارل شوي وو . نه پوهیږم چي زما دا کره کتنه به ددغه کتاب د لومړي ټوک سره څومره اړخ ولګوي ؟
په کتاب کي فکري جرئت او رت نظر ځلیږي .ډاکټر ارت نظر ځلیږي .ډاکټر شیر اقا حرکت په مخونو کي د فلسفي د خپلواکۍ اعلامیه انځور کړي ده او دخپل کتاب لوستونکو ته بلنه ورکوي چي د فلسفي مجموع الجزایر په ضد ورسره په فلسفي سفر برۍ کي ګډون وکړي. پای. (۲۶ ــ ۱ ــ ۲۰۰۹).

د پوهانو له خوا د عینیت فلسفې ارزونه

۱

م.ح. بارق شفیعی

عزیزم دکتور حرکت !
درصبا هنگام تفکر فلسفی ، «هراکلیتوس»از دانشمندان و فلاسفهٔ یونانی عالم را به رودی تشبیه کرد که همواره روان است و یک دم همانند دم دیگر نیست و ثبات و سکون دایمی را منکر بود و عقیده داشت که به هیچ چیز نمیتوان گفت «می باشد»، باید گفت «می شود» و شدن نتیجهٔ «مبارزهٔ اضداد »است.
«دیموکراتیس»همه اجسام را مرکب از ذرات کوچک بی شمار میدانست و عقیده داشت که: «وجود ذرات ابدیست و به یک حرکت مستدیر دایمی که جز ذات انهاست متحرک هستند »
دکارت میگوید : «بعد وحرکت را به من بدهید ، جهان را می سازم.»
بیدل گفت: «گردون تپش آبادو زمین زلزله دارد .»

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال لاهوری با مصالعهً اینهمه از زبان موج از خود رفته یی گفت: «هستم اگر میروم ،گر نروم نیستم.»

درین جریان انسان اندیشمند به این حقیقت دست یافت که « حرکت»شکلی از موجودیت « ماده » است و ماده و حرکت از همدیگر جدا نیستند و همچنان به وجود حرکت بر زمینه های مختلفو در اسمان و زمین اگاهی بیشتر حاصل کرد و از « حرکت ساده »به «حرکت بغرنجتر » و پیچیده تری اشنایی پیدا کرد و از حرکات میکانیکی،فزیکی ،کیمیایی و بیالوژیکی به حرکت اجتماعی راه یافت.

ولی در این جریان این حقیقت نیز قد برافراشت که اگر « حرکت»تغییر را سبب میشود ،سکون(ولو نسبی)هم وجود دارد که این تغییر را تثبیت می کند و زمینه را برای جریان بعدی « حرکت»اماده می سازد. »

بنابران یقین دارم ،دوست محترم من این «سکون نسبی» ونقش آنرا در دوام وبقای « حرکت » و تغیر تمام پدیده های مادی فراموش نکرده اند ؛ولی در کتاب شان « دعینیت فلسفه »به نقش و تأثیر آن توجه لازم به نظر نیامد .

دکتور حرکت میداند که « سکون نسبی »در مقطع هر حرکتی انقلابی فرصتی است که باید برای توجیه دوام حرکت در راستای تغییر و تکامل به آن توجه کرد .

دور نمی رویم ،یکی از اشتباهات مهم ما در « انقلاب ثور »و بعد از حرکت جدی تغییر و تصرف قدرت سیاسی ، عدم استفاده و یا استفادهً نادرست و کم بها دادن به « سکون نسبی »بود که بعد از آن دست داد ، در حقیقت میتوان گفت ، رها کردن دنبال حرکت انقلابی !

ما از بامداد حرکت انقلابی به فکر بدست اوردن و انحصار موقعیت حساس و قدرت در سازمان حاکمیت افتادیم و نتوانستیم به تحکیم زمینه های عینی انقلاب و سمت دهی آن به سوی تکامل توجه کنیم.

اگر این انتباه از واقعیت رویداد ثور و نتایج آن به نظر تان درست می آید ، خوب است بخش سوم کتاب با ارزش تان را وقف این موضوع کنید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرکت خپرونې لومړۍ کلیزې ته
د محترم م.ح. بارق شفیعي
ارزونې او سپارښتنې !

دوست و همسنگر گرامی من، محترم داکتر حرکت !

پیروزی و موفقیت بیشترت در راه خدمت به علم و دفاع از ارزشهای بزرگ ملی، تاریخی، مادی و معنوی کشور عزیز افغانستان پرافتخار، از ارزوهای منست.

برادر من، دانشمند عزیز !

یاداشت مختصر، ولی پرمحتوای آن همسنگر مبارز است پرمخاطرهٔ دوران ازمونهای بزرگ تاریخی که یاد اور اغازین مرحلهٔ پرافتخار خیزشهای انسانی نیروهای انقلابی جامعهٔ ما، در برابر دشمنان سوگند خوردهٔ ملی و طبقاتی خلق زحمتکش میهن سترگ مان بود، با ضمیمهٔ پنجمین شمارهٔ پر محتوا و مبارز «حرکت» رسید. با مطالعهٔ آن مسرور و محظوظ و از محتویات غنی و با ارزش آن مستفید شدم.

اجازه بدهید، به خاطر اینکه جریدهٔ «حرکت» با نشر شمارهٔ ششم، نخستین سال زندگی و حرکت پربار و هدفمند خودرا پشت سر میگذارد و وارد دومین سال عمر گرانمایهٔ خدمات فرهنگی خویش می شود، به شخص شما و تمام همکاران محترم و سایر علاقمندان آن، صمیمانه تبریک و تهنیت بگویم.

حقیقت این که «حرکت» و تلاش علمی و مسؤلانه آن در راستای رشد و تکامل اگاهی اجتماعی، انکشاف و ارتقای شعور سیاسی در نهضت ملی و دموکراتیک خلق ستم کشیدهٔ افغانستان در جریان یک سال گذشته، قابل تقدیر و در خور تمجید است.

باید شریفانه اعتراف نمود که حرکت درین جهته در گذشته، بخصوص تا اخیر دههٔ هشتاد سدهٔ بیست به کفایت جوابگوی نیازهای اساسی روان اجتماعی، در جامعهٔ مدنی و در میان همهٔ مردم زحمتکش افغانستان نبوده است و نتوانسته است بصورت هدفمند و سیستماتیک، پلان شده و متمرکز، بویژه با وجود تشکیلات پر عرض و طول و سرو صداهای پر شور شعبات تبلیغ و ترویج و اموزش حزب دموکراتیک خلق افغانستان، در مرکز و ولایات کشور، قدم سازنده و کارا بردارد و با استفاده از وسایل اطلاعات جمعی حزب و دولت انقلابی، در عرصه های مختلف فرهنگی، درین گستره اساسی کارهای لازم و در خور توجهی را انجام دهد، در حالی که تمام فهم و توجه شیطانی دشمنان حرکت در افغانستان، بر مبنای فلسفه های ارتجاعی و غیر علمی، برای تخریب و توقف روند به سر رسیدن اهداف انقلابی متوجه استفاده از ضعفها و خلاهاي بوده است که در طول سال های فراوان، در عناصر متشکله روان اجتماعی مردم افغانستان در عرصه های اجتماعی، فلسفی و مذهبی، سیاسی، اخلاقی و ... و ... رخنه کرده بود، ولی مدعیان خدمت به تشکل اندیشه های پیشرو و به اصطلاح تیوریسنهای «جهان بینی علمی طبقهٔ کارگر» که دران روزگار، از «جامعه شناسی علمی» و «روان شناسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتمـاعی» دم میزدنـد و امـروزه از احاطـهً علمـی خـود بـر ایـن عرصـه هـای لافنـد و کتابهـای هـزار صـفحه اي مـی نویـسند ،بـه آن نپرداختنـد و یـا بـه قـدر کفایـت نپرداختنـد وبـا آن بـابی اعتنـائ و سـطحی برخـورد کردنـد و امـا : « حرکـت » و همکـاران و همراهـان « حرکـت »در یـک سـال گذشـته توانـستند بـا نـشر مطالـب گسترده و عمیـق علمـی ،بـا رعایـت و احتـرام بـه اصـول پلـورالیزم عقیـدتی ،بـه شـکل ازاد و دموکراتیـک در زمینـهً مـسایل اجتمـاعی ،فلـسفی ، مـذهبی ، ،سیاسـی ، اخلاقـی و غیـره تـأملات فکـری خـویش را در قلمروروبنـای هـستی اجتمـاعی نظـام اجتمـاعیــ اقتـصادی افغانـستان ابـراز ودریـن راسـتا حرکتـی را بـه راه اندازنـدو کارهـای بـا اهمیـت تحلیلـی و تـوضـیحی را اغـاز کننـد .مـن فکـر میکـنم اینقـدر ، بـا وجـود وسـایل محـدود در عرصـهً نـشرات و تبلیغـات کاریـست سـتوده ،پـر ارج و بـا شـهامت کـه میتـوان دسـتاورد هـای آنـرا پـر ارزش خوانـدو بـرای دسـتاندر کـاران آن تبریـک گفـت و موفقیـت هـای درخـشان شـان را بـرای اینده ارزو کرد .

د «عینیت فلسفه» د کره کتنې په هنداره کې

کاندید اکادمیسن م. ظ. افق

۲ـ

پیل:

۱ـــ د ښـاغلی حرکـت سیاسـی نظـر دده د هیـواد پـالنی ښکارندوی.

۲ـ د لیکوال فلسفی نظر دده دفلسفې نوی والی.

۳ـ ماده یعنی څه او شعور څه ته وای ؟

۴ـ نتیجه.

پیل:

پـه تـاریخي لحـاظ ،کلـه چی علومـو دخپـل وروسـته پاتـه والـی پـه سـبب انقـسام نـه وومونـدلی نـو دیـوی عـامی پـوهنی یعنـی دفلسفی تـر نامـه لانـدی یـی مطالعـه کیدلـه .خـو کلـه چـی انـسانانو د خپلـو پرمختگونـو پـه نتیجـه کـی علـوم یـو پـه بـل پـسی سره جـلا کـړل ،بیـا نـو فلـسفه د یـوی مـستقلی پـوهنی پـه ځیـر خپـل وجـود ونـښود .پـه همدغـه اسـاس دی چـی د فلـسفی پوهـان فلـسفه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو مور بولي. که څه هم نوموړی تعبیر د حقیقته څخه لرې ندی خو بیا یې هم یو لړ پوهان او فلسفو څښتنان ناسم ګڼي.

فلسفه چې د طبیعت، ټولنې او تفکر د عامو قوانینو مجموعه ده نه یوازې په افغاني تعلیماتو کې یې نفوذ نه شته او ډیر خلک کرکه او نفرت ورته ښیي بلکه د نن ورځې په غربي زده کړو کې یې هم اعتبار کم ښکاري. ځکه دوی په خپلو چارو کې زیاتره د محاسبې، تخنیک او کمپیوټر پوهنې استعمالوي چې باید نوی نسلونه یې نوموړي ډول علوم د ورځنی ژوند د اجرا په خاطر زیات په کار واچوي او د فلسفې اصولو، فکري، تحلیلي فعالیتونو په برخه یې مینه ځکه نه ښکاري چې د زړو او تاریخ وهلو رژیمونو د امپریالیزم په شمول، د تغیر او زوال په باب د خلکو سترګې خلاصوي او نوي رڼا څرک ورته وهي. په همدې توګه په وروسته پاته هیوادونو کې د نویو فلسفو او فکرونو لومړني او اساسي تاثیرات د ټولنې پر نوي والي او تغیر باندې داسې واقع کیږي چې باید د زمانې د نویو غوښتنو سره برابر د زړو فکرونو، عادتونو او خرافاتو پر ځای همدغه نوي فکرونه او فعالیتونه استقرار ومومي.

د همدغه ډول ضرورتونو پر اساس، په دې اخرو وختونو کې د ښاغلي شیر اقا حرکت یو ښکلی کتاب د «عینیت فلسفه» په ځینې محفلونو کې لاس پر لاس کیږي، او لیکوال یې هم مینه وال دی چې که د «عینیت فلسفه» د فلسفي پوهان او یا یې مینان په غور ولولي؛ نظر پرې وړاندې کړي او حتا داسې نیوکې هم پرې وکړي څو په وروسته چاپونو کې یې نور هم سموالی راشي. کتاب چې نژدې ۴۰۰ مخه لرې په ښکلې بڼه، اوږوالي او سور متنا سب جوړ شویدی.

پر نوموړي اثر که څه هم یو لړ پوهانو خپل تقریظونه د «حرکت» په خپرونې کې خپاره او خپل نظرونه یې وړاندې کړیدي، چې په زړه پوري او ناکافي بریښي. په کتاب کې د ډیرو ژورو او ارزښتمنو مفهومونو او موضوعاتو د بیان تر څنګ دا مشکل پوره څرګند دی چې لیکوال یو لړ مغلق فلسفي او دیالکتیکي موضوعات او مقولات په هغه سطحه کې راوړي دي په کومه چې لیکوال او ځینې د مسلک خاوندان پرې ښه پوهیږي.

څرنګه چې د کتاب د تفسیر او تقریظ بعدونه او اړخونه ډیر او پراخ دي او په باره کې یې لیکل ډیر وخت غواړي، نو زه به هڅه وکړم چې لومړی د لیکوال پر سیاسي نظر او او بیا یې پر فلسفي برخو باندې په لنډه توګه څه نا څه وړاندې کړم.

۱ ـ د لیکوال سیاسي نظر دده د وطنپالنې ښکارندوی

د ګران هیواد په اخرو څلورو لسیزو کې چې د سیاسي جنبش د بې اتفاقۍ، د ګوندونو په حکومتونو کې پر چوکیانو او منافعو جنګونه او دښمنۍ د یوې خوا، خو د خارجي هیوادونو مداخلو، په سیمه او هیواد کې سختو رقابتونو د بلې خوا زمونږ هیواد خوار و زار، ټوکر ټوکر او دابادیو پر ځای یې پر ورانیو راواړاوه. او س دادی د «۴۶» امپریالیستي هیوادونو او دهغوی د مزدورانو په تصرف کې داسې لوید لی دی چې په زرګونو زرګونو یې رامړه، کلي او ښارونه یې په خرابو را تبدیل کړي او تبدیلوي. البته، د افغاني مقاومت په نتیجه کې دادی ځینې امپریالیستي تجاوزګران هم داسې فکر کوي چې کاشکې یې د تجاوز کولو څخه وړاندې د افغان ــ انګلیس د دریو جنګونو هغه نتیجې په نظر کې نیولې وای، د کومو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه کی چی د انګریزی تاړاکګرانو سختی او شرمناکی ماتی په نصیب شوی.

په هر صورت په هیواد کی د ډیرو خرابیو او تاوانونو په سبب زیات ګوندیانو او روشنفکرانو ،نه یوائی د کینو اړخ فعالینود یو تعداد عملونو څخه بیزاری وښودله بلکه دښی اړخ ځینی وطنپالو هم د ټولنیزو ناخوالو او وحشتونو څخه پوره کرکه ښودلی ده.د نوموړو پیښو او جریانونو یوه نتیجه دا شوه څو په ټولنی کی د بی طرفۍ کلمه اعتبار ومومی ،هر چا به د بی طرفۍ غوغا پورته کړی وه او د خپل نجات لاره به یی ګڼله. بیلو بیلو خپرونو به هم پر خپل تندی د ازادۍ او بی طرفۍ کلمی ډیری استعمالولی. په همدغه وختونو کی ښاغلی حرکت د بی ځایه بی طرفۍ پر ضد په ډیر خشم د کتاب په نهم مخ کی داسی وای: «... مونږ ټولی دغه ډول پدیدی نسبی ګڼو ،نو ځکه د لومړۍ ورځی څخه وایو چی مونږ هیڅکله بی طرفه نه یو ،مونږ ټاکلی او مشخص هدف او ارمان لرو.زمونږ طرف د هر څه دمخه زمونږ ګران هیواد افغانستان ، افغان اولس ،د هغوی ملی ګټی ،منلی رسوم ، عقاید او مقدسات او وروسته له هغه بین امللی او عام انسانی تعلقات او تعهدات دی چی په پوره ایمانداری به د هغوی پلوی او دفاع کوو او نور به هم دی کار ته اړباسو ... » دا نظر په رښتیا چی د بی طرفۍ معنا نه لری او یو ټاکلی ملی او وطنی داسی نظر دی چی د ملی ګټو او هیواد د ساتلو په خاطر باید هیڅ وخت تجاوز ګرانو ته اجازه ورنه کړو چی زمونږ د پاکی خاوري او ازادۍ پر ضد ګامونه راواخلی. دا چی نن ورځ په ډیری ناځوانۍ او وحشت سره ناټو د امریکا په مشرۍ افغانستان اشغال کړي دی نو باید ټول وطنپال ګوندونه ،

اولسونه او اشخاص په میړانه په مختلفو لارو ، وسایلو او تاکتیکونو د نوموړی اشغال پر ضد په یو موټی توګه مبارزه وکړی او خپلواکی ترلاسه کړی.

لیکوال د خپل کتاب په لسم مخ کی لوړ مطلب ته داسی ادامه ورکوی: « مونږ په دی باور لرو چی د افغان اولس خوشبختی ، پر مختګ او پایښت په ملی وحدت کی دی ، هغه به د سترګو د کسی په څیر د بین الافغانی او بین المللی منل شوو اصولو له مخی په پوره ایمانداری او تقوا سره ساتو »

د لیکوال په لوړ متن کی دوه ټکی د داخلی او نړیوال امنیت او سولی لپاره ډیر اهمیت لری ،ځکه چی په افغانی ټولنه کی بیلی ژبی او ملتونه او اقلیتونه وجود لری ،نو یی د ښه او ارام ژوند لپاره همدغه بین الافغانی ګډ ژوند او ټولنیز اصول باید پوره مراعات شی. د هر ملت او هر اقلیت حقوق باید یو له بله مراعات او ټول اولسونه د ورونو په شان په مینه سره ژوند وکړی.

په همدی توګه په نړیوال چار تر کی تر ټولو مهمه خبره داده چی هیڅ هیواد او قدرت ددی حق نه لری چی د بل ملت او هیواد پر ضد حمله وکړی او ازادی یی په غلامۍ وربدله کړی.دا دی وینو یی چی امریکا یی استعماری واکدارانو نړیوال ټول قوانین تر پښو لاندی کړی او په ډیر زور او ظلم یی د افغانانو خاوره د توپونو ، راکټونو او بمونو پواسطه لاندی کړه چی اورونو او وحشتونو یی د سیمی او حتا د نړۍ لمنی نیولی او لا یی هم نیسی.

ښاغلی حرکت د خپل کتای په (۷۶) مخ کی نه یوائی د کمونستانو اعمال غندی بلکه پر کپیتالیزم هم وارونه کوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرکه ورته ګوري او داسې وايي: «کپیټالیزم چې لا پخوا زړه پدیده وه او د تاریخ ټولې بد نامۍ، ظلمونه، ناروا، چور او چپاول د دوی په هویت ثبت شوي دي او د ټولو اولسونو شتمنۍ یې غصب کړي او په یویشتمه سلیزه کې یې نړۍ د قطعي نابودۍ د ناورین سره مخامخ کړې ده، نړیوال امپریالیزم هم فکري تحجر نن په ټپه ړوند کړی او د اتالیتاریستي حرص او آز له مخې ... د نابودۍ د کندې پر څنډه ولاړ، زوال یې حتمي او وروستی قدم به یې د نابودۍ کندې ته ولیدل وي.»

په لوړ پراګراف کې لیکوال نه یوازې د کپیټالیزم پر ظالمانه ماهیت بحث کوي او د امپریالیزم د زوال څخه ډکه محتوا یې هم پوره پیژندلې بلکه د هغوی پر ضد یې ملي مبارزه یو ډیر مهم اصل بللی دی. د نن ورځې خصوصاً د پانګولې نړۍ جهاني بحران او په نړۍ کې په مختلفو پلمو پر ورو ملتونو او هیوادونو غیر انساني تجاوزونه کول او د بوش په قول چې «امریکا د تیلو عملي ده» تر شعار لاندې د تیلو او طبیعي ثروتونو د تسخیرولو په خاطر هر ډول ظلمونو حتا تر نړیوال دریم جنګ پورې یې لا هم بې پروایي کړیده. نو باید په زغرده سره اعلان کړو چې د نوموړې ملي نظر د دفاع په خاطر ملي مبارزه د هر افغان ملي او تاریخي وظیفه ده.

۲ ـ د حرکت فلسفي نظر دده د فلسفي نوی والی:

ښاغلی حرکت د خپلو فلسفي او تیوریکو موضوعاتو د څیړنې لپاره د ډیر پخوا څخه خواري کښلې او ډیر علمي ـ فلسفي مواد یې سره ټول او ورغونډ کړي دي، چې البته مهمه نتیجه یې د «عینیت فلسفه» ښکاري.

لیکوال د خپلو څیړنو په اوږدو کې د لرغوني یونان

فیثاغورث، افلاطون، دموکریت، هراکلیت، ارسطو او داسې نورو مشهورو فیلسوفانو فلسفې لړیا ډیری تر نظر تیرې کړې، د رنسانس او بیا یې د وروستیو پیړیو پوهانو لکه کانت، لاپلاس، دکارت، هګل، مارکس، انګلز، لنین، انشتاین، او داسې نورو پوهانو او فیلسوفانو د فلسفي موضوعاتو سره تماس نیولی چې یو لړ یې د خپلې تیورۍ «شعور او ماده هیڅ ډول مادي تو پیر نلري او دواړه یو شان مادي واقعیتونه جوړوي» پر اساس انتقاد کړی هم دی. لیکوال د خپلو فلسفي خپرونو په نتیجه کې دې قضاوت ته ځان رسولی دی چې معنویت کوم مفهوم نه لري، هر څه چې دي هغه ټول ماده او مادیت دی. نو ددې لپاره چې موضوع یو څه ساده او روښانه شوې وي لازمه ده چې همدغه د مادیت پر هستۍ او معنویت پر نیستۍ، مادي او شعور باندې په لنډه توګه څه نا څه ورانده کړو. البته هیره نه کړو چې لیکوال د «لوی جهان» تر عنوان لاندې په بې سره او بې پایه کائناتو کې ګرځیدلی او په پای کې داسې وای: «زه باور لرم چې خدای لوی ذات دی، زما په شعوري طیف کې نه ځاییږي، زه په قاصر شعور او عقل ځان د خدای د لوی ذات او صفاتو د معرفت جوګه نه بولم»

څرګنده ده چې د کیمیا، بیولوژي، فزیک او نورو طبیعي علومو پر بنا د مادي مفهوم او معنا ډیره ساده او تقریباً ټولو شاګردانو ته یې تعبیر یو شانته دی. خو د فلسفي متودولوژیو او تعبیرونو له مخې یو لړ فلسفي مقولې د مادي او معنا، مادیت او معنویت په شمول تو پیر سره لري. ددې لپاره چې پر نوموړو مقولو چې د کتاب مهمه برخه جوړوي لږه رڼا لویدلې وي، لازمه ده چې د مادي له مفهومه څخه را پیل کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماده یعنی څه او شعور څه ته وایي ؟

ماده هغه عیني واقعیت دی چې د انساني شخه نه یوائې ازاد وجود لري بلکه دهمد غه شعور پواسطه انعکاس مومي او پیژندل کیږي. ماده چې د جهان ټول موجودات او سیستمونه په برکې نیسي نه منځته راغلي او نه هم له منځه ځي بلکه د خپل موجودیت په مهمترینو بعدونو زمان او مکان کې موقعیت لري.ماده دخپل حرکته سره داسې ذاتي اړیکې لري چې ګواکې همدغه حرکت یې یو له اشکالو د موجودیت شخه ګڼل کیږي. ماده دخپلو خصوصیتونو او داخلي تضادونو په نتیجه کې د تکامل داسې مرحلې ته راورسیده څو انسان اشرف المخلوقات په څیر یې د ځمکې پر مخ حضور وموند .

جهان هیڅ داسې شی نه پیژني کوم چې د مادي یو خاص تیپ ، حالت او انعکاس ونه لري او یا هم د مادي خصوصیت ،شکل ، حرکت او یا هم د تاریخي تکامل کوم تولید ونه اوسي .د جهان دمادي او تاریخي وحدت پیژندنه د فلسفي ماتریالیزم لومړني پرنسیب دی چې د خیالي فلسفو اصول یې درک نه شي کولای.د معاصري زماني د مادي غیرمادي حالتونه لکه الکترو مقناطیسي قوه ، دجاذبي قوه ، نیوترونو جریان.او داسې نور طاقتونه چې دمادي غیر مادي بحثونه یې ډیر پراخ کړي او پراخوي یې د مادي د بحث یوه نوي او مهمه برخه ده.

ماده د فلسفي پوهنې له مخې ، د طبیعي علومو د تیوریو په مرسته د خپل جوړښت او خصوصیاتو ، همداسې یې د قانون او حرکت په واسطه تثبیت شوی ده.داخبره به ستره جفاء وي چې ووایو ماده دیوی فلسفي مقولې په څیر دفزیک ،کیمیا او نورو

طبیعي علومو غوندی د کانکریتو (مشخصو) اصولو په څیر پیژدل کیدلی شي.ځکه چې نوموړي علوم خپل ټاکلي خصوصیتونه لري او په هیڅ ډول د مادي بې انتها شکلونه او تیپونه نه شي احتوا کولی. لنډه داچې د مادي مفهوم د ماتریالیستي او تاریخي دیالکتیک په تیوري ،د مادي په نړیوالو خصوصیتونو او دتکامل په قوانینویي ،د حرکت په شکلونو ، انتها او بې انتها مفهومونو ، د جهان په وحدت او اختلا فونو سره پیژندل کیږي. اوس چې مو د مادي پر مفهوم ،د فلسفي له مخې څه نا څه وړاندې کړل ،لازمه ده دشعور په باب لو څه ووایو .

شعور څه ته وایي؟

شعور د عیني واقعیت دانعکاس هغه شکل دی چې یوائې او یوائې په انسان د هغه په ماهیت او تاریخ اړه لري. شعور د دماغي جریاناتو هغه مجموعه ده چې دعیني جهان او پخپله د انسان پیژندنې په باب فعالانه برخه لري.البته ،د شعور په تخلیق او پیدا ښت کې یې اساسي عناصر کار ، دخلکو ژوند د خلکو اجتماعي تشکل او همداسې په تاریخي توګه انساني ژبه ده. البته د ژبې قدامت هم د همدغه انسان دپیدا ښت او ظهور سره مستقیمه اړه لري.

په همدې توګه باید ووایو چې د شعور موجودیت بې له انساني پوهنې او پیژندنې چې انسان داجتماعي ــ تاریخي فعالیتونو او اطلاعاتو مسؤل دی ،امکان نلري.د واقعیتونو سره د انسان روابط په مستقیمه توګه یوائې دده سره نه تثبیتیږي (لکه همدغه حالت چې په حیواناتو کې څرګند دی) بلکه دنورو انسانانو سره یو ځای د عملي فعالیت د مشخصاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مستقیم تړون لري.همدغه علت دی چې تر هرڅه لومړی مادي شیان او حوادث په خپل هغه علم او پوهنې سره پیژني چې د انسان د شعور یوه مهمه برخه جوړوي. د یوه شي او یا شیانو او پیښو په باب هر ډول احساس ،تفکر ، تعقل ،ډول ډول غوښتني ،خیالات او بالاخره ټول دماغي فعالیتونه چې د انسان په تحرک او ورځني پراتیک اړه لري د شعور او د هغه په حدودو پوري مربوط ګڼل کیږي.

البته نوموړي ټول حوادث او خصوصیتونه چې د شعور شکل او محتوا څرګندوي د تاریخي ،سیاسي ،اجتماعي او قانوني افکارو سره اخلاقیات ،ادیان او مذاهب ، ټولنیزه سایکالوجي ،همداسي هنر او ادب د شعور او اجتماعي شعور مهمي برخي دي چې د نوموړو ټولو پدیدو اساس او ریښه بیاهم په ټولنیزو ـ تاریخي واقعیتونو پوري ګنډلي دي.

تفکر او تعقل چې د شعور ستري برخي دي ،نه یوائې د معلوماتونو او استدلالونو یوه ساده مجموعه ده بلکه د واقعیتونو فعال،بادرکه او هدفمن داسي ستر جریان دی چې اساس یې بیا هم په عیني واقعیتونو او بشري پراتیک پوري تړل کیږي.

شعور که دیوی خوا د اجتماعي پراتیک په نتیجه کي تشکل موندلی ،نو پر دي بلی خوا یې پر همدغه پراتیک تأثیر کړی او انتظام یې وربخښلی دی. د مادي او شعور تر منځ د ارتباط ډیري مشکلي مسئلي چې نن لا ینحله بریښي د ساینس او فلسفي د ایدیولوجیکو مبارزو یوه ژوره داسي مسئله ده چې علمي فلسفي به یې راتلونکي انکشاف پواسطه د علم او فلسفي ښښتنان ورو ورو ورحل کړي.

اوس چې مو په ډیره لنډه توګه ، د فلسفي له مخي ،ماده او شعور وپیژندل نو به وګورو چې ښاغلي حرکت شعور او معنویت څنګه مادي بولي ؟مخکي له دي چې د ښاغلي حرکت ځیني جملي او عبارتونه راوړم ،دا خبره پوره منم چې د ټولنیزو نظامونو او بیا یې د علومو د انکشاف په نتیجه کي یو لړ هغه لرغوني او زاړه افکار او عقاید کوم چې ځینو انسانانو د ابدي واقعیت په څیر منل.د مثال په توګه ،په لرغوني یونان کي فیلسوفانو اټمونه د جهاني اعمار اساسي داسي خښتي بللي چې ګواکي د تجزیي وړ نه دي. همدغه اټمي فلسفه تر نولسمي پیړۍ پوري د تغیر وړ ونه بلله شوه.

په نولسمي پیړۍ کي چې فزیک او نور طبیعي علوم د انکشاف یوی ټاکل مرحلي ته ته راورسیدل نو یې د اتم ذره د تجزیي وړ وبلله او د تجربو په نتیجه کي یې څرګنده کړه چې اتم تر سللا هم ډیري برخي لري ،خو تر ټولو یې مهمي برخي الکترونونه ،پروتونونه ، نیوترونونه او داسي نور دي.نو ګواکي د علمونو نوی کشفونه نه یوائې د انسان په ژوند کي تغیر راووست بلکه په عقیدو او افکارو کي یې هم نوی تحول څرګند کړ.

په همدی توګه ،مونږ وینو چې د ځمکي ګرد والي موضوع د کوپرنیک (۱۴۷۳ ــ ۱۵۴۳ م) او کپلر (۱۵۷۱ ــ ۱۶۳۰)اروپایي نجو میانو تر زماني د قبول وړ نه وو او خلکو به تل ځمکه هواره بلله.

کله چې نوموړو او نورو پوهانو د خپلو پوهنو ،استدلالونو او وسایلو په واسطه د ځمکي ګردوالي په اثبات ورساوه نو نه یوائې انسانانو آسمانو او ستورو ته لار پیدا کړه بلکه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانیو انسانانو زړو او باطلو افکارو ته هم پوره ټکانونه ورکړل او ددرانه خوبه یې راکښینول. په همدې ډول، ګورو، کله چې د نور ماهیت او مفهوم لا پوره نه وو کشف شوی نو به ډیرو خلکو د تقدس په سترګه ورته کتل، خو کله چې ساینس څرګنده کړه، چې نور د فوتونونویو داسې شدید جریان دی چې په یوه ثانیه کې دری سوه زره (۳۰۰۰۰۰) کیلو متره سرعت لري، دا حقیقت نه یوائې یو نوی کشف وګڼل شو، بلکه د هغو افکارو او عقیدو ابطال یې هم اعلان کړ، کومو ته چې سجدې کیدلې.

دا لوړ څو مثاله مې ځکه څرګند کړل چې په تاریخ کې د هر نوی فکرد مخالفتونو سره مخامخ شوی او مخامخ کیږي. ددې څخه زما منظور دادی چې د «عینیت فلسفه» باید په غور او پراخ تندی او حتا په جوړوونکی او سالم انتقاد سره ولوستله شي. ځکه چې یو لړ نوی خبری پکښې دي.

اوس به دلیکوال څو عبارتونه راوړم، په کومو کې چې یې شعور او معنویت مادي پدیدی بللي دي:

د کتاب په (۷۷) مخ کې داسې راغلي دي «... د مادیت او غیر مادیت پیوند هیڅکله جوش نشي خوړلای او که څوک ووای چې دغه کار شوني دی، نوایا پخپله دغه پیوند به مادي وی او که غیر مادي؟ ماده د مادي څخه متأثره کیدلی شي او یا بله ماده متأثره کولای شي.» په (۶۷ مخ کې داسې ویل کیږي: «که چیری فکر او ذهن غیر مادي وای نو په هره زماني نقطه او مقطع کې چې مونږ هیله درلو دلې وی درول به یې ممکن وی.» نو موړی جمله هم تفسیر او ساده کولو ته ضرورت لري. (په دې معنا چې که ذهن غیر مادي وی، نو عطالت به یې نه درلودلی، او کله چې عطالت موجود نه اوسي، نو په هره زماني مقطع کې

د هری پروسی درول هم ممکن کار ګڼل کیدلی شي ــ لیکوال.)

لیکوال په (۹۰) یم مخ کی داسی وایی: «هر ټاکلی شعور د ټاکلی مادی واحد ددیا لکتیک په نتیجه کی منځ ته راځي.»

وړاندې مو ولیدل، چې شعور یوائې او یوائې د انسان متکامل موجود، د مغزونو محصول دی. نور مادی واحدونه، البته، انعکاسات او عکس العملونه لري، او بس.

د کتاب په (۹۱) یم مخ کې داسې ویل کیږي: «کله چې شعور او لا شعور د هر مادی واحد جزلایتجزا، یعنې چې یو له اشکالو د موجودیت څخه اوسي، او په ذهن او شعورکی دیالکتیک هم وجود ولري، نو دا خبره هم باید ومنو چې په هر مادی واحد کې دشعور او لاشعور دیالکتیک هم شته او په دغه پروسه کې شعور او لاشعور هم یو په بل بدلیدلی شي...» ددی خبری یاد به هم وکړم چې په دماغ کې مختلف مرکزونه د مختلفو وظیفو د اجراء لپاره موجود دی چې ټاکلی ارزښتونه لري. د مثال په توګه، کله چې د امریکا یا اروپا په یوه سرکی ژوند کوو او نابیره په افغانستان کې د ناټو دبې رحمانه بمباریو په نتیجه کې د خپلو افغانانو او دوستانو د وژل کیدو خبر راورسیږي نو په غمونو کې مو ډوب کړي. دغه په غمونو کې دفوری ډوبیدو پروسه چې په انساني تیز فکر اړه لري د معنویت او شعور هغه جریان دی چې د انساني مغز محصول ګڼل کیږي.

په همدې ډول که دیوی لیری فاصلې څخه د یوی وحشي پیښې یو سړی داسې وبیریږي چې په خولو کې لوند خیشت شي، دلته چې د انسان دشعور د مختلفو مرکزونو، احساساتو او حواسو د عکس العملونو پروسه موٴثره ونه ګڼل شي نو به

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان او وحشي پیبنی تر منځ د ارتباط فاصله څنګه مادي وبلله شي ؟ ګواکی د همدی لاری د ذهن او شعور ډیری پیبنی چی خارجي نړۍ انعکاسات څرګندوی هغه مادیت نه دی پر کوم چی بحث کیږی.

(دمخه هم دغه ډول موضوع ته اشاره وشوه او دعینیت په فلسفه کی په دغه موضوعاتو په خپل وخت کافی بحثونه شوی او په تاریکو اړخونو رڼا اچولی شویده. د بلی خوا د پخوانیو فلسفی نظریاتو او تیوریو په نسبت د عینیت دفلسفی نظریات بنیادی ماهیوی فرق لری. د عینیت فلسفه په پخوانیو ترمنولوژیکي ، متودولوژیکي ، تیماتیکی (مفرداتی) ابعادوکی د ځاییدو ګنجایش نلری ،خو ددی ضرورت سره سره مالا هڅه نه ده کړی د عینیت د فلسفی د تیوریکی فورمولبندیو او قوانینو د ضرورتونو مطابق ، چی بی له هغی یی هم افاده او پوهاوی ډیر مشکل دی ، د هغی په ترمنولوژیکی ، متودولوژیکی او موضوعاتی او مفرداتی قضایاوو او مسایلو کی بدلون راولم ، ځکه چی افاده او پوهاوی به یی لا پسی مشکل شی ، نو په نظر کی لرو پورتنی مسایل د عینیت دفلسفی د قانونمندیو د هضم او انطباق په پروسه کی په تدریجی شکل د پخوانی زاړه ترمنولوژیکی ، متودولوژیکی او موضوعاتی او مفرداتی سیستم او بیروکراسۍ کی ځای ونیسی. خو د محترم کاندید اکادمیسن محمد ظاهر « افق» د لاربنوونی په نسبت چی تل زما ډیر نږدی دوست ، مشوق ، ملاتړی او اندیوال پاتی شوی او په مسؤلیت اوپوره جرئت سره یی زما په پخوانیو او موجوده لیکنو تقریظونه لیکلی ،نور پوهان یی هم دغه کار ته رابللی او باور

لرم په راتلونکی کی به هم په همدغه شهامت سره دوام ورکړی ، یوه لنډه یادونه وکړم. په پخوانی فلسفی نظریاتو کی د شعور او مادی د متقابل مناسبت په اساس جهان په کل کی په مادی او معنوی ، یا عالم الاسباب او عالم الارواح او ټولی پدیدی او خلقتونه هم په مادی او معنوی ویشل شوی وو. دی مسئلی ته دفلسفی اساسی مسئله ویل کیده او ټول فلسفی تیوریکی ویش په همدغه بنیاد منځ ته راغلی او تر نن ورځی په همدغه مسئلی پوری تړلی پاتی دی. د فلسفی ګمراهی د همدغه اساسی مسئلی څخه شروع شوی ده.څرنګه چی ماده او شعور ذاتی توپیر نلری او دواړه یو شان قانونمند وجود لری. قانونمندی شکل د موجودیت دمادی او یوائی په ماده کی تحقق پیدا کولی شی. نو ځکه دغه ویش بی بنیاده وو ، تر نن ورځی پوری فلسفی څیړنی په علمی اساساتو نه وی ولاړی ، ډیری فلسفی مکتبونه او فلسفه پوهان اوس هم فلسفه علم نه بولی ، حتا وتلی ماتریالیستان په ټولنیزو او شعوری مسایلو کی ایدیالیست پاتی دی ، مارکس ماتریالیزم په دیالکتیکی او تاریخی ویشی ، حال داچی په تاریخ کی دیالکتیک او په دیالکتیک کی تاریخ وجود لری او دواړه د مادیت مستلزم دی ،لنین ماده هغه عینی واقعیت ګڼی چی د انسان په ذهن کی انعکاس پیدا کولی شی ، یعنی د انسان ذهن معیار د عینیت او حقیقت بولی ، خو واقعیت دادی چی ډیر حقایق او عینی واقعیتونه د انسان په ذهن کی انعکاس نشی پیدا کولی ، که دقیق ووایم انعکاس پیدا کوی خو درک یی نشی کولی. دانسان مغز اکثراً په لاعلاجه امراضو اخته کیږی ،او مغز تر اخره پوری بی خبره پاتی کیږی ، لکن زمونږ لا شعور خپل ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

امکانات د هغې په دفاع کې پکار اچوي. دبلې خوا ډیر عیني واقعیتونه لکه کوچنې ذرات، شعاعات او نور مونږ هیڅکله د خپل شعور په قوت نه شو پیژندلی او نه زمونږ په شعور کې کله انعکاس پیدا کولی شي او ټولي زړې فلسفې همدغه پدیدو ته ایډیال ارزش قایل دي، خو په حقیقت کې عیني پروسې او عیني واقعیتونه جوړوي. د مثال په ډول د لمر فوتونونه چې هم موجي او هم ذروي ماهیت او موجودیت لري او له ځمکې څخه ۱۵۰ ملیونه کیلو متره مسافه لري، همداسې د نورو کهکشانونو څخه چې له ځمکې ملیونونه او ملیاردونه نوري کلونه لیري واقع دي شعاعات او ذرات یې تر ځمکې رارسې او د کلوروفیل په حجرو، د انسان په بدن او ټولو موجوداتو کې د لایتناهي غذایي، انرژیتیکې موادو ذخیرې او نور هر ډول امکانات برابروي، خو د عینیت فلسفې یوازې په هغه بنیاد چې لوی خدای د خپلې مقضی الا مر ارادې او لوی علم له مخې دا لوی جهان قانونمند پیدا کړی، قانونمند پایې او قانونمند بدلون او پرمختګ مومي او د خپل عالم خلف «انسان» لپاره یې مسخر، مقدر او په معرفت یې مکلف ګرځولی، خپلې خیرنې پیل او د خپل خدای په استعانت او پیرزوینې او دپوهانو په ملاتړ خپلو څیړنو ته دوام ورکوي. ـ لیکوال)

په هر صورت، نوموړې د شعور او مادیت موضوع چې د بیولوجي، کیمیا او سایکالوجي غوندې علومو د نور انکشاف سره نژدې اړیکې لري، په نویو بعدونو کې به وده ومومي او ښاغلی حرکت به د خپل نظر د زیات غنې کیدو لپاره نوي وسایل، اسناد او استدلالونه ومومي او نوي انکشافات به یې نصیب شي.

په پای کې به ووایم چې په کتاب ډیر زیار ایستل شوی او ډیر فلسفي ارزښت لري، نو بیا هم پر یو لړ جملو او عباراتو لکه د (۹۵) مخ «... همغسې چې زما شعور د بل چا او د بل څه د لاشعور په نسبت شعور ګڼل کیږي، په همدې ډول د بل چا او بل څه شعور بیا زما د لاشعور د متقابل تناسب په نسبت هم باید شعور وګڼل شي.» نوي نظر وشي، دلیکنې پیچلتوب به ورک شي.

ددې لپاره چې لیکنه بې ځایه اوږده نه شي نو به د نتیجې په شکل ووایم چې د ښاغلي حرکت فلسفي لیکنه ډیر مفاهیم لري چې باید استفاده ځینې وشي او د فلسفې مینان یې باید داسې په غور ولولي او پیروي یې لیکې چې په راتلونکي کې یې حتا لیکوال هم له نظریاتو څخه استفاده وکړای شي. البته، د کتاب مطالعه نه باید یوازې د شکل له مخې وي، بلکه د محتوا په اساس داسې جدي او دوستانه پیشنهادونه او انتقادونه وکړل شي څو په پښتو ژبه کې د یوه پوره درانه او معتبر اثر په حیث را منځ ته شي.

زه به په خپل نوبت د کتاب د نور ښه والي په خاطر دغه لاندې څو پیشنهادونه د کتاب لیکونکي ښاغلي ډاکتر حرکت ته وړاندې کړم:

۱ ــ په لیکنه کې یو لړ داسې مقولې او عبارتونه راغلي دي چې د بل چاپ په وخت کې باید نوي نظر پر وشي، تشریح او ساده شي.

۲ ــ ځینې جملې او عبارتونه چې د فارسي اثارو څخه را اخستل شوي او په خپل فارسي متن کې راغلي دي، نو که د بیا چاپ په وخت کې پښتو ژبې ته راواوړي، نو به کتاب په یوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلیکوال په ژبه لیکل شوی وی.

۳ ــ د کتاب په ځینو برخو کی چي تضاد وینه ښکاری کار غواړی ،څوله دغه تکلیفه راووزی.

۴ ــ دځینو مهو خبرو او قولونو ادرسونه بشپړ شی نو بی له شکه به داثر اهمیت نور هم زیات شی.

۵ ــ د بیا چاپ په وخت کی د موضوعاتو یو ټاکلی او آزاد فهرست هم پوره ضرورت دی

د عینیت فلسفي تیزس په باب

د محمد رحیم یوسفي د نظر ټکي

د پنځویشتو کلونو څخه به زیاته موده کیږي چي د پورتني سر لیک لاندي د هیواد په مطبوعاتو کي په پرلپسي توګه علمي فلسفي مطالب

خپریږي. پدي لړ کي په ۱۹۸۶ م کال کي دافغانستان دهغه وخت د ملي دفاع وزارت دسیاسي چارو د لوي ریاست لخوا ، د « عینیت فلسفه » تر عنوان لاندي ، دډاکټر حرکت یوه رساله هم چاپ شوي ده. د۲۰۰۴ م کال څخه په مسلسل ډول د «حرکت » په دوه میاشتینۍ خپرونه کي چي د المان د اتحادي جمهوریت د ایسن په ښار کي خپریږي ، هم دعینیت دنوي تیزس په باب په پرلپسي ډول خپروني کیږي. دهغه میني او علاقي له مخي چي زه ئي له کوچنیوالي څخه د فلسفي مسایلو سره لرم او سره ددي چي پدي باره کي مسلکي زده کړي نلرم ، ما هره مقاله څو څو واري لوستلي او خوند او ګټه مي تري اخیستي ده. دا کار به زما په څیر نورو لوستونکو هم کړي اوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي نوي تيزس مبتكر او بنسټ ايښودونكي ډاكټر سيد شير اقا حركت دي چي په ټولنيزو علومو كي ئي لوړي زده كړي او په تخنيكي علومو كي ئي د دكتورا په كچه زده كړي كړي دي. كه په واقعيت ستركي پټي نشي او هر څه بي پري چڃ او آزاد قضاوت وشي ، ډاكټر صاحب حركت د خپلي خپروني له لاري د سياسي او عيني فلسفو د اركانيک انتګريشن په بنياد ورځني مسايل مبتكرانه ارزولي او دواقعبينانه حل لاري ته ئي ځان رسولي دي. زما په عقيده يواځي د عينيت دفلسفي ليد لوري له مخي دغه ډول فلسفي امتزاج او تركيب ممكن ګڼل كيدي شي. په قلم دي بركت اوسيٍ.

ډاكټر حركت وائي: «كه فلسفه ډيرو پوهانو مړ ښامار ګڼلي او يا خوئي دتيرو زمانو علم بولي ، زما په آند فلسفه علم دي او هيڅوک د فلسفي تنګنظرۍ له مخي ، د فلسفي علم او فلسفي قانونمندۍ څخه هيڅكله انكار نشي كولي».

تاسو چي د دوه نيمو لسيزو راپدي خوا د عينيت دفلسفي مسايلو په وضاحت كي قلم پورته كړي او فلسفه د خداي (ج) دلوي علم يواځيني برحق او مقدر خلف علم ګڼۍ او ټولي بشري شعوري لاسته راوړني د خداي (ج) د مقضي ارادي له مخي په قانونمند مسير رهبري او ټول علوم او جمعي بشري خود ،شعوراو عمل دحتمي ګمراهۍ څخه په ژغورلو عقيده من ياستۍ او دخپل عمر د نيمائي څخه دزياتي برخي كلونه مو زيار او زحمت ګاللي ،بي له شكه چي ستاسو دا زيار او زحمت دهر افغان لپاره يو بي ساري او بي جوړه تاريخي خدمت دي چي دهيواد دځلانده تاريخ په علمي او فرهنګي لاسته راوړنو كي به ثبتيږي او وياړ به ئي نه يواځي تاسو بلكه ټولو افغانانو

پوري اړه ولري.

ماچي تر كومه ځايه د عينيت دفلسفي مقالي لوستلي او دنورو فيلسوفانو د علمي او فلسفي ليكنو سره مي پرتله كړي ،دي پايلي ته رسيدلي يم چي د «عينيت فلسفه» كاملاً يو نوي تيزس دي چي ديوه افغاني علمي شخصيت لخوا نړيوالو ته وړاندي كيږي. تاسي چي په علمي او فلسفي دلايلو ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت بولئ، د فلسفي اساسي مسئله او د ټولو فلسفي مكتبونو تر منځ انګړونه ، لكه چي تاسي ورته اشاره كړي ،ړنګيږي او فلسفه په يوه نا متجانس مخلوط بد ليږي. څه ډول اول تاسي دا لوي جرئت كړي او بيا ولي فلسفه پوهان تر اوسه پدي باره كي چوپه خوله پاتي شوي دي ؟

افغانستان دفرهنګونو ځانګو خو كونړ دفلسفي سيدانو مركز ګڼل كيږي. نو دكونړ د اسمان تر ځوكو غرونو ، دبي شميره درو مستو او ځبانده خوړونو او سيندونو او چي ځمكه تري لمر په ستركو نشي ليدلي ګڼو ځنګلونو لكه ځرنګه چي ئي علامه سيد جمال الدين افغان ، دشرق ستر نابغه او فيلسوف پخپله غيږ كي روزلي ، تاسي ته ئي هم جرئت دركړي چي د «عينيت فلسفي» د نوي تيزس په وړاندي كولو سره زاړه فلسفي ديوالونه ړنګ او په كل كي د واحد فلسفي بنياد ډبره كښيږدئ. داسي معلوميږي چي علم او فلسفه نن سبا د كونړ د سيدانو په ميراث اووختي او وګورو چي سبا به څه پيښيږي ؟

زه پدي آند يم ، كه چيري زوړ يونان او يوناني ژبه د سقراط ،افلاطون او ارسطو تخيلي متافزيكي او مابعدالطبيعه متناقضو فلسفودوه نيم زره كاله د علم او تمدن په مركز اووتلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه بدلولي شول ،د عينيت فلسفه هم داړونده پوهانو په کمه توجه او ملاتړسره ددي جوګه ده ،دغه شان رول دافغاني علمي زيربناء او د پښتو ژبي په پرمختګ کي ولوبوي. شک نشته چي د عينيت فلسفي بنسټ ايښودونکي ډاکټر حرکت ته پکار دادي چي نه يوائې د خپلي خپروني بلکه د ټولو افغاني ټولنيزو رسنيو ، علمي موسساتو او سازمانونو له لارې د سمينارونو او مباحثو په جوړولو دخپلو عمده تيزسونو دتبليغ په باره کې هڅې وکړي.

شرط ندي چې مونږ يوائې د خپلو خدای بخښلو پوهانو په قبرونو د ګلونو ګيډۍ کښيږدو او ددعاء لاسونه ورته پورته کړو . پکار دادي ، ددغه ډول مسايلو سره انتقادي کره وړه ولرو. لکه زه چي پخپل کم توان سره د عينيت دفلسفي په باره کي خپل نظر وړاندي کوم ،نور پوهان چي د علومو او با الخصوص د فلسفي په باره کي د لوړو تحصيلاتو او پوهي خاوندان دي ، بايد د دغه ليکنو دعمده تيزسونو سره انتقادي کره وړه ولري. هغه چي دتا ئيدوړدي تائيد اود تعليمي موسسو استادان هغي ته په خپلو پروګرامونو کي د بکر موضوعاتو په شکل ځاي ورکړي ، او هغه برخي چي دتائيد وړندي په قطعي ډول رد شي . په پرمختللو هيوادونو کي ژورناليستان ، خبرنګاران ،استادان او پوهان پدغه ډول موادو پسي سرګردانه ګرځي چي دهرچا څخه دمخه تري پخپله استفاده وکړي .

په پاي کي د ښاغلي ډاکټر حرکت څخه زما هيله داده:

ـــ تر ډيره ځايه هڅه وشي چي مطالب په ساده ، فصيحه او بليغه ژبه وليکل شي ؛

ـــ دخارجي اصطلاحاتو په څنګ کي د امکان په صورت

کي پښتو معنا وليکل شي ؛

ـــ کله چي کتابونه چا پيږي ، نه يوائې په افغانستان کي بلکه په ځيني خارجي ملکونو کي هم کتاب خانو او تعليمي موسساتو ته توزيع شي . ستاسي د صحت او برياليتوبونو په هيله

محمد رحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فلسفه خورا قدیمي او د شکل او ماهیت له مخې د خدای د لوی علم یواځینی بشري ذهني خلف علم ګڼل کیږي. د نړۍ ستر علمي مرکزونه، نوابغ او وتلي پوهان له ډیرو پخوا زمانو څخه ترنن ورځې په فلسفي څیړنو بخت دي. په نړۍ کې د ټولو تولید شوو کاغذونو زیاته برخه یواځې په فلسفي لیکنو توره شوې او د نړۍ ټولې شخصي، ټولنیزې او دولتي کتابخانې، مساجد، معابد کلیسي، کنیسي او نور په دغه کتابونو ډکې او نه یواځې د دغه بې شمیره بنیادونو دیوالونه بلکه په سمه او غر ولاړې او پرتې هواري تیږې د فلسفي مقولو، قوانینو او فورمولبندیو د یادګارونو د زیرمو په توګه ساتل کیږي. ځانګړي علوم په حقیقت کې وجود نه لري او د ټولو پدیدو او خلقتونو د زیږندي، ځرګندونو، بدلونونو، تکامل او ډول ډول حالتونو محاسبه او فورمولبندۍ یواځې په اصطلاح د ځانګړو علومو د متداخل فلسفي ارګانیک عملیاتي قانونمند انتګرېشن له لارې ممکن ګڼل کیږي.

خو د دې ټولو خبرو سره سره، بیا هم د ځیني پوهانو په آند د فلسفې په نامه نه کوم ټاکلی ځانګړي علم وجود لري او نه دوی فلسفې ته د علم په نامه کوم ارزش او حیثیت قایل دي.

دوی فلسفې ته د لاس د شپږمې ګوتې په سترګه ګوري او خصوصاً د سرمایداري نظام په نننۍ سوپر ګلوبال امپریالیستي دوران کې چې حتا بشري د خیر ښیګڼې ارزښتونه یواځې د شخصي سود او ګټې په تله ارزول کیږي او بې ردیفه، بې قافیې او بې وزنه شعر و شاعري او

تخیلي زړې سفسطې یوشان د کهالت او بې کارۍ مصروفیت ګڼل کیږي او ټول علوم چې د تخنیکي ـ اقتصادي پر مختګ سره سم پر مخ ځي فلسفه د تاریخ ځپلې پدیدې په حیث لکه «لینډۍ چې نه په سر تار لري او نه په غوړو کار» فلسفه هم د دغه نړیوالو پر مختګونو سره څه اړیکي نه لري او په نزولي قوس د خپل انحطاط لار وهي. زه په دغه باره کې تبصره ځکه نه کوم چې د نیکه مرغه دغه موضوع محترمو

ډاکټر شاولي، کاندید اکادمیسن محمد ظاهر افق او نورو پوهانو د فلسفې د علمي ماهیت ارزونه او کره کتنه پورته په خپلو لیکنو کې کړې او ما هم د ورځني مروجه علومو او قانونمندیو له مخې، د دې کتاب د ډیرو حساسو، ژورو او مهمو علمي ـ فلسفي مسایلو او موضوعګانو نتایج او پایلې د مروجه ترمنولوژۍ، متودولوژۍ او فورمولبندیو په بنیاد ارزولي او د علمي دودونو او دساتیرو په بڼه وړاندې شویدي.

مونږ ترډیره ځایه په خپلو لیکنو، پریکړو او فورمولبندیو باور لرو او دلومړۍ ورځې څخه مو په ملي او نړیواله کچه پوهانو ته د ارزونې په خاطر وړاندې کړي او حتا د خپرونې په کچه د سمینارونو

او د ګڼو معیاري مقالو، رسالو او د فلسفي انجمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړيدو د لاري د ټوليزګډ علمي کار وړانديزونه کړيدي. سره ددې چې ډيرو دوستانو زه د عينيت فلسفې علمي تيوريکي څيړنيز کار او د خپرونې نشر دوام ته هڅولي يم او ځيني دوستانو کله ناکله د خپرونې سره خپل مادي او معنوي ملاتړ هم نه دي سپمولي او له دې

لارې يې په دغه کاملاً نوي او بکر علمي بحثونو کې يې زما رښتينولي، باور، عزم او مورال لوړ ساتلي او لاپسې زيات کار او زيار ته هڅولي يم، خو له بده مرغه د فلسفې نوې علمي بنياد د ايجادولو

او د تيرو فلسفي تيوريو د غورچاڼ په درانه کار کې چې په اوسنيو هيڅ شرايطو کې ديوه قوي ټيم، يوه مملکت او حتا نړيوالو لپاره چې نن ورځ يوازې د سرمايې په حرص کې غرق دي ناشوني کار ګڼل کيږي، زه لاتر اوسه د خپل سفر په لار کې يوازې پاتې يم او زما له دغه پروژو سره نه د هيوادوالو او نړيوالو له خوا بې شايبه ګډ کار علاقمندي ښودل شوې او نه د بې شايبه ګډ کار خته برابره شوې او نه يوه له دغه پروژو څخه کوم بل ځای د بلچا له خوا عملي شويده.

زه پدې عقيده يم چې پخوا هم فيلسوفان او پوهان د خپلو څيړنو په سمو او ناسمو پايلو ښه پوهيدل، خو څرنګه چې په قانونمند ډول يې خپلو څيړنو ته دوام او پراختيا نه شوه ورکولې او نه يې د نړيوالو لپاره د قناعت ثبوتي دلايل وړاندې کولې شول، قصداً يې خپلې سمې او ناسمې تخيلي مفکورې او ارزونې په مغلقو او مهملو الفاظو او کڅوړو کې تاو کړې او د تخيلي جادويي، فنتازي او ډول ډول غامضو او د قانونمند منطقي تسلسل څخه خالي تيوريو په ښه د نورو د تيروتنې په

خاطر وړاندې کړيدي او اوس چې علمي، تخنيکي او اقتصادي پرمختګونه د خپل دينامېزم په صعودي قوسونو لار وهي، بيا هم په علمي څيړنيزو مسايلو کې دغه ځان غولوونکي او بل غولوونکي وضعه په پخواني حال باقي پاتې ده.

د عينيت فلسفې پخپل لومړي قدم پورته کولو او د «ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت د عيني واقعيت» د مقولې په افادې سره په علمي رڼه ورشو کې دغه غولوونکي او تور تم حالت ته د هميش لپاره د پای ټکی کښيښودل شو او وروسته له دې به ممکنه نه وي څوک د خپلې ناپوهۍ له مخې نورو ته د نا پوهانو نسبت.

دغه اثر چې ګرانو لوستونکو ته وړاندې کيږي د اوس لپاره له درې برخو څخه جوړ او ديوې مجموعي ښه لري. په راتلونکي کې کيدلی شي دغه برخې نورې هم زياتې او هره برخه چې نن نيمګړې بريښي تکميل او د منځپانګې له مخې لا پسې پوره او هره برخه د ځانګړي اثر په شکل چاپ او درنو لوستونکو ته د ارزونې او ګټې اخيستنې لپاره وړاندې شي.

د اثر لومړۍ برخه د «عينيت فلسفه» تر عنوان لاندې وړاندې شوې او د همدې عنوان لاندې زما لومړی اثر د ۱۳۶۵ هجري شمسي کال د جدي په مياشت کې د افغانستان د ملي اردو په مطبعه کې د سياسي چارو د لوی رياست له خوا چاپ او په ټولو نظامي او ملکي موسساتو او مينه والو وويشل شو.

په دغه برخه کې د لومړي ځل لپاره په ډيرو مهمو او تازه فلسفي مسايلو د عينيت فلسفې د ليدلوري له مخې هراړخيز بحثونه شوي چې کيدلی شي د درنو لوستونکو د پام وړ وګرځي. د فلسفې اساسي مسًله چې د پخواني فلسفي طرز

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکر له مخي يی فلسفه په بې شميره فلسفي مجموع الجزاير ،يو تربله ضدونقيض او نه پخلا کيدونکو تيوريو ويشل شوې وه ،له سره بنيادي کره کتنه شوې او په توضيحي ډول ديته ګوته نيول شوې چې مادي او معنوي پديدي په عالم الاسباب هيڅکله ذاتي توپير نه سره لري ، نه دفلسفې اساسي مسًله جوړيدلی شي او نه دهغې له مخې ضدو نقيض فلسفي نظريات او تيوری‌ رامنځته کول پکار دي.

مونږهمداسې د نوي طرز تفکر له مخي کړای شويدي د نوي ليد لوري له مخې د شعور او لاشعور متقابل ديالکتيکي هر اړخيز مسايل وڅيړو او په همدغه بنياد د خدای د لوی ذات دخليفه په حيث د انسان رابطه د خپل معبود سره په علمي قانونمند ډول فورمولبندي کړو .مونږ د فلسفې د يوې اساسي مسًلې پرځای د مثال په ډول ډير رښتيني فلسفي اساسي مسايل فورمولبندي او کيدلي شي ډير نور هم فورمولبندي شي .مونږ وکولي شول د پخوانيو فلسفو په آند د دين او فلسفې نه پخلاکيدونکې دښمنی‌ په دوستی‌ واړوو او په ګوته کړو چې دين او فلسفه يو شان د خدای او خدايي خلقتونو د معرفت رسالت په غاړه لري او دهغوی‌ تر منځ هيڅ ډول تضاد وجود نه لري او د دين او روح د ماهيت په باره کې مو د لوی خدای د پاک کلام د احکامو له مخې خپل نظر هم وړاندي کړي دي. مونږد پخوانيو فلسفه پوهانو لکه فارابي، ابن سينا ،رازي ،مولانا جلا ل الدين بلخي، فيثاغورث ،سقراط ، افلاطون ، ارسطو ،دکارت ، کانت ،هګل فارابي، ابن سينا ،رازي ،مولانا جلا ل الدين بلخي ، ابن رشد ،مارکس ،انګلس ،لنين او نوروا سلامي او غير اسلامي مشهورو فلسفه پوهانو د نظرياتو د کره کتني

په ترڅ کې خپل مشخص نظر په څرګند ډول افاده او وړاندي کړي دي. مونږدا هم ويلی چي دا جهان د خدای دلوی علم له مخې د «کن فيکون»د حکم په صدور قانونمند پيدا ، قانونمند پايي او قانونمند بدلون او تکامل مومي او سره ددې چي جهان په لحظوي بدلون کې دي او قديم په قديم کې نور وجود نه لري ،حال په مستمر لحظوي بدلون کي دي او حال هيڅکله په ګورت کي نه راځي او په ابدي نظام کي ابد هم هيڅکله ابد ته نه رسيږي ، بيا هم د خدای په قانونمند نظام کي د قدامت څخه تر ابد پوري په هره لحظه کي چې هره محاسبه وغواړو ، سرته يې رسولی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکت

حرکت د یوي خپروني نوم دي چي دمطبوعاتي نړۍ په ورشو نوي قدم ږدي. دغه نوم که پرون د شخصي یا کورني تخلص، نن د خپروني دنوم او سبا ته د محترمو پوهانو او عالمانو په شریکه هڅه په نوي فلسفي فکري محور، نوي علمي څېړنیز متود او یا نوي فلسفي مکتب بدلیږي ، په ټولو حالاتو کي ددغه فلسفي ـ فزیکی مقولي لوي جهاني تکویني ماهیت تل په نظر کي وو او اوس هم پدي عقیده یو چي حرکت د نوي فلسفي طرز تفکر نوم دي چي ټولي پدیدي او واقعیتونه یواځي دعلمي منطق، استدلال او مناسبتونو له مخي پرته دذهنیګریو په پوره امانت دارۍ سره څېړي او دتل دپاره په علمي اصولو او قوانینوباور لري او ورته وفاداره پاتي کیږي.

دا نومونه به هیڅکله شخصي ځانګړي اړه ونلري اوویاړ به ئي دهغه چا په نصیب وي چي پدي لار کي زیات زیار وګالي ، زیاتي بریاوي ترلاسه کړي او ددغه فلسفي نوي طرز تفکر د قوانینو او مقولودفورمولبندیو په سیستماتیک تشکل اودیوه نوي فلسفي مکتب دارګانیک علمي جوړښت په رامنځته کولو کي پایدار او چټک قدمونه واخلي. خو زما په عقیده دغه ډول پدیدي همیشه دعصر او زمان دجمعي شعور مظهراود حي علي الفلاح چیغه وي چي یوه تاریخي مرحله په بله اړوي، د اولسونو

دقیوداتو کړۍ ماتوي ،نوي ساه او نوي ازادي ګاني وربښي، نو ځکه يې ویاړ او ګټې هم جمعي او شریکي وي.

په حقیقت کې دغه نوې فلسفې فکري نظر هغه وخت راپیدا شو کله چي د شلمې پیړۍ په اتمه لسیزه کې د «عینیت فلسفه» تر عنوان لاندي لومړي ځیني مقالي اوورو سته ددغه مقالو مجموعه په کابل کي چاپ او دپراخه ارزوني دپاره پخپله په افغانستان او پخواني شوروي اتحادکي علمي اکادمیکو موٌسساتواو مقاماتو ته وړاندي شوه. خو له بده مرغه تر اوسه پوري ئي په هکله لازم انتقادي نظر ندي لیکلي شوي. نوموړي مقالي به دهمدغه خپروني دلاري یو ځل بیا دیوڅه تغیراوتکمیل په راوستلو سره ارزوني ته وړاندي شي. ځکه دهغه وخت دشرایٍطو په پام کي نیولو سره په هغي کي یوڅه شخصي سانسوراونرمش رامنځته شوي وو .

دحرکت خپرونه ، چي ټول علمي، سیاسي ،ټولنیز او اقتصادي مسائل به په عام ډول علماً څېړي خو په خاص ډول به دنوي فلسفي فکري نظرلار تعقیبوي. نو ځکه ئي د «حرکت» په نامه نوموؤ . حرکت نوي تیزس دي ،حرکت په عالم الاسباب کی د خداي دلوي علم دعامي قانونمندۍ او دهغي دټولو خصوصي حالتونو په پروسه کي دټولو پدیدو دظهور او متقابلو اړونده مناسباتو دعلت او معلول مسبب ګڼل کیږي. دالوي جهان موجود دي ځکه چي متحرک دي او متحرک دي ځکه چي موجود دي. دا جهان همغومره متنوع ،متفاوت ، رنکارنګ او متغیر دي لکه څومره چي حرکتونه متنوع، متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي. دا جهان همغوره ابدي دي لکه څوره چي حرکت ابدي دي. لوي خداي دخپل لوي علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعامي قانونمندی له مخي دلوي جهان او حرکت متقابل ابديت او موجوديت يو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول او همداسي قائم با الذات او خلل ناپذير ګرځولي او يواځي دقضاء او قدردلوي علم دجبر او اختيار له مخي په هغي کي تغير او تصرف ممکن ګڼل کيدي شي.

پدي ورستيو وختونو کي په افغانستان او دهغي دباندي ډيري خپروني خپريږي. هغه څوک چي په ايمانداری سره دغه کار سرته رسوي مونږ ئي هرکلي کوؤ. ددغه خپرونو په سرخطونو کي معمولاً ليکل کيږي: بي طرفه، ازاده، مستقله، ملي، اسلامي او داسي نور. مونږ ټولي دغه ډول پديدي نسبي ګڼونو ځکه دلومړی ورځي څخه وايو چي مونږ هيحکله بي طرفه نه يو. مونږ ټاکلي او مشخص هدف، طرف او ارمان لرو. زمونږ طرف دهرڅه دمخه زمونږ ګران هيواد افغانستان، افغان اولس، دهغوئ ملي ګټي، منلي رسوم، عنعنات، عقايد او مقدسات او وروسته له هغي بين المللي او عام انساني تعلقات او تعهدات دي چي په پوره ايمانداری به دهغي پلوي او دفاع کوؤ او نور به هم دي کار ته اړ باسو.

د ازادی، استقلال او ملي موقف په باره کي زمونږ نظر دادي چي دقضاء او قدر دعام قانون له مخي مطلق مختار او مطلق مجبور وجود نلري او هر اولس،، هر دولت او هر څوک پرته له امتياز څخه مجبور او مکلف دي يو شان بين المللي عامه نظم، منل شويو تعهداتو، قوانينو او نورماتيفونو ته غاړه کښيږدي. دسر غړونو په صورت کي به زمونږ دريز دهميش دپاره متقابل وي.

د ملي او بين المللي تناسب په سيالی کي به زمونږ موضعګيري دتل دپاره د بين المللي اصولو او قوانينو په نظر کي نيولو سره سره دملي موقف څخه د کلکي دفاع په طرف وي.

اسلام زمونږ دافغانانو او ديوه مليارد څخه زياتو مسلمانانو برحق دين دي. په هغي پا بند او کلک معتقد يو. د نورو اديانو دپلويانو درناوي کوؤ او په مقابل کي ئي دجبر او زور استعمال روا نه بولو او يواځي دوما علينا الا البلاغ اصل او حکم ته معتقد يو. خو هغه څوک چي په ناروا او سپين سترګتوب سره تروريزم، بنياد ګرائي او يا بل هر ډول خرافات د اسلام دنوم سره تړي او پدي بهانه خپل ناروا سياسي اهداف پر مخ بيائي زمونږ دپاره هيڅکله دمنلو وړندي او پدي باره کي سپيناوي خپله ملي او اسلامي دنده بولو.

مونږ افغانستان دټولو افغانانو ګډ کور بولو او کومي دښمنئ او بي اتفاقئ چي دمغرضو هيوادونو او دهغوئ دبريڅو لخوا دورونو قومونو تر منځ ايجاد شوي دهغي دله منځه وړلو او دوروری دباوري فضاء درامنځته کولو دپاره به هڅي کوؤ. مونږ پدي کلک باور لرو چي دافغان اولس خوشبختي، پرمختګ او پايښت په ملي وحدت کي دي. هغه به دسترګو دکسي په څير دبين الافغاني او بين المللي منل شوؤ اصولو له مخي په پوره ايمانداری او تقوا سره ساتو.

مونږ دګاونډي، اسلامي او دنړی دټولو هيوادونو سره د بين المللي قوانينو او اصولو سره سم سيال مناسبات او دوستي غواړو او په دغه اصولو پا بندي خپله ملي، اسلامي او بين المللي مسؤليت او دين ګڼو او دمتقابل لوري څخه هم همدغه ډول تقاضا لرو.

مونږ په بين المللي منل شوؤ قوانينو، اصولو، تعهداتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشورونو ،پریکړو ، . . .باندې دټولو لویو او وړو هیوادونو یو شان پابندي غواړوا و داکاردبین المللي نیکو اړیکو ،دتروریزم له منځه وړلو اونړیوالي سولي دتأمین عمده او اساسي اصل او یوائیني ضامن ګڼو.

دا خپرونه به په عمده ډول په پښتو او دري ژبو خپریږي او تنا سب به ئي یوائي پدې پوري اړه ولري چي څوک څومره اوپه کومه ژبه خپلي لیکنې کوي او مونږ ته ئي سپاري هغه لیکوالانو ته چي زمونږ فکري لار پخپلو لیکنو کي په نظر کي نیسي او یا په انتقادي ډول مونږ سمې لاري ته رهنمائي کوي مخکي له مخکي کورودانې وایو او دزړه له کومي مننه ور څخه کوؤ.

فلسفه علم دې؟

له هغه ورځې څخه چې د لومړي ځل لپاره باشعوره او دعقل خاوند انسان پدې نړۍ او یا دخدای دلوی جهان په کوم بل کونج کې سترګې وغړولې، په ژوند کې یې دلومړي ځل لپاره لمر راوخوت ورځ شوه، پریووت شپه شوه، پسرلې شو بوټي شنه شول، اوړې شو تخمونه یې ونیول او پاخه شول، منې شو تخمونه یې ورژیدل، ژمې شو بوټي وچ شول او په ځمکه راپریوتل، اسمان وریځ شو باران شو، رڼا شوه، واورې شوې، په اسمان کې بریښنا شوه، غړومبښ شو او یا یې دطبیعت بې شمیره رنګینیو او خدایي نورو بې شمیره خلقتونو ته پام شو ،دهمغې ورځې څخه فلسفي څیړنې شروع شوید ي.فلسفي علم ،همغسې لکه چې په دې لحظوي بدلیدونکي جهان کې مطلق حقایق وجود نه لري ، هیڅکله مطلق حقیقت ندې ، یوائې دخدای دلوی علم بشري ذهني خلف علم ګڼل کیږي او دعینې جهان ، ټولني او شعور دعامو قوانینو څخه بحث کوي .

دبشر دپیدا ایښت په لومړیو وختونو کې هیڅ ډول فلسفي انتزاعي تفکر او حتا ابتدایي قانونمندیو او ډیرو ساده علمي کړو وړومقولو ،قوانینو او قانونمندیو هم وجود نه درلود. او هر عمل او عکس العمل دغریزې، احساساتو اوعواطفو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کچه سرته رسیدل. نه دفسلفې او نه بله کومه داسې اصطلاح موجوده وه چې دعلم په واقعی مفهوم رښتیاې دلالت وکړي. بشرد بې شمیره کلونو عملی ژوند او ټولنیزو مناسباتو په ترڅ کي لومړې دابتدایي علمي تفکر، عقل او وروسته له هغې څخه دانتزاعي نتیجګیریو څخه برخمن شو. ددغه انتزاعي تفکرکوچنۍ علمي سرچینې داقتصادي او علمي -تخنیکي امکاناتو دپرمختګ په پروسه کې کرار کرار په فلسفي نظریاتو، عقایدو ،فورمولبندیو او تیوریو بدلې شویدي . دفلسفې کلمه دلومړی ځل لپاره دمیلاد څخه نژدی ۶۰۰ کاله پخوا فیثاغورث پخپلو لیکنو کې راوړی او نژدی ۲۵۰ کاله وروسته له هغه څخه افلاطون دغه کلمه دیوه خاص علم لپاره وکاروله. فلسفه یوه دوه ګړې ګډوله او مرکبه یوناني کلمه ده. Phileosophiaچی Phileo ددوست لرم او Sophia دپوهی معنی لری. خو ډیرو کلونو وروسته دفلسفې کلمې په اصطلاح په یوه داسې خاص علم دلالت وکړ چې دطبیعت، ټولنې، شعور او دمعرفت دپروسې دعامو قوانینو څخه بحث کوي. حال داچې په عالم الاسباب کې نه خاص علوم وجود لري او نه د طبیعت، ټولني او شعور په عامو قوانینو کی ذاتی توپیر موجود دې او پوهانو تر نن ورځې پورې په فلسفي علم باندې دا هر ډول ناحقه تورونه تړلي دي . فلسفه دعینې لوی جهان او ورپوری اړونده لوی علم او لویي قانونمندۍ دابدي تکامل په پروسه کې بشری نسبي ذهني علمي تفکر او قانونمندې نتیجه ګیرۍ ته ویل کیدې شي .د خدای لوی علم چې دهغې له مخې دا لوی جهان او دخدای ټول خلقتونه پیدا کړي ،په هر څه محیط او کامل علم دې. دهغې د ورشو څخه دباندې هیڅ ډول بله

قانونمندي وجود نلري. دلوی علم لویه قانونمندي دتناقص او د تناقض څخه مبرا او یواځې دمقدراتو له مخې دنوؤ پدیدو او خلقتونو دپیدایش په پروسه کې د خصوصي قوانینو په شکل ، تغیر او تحول پذیره ګڼل کیدلې شي. دخدای لوی علم او لویه قانونمندي دخدای دمقضي الامر ارادې (قضاء) له مخې دیوه لوی، ثابت او تغیر ناپذیره ابدي حقیقت او واقعیت په حیث تغیر نه منونکې دې.لوی علم بشري ایجاد او خلقت ندې او نه انساني عقل ، شعور، او مادي تخنیکي امکانات پدې قادر دي چې دلوی علم په عامو قانونمندیو کې تصرف وکړي او یا تغیر راوستلې شي بلکه یواځې دقضاء او قدر په تناسب ددغه قانونمندیو دتغیر او تکامل (دیالکتیک) په پروسه کې مجبور او مختار پاتې کیدلې شي. همغسی چې جهان ابدي او لایتناهي دې لویه علمي قانونمندي هم دلوی جهان دموجودیت او ابدیت په تناسب دهغې دموجودیت یواځیني قانونمند شکل ګڼل کیږي. یعنې دلوی جهان موجودیت او ابدیت او لویه عامه قانونمندي یو تربله سره متقابل دیالکتیکی استلزامیت او علت او معلول تشکیلوي . دلوی علم د عامو قوانینو متماتیکی محاسبه او تجربي افاده دانساني امکاناتو څخه وتلې کاردې .دلوی علم عام قوانین په عینی شکل سره وجود لري او انسان دلوی خدای دعاقل، عالم او خلف مخلوق په حیث کولې شي دخپلو شعوري او ادارکي امکاناتو په تناسب دغه قانونمندي وپیژني او فورمولبندي یي کړي. خو دغه پیژندنه او فورمولبندۍ یواځې نسبي او په ځیني حالاتو کې کیدلې شي انحرافي ، کذبی بڼه ولری. ځکه دیوې خوا انساني شعوري طیف خورا محدود او دبلې خوا ځیني وخت غلط فکري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تراوشونه دغلطو تيوريو اوفورمولبنديو زيږنده ګرځي . نن مونږ پخپله دفلسفي مختلفو نظرياتو او مکتبونو ترمنځ ددغسې اشتباهاتو او غلطيوشاهد يو.سره ددې چې فلسفي څيړني دبشر دپيدايښت دخوراپخوانيو مراحلو څخه شروع شوې او په اصطلاح فلسفه خورا قديمي علم دې، ډير زيات تحقيقات په همدې برخه کې سرته رسيدلي، دهرې مخروبې په ديوالونو، طاقچو او مخيزه تيږو، دهر مسجد، کليسا، مندر او نورو بشري عبادتګاوؤ په ديوالونو فلسفي عبارات ليکل شوي او کتابخانې يې دهمدغه فلسفي اثارو څخه ډکې دي،خو ددې سره سره نن هم دا سوال پيدا کيږي چې فلسفه علم دې او که نه ؟نن هم دفلسفي علم موضوع په دقيق ډول معلومه نده ،د شعور او مادې ترمنځ ذاتي توپير اوتضاد دفلسفې اساسي يوائينۍ مسئله جوړوي اودټولو فلسفي نظرياتو ، مکتبونو ،تيوريو او فورمولبنديو دويش ،تقسيم بندۍ ، او فلسفي مجموع الجزاير د جوړيدو لپاره اساسي معيار ، علت او محک ګڼل کيږی .هغه کسان چې شعور پر مادې مقدم بولي او پدې باور دي چې مادي جهان دخدای د "کن فيکون" دامر په صدور، دجهاني روح او يا مطلقې ايدهٔ په اراده پيدا شوې ، هغوۍ ته ايدياليستان او هغه کسان چې ماده پر شعور مقدم ګڼي او شعور دمادې دديالکتيکي تکامل زيږنده بولي ، هغوۍ ته ماترياليستان وايي . ماترياليستان ،شعور دمادي نړۍ دتاريخي تکاملي پروسې په نتيجه کې يوائې دخورا متکاملې مادې يعنې انساني مغز خصلت بولي خو پخپله شعور غير مادي ګڼي . ، حال دا چې د شعور او مادې ترمنځ دغه ډول ذاتي تضاد وجودنلري او دعالم الاسباب ټولې پديدې او خلقتونه د لوی

خدای په مقضي اراده ،پرته له توپيره د يو شان قانومنديو تابع، قايم باالذات اود خپل عالم خلف انسان د معرفت په خاطر مسخر ،مقدر او د استفادې وړ ګرځولې دي. مونږ پدي عقيده يو چې شعو ر نه يوائې د مغز بلکه متناسباً لږو ډيردهرمادي موجود خصلت او مطلقه بې شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري او په ماده او شعور دواړو کې يو شان ابدي قانونمندي جاري ده. دهمدې ځای څخه په فلسفي مسايلو او قضاياوؤ کې دعلم سره غير علمي کړه وړه پيل کيږي ، عيني قوانين او قانونمند منطق د پوچ تخيل او تصور لار غوره اود ګمراهۍ په لار قدم پورته کوي او لا ترنن ورځې پورې د لاينحله معما په حيث باقي پاتې کيږي .بې علمي د غير قانونمند تخيل او تصور له لارې په سوچه علمي ورشو کې د شته والي مشروعيت پيدا کوي او دهر بې علمه لپاره د غير علمي فلسفو ، سفسطو او غير قانونمند منطق ختمه او زمينه برابروي. مونږ دا نه وايو ، لوی خدای دا جهان قانونمند پيدا کړي ، قانونمند پايي او قانونمند بدلون او تکامل مومې. کله چې په دې جهان کې د خورا کوچنۍ ذرې څخه نيولې تر خورا لوی سماوي جرم او کتلې پورې په هيڅ حالت ،مکان او زمان کې بې قانونۍ او غير قانونمند حرکت او بدلون ته ځای وجود نه لري او هره قانونمندي او قانون هم يوائې د قانونمند حرکت او بدلون په بنياد تحقق پيدا کوي ، يعنې چې پخپله حرکت او قانونمندي شکل او بڼه دموجوديت د هرې پديدي او خلقت ګڼل کيږي ، څه ډول او په کومه بڼه او ماهيت دغه غير قانونمند تخيل ،تصور او منطق په دغه سر تا پا قانونمنده ورشو کې د پښې ځای او تحقق پيدا کولې شي ؟دا واضح خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې نه دغه بې علمه فلسفې علمي ماهیت او نه څوک د خپلو دغه ډول فلسفو دعلمي ماهیت دثبوت لپاره کوم دلیل لرلې شي. هغه پوهان چې په مختلفو بهانواو پردلوګونو هڅه کوي خپلې تخیلي غیر علمي فلسفې او سفسطې په مختلفو نومونو لکه خاص علم ،عام قوانین ،عام مفاهیم ، ام العلوم ،انتزاعي او مجرد علم ، متودولوژیک علم ،د علومو ستنه (تنه)او داسې نورې بې مفهومه او مهملې نومونې چې غواړي په دوه خیږونو ودریږي او یا لکه د فیلمرغ په څیر د بار په وخت کې له ځانه مرغه او د الوتلو په وخت کې اوښ جوړ کړي.

نه خاص علوم او نه خاصې قانونمندۍ وجود لري. هر علم او هره قانونمندي مشخصه او البته عینی ځانګړتیاوې او خصوصیات لري چې هیڅکله هر علمې مشخصتوب نه کمولي او نه له منځه وړلې شي. نو ځکه د فلسفې د علم دغه ډول افاده چې ګوندي دطبیعت ،ټولني او شعوردعامو قوانینواو مفاهیمو څخه بحث کوي ،هم سمه نه ده. عام قوانین او مفاهیم خارجي فزیکي وجود نلري. داچې ځیني پوهان لکه ارسطو ، دکارت او ځیني نور ،خاص او عام مفاهیم او قوانین او کل اوجز کله په یوه یا بل اړخ د فلسفي قضایاوو پورې تړي، پخپله ددوی فلسفي نظریات او تیورۍ یې بې بنیاده او بې اعتباره کړیدي. زه پدې باوریم چې ځانګړي علوم وجود نه لري ،فلسفه لکه چې دمخه وویل شول د خدای د لوی علم بشري ذهني بدیل علم دې نو ځکه داهم نا ممکنه خبره ده چې څوک په فلسفي علم کې عملي تجربي ثبوتي دلایل وړاندي کړې شي اویا لکه ځیني پوهان چې هڅه کوي د هغوۍ په اصطلاح د ځانګړو علومو له مخې په فلسفي مسایلو او قضایاوو ثبوتي دلایل وړاندې کړي

هم نا ممکن کار دې. د همدې بې ځایه هڅو او نامکناتو په نتیجه کې خو ددې ختمه برابره شوې چې هر عالم پخپل آند په فلسفه جلا جلا تورونه وتړي او په مختلفو نومونو یې ونوموي .

دا غلطي اصلاً د فلسفې د نا سم حل څخه پیل شوې او په اصطلاح دغه سپې د همدغه د فلسفې د اساسي مسئلې په خیټه کې مردار پروت دې. تر څو پورې چې دغه مرداري پاکه او د فلسفې د اساسي مسئلې په زړه کې سپیناوې را نه شي فلسفه به همداسې د ګمراهۍ په تورتم کې ځای پر ځای لکه بوینه څټه پرته او په حقه به دهر چا هر تو رور پورې تړل کیدې شي.ددغه اساسي قضیې د سم حل په خاطر پکار دادي تر هر څه لومړې فلسفه د علم او دوهم د خدای د لوی علم د یوائیني خلف علمي بدیل په حیث ومنل شي. دریم داچې ټول فلسفي مسایل او قضایایوا ځې د ورځني پیژندل شوو او منل شوو علمي مقولو او قوانینو په رڼاکې وڅېړل شي او وارزول شي او هیڅ ډول غیر علمي تخیل ،تصور ،منطق،سحر ،جادو او خرافاتي غیر علمي مذهبي عقاید په کې ونه کارول شي او نه ځای ورکړل شي. بشري ټولنه نن سبا د جمعي شعوري بلوغ هغې کچې ته رسیدلې ني کسان چې حق او باطل یو له بله سره جدا او په دې واحد لوی جهان کې د واحد خدای د سراسري واحدې قانونمندۍ غوره لارونیول شي.

کله چې منو ، ځانګړي علوم وجود نه لري ،څه ډول فلسفې ته د علومو علم ویلي شو ؟دا پخپله ددې معنا لري چې فلسفه پخپله علمي ارزش او ماهیت نه لري ، دعلمي ارزونو او څیړنو جوګه علم نه دي ، د بارازیت په څیر یوائې د نورو علومو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارې تغذیه او په هغه څه چې نورو علومو یو ځل شخوند وهلي، شخوند وهي، هضم او یو ځل بیا په سمه او نا سمه توګه پخپل آند فورمولبندي کوي، یعنې چې فلسفه مړ ښامار په توره وهي. په دې صورت کې به فلسفه د چا په نزد څه ډول ارزښ ولري؟ په هغه صورت کې چې ځانګړي علوم وجود ونه لري په کوم دلیل فلسفې ته د مختلفو علومو د میوو څخه د ډکو ځانګو د ونې د تنې نسبت کولي شو؟ د بلې خوا د مخه مونږ دا خبره هم کړې چې قانونمندي شکل د موجودیت د مادې او د دې لوی جهان د ټولو پدیدو او خلقتونو لپاره عمومیت لري، او دا سې ورشوګاني هیڅ چیرې وجود نه لري چې هلته دې یا قانون وجود ونه لري او یا دې د خاصو قوانینو لرونکې وي. د متودولوژیک علم په حیث د فلسفې منل، په هغه صورت کې چې فلسفه علم ونه ګڼل شي مشکله بریښي او له بلې خوا ډیر متودولوژیک علوم وجود لري چې مونږ ورته فلسفه نه شو ویلې. زما په عقیده دا ټولې خبرې هیڅ اساس نلري او پرته د فلسفي لفاظۍ څخه چې په هیڅ صورت سره پکې فلسفي منطقي تسلسل نشي مراعاتیدلې بل څه ندي. ماتریالستان هم شعور غیر مادي بولي خو احساس ته د مادیت حق قایل دي یعنې د هغوی په عقیده د مادې او شعور تر منځ د احساس او ادراک لار او پل واقع او یو تر بله سره پرې تړلي دي. پدې لار همیشني لارویان ځي راځي یعنې شعوري احکام په مادي اعمالو او پروسو او برخلاف مادي اعمال او پروسې په شعوري احکامو، ایدیالونو او ارزښونو بدلیږي. یا په بل عبارت پدې ترڅ کې شعور په ماده او یا ماده په شعور بدلیدلې شي. حال دا چې د مادې د بقاء د عام قانون له مخې ماده نه له منځه ځي او نه د هیڅ څخه منځته

راتلای شي. بلکه یوازې د یوه حالت څخه بل حالت یا د یوې نوعې څخه په بله نوعه بدلیږي. که چیرې دغه کار ممکن هم وګڼو نو هغه غوټه چې دغه متضاده مادي او غیر مادي نړۍ یو تر بله سره تړي مادي ده او که یا غیر مادي؟ پدې باره کې "د عینیت فلسفه" په رساله کې پوره اوږد بحث شوی دی چې ځینې نقاط د لته د قضیې د وضاحت په خاطر رانقلوم. هلته لیکل شوي دي "ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دې". د دې څخه دا سې معلومیږي چې د ذهنیت او عینیت تفاوت نسبي دې او په ماهیت کې ذاتي توپیر نلري. شعور ذاتاً زماني او مکاني قیدیت لري او په اصطلاح یوازې په ذهني خته او په معینه زماني مقطع کې منځته راځي، تکامل، تقرر او انحطاط مومي. یعنې په هیڅ کی شعور منځته نشی راتلای او د حد اقل زمانی مقطع څخه په کم وخت کی نه یوه قضیه یا حکم درک کیدلې او نه د هغې په باره کې لازم حکم صادریدلط شي. د مثال په ډول انساني ذهن د یوې ساده قضې د درک او د هغې په باره کې د حکم د صدور لپاره نژدې نیمې ثانیې وخت ته ضرورت لري . همدا سې تکامل، تقرر او انحطاط ښیي چې په ذهن کې حرکت موجود دې یعنې دغه درې واړه پدیدې په ذهن کې د حرکت مستلزم دي او حرکت هم یو د اشکالو د موجودیت د مادې څخه دې . ماده موجوده ده ځکه چې متحرکه ده او متحرکه ده ځکه چې موجوده ده. یا په بل عبارت مادیت او حرکت یو تر بله سره په متقابل استلزام باندې ولاړ دي. لوی خدای د خپل لوی علم د عامې قانونمندۍ له مخې د لوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تر بله سره لازمي ابدي علت او معلول او همدا سې قائم بالذات او خلل نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پذیر گرځولي دي. همداسې ذهن دعطالت لرونکې دې چې عادت او مهارت دهغې مظاهر ګڼلي شو. او عطالت هم دمادې خصلت دې. دبلې خوا ذهنیت او شعور دخپل شکل او محتوا په لحاظ یوه پروسه ده او هره پروسه هم دزمان، مکان، حرکت او مادیت مستلزم ګڼل کیږي. دپورتنیو دلایلو په اساس حکم کولې شو چې هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دې او دفلسفې اساسي مسئله چې دهغې په اساس دایدلیزم او ماتیریالیزم نظریاتي جدایي او تقسیم بندي راغلې کوم اساس او واقعیت نلري .هیګل چې دعقیدې له مخې ایدیالیست وو دلمړي ځل لپاره یې د دیالکتیک اساسي عمومي قوانین فورمولبندي کړل. خو هغه دغه قانونمندي د جهاني روح یامطلقې ایده دتکامل دمراحلو داصولو په حیث منل، نه دمادي جهان دعامې قانونمندۍ په حیث .هګل په حقیقت کې هغه قانونمندي چي په مادي دیالکتیکي قانونمند شکل سره یې دهغه په ذهن کي وجود درلود د دیالکتیکي قوانینو په شکل فورمولبندي کړي ، په غیر صورت کي به دغه فورمولبندۍ او قانونمندۍ هیڅکله تحقق نه وې پیدا کړې .

که چیرې دجهاني روح او مطلقې ایدۀ ځخه دهګل مقصد خدای وي نو خدای کامل ذات دې او د هغه په ذات کې تغیر او تکامل متصور او ممکن ندې. خو بیا هم هګل کولې شول دفلسفې علم موضوع او اساسي مسئله دذهني تخیل او تصور پرځای د ذهني واقعیتونو په بنیاد ثېرلې او فورمولبندي کړي وای او د خپل علمي فلسفي رسالت جاله به یې تر ګودره رسولې وې ،خو هګل په اصطلاح دعیني ایدیالیست په حیث او یا که دقیق وویل شي ، د خپل وخت ذهني تخیلي ، منطقي

وتلي فیلسوف او عالم په توګه له بده مرغه د خپلو همدغو علمي فلسفي نیمګړتیاوو له کبله یې د خپل علمي فلسفي رسالت جاله له اوبو پورې نه ایستې شوه.

فیر باخ هم د ماتریالیست په حیث ټول عظیم مادي دینامیزم ،مناسبات ،قانونمندۍاو دیالکتیکي بدلون او تکامل یوائې وچ کلک او تنګ نظرانه میخانیکي او متافزیکي استمرار او تکرار وګڼه او د هګل د غیر قانونمند تخیلي ادیا لیزم د بوستنې سره وړاندې وغورځاوه او میتافزیکي تحجر ته ارجحیت قایل شو. هغه پخپلو دغه کړو وړو سره پرته له دې چې له یوه متعصب تنګنظرانه موقف ځخه بل متعصب تنګ نظرانه دریز غوره کړي بل هیڅ امتیاز تر لاسه نه کړ او دفلسفي علم اساسي مسئلې او موضوع قضیه او مشکل هم په همغه پخواني حالت لاینحل پاتې شو.

ویل کیږي چې مارکس او انګلز په اصطلاح دهګل دیالکتیک او دفیر باخ ماتریالیزم په ارګانیک ډول سره یو ځای او دلومړي ځل لپاره یې په فلسفه کی ددیالکتیکی ماتریالیزم تیوري او نظر رامنځته کړ. ماتریالیستان تر دا نن ورځې پورې هم په دې عقیده دي چې شعور غیر مادي او د خپل اړونده مادي واحد (مغز)سره په مناسبت کې د فلسفې اساسي مسئله جوړوي او یوائې د همدغه مناسبت په بنیاد د ادیالیزم او ماتریالیز م یو تر بله سره متضاد نظریات او عقاید رامنځته شوي دي. دوی همداسې عقیده لري چې احساس مادي او کله چې همدغه احساس په شعور بدلیږي غیر مادي بڼه غوره کوي .خو زما په عقیده دا خبره ځکه سمه نه ده چې مادي واحدونه او د همدغه ماتریالیستانو په اصطلاح غیر مادي شعور هیڅکله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارګانیک مرکب او جوړښت نشي جوړولې او که څوک د خپلې دغه ډول خبرې د ربښتینولۍ مدعي او سي ، نو د دوی په آند ارګانیک جوړښت ماهیتاً څه ته ویل کیږي او دغه مادي او غیر مادي ارګانیک جوړښت مناسبت څه ډول جوړیدلې شي ؟

او یا د دغه مادي او غیر مادي ارګانیک جوړښت د ارتبات غوټه به مادي وي او که غیر مادي ؟

مونږ د مخه دا موضوع څیړلې چې شعور او نور مادي واحدونه پرته د ځیني نسبي تفاوتونو او خصوصیاتو هیڅ ډول ذاتي توپیر ونه نه لري او هره پروسه ، حرکت او بدلون په هره زماني مقطع او مکاني بعد کې چې اوسې ، همزمان او هم مکان ټولې قانونمندې پروسې او حرکتونه په میخانیکي ،کیمیاوي ، بیولوژیکي ، فزیو لوژیکي ،ساحوي،تشعشعي،روحي او نورو ټولو ورشو ګانو کې په متداخله لحظوي بڼه تحریکوي او په ټولو برخو او ابعادو کې متجانس، یو نواخت متناسب تعامل او پروسه جوړوي. زما په عقیده په عالم الاسباب کې ارګانیک جوړښت یوائې همدغه مادي واحد تجانس ، نه شلیدونکي ابدي پایداره ارتباط ، تسلسل او مناسبت ته ویل کیدې شي. ماتریالستان سره ددې چې په خپلو څیړنو کې یوائې د علمي کړو وړو او روښونو پلوي او مدعي اوددې جهان په مادي واحد جوړښت پوره باور لري او په اصطلاح پخپلو دغه ډول سر تر پایه علمي مادي فعالیتونو ویاړي ، خو بیا هم دوی هیڅکله په دې خبره فکر نه دې کړې چې که د دوی دغه ادعا په ربښتیا سمه اوسي ،نو ولې په اکثره فلسفي مسایلو او قضایاوو کې چې د شعور او مادې د مناسبت یعنې د فلسفې د اساسي مسئلې په بنیاد را منځته کیږي ، دوی خپل

زغرد او واضح نظر نه اظهاروي او د شک او تردید په پوله کله یوې خوا او کله بلې خوا رغړي او خاصو علومو او خاصو ورشو ګانو ته بیا هم په شک او تردید سره حق قایلیږي ؟ په هره قدمه کې د ترلو دروازو او لا ینحله معماوو سره مخامخ کیږي او ددي په عوض چې د حل واقعي لار ولټوي د ګمراهیو لارنیسي او د غیر قانونمند تخیل او منطق د بې بنیاده اصولوله مخې دوی هم کذبي او انحرافي فورمولبندیو او تیوریوته غاړه ایښې ده.

ماتریالیستان د شعوري او ټولنیزو مسایلو په اړه تر اوسه ایدیالست پاتې شوي او څرنګه چې د فلسفې د اساسي مسئلې په دغه ډول ناسم تعبیر سره مشکله ده څوک شعوري او ټولنیز قضایا په دقیق ډول وڅیړلې او وارزولې شي.په همدې سبب حتا کارل مارکس چې د دیالکتیکی او تاریخي ماتریالیزم د تیوریولومړني علمي څیړونکې او د ماتریالیزم او دیالکتیک د ارګانیک جوړښت موٌسس وو ، هم دیته اړشوې وو چې دغه واحده قانونمندیه متضادو تیوریو په بڼه وڅیړي ،د دیالکتیکي ماتیرالیزم او تاریخي ماتریالیزم ځانګړې تیورۍ فورمولبندي ، حال دا چې په تاریخ کې دیالکتیک او په دیالکتیک کې تاریخ موجود او دغه دواړه د مادیت مستلزم او د هغوی تر منځ کوم ذاتي توپیر نه شي په سترګو کیدلې .د همدې ځای څخه د فلسفې نظریاتي او تیوریکي سیستمونو ، ډلو او مکتبونو تر منځ پرته له کوم مقنع او اساسي علمي بنیاد او دلیل د ویش او نه پخلاکیدونکې دښمنۍ لړۍ له با با ادمه پیل او تر دې دمه دغه بې نتیجې او بې ثمره لوبه دوام لري چې پایلې یې هم پرته له تحریفي ،کذبي فورمولبندیو ، تیوریو ،نظریاتو ،عقایدو او غیر علمي منطق څخه بل څه نه شو تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدلي. مارکس او انګلس په خپلو علمي څېړنو او تحلیلونو کې همېشه دغه ډول نیمګړتیاوې او نواقص احساس کړي او په وار وار یې هغې ته دقیقې اشارې او ګوتنیونې کړې دي. د مثال په توګه کارل مارکی لیکي: «ایده په مادي قوت بدلیږي، کله چې د پراخه پرګنو په عقیده باندې بدله شي» (د مارکس او انګلس کلیات...). خو دوی او نور وماتیریالیستانو نه دي کړې شوي په دې باره کې مقنع او ثبوتي علمي دلایل وړاندي او یا د نننی مروجه علمي قوانینو له مخې خپلې علمي څېړنې، وړاندوینې او تحلیلونه سمبال کړي. ځکه چې دوی او ټولو ماتریالیستانو د مادې او شعور خپل کذبي تضاد د یوه واقعیت او دفلسفې د اساسي مسئلې په توګه بې قېد و شرطه منلې او کلک پرې ولاړ وو. لکه څرنګه په دې باره کې دمخه مونږ خپل دلایل وړاندې کړي، په نوموړې مسئله کې نه کوم بنیادي تضاد وجود لري، نه په دغه بنیاد د فلسفې کومه اساسي مسئله څوک رامنځته کولې شي او نه په دغه د علمي عقایدو، قوانینو او فورمولبندیو ویش او دیفرنسییشن را منځته کېدلې شي. په هغه صورت کې چې د ویش عامل، سمبول او محک بې بنیاده او په غلطه را منځته شوې او سي، نو په دغه بنیادونو که متضادې تیورۍ، فورمولبندۍ او هره ځانګړې عقیده رامنځته کیږي هیڅکله رښتینې بڼه نه شي لرلې، او دخپلې ګستاخۍ او سپین سترګتوب څخه په بخښنه، اجازه راکړۍ ووایم چې ټولې نظریاتي تیوریکي څېړنې په پټو سترګو د غیر علمي تخیل د ګمراهۍ په لار روانې دي. او دهمدې کبله دغه ټول نظریاتي فلسفي مکتبونه او تیوریک سیستمونه په خپلو نظریاتي وضاحتونو کې همیشه دمشکل او

اشتباهاتو سره مخامخ دي او د هغوی فورمولبندۍ پرته دتحریف او تکذیب بله بڼه نه شي لرلې. خو دا خبره په هیڅ صورت سره ددې معنا نلری چې ګوندې دغه نظریات او فلسفي تیوریک سیستمونه علمي ارزښ نلري او په هغې باندې سترګې پټې شي. په حقیقت کې دغه ټولې فلسفي څېړنې چې دماتریالیستي یا ایدیالستي نظریاتو خاوندانو لخوا شوي په حقیقت کې دبشري علمي څېړنو او تحقیقاتو ستری زیرمې جوړوي او هر یوه نظریاتي عقیده چې پخپل آند یې موجوده فلسفی حقایق او واقعیتونه دمشخصې لیدتوګې او زاویې څخه څېړلې او په هیڅ صورت سره یوه نظریه دبلې نظریې ځای نشي نیولې او خلا یې نشي ډکولې تل به د خپلو خپلو ارزښتنو څخه برخمنې وي. زما په عقیده ددغه ټولو مختلفو علمي نظریاتي څېړنو متودولوژیکي، ادبي، علمي منطقي، ترمنولوژیکي ارزښونه او دهغې علمي او فلسفي زړې به دهمیش لپاره دحقیقت او واقعیت په څیر پر ځای پاتې وي او هیڅکله باید له نظره ونه غورځول شي او سترګې پرې پټې نشي، خوزما یو اځینې ضروري اصلاحي شرط او وړاندیز به داوي چې په دغه پخواني نظریاتو کې شته نیمګړتیاوې او غلطۍ د عینیت د فلسفې د نوي لید لوري له مخې پوره او اصلاح شي. په اکثره مواردو کې د زمان او علمي ـ تخنیکي انکشافاتو فاکتورونه اساسي رول لوبولې شي. کوم نظر چې ما په پورته ډول عرض کړی زه پخپله دتدقیق او تأمل وړ بولم. که چیرې دفلسفي څېړونو دباصلاحیته پوهانو لخوا تصحیح، تکمیل او تائید شي نو لازم به داوي چې دفلسفي علم په اساسي مسئله، موضوع او ځینې نورو میتودولوژیک، نصابي او مفرداتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسایلو او اړخونوله مخې پرې له سره غور وشي او فلسفي څېرنې دهغې په برابر تنظیم شي. دماتریالستي دیالکتیک پلویان وایي چې فلسفه یو خاص علم دې اود طبیعت، ټولنې او شعور دعامو قوانینو څخه بحث کوي او پدې باره کې کومه اضافي توضیح وجودنلري تر څو هغه شک او ابهام چې په پورتنۍ جمله کې موجود دې له منځه یوسي. ځکه پخپله دخاص علم او عام قوانین داسې مفاهیم دي چې اضافي توضیح ته ضرورت لري. دهرعلم قوانین پخپله پرته دتاکیدي تذکرڅخه یو څه نسبي عمومیتونه لري خو دخاص علم افاده یوه اضافی فوق العادگي ده چې دفلسفي علم دپاره دديالکتیکي ماتریالیزم پلویان ورته قایل شوي خو پدې باره کې دضروري او لازمي توضیح په هکله پټه خوله پاتې شویدي. دا په حقیقت کې یو ثرگنده تجاهل العارفانه اشتباه ده ، ځکه پدې باره کې که توضیح ورکړې شي سمد ستي دهغې باره کې داسې پوښتنې راولاړیږي چې ځواب ویل ورته مشکل دي.هیګل او ځینې نورفلسفي عالمان فلسفه دعلومو علم ګڼي. هغوی پدې توګه دیوې خوا فلسفي ته مافوق علمي حیثیت قایلیږي خو په حقیقت کې داخبره داسې معنا لري چې ګوندې فلسفه یو پارازیت علم دې چې پخپلو پښو نشي ودریدلې او دڅټې غوندې په نورو علومو باردې.داګز ستنسیالیزم پیروان وایي علم بل شې او فلسفه بل شې دې. هغوی دا خبره غوره کړې ، ځکه که علم ورته ووایي نو دلیل ورته نلري او که دلیل ورته پیداکوي دهغی تر شا چې کومې پوښتنې راپیدا کیږي هغې ته ځواب ویل مشکل دې. نو منلې یې ده چې دسل هو څخه همدایوه نه ښه ده.ځینې فلسفه پوهان فلسفه مجرد او انتزاعي

علم شمیري او پدې عقیده دي داچې مجرد او انتزاعي عام مفاهیم خارجي وجود نلري نو څېړنه یې هم نه کوم اساس لري او نه ضرورت. دهغوی په نظر فلسفه دذهني تصوراتو او خیال بافیو علم دې.

لازمه ده دادیوه ثرگند حقیقت په څیر ومنل شي چې دلوی خدای لوی جهان دهغه ذات دلوی علم دقوانینو مطابق منځته راغلې، پایي او تغیر او تکامل مومي. نوری لاری پدي کې لټول پرته دګمراهۍ څخه بل انجام نشي لرلې .دپورتنۍ ډیری لنډې یادوني او توضیح په ترڅ کې دې نتیجې ته رسیږو چې دلوی علم قانونمندي دانساني ذهنګریو او ادراکي امکاناتو څخه پورته په عیني توګه دمادي لوی جهان دپیدایش سره سم په ابدي شکل موجود او دهغې تجربي عملي او متیماتیکي محاسبه هم دانساني علم، پوهې او تخنیکې امکاناتو څخه اوچت او ناممکن کارځکه ګڼل کیږي چې میکره او ماکره جهانونه، سیستمونه او نظامونه همغسې چې دابعادو له مخې یوه لایتناهي ورشو تشکیلوي دخپل تنوع، تعدد او نورو هر ډول پارامترونو له مخې چې په هیڅ صورت دانسان په شعوري طیف کې نه ځائیږي هم لایتناهي دي. دغه ټول مادي موجودات دکوچنۍ ذرې څخه نیولې ترخورا لویو سماوي اجرامو پورې دخپل ټول لایتناهی تعدد ، تنوع او نورو لایتناهی تفاوتونو سره که دیوې خوا دمختلفو جهانونو ، نظامونو ، سیستمونو او منفردو مادي واحدونو په حیث په متقابل توازن، تعادل او استقرار کې واقع دي دبلې خوا همزمان په هغې کي کمي ،کیفي دیالکتیکي دینامیزم ،خلقتي ستاتیزم اوابدي تحول او تکامل جریان لری. یعني هر موجود په ځانګړي توګه او یا د سیستم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام په حیث دټولو لایتناهی تعدد، رنګینیو، تفاوتونو او مشابهتونو سره په همغه یوه لحظه کې همغه مشخص ځانګړې مادي واحد یا سیستم او نظام دي او هم ندي. حتا په هغه صورت کې که مونږ مادي جهاني موجودیت یو ساده میتافزیکي استمرار او تکرار قبول کړو بیا هم ددغه لایتناهي مادي واحدونو، سیستمونو او نظامونو موجودیت او حرکت متیماتیکي افاده د بې شمیره انتګرالي او دیفرنسیالي معادلاتي سیستمونو او دهغوی د بې شمیره مشقاتو او نورو افادوی تسلسلونو پواسطه به په عالم الاسباب کې ناممکن کار وي. اوس پخپله ددې سنجش او تصور کیدلې شي، کله چې دغسې عظیم لایتناهي نظام په هرارخیز او لایتناهي بعدي لحظوي دیالکتیکي دینامیکي متحول او تکاملي پروسوي استمرار کې قرار لري متماتیکي افاده او محاسبه به یې ممکن کار وي؟آیا ددغسې یوه عظیم لایتناهي دیالیکتیکي دینامیک نظام عملي تجربه به په کوم لابراتوار کې ممکنه وي؟ بې له شکه دادبشر دامکاناتو څخه وتلې کار دې. لیکن لوی علم پرته له شکه ددغه عظیم جهان دلایتناهي مادي موجودیتونو لایتناهي مناسبتونو او لایتناهي دیالکتیکي دینامیک تحول او تکامل علم دې. دهغی هره یوه پروسه دلوی علم د عامې قانونمندۍ پواسطه افاده کیدلې او د دغه لوی جهان په عملي لابراتوارونو کې د تجربې وړ او ټول قضایا یې دقضا او قدر دتناسب له مخې په عیني توګه دانساني نسبي معرفت دپاره وجود لري. دغه لوی جهان دټول عظمت، تفاوتونو، او دینامیزم سره سره متوازن، متعادل مستقر او هر څه پکی سیال پیدا دي او دلوی علم عامه قانونمندي ددغه

سیستمونو داستقراریت تضمین کوي .لازم دادي بشرددغه قانونمندیو مطابق عمل وکړي نه دهغې په ضد. زه پدې باره کې داضافي وضاحت څخه تیریږم خودمثال په توګه دومره وایم چې که زمونږ په شمسی نظام کې لمر دلوی والي، طاقت او مرکزیت سمبول دې نو ډیره کوچنۍ ذره دهمدغه لمر او دهغی په څیر لایتناهی نظامونودجوړښت، پایښت او ابدیت سمبول او خښته ده. انسان، حیوان، نبات، جماد او دلوی جهان نور ټول مغلقترین موجودات چی دلوی علم د عامې قانونمندۍ له مخې خلق شوي واقعاً دیوه خارق العاده مافوق انساني طاقت او ذات دخلقت مظاهر او مخلوق ګڼل کیږي. ددغه مخلوقاتو دټولو اوصافو، خواصو او دهغوی دجوړښت دخورا مغلقو سیستمونو پروګرام او قضایي جبر او دیترمینیزم په یوه کوچنی حجره او دهغی څخه په لا کوچنی جوړښت کی ځای پځای کول هم یوائې او یوائې دمافوق انسانی او یوه خارق العاده ذات صنع ګڼل کیدلې شي. پورتنې نظر دیوی طرحی په شکل وړاندی شو تر څو دفلسفه پوهانو او عالمانو توجه دغه عمده مسئلې ته راوګرځي او دهغی له مخې دفلسفي علم دماهیت، موضوع اساسي مسئلې نظریاتي اړخونو او تیوریو په باره کې په نوې لید توګه لازمې فورمول بندۍ رامنځته شي .کله مو چې دا ومنل، چې لوی علم په لوی جهان محیط علم او قانونمندي ده او دهغې د ساحې څخه یوه کوچنۍ ذره هم بیرون نشي پاتې کیدلې حتما دا سوال هم راولاړیږی چې آیا نور علوم په ځانګړي ډول وجود لري؟ که لري یې دهغوی مناسبتونه دلوی علم سره څه ډول دی؟دخدای لوی جهان دترکیب، فزیکي حالت او داسې نورو اوصافو له مخې متجانس، یو نواخت،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتافزیک، په یوه حالت پیدا او په همغه حالت فناء جهان ندی.
هر مادي واحد، هر موجود هر مولود د پیدایش، بقاء، انحطاط
او فنا مراحل لري. پخپله لویه قانونمندي د یوه منفرد واحد
د بقاء په عمودیت او د دغه واحد د نوع په افقیت کې کامل
توافق او حتا شباهت هم نلری. د جهان ترکیبي تناسبونه او
تفاوتونه، فزیکي، کیماوي او نور حالتونه پد غه قانونمندیو
مستقیم تاثیر لري او لازم تاثیر او تغیر منځته راوړي. مونږ حتا
د یوه مشخص عنصر یا ترکیب په ارتباط مختلف فزیکي
حالتونه لکه جامد، مایع، غاز، مختلف تشعسعات،
مقناطیسي، الکتریکي، جاذبي ساحې، پلازمایي، فوتوني او
نور حالتونه چې تر اوسه پورې یي مونږ نه پیژنو هر یو د ځانګړو
او متفاوتو قانونمندیو لرونکي دي. د بلی خوا د خدای لوی
جهان د لایتناهي عدم تجانس، تنوع او تفاوتونو سره سره په
لایتناهی تحول او تکامل کې قرار لري چې د هغې په تناسب او
مطابقت قانونمندي هم په مستمر شکل سره تغیر کوي. دغه
قوانین او د هغې یو تربله دیالکتیکي تداخل پرته لدې چې
د چالخوا پیژند ل شوې وي یا نه د قضاء د حکم له مخې د طبیعي
جبر په شکل جریان لري. لیکن بشري معرفت، پیژندنه هم
کاملا بې تاثیره ندي او تل د قدر په تناسب تاثیر لري (د قضاء او
قدر په باره کی به په لازم وخت کې بحث وشي) بشري معرفت
یوه تکاملي پروسه او بشري ضرورتونه او د علومو څخه
د استفادې سطحه هم تل په تکامل او تغیر کې ده. خود دغه
علومو او قوانینو تحقیقي او تدقیقي کچه د لوی علم او حتا
د فلسفي علم د عامو قوانینو د معیارونو سره هیڅکله د مقایسې
وړ نده او تل د نسبي او خصوصي حالتونو او تقریبي محاسبو

په شکل منل کیدلې شي. د فلسفي قانونمندۍ په سطحه د هغې
برابرول او تنظیمول نه ممکنه ده او نه ضروري. په همدې علت
ویلې شو چې پرته د فلسفي علم او عامې قانونمندۍ څخه
ځانګړي علمي قوانین او پخپله علوم هم د بشري ضرورتونو په
تناسب د استفادې وړ ګرځي. دغه علوم د انسانانو د جدي
ضرورتونو له مخې منځته راځي او کله چې د غه ضرورتونه له
منځه ځي پخپله علوم هم خپل شته والی د لاسه ورکوي لیکن
د هغې فلسفي زړې یا فلسفي عامه قانونمندي پر ځای پاتې
کیږي. د فلسفې څخه پرته نور علوم تل نسبي او تقریبي ماهیت
لري ځکه چې هیڅ علم نشي کولې په یوه مسئله یا قضیه کې
ټول مؤثر فکتورونه محاسبه کړې شي او د بلې خوا په ځینو
مسائلو کې د ډیرې دقیقې محاسبې ضرورت هم نه لیدل کیږي.
که چیرې د پرنسیب له مخې د موضوع سره دقیق کړه وړه وشي
نو ویلی شو چې ځانګړي علوم په ځانګړې توګه وجود نلري او
په حقیقت کې ټول علوم یو تربله سره د لویي عامې قانونمندۍ
په چوکاټ کې تداخل لري او په تحقیقاتي او تجربي پروسو کې
د هغې جدا کول ناممکن کار دې. یعنې ممکنه نده یوه فزیکي،
کیماوي یا بیولوژیکي پروسه یا تجربه په خالص او ځانګړې
توګه عملی شی بلکه هغه یو تر بله په متداخل شکل سره هم
مکان او همزمان جریان لری. په ځانګړې علمي توګه دیوې
مسئلې د څیړنې په جریان کې ځینې مناسبتونه او فکتورونه په
نظر کې نه نیول کیږي او ترې صرف نظر کیږي او یوائې د هرې
مسئلې د اهمیت په تناسب د یوه ضریب په اضافه کولو سره
د هغې تلافي کیږی. خو دا کار په هیڅ صورت سره د دغه علم
د نسبیت او تقریبیت درجه نشي کمولې. هر ځانګړې علم خامخا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفلسفي عامې قانونمندۍ خصوصي او تقریبي حالتونه او پدیدې دي چې ددیالکتیک دمشخص اړخ په حیث دمشخص علم دلارې زمونږ دذهن دمحدود میخانیکیت یا بیوفزیولوژیکیت دمختلفو اړخونو دانعکاس په هنداروکی منعکس کیږي او پدی ډول دفلسفي علم د عامې قانونمندۍ دلمړۍ درجې مشق په حیث په نسبي او تقریبي لحاظ دځانګړو علومو دمنځته راتلو سبب ګرځی. کیدلې شي دمختلفو علومو نوموړی ذهنی میخانیکیتونه دوهم وار دذهن دفلسفی منطق په هنداره کی مجموعاً په استقرایي او قیاسي ډول انعکاس ومومي او ددغه مختلفو علومو دمنطقي ارګانیک انتګریشن، قیاس، تحلیل او تجزیي په نتیجه کې ددیالکتیک نسبي فلسفي قانونمندي رامنځته شي. فلسفي علم او فلسفي قانونمندۍ بیا پخپل وار دخدای دلوی علم ، لویي قانونمندۍ، خدایي ټولو خلقتونو او لوی حقیقث دمعرفت په پروسه کې بشري ذهني نسبي عامه قانونمنده پیژندنه، قانونمندي او علم ګڼل کیږی . تل تحول او تکامل کوی او دتل لپاره دذهني نسبي حقیقت په توګه پاتې کیري. پدي توګه ځانګړي علوم او قانونمندۍ دبشر دشعوري کچې په تناسب دځانګړو ضرورتونو له مخې په مختلفو وختونو کې منځته راځي، داستفادې وړ ګرځي، ورو ورو خپل ارزش دلاسه ورکوي او له منځه ځي خو دهغې فلسفي زړې او یا که دقیق وویل شي دلویي قانونمندۍ او لوی علم دقانونمندیو خصوصي حالت په حیث دتل دپاره پاتې کیږي . لکه ځیني فزیکي، کیماوي، بیولوژیکي.... قوانین او یا دهغوۍ متیماتیکي ارزونه چې دتل لپاره خپل ارزش له لاسه نه ورکوي .پدې باره کې چې ایا

فلسفي علم ته دانتزاعي څیړنو په حیث ضرورت شته او که نه؟ که شته نو دغه ضرورتونه کوم دي؟ آیا فلسفه دنورو علومو دلاری تغذیه کیږی ؟.... او نور ځانګړي علوم څه ډول په ذهني تورتم کې دفلسفي علم دڅراغ په مرسته سمه لاره مخ په وړاندې نیولې شي ؟ پدې باره کې به په راتلونکي وخت کې لازم بحث وشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی جهان

دفلسفې او لوی علم د سرخط لاندې بحث کې مونږ دې نتیجې ته ورسیدو چې فلسفه دلوی جهان دلوی حقیقت او ټولو لایتناهی پدیدو او مظاهرو دمعرفت په پروسه کې دبشري ذهنګریو، مقدراتو او امکاناتو مطابق هر اړخیزه قانونمنده فورمولبندي او علمي افاده ګڼل کیږي. خو لوی علم دبشري ذهنګریو او مقدراتو څخه پورته په لوی جهان باندې محیط او دخدای دمقضي الامر ارادې له مخې دیوه لوی، ثابت او تغیر ناپذیره ابدي حقیقت او واقعیت په حیث تغیر نه منوونکې دی.

په دغه بحث کې دلوی علم او لوی جهان دمتقابل استلزامیت ذکر هم شوې چې په حقیقت کې د همدغه متقابل استلزامیت په بنیاددد خدای د لوی علم قانونمندي د ټولو خلقتونو او پدیدو د مادي موجودیت استلزامي شکل دموجودیت ګرځېدلې او دیوه موجودیت پرته دبل دموجودیت څخه، نشي متصور کیدلې.

دلوی علم دمحیط څخه وتلې هیڅ ډول بله قانونمندي وجود نلري، لوی علم دلوی جهان دلوی دیالکتیک دابدي همزمان ستاتیزم او دینامیزم علم ګڼل کیږي. دلوی علم په باره کې خبرې کول زمونږ دبحث موضوع نده یواځې دبشري ذهني فلسفي

درک له مخې دلوی جهان په باره کې ځینې مسایل څیړو.

په پخوا وختونو کې چې لا دانسانانو شعور او پوهې کافي انکشاف نه وؤ کړې نو دهغوی درک او معرفت هم یواځې دخپل نژدې چاپیریال څخه تر هغه ځایه چې یې دحواسو مزې غزیدلې او ابتدایي شعوري منطق اجازه ورکوله دحواسو دامکاناتو او غریزي مجبوري ضرورتونو له مخې عملي او ممکن ګڼل کیدل.

دوی دطبیعي او اجتماعي سهولتونو او افتونو سره عملاً په دوه ګوني ډول مخامخ او یواځې داحساساتو په کچه یې دبشر په ذهن کې دخیر او شر، نیکۍ او بدۍ، دوستۍ او دښمنۍ او داسې نور، تمیز کول شروع شو. په همدغه اساس دوی ډلګۍ جوړولې او له ابتداء څخه درحماني او شیطاني قوتونو دموجودیت له مخې دبشري ټولنې دټولنیزو مناسباتو دوه ګونې دښمنانه احساساتي او دوستانه عقلاني تهدابونه کنبیښودل شول. دشعور او فکر په انکشاف سره بشر دبې شمیره پوښتنو سره مخامخ کیده او له بده مرغه دغه پوښتنو تل دوه ګوني احساساتي او عقلاني ځوابونه پیدا کول او ترننۍ ورځې پورې ددې په عوض چې په علم او علمي منطق ډډه ولګول شي بشري احساساتو او شیطانیقوتونو تل د تلې ډیره درنه پله جوړه کړې او د بې شمیره متضادو، لاینحله او نه پخلا کیدونکو پرابلمونو دایجاد سبب ګرځیدلې دې. دبلې خوا بشر دهمغه ابتدا څخه ددې لوی جهان دلایتناهي پدیدو او خارق العاده رنګنیو په هکله عملاً بې تفاوته نه دې پاتې شوې. که ځینې کسانو تل شپې د ستورو په نظاره سبا کړې، دهغوی حرکتونه او تګ لارې یې تعقیب کړې، په هغې کې یې مختلف اشکال، حرکات، حدود او ارتباطات پیدا کړې، بې ساري

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمتونه، بې شمیره نظامونه او د قدرت مرکزونه موندلي، پدغه لوی جهان کې یې خپل موقف او موضع تثبیت کړي، لازمې قانونمندۍ یې کشف کړي او فومول بندي کړي، دعلم او معرفت کړۍ، مرحلې، امکانات او متودونه ایجاد کړي، حق او حقیقت ته قایل او پخپله ددغه لارۍ لارویان او پیروان ګرځیدلي دي.

دوهمې ډلې دعملي درک او فهم له مخې زیارونه ګاللي او دبشري ضرورتونو او نیاز دپاره یې دمادي نعماتو سترې زیرمې ایجاد کړیدي. دریم، څلورم او نورو دعلم، فرهنګ او داسې نورو ساحو کې ستر خدمتونه سرته رسولي او عملي نتائج یې ترلاسه کړیدي چې اول لاس تحقیقاتي لاسته راوړنو په باره کې معلوماتونه یې دلویو او کوچنیو مجموعو په شکل دنړۍ په عامه کتابخانو او ارشیفونو کې موجود دي.

زه غواړم یواځې ځیني پرنسیبي مسائلو او عامو قانونمندیو ته دخپل لید لوري او فهم له مخې اشاره وکړم. خو ددې علومو دمتخصصیونو دپاره پکار دي چې دنوي مادي تخنیکي امکاناتو، علمي پرمختیا وو، نظریاتو او متودونو په اساس هر یو پخپله ساحه کې لازم تحقیقاتي مواد او نتیجه ګیرۍ وړاندې او په ارګانیک ډول دهغو له مخې ددې مادي، معنوي لایتناهي مناسباتو، دینامیک تحول او تکامل دپاره علمي قانونمند بنیاد کښیښودل شي او یواځې علم دټولو پدیدو، مظاهرو او مناسباتو دحقانیت او واقعیت دتثبیت لپاره یواځیني معیار او محک ومنل شي او داحساساتو او تخیلاتو رول یواځې داحساساتي او تخیلي مسائلو او پدیدو په ساحه کې محدود شي.

همغسې چې په فلسفي علم کې دغلطو، ناقصو او خامو فکري تراوشونو په نتیجه کې انحرافي او غلطو تیوریو او فورمولبندیو ځای نیولې وؤ دلوی جهان په باره کی هم دغه ډول انحرافي تیوریو، تخیلي نظریاتو، فرضیو، ارقامو او اعدادو هم ځای نیولې چې دمقنع ثبوتي دلایل وړاندې کول یې په هکله ډیر مشکل کار ګڼل کیږي.

دپخوانیو انسانانو لپاره هغه چاپیریال چې ژوند یې پکې کاوه ددې لوی جهان په معنی او مفهوم وؤ. تر کومه ځایه پورې چې یې مزل وهلې شو او نظر یې رسیده، په همغه ځای دهغوی جهان ختمیده او دهغې برید څخه وړاندی په اصطلاح دپیریانو، دیوانو، بلاګانو، جوج ماجوج جهان او یا مطلقه تاریکي مستقره وه .ددوی جهان کیدلې شو چې دطبیعي عوارضو، انساني دښمنیو او حیواني خطرونو پواسطه هم محدود شي. پدې باره کې مختلفو عقلي، عقیدوي، مذهبي او داسی نورو نظریو افسانو ځای نیولی وؤ او خلکو پری باور کاوه. داخبره اوس هم معموله ده چې "څلور کنجه جهان می ورپسې ولټوه" یا "داڅلور کنجه جهان ما ټول لیدلې" معلومیږي چې دهغوی په نظر دې جهان څلور کنجه درلودل او دهمواري پرتې ځمکې په شکل وو . دا ډول تخیلي کیسي او افساني دیوه نسل څخه بل ته تر ننۍ ورځې پورې ډیري پاتې دي او ډیر خلک پرې اوس هم باور لري.

افلاطون چې د ق م په ۴ پیړۍ کې اوسیده دلوی جهان په باره کې یې لیکلي نظریات پریښي دي. هغه دجیوسنتریزم دنظریې پیروي کوله. جیو په یوناني ژبه کې ځمکې ته وایي یعني هغه پدې عقیده وؤ چې ځمکه دجهان مرکز، پر ځای ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او لمر او نور ستوري دهغې چار چاپير ګرځي. افلاطو دځمکې په کرويت عقيده نه درلودله.کوپرنيک (۱۵۴۳ ــ ۱۴۷۳) پولينډی عالم د لومړی ځل لپاره وويل چې ځمکه کروي ده هم پخپل محور او هم دلمر په مدار ګرځي. کوپرنيک دهيليو سنتريزم دنظريي پلوي وؤ يعني لمر يي دجهان مرکز ګاڼه او پدي عقيده وؤ چې ټول ستوري په يوه سطحه کې دلمر نه ګرد چورلي. سره دځيني اشتباهاتو بيا هم دکوپرنيک نظر دجهاني معلوماتو په باره کې يو ستر انقلابی بدلون رامنځته کړ.

کانت، لاپلاس، کپلر او ځينی نورو دکوپرنيک اشتباهات اصلاح او دسماوي اجرامو دحرکت په باره کې يي ځيني فزيکي او متماتيکي معلومات وړاندې او شمي يي جوړې کړې.

لاپلاس دستورو او سياراتو دپيدايش په باره کې خپله دنيبولا چې ګرم غاز ته ويل کيږي، کانت دګرد او دوړو او چمبرلاين ديخونو دکوچنيو ټوټو دموجوديت څخه دستورو او سيارو دمنځته راتګ په نظر و دريدل. هغوی دا هم وويل چې لمر دکائناتو مرکز نه بلکه لمر هم دنورو ستورو غوندې يو ستورې او يوازې زمونږ دشمسي نظام مرکز ګڼل کيږي. ځمکه او نورې ددی شمسي نظام سيارې ترې ګرد چاپير په خپلو معينو مدارونو ګرځي.

ددوی او ځيني نورو عالمانو دنظرياتو په اساس دکسموګوني يعنی دستورو او جهان دپيدايش ، کسمولوژي، استرونومي، فضايي نسبتي تيوری او داسې نورو علومو او تيوريو اساسات فورمولبندي او اړونده څيړني پيل شو ې.

کله چې نيوتن دجاذبې عمومي قانون کشف کړ ،پدي

علومو کې نور ستر بدلونونه راغلل. دغه قانون يي دټولو اجرامو لپاره قابل دتطبيق وګاڼه او ددغه علومو ټول مسائل لکه دنورو فزيکي قضاياوؤ په څير څيړل شروع شول.

په ۱۹۵۷ کال کې فضا ته دتوغنديو توغول پيل او بيا سپوږمی، مريخ او نورو سيارو ته سفرونه شروع او دغه توغوندي دټاکلو لارو ځيني په ټاکلو محلونو کې ښکته او ډير بار ارزښته معلوماتونه ځمکې ته راليږي او په حقه ددغه علومو او اړونده عالمانو ستر برياليتوبونه ګڼل کيدلې شي.

کومه هرارشي چې دجهان پيژندني په باره کې پورته ذکر شوه عالمانو او يانورو پوهانو وړاندی کړې ، سره ددی چې هغوی پخپله هم پرې پوره باور نلري او هيچا تر اوسه جرئت ندې کړې چې په خپلو نظريو او فرضيو ټينګ ودريږي اويا دهغې په باره کې دمنلو وړمقنع ثبوتي دلايل وړاندې کړي ، بيا هم زه ستر برې او دمنلو وړ بولم . خو زما لپاره هيڅکله دا دمنلو وړ نده چې دداسې احتمالي، تخيلي غير دقيقو نظريو او فرضيو په اساس څوک وغواړي چې حقيقي علمي تيوری او فومولبندی جوړې کړي .لازم دادي چې هرې نظريي ته دهغې دمحتوا مطابق ارزش ورکړل شي او په پټو سترګو معجزه ونه ګڼل شي.

دفلسفي علم په بحث کې مونږ وليدل چې څه ډول دمختلفو نظريو او مکتبونو پيروانو په ډير خرګندو مسائلو کې يو بل ته ندي قانع شوي او خپلې لارې يي تر ننني ورځې پورې جدا ساتلي او تعقيبوي يي.

دلوی جهان په باره کې مسائل او نظريات لا ډير مغلق او يو پيچلې څنځيري سيستم جوړوي چې ديوه اړخ څخه تر بل اړخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سفر او مزل يې ناشونې برېښي ځکه چې دغه پروسې ډېرې بطې او په اکثره مواردو کې مليونونه کلونه دوام کوي او دمختلفو نظامونو او سيستمونو ترمنځ مسافې چې ديوى مشترکې قضيې او فرضيې په ترڅ کې يې ځېړل ضروري برېښي هم کله دمليونونونوري کلونو په اندازه وي. لا پخواني عالمان پدې عقيده وو چې داجهان لايتناهي او دمختلفو بې شميره ګلاکتيکونو "کهکشانونو"، سيستمونو او نظامونو څخه جوړ او دهر مجاور نظام، سيستم او ګلاکتيک او داسې نورو تر منځ دحساب څخه وتلې مسافې پرتې دي.

په کوم ګلاکتيک کې چې زمونږ شمسي نظام واقع دې ستوري يې مونږ اکثراً په غير مجهزو سترګو ليدلې شو. اوږونده عالمان پدې باور دی چې زمونږ په ګلاکتيک "کهکشان" کې ۱۰۰ مليارده زمونږ د شمسي نظام غوندې او لا دهغې څخه لوى نظامونه شته چې دهمجواره نظامونو ترمنځ مسافې ډېرو نورې کلونو ته رسيږي. که مونږ نور ګلاکتيکونه هم په نظر کې ونيسو نو تعداد، مسافې او مناسبتونه هر يو لايتناهي ته رسيږي. دداډول لايتناهي سيستمونو، نظامونو، مسافو او مناسبتونو دموجوديت او دهغې دهمزمان ستاتيزم او ديناميزم په صورت کې دکومې محاسبې، متماتيکي افادې او عامې فومولبندۍ امکانات نه نن او نه په راتلونکي کې څوک ترلاسه کولې شي. ځکه چې حتا ډېر محدود او ځانګړي مسايل او قضايا بايد همزمان په متعددو کارديناتي سيستمو کې مطالعه او لازم نتايج ترلاسه شي چې اصلاً ناشونې کار ګڼل کيږي. نن چې کوم عالمان داډول محاسبې سرته رسوي فوق العاده احتمالي وي او هغوى تل هڅې کوي خپل

اشتباهات دمتعددو احتمالي ضريبونو په استعمال سره اصلاح او تلافي کړي. خو کله نا کله بر خلاف دهغوى غلطۍ څو چنده کيږى.

دمخه اشاره وشوه چې دغه پروسې ميلونونه کلونه دوام پيدا کوي. نو ديوې خوا دانسانانو دبې شميره نسلونو عمر ددې لپاره کفايت نه کوي چې يوه پروژه تکميل او دبلې خوا اوس چې شخصي او دولتي شرکتونه او مؤسسې غواړي عاجلې انتفاعي پروژې پکار واچوي، کله به څوک حاضر شي پداسې پروژو کي سرمايه ګذاري وکړي. دريمه خبره داده، ډېر وخت کيدلې شي داسې هم پيښه شي، کوم نظام چې مونږ غواړو مطالعه او دهغې په اساس عامه قانونمندي فورمولبندي کړو ميلونونه او يا لااقل ډېر ډېر کلونه پخوا له منځه تللې اوسي او زمونږ هڅې به خوشې په خوشې ديوه داسې انجام شوي عمل په باره کې سر ته رسيدلې اوسي چې په حقيقت کې فزيکي وجود نه لري او مونږ يواځې د هغوى د انعکاسي تصويرونو په څيړنو مصروف او طبعاً ب نتايج به يې هم ګټورې پايلې ونه لري.

ډېر وخت ځيني عالمان پخپلو محاسبو کې دوګانه «+» «- » نتايج ترلاسه کوي او دهغې له مخې په مثبت منفي، وجود او عدم وجود لکه ماده ــ انتي ماده، ماده ــ خلاء، ذره ــ انتي زره او داسې نورو مفاهيمو چې ګوندي ماهيوي تضاديت لري اطلاق کوي حال دا چې په اکثره مواردو کې هغوى ماهيوي تضاد نلري او يواځې قبول شوي او منل شوي صول، علائم او افاده کوي. زه نپوهيږم څه ډول پدغه مسايلو کې ددغه پوهانو باسواده او باشعوره ذهن او منطق دامني چې دداسې بيحسابه انرژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکو لويو کتلو تر منځ او يا اړخ ته دغه ډول تش په نامه خلا وجود لرلې شي. زه چې پدې باره کې شايد ډير ناڅيزه معلومات ولرم بيا هم زما ذهن او منطق هيڅکله دا نشي منلې او که څوک ددې خبري مدعي او سې دهغه څخه زما پوښتنه داده چې ددغه يو جانبه بې حسابه پوتنسيال په مقابل کې چې نومړې خلاء ته ددې ټولو کتلو دغورځولو دپاره موجو ددې کومه متقابل قوه مانع کيدلې شي ؟

زه پدې عقيده يم چې پدې لايتناهي لوی جهان کې ديوې ذري په اندازه خلاء او په بل عبارت مړه نقطه وجود نشي لرلې. که په رښتيا سره دداډول کوچنۍ خلاء دموجوديدو امکان پيدا شي نو دالوی جهان به پکې غرق او واقعي قيامت به جوړ شي. که چيري بيا هم داومنو چې داسې کوچنۍ خلاء پيدا شوه او دالوی جهان پکی غرق نشو نو دابه ددې معنا ولري چې همدغه دکوچنۍ ذرې په اندازه خلاء بيل جهان، هلته جداګانه قانونمندي او العياذ باالله هلته دبيل خدای حاکميت موجود دې. چې نشته !!!

همغسې چې دالوی جهان لايتناهي، مناسبات لايتناهي او بدلون او تکامل لايتناهي ګڼل کيږي همغومره دابحث هم اوږديدلې شي. ليکن دپورتنيو څه نا څه يادونو په نتيجه کې ويلې شو چې بشر دتل لپاره نه يوائې پدی علت چی دا جهان دابعادو، تعداد او تنوع له پلوه لايتناهي دې دکلي معرفت څخه عاجز دې بلکه دهغې همزمان بدلون او تکامل، ستاتيزم او ديناميزم هم داکار ناممکن ګرځوې.

څه ډول تعاملات دمثال په ډول زمونږ دنظام په لمر او دمشابه بې شميره نورو لمرونو په دننه کې پيښيږي چې

دداډول لايتناهي کمی نه ختميدونکې انرژي دتوليد باعث کيږي؟ پدي لوی جهان کې دمطلقو تورتمي ساحو يا تورو غارونو دموجوديت راز په څه کې دې چی هر څه يي په لمن کې ورلويږي دوباره يي څوک په حال نه خبريږی؟ خو ويل کيږی چی هر څه دهغې په غيږ کې داسې زبيښل کيږي چې دټولو موجوداتو ماليکولي، اتمي، پروتوني، الکتروني، پوزيتروني، نيتروني، کوارک، نيترين او دهغې څخه لاپسې کوچنيو ذراتو دجوړښتونو پنجري او پښتۍ داسې ورماتوي او يو په بل کې ورننباسي چې دلويو ستورو په حجم کتلو څخه دفوتبال دتوپ په اندازه او لا کوچني حجمونه جوړوي. سوال پيدا کيږي پدغه تورو غارونو کی چی ځينی کسان يي خلاء بولي دومره عظيمه قوه چې داکار سرته رسوي له کومه شوه چې ددغه عظيمو کتلو داجزاوؤ په ټټر کې چې کومي لايتناهي قوې موجودې دي دفع او بيا څه ډول يو تشکل رامنځته شو چې دغه عظيمی قوې يي پخپل کوچني حجم کې ټينګې ونيولې او ويي ساتلې. داسې هم ويل کيږي چې پدغه توروغارونو کې هر څه په حقيقت کې دنوي جهانونو دجوړښت په اوليه موادو بدليږي، کرار کرار تجمع کوي او کله چې بحراني کتلې ته رسيږي **BigBang** (لويه چاودنه) کوي او هر څه په اصطلاح دلاپلاس او ګانت په نيبولا يعنې ګرم غاز او ګرد او يا دچمبرلاين ديخونو په ټوټو او يا په بل عبارت دنوي جهان دبناء په خښتو بدلوي او نوي جهانونه تري جوړيږي. دداډول فرضيو وړاندې کول، منل او ردول درې واړه مشکل کار ديي. په هر حالت کيې يي عجله پکار نده او پوره غور او سنجش پری کول پکار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کانت، لاپلاس او چمبرلاین د نظریاتو په هکله ډېر حسن نیت په صورت کې کیدلی شي د لوی جهان د بدلون او تکامل په پروسه کې ډېر کوچني عامل او ډېر خصوصي حالت په حیث ومنل شي نه د جهان د پیدایش د مبداء او یا په کل کی د هغی دعوا ملو په حیث.

ځیني کسان پدي باره کې عقیده لري چې ددي جهان زوړ دفتر اول او اخر نلري او ځوک ترې نشي خبریدلی ، او د پوهانو او فیلسوفانو د تخیلي ، تصوري او فنتازي تیوریو وړاندي کولو لپاره یې بوینه د خامو ختو ناپایداره پلندۍ برابره کړې ده . پدي باره کې زه پدي عقیده یم چې پدي جهان کې هیڅ شی بې پلـه نه ورکیږي ، ددې جهان د زاړه دفتر ټولي پاڼي پوره دي او دامکاناتو په لاسته راوړلو سره هر وخت چې مونږ وغواړو د حاضر وخت په بنیاد د دفتر د ابتدا څخه تر انتها پورې مطالعه او محاسبه کړو . دا موضوع په یوه بله لیکنه کي ما په کافي اندازه څیړلي ده .

ډیر وخت داسې هم پیښیږي چې ځیني کسان د خپلو فرضیو د تائید په خاطر د ناقصو فکري تراوشونو او حتی کله نا کله د خود ساخته منطق او استدلال له مخې ځیني نوری فریي وړاندې کوي او په نتیجه کې اشتباهات لاپسې زیاتوي .

د مخه یا دآوری وشوه چی کله نیوتن د ځمکی د جاذبې عام قانونو کشف کړ، انشتاین نسبي تیوري او همداسې نورو عالمانو نور فزیکی قوانین کشف کړل هغه د ټول لوی جهان د پاره عام ومنل شول او د هغی په اساس یعنې د فزیک د علم د قوانینو او البته د لوی جهان پوری تړلی نور مسائل او قضایا د کیمیا ، بیولوژي، متماتیک او داسې نورو علومو له

مخې څیړل کیږي. زما په نظر دا مسئله هم د پوره تأمل وړده. ځکه چې دا ډول علوم په ځانګړي توګه په حقیقت کې وجود نلري . ددې علومو په نامه کیدلی شي ځانګړې افادې لکه ۴ = ۲ + ۲ ، H_2SO_4 ، $E = mc^2$ او داسې نور مفاهیم او معادلې وجود ولري خو کله چې خبره تعامل او پروسې ته رسیږي دا افادې هیڅکله په ځانګړي توګه نه پاتې کیږي او دلمړۍ لحظې څخه تر پایه پورې په متداخل ډول هر څه دوام پیدا کوي او دغه علوم یوائې په متمم، مکمل او همزمان تداخل سره یوه پروسه تکمیل او یوه عامه قانونمندي افاده کولی شي. او بس.

او س پخپله قضاوت کولی شو چې ایا ممکنه ده د لوی جهان او یا لوی علم عامه قانونمندي یوائې د فزیک د علم یا د هغه د کوم ځانګړي قانون لکه د جاذبې قانون، نسبتي تیورۍ او داسې نورو پواسطه افاده کړو او که څوک غواړي دا کار وکړي او یا یې کړې وي څومره حق په جانب او نتائج یې څومره دقیق ګڼل کیدلی شي. دې کې شک نشته کله چې د عامې قانونمندۍ مسئله مطرح نه وي په خصوصي ځانګړو مسائلو کې د دغه علومو ځانګړي قوانین تر ننني ورځې پورې د استفادې وړوو ،خو محاسبوي نیمګړتیاوې او تفاوتونه د منل شوؤ او تجربه شوؤ د بې خطرۍ د ضریبونو او یا د تدریجي اصلاحي پروسو «correction» پواسطه تلافي کیږي او د ممکنه حوادثو د پیښیدو څخه جلوګیري کیدلی شي .

د مخه وویل شول چې د لوی جهان ځیني نظامونه له مونږ څخه دومره لیرې واقع دي چې نور د هغه ځایه څخه تر مونږ پورې په میلونونو کلونو کې رارسیدلی شی. ځیني وخت داسی هم پیښیدلی شي کله چې د لمړي ځل لپاره د دغه نظام څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ معلومات ترلاسه کوو پخپله دغه نظام له منځه تللی اوسي خو مونږ به هغه ديوه موجود نظام په حيث ګڼو ،ځکه کله چې نور له هغه ځايه زونږ په لور حرکت کاوه ، دغه نظام موجود وو او مونږ لپاره له منځه تللي او موجود نظامونو تر منځ مشکل ګڼل کيږي .

دا قضيه ددی دليل هم کيدلې شي ، ووايو چې پدي لوی جهان کې هيڅ کومه پديده بی پله لا درک کيدلی او له منځه نشي تللې او دهرې کوچنۍ او لويي حادثې او بدلون او تکامل په هکله معلومات دتل لپاره پاتې کيږي او دامکاناتو په صورت کې د پرنسيب له مخې هرډول محاسبې ترسره کيدلې او هرډول معلوماتونه لاسته راوړل کيدلې شي. مونږ کولې شو په دې باره کې ډير ژوندي مثالونه راوړو لکه د **DNA** له لارې د وراثت تسلسل تثبيتول او تعقيبول ، او که په راتلونکي کې انسانان نور امکانات هم پيدا کوي نو کولې به شي د تيرو حوادثو او پروسو په باره کې معلوماتونه ترلاسه او د راتلونکي په باره کې قانونمندي دقيقي پيشګويي او اټکل وکړي. ليکن دلوی علم څښتن دلوی جهان په ټولو حوادثو او خورا کوچني حرکت باندي په تيره، حال او راتلونکې زمانه کې عليم البصير دې.

همغسې چې دالوی جهان دابعادو ، پديدو دشکلي او ماهيوي تنوع، ديناميکي وجدي حالت، او نورو ذات البيني پروسو له مخې لايتناهي او محاسباتي افاده او قانونمنده فورمولبندي يي دبشري عملي امکاناتو څخه وتلې او ناممکن کار ګڼل کيږي په همدې توګه ددغه جهان ډيره کوچنۍ پديده هم دننه پخپل ذات او ماهيت کې همدومره ډيره ژوره او په هغې

باندې د حقيقت په حيث کامل علم او معلومات پيدا کول دانسان دمقدراتو څخه وتلې او اچت کار ګڼل کيږي . حال دا چې په پرنسيب او نظر له مخې انسان لپاره ، چې د خدای خليفه ګڼل کيږي کوم ممانعت نه شته ، خو په عمل کې ، څرنګه چې ددې کار لپاره کوم ضرورت نه ليدل کيږي ، نو يي عملي مقدرات هم موجود نه دي.

سقراط، افلاطو ، دهغوی څخه وروسته نور ډير عالمان او حتا نننې ملايي حکمت او ځيني فلسفي نظريات اوس هم پدې عقيده دي چې دا جهان دڅلورو عناصرو څخه جوړ شويدې حال دا چې تر نننۍ ورځي پورې د کشف شوو عناصرو شمير له ۱۱۸ عناصرو څخه پورته ځغلې او دمنديليف په جدول کې لا ډير نور ځايونه خالي پاتي دي. ځيني کسان ماليکول چې دځانګړو فزيکي، کمياوي او داسې نورو خواصو درلودونکې دې ددي جهان دبناء اساسي خښته ګڼی او ځيني نورو عالمانو اتم تر دانږدي پرون پورې غير قابل دتجزيي واحد ګڼه او پدي عقيده وۀ چې اتم پرته له شکه ددې جهان دجوړښت اساسي ډبره تشکيلوي. اوس چې اتم تجزيه شوې او دهغې په داخلی نظام کې مختلف نور کوچني واحدونه او حتا مستقل نظامونه موندل شوي بيا هم ذروي، هايدروجني او نور تعاملات او چاودنې داتم په نوم ياديږي.

زه په دې عقيده يم ، څرنګه چې د اتم په تشکل سره عناصر تشکل مومې ، نود عالم الاسباب ټول خلقتونه او پديدي پرته له شکه د خدای په مقضي الامر اراده سره د اتم دجوړښت له لارې تشکل موندلې او په حقه سره ددې جهان د بناء خښته ګڼل کيږي .شايد داسې پوښتنه پيدا شي ، خورا کوچنۍ ذري چې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سه پورې يې بشر په مینډلو قادر شوې د کوارکاو نیترین په نومونو یادیږي چې د انرژی په درلودلو سره ځانونه ښکاره کوي ، نو ولې د غه کوچنۍ ذرې د دې جهان د بناء او د هغې پورې اړونده خلقتونو او پدیدود جوړښت خښتې نه شي جوړیدلې ؟ د دې علت ډیر عوامل کیدلې شي ، خو زه به ځینې دلته ذکر کړم .لومړې دا چې د غه کوچنۍ ذرې دوامداره او پایداره ژوند نه لري او لکه چې د مخه هم ورته اشاره وشوه ، یواځې هغه وخت څرګندیدلې شي چې انرژي ولري . خو دا چې وروسته څه ورپیښیږي، د هغوی په دننه کې کومې پروسې جریان لري، په کومو نورو کوچنیو اجزاوؤ ماتیدلې شي او د دې لوی جهان په جوړښت او نظام کې څه ډول موقف لري هیڅا ته څرګنده نده او هیڅوک پرې نن هم نه پوهیږي. خو زما په عقیده لکه څرنګه چې یو وخت اتم د اسرارو پټه خزانه ګڼل کیده د هغې په منځ کې هر بعدي کوچني واحد به هم د همیش د پاره د غه ډول پټ رازونه د ځان سره وساتي .دوهم دا چې د غه کوچنۍ ذرې طفیلي او د اتم په چاپیریال پورې تړلې ژوند لري او د اتم د چاپیریال څخه د باندې يې پیدا کول دي. اتم پرته له دې چې نسبي پایداره ژوند لري ، په خپل بنیاد کې د نسبي خودبقاء او خود کفاء پایداره جوړښتونو لپاره مقدر او مقضي قایم باالذات قانونمند پوتنسیال لکه ویلانس او داسې نور لري. په دې باره کې به په راتلونکي کې انشأالله توضیحي بحث وشي.

څرنګه چې د دې لوی جهان اخري پولې ته څوک ندې رسیدلې چې د بل جهان خواته پښه وړواړوي او نه هغې جګې څوکي ته څوک ختلي چې ښکته ژورې کندې ته ټوپ ووهي په همدې ډول د دې جهان کوچنیو واحدونو کو چنیو کوټګیو ته

سفر هم لاپای ته ندې رسیدلې او زما په نظر هیڅکله به زمونږ د ذهن رڼا د غه تاریکو او ژورو کنجونو ته ونه رسیږي او نه به زمونږ فهم او درک پد غه کوچنیو محلونو کې د معمولو پروسو او ورځنیو جریانونو د فورمولبندیو په افاده باندې قادر شي. خو هغه چا چې په قضاء کې د د غه جوړښتونو بنیاد ایښې دې او د هغې د پاسه يې د دې لوی جهان ماڼۍ آباده کړي او د غه لوی نظام د همیش د پاره په همزمان متغیر، متکامل ستاتیک او دینامک وجدي حالت کی ساتي طبعاً هره لحظه د خپل لوی علم د لارې د هغې په ټولو خصوصیاتو ، اوصافو او قانونمندیو عالم او قادر دې.

عظمت، طاقت او لوی پوتنسیالونه په لویوالې کې په عادی او رواجی منطق برابره او منلی مسئله ګڼل کیږي ، خو د غه پدیدي په خورا کوچنیوالي کې یواځې هغه څه دي چې د لوی علم او لوی جهان د ابدیت، متقابل استلزامیت او ابدي دیالکتیک اساسي زړې تشکیلوي او د بلې خوا د اهغه یواځیني ممکنات دي چې انسان د خپل شعور او درک له مخې د میکره جهان د عظمتونو په اساس د ماکره جهان عظمتونه تصور کولې ، مشابهتونه او مناسبتونه موندلې او په قیاسي او استقرایي لحاظ د لوی جهان د پاره د لوی علم د قوانینو نسبي فورمولبندي او مقایسوي ارزوني کولې شي.

په همدې باره کې یو لنډ وضاحت. د لمر د ننه د عظیمو ذروي انفجاراتو ، د هیلوم او نورو اړونده عناصرو د تجزیې، د میلونونو درجو حرارت ، د بې حسابه انرژۍ تولید ،د فوتونونو د تسلسلونو پواسطه د میلونو کیلومترو په لیریوالي د هغې انتقال او د هغې پواسطه د نبات د کلوروفیل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنۍ حجره کې دفوتو سنتیز دعملیې په ترڅ کې دبې حسابه رنګارنګ غذايي ذخايرو توليد او يا هغه پخپله باالذات دټولو موجوداتو دبود ونبود او مرګ او ژوند علت او معلول ګرځول په رښتيا چې دعظمت معجزه ده او دنيمه باسواده انسان دادراک او فهم څخه اوچته مسئله به هم نه اوسي. خو هغه قوه چې داتم په هسته کې ددوه همجواره پروتونونو تر منځ او يا دهغوی تر څنګ لکه دويده ښامار نيترون په سينه کې موجوده ده دعادي انسان خو لا څه چې عالمان يې هم پوره په راز ندي پوهيدلي او نه يې دسنجش دعهدي څخه وتلي شي . نوپدي باره کې دکهترۍ او مهترۍ اطلاق هم دپوره تأمل وړ دې.

نپوهيږم چا شميرلي او څه ډول يې شميرلي خو داسې وايي چې دانسان کوچني مغز د ۱۵ مليارده عصبي او نورو اړونده ريښکيو او بې شميره کوچنيو واحدونو څخه تشکيل شويدې چې عايق، نيمه عايق او هادی جوړښتونه لري او اړونده واحدونه او جوړښتونه په مستقيم او غير مستقيم ډول د هادی او نيمه عايق ريښکيو پواسطه تړی او يا يې دعايق حايل پواسطه جلا کوي. هر څوک فکر او سنجش کولې شي چې پدې کوچنيوالي سره دا څومره پيچلې او مغلق جوړښت دی. څومره بې شميره فعاليتونه سرته رسوي. څومره بې شميره او مغلق سيستمونه په شعوري او لا شعوري ډول اداره کوي، څومره بې شميره معلوماتونه دځان سره ساتي او دڅومره.... بې شميره لکه دفاعي ، معفيتي، ارثي، تکاملي او نورو اجرأتو قابليت لري او تقريباً په لحظوی شکل ددغه پديدو دمناسبتونو له مخې په نسبي قضاوت او نتيجه ګيرۍ هم قادر دې .

هو !دا هم لويه معجزه او خارق العاده خلقت دي. که دننۍ

تخنيکي -علمي سويي مطابق دومره مواد راټول او دغه ډول مغلق ميکانيزم ترې جوړ چې اول ممکن ندې او که ممکن هم شي نو دهغې دځای پځای کولو دپاره به که دروغجن نشم ددې ځمکې څخه لوی سر پکار وي.

دبلې خوا انساني، حيواني او نباتي حجرات چې ميکره سکوپي واحدونه ګڼل کيږي او په هغې کې ډير زيات نور کوچني واحدونه چې ځينی يې تر واسه کشف او دځيني نورو په کشف لا تر اوسه دبشر لاس ندي بر شوې او سر يې پري نه خلاصيږي. زه پدې باره کې دقيق نه غږيږم ځکه چې پوره پري نپوهيږم خو داسې وايي چې پدغه کوچنۍ حجره کې دامينو اسيدونو تسلسلونه، د ۴۶ کروموزومونو واحدونه او يا ۲۳ جوړې کروموزومونه او په هغې کې DNA ,RNA او داسې نور واړه جوړښتونه چې تر اوسه پرې هيڅوک پوره نه پوهيږي موجود دي. DNA دتعجب وړ ډير کوچني جوړښتونه دي چې دانسان دوجود داعضاوؤ، اجزاوؤ، اوصافو او ټولو نورو کمي او کيفي جوړښتونو دارثي انتقال پروګرام پکې پروت دي. دغه پروګرام دانسانانو دموجوده څه دپاسه ۶ ملياردہ نفوس، دمختلفو اتنيکي ــ نژادي ګروپونو، مليتونو، قومونو، طائفو او منفردو انسانانو په افقيت او عموديت کې يو تربله سره څرګند تفاوتونه لري. يعني دانسان دوجود ديوي کوچنۍ حجرې څخه نيولي دبدن دټولو اعضاوؤ لکه قلب، جګر، پختورګو، سترګو، غوږونو، دسترګو درنګ، ويښتانو، دويښتانو درنګ، دپوستکي درنګ، دانسان دمغز مغلقترين جوړښت، بلکه دهر انسان دخصوصياتو په تفاوتونو او دزماني فاکتور ددیالکتيکي بدلون اوتکامل په عموديت او افقيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــي ټـــول کمـــي او کيفياوصـــاف او خـــصوصيات هـــم پدغـــه پروګرامونـو کـې پـه نظـر کـې نيـول کيـږي. دهمدغـه خصوصياتو لـه مخـې دبوسـنيا د ۸۰۰ تنـو مـسلمانانو مـړي چـې څـو کالـه پخـوا پـه جنګونـو کـې وژل شـوي وؤ او همداسـي د شـهيد محمـد داودخـان دکـورنۍ اعـضاوو ټـول کـسان تـشخيص او خپلوانـو تـه سـپارل شـول. دازمـونږ پـدي کـوچنۍ نـړی کـي دخلقـت دعجايبـاتو دډيـری سـاده، نيمګـړې او ناقـصې يـادوني نمونـه ګڼلـی شـو. راشـئ پـدی بـاره کـي ډيـر ژور فکـر وکـړو چـي کـومې پديـدي تـه زيـات ارزش قائيـدلې شـو. دانـساني مغـز تـه او کـه ډيـر کـوچني DNA تـه او داهـم پـه نظـر کـي ولـرو چـې دغـه ډول دخلقـت عجائبـات او معجـزي بـه نـورې څـومره موجـودي اوسـي؟(د معجـزي کلمـه دلتـه يـوائې پـه لغوي مفهوم سره راوړل شويده.)

راشـی پـدي خبـره هـم فکـر وکـړو چـې دا هـر څـه ټـول خوشـي پـه خوشـي يـوائې دعظمـت او قـدرت نمـايش دې او کـه دې دڅـه لپـاره دې؟ او کـه دا هرڅـه دحقيقـت او واقعيـت مظـاهر او پديـدې دي چـې پوهيـدل او بـاور پـرې کـول پکـار دي . نومـوړې پديـدي کـه ديـوې خـوا دانتبـاه پـه خـاطر دعظمـت او قـدرت نمـايش هـم اوسـي دبلـې خـوا دعـالي علمـي کلتـور نمـايش هـم دې چـې انـسان دباشعوره، عاقـل، عـالم خلـف پـه حيـث ددغـه عـالي علمـي کلتـور ددرک او عملـي عـام تطبيـق او تـرويج مـسئوليت او مکليفيـت پـه غـاړه لـري . نـه دا چـې دخپلـو شـعوري، علمـي او مـادي تخنيکـي امکانـاتو پـه وسـيله پـه ذات البينـی انـساني او عـام خلقتـي مناسـبتونو او مـسايلو کـي دتبعـيض او تنګنظـرۍ څخـه کـارواخلي او دشخـصی ګټـو پـه خـاطر لکـه نـن چی پـه نـړۍ کـي ظلـم او ناروا دوام لري، په نورو باندی مظالم روا وګڼي .

زه بـاور لـرم چـي خـدای لـوی ذات دې. زمـا پـه شـعوري طيـف کـي نـه ځـائيږي. زه پـه قاصـر شـعور او عقـل ځـان د خـدای د لـوی ذات او صـفاتو د معرفـت جوګـه نـه بـولم . خـو پـه هغـه څـه چـي د خـدای پـه بـاره کـي د خـدای پـه کـلام کـي ذکـر شـويدي ، پرتـه لـه شـکه بـاور او ايمـان لـرم او ټـول شـکونه مـي پـه يقـين او کلکـه عقيـده بـدل شـوي دي او همـدومره دپـاکي عقيـدي پـه خـاطر زمـا او بل هر چا لپاره کفايت کوي .

زه پـدي هـم عقيـده لـرم چـي انـسان خـدای پـدي جهـان کـي خپـل خليفـه ګرځـولې دې او هـر انـسان د خپلـو مقـدراتو لـه مخـې پـه نـسبي لحـاظ دخـدای پـه علـم دپـوهي مقـدرات هـم لـري. خـدای دا جهـان او ټـول خلقتونـه قانونمنـد پيـداکړي ،قانونمنـد پـايي او قانونمنـد بـدلون او تکامـل مـومي. هـر انـسان کـولې شـي يـوائې ددي لاري پـه عملـي او نـسبي ډول دخـدای پـه علـم ځـان پـوه کـړي. د خـدای دذات او صـفاتود معرفـت لار دخـدای کـلام اوپـه علـم د پـوهې لار عـالم الاسـباب او ټـول خلقتونـه دي . اضـافه لـه دي لاري وجـود نلـري . تخـيلات ، تـصورات او نـوري هـر ډول هڅـي پرتـه دوخت ضايع کولو څخه بل څه نه دي.

زه او بـل هـر څـوک بايـد هڅـه ونکـړي عبـث دخـدای دذات او صـفاتو پـه بـاره کـي خبـري وکـړي . خـدای انـسان د خپـل علـم پـه معرفـت مقـدر او مکلـف ګرځـولې ترڅـو دبـشريت پـه ګټـه دهغـي څخه عملي استفاده وشي. انشاءالله

د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک

ذهنیت نسبي عېنیت دې ځکه چې په کلي ډول عېني واقیعتونه نه شي منعکس کولې او هر مشخص ذهنیت په خپل ذات کې عېني واقیعت دې. همغسي چې د تلویزیون او سینما په پرده څېرې او رنګونه دعیني واقیعت په څېر د نورو عیني واقیعتونو د نسبي عیني انعکاس په توګه منلي شو او دا ډول ډېر نور مثالونه هم کیدلای شي راوړل شي، دا هم باید ومنو چې ذهنیت هم په خپل ذات کې عیني واقیعت دې چې په نسبي لحاظ نور عیني واقیعتونه منعکس کوي. کله چې نوې پدیدې د دیالکتیکي تکامل او تغییر په نتیجه کې ظهور کوي، په نوي شکل او ماهیت د نورو پدیدو سره په دیالکتیکي ارتباط کې واقع کیږي او په نوي شکل او ماهیت په ذهنیتونو کې انعکاس پیدا کوي.

ذهنیتونه همیشه د تکامل په مختلفو دورو کې د عینیت سره په دیالکتیکي ارتباط کې واقع وو او نومړو ارتباطاتو پخپله په ذهنیتونو کې تر ننني ورځې پورې په شکل د اشکالو په خورا مختلفو ډولونو سره انعکاس پیدا کړیدي.

دچا ذهنیت د ذهنیت څخه بیګانه شوي او په خپله خیالي

تنګه دنیا ګڼي کې چې اصلاً خارجي عیني وجود نه لري دیوه بې ساري قدرت، دیوې مطلقې ایده، دیوه جهاني روح او دا سې نورو په څیر یې تبارز کړیدې او د خپل ذهنیت له وریځو څخه یې ځانونو د پاره مجازي خدایان جوړ کړي دي.

ځیني نور چې د ذهنیت سترګې یې هم غړیږي او غواړي واقیعتونه په عیني ډول تشخیص او تعریف کړي د ذهنیت سره په اصطلاح ذهني کړه وړه کوي. دریمه ډله هم غواړي چې فلسفي مسایل د واقعیت له مخې درک کړي خو هغوی دخورا عامیانه لید لوري څخه دغه مسایل ارزوي او د دغه مختلفو عقایدو، نظریاتو او افکارو په بحبوحه او تیل ناتیل کې علمیت او فلسفه له خپل اصلي قانونمند مسیره پریوتي، د قانونمند فکري تراوش تداوم شلیدلي او د علمي قانونمندۍ د تیوریتیکي اصولو د منطقي تسلسل په له منځه تلو سره پخپله منطق عامل د بې منطقۍ ګرځیدلي دي.

په بشري شعور کې، د حوادثو، پدیدو، بدلونونو او قانونمندیو یواځې ډېر کوچنۍ طیف انعکاس پیدا کوي او پاتې برخه لا شعور تشکیلوي. شعوري پدیدې او خلقتونه د انساني مقدراتو له مخې د بشري ذهنیګریو، امیالو او لاسوهنې معرض ګرځي او هیڅکله د انساني هوس، غرایزو، حرص او شخصي ګټو په خاطر د تعرض، نقصاناتو او د نظام د تخریب او تباهۍ څخه مصئون نه شي پاتې کیدلې. خو د دې لوی جهان د خلقتونو، پدیدو او قانونمندو بدلونونو خورا ستره برخه بشري لاشعور جوړوي چې د بشري لاسوهنې او تعرض څخه مبرأ او یواځې د خدای د مقضي ارادې له مخې د لوی علم د قانونمندیو، اصولو او معیارونو مطابق په متداخل

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتګرالي تعاملاتو سره ددې لوی جهان قانونمند جوړښت، پایښت، بدلون او تکامل پایداره ساتي. شعور او لاشعور په قانونمند دیالکتیکي ارتباط کي قرار لري او قانونمندي ددغه دیالکتیک یوائیني اساسي لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي. د شعور او لاشعور مناسبت او دیالکتیک یوائې او یوائې دهمدغه لویي علمي قانونمندۍ له لارې دتماس، مماس، تقابل او راز و نیاز هغه کوچني محل، نقطه او ظریفه رابطه ده چې بشر په کې د خپل علمي استعداد، شعوري درک، تقوا، کرامت او نورو مناسبتونو او لارو چارو په وسیله د برحق معبود سره د الهام او پیغمبرانو «ع» لپاره د وحي او نبوي رسالت امکانات او علت جوړوي. پدې ډول د خدای رابطه د لوی جهان، د هغې دټولو خلقتونو او په خاصه توګه د خپل خلف مخلوق انسان سره یوائې دعلم له لارې ده. ددغه خلقتونو د قانونمند پیدایښت، پایښت، بدلون او تکامل، چې له یوې خوا د خدای دلوی ذات د عدل، انصاف، رحم، کرم او د سترو نعمتونو د سخاوتمندانه پیرزوینې اساسي عامل او وسیله ده هم یوائې د علم په بنیاد عملي بڼه پیدا کوي او له بلې خوا د دین او شریعت په صراط المستقیم دخدای او جهان دمعرفت هر قدم او هره بیلګه هم د علم په مشعل روښانه کیږي او ددغه ابدي سفر یوائیني مرستندوی او رهنما هم یوائې علم، قانونمندي او بالاخره بیا هم یوائې علم دی چې ټول دغه خارق العاد ناممکن مناسبات د خدای د مقضي ارادې له مخې د متقابل استلزامیت، متقابل منفعت او متقابل ضرورت، جبر او اختیار په بنیاد ممکن ګرځوي. په نتیجه کې ویلې شو چې علم او قانونمندي په کل کې شکل دموجودیت دجهان او په

هغې پورې داړونده پدیدو او خلقتونو ګڼل کیږي.

دشعور او لاشعور دیالکتیک په حقیقت کې د جهان دمادي موجودیت او دهغې دټولو پدیدو او خلقتونو دټولو مناسبتونو د دیالکتیک د تهداب اساسي تیږه او زړې تشکیلوي. دعملي ژوند او تجاربو څخه مونږ د عددي، ګرافیکي، عصبي، روحي، فزیو لوژیکي، بیو لوژیکي او نورو پروسو له مخې کمي او کیفي شواهد په لاس کې لرو چې د همدغه شعور او لاشعور دیالکتیک څیړنیز مادي کمیتونه او کیفیتونه جوړوي. پدې توګه ویلې شو چې د شعور او لاشعور دیالکتیک چې د خدای او انسان او بلکه د خدای د ټولو خلقتونو سره د قضاء او قدر د عام قانون په بنیاد یوائې قانونمنده علمي رابطه جوړوي، هم د مادي ارزښتونو له لارې افاده کیږي، یعني چې دخدای او انسان تر منځ د الهام، تلقین، وحیي او دیته ورته نور و رحماني مناسباتو او معنوي قانونمند افهام وتفهیم رابطه وجود لري.

دمخه مونږ فلسفه د خدای د لوی علم دبشري ذهني خلف علم په حیث قبوله کړې وه. د شعور او لاشعور مناسبت او دیالکتیک چې د خدایي خلقتونو د پیدایښت، پایښت، بدلون او تکامل بنسټ ګڼل کیږي، هم باید د فلسفې اساسي مسئله وګڼل شي او ټولې مقولې، قوانین، فورمولبندۍ، تیورۍ، علوم او نظریات دفلسفې د اساسي مسئلې همدغه منبع زیږنده او دعلومو هر ویش، تشخیص، تفکیک، تفریق هم په همدغه بنیاد منځته راتلای شي. قرآن چې د خدایي احکامو، اصولو او د لوی علم د شعور او لا شعور د دیالکتیک یوائینۍ او لومړنۍ معتبره منبع او مرجع ده، په پرنسیپ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو علمي او ټولونيزو مسايلو او قضاياوو د علمي منطقي قانونمندۍ ريښه هم د همدغه قانونمند ديالکتيک او مناسبت په زړه کې ښخه ده. يعني چې د علم او قانونمندۍ خالق په واقعي مفهوم او معنا خداى دې او يوائيني ليکلې محفوظ علمي سند قرآنکريم ګڼل کيږي. پدې باره کې به پخپل نور لازم بحثونه هم وشي، خو پدې ځاى کې ددې خبرې ذکر ضروري ګڼم ،چې اسلامي فلسفه پوهانو د اسلامي فلسفي څيړنو په وخت کې يوناني، اروپايي او نورو فلسفي څيړنو او تيوريو ته مراجعه سمه نه وه. ځکه دوى له لومړۍ ورځې څخه د علمي قانونمند حقيقت زړې له لاسه ورکړ او د حقيقت د مستقيمې او لنډې لارې پر ځاى د تخيل ،انحراف او حتا ګمراهۍ په کږليچونو او ګړنګونورهي شول. دوى د غربي غير اسلامي فلسفو ټول ګناهونه ،غلطۍ، اشتباهات او نيمګړتياوې نا خود اګاه او غير شعوري د اسلامي فلسفو د علمي څرګندو او واضح قانونمندو مفاهيو په بوده او تنسته کې واخېلې او په همدې لحاظ د اسلامي فلسفې روڼ علمي حقيقت تر ننه همغسې لا مکدر پاتې دې.شک نه شته چې په ټولو فلسفو کې ځيني مفرداتي، متودولوژيکي، ژبني منطقي، علمي او ديته ورته نور حقايق پراته دي او مراجعه ورته هيڅکله له ګټې خالي نه ده، خو نه داسې مراجعه چې اسلامي فلسفه په کي خپل علمي قانونمند حقيقت له لاسه ورکړي اد نورو د سهوؤ، خطاوؤ او حتا د ګمراهيو په لارو روا نه شي. پکار دادي چې نورې فلسفې د علم او حقيقت مشعل له اسلامي فلسفې څخه تر لاسه او دهغې له مخې په خپلو څيړنو او علمي حقايقو کې سمون راولي.

ذهني ختمه هم بالذات ديالکتيکي تکامل او بدلون مومي او پخپل وار باالذات په خپل ذهنيت او نوروذهنيتونو کي لکه دعيني واقعيتونو په څير منعکس کيږي اولازم تأثرا ت رامنځته کوي او ذهنيتونه او شعور يو په بل کي په نا مريًي شکل لکه نور عيني واقعيتونه اوپديدي دمتقابل انعکاس قابليت لري او همدلته مختلفې شعور پديدي سره تړل کيږي او دشپږم حس ،خوب ،تلقين او الهام دزيږندي علت او معلول ګرځي . دبلې خوا همغسې چه معين احساس ذهنيت منځ ته راوړی مشخص ذهنيت هم دخارجی عينيت څخه پرته معين احساس لکه په طبيعي ډول تحريکولې شي چې دا پخپله دذهنيت د عينيت د اثبات او د عينيت او ذهنيت دديالکتيک د موجوديت د دلايلو څخه يو دليل هم ګڼل کيدلې شي. د مثال په ډول کله چي يو څوک خپله تيره ناوړه خاطره په ياد راوړي يو ځل بيا د همغه تيرو خاطرو د عواقبو څخه متأثر کيږي.

په ذهن کې د ذهنيت دانعکاس ډير معقول دليل همغه دروسي عالمانو سچنوف او بالخصوص پاولوف غير شرطي رفلکسونه مثال راوړل کيداى شي چه په حقيقت کې ديوه ذهنيت بيو پسيکولوژيکي او ځيني نور انعکاسات په بل ذهن کې ښئی. يا دا چې کله يو ذهن تکامل او تغير مومي او نومورې تغير ديوه روحي حالت « د کوچنيو ذراتو د انعکاس» په څير پخپله په ذهن کي منعکس کيږی.

په ذهن کی دذهنيت د انعکاس پسيکو فزيولوژيکي، پسيکو شيمی او پسيکو بيولوژيکي او داسي نورو علتونو تشخيص په اينده پوري اړه پيدا کوي چې دعلم او تخنيک او همداسي داجتماعي شعور د سطحې دلوړ تيا په صورت کي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نه پټیدونکي ثبوت په څیر منځ ته راووځي. په ذهن کي د خارجي عینیت نسبي انعکاس همغه د پاولوف د شرطی رفلکسونو په اساس او د شعور د عمومي پروسي د تخنیک مطابق توضیاو تشریح کیدلې شي.

پدې باید کلکه عقیده ولرو هغه نړۍ چې مونږ په کي ژوند کوو د هرڅه د مخه مادي ده. مادي نړۍ یواځې او یواځې د مادي قوانینو په چوکاټ کې د تسلسلي پروسو او فعل و انفعالاتو په ترڅ کې بقا درلودلای شي او بیا هم یواځې د همدغه قوانینو مطابق تبارز ،تغیر او تکامل کولې شي. کله چی مونږ د نړۍ او د هغې پورې د مربوطو پدیدو او قوانینو په مادیت اطلاق کوو، نو پخپله او بې له هر ډول شک څخه غیر مادی مفاهیمو، قوانینو او داسی نورو مفاهیمو او پدیدو ته په حقیقت کی ځای نشی پاتی کیدلی. یواځی د مادیت په لمن کې دیوه موجود او یوی پدیدي د موجودیت تبارز او تثبیت ممکن ګڼل کیدلي شي او دا هرڅه د لوی خدای د لوی علم د لوي قانونمندۍ له مخي په دې لوی جهان یعني عالم الاسباب کيې د بشر او نورو خلقتونو د پاره متناسباً قانونمند ، مسخر او مقدر ګرځیدلي دي .

و ، اي لینن پخپل اثر (ماتریالیسم او امپیریو کریتیسیسم) کی د مادي په باره کي هر اړخیز بحث کوي او په اصطلاح د ذهني ایډیالستانو په مقابل کې د ماتیریالیسم څخه دفأع کوي. هغه وایي د ما دې په نا مه کوم ټاکلي شې وجود نلري. ما ده یو انتزاعي فلسفي مفهوم دې چې په هر عینی موجود چې زمونږ په ذهن کې انعکاس پیدا کوي ، دلالت کوي . (د لینن کلیات اتلسم جلد) و.اي لینن د انسان شعور معیار د حقیقت او

واقعیت ګڼي.حال دا چي دا سمه نده . ځکه چي مطلقه با شعوره ماده وجود نلري .زمونږ د ذهن شعوري طیف خورا کوچنې او دډیرو واقعیتونو د درک څخه عاجز دي او هیڅکله معیار د حقیقت او واقیعیت نشي ګڼل کیدلي . پدې ډول ماتریالیستان په شعوري او همداسي اجتماعي پدیدو کي ایدیا لیستان پاتي شویدي . کارل مارکس هم ماتریالیزم په دوه برخو یعني دیالکتیکي او تاریخي باندي ویشي ، حال دا چي په دیالکتیک کي تاریخ او په تاریخ کي دیا الکتیک وجود لري او دواړه د مادیت مقید او مستلزم دي.

ماده یوه فلسفی مقوله ده چي په ټول عینی واقیعت د لالت کوي. دیالکتیک د مادي د موجودیت یواځیني قانونمند شکل دي. ماده ابدي ده ځکه چي د مادي حرکت ابدي دي . ماده موجوده ده ځکه چي متحرکه ده او متحرکه ده ځکه چي موجوده ده . مطلقه با شعوره او مطلقه بې شعوره ماده وجود نلري . حرکت ، زمان مکان ، شعور ،قانونمندي ،... د مادي د موجودیت شکلونه دي .

کله چې دی نتیجي ته رسیږو چې په نړۍ (البته د نړۍ څخه زما مرام د موجوداتو عام مفهوم دی ــ عالم الاسباب) کي د خدای د مقضي او مقدري ارادې له مخې هیڅ مفهوم هیڅ قانون او هیڅ یوه غیر مادي پدیده او خلقت وجود نه لري او که لري یی یا د واقیعت څخه لیرې او یا فرضي ، تصوري او نسبي شکل لري . شاید پوښتنه پیدا شي چي دا ټول روبنا یي او معنوی مفاهیم ، مسایل او قوانین خیر څه مفهوم لري او په څه ډول هغه توجیه کید لي شي ؟

هو !که مونږ پخپل تحلیلي او تحقیقي نظر کې تنګ نظره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سو او دټولو علومو څخه په جرئت سره خلاقانه مثبت او صحيح برداشت وکولی شو او ذهن د ذهن د کلمې دلفظ په چوکاټ کې نه بلکی هغه ټولې عيني پروسې سترګو ته نيغي ودروؤ چی نوموړی کلمه پرې دلالت کوي او په همدغه ساحه کې دخپلې پوښتنې لپاره ځواب ولټوو حتماً خپل مطلوب او واقعی ځواب لاس ته راوړې شو . يا که لږ څه وړاندی ولاړ شو او سياست د سياست دکلمې په لفظ کې وڅيړو چې هغه هم دماديت حلقې ته داخليږی داد مسئلې يو اړخ دې. دبلې خوا اول سياست يو ذهنيت دې چې په مادي ډول په ذهن کې ځای نيسي او وجود لري. دوهم داچې سياست دمتضادو طبقو ، قشرونو او دولتونو په مينځ کې د مناسباتو څخه عبارت دې او هغه ټولې مبارزی چې په اصطلاح د با با آدم څځه تردې دم پورې دمختلفو متضادو طبقو او قشرونو په مينځ کی دخپل حاکميت داستقرار په خاطر تيرې شويدي ترې استفها ميږي. اوس پخپله پوهيدلې شو چې سياست مادي او که غير مادي مفهوم دي .که مونږ دسياست دکلمې تر شا دهغې مادي مفهوم ونشو ليدلې او هغه ټولې خوږې او ترخې خاطرې سترګو ته نيغې ونه دروو نو په څه ډول به مونږ وکولې شو دسياست کلمه تشريح کړو او که يی تشريح کړو څه ارزښت به ولري او پرته ددغه مادي ماهيت څخه به دچا ددلچسپۍ وړ وګرځي. نو کله چې مونږ دسياست کلمه په ژبه راوړو او يا يي په فکر کې را ګرځوؤ که غواړو او که نه دهغي تر شا ټولنه په خپل مادي حالت د ټولو تضادونو سره واقع ده او دسياست کلمه نوره ممکنه نده چې وروسته له دي په معنوي حالت کې دي پاتي شي. همداسی که مونږ دفکر کلمه په فکر کې را ګرځوو او دهغې په باره کې فکر

کوو دغه موضوع دفکر دکلمې له چوکاټ څخه ووځي او په يوه سلسله بيولوژيکي ، فزيولوژيکي ، بيوشيميکي ، پسيکولوژيکي او داسې نورو پروسو او تعاملاتو باندي بدليږي چی په ځرګند ډول معنويت ته پکي ځای نه پاتې کيږي .همداسې په سلګونو نور مثالونه راوړل کيدې شي چې بايد مونږ ددغه تردد او دوه لاري څخه راوباسي خو بيا هم متاً سفانه ګورو چې مونږ ټول پدغه دوه لاري کې ولاړ يو يوې خواته راته دانسان د نازک احساس ، خيال او تصور تنګه ورشو او بله خوا دمادي پرزولو او ولاړولو ، تحول او تکامل لايتناهي پراخ جهان پروت دې او دا جرئت نه کوو چې ددغه دوه لاري څخه دعينيت په مستقيمه لار «صراط المستقيم»حرکت وکړو ښکاره خبره ده چې دتنګ او محدود نظر خاوندان ددوی دفکر جوړه تنګه دنيا ګی کې لاراګير او خوشې په هيڅ پسې ګرځي.

د پراخ او واقعي عيني نظر خاوندان ددغه توهماتو دتنګې دنيا ګی څخه وتلي او دخدای د مقضي الامر ارادې له مخې جوړ جهان په لمن کې هرڅه دهغي په ټولو تحولاتو او ارتباطاتو سره څيړي او وار په وار د حقيقت دانی راټولوي او دمعرفت دناوې په غاړه يي اميل کوي.

کله چې دا قبلوو چې شعور ، فکر ، تصور او داسې نور په حقيقت کې ديو سلسله مادي تعاملاتو او پروسو څخه عبارت دي. نو دا خو دا معنا لري چې ګوندي فکر ، ذهن ، تصور ، شعور او نور په خپل ماهيت او ذات کې مادي دي. ليکن مادي خو مونږ هغه څه بولو چې دهغې احساس وکولې شو. عکاسي يي کړې شو ، کاپي يي کړې شو او نور. تصور ، شعور او فکر خو مونږ عکاسي ، احساس او کاپي کولای نشو نو پس بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل شي چې نوموړي پدیدي مادي نه بلکه معنوي پدیدي دي . زما په نظر داچې مونږ هغه احساس ، عکاسي او کاپي کولې نه شو باید ووایم چې زمونږ دنن سبا احساس ، عکاسي او کاپي او ځیني نور د مادیت یوائیني معیار نشي ګڼل کیدې او دبلې خوا البته دابه زمونږاو د اوسني علم او تخنیکي وسایلو د وروسته پاتې والي ګناه وي چې دغه پدیدي نه شو درک کولې که نه زما په نظر تصور ، تفکر او داسې نور که نن نه نو سبا دا دراک او احساس وړ پدیدي دي. څرنګه کولې شو دا په ثبوت ورسوو چې تفکر ، تصور او داسې نور د احساس او ادراک وړ پدیدي دي ؟که مونږ ټول ژوندی او غیر ژوندی موجودات په نظر کی ونیسو ، وینو چې د انرژیتیکی پوتنسیال او تعادل ، ترکیب او تجزیي ، جذب اودفع ، انقباض او انبساط او ځیني نور قوانین او قضایا دشکلي تفاوت او تباین څخه پرته په هغوی کې عمومیت لري او په نوموړي لحاظ هم ژوندي او هم غیر ژوندي موجودات تقریباً نبضي خاصیت لري.که چیرې مونږ یوائې د انرژتیکي پوتنسیال موضوع په نظر کې ونیسو وینو چې ټول موجودات دخپل بقا او موجودیت په ترڅ کې یا انرژی اخلي او یا یي له لاسه ورکوي یا داچې یو ډول انرژي په بل ډول بدلیږي چې البته دا ټول تغیرات دمادې په فزیکي حالت کې د تغیر باعث کیږي او دمادې دحالت تغیر پرته له دې چې د مادي پروسو او قوانینو په چوکاټ کې سرته ورسیږي په بل ډول ممکن نه د ي. پس دې نتیجي ته رسیږو: هر هغه حالت ، هر هغه خاصیت او هر هغه شکل دموجودیت د ا مادې چې مونږ مادې پورې ارتباط ورکوو پرته دمادي اتباط څخه هیڅ یوه پدیده دمادې سره ارتباط نشي لرلې په دغه جمله کې ذهن او

شعور هم ددغه خصوصیاتو څخه مبرا نشي ګڼل کیدلي. کله چې دا خبره منو ، نو دغه پدیدي حتماً د احساس او ادراک وړ هم دی. یا که قضیه لږڅه په ساده ډول مطرح شي. کله چې دیوه اتم داخلي انرژیتیکي پوتنسیال لوړیږي او یا ټیټیږي یعني کله چې الکترونونه اضافي انرژی اخلي او یا یي له لاسه ورکوي ، الکترون دټیټی انرژی دمدار څخه دلوړی انرژۍ مدار ته تغیر دمحل کوی ، یا په بل عبارت د هستې له مرکز څخه لیریوځي او که د انرژي اندازه نوره هم زیاته شي ځینی د دغه اتمونو څخه دهستې دساحې څخه خارجیږی . د قضیي دعکس په صورت کې الکترونونه انرژی له لاسه ورکوی او له لوړو مدارونو څخه د هستې مرکز ته نژدي کیږي . په دواړو صورتونو کې د انرژۍ تفا وت او تغیر دکوچینیو زرو او تشعشعا تو په څیر لکه میزون ، نیترینا او کوارک چی تر اوسه کشف شوي او ځیني نور چې په راتلونکي کې به به کشف شي له یوې مبدأ څخه بلې ته انتقا لیږي اویا دمستقل وا حد په څیر آزادیږي یعنی نوموړی مادي پروسې داتم په مادي حالت او خواصو کې تغیر راولي او همداسې نوموړي ذرات یا نوموړې پروسې هم مستقل ما دي واحدونه ما دي حا لتونه یا نوي اشکال دموجودیت د ما دې منځ ته راوړي .که چیری موضوع دوباره لږ څه په عام ډول مطرح کړو وینو چې که حیه ، غیر حیه یا که پخپله مغز د انسان دې او یا ما ده په لایتناهی تبا ین او اشکالو سره چې مونږ تر اوسه پوری پیژندلی او یا به یي و پیژنو د پورتني چوکاټ څخه نشي خارجیدلې او مونږ کولې شو د انرژیتیکي پو تنسیال په مثال کې خپل مطلوب موضوعات په کلی ډول په پاخه او منطقی استدلال سره و څیړو او پدې کلکه عقیده پیدا کړو ، ما ده په هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل او ډول سره چې ده د انرژیتیکي پوتنسیال د تغیر په صورت کې د هغي په خواصو او حالتونو کې تغیر راځي او د غه تغیر منطقاً قابل د درک دې. دې کې شک نشته همغسی چې مونږ د انرژۍ مختلف ډولونه تر اوسه پورې نه پیژنو او اوسنې علم او تخنیک د هغي په کشف ندې بریالیې شوې د مادې د زیاتو ډولونو ، حالتونو او د موجودیت د شکلونو په کشف هم نه یو بریالي شوي او هغه نه پیژنو. نو کیدلې شي شعور ، تفکر او نور چې په مغز او نورو مربوطه اعضا وو کې د مادې د تسلسلی پروسو او تعاملاتو محصله ده او د پورتني مثال په ارتباط ویلې شو چې همدغه د انرژیتیکي پوتنسیال د تغیر او تفاوت په نتیجه کي چې مختلف روحی حالتونه منځ ته راځی ، هم یو حالت د موجودیت د مادې څخه وی او همداسې باید اوسي. مونږ عملاً وینو ، کله چې په وجود کي د شحم ،شکري ، مختلفو مالګو ،او یا نورو توکو تناسب له منځه ځي د انسان په صحي او روحي حالتونو مستقیم تاثیر لري او قابل د کنترول ، سنجش او ازمایش همدي.نو ځکه په اطمینان سره باید وویل شي ،همغسې چې د علم او تخنیک په انکشاف سره تر ننۍ ورځې پورې بشریت د ډیرو وړو ذرو لکه میزون ، نیترینا ، کوارک او مختلفو تشعشعاتو په کشف بریا لې شویدې د روحي حالت او شعور په مادي تحلیل او تجزیه باندې هم بریالې کیدونکې دې.زه نه غواړم دلته ګلوزوییزم یا د فوګت ، بیو خنیر، مالیشوت او دیځکین نظریا ت چی ویل به یي: (فکر د مغزو پورې داسې اړه لري لکه صفرا چې د ځیګر پورې اړه لري) یا دا چې (روح د میز ، نور او اواز څخه دومره فرق لري لکه چې نوموړي شیان په خپلو منځونو کې یو تربله سره فرق لري) .یا

لکه کانت چی ویل یي: (حیوانات مغلق ماشینونه دي) رد یا تایید کړم ، یادهوبس ، سپینوزا ، لایب نیتز ، یا هومه ، یوهانس ، مولر ، وبر ، هلی هولتس ، فشنر ، هربارت ، وونت آلمانی او بالخصوص د سچنوف او پا و لوف او ځینی نورو معاصرو پسیکولوژستانو چې په نوي لید توګه او طرز تفکر سره یې په دې هکله لیکنې کړي دي او خپل نظریات یي وړاندې کړي ، په مشخص ډول خپل انتقادي نظرو ړاندي کړم ،ځکه پدی مقا له کی د هغې لپاره ګنجا یش نشته.هو !دی کې شک نشته چې زما نظر د ځینو سره په اکثرو مسایلو کي په توافق او ځینو نورو سره په تضاد کي دې.زه فقط دومره وایم چې دا مسا یل د زیات احتیا ط وړدي ځکه روحي پدیدي خپل خاص میخانیکیت لري او په عادي میخانیکي چوکاټ کې ځا ئیدلې او تشریح کیدلې نه شي او د هغې په نسبت دومره فوق العاده مغلقې او پیچلې دي په کومه اندازه چې په مغز او نورو ارګانونو کې انواع او اشکال د حرکتونو د میخانیکي حرکت په نسبت او د مغز مادی ترکیب دیوې ساده ما دي په نسبت مغلق او پیچلې دې. د بلې خوا شعور یوائې د انسان د مغزو او اعضا وو محصول ندې او یوائې په هغې پورې اړه نه لري بلکه په انساني شعور کې عمده رول انساني ټولنه لوبوي یعني د هغي د ختې په برابرولو کې ټولنیز تاریخي او بیولوژیکي ارثي فاکتور د ډیر اهمیت وړ دې.زما په نظر د مادیت او معنویت او د هغي د حدودو د ټاکلو په مسا ئلو کې دا موضوع د جدي پاملرني وړ ده چې ما دي ذاتیت د کوچنۍ ذري څخه نیولي تر کلي مادي موجودیت پوري مطلق مفهوم دي او مادي خواص ،اوصاف ،حالتونه او نورد مادیت او غیر مادیت په ارزش کې هیڅ رول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وزن نه لري ، او كتله ،جرم ، وزن ،سُبستانسيون «ماهيت» ، انرژي ،ګراويتاسيون ، او نورټول نسبي مفاهيم كيږي . دمخه مونږ ويلي وو چې مطلقه باشعوره او بې شعوره ماده وجود نه لري ، په همدې بنياد دا هم ويلې شو ،سره ددې چې په شعوري ،ادراكي ،عقلي او فكري پروسو كې د انساني مغز رول خورا ستردې ،خو يوائينې نه دي ،بلكه په دې پروسه كې د ذهني ختې په عمده رول هم ځوک سترګې نه شي پټولې. د ما دې او شعور د ماديت او معنويت مسايًل يو تر بله يوائې په همدې چوكاټ كې فرق كيدلې شي او يوائې دهمدي تناسب له مخې هغوی ته دماديت او معنويت نسبي مقام قا يليدلې او فرضولې شو . كه نه په حقيقت كي ماده او معنا دواړه يوائې او يوائې مادي عيني واقيعتونه دي او ذاتي توپير سره نلري ،ځكه چې دعالم الاسباب ټول خلقتونه او پديدي خدای د خپلې مقضي ارادې له مخې د خپل خلف انسان لپاره مسخر او مقدر ګرځولي دي.په همدی لحاظ ويلي شو چې د مادي او په اصطلاح معنوي جهان په مينځ كې داسي كومه غيرقابل عبور كنده « ژوره »او موانع نشته او داسې نده چې ګوندي دا دواړه يو تربله سره جدا جهانونه دي بلكه د ځيني ملحوظا تو له مخې كه لږ څه په غير دقيق ډول سره وويل شي د يوه ختم او دبل شروع سره لازم او ملزوم او يو تر بله سره په ارګا نيک ډول تړلي او ژور ديا لكتيكي ارتبا ط كي سره وا قع دي. دمثال په ډول كه مونږ د ما كره جهان دموجوداتو ځنځير دميكره جهان په لوري تعقيب كړو او بالاخره د ساحې پراخه ورشو ته قدم وروا خلو دا سي نشي پيښيد لې چې ګوندي ددې ځنځير كومه حلقه دي موجوده نه اوسي او هيڅكله داسې هم نشي پيښيدلې چې ګوندي په

دوراهی كې واقع شو او يا دې له مونږ څخه په دي سفر كې لاره وركه شي. ددغه ځنځير ټولي حلقي كلكي سره تړلي دي. يا په اصطلاح د ما ديت مند ری د هر مادي واحد په غوږ كي پرته ده خو كه دموضوع جزئياتو ته غور وكړو ، دا هريو بيل بيل قلمرو او هره محدوده جدا ګانه خواص لري ،او هر ځاي ځانګړي نسبي قوانين حكمفرما دي.

په دي ډول كه مونږ دخارجی جهان په مقابل كي د ساده غير حيه موادو څخه نيولی ، د نبا تا تو ، حيوانا تو او باالاخره د انسا نا نو عكس العملونه او دخا رجي تا ثيرا تو د انعكاس مسايل په هر اړخيز ډول و څيړو او په دې صورت كي هم دغه ځنځير له ابتدا څخه تر انتها پورې تعقيب كړو دا به راته پوره پوره څرګنده شي چې ددي ځنځير كړی هم يو په بل پوری كلكي تړلي او ددغي سلسلي په مابين كي هم كومه موا نع او انقطاع نه ليدل كيږي.همداسې كه د مسايلو په جزئيا تو با ندي د بحث په ترخ كي د مند ليف جدول ته نظر وا چوو ليدل كيږي چې ځيني عنا صر د كيميا وي او فزيكي خوا صو له مخې ډير فعال او ځيني نور يي غير فعال او حتا نيترال حالت لري. دد وی حسا سيت د مقنا طيسي ، الكتريكي ، راديويي ، صوتي ، فضا يي تشعشعا تو او نورو امواجو او تا ثيراتو په مقابل كي كا ملاً متفا وت او په كمې او كيفې لحا ظ په مختلف ډول دهغوی د تا ثير څخه متا ثره كيږي.كه مونږ د عناصرو د ولانسونو د قانون له مخي دغه سلسلي تعقيب كړو ، هم مختلف تفاوتونه په سترګو كيږي.نو دلته البته دا سوال او شک با يد پيدا شي ، كله چې غير حيه موجودات يو خا ص ډول احساس نه لري پس ددوی دغه د هري پديدي او تا ثير په مقا بل كې د متقا بل تأ ثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغي څخه د مشخص برداشت علت څه شي دې ؟ یعني دا چې د هر مشخص تا ثیر په مقا بل کې مشخص او ټا کلې تأ ثر ښئ څرنګه تشریح کیدلې شي. شا ید وویل شي ،د نو موړی عنصر دا خلي ما لیکو لي ، اتمي او ذروي جوړښت ددي کار مستلزم دې. پس د انساني شعور د پیدا یښت تخنیک خیر څه شي دې ؟ آیا هغه هم د انسا ن دمغز او نورو ارګانونو دد اخلی جو ړښت خا صه نده ؟په دواړو صورتو نو کې خا رجی جهان په شکل د اشکالو سره په غیر حیه او حیه مو جو دا تو او حتا انسان باندي تا ثیر کوي او دهغې په مقا بل کې هر یو په معین شکل سره مشخص عکس العمل ښئي. دې کې شک نشته چې دغه عکس العملونه یو تر بله سره فرق لري.خو که دا سي پوښتنه هم را پیدا شي چې ایا ټول انسا نا ن د معیني پدیدي او تا ثیر په مقا بل کی عین عکس العمل ښیي؟ هیڅکله نه. دغه عکس العملونه نه یوا ځې پو شي ندي بلکه اکثر او قا ت متضا د هم وي .ددې علت دا دې چې د ټولو انسا نا نو د ذهنیت متفکره خټه یو شې نده او دبلې خوا انسانان پرته لدي چې طبیعي محصول دې اجتماعي محصول هم دې او بر علاوه لدې چی دخپل شعور تا بع دې د خپل شعور له لارې د اجتما عي شعور تا بع هم دې.که وغواړو چی د ما دیت او معنویت ، احساس او انعکاس په هکله د ما رکس او لینن نظر واورو هغوی دا سې حکم کوی:

« معنویت دما دیت څخه پرته بل شې نه دې چې دا نسا ن مغز ته دا خل شوې او په هغي کې یي تغیر موندلې دې» عني کارل مارکس فریدریش انګلس دمادیت او معنویت تر منځ تبا ین ته هم قایل دي او هم نه دي . لکه چي دمخه ما وویل د شعوري

اوټولنیزو پدیدو په هکله هغوئ ایدیالیستي نظر لري یعني ایدیا لیستان پاتي شوي دي.(دمارکس. انګلس کلیات جلد ۲۳ صفخه ۲۱). یا لنین لیکي « هره ماده په حقیقت کی احساس ته ورته د انعکاس خواص لری .» (د و. ای. لینن کلیات ،جلد ۱۸ ،صفحه ۹۱) یا (حرکت شیر اقا ،د عینیت فلسفه ،ټوک لومړې .صفحه ۱۳). دوی، لکه چي دمخه هم ورته اشاره شوي د خپل ذهنیت دجبر له مخي واقعیتونه په قانونمند ډول افاده کوي ، خو څرنګه چي هغوئ پدي ورشو کي ایدیا لیست پاتي دي ، ددغه جبر ، ددغه واقعیت او ددغه قانونمند حقیقت د پوهي او تو ضیح څخه عاجز دي. د غیر حیه موادو د آمیزش ، تر کیب او ا نعکاس مسا یل د ډیري د لچسپی وړ مو ضوع ده. غیر حیه جهان دې چې د طبیعت ټول اسرار په خپله سینه کې ساتي ، د نړی، د ټولو مظا هرو د ظهور مسبب یوا ځې او یوا ځې متحرک ذرات دي چې په حیه او غیر حیه جها نونو کي یو تر بله سره فرق نه لری مثلاً که دهایدرو جن اتم په نظر کي ونیسو که په اوبو کي دې که په امینو اسیدو نو کي او که په نورو ها یدرو کا ربنو نو او که حتا د انسا ن په مغز کي دې یو تر بله سره فر ق نلري او که چیری دا سی فر ق مو جود وي کیدې شي د مر بو طه ما دي وا حد دا جز او دمتقا بل د یا لکتیک په نتیجه کې کوم جزئې انحرا ف د اتم په پنجره کې منځ ته را غلی اوسي. زما په نظر د د لچسپی، وړ به دا وي چې که دغه د احساس او ادراک استازو پخپلو لمنو کي ډ یر څه را ټول کړي وي او مونږ ددریاب څخه ځا ځکې ترې را اخلو او همدا سي هم ده .ځکه او سنې علم او تخنیک دومره پر مخ نه دی تللی چی دعنا صرو او با الخصوص د هغوی د متشکله وړو ذراتو په ټولو را زونو او خوا صو مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه شو. حتا د هغوی په کیمیا وي او فزیکي خوا صو لا بشریت په کلي ډول ندي پوه شوي نو په اصطلاح د هغوی په ذهن او ادراکي خوا صو خو په کامل ډول هیچکله نشي پوهیدلې. نو دلته په حقه سره د دغه ذراتو ذهن زمونږ په ذهن پوري خندلی شي او په حقیقت کې زمونږ ذهن د هغویې د ذهن جزګڼل کیدلې شي. همدغه متحرک ذرات دي پرته له دې چې بې شمیره د یفر نسیالي او انتګرالي معادلې ي د هغوی د ټولو مشتقاتو او موهومي او متوالي حالتونو سره حل کړي په کلي ډول جهان د هغه په ټولو را زونو سره منعکس کوي. نو دلته دې نتیجې ته رسیږو چې د متحرکو ذراتو د ذهن دانعکاس نسبیت مطلق او کامل انعکاس ته تقرب کوي. یا په بل عبارت همغسي چې انساني وجود متفکر مغز لري او د نسبي عېني ذهنیت او نسبي عېني شعور څښتن دي د تقریبي مطلق عېني ذهنیت او شعور څښتن یوائې او یوائې په اصطلاح د ټولو متحرکو ذراتو کلي مجموعي متفکر مغز ګڼل کیدلې شي. یعني د هغوی شناخت تقریباً مطلق او کلي او په عالم الاسباب کي د خداي د مقضي ارادي له مخي د خداي د ارادي واقعي تمثیل ګڼل کیدي شي.

زمونږ شناخت نسبي او جزيً دی. او یوائې د پرنسیب له مخي په لا یتناهي تکامل سره زمونږ ټولنیز ذهن او شعور د هغوی ذهن او شعور ته تقرب کولې شي. د همدغه د متحرکو ذراتو د عکس العمل، تاثیر، تشخیص او بردا شت په وا سطه ممکنه ده چې نن په ملیونو میله لرې موجوداتو ترکیب او خواص معلومیږي او د نورو سیارو او ستورو په هکله حقایق لاس ته را وړو، یا د فضا یي بیړیو په وا سطه د ځمکې د اعماقو په هکله څرګندوني او معلوماتو نه لاس ته را وړل کیږي. که د موسیقۍ

په پردو کې ښکلي اهنګونه دي، که د نقاش د زړه په وینو لیکل شوې رنګینې تابلو ګاني، که د شاعر او لیکوال د پاکو احساساتو کارنامې او هنګامې، که د انقلاب د زنده باد چیغې ناري او سوري او که کارګري دوران جوړونکې تحرک او د ینامیزم دا ټول د متحرکو ذراتو د تشخیص، تفریق او تحرک مستلزم او مولود دې. دا جهان په عالم الاسباب کي د خدای د مقضي ارادي او لوی علم له مخې یوائې او یوائې د هغوی موجود، مولود او مظاهر ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعوري پديدي او د جبر او اختيار ديالتيک

جبر او اختيار «قضاً او قدر» دد يالکتيک دعام قانون په ځير همغسې چې د طبيعت او ټولني په ټولو ساحو کې عموميت لري او په خپل ديالکتيکي تضاد ، تحرک او قانونمندۍ سره د مختلفو پديدو د منځته را تګ سبب او علت او معلول تشکيلوي ، په شعوري پديدو کې هم په اصطلاح چې د مادي موجوديت خاص حالتونه ، شکلونه او ماهيتونه جوړوي خو ذاتي توپير نلري هم دجبر او اختيار عام قوانين جاري دي.

جبر او اختيار د هرڅه دمخه په نظام کې قانونمندي، تعادل، پايداري او استقرار دي چې د نظام پايښت او قانونمند بدلون او تکامل تضمينوي. جبر او اختيار يعني سيال متقابل موجوديت ، سيال موجوديت يعني عدل ، انصاف او دنظام تعادل ، او تعادل د بقاء او پايښت په معنا دي . خداى سيال ذات دي نو ځکه يي دا لوى جهان دانصاف ، تعادل او دمتقابل سيال قانونمند موجوديت په بنياد هست کړي دي ..
اختيار که د يوى پديدى ، منحيث د پديدي ، دذاتي پايدارۍ، بقاٌ او سکون په معني دي او دزاړه نظام ساتل غواړي ،جبر د

حرکت بدلون او تکامل مستلزم او دنظام بدلول غواړي. په دې معنا چې جبر او اختيار د سکون او حرکت همزمان او هم مکان ديالکتيک ،د زاړه او نوي نظام همزمان او هم مکان سياله مبارزه او ځکه خو په نتيجه کې جبر او اختيار دنظام د پايښت او ابديت مستلزم ګڼل کيږي. ديوى پد يدى د جبر او اختيا رد ديا لکتيک راز هم يوازى او يوازى پدغه مناسبت او زاويه کى لټول کيدلى شى .

اختيا رڅرنګه چى ديوى پديدى د ثبات اوسکون مستلزم ګڼل کيږي او سکون په حقيقت کې وجود نه لري ،نوځکه تيريدونکى نسبى خصلت لرى. جبر چى د تحرک تغير مستلزم او ديالکتيکي عامل او لوکوموتيف حيثيت لري ،البته چي ابدى بڼه لرى. خو د اختيار سکون او نسبيت هيڅکله ددې معنا نه لري چې د جبر او اختيار يعني دقضاء اوقدر عام قانون دې په عدم ديالکتيکي تعادل او يوطرفه جاده بدل او په يو جانبه برترۍ او رجحان دي واوړي. همغسې چې ماده ابدي او په لايتنا هى ډول متبارزه او متبا ينه ده د جبر او اختيا رقوا نين هم ابدي او د مادي د تباين او تبا رز په تنا سب هر ځاى جاري دى. هر چيرې چې ماده ده هلته جبر او اختيار وجود لري. مطلق مختا ر او مطلق مجبو ر نه وجود لري او نه يي لرلې شي. هره پديده او هر موجود په نسبى لحا ظ لږو ډير مختار يا مجبور دى. کله چى نوى پديدى نوى اضداد او د مختلفو پديد و په منځ کى نوى منا سبا ت او ار تبا طا ت ټينګيږى ،د جبر او اختيا رقوا نين هم د پيښ شوى تکا مل او تغير مطا بق په نوى ما هيت او شکل سره تبارز کوى.

څرنګه چى هر شعور د انعکا سا تو يو خا ص او معين

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپلکس دی نو ځکه شعور یو خاص او انعکاس په عام ډول دمادی د موجودیت شکل ګڼل کیږی او دجبر او اختیار قوانین پکې جریان لری.

شعور که فردي دې او که اجتماعي تاریخي پدیده ده اوزماني قیدیت لري. د وخت په تیریدو سره انکشاف یا انحطاط مومي ، تغیر کوي ، ځیني قضایا او مفکورې ، ځیني نورو نوو قضایا وو او مفکورو ته ځای پریږدي .یعنې دا چې په ذهن کي مغلق ترین شکل د حرکت جریان لري. حرکت پخپله شکل د موجودیت د مادی دی حرکت بي له مادی او ماده پرته له حرکت څخه وجود نشی لرلی نو د ذهن حرکت هم د ذهن په مادیت دلالت کوي.

همدا سې هره شعوري پروسه زماني قیدیت لري او یوازې په ټاکلي وخت او زماني مقطع کې تحقق موندلې شي. مختلف ذهنیتونه یوه قضیه په مختلفو ټاکلو وختونو کې درک او دهغې په باب حکم صادرولې شي. ددغه ذکر شوې زماني مقطع څخه په کم وخت کې ممکنه نده چې ذهن موضوع یا درک او یا دهغې په باره کي لازم حکم صادر کړي. په همدې ډول د مکاني فاکتور څخه پرته هم دشعور یا ذهنیت تصور ممکن ندې. دا دری واړه فاکتورونه چې ذهن متحرک دې او ذهن نشي کیدلې په زماني او مکاني لحاظ د معینې اندازې څخه زیات مترا کم یا متباعد شي پدې دلالت کوي چې ذهن عطالت لري او عطالت هم شکل دموجودیت د مادې او پدې دلالت کوي چې ذهن مادي دې .

بله مسئله چې د ذهنیت په ماديت اطلاق کوي هغه د ذهنیت دینامیزم او عطالت دې. که مونږ پسیکولوژیکي حقایق او

قضایا په نظر کې ونیسو وینو همغسې چې ذهنیت په زماني او مکاني لحاظ بې اندازې محدودیدلې یا لوئیدلې نشي د خپل عطالت او دینامیزم په تناسب سر کشه او پخپل واک هم دې. همدغه د ذهنیت دینامیزم او عطالت له کبله دې چې ذهنیت او فکرپه سملاسې توګه د آرزوسره سم تغیر نشي کولې او هر مشخص ذهن او فکر ټاکلې نسبي استقرار یت لري. څرنګه چې دینامیزم او عطالت یوازې او یوازې دمادې خاصیت دې ، نو دا یو بل دلیل د ذهنیت دمادیت لپاره ګڼل کیدې شي .ذهن دې چي دبل هر مادي واحد اوبل هرمادي کمیت او کیفیت په نسبت ډیر لوی عطالت لري او کله چې دتحجر مرحلې ته ورسیږي تحول او تغیر دعقیدي په کلي ډول ناشوني ګرځي .

زما په نظر عادت د ذهني عطالت او دینامیزم څخه پرته بل شې نه دې چې انساني ذهن او فکر پکې پرته له دې چې فکري انرژي په پوره اندازه مصرف او په کار روا چوي په نسبتاً لږه انرژي توجه سره د یوې قضیي څخه بلی قضیي ، د یوه مفهوم څخه بل مفهوم او د یوی پروسې څخه بلې پروسې ته تیریږي او دهغې اخذ او افاده کوي.

د فکری عطالت او دینامیزم اثبات مونږ او تاسې هر یو د یوې ساده او د ټولو لپاره ممکنې تجربې له لارې کولې شو. مثلاً که مونږ یو څو مشخصې پدیدي او مفاهیم په نظر کې ونیسو او په منظمه توګه په کافي سرعت سره په تکراري ډول په هغې فکري مرور وکړو (پدي شرط چې فکري تمرکزموجود اوسي) و به وینو چې سملاسي مونږ خپل فکر په یوه نقطه او یا یوه معینه مقطع کی نشو درولې او حتماً له مونږ څخه د یوه مفهوم څخه بل مفهوم ، له یوې پدیدي څخه بلې پدیدي او یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لااقل دهغوی له یوه جز نه بل جز ته را څخه تیریږي. پدي تجربه کې عملاً فکری عطالت او دینامیزم درک کیدلې شي.

که چیرې فکر او ذهن غیر مادي وای نو په هره یوه نقطه او مقطع کې چې مونږ هیله درلودلې د هغې درول به ممکن وای.

فکر کوم نورو دلائلو راوړلو ته به اړتیا نه وي. چې لومړی مونږ د شعور ، فکر او ذهن په مادیت او بیا په هغې کې د جبر او اختیار د دیالکتیک په استمرار باندي متیقن شو. حرکت او عطالت د مادیت او مادیت د جبر او اختیار مستلزم دې. ځکه لوي خداي دا لوي جهان د خپل لوي علم له مخې قانونمند پیدا کړي او جبر او اختیار «قضاٌ او قدر» دخدای د لوی او واحد جهان سراسري عامه قانونمندي ده. که وغواړو په عام ډول په روحي پدیدو کې د جبر او اختیار د قانونمندۍ او دیالکتیک په باب خپل نظر وړاندې کړو ویلې شم چې هغه په دومره اندازه الستیکي او په ځینې حالاتو کې نامرئې او لامدرک دې په کومه اندازه چې روحي پدیدې د نورو محسوسو پدیدو په نسبت لطیفي او الستیکي دي.

په عملي ډول مونږ او تاسي هر یو ددغه فکري جبر او اختیار، ددغه دیالکتیکي تضاد دمبارزې او مناقشې په ډګر کې واقع او عملاً هره شیبه د هغې په نسبت متأثریو. نو ښه به دا وي چې په نظري ډول هم ددغه جبر او اختیار او د هغې د دیالکتیک څخه ځان خبر کړو.

تاریخي حقایق او پسیکولوژیکي تحقیقات دا ښیي چې انسان تل هڅه کړیده په لمړي وار د ځان څخه لرې شیانو په باب معلومات لاس ته راوړي او دهغوی سره خپلې ستونځې او مبارزه سرته ورسوي او بیا په اصطلاح د خپلو وریجو څخه

کسکرتول کړي. حال دا چې دا مبارزه نه سرته رسیدلې او نه به ور سیږي. همدا سبب دې انساني فکر چې خپل ځان ته ډیر نژدي واقع دې د خپل ځان په هکله بې فکره پاتې شوې او تر ننه ورځې پورې یې خپل هویت او ماهیت نه د خپل ځان او نه د نورو په وړاندې تثبیت کړې شوې. نو ځکه د هر چا هر تور لاس پخپله د ذهن او فکر په سپینوکالیو پاک شوې او له فکر څخه هم ځان پخپل ځان او یا جهان کی ورک وو او بې مورده دومره لوی شوې چې پخپل ځان کې نه ځایده او یو خارق العاده قدرت ترې جوړ شوې او ځان یې د ځان لپاره بلاګرځیدلې او لکه ((ځانځانی ښامار)) په خیر په ځان خوله لګوی او د خپل ځان او جهان په خوراک نه مړیږی او کله تری ځان په ځان او جهان کې ورک شې او د هر چا او هر څه غلامۍ ته غاړه ږدي. په هر صورت ذهن په هر موقف کې چې وو د جبر او اختیار قوانین د تل لپاره هلته جاري وو او د بشر په ذهن کې یې انعکاس پیدا کړیدې. یوې ډلې د وا قیعت یو اړخ نیولې او هغه یې مطلق ګڼلې او بلې ډلې متقابل اړخ پورې ځان نښلولې دې.

دریمه ډله بیا د دواړو په مابین کې یو تناسب او تعادل ته قایل شویده. یو شمیر داسې نظر هم لري چې د فکر د دیالکتیکی تحول لمړۍ پړاو جبر او د تعقل په پړاو کې انسان مختار بولي حال دا چې پخپله په تعقل کې هم جبر او اختیار موجود دی.

همدا سبب دې چې د تاریخ په اوږدو کې مختلف جریانونه لکه قدریه، جبریه یا معتزله او اشعریه او یا د دوی بین البیني جریانونه منځ ته راغلي دي او لا تر ننۍ ورځې پورې د هغوی شخړه روانه ده په لویدیزه نړۍ کی هم د یتر مینزم او اندیتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منیزم پوره مینه وال او پیروان لري.

څرنګه چې پخوانـي فلسفي افکار محدود وؤ اکثراً یا په یوه خوا کې پاتې کېدل او یا یې په متزلزل او متردد ډول د هغوی ترمنځ اهتزاز درلود، نه یې شو کولی دد غه اړخونو په منځ کې ارګانیک دیالکتیکي ارتباط ټینګ کړي.

مارکس او انګلس دلومړي ځل لپاره د هګل دیالکتیک او دفیرباخ ماتیریالیزم، لکه چې دمخه هم پرې بحث وشو، په ارګانیک دیالکتیکي بڼه، خو ددوه ځانګړو تیوریو یعنې د دیا لکتیکي ماتیریالیزم او تاریخي ماتیریالیزم تیورۍ په تباین او تفریق سره فورمولبندي کړلې او له بده مرغه دې خبرې ته متوجه نه شول چې په تاریخ کې دیالکتیک او دیالکتیک تاریخ وجود لري. شک نه شته چې دوی په ډېرو مسایلو او قضایاوؤ کې هڅه کوله چې علمي کړه وړه ولري، خو دا چې دوی د شعور او مادې د تضاد په بنیاد د فلسفې د اساسي مسئلې ناسمې طرحې ته هم متوجه نه شول او د ټولنیزو او شعوري قضایاوؤ په اړوند تر اخره پورې ایدیا لیست پاتې شول.

سره دد چې هغوی په وار وار له همدې سببه په خپلو څېړنو، تحلیلونو او فورمولبندیو کې د ډېرو مشکلاتو او لاینحله پرابلمونو سره مخامخ وو، بیا هم دوی ونه کړې شول ددغه مسئلې دحل سمه لاره پیدا او خپلې نیمګړتیاوې، سهوې او غلطۍ اصلاح کړي.

زما په عقیده تر څو پورې چې دعلمي مسایلو سره غیر علمي یعنې تخیلي، تصوري سحري، جادویي او یا بل هر ډول خرافاتي کړه وړه وجود ولري او تر څو پورې چې د عالم الاسباب

د ټولو خلقتونو او پدیدو په څېړنو، تحلیل او فورمولبندیو کې یوائې ااو یوائې علمي قانونمند کړه وړه رواج پیدا نه کړي ،ترڅو پورې چې د انسان په ذهن دا مفکوره ځای ونه نیسي چې علم او قانونمندي انساني خلقت نه دي، بلکې یوائې په معرفت یې مقدر او مکلف ګرځېدلي دي، تر هغې به خرافات او مزخرفات په علم او علمي ورشو کې باقي پاتې وي.

ددې قضیې دښې او سالمې پوهې په خاطر له هر څه دمخه به ضرورد اوي، پوه شو چې، علم، قانون او قانونمندي څه ته وایي؟ په دې خبره که ټول نه وي، نو اکثر کسان پوهیږي چې ،علم د مستمرې قانونمندۍ د قوانینو با مسما نوم دي ،خو ددغه مفاهیو سره ناسم کړو وړو حتا پوهان د شک او غلط فهمیو سره مخامخ کړېدي. دمثال په ډول مونږ ترافیکي اصول او مقررات هم د علم او قانون په نومونو یادوؤ، په ملک کې بې شمیره مالیاتي مقررات هم د قوانینو او علم په نومونو یادوؤ، د هیوادونو اساسي قوانین که مطلق ظالمانه، مشروطه او حتا که په اصطلاح دموکراتیک هم دي مونږ یې شان د قوانینو په نومونو یادوؤ او حتا هیڅوک پدې باره کې هیڅ ډول تفکیک او تمیز ته هم حاضر نه دي. همداسې د نیوتن دجهاني جاذبې عام قانون او درګوني قوانین (قانون دانرژي، قانون د تناسب دقوې او تعجیل او قانون د تساوي د عمل او عکس العمل)، د انشتین د نسبتي تیورۍ قوانین، سقراط، افلاطون، ارسطو، کانت، دکارت، هګل، مارکس، انګلس، لینن، البیروني، فارابي، ابن سینا، رازي، ابن رشد، ابن خلدون او ډېرو نورو هم خپل قوانین او فورمولبندۍ، چې دهغوی د ذهنیګریو څخه خالي نه دي ایجاد کړېدي. دوی ټول مدعي دي چې دا هر څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی لاسته راوړنې دي. هیڅ یو بل ته نه غاړه ږدي، نه کامپرامایز ته قایل دي او هر څه خپل شخصي ذهني محصول ګڼي او په همدې خاطر علم د هر کس او هر چا د لوبو نانځکه او ناولې ګرځیدلې ده. ملیونونه کلونه انسانانو په دې نړۍ کې ژوند کړې، له تاریخي دورې څخه هم زرونه کلونه تیریږي او په دې ټوله موده کې علمي او غیر علمي، حق او نا حق، منطقي او مزخرف نظریات او عقاید په جبر او رضاء په خلکو منل شوي دي. هر څوک ځان ددغه کار جوګه او مستحق ګڼي او نن پخپله علم، قانون او قانونمندي په ټول صراحت او وضاحت سره چې باید لرلې یې، په حقیقت کې د مزخرفاتو، مجهولاتو او شخصي ذهني غیر منطقي تخیلاتو په جړه مشوره او ګنج الفساد بدل شوي دي. په دې باره کې حقایقو ته به په راتلونکي کې پخپل نوبت مراجعه کیږي، داوسني بحث د لنډ والي په خاطر غواړم همدومره ووایم چې، حقیقي علم، قانون او قانونمندي یواځې هغه ده چې خدای د هغې له مخې دا لوی جهان او د هغې ټول خلقتونه او پدیدې پیدا کړي دي. یعنې چې علم خدایي خلقت دې، انسان یې د خلقت څخه عاجز او یواځې دخپلو مقدراتو په کچه د هغې په معرفت مکلف ګرځیدلې دې. په علم باندې د معرفت ټولې د تخیل او تصور، سحر او جادو او نورو مزخرفاتو ټولې لارې تړلې دي. یواځې د منل شوو مقولو، اصولو او قوانینو له لارې ممکنه ده دخدایي خلقتونو په قانونمندیو علم او پوهه حاصله شي.

زما له نظره په زړه پورې به دا وي چې که مونږ وکولې شو په مشخص ډول په شعوري پدیدو کې د جبر او اختیار په قضا یا وو او مسایلو باندې په ټاکلې توګه بحث وکړو او په نوي

لیدتوګه دهغې دیالکتیک توضیح کړو.

دمخه د تفکر او ذهن تحرک او تغیر ته اشاره وشوه پخپله حرکت او تغیر د جبر او اختیار مستلزم دې د بلې خوا څرنګه چې د حرکت او تغیر مقولې د پدیدو ددیالکتیک اساس تشکیلوي نو دیالکتیک هم پخپله په نوموړي مفهوم کې نغښتې دې. په تفکر کې د جبر او اختیار نور قضایا او مسایل د همدې مرکزي قضیې څخه استنبا طیږي. او هغه پدې مفهوم چې آیا دغه حرکت او تغیر مثبت دې یا منفي، صعودي دې یا نزولي، تکاملي دې یا انحطاطي، اختیاري دې یا مجبوري او یا داسې نور.

واقیعت دا دې چې دتفکر او ذهن په ساحه کې د مختلفو قضایا وو اختیاري او مجبوري اړخونو تثبیتول ډیر مغلق او پیچلې کاردې، ځکه چې په مغز او ذهني ختهه کې د حرکتونو سیستم او تسلسل ډیر مغلق او پیچلې دیې. که چیرې مونږ دا موضوع د یوه منفرد تفکر او ذهن د ننیو قضایا وو د مختلفو اړخونو په منځ کې د جبر او اختیار د دیالکتیک له نقطې نظره څیړو طبعاً د اجتماعي تفکر او ذهن دقضایا وو د مختلفو اړخونو د جبراو اختیار د دیالکتیک څخه تو پیر لري.

همداسې د منفرد او ټولنیز شعور د متقابل جبر او اختیار قضایا بیا ددی دواړو سره مطابقت نلري. همداسې د منفرد او ټولنیز شعور او طبیعت دجبر او اختیار قضایا طبعاً د پورته ذکر شوو قضایا وو سره دمقایسې وړ نه دي. په حقیقت کې دا هر یو بیل بحث تشکیلوی چې د هر نقطې نظره د تحقیق او تدقیق وړ مسائل پکې پراته دي. دبلې خوا دا چې مونږ نوموړي قضایا او مسائل د کومې نقطې نظره او کوم لحاظ څخه څیړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره مسئله کې بيا نور شقوق منځ ته را تلای شي.

البته په دې باب زيات لیکنې او څېړنې شويدي او زه نه غواړم د داسې موضوعاتو د مينه وال لپاره اشکال نما يې وکړم بيا هم بايد ووايم دا موضوعات پوره مغلق او ترننۍ ورځې پورې پدې باره کې لږ برياليتوب نه ترلاسه شوي دي .البته د هغې پوره او کامل تحقيق د را تلونکو نسلونو دنده ده او په هغوی پورې اړه لري. زه يوازې کولې شم نو موړې موضوع ددې کوچينۍ رسالې په چوکاټ کې په نوي طرز تفکر او ليد توګې د مشخصې زاويې څخه د مباحثې ميدان ته وا چوم او د مينه والو افکار پدې باب تحريک کړم.

ځکه په دې باره کې د موثقو معلومو ما تو را ټولول پرته له دې چې تخصصي پوهې ته اړتيا لري، پرا خه امکانا تو او پر مختللي وسائلو او مجهزو تحقيقاتي مرکزونو او کمپلکسونو ته هم پوره اړتيا ليدل کيږيز.

زه پخپلو کا ملاً محدودو شرايطو سره هڅه کوم داسې يوه قضيه د مباحثې ميدان ته وا چوم.

د مثال په توګه که مونږ د فکري تحول او فکري تحجر چې ديوې پديدې دوه متضاد ديا لکتيکي اړخونه دي په نظر کې ونيسو او هغه د جبر او اختيا ر په تله کې وا چوو پرته له دې چې زيا ت تعمق وکړو وينو چې په ذکر شوی قضيه کې دوه اړخيز جبر او اختيا ر موجود دې همغسې لکه چې په هره يوه بله پديده کې موجود دې.

که چيرې د انسانې تفکر نور قضا يا شا ته وا چول شي او يوازې ددغه دوه عمده مرکزونو د ديا لکتيکی تقا بل له مخې د تفکر مسا يل و څيړل شي و ينو چې تفکر د خپل تشکل په لمړۍ

مرحله کې کله چې د مختلفو طبيعي اجتماعي او پيسکو لوژيکي عواملو د مستقيم او غير مستقيم تاثير لاندي واقع وي، د فکری تحول او الستيکيت جنبه يې ډيره زيا ته قوي او تقريباً پرته لدې چې خپل دا خلي متقابل عطالتي عکس العمل حس کړي په ډيره عجولانه او حريصانه توګه د نوو معلوماتو نو او اطلاعاتو په راټولولو بوخت او په هغې کې د يوه ورک هدف په لټه کې وي ، ترڅو هغه پيدا او د هغې په خوا کې د فکري استقراريت خيمه ووهي. فکر وروورو د نسبي تحجر د زياتيدو له کبله په ځان درنيږي. خپل پخوانې الستيکيت د لاسه ورکوي او جبراً يو څه د خپل ټاکلي هدف په توګه مني او دهغې په خوا کې استقراريت پيدا کوي.

همدا وخت دې چې د فکري تحجر مرحله په چټکۍ سره شروع کيږي فکر ورو ورو د همدې يوې مفکورې په ګرد چا پير متمرکز او وار په وار د هغې دغا ړې غړوندې د همدې يوه موږې پورې سرې غوټې کيږي او د فکري تحول امکانات يې محدوديږي. پخوا دوه اړخيز جبر او اختيا ر ته اشاره وشوه هغه په دې مفهوم چې که په لمړی پړاو کې فکر د فکري الستيکيت اختيا ر په لاس درلود او د فکري عدم انکشاف د جبر لاندې وو په دوهم پړاو کې که فکر د فکري انکشاف د اختيا ر لرونکې دې د فکري تحجر او انجماد جبر په جال کې راګير شويدې او سره ددې چې د اطلاعاتو او حوادثو په منځ کې واقع دې هغه يې بايد منلې او قبلولې. خو دا چې فکر نور خپل الستيکيت په نسبي ډول له لاسه ورکړې او د انجماد اړخ يې قوي شويدې يا په بل عبارت د جبر په مقابل کې يې خپل اختيار بايللی دی، نو ځکه نوې مفکورې چې په حقيقت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوائیني ټولنیزي لاسته راوړني ګڼل کیږي، نه تنها منلي یې نه شي، بلکې په کرکه ورته ګوري او هغه اجتما عي فسق او فسا دګڼي.

دهغو ځوا نا نو په با ب چې د استفت(د و ر) پړی په لاس ور غلي او ټول تحولا ت په پوره ذوق سره تعقیبوي او په حقیقت کې دد غو تحولا تو اسا سي محر کین او د مو جوده ا جتما عي جوړښت معما را ن ګڼل کیږي. د متحجر فکر خاوند دځا ن سره ځونګیږي او افسوس کوي چې ځوا نا ن خرا ب شول ، د ټولنې را تلونکې به څرنګه شي او لا زیا ته کړي چې زمو نږ څه ښه وختونه وو.

البته اوس مونږ قضا وت کولي شو چې څرنګه هغه متجسس ، متحول او الستیکی فکر چې په پوره مینې او ذوق سره یې ټول نوي اطلاعا ت را ټول ول، اوس ولي دهغي داوریدلو ، لید لو او پو هیدلو څخه دا سې موړ شو .

کله چې دې د نوو مو ضوعاتو مینه وا ل و په خوا کې یې دا سې کسا ن وو چې همدي مو ضوعا تو ته هغوی په کرکه کتل او نن چې دې پخپل ما حول کې تغیر او تکا مل ته په کرکه سره ګوري دا سې کسا ن شته چې هغوی ددي مو ضو عا تو د را ټولولو په مینه او مزه نه مړیږي او دهمدي شرا یطو په تحلیل او تجزیه او دهغې څخه د ښه درک او قضا وت له مخې خپلې را تلونکي ته په پوره امید وا ری سره ګوري. سوال پیدا کیږي څرنګه کیدلې شي چې دوه انسا نې ذهنه په یو ډول شرا یطو ، ځا ی او حتا کورنۍ کې یو دټولنې د تکا مل مو جوده تګلاره آبا دي او دوهم یې بر با دي بولي. همدلته دې چې د پورته ذکر شوې قضیې یعنې دفکري تحول او فکري تحجر د یا لکتیکي

تقا بل او جبر او اختیا ر څر ګند یږي.

ددې ځا ی څخه دا هم څر ګندیږي کله چې ذهن خپل الستیکیت په نسبي لحا ظ له لاسه ور کوي ، ورو ورو متحجر او پدې لوري یې عطا لت زیا تیږي نو داددې دلیل هم کیدلی شي چې په ذهن کې یو بل ډول حرکت هم موجود دې چې په ذهن کې د ما دیت د کمي او کیفي تنوع د ترسب او تغیر د حر کت په نا مه یا دیدلې شي. په همدې علت ویلې شو چې په ذهن کې د کمي تغیرا تو بدلون په کیفي تحولا تو با ندې چې د دیا لکتیک اسا سي عمو مي قا نون ګڼل کیږي هم تحقق مومي. نو دفکري عطا لت او فکري استقراریت تغیر پخپله د فکري ما دیت د تغیر مستلزم دې او دا بیا په خپل وار د ذهن په ما دیت دلا لت کوي.

د پورتني بحث څخه دا سې معلو میږي چې ذهن غیر ما دي نه دې. که چیرې غیری ما دی وای نو هغه به تل الستیکی هم وای او هر وخت به ځوا ن ، تحول غوښتونکی او تل به ئې د اجتما عی شرا یطو د تحول سره سم تحول کولی نو څرنګه چې هیڅ ذهن پورتنی امکا نا ت نه لری هغه غیر ما دی هم نه شو منلی.

څرنګه چې متحجر فکر دزړی پدیدی په حیث با ید د متحول او ځوان فکر په وړاندی تسلیمۍ ته غا ړه کښیږدی. خو دا کا ر دفکری تحجر د جبر له مخی په خو ښۍ سره نشی منلې.

نو ځکه د خپلې بقا په خا طر د مقتدر حریف په وړا ندې د حیلې او انحرا فا تو دلارې مخ ته ځي. زاړه فکرونه په دا سې پړاو کې که دقدرت خا وند وي ، په مطلق العنا نیت اتکا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کمزورۍ په صورت کې د مایوسۍ او تدریجي فکري مرګ ګنج ته پناوړي.

باید ووایم چې پورته ذکر شوې موضوع د اجتماعي شعور او ذهن په باب هم صدق کوي. سره لدې چې په ټولنه کې نوې تحول خو ښونکي قوتونه تل په نمو او هغوی تل د نوو شرایطو سره په هر لحاظ د موجوده وضعې تحول او بدلول غواړي او بیا هم ټولنیز شعور د یوې مفکوري، نظر او ایدیولوژۍ په چوکاټ کې خپل د تقبل او منلو پخواني خواص له لاسه ورکوي او په هغه دینامیزم سره چې یې تر لاسه کړې دي غواړي د خپل تحکم په لور وړاندې ولاړ شي او لکه څرنګه چې ورته مخکې اشاره وشوه دا چې د نوو قوا وو په مقابل کې ورته د استدلال او منطق توان نه دي پاتې په فکري تحجر، د ګم او مطلق العنا نیت اتکا کوي او طبیعي ده چې د خپلې بقاء د پاره هر ډول انحراف روا ګڼي او په دې ساده حقیقت نه غواړي ځان پوه کړي، دا چې سل او زر یې زړه پدیده ګڼلې اوس یې د خپل زړښت وخت هم را رسیدلی دی، تاریخ ددی شاهد دی، داسې نظریات او مفکوري که په مذهبي او یا ایدیولوژیکي ساحو کې وې او که د اجتماعي اقتصادي نظامونو په چوکاټ کې تل یې خپل مترقي خصلت د لاسه ورکړې او د مارکس په اصطلاح د نوو تحول خوښونکو قوتونو لپاره ځولنی ګرځیدلې دي.

کمونیستانو خپله ایدیولوژي «علمي کمونیزم» د تل لپاره مترقي ایدیولوژي ګڼله خو له ډیره بده مرغه د ژوند په ټولو سطوحو او اړخونو کې یې ډیر سطحي او دګماتیک کړه وړه درلودل، کارل مارکس خو ویلي وو چې پاک ارمانونه د پاکو

لارو او پاکو هلوځلو پواسطه تر لاسه کیدلی شي. لیکن په اصطلاح کمونستانو د پاکو شعارونو د پردې لاندې ډیر ناپاک نیتونه لرل او پالل. دوی په هیڅ وجه د دغه ارزښتونو او معیارونو جوګه نه وو او د همدغه بې ارزښتۍ او دګماتیزم په ترګمۍ کې د تاریخ کندې ته ولویدل.

کپیټالیزم چې لا پخوا زړه پدیده وه او د تاریخ ټولې بدنامۍ، ظلم، ناروا، چورو چپاول د دوی په هویت ثبت دي او د ټولو اولسونو شتمنۍ یې غصب کړې او په یویشتمه سلیزه کې ئې نړۍ د قطعي نابوۍ د ناورین سره مخامخ کړې، نړیوال امپریالیزم هم نن فکري تحجر په ټپو روند کړی او د أتالیتاریستي حرص او آز له مخې د نابودۍ په څنډه ولاړ، زوال ئې حتمي او ورپسې قدم به یې د نابوۍ کندې ته ولیدل وي!!!

همداسې که مونږ د احساس او شعور دیالکتیک په نظر کې ونیسو او فرض کړو چې احساس مادي او شعور غیر مادي دې پرته لدې چې ددې موضوع جبر او اختیار او دهغې مختلف دیالکتیکي جوانب وڅیړو کفایت کوي فقط یو سوال مطرح کړو:

په څه ډول او کومه وسیله دیوې مادي پدیدې ارتباط د یوې غیر مادي پدیدې سره ټینګیدلی شی؟ ایا هغه پل چې ددې دواړو پدیدو په منځ کې پروت دی، او یا هغه ته چې دا دواړو پدیدې سره تړي او د هغې په منځ کې دیالکتیکي علت او معلول منځ ته را وړي تصور کیدلی شي؟ او که څوک یې تصور کولی شي په څه ډول؟ هغه پیوند چې ددې پدیدو په منځ کې واقع دې د مادیت او که غیر مادیت په خټه لیم شویدي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عينيت او ذهنيت د ديالکتيک په رساله کې دې موضوع ته اشاره شوې چې احساس شعور منځ ته راوړي او شعور احساس تحريک کولی شي، پرته لدې چې عيني خارجي عارض موجود اوسي.

نو که مونږ داومنو چې احساس مادي او شعور غير مادي دې دا بايد هم ومنو کله چې احساس په شعور بدليږي دا مفهوم لري چې ماده له منځه ځي او کله چې شعور په احساس بدليږي نو د هيڅ څخه ماده منځ ته را ځي. حال دا چې د مادې دبقا د عام قانون له مخې مونږ پوهيږو چې ماده نه له منځه ځي او نه دهيڅ شي څخه منځ ته را تلای شي نو ځکه ويلې شو چې د احساس او شعور د يالکتيک او متقابل جبر او اختيار هم د دوه اړخيز ماديت مستلزم او ښکارندوی دي. دبلې خوا پوهيږو چې هر انسان مختلف روحي حالتونه لري او بيا هغه شيبه په شيبه بدليږي. اول بايد داسې سوال مطرح شي، کله چې شعور غير مادي اوسې نو په څه ډول دا مختلف روحي حالتونه منځ ته را ځي؟ ښايي وويل شي دا تغيرات په مغز کې پيښيږي او دهرې روحي وضعې مطابق مغز هم يو خاص حالت ځان ته غوره کوي. زه هم دا منم خو د نه منلو او د پوښتني مسئله دا ده چې د مغز دا خاص حالتونه څرنګه په يو غير مادي محيط کې په مختلف ډول انعکاس پيدا کوي او کوم ډول تعاملات په کومو تعاملاتو بدليږي چې داسې مختلف روحي حالتونه منځ ته را وړي؟ يا که داسې يوه مسئله مطرح کړو، يو تن خپله يوه ډيره ترخه پخوانۍ خاطره په فکر کې را ګرځوي د مسال په توګه د موټر ټکر، مرمۍ خوړل يا د ګوتي د پريکولو ترخه خاطره را ياد وي.دفعتاً په خپله سينه يا بله کوم مربوطه عضو کې

ددرد احساس کوي .نو بيا بايد داسې سوال مطرح شي چې په څه ډول دغه غير مادي روحي خاطرې مادي مغز متأثر او هغه په سينه يا بله مربوطه عضوه کې درد پيدا کړ؟ په څه ډول غير مادي خاطره په مادي پروسه، احساس او عمل باندې بدليدلې شي؟

داسې ډيرزيات قضايا او مسائل مطرح کيدلې شي چې په هغې کې لږ څه تعمق مونږ او تاسې پدې متيقن کولې شي او بايد مو متيقن کړي چې د ماديت او غير ماديت پيوند هيڅکله جوش نشي خوړلې. ماده دمادې څخه متأثره کيدلې او يا بله ماده متأثره کولې شي. دمادې خواص، دمادې موجوديت ،مختلف شکلونه يوازې او يوازې کيدلې شي، چې مادي اوسي، پدې بايد معتقد او متيقن اوسو او له همدې زاوئې او ليد لارې له مخې دا مسايل وڅيړو.

ایدیالیستي او ماتریالیستي دیالکتیک

په فلسفي ادبیاتو کې د ایدیالیزم او ماتریالیزم او ایدیالیستي او ماتیالیستي دیالکتیک مفاهیم ترننۍ ورځې پورې مروج او دې پرو مولفانو په لیکنو کې لیدل کېږي .که څه مخکې له مارکس، انګلیس او لینن څخه وو او که وروسته له هغوی، څخه هر یوه د پورتنیو مفاهیمو په منځ کې فارقه حدودو او پولو ته قایل وو او نن هم قایل دي .یا په بل عبارت دغه دوا ړه مفاهیم دد وی په نظر د تاریخي پدیدو په حیث په مختلفو تاریخي دورو کې د متضاد متقابل موقف او تناسب څخه برخور داره وو .

مخکې له دی چې د نورو پدیدو د ماهیت او محتوا او دهغې په منځ کې د تباین او تفریق په مسئله په مشخص ډول بحث وکړو غوا ړم ووایم چې دیالکتیک د ابدي او لایتناهی عینی پروسې په څیر تل جریان لري او په ذهنیتونو کې یې ترنن ورځې پورې د مختلفو مفاهیمو، مقولو، قوانینو، علومو او پدیدو په حیث انعکاس او تبارز موندلې دي. دیالکتیک عامه او کلیي سراسري پروسه ده. دهغې څخه که غیر حیه جهان دي که نباتات، حیوانات، انسان او که ما فوق انساني

ټولنې یا موجودات (که چیرې موجود اوسي) دهغوی د ترکیب او تکامل په تناسب برداشت، احساس، ادراک او دهغې څخه په لوړه سویه پیچلې معرفتي او پذیرشي پروسې او انعکاس صورت نیسي.

که چیرې په تیره لنډه تاریخي دوره کې په بشري ذهن کې د دیالکتیکي پروسو انعکاس، پذیرش او ادراک ته نظر واچوو ،وینو چې په لمړنیو پړاونو کې انسانان خود اګاه د خپل ماحول سره په دیالکتیکي ارتباط کې واقع وو او پرته له دې چې هغه تعریف کړي په شکل د اشکالو سره نوموړو دیالکتیکي پروسو دهغوی په ذهنیتونو کې انعکاس پیدا کاوه.

هغوی دورځني پراتیک او علمي دیالکتیک په نتیجه کې کرار کرار د انتزاعي فکرونو او دیالکتیکي تیوری، خاوندان شول. منفرد شیزونه او پدیدې د ماضي، حال او استقبال او همداسې د خپل ماحول او چاپیریال سره په ارتباط کې څیړل شروع شول. دیالکتیک هم له یوې ورځې څخه بلې ته په الفاظو مقولو او داسې نورو مفاهیمو په څیر د اشخاصو او ټولنو د دیالکتیکي درک په تناسب تبارز مونده. پخواني یونانیو یوه هر اکلیت پرته له دې چې هغه په کوم نامه یاد کړي دغه دیالکتیکي واقعیت درک او اظهار کړ چې: « په نړۍ کې هر څه تغیر مومي او ددغې تغیر انګیزه په دې کې ده چې د نوموړو پدیدو خواص د هغوی په اضدادو بانددې څه ډول بدلیږي. مونږ دیوه ګل بوی دوه واري نه شو بویولې.» (تاریخ فلسفه در جهان اسلام، ۳۲ مخ).

د لومړی ځل لپاره چې د دیالکتیک مفهوم منځ ته راغې د سوال او ځواب په لهلارې په خبرو کې برلاسې او قدرت او

همدا سې د مفا هيمو او اشيا وو د طبقه بندۍ فن او مها رت ته ويل کيده.

زينون، ارسطو او افلا طون هم پخپل وار سره په ديا لکتيکی مفا هيمو کی نسبي تسلسل او تر تيب منځ ته را وور.(همغه ځای. ۳۶، ۴۶ او ۶۰ مخونه).

په اتلسمه ميلا دی پيړۍ کې د ډيرو پوهانو په ليکنو کې او ځيني ديا لکتيکي مقولي او قوا نين په جلا توګه تعريف او هڅه يې کيدله هغې ته د يوه سيستم او تيورۍ په څير تشکل ورکړي.

هيګل نومو ړې هد ف د « اکما ل » درجې ته ورسا وه . يعني دا چې هيګل ديا لکتيک او دديالکتيک تر ټولو اسا سي قوا نين تعريف او ځيني نور عا م قوانين يې البته د شعور او مطلق عقل په سا حه کې دجفتو مقولو په حيث فورمولبندي کړل . هګل د عيني ايد ياليست په حيث فکر کاوه چې د مطلقي ايده د تکامل مراحل يې په ايد ياليستي ديالکتيکي قوانينو کې طبقه بندي کړيدي.حال دا چې هغه نا خود اګاه دذهنيت دمادي قانونمند تاثير لاندې ماتيرياليستي ديالکتيکي قوانين په تخيلي بڼه فور مولبندي کړي وو.

با يد وويل شي چی په افغا نستا ن، چين هند او ايران کې هم له ډير پخوا څخه ځيني پوهانو لکه البيروني ،فارابي ،ابن سينا، ابن رشد ،کنفو سيوس او ډيرو نورو پخپلو ليکونو او اثارو کې ماتيرياليستي ديا لکتيکي قوانين او مفا هيم څرګند کړي او دخپل چا پيريا ل او پيښو سره يې ديا لکتيکي کړه وړه درلودل.

پدې څو محدودو کرښو کې نشي کيدلې د ديا لکتيک تا

ريخچه يا تکا ملي پروسه توضيح يا تشريح شي. خو دومره با يد وويل شي چې ما ده تل مو جوده وه او وي به او ديا لکتيک د هغې د مو جو ديت يوا ځينې شکل او وجدي حالت ته ويل کيږي . خو د ابتدا څخه د ما دې د ديا لکتيک سره د انسا ن د ذهنيت د ادراک غو ټې په لا زمه اندا زه نوی تړل شوې. نو ځکه يې په مفا هيمو مقولو او قوا نينو کې تبا رز هم نه شو کولې او هر افها م او ادراک که ځا نګړې دې او که ټولينيز په ذهني ځته کې د بيو پسيکو لو ژيکې او نورو فا کتو رونو په څير تمرکز او تجمع پيدا کوله تر څو پدې با ب د فکري ترا وش پو تنسيا ل ته ور سيده .ځينی وخت دا سې هم کيدلې شول چې خا م فکرونه د نا قصو نظر يا تو په څير يا قسماً او يا په کا ذب ډول يوه ديا لکتيکي پروسه تمثيل او يا څرګنده کړي .د مثا ل په تو ګه له پخوا څخه هم ما ده مو جوده وه او هم ديا لکتيک. خو ځينو کسا نو ما ده يوا ځې په ميخا نيکي او ميتا فزيکيې حا لت او عدم ا رتبا ط او تغير کې ليدله او وينی يې او ځينې نور بيا دا ټول تبد لا ت ، تحولات ، ارتبا طات ، او تغير په هيڅ کې وينې او دې سا ده مسئلي ته نه ځير کيږي چې د څه شي تبديل په څه شي ؟ هيڅ څرنګه بل هيڅ ته تحول او تقرب کولې شي ؟ او که يې کولې شي ددې تحول معيا ر او مقيا س به څه وي ؟ د يوه هيڅ دنورو هيڅ سره د ار تبا ط او اړيکو وسيله په څه ډول پو هيدې شو ؟ دا او دا سی نور نظريا ت د خا م او نا قص تفکر محصول ګڼل کيدې شي او په اصطلاح نا قص فکر دې چې دوريځو څخه اوبا ن جوړوي او يا په بل عبارت سره ووايم سره ددې چې هم ما تريا ليزم او هم ديا لکتيک مو جود وو ،بيا هم ځيني پو ها ن د مړی ما دې غلا ما ن وو او په هغی کې يې ديا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکتیک نشو لیدلې. ځنې نور چې بیا ایدیا لیستا ن هم وو د ځینې مسا ئلو سره یې دیا لکتیکي بر خورد درلود او لکه چې پورته ورته اشاره وشوه داسې فکر یې کا وه چې د جها نې روح ، مطلق عقل او دا س نورو مسا یلو مرا حل یې د دیا لکتیکی تسلسل او قوا نینو په چو کا ټ ک ځا ی په ځا ی کړي او پدې تو ګه یې هڅه کوله عیني وا قیعتونه او قوا نین د کا ذبو مسا یلو او مفکورو د اثبا ت دپا ره وسیله وګرځوي. هیګل دیا لکتیک یوا زې د مطلق عقل د تکا مل د پړاوونو دها رمو نیزم محصول او مولو د ګا ڼه.

پدې ډول ما دیت او دیا لکتیک تر ډیره وخته پورې د بشریت په ذهن کې په منفرد شکل سره ژوند کا وه. تر څو چې ما رکس او انګلس وکولې شو ل د لو مړې ځل لپا ره دیا لکتیک او ما دیت د او ها م پرستۍ او کا ذبو نظریا تو څخه وبا سي او د فیرباخ ما تر یا لیزم اد هکل دیا لکتیک سره په ارګا نیک ډول یو ځا ی کړي . دوی هڅه وکړه ددغه قوانینو څخه په استفادې سره په ټولنیزو ،اقتصادي او نورو مسایٌلو لکه په روسیه کې د سوسیا لیستي انقلاب دبري ،د شوروي ټولني دجوړیدو او په شرقي اروپا کې دنړیوال سوسیالیستي نظام په جوړیدو کې تري ګټه واخلي.خو ددي ټولو خبرو سره سره، څرنګه چې دوی د ټولنیزو اوشعوري پدیدو په هکله لا ایدالیست پاتې وو او ددغه پدیدو د عیني قوا نینو څخه بې خبره وو ، په همدې علت یې نهایې پریکړې او نتایج په واقعیتونو نه وو ولاړ اودغه لوي نړیوال نظام ونړیده.

د پورتنی لنډی یا دونې څخه منظور دا وو چې یو وخت ټولې پدیدې په جدا ګا نه او منفر د ډول درک کیدلې او دضرورت له

مخې د هغویې سره لازم بر خورد کیده . خبري چې دانسانانو تر منځ دمفاهمي اوارتباط اسانه طریقه وه دانسانانو دیالکتیکي ارتباط هم تر هرڅه دمخه دخبرو په ورشو کې ټینګ اود معاشرت پدې ساحه کي یو پر بل باندي دبرلاسي بازار تود شو . که څه هم د انسا نې ټولنې د ابتدایي منا سبا تو څخه پرته د نورو پدیدو دیا لکتیکي ار تبا طا تو درک اسا ن کا ر نه وو خو بیا هم انسانان د ما دي ژوند سره بې مینې پا تې کیدلې نه شول او دمعا شرت او ار تبا ط په ترڅ کې یې خپل متقا بل اړیکې درک کړي او له ډیر پخوا څخه ځینو پخوانیو هو ښیا را نو پخپل وار سره همغسې چې وو ځینې دیا لکتیکی څرګندونې کړیدی او پخپلو نظریا تو کی یې هغې ته انعکاس ور کړیدې.

د اتلسمې پیړۍ څخه را پدې خوا دیوې خوا علم او تخنیک ډیر پر مخ ولاړل. انسا ن مجبور وو په ټولنیز او طبیعي لحا ظ سره خپل متقا بل دیا لکتیکي ار تبا طا ت په عملي او نظري تو ګه د خپل چا پیریا ل سره پرا خه کړې ، طبعأ نو مو ړو افکا رو په ذهنیتو کې هم انعکا س پید ا کوو. دبلې خو ا څرنګه چې بشرې ټولنو په عمو مي تو ګه د عقیدي له مخې په مذ هبې او ایدیالیستي ایډیالونو او موا زینو اتکاء د رلودله د لومړي ځل لپاره دایدیا لیستي دیا لکتیک مفکوره رامنځته شوه .حال داچې ایدیالیستي ایدیالونه دانسان لپاره نه مسخر دي او نه مقدر نو ځکه یې په معرفت هم قادر نه دي.زما په نظر دیالکتیک دمادي هغه وجدي حالت دي چې دهغې په ابد ي دینامیزم دلالت کوي او په بې شمیره قوانینو ،مقولو او علومو سره افا ده کیدلې شي. خداي دا لوی جهان مادي او قانونمند پیدا کړیدي. ماده او دیالکتیک یوتربله لازم اوملزوم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان په معرفت مسخر ګرځیدلي دي . غیر مادي جهان
،قانونمندي ،خلقتونه اصلاً وجود نلري او که وجود هم ولري
نو انسان د هغې په معرفت قادر نشي ګڼل کیدلي .

کله چې مو دیا لکتیک پدې ډول تعریف کړ. نو پخپله په
دیالکتیک کې ایدیا لیزم ته ځای نه پاتې کیږي. او د
ایدیالیستي دیا لکتیک مفهوم یوازې کیدلې شي د نسبې
مفهوم په حیث د فارقه فاکتور په ځیر استعمال شي. خو ښه به
داوي چې د دیا لکتیک د کلمې په څنګ کې په هیڅ صورت
سره د ایدیا لیزم کلمه استعمال نه شي.

کله چې دیا لکتیک د مادي موجودیت دټولو اشکالو
متحول، متغیر او متکامل دینا میک حالت ته ویل کیږي .
دیالکتیک د مادي دابدي دینامیزم بهترینه افاده او مسميَ بهِ
نوم ګڼلي شو . څرنګه چې دینامیزم دمادي خصلت دي .نو ځکه
ماده پرته له دیالکتیک او دیالکتیک پرته له مادي وجود نشي
لرلې.

پدي صورت کې نو دهیکل او د هغه څخه دمخه ایدیا
لیستی پوهانو دیا لکتیک څه وو او په څه ډول ایدیا
لیستی نظریات په دیا لکتیکی تسلسل او شکل کې ځایدلې
او یا د دیا لکتیکي منطق د قوانینو او مقولو دلاری توضیح
کیدلې شي ؟. حقیقت دا دي کوم شې چې وجود و نلري هلته دیا
لکتیک هم وجود نشي لرلې او دایدیا لیستی دیالکتیک
مفهوم هم پوچ او بی معنا دي چې تر او سه پورې ځینې مفاهیم
وو چې ابتدا یې مادي منبع یې نلرلي او په دیا لکتیکي چو
کاټ کې ځای په ځای شوي دي. علت یې دادي چې هر غیر ما
دي مفهوم او تصور دهرڅه دمخه مشخص ذهنیت دي او هر

مشخص ذهنیت عیني واقعیت دي .او په هر عیني واقعیت کې
دیالکتیک وجود لري .دغه پوهانو فکرکړي چې ګوندي
العیاذ با الله دخدای دذات او صفاتو دیالکتیک یې کشف او
توضیح کړي یا د مطلقي ایده ، مطلق عقل ، جهاني روح او
داسي نور ... خو په حقیقت کې هغوی دخپلو ذهني پروسو د
دیالکتیک بیان کړیدي .حال دا چې انسان د تل لپاره دخدای
دپیژندني او توصیف څخه عاجز دي. شک نشته چې مارکس د
هګل دایدیالیستي دیالکتیک په مقابل کې دماتریا لیستي
دیالکتیک تیوري طرحه کړه خو دشعوري او ټولنیزو پدیدو په
هکله ټول ماتریالیستان تر اوسه هم ایدیالست پاتي شوي او
تاریخي ماتریالیزم یې دد یالکتیکي ماتریالیزم څخه جدا کړ
حال دا چې په تاریخ کې دیالکتیک او په دیالکتیک کې تاریخ
وجود لري .

ما تیریا لیستی د یا لکتیک د خپلی حکمروا یې او قلمرو
څخه خارج هیڅ ډول مادي ورشوګانې او محدودې په رسمیت
نه پیژني او زما په نظر نه کله چیري دا سي ورشوګانې وجود
لر لې شي.

دیا لکتیک کلي اوعام مفهوم دي په خپله حکمروا یې
کې هیڅ ډول تجزیه او ملوک الطوایفي هم نه مني.

ماده یوازې په د یا لکتیکي شکل کې وجود لرلې شي او
دیا لکتیک هم یوازې او په قطعي شکل سره یوازې په ماده
کې تبارز کولې شي. په همدي دلیل د اید یا لیستي دیا
لکتیک مفهوم او یا د ما تیریا لیستي دیا لکتیک څخه د تا
ریخی ما تیریا لیزم مفاهیم تفریقول درست نه بریښي البته په
نسبي لحاظ د فلسفې د دیا لکتیک او یا دهغې څخه هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشخص ډول په نورو علمي ساحو کې د یا لکتیکي مفا هیم او اصطلاحا ت د ضرورت په صورت کې او یا د موضوع د زیا تې توضیح او یا تشخیص په خا طر او یا باالا خره پدې خا طر کله چې ضرورت نه وي موضوع په زیا ت عمق او ابعا د و سره مطر ح بحث شي او یا کله چې مطلوب لو ستونکي یا اوریدونکي په ټولو ابعا دو او عمق سره د موضوع دفهم قدرت ونلري. کیدلې شي ځیني دا سې اصطلاحا ت استعما ل شي خو دا په هیڅ صورت دا ما نا نه لري چې دا یو تر بله جدا او غیر مر تبط بحثو نه دي. دیا لکتیک با ید په همدې عمق او ابعا دو سره و پو هیږو او په همدې چوکاټ کې د مسا ئلو سره بر خورد وشي.

٢٤-١١-١٣٦٣

شعور او لا شعور

شعور او لا شعور که ظاهراً یو له بله سره متضا د دیا لکتیکي مفا هیم جوړوي، خو په حقیقت کې د همدغه پدیدو او خلقتونو د اطلاعاتي او معلوماتي، کیفیتاً او ماهیتاً متفاوتو محرکاتو او تمبوني د ځنځیري همغږي یوې سلسلې څخه بل څه نه دي، چې یو ځل بیا د همدغه پدیدو او خلقتونو د اګاهۍ او شعور متفاوتې لوړې او ټیټې کچې، معیارونه او محک څرګندوي. لا شعور ته تحت الشعور یا فوق الشعور هم ویل کیدی شي. مشکله ده په دې باره کې د پدیدو او خلقتونو د احساس او ادراک د کهترۍ او مهترۍ، برترۍ او بدترۍ معیارونه او رجحان درجه بندي او تمیز کړل شي.

نو موړی مفا هیم تل نسبي ما هیت لري او زما په نظر هر پلو، اړخ او ساحه کې، د همغې پدیدې او خلقت چې په کې متحسسه او مدرکه ده د برترۍ او امتیاز څرګندوی ده. کله چې د شعور او لا شعور کلمه مونږ په ژبه را وړو، سملا سي با ید دا سوا ل هم ورسره پیدا شي چې د چا او څه شعور د چا او څه د لا شعورۍ په نسبت او یا بر خلاف. یوا ځې پدې صورت کې به مو نږ ددی مفا هیمو سره علمي او سم بر خورد کړې او سي. که چیرې د شعور او لا شعور د مفا هیمو او سنې لفظي منا سبت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د ماهیوي عینیت سره صحیح او معیاري قبول کړو ځیني لاندی موضوعګانی د یا دونې وړ بلل کیږي.

په پخوانیو لیکنو کی ورته اشاره وشوه چی هر شعور دانعکاساتو او احساساتو د ټولو کلي کمپلکس څخه عبارت دې چې په نسبی ډول عیني واقیعتونه منعکس کوي او په مختلفو مادي واحدونو کی حقایق په متفاوت ډول پرته له دې چې کوم اړخ ته امتیاز قایل شو ،څرګند یږی.

ماده او شعور یو تر بله د یالکتیکی علت او معلول تشکیلوی او یو تر بله سره نه شلیدونکي اړیکي لري. دا ساده یا دونه ددې لپاره پوخ دلیل کیدلې شي ، ووایو چې شعور د خپل مادي واحد په نسبت له خارجه څخه کومه وارده شوې پدیده او حالت ندي بلکه پخپله د مادې دتکامل په پروسه کې دهغې دوجدي حالت سره متناسب او د خداي دمقضي الامر ارادي او لوي علم دقانونمندیو په بنأ، یوتربله لازم ملزوم او علت او معلول جوړوي . شعور په حقیقت کی د هر مادې واحد د مادی موجودیت د لحظوي بدلیدونکي وجدي حالت ،کلی ترین شکل یا په بل عبارت د هغه د دیالکتیکي عمومی حالت او وجد محصله ګڼل کیږی. یا که لا په څرګنده او ساده ډول وویل شي ، هر ټا کلی شعور یوا ځې د ټا کلي مادې واحد د ټا کلي دیا لکتیک په نتیجه کې منځ ته را ځي. دیالکتیک دمادي هغه مسما بهِ نوم دي چې دهغې په ځانګړي ابدي دینامیزم دلالت کوي (ډاکتر صاحب شاولي پدي نظر دي چي دنوم پرځاي خاصیت ولیکل شي، خو زما په عقیده دیالکتیک خاصیت نه بلکه دمادې « هر مادي واحد ،پدیدي او خلقت» بالذاتهِ بنیادي جدا نا پذیره وجدي حالت څخه عبارت دي

،چې دمادي موجودیت دبناً مسبب او اساسي علت ګڼل کیږي ، نومونه هم معمولاً هر وخت دمادي واحدونو ماهیتونه نه افاده کوي ،نو ځکه ما مسما بهِ نوم لیکلې ، یعني اوصاف ندي بلکه ماهیت او سُبستانسیون دي ، یعني همدغه مادي واحد د همدغه مشخص وجدي حالت په بناء وجود لري او که چیري دغه وجدي حالت بدلیږي نو موړې مادي واحد په دغه کمیت او کیفیت نشي پاتي کیدلي.نو ځکه ښه به داوي چې نوم(یعني مسمي بهِ نوم) ورته ووایو ځکه چې ټاکلي نه بدلیدونکي حالت افاَده کوي او خواص کیدلي شي تغیر پیدا کړي خو دموجوده مادي واحد ماهیت تغیر ونه کړي. دخواصو په تغیر سره اصل شئ او پدیده له منځه نه ځی لکن دماهیت په تغیر سره اصل شئ په پخواني حالت نه پاتیږي او بل حالت غوره کوي .

زه د محترم ډاکتر صاحب دنیوکي او ارزوني سره ځکه موافق یم چې تر اوسه پورې مروجي تیوري ګاني همداډول حکم کوي. یعني پوهان شعور د هغه نسبي متکامل خلقت چي مرکزي عصبي سیستم او عقل ولري یعني د انسان د مغز او مرکزي عصبي سیستم خاصیت بولي .دا تیوري ګاني د مادي واحدونو او خلقتونو د مادي جوړښت د ماهیت او سوبستانسیون په بناء نه بلکه په تخیلي او تصوري ډول رامنځته شوي او دواقعیتونو سره هیڅ ارتباط او اړیکي نلري.

په همدي علت د « عینیت فلسفې »نظریاتي تیوریکي لید لورې د واقعیتونو په بناء ټولو نظریاتي علمي ، فلسفي ټولنو او مکتبونو ته د نوي فورمولبندیو وړاندیز کوي او پخپله یي هم ددغه حقایقو او واقعیتونو له مخې د علمي او فلسفي قضایاوو او مسایلو څیړنه پیل کړي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعور په هکله له ډېر پخوا څخه هو ښيا را نو ډيری ليکني کړيدي ،چې دهغه وختونو د شعور د سطحي د لوړوالي او دهغوی د فردي ذکاوت او تجسس ښکا رندوی دي .لکن دلاشعور په باره کي ز ما نه کومه مشخصه فورمولبندي او څيړنه په سترګو شوي او نه د شعور په کنډه کې د تش په نامه توازن په خاطر د لاشعور کلمه ، پرته له دې چې توضيح ، تفسير او فورمولبندي شي او يا يي په ضرورت بحث وشي ، په بې مفهومه او کور کورانه ډول راوړل شويده . دمخه مونږ د شعور او لاشعور د ځانګړو مفاهيمو دافادې ، فورمولبندی، ديالکتيک ، ضرورت او اهميت په اړه پوره مطالب وړاندې کړي ، همدغه مسًله مو د قضاء او قدر د خدايي علم د عام قانون له مخې، د انساني ذهني فلسفي خلف علم داساسي مسًلې او دخپل معبود سره د انسان دخلف په حيث دارتباط د يوځينی لارې او چارې په توګه فور مولبندي کړې ده. په راتلونکي کې به هم ټول فلسفي مسايل د همدغه ليد لوري او نظرياتي عقيدې له مخې فور مولبندي او څيړل کيږي. په دې باره کې ، په پخوانيو نظر يا تو با ندی ،د اوس لپاره ،زه نه غوا ړم بحث وکړم ځکه چې په دا سې کو چنيو رسا لو کې د هغې څيړنه ممکنه نه ده ،خو دومره با يد حتماً ووا يم چې په پخوا زما نو کې ددې مو ضوع سره په عمومي تو ګه علمي کره وړه نه کيدل او اکثراً په فردي تخيلاتو ،پوهه اوذکاوت ډېره لګول کيدله او حقا يقيواځې دنا دره دانو په څير دځيني پوهانو په ليکنو کې ميندل کيدلې او يواځې د ژور وفکرونو خا وندا نو او دقيق څيړونکو لخوا ممکنه ده د عينيت دفلسفې د نوي نظرياتي ليدلوري په مرسته د علمي مقولو ، قوانينو او تيوريو په بڼه فورمولبندي شي.

هغه وخت چی ما رکس او انګليس د نوی نړۍ ليد په توګه ما تيريا ليزم او د يا لکتيک په ارګانيک ډول سره يوځای کړل ، ددغه ډول تيوريود جوړښت امکانات متصور وو او کيدلای شو ل دټولو پديدو او په هغه جمله کې، د شعوري اولا شعوري پديدو او دهغوی ددیالکتيک سره د علمي کرو وړو لا ره جوړه او دټولو مسايلو څيړنه يواځې په نسبي علمي قانونمند ډول پيل شوي واي. خو څرنګه چي هغوی دشعور او ټولنيزو پديدو په برخه کې ايدياليست پاتي شوي وؤ او هغوی ونه کړای شول ټولنيزي پديدي او شعوري مسايل دپخواني تخيلاتو او تصوراتو څخه راو باسي اوهمغه پخواني زاړه کره وړه ورسره کيدل نو ځکه دغه ډول توقع کول ترې هم په نا اميدۍ بدله شوه . په ظاهر کي منل شوي وه چي ګوندي دمسايلو او قضاياوو سره به علمي کره وړه کيږي خو په حقيقت کي دټولو مسايلو سره په پخواني زاړه تخيلي غير علمي اوخرافاتي کره وړه لا تر اوسه دوام لری . دوی شعور او ټولنيزي پديدي يواځې دمادي پوري مربوطي ګڼي خو دماديت څخه يي منکر دي ، اوس پخپله فکر کولې شو چې څه ډول دوی مادي او غير مادي (معنوي)جهانونه د يوې قانونمندۍ لاندې راوستلې شي ، کوم يو چې د قضاء او قدر د عام قانون له مخې خدای په عالم الاسباب کې يواځې دمادي قوانينو په بڼه د انسان او نورو مخلوقاتو لپاره مسخر او مقدر ګرځولي دي. پدي باره کي د عينيت فلسفې نظر له پخوا څرګند دې چی «ذهنيت نسبی عينيت او هر مشخص ذهنيت عينی وا قيعت دي». کله چی مو ذهنيت او شعور د عينی وا قيعت په څير و منل نو په هغي کي دديالکتيک

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودیت منل هم حتمي دي . پخوا دا خبره هم مونږ منلي وه چي مطلقه بي شعوره او مطلقه باشعوره ماده هم وجود نلري او شعور او لا شعور د دیالکتیکي تقابل په حیث د هر مادي واحد نه شلیدونکي وجدي حالت ګڼل کیږي . کله چي شعور او لاشعور د هر مادي واحد جز لا یتجزا او په ذهن او شعور کي دیالکتیک هم وجود لري نو دا خبره هم باید ومنو چي په هر مادي واحد کي د شعور او لاشعور دیالکتیک شته او په دغه پروسه کي شعور او لاشعور هم یو په بل بدلیدلي چي د وحي ،الهام ،شپږم حس او د اسي نورو نامرئي اګاهیو او شعوري پروسو سرچینه هم د همدغه منبع او مناسباتو زیږنده ګڼل کیږي . په نتیجه کی ویلی شو چی د خارجی عینیت څخه پرته پخپله د ذهنی ختهی او شعور دا خلی دیالکتیک هم د موجوده شعور د تغیر او د نو یو شعوری پرو سو د منځ ته را تلو باعث ګرځی .او د شعور او لا شعور ټول موضوعات باید د همدغه زاویې دلیدلاري له مخي و ځیړل شي. دا چې ذهن د داخلي دیالکتیک دادلون بدلون ، یو ذهن په بل ذهن او یا کوم خارجي عینیت په ذهن کې انعکاس مومي فکر کوم په عمومی ډول د شعور منځ ته را تلو او پیدا کید و په تخنیک کې به ډیر تو پیر نه وي موجود او په واقعیت کې شعوري پروسې د انعکاساتو د دیالکتیکي ارګانیک کامپلکس د ترکیب څخه عبارت دې او کوم خاص ماهیوي تفاوت پکې متصور ندې.انساني شعوري مقدرات د انساني اختیاراتو په کچه ، په خدایي نظام کې ، انساني خود سري رامنځته کوي او په حقیقت کې شیطاني قوتونه د خپلو شخصي ګټو په خاطر دغه لوی جهاني نظام رنګول غواړي .پوښتني پیدا کیږي:ایا دوی دا حق لري ؟

ایا د حق ، عدالت او انصاف پلوي قوتونه دا حق لري ، دوی ته ددغه کار اجازه ورکړي ؟ خو لاشعوري پروسې چې د خدای د مقضي ارادې او د خدای د لوی علم د عامې قانونمندی له مخې، ددې لوی جهان ارګانیک تناسب همغسې لکه چی پخوا ورته اشاره وشوه شعور او لا شعور د هر مادی واحد ظاهراً دوه متضاد خو په حقیقت کې واحد دیالکتیکي اړخونه تشکیلوی او هیڅ مادي واحد مونږ په اصطلاح پرته له داسې دیالکتیکی تضاد څخه نشو میندلې .ددې سره سره هم مونږ په ډیرو لیکنو کی وینو چی شعور یوا ځی د مغز زیږنده ګڼل کیږی او یوائې او یوا ځې شعور د همدغې متکاملې مادي خاصه بولي . زه پدي عقیده یم چي انسان او بل هر مادی واحد د مختلفو داخلي او خارجي قواوو د تاثیر څخه متحسس او متأثردي . دغه قواوي په هر مادي واحد کي د خپل تأثیر معین او مشخص مرکزونه لري او دهغوی د فاکتورونو دویکتورونو محصله د خپلو خپلو مرکزونو څخه تیریږي ،خو دا هیڅکله ددي معني نلري چي ګوندي د احساس او درک موٌثریت یوائې په دغه مرکزونو کي وجود لري . پدي جمله کي د شعوري او فکري تأثیراتو او تأثراتو دویکتورونو محصله هم شک نشته چي د ذهني شعوري مرکز یعني انساني دماغ څخه تیریږي .پدي صورت کي هم هیڅکله دا ددي معني نلري چي ګوندي دانسان په وجود کي یوائینی متحسسه او مدرکه ماده دانسان مغز دي . دانسان مغز هم پخپله د شعور اولاشعور د دیلکتیک او علت او معلول معرض ګڼل کیږي او پخپله چي هم په بي شمیره مهلکو مرضونو اخته اوسي ، دځان څخه کاملاً بي خبره وي او دمرستي په خاطر د لاشعور دروازه ټکوي دمرستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

طلب کوي او دلاشعور دلاري ئي اکثر بلا ګاني دفع کيږي. پدي توګه په ټولو مادي واحدونو کي اګاهي او عدم اګاهي عام واقعيت دي خو نسبيت منل پکي حتمي دي.

پدي توګه په انساني وجود مختلفي داخلي او خارجي قوي تاثير کوي او دهري قوي دويکتورونو محصله دخپلو مرکزونو څخه تيريږي. دغه تأثيرات او تأثرات او يا په بل عبارت وجدي حالت په مجموع کي دانسان روح اوروان جوړوي چي تر ننني ورځي پوري نا مکشوفه علم ګڼل کيږي. په همدي علت انساني رواني او پسيکولوژيکي مرکز هم يوندي او مونږ ځکه انساني شعور کمپلکس داحساساتو او انعکاساتو ګڼلي دي او د همدي نظر مطابق شعوري پروسي د ځيرني او معرفت وړ حالتونه ګڼل کيږي. د روان شناسی په باره کي دعلومو دعدم موفقيت او وروسته پاتي والي اساسي علت زما په نظر همدادي چي دذهن، شعور، فکر، روح اوروان په واقعيت اوعينيت او دهغي په ماديت څوک باور نلري. حال داچي خداي دا جهان مادي اوقانونمند پيدا کړي او دانسان د معرفت په خاطر ئي مسخر او مقدر ګرځولي دي. زه پدي عقيده يم چي ماديت قانونمند او قانونمندي مادي ده او په عالم الاسباب کي غير قانونمند جهان او غير مادي قانونمندي وجود نلري. څرنګه چي انسان خداي پدي جهان کي خپل خلف ګرځولي دي. که چيري غير مادي جهان او غير مادي قوانينو وجود درلودلي هغه به ئي هم دانسان په معرفت مسخر او مقدر ګرځولي وي. پدي باره کي دمخه پوره دلايل ذکر شويدي. ډير پوهان دغه مسايل يوازي دخداي په ارادي پوري مربوط ګڼي اود هغي په باره کي ځانته دڅه ويلو اجازه نه ورکوي او هغه څوک چي پدي

باره کي ځانته دڅه ويلو اجازه ورکوي، څرنګه چي په رواني مسايلو کي ماديت او قانونمندی ته قايل ندي او عقيده پري نلري، نو پرته دتوهماتو، تخيلاتو او سفسطو هيڅ کومي قانونمندی ته يئ لاس نه رسي. پسيکولوژی ډيره پراخه ور شولری او تر ننني ورځي پوری لا نا مکشوفه علم ګڼل کيږی. په هغی کی مختلف شقوق منځ ته را تلای شي. پدغه شقو قو کی تفريق او تباين هم په را تلونکی کی يوازی د دقيقو تحقيقاتو او تحليل په ترڅ کی کيدلی شی. پدي اساس انسانی پسيکولوژيکی مرکز يو ندی بلکه ډير دی. سره ددی که په غير د قيق ډول داومنو چی د انسانی پسيکولوژی قواوو کرښې د «ويکتورونو محصله» د مغز څخه تيريږی بيا هم دا ددي معنا نلری چی دانساني شعور يوازي ځنی مولد او منبع د هغه مغز دی.

د شعور په منځته را تللو کی اساسی رول په اصطلاح شعوری ختهٔ لوبوی چی په هيڅ صورت سره يوازی په مغز پوری اړه نلری او دبلي خوا شعوري او رواني حالتونه يو تر بله سره فرق لري. زما په نظر شعوری پروسی او انعکاسات د همغه مادی واحد په ټولو مادی ابعادو پوری اړه لری. داسی ذهنی ختهٔ او داسی فوق العاده ذهنی او شعوری ارګانونه او مادی واحدونه وجود نلري چی هلته دی لاشعور ځای و نلری او داسی مادی واحدونه هم نشته چی هلته دی شعوری انعکاسات او تعاملات موجود نه اوسی.

يوځل بيا دا ددی دليل کيدی شی چی د ماديت، شعور او لاشعور متقابل استلزاميت او موجوديت هرډول نسبيت منلی شی يا په بل عبارت د نسبيت هر نهايت ته تقرب کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی لیکن په هیڅ صورت سره دغه نسبیت مطلقیت ته نشی رسیدلی او نه باید دچا خوشبا وری او شخصی علاقمندی هغه دی سرحد ته ور سوی.

ددی موضوع سره یوا ځی پدی ډول برخورد کول پکار دی. همغسی چی زما شعور د بل چا او بل څه دلا شعور په نسبت شعور ګڼل کیږی په همدی ډول د بل چا او بل څه شعور بیا زما د لا شعور د متقابل تناسب په نسبت هم باید شعور وګڼل شی.

کله چی د هر مادی وا حد شعور د داخلی یا خارجی عارض د دیالکتیک (دهغه د مادی موجودیت د کلی ترین شکل) په مقابل کی د هغه تشخیصی، تدارکی او یا په مجموع کی د نوموړی عارض په باره کی د یوه وا حد حالت او پوتنسیال په څیرو منو د شعور او لا شعور په موضوع د خپل پخوانی محدود چاپیر یال څخه راووزی او د هر مادی وا حد د نه شلیدونکی خصلت په څیر تبارز کوی یعنی دا چی هر متکامل مادی وا حد په هغه جمله کی دانسان مغز هم د لا شعور پیټی په اوږو لری او هر خورا ساده متشکل مادی وا حد بیا هم څه نا څه شعوری تشخیص او تدارک لری نو ځکه ویلی شو چی شعور او لا شعور د دوه متضا دو دیالکتیکی اړخونو په څیر د هر مادی وا حد خاصه ده او پخپله مادیت، شعور او لا شعور یو تر بله سره متقابل استلزامیت لری په نتیجه کی ویلی شو چی شعور او لاشعور هم د مادی د موجودیت د شکلونو څخه یو شکل ګڼل کیږی.او دا پخپله د مادي په قانونمندۍ دلالت کوي.

مخکی وویل شو چی شعور او لا شعور دواړه نسبی مفاهیم دی نو ځکه د شعور او لاشعور په باره کی پخوانی نظریات

هم باید د همدی نسبیت په تناسب وارزول شی او یوا ځی دهمدی نسبیت له مخی کولی شو چا ته عالي او چا ته ټیټه درجه شعور قایل شو او دا تریخ وا قیعت هم ومنو چې مطلقه با شعوره او مطلقه بې شعوره ماده وجود نلری او نه به یې و لرلې شي.

هره ماده په نسبی لحاظ د انعکاس، تشخیص، درک او داسې نورو خواصو او خصوصیا تو لرونکی ده.

دا موضوع هم د پوره غور او دلچسپۍ وړ ده: هغه څه چې زما لا شعور درک کوي زما شعور دهغې د درک څخه عاجز دې.

د مثال په ډول پخپله په انسانې مغز پدغه ډیره متکامله او منکشفه ماده کې ډیر ژور او پیچلي تعاملات او بدلونونه د خارجي او داخلي عواملو په نتیجه کې پیښیږي.

مغز یا انکشاف مومي یا انحطاط، مغز په مختلفو مهلکو امراضو اخته کیږی یا همداسې د بدن نور غړي د داسې آفتونو سره مخامخ کیږي او تل په هغې کې تغیرات او تحولات جریان لري خو زمونږ شعور د غې ټولو تغیراتو په نسبت بې شعوره پاتې کیږي. په هغې کې انعکاس نه پیدا کوي او نه مونږ ورڅخه خبریدلې شو. لیکن زمونږ لا شعور پدې باره کې نه یوائې د کامل شعور لرونکې، بلکه د داسې تحولاتو په نسبت مخکې له مخکې کامله پیشبیني او پوره مقدماتي اماد‌ګي لري یعني نه یوائې د مستقیم عمل او عکس العمل د قانون او پرنسیب له مخې بلکه د دغه عمل د مشتقاتو د قانون له مخې هم عکس العمل ښودلي شي .که وغواړو نوموړې مطلب د متماتیک په ژبه عرض کړو نو ویلی شو چې زمونږ لا شعور د داسې پیښو د بالفعل وقوع په نسبت خو لا څه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغې د ځو ومې درجې مشتقا تو په چو کا ټ کې پیشبیني لري او د تحول او تبدل د ماهیت او اهمیت له مخې زمونږ لا شعور د نوموړو مشتقا تو د سلسلې له مخې آګا هي پیدا کوي او دهغې په مقا بل کي متقا بل تد ا فعي یا تعرضي حا لت غوره کوي. لیکن زما شعور د شعور سره سره په اصطلا ح د غفلت او حما قت په د را نه خوب ویده دې او پدې با ره کې د خپلې لا شعورۍ په نسبت د هر ډول درک څخه عا جز دې. اوس پخپله قضا وت کولې شو او پدې پو هیدلې شو چې زمونږ شعور ځومره لا شعوره او لا شعور مو با شعوره دې. که لږ څه نور هم د قضیې عمق ته متو جه شو سړې په دوه لا رې کې وا قع کیږي او پدې نه پو هیږي چې اوس کوم یوه ته شعور او کوم یوه ته لا شعور ووایي. ددې قضیې سره پدا سې بر خورد کې مونږ په حقیقت کې د مسئلې په دیا لکتیک با ندې پو هیدل شروع کوو. د شعور او لا شعور موضوع یوا ځې د همدې زا ویې څخه پخپل ا صلي ما هیت او شکل سره لیدل کیدې او توضیح کیدلې شي. دهغې د نسبیت راز لکه څنګه چې مخکې ورته اشا ره وشوه هم په همدې مقطع او منا سبت کې لټول پکار دي. تر اوسه پورې ددې موضوع سره یو اړخیز او یا په بل عبا رت سره ذ هني بر خورد شویدي او پرته ددې چې د موضوع دیا لکتیک په نظر کې ونیول شي د مسئلې په یوه اړخ با ندې ډېره لګول شوېده . د پورتنیو یا دونو په ترڅ کې مونږ ته با ید ددې جرئت پیدا شي چې دشعوري او لا شعوري مفا هیمو د پخوا نیو قبول شوو معیا ري اصطلا حي چو کا ت څخه را ووځو او په نوي ما هیت سره د هغه د دیا لکتیک او دوا ړو متضا دو اړخونو سره دا مسا یل مطا لعه او بر رسي کړو.

که چیرې د شعور منځ ته را تلو تخنیک په نظر کې ونیسو یو ځل بیا مو نږ د شعور او لا شعور د دیا لکتیکي تقا بل او تضا د په موجو دیت متیقن کوي. که د شعور د منځته را تګ تعریف تکرار کړو او یوا ځې پدې اکتفا وکړو چې شعور د انسا ن په ذهن کې د خا رجي عیني جها ن انعکا س ته ویل کیږي نو هغه وخت چې ذهن په ذهن کې ا نعکا س پیدا کوي او یا کله چې پخپله په ذهن کې خورا پیچلي تعا ملات پیښیږي او شعوري حا لت بدلوي هغې ته څه ویلې شو.

که چیرې دا سې وا قیعتونه قبول نکړو دا معنا لري چې خیر ذهن پخپله هغه مړه ختمه ده چې په هغې کې هیڅ نوع تغیر ، تکا مل ، تحول او تعا مل صورت نه نیسي او نه پوهیږو په څه ډول خا رجي عیني جها ن منعکس کولې شي .ځکه دا سې مړه ختمه د انعکا س قدرت او خا صیت هم نشي لرلي او بلکه په قطعي شکل سره ووایم دا سې مړه ختمه په هیڅ صورت سره وجود نشي لرلې .زما په نظر د شعور د منځ ته را تلو د تخنیک وا قیعت به دا سې وي چې دیوې خوا پخپله په ذهني ختمه کې دهغې د دا خلي دیا لکتیک په اسا س عظیمترین تحولات او تغیرات منځ ته را ځي البته چې نو موړي تحولات او تغیرات د ذهني ختمې په کلي ترکیب ،اووجد ي حا لت کې تغیر را ولي او طبعاً د هغې پذیرشي او تقبلي خواص او دانعکا س امکا نا ت یې هم تغیر مومي د بلې خوا کله چې خا رجي عا رض دکومې لارې په ذهني ختمه تا ثیر کوي او هغه متا ثره کوي په ذهني ختمه کې یو سلسله مختلف النوع تغیرات ،تحولات او تعا ملات صورت نیسي .

ذهني ختمه د خپل پخوا نی ما هیت او حا لت او د مو جو ده تحول او تغیر مطا بق د نو موړي تا ثیر په مقا بل کې مشخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس العمل ښيي. همدغه عکس العمل د هر ما دي وا حد په چوکاټ کې چې اوسي د همدغه ما دي وا حد يو ډول شعور ګڼل کيدې شي. ځکه چې هغه لا علی التعين عکس العمل ندې ،هغه هد فمند او مشخص عکس العمل دې. د هغې خواص ، اوصاف ، تکتيک او تخنيک که دهغه ما دي وا حدونو په چوکا ټ کې دي چې د تکا مل په عا لي مدا رجو کې وا قع دي او که ډير سا ده ما دي وا حدونه دي په نسبي لحا ظ يو بل ته سره ورته دي. پدې با ره کې په سل ګو نو مثا لونه را وړل کيدې شي او هر يو يي مو نږ پدې متيقن کوي چې د انعکا س مسا يل د هر ما دي وا حد په چو کا ټ کې چې اوسي يو بل ته په نسبي لحا ظ ورته هد فو نو د لاس ته را وړلو په خا طر صورت نيسي نو ځکه با يد مونږ هغه شعور وبولو دا چې هغه د عا لي متکا مل بيولو ژيکي ما دي وا حد په سويه دي او که د سا ده ما دي په سو يه. ددې مطا لبو ديا دونې څخه وروسته که مونږ بيا يو ځل د شعور او لا شعور مسا يل مخې ته را وا چوو کولې شو لا پسې د هغې د ديا لکتيک په عمق کې ور دا خل شو او هغه پدې معنا چې هر ما دي وا حد د تکا مل په هره درجه کې چې او سي د ټولو پديدو د درک او په هر څه پو هيدلو څخه عا جز دي. يعنې دا چې با شعور ترين ما دي وا حد پخپل ذات کې د لا شعوری فيصدي لری چې ددغې ما دي وا حد د شعور د لاشعور د شعور لرونکې ده يعنې هغه څه چې زمونږ په شعور کې نه منعکس کيږي حتماً زمونږ په لا شعور کې په شکل داشکا لو سره انعکا س پيدا کوي او طبعاً د هغې د قوې کر ښې « ويکتورونه» زمونږ دلا شعور د شعور د مرکز څخه تيريږي.

پس په هر ما دي وا حد کې په اصطلاح همغسې چې شعوري

مرکز او سيستم لري زمونږ لاشعوري اګاه سيستم هم موجوددي . اوس را ځئ پدې با ره کی فکر و کړو چې کوم يوه ته شعور او کوم يوه ته لا شعور ووايو .ددې دواړو مفا هيمو په منځ کې کوم تنا سب او تعا دل ته سره قا يل شو ؟ پدې با ره کې فکر وکړو چې پخپله شعور د چا مخلوق دې ؟آيا د کوم شعور مخلوق دې او که د لاشعور ؟ مو نږ ډيرې پديدي او مو جو دات وينو چې په کلي ډول د لا شعور مخلوق ګڼل کيږي. ليکن هيڅ شې اوکومه پديده مونږ نشو پيدا کولې چې په ګُلې ډول دې د شعور مخلوق اوسي ٠ دا هم کاملاً څرګند واقعيت دې چې هر عا ليترين شعور په قطعي ډول د لا شعور مخلوق دې ٠ يعني ددغه خلقتونو خلقت يوائې د خدای د مقضي ارادي له مخې کيږي.که دانسان شعور او ارادي په کي لاس وهنه کولې ، څه بد بختي به يي نه وي رامنځته کړي. شکر خپل خدای ته چې زمونږ سر نوشت يي دې ځيني انسانانو ته په لاس ندې ورکړې .خو مونږ د عالم الا سباب د قانونمند موجوديت څخه پدي حقيقت او واقعيت هم باوري يو چې بې علته هيڅ يو خلقت او پديده نه شي رامنځته کيدلې. لازم دادي په يوه بل حقيقت او واقعيت باورولرو چې زمونږ لا شعور دخدای د مقضي الا مر ارادي له مخې زمونږ دشعور دزيږندې علت او مسبب ګرځيدلې دې. زه پدې عقيده يم چې زمونږ او بلکه دهرڅه دلا شعور بې شميره عاملين دخدای دلوی علم ، لويي قانونمندی او مقضي الا مر ارادې له مخې د خدای دلوی جهان دخارق العاده خلقتونو اونظام ، تابع اوبې قيدوشرطه ابدي معماران او محافظين ګڼل کيږي. خو زما ، ستا او دبل هرڅه شعور هغه ياغي ،باغي ،مخربه ، سرکشه او خود پسنده قوه اوعاملين دي چې هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنفس، غریزي، شهوت، حرص او په اصطلاح ټولو نورو شیطاني قواوو داغیز لاندې دخپلو ناروا خواهشاتو څخه ځاروي او بل چاته پکې هیڅ حق قایل ندي. او حتا ځیني نبیان«ع» ددغه شیطاني قوې د شر څخه په امن نه دي پاتې شوي العیاذ باالله. کوم څه چې لاشعور دخدای دارادې له مخې اباد وي، زمونږ شعور پرته دهغې د تخریب څخه هیڅ کومه بله علاقه نلري. که چیرې شعور وجود نلرلې، پدې جهان کې به واقعي سوله او بلاتشبیه جنتي ژوند تأمین وې.

بل که مونږ د شعور او لا شعور کمي او کیفي تنا سب په باره کې غور وکړو او هغه لایتناهي تعا ملات او مناسبا ت سترګو ته نیغ ودرؤو چې مونږ په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې د تا ثیر څخه متا ثر یو، لیدل کیږي هغه څه چې زمونږ په لاشعور کې انعکاس پیدا کوي په هیڅ صورت د هغه څه سره د مقا یسې وړ ندي کوم چې زمونږ په شعور کې منعکس کیږي. پورتنې نظرزه د یوې علمي طرحې په څیر د داسې موضوعاتو مینه والو لپاره وړاندې کوم. دې کې شک نشته بنه به داوي چې پدې باره کې تحقیقات او لازمې تجربې سرته رسیدلې وای او پدې کوچنۍ رساله کې په نوموړو موادو په مشخص ډول بحث شوې وای خو څرنګه چې د داسې تحقیقاتو لپا ره وسایل او امکانات موجود ندي او بلکه په ځیني موضوعاتو کې تخصصي مسلکي پوهه هم ایجابوي نو ځکه مې یوازې پورتنۍ طرحه د داسې مسایلو د مینه والو لپاره وړاندې کړه او پدې باره کې د زیاتو تحقیقاتو سلسله هغوی ته سپارم.

شپږم حس
که
د شعور او لا شعور دیالکتیک؟

دا موضوع په ۱۳۶۸ هجري شمسي کال کې د «اخبار هفته» په «۵۵» ګڼه کې په یو څه تصرف او تلخیص سره چاپ شوې وه او د مفهوم د پوهاوي په برخه کې یې ځیني تیمګړتیاوې رامنځته کړې وې. غواړم یو ځل بیا هغه په مکمل ډول د حرکت نشریې محترمو لوستونکو ته د ارزونې لپاره وړاندې کړم.

انسانان د خپل پیدا ښت له لومړۍ ورځې څخه تل د یوه نامعلوم علت په واسطه ځوریدلي، د یوې نامعلومې منبع او مرجع څخه ورته د خوښۍ یا غم الهام شوې، د یوه پټ اثر د تاثیر له مخې یو څه ته هڅیدلې او د یوې خارق العاده قوې په ذریعه یوه لورته لټیدلې خو ندې پوه شوې چې دا ټول هرڅه، څه ډول پیښیږي او د زیږندې انګیزه او علت یې له کومې سرچینې څخه دې.

دوی ندي پوهیدلي چې کومه خوشالي یې خندوي او کوم نامعلوم غم ودرد یې ژړوي. کله داسې هم پیښه شوي چې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخوښۍ او غم په نرۍ پوله دریدلې او غم وخندا یې شریکه شویده. نیکان ددغه راز او الهام له برکته لوړو درجو ته رسیدلي او بدانو ته لوی شیطاني طاقت ګرځیدلی دې. پیران ددغه پټ راز په قوت نوي او نوي مریدان راټولوي او مریدان هڅه کوي دهمدغه لاري د پیرۍ درجې ته ورسیږي. پدې ډول دغه نا معلوم علت هر چاته دشک، تردید، تشویش، خفګان، خوښۍ او نورو ډیرو غیرموجه الهامونو او اګاهي دمنبع په حیث دهرچا او باالخصوص داروا پوهانو د توجه وړګرځیدلې، خو هیڅوک پدې نپوهیږي، په څه ډول ځیني پیښبیدونکي پیښې مخکې له مخکې دانسانانو په ذهن کې راګرځي؛ د کومې ناوړه پیښې دوقوع څخه دمخه دظاهري علت څخه پرته انسان غمجن معلومیږي؛ یا بې له کوم علت څخه خوشحاله بریښې او نن هم ددغه رحماني او شیطاني خوبونو انګیزه او منبع دټولو له نظره پټه خزانه پرته ده.

دې او دېته ورته ډیرو نورو مسایلو دبشر دپیدا ښت له لومړۍ ورځې څخه د هغوی ذهنیتونه مصروف ساتلي او تل یې دې ته هڅولي چې دغه پټ راز، دغه نامعلومه سرچینه، دغه دخیر او شر منبع، دغه دضعف او قدرت اساسي محرک په هره وسیله او هر چیري چې ممکنه وي وڅیړي، پټ رازونه یې نړیوالو ته افشاء او یا یې دخپل تحکم وسیله او قمچینه وګرځوي.

پدې باره کې هیڅا خپلې هڅې ندي سپمولې او خپل هر اړخیز مفید نظریات یې مینه والو ته وړاندې کړي، خو له بده مرغه دهیڅا نظر رڼایي ته ندې وتلې. زه غواړم د ځینې پوهانو او مختلفو نظریاتي عقیدوي مکتبونو او سیستمونو نظریات

البته دخپل نظر داظهار سره یوځای د موضوع مینوالو ته وړاندې کړم.

شپږم حس، داخلي حس، نبوغ، کرامات، انچوییشن او یا په بل هر نامه چې دغه پدیده مونږ یادولې شو دلاتین کلمې intueri, intuitio » څخه اخستل شوي او لغوي معنا یې (په ځیر سره ګورم) او په اصطلاح کې دثبوت څخه پرته د مستقیمې نظارې او کتنې دلارې دحقیقت لاس ته راوړلو ته ویل کیږي. «ښاغلي ډاکتر شاولي د نبوغ یا (Genious) په باره کې داسې نظر لري چې په انساني فزیولوژي کې د مطالعې وړ مسئله ده او په پارا سایکالوژي پوري اړه نلري. لکه چې احصائې ښودلې ده، دزیږیدلې ماشومانو په منځ کې تقریباً په ۲۰ فیصده کوچنیانو کې نبوغ وجود لري، خود نامناسب او خراب چاپیریال له وجهي څخه ډیره لږه فیصدي دجامعې له خوا پیژندل کیږي او له بده مرغه په ځینې جوامعو کې لکه افغانستان سل په سلو کې ضایع کیږي.

شعور او لاشعور د فروید په نظریاتو کې په لاندې ډول افاده او په مختلفو کتګوریو ویشل شوي دي:

شعور Super Ego

ماتحت شعور Ego

لاشعور Id

Id: ذاتي غرایزدي چې دنطفې د پیدا ښت څخه وجود لري؛

Ego: وروسته له زیږیدو څخه منځته راځي؛

Super Ego: هغه وخت پیدا کیږي چې انسان یا سړې په ښو او بدو پوه شي.

د فروید په نظر Id , Ego , Super Ego سره په مجادله کې واقع کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما شعور یوائې په فلسفي کې وجود لري چې د مادې په مقابل کې استعمالیږي. لا شعور په فلسفي کې یا د مادي سره مترادف دې او یا باالکل نه استعمالیږي. »

په فلسفي لحاظ شپږم حس د مستقیمې معنوي پوهې او تفکر د یو شکل په مفهوم افاده کیږي چې دا پخپله د تأمل وړ خبره ده دا البته همغه د تخیلي او تصوري تیوریو نظر دي چې پوهان تر اوسه ورته معتقد او باور پرې لري. (ټول فلسفي اود اروا پوهني ادبیات او فلسفي قاموسونه).

هغه نظر چې محترم ډاکتر صاحب شاولي وړاندي کړي ، تر نن ورځې پوري په فلسفه او روانشناسۍ کې مسلط او مروج تخیلي او تصوري تیوریک نظر ګڼل کیږي. دکوم یوه په مقابل کي چي مونږ خپل د عینیت فلسفې مقابل نظر وړاندي کړې.

افلاطون وائي: فکري تخیل د مستقیم دانش یو شکل دي چې د ناګهاني او له انتظاره پرته روشنۍ په څیر راپیداکیږي او د عقل او زده کړي امادګي ایجابوي . پدي توګه افلاطون د خپلو ذهني پروسو د تاثیر لاندي چي په عیني شکل وجود لري متأثر دي ، په پورتني عبارت کي د مستقیمي کتنې دلاري د تجربي شعوري پروسي تخنیک افاده کوي او نپوهیږم په کوم دلیل هغه د فکري تخیل سره یوشي ګڼي ! زما په نظر تجربي معرفت یوه مرحله ده ،فکري تخیل بله مرحله ،تصور او نور مراحل... او شپږم حس بعدي مرحله ده.یعنې د افلاطون پورتنې عبارت د شپږم حس سره مستقیم مناسبت نلري . ما دغه نقل قول دلته د یوه اروا پوه په تقلید راوړې . معنا داچې اروا پوه د شپږم حس د پروسې په ماهیت ندې پوه شوې . افلاطون ستر رسالت سرته رسولې او د بشریت په وړاندې یې خپل دین ادا

کړې دې ،بده داروا پوه اشتباه ده. خو ددې ټولو اشتباهاتو او ګناهونو جرړه د فلسفي مسایلو ،موضوع ، او مفاهیمو په عدم درک کې نغښتې ده چې د عینیت په فلسفه کې نږدې ۲۵ کاله پخوا څیړل شوې او له بده مرغه حتا د پوهانو تر اګاهي تر اوسه نده رسیدلې. لیکن یوه عادي پیښه د ثانیو د ننه د ننه دهرچا تر غوږو رسیږي.

دکارت واي: «شپږم حس زما په نظر د حواسو په ناپایداره ګواهۍ او غولونکي نامنظم تخیل باندي عقیده نده بلکه د دقیق او واضح عقل تصوردې ،دومره ساده او دومره واضح چې هیڅ شک نه پریږدي چې ایا مونږ فکر کووا و که یا په عیني شکل سره دواضح او دقیق عقل پایداره تصور دې چې د عقل او تصور د طبیعي نور پواسطه منځته راځي او د خپلې سادګۍ له مخې د خپل اصل څخه هم لا پسې دقیق او واضح ښکاري .»

دکارت د فکري تخیل او مستقیم دانش تر منځ فرق ته قایل دې خو نوموړي دغه پروسې په ډیرې خوشبینۍ سره څیړي او داخلي حسي معرفت ته د عیني واقعیتونو د مستقمي حسي کتني د معرفت سره د پوره شباهت خو لا څه چې د هغې څخه یې لا هم واضح ګڼي. البته دکارت د ساینس دان په حیث چې نوموړي پروسي د عیني واقعیت په څیر څیړي د ستایلو وړدي. خو پدي کې شک نشته چې هم په فلسفي لحاظ او هم د دکارت په نقل قول کې څرګنده او بربنډه مبالغه معلومیږي. فلسفه شعرنه دې چې د شعري احساساتي وجدي حالتونو ، د بدیع او بیان ادبي مختلف صنعتونو او رنګینیو یاد قافیوي ،عروضي ،ردیفي،ازاد شعر او مسجع نثر د قیوداتو له مخې په کې څوک استثناأتو او فوق العادګۍ ته قایل او هرڅه د شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

قريحو ،احساساتو ،عواطفو ،غرا يزو په کچه په نظر کې ونيول شي. فلسفه د ژورو فکرونو ، ژورو تحليلونو ،قانونمنديو ، قانومندو فورمول بنديو او تيوريو علم دې او هرڅه دژور درک او په طلايي تله تلل کيږي. مونږ پوهيږو چې واقعيتونه او حقيقتونه دومره په اسانۍ نه شي ترلاسه کيدلې . حتا په مستقيمه نظاره کې هم دپديدو ظاهري شکل مونږ تل په نسبي توګه ليدلې شو او زمونږ حواس او مرکزي عصبي سيستم کومه ديجيتال کمره نده چې د دکارت په قول ،شکلونه او ځيري داصلي واقعيتونو څخه هم ښکلي ښکاره کړي. نو ځکه ويلې شو په پورتني دواړو حالتونو کې دفلسفي مسايلو سره ربښتيا هم شاعرانه احساساتي کړه وړه شويدي.

هګل په خپل فلسفي سيستم کې په ديالکتيکي ډول مستقيم او غير مستقيم معرفت ته انطباق ورکړې او داخلي حس دحسي مستقيمي نظا ري او کتنې د معرفت په څير څيړل کيږي. اول خو شپږم حس يا د شعور او لاشعور ديالکتيک دمستقيمي کتنې دمعرفت سره هيڅ ډول مستقيمي اړيکي نلري ؛دوهم : هګل ديالکتيک يواځې په مطلقه ايده او هغه هم دمطلقي ايده دمراحلو په طبقه بندۍ او تکامل کې ويني. پدي ډول هګل دعيني ايديالست په حيث هغه پروسو ته چې په عيني ډول په هر ذهن کې جريان لري اودشعور او لاشعور ديالکتيک او شپږم حس يې منځته راوړې ، ندي قايل . پداسي مواردو کې معمولاً تيو رۍ دقيقي نه وي او تخيلي ،تصوري او انحرافي بڼې لري . پوښتنه پيداکيږي چې څير هګل پورتنۍ فورمولبندي په کوم علمي بنياد او دکوم منطق له مخې کړې ده.

فيرباخ وايي: بې قيد و شرطه ،بې له شکه ،دلمر په څير څرګند ... يواځې حسي مظاهر دي ، نو ځکه د شپږم حس دمعرفت راز هم په احساس کي متمرکز دې. (فيرباخ ،منتخب فلسفي اثار ،مسکو ،۱۹۵۵ جلد ۱ ، صفحه ۱۸۷) . دمخه ما وويل چې احساس ، تجربي ادراک او پراګما تيک تجربي معرفت د شپږم حس او د شعور او لاشعور دديالکتيک سره هيڅ اړيکي او مناسبتونه نلري. شک نشته چې د شعور ،درک ، فهم اوذهني زيربناء ذخيري داحساس دلاري اکماليږي او په نتيجه کي دشعور او لاشعور او شپږم حس دپاره ختمه برابريږي ،نو مستقيمه کتنه او پرګما تيک معرفت په دغه پروسو تاثير لري .خو څرنګه چې اکثر پوهان او ټول فلسفي عقيدتي انستيتو تونه دذهنيت ، شعور ، ټولنيزو قوانينو او ځيني نورو پديدو په ماديت باور نلري ،دفلسفي اساسي مسًلي ،موضوع او ځيني نورو قضاياوؤکي بنيادي اشتباه کوي اوتيو رۍ تخيلي او انحرافي بڼه غوره کوي او حدث ددغه تيورۍ اساسي بنياد تشکيلوي ،نو ځکه ويلي شو چې احساس او شپږم حس تر منځ ډير لوي واټن پروت دي . فيرباخ څرنګه چې ماترياليست متا فزيست وؤ ،دهګل په ايديا ليستي ديالکتيک يا نپوهيده او يا يي پري باور نه درلود ، په هر صورت دهغه د شپږم حس تيوري يا اساس او بنياد نلري او يا يي لا اقل درسته افاده کړي شوي نه ده.

آ. برګسون ليکي: شپږم حس لکه يوه غريزه ده چې په مستقيم ډول او دمقدماتي امادګۍ څخه پرته دارګانيزم دسلوک شکلونه ټاکي.

زيګموند . فرويد شپږم حس دخلاقيت پټ غير شعوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتدايي پرنسيب بولي. اوځيني بوژوازي فلسفي مکتبونه شپږم حس القاء او الهام او کاملاً خارق العاده غير شعوري پروسه مني. حال داچي خدای داجهان قانونمند او دانسانانو دپاره مسخر پيدا کړي اوپه معرفت يي مقدر او مکلف ګرځولي دي.

دماترياليستي ديالکتيک پيروان دشپږم حس دمفهوم اساسي علت او معقوليت دشعور دغيرمستقيم والي په اوصافو کې ګوري، کوم يو چې داحساس او معقوليت يووالې ثرګندوي (دشعور دغير مستقيم والي اوصاف هيڅکله داحساس او معقوليت ديووالي دثرګندوني په معني ندي ، ځکه چې ماترياليستان تر نن ورځې پورې هم په هغې باور نلري ، بلکه داحساس او معقوليت يووالي دمستقيم شعوري معرفت تجربي پروسه تشکيلوي) او پدي عقيده دي چي دمعرفت علمي پروسي اودنړۍ دادراک او شناخت مختلف هنري شکلونه (ادراک او معرفت دهنري شکلونو سره مستقيم اړيکي نلري) هروخت په ثرګند ، منطقي او حقيقي ثبوتي شکل سره نشي ترلاسه کيدلي (دا ځکه چي هغوی د شعوري او ټولنيزو مسايلو په برخه کي ايدياليستان پاتي دي). اکثر وخت انسانانو ته په ډيرو مغلقو او پيچلو مسايلو او وضع کي دفعتا په ذهن کي دحل لار ورګرځي . (دا استدلال علمي بنيادا او علمي منطقي تسلسل نلري. ددي په مقابل کي کفايت کوي وويل شي چي خداي دا جهان قانونمند پيدا کړي او په علم کي معجزي وجود نلري .دوېۍ ددي پر ځای چې دشپږم حس دوقوع اوظهور دليل او علت توضيح کړي د اساسي مسئلې دمرکز څخه ليري په شکمنو مدارونو کي طوافونه کوي او دتت

او خرپړ سراب له مخي دخپل شک تخيلي او تصوري مجازي تصويرونه وړاندي کوي) د شپږم حس رول هغه وخت عمده دي کله چي دمعرفت دموجوده او پيژندل شوؤ طريقو څخه خارج ديوه مجهول څيړلو ته ضرورت پيښيږي. دشپږم حس د معرفت دلاري ټول هغه مشخصات نشي ترلاسه کيدلي کوم چي ديوی قضي دثبوت دپاره ضروري ګڼل کيږي. شپږم حس يا داخلي حس بله خاصه او جدا لاره نلري (حال داچي دغه مناسبت هيڅکله مستقيم نه بلکه يواځي دشعور او لا شعور دديالکتيک دلاري په غير مستقيم ډول تامينيږي)کومه يوه چي داحساس ،تصوراو تفکر دمنل شوي لاري څخه پرته دي ترلاسه شي. شپږم حس دهغوی په عقيده يو خاص تيپ دتفکردي چي دهغي مختلف عناصر په لږو ډير لاشعوري شکل سره شعور ته داخليږي. همدغه دشعور او لاشعور ديالکتيک د خدای او دهغه دخلف بنده تر منځ د مناسبت او ارتباط وسيله جوړيږي. دداخلي حس له مخي دحقيقت او افکارو نهايي هدف په ثرګند ډول سره پيژندل کيږي او دوی لپاره کافي دي چي حقيقت پري و پيژندل شي خو ددي دپاره چي ځان او نورو ته پري قناعت ورکړي شي کافي نه ګڼل کيږي ځکه ددي دپاره ثبوت پکاردي. ثرنګه چي دغه ټولي پروسي په عيني شکل سره واقع او دشعور او لاشعور دديالکتيک دلاري يو پر بل متقابل تأثرات واردوي ،نو ځکه دعيني واقعيت په څير ټول انسانان او په هغه جمله کي ماترياليستان دهغي څخه متأثر او متحسس دي ، واقعيتونه يي په ذهن کي انعکاس پيداکوي خو ددرک څخه يي عاجز دي ، ځکه چي دوی پدغه ساحه کي په کلي ډول ايدياليست پاتي دي او غيرعلمي فکر کوي . که

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنۍ څو جملي په غور سره ولولو معلومیږي چې د علمي منطقي تسلسل څخه بې محتوا دي .د دي اساسي علت دا دي چې ماتریا لیستان د خپلو ماتریا لیستي عقایدو سره سره د شعوري او ټولنیزو پدیدو په باره کې ایدیا لیستي عقیده او نظر لري.

داوؤ په ځغلنده کتنه کې د شپږم حس په باره کې د پوهانو تاریخي ،علمي ،فلسفي عقیدتي نظر او د هغي په باره کي زمونږ تبصره .په اکثره ذکر شوؤ نظریو کې د حقیقت زړي او داني په څر ګند ډول لیدل کیږي ، ځکه په حقیقت کې هر نظر د عیني واقعیتونو څخه سرچینه اخلي خو له بده مرغه هر څوک دغه واقعیتونه د خپل ذهنیت په نا ثیقل شوي هنداره کې ګوري او یواځې د هغې له مخې په همغه تناسب قضاوت کولي شي .په همدي علت واقعیتونه لکه لعلونه په ایرو کې پټ او تیت و پرک پراته دي. لازم دي هغه یو یو راټول ، د ذهنیګریو پایداره رټې یې له مخ څخه پاکي او وروسته له هغي د منل شوو اصولو (د عینیت د فلسفي د لید لاري) له مخې د معرفت د ناوي په غاړه امیل شي .

د پورتني تحلیل څخه په نتیجه کیرۍ سره څه ډول دا منلي شو چې ګوندې مونږ دي د قناعت وړ نتائج خو لا څه،چې حتي د فلسفي ،اروا پوهني ، شعور ، لاشعور او ډیرو نورو مسایلو په باره کې ابتداي بنیادي څیړني پیل کړي او سي ؟ پره له شکه، چې د ننني علمي تخنیکي انکشافاتو په عصر کې مونږ لا د علومو د انجړ مشوړي د تار سر ندي پیدا کړي ، حال دا چې ډیر پخوا لا مونږ د دي پوره امکانات درلودل چې د علومو بې سروسامانه وضعي ته د پاي ټکي کښیښودل شي او ننن چې

دغه امکانات لا په زیاته پیمانه موجود دي د مخه تر دي چې خبیث شیطاني قوتونه د عام بشریت د ذهنیت کټۍ پخپل خباثت سره تومنه (تخمیر) او عام بشریت په خپل بلا قید و شرطه خدمت ګذاره غلامانو بدل کړي ، باید هرڅه د ټولنیزو ښیګڼو د بهیر اصلي مسیر او جریان ته پریووځي .شیطاني قوتونو ته هوښیار ځان ، خو احمق عام بشریت پکار دي او ډیر هوښیار احمقان یې د سرمایي د مسمریسم په چټل خورۍ د خپلو ناولو ارمانونو د پوره کولو په خاطر ګمارلي دي .حق لرو ووایو چې شعور « ځانځاني ښامار» او قامخوره ماهي جوړ شوي ،شعور دغه خبیثانو لا وخته د خپلو ګټو په خاطر احمق ګرځولې ، شعور نن اغواګري ده ،شعور بلواده ،شعور بغاوت دي ،شعور دروغ دي ،خیانت دي ،جفا ده ،جنګ دي ،تباهي ده ، تنګنظري ده ، حرص دي او ټولو نورو شعوري بد بختیو څخه منتج د ټول باشعوره انسان او انسانیت د پاره د شرم ،کرکي او نفرت څخه ډکه ننني نړیواله وضعه ده ...ا و نور.

هو !د موجوده نړیوالي وضعي او د با شعوره انسان د کلتوري ژوند د محصلي څخه په قضاوت سره خو همداسي معلومیږي چې ګوندي په رښتیا هم په موجوده ناوړه او ناروا شعوري طریقه پرته د بوالهوسۍ ،غریزي ،خودخواهۍ ،شهوت او نورو منفي اعمالو بل څه متصور ندي .یواځې ځیني احمقان دي چې د سرمایي حرص لیوني کړي ، خپله خوشبختي یواځې د نورو په بدبختۍ کې ویني او که پدي پوه شي چې نړیوال د دوئۍ سره یوشان خوشبخته کیږي ،حاضر دي جهانیان او جهان یو ځاي د تباهۍ کندي ته وغورځوي.خو زما په عقیده موجوده واقعیتونه بل ډول ګواهي ورکوي او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدي معنا چي عام اولس هیڅکله احمق نشي پاتي کیدلې . دا جهان نه ختمیدونکي غذایي او انرژیتیکي زیرمي لري . په هغي د علمي ــ تخنیکي لاسته راوړنو برلاسي هر ډول امکانات زمونږ په واک کي راکړي او د پراخ نظر خاوندان پدي عقیده دي ، هر څومره غذا ، پوشاک ، انرژي ، او نوري هرډول ذخیري چي وغواړي ،جوړولي شي ،نو دهر ډول حرص او تنګنظرۍ څخه مبراء او په عام بشریت د پوره رواداریۍ په ټولو اوصافو متصف دي . دوئ بلا تشبیه د خدایي عام سخاوت ،پیرزوئیني ،عدالت او انصاف له مخي جهان د جهان په پراخه لمن کي په هر اړخیز امکاناتو سره ویني ، څیړي او ارزیابي کوي. پدي توګه شعور د شعور په حاکمیت کي او یا په بل عبارت په شعور سالا رۍ کي دیوي خوا د شعور د ذهني تنګنظرانه تاریک سلول په محاط محیط کي د بنده بندګي او منفي تفکر ، منفي عمل او منفي ژوند جوړ شوي او په اصطلاح زمونږ په کوچنۍ نړۍ کي یي د بابا ادم « ع » څخه تر دي دم پوري په ناوړه قهر امیزه ورانوونکي دینامیزم او طوفان بدل شوي چي پایلي یي نن مونږ په افغانستان ، پاکستان ، عراق ، فلسطین او د نړۍ په ګوټ ګوټ کي وینو او ډیر زر به په ټوله نړۍ خپله لمن وغوړوي او قیامت به جوړ کړي . د بلي خوا که لږڅه انساني ،منطقي او علمي فکر وشي بشریت د موجوده زیرمو او امکناتو په لرلو سره ځانته بلا تشبیه جنتي ژوند جوړولي شي . او هیڅ ډول حرص ، تنګنظرۍ ، جنګ ،ظلم ،ناروا او نورو غیر انساني کړو وړو د پاره هیڅ ضرورت او حاجت نه پاتي کیږي او زما په عقیده پر ځاي ده چي د حق او باطل او یا په بل عبارت د قانونمند منطق او غیر قانوني بغاوت او ماجراجویي په پوله

د عادلانه او غیر عادلانه جنګ په خاطر په عظیم دینامیزم سره د قشونو سوق الجیش او صف بندي تکمیل او همدغه مسئله به په عمده او اساسي بشري تضاد باندي بدله شي. دا د مسًلي سیاسي اړخ دي . زمونږ هدف د موضوع فلسفي او علمي اړخ څیړل دي . ښه به داوي د موضوع د ښه پوهاوي په خاطر د شعور او لاشعور او شپږم حس د منځته راتګ په میخانیکیت یو څه بحث وشي. خو مخکي له دي غواړم د فروید هغه نظر چي لاشعور او ماده مترادف ګڼي او محترم ډاکتر صاحب ورته اشاره کړیده ، او سره د دي چي پدي باره کي لازم بحث شوي هم دي ، بیاهم لنډه یاد اوري وکړم. زه د فروید د غه نظر سره کاملاً همنظر یم او زه بلکه وایم چي شعور او ماده هیڅ ډول ذاتي توپیر نلري او دواړه یو شان مادي واقعیتونه جوړوي . خو د فروید دغه نظر په قاطعیت سره ردوم چي هغه لاشعور د مادي سره مترادف ګڼي او د خپل ذهن خود ساخته او خود بافته مهمل تخیلي او تصوري لفظ « Id » په ذریعه افاده کوي او شعور غیر مادي ګڼي. دا همغه بي مفهومه قضئي ته ورته ده چي نن هم حواس مادي او شعور غیر مادي ګڼل کیږي چي البته په هکله یي پوره بحث شویدي.

ـــ شعور: ټول مادي انعکاسات چي د حواسو د لاري انساني ذهني سیستم ته داخلیږي ،په مرکزي شعوري عصبي سیستم کي متقابل عکس العمل پیدا کوي او په دغه سیستم کي د قانونمندي شعوري پروسي په شکل ذخیره کیږي شعور بلل کیږي.

ـــ لا شعور : هغه مادي انعکاسات چي د حواسو انساني طیف یي له درک څخه عاجز دي او د انسان په مرکزي عصبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعوري سيستم کې عکس العمل نه پيدا کوي ، بيا هم د انسان ذهني سيستم (ذهني ختمې) ته داخليږي ، په مرکزي لاشعوري عصبي سيستم کې متقابل عکس العمل پيدا کوي او په دغه سيستم کې د قانونمندي لاشعوري پروسې په شکل ذخيره کيږي لا شعور بلل کيږي . يعني زه په دې عقيده يم چې د انعکاس لاشعوري مرکز هم وجود لري او د خداي د مقتضي ارادې مطابق فعاليت کوي . والله اعلم.

ټول هغه څه چې په شعوري سيستم کې انعکاس نه پيدا کوي حتماً په لا شعوري سيستم کې منعکس کيږي. انسانې شعوري طيف د لاشعور په نسبت په فيصدي کې نشي راتلاي او ډير کوچني دي. نو ځکه خو شعور سالاري د تعصب او تنګنظرۍ په مرضونو اخته ده. مونږ يوائې سره او بنفش او د هغوئ تر منځ رنګونه او شعاعات ليدلي شو ،صوتي امواج چې د څپې اوږوالي ئې ديوه « هرڅ» څخه تر شلو زرو « هرڅو» پورې او سې انساني روغ غوږونه يې اوريدلي شي. په همدې ډول د نور و انعکاساتو او تأثراتو خورا کوچني طيف په شعوري او پاتې خورا پراخه ساحه په لا شعوري مرکزي سيستم کې منعکس کيږي . د شعور او لاشعور نسبي پرتله په ساده توګه داډول کيدلي شي چې شعور د انسان مقدرات دي او لاشعور د خداي د مقضي الامر ارادې په کچه د متقابل تناسب او قانونمندۍ له مخې تحقق پيدا کوي. خداي په کل کې د جهان د عام قانونمند همزمان ستاتيک ،ديناميک ،متحول يعني ديالکتيکي نظام خالق دي او پخپله د دغه نظام ئې د شعور او لاشعور د قانونمند و مقضي او مقدرو ارادو يعني د قضاء او قدر د عام قانون له مخې د ټولو خلقتونو د خلقت په ټولو

مراحلو مقدر ګرځولي دي .لا شعور په ټولو امکاناتو او لويه قانونمندۍ سره د خداي مقضي اراده تمثيلوي او شعور په عالم الاسباب کې د انسان او ټولو خلقتونو مقدرات ګڼل کيږي . انسان د خپلو شخصي ګټو په خاطر د خپل شعور او مقدراتو څخه سوء استفاده کوي ، شخصي ځانګړي موخي تعقيبوي او په نړيوال نظام کې معمولاً تخريبي اعمال سرته رسوي او د نظام تناسب او تعادل له منځه وړي ، لاشعور برعلاوه لدې چې د خداي د مقضي ارادې له مخې د ټولو خلقتونو د خلقت مسبب ګڼل کيږي ، د شعور ټولې ورانې ويجاړې او نيمګړتياوې چې د جهاني نظام په ارګانيک تناسب کې يې رامنځته کوي ، د خپل عضويت له لارې په قانونمند متناسب عضويت او ترکيب بدلوي . پدې توګه ويلې شو ،پدې جهان کې د خورا مغلقو خلقتونو د خلقت مسبب پخپله په اصطلاح لاشعور يعني د خداي د لوي علم لويه قانونمندي ده. په نتيجه کې ويلې شو ،زمونږ لاشعور په حقيقت کې د ټولو خلقتونو د خلقت او د دې لوي جهان د متناسب ، قانونمند ، ديالکتيکي استقرار مسبب ګڼل کيږي. هر څوک چې د دغه قانونمند ي ورانول غواړي د مقدراتو په سرحد کې به حتماً د قضاء څپيړه په مخ مني. دا داسې قانونمندي ده چې پدې لوي جهان کې که يوه ذره بې ځايه کيږي يوائې د دې قانون له مخې به وي .

طبيعيون پدې نظر دي چې ټول خلقتونه د طبيعت مخلوق دي او د خداي د ذات څخه منکر دي. داروين هم يو د دغه جملې څخه وؤ چې انسان د طبيعت د دوامداره تحول متکامل ترين مخلوق ګڼي. زه هم دا منم او د خداي قانون هم دامني .خو د نه منلو وړ خبره داده چې اول د داروين او نورو پلويانو په نظر به

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعت څه ته ویل کیږي ؟ د طبیعت په نوم مشخص کوم شي وجود نلري. مختلف خلقتونه ،پدیدي ، عناصر ، مرکبات او داسي نور چي متکاملترین خلقت یی انسان ګڼل کیږي ځیني کسان طبیعي پدیدي بولي. اوس دي د داروین پلویان لطفاً ووایي چي کوم یو له دغو پدیدو څخه مختلف خلقتونه او یا یو له هغو څخه پیدا کولي شي. انسان چي خداي پدي جهان کي خپل خلیفه ګرځولی دي ، ایا یو داکتر ،پروفیسور ،اکادمیسن چي ټول علمي تخنیکي وسایل او امکانات هم په واک کې لري کولې شي یوه ډیره کوچنۍ عضوه جوړه او هلته یوه ساده قانونمندي برقراره کړي. ۱۵ ملیارده عصبي ریښکۍ په یوه موټي مغز کي ځای پځای کول ، په DNA کې چې ذره بیني کوچني عضوي واحد دې ، دانسان دجوړ ښت مغلقترین ارثي سیستم په ټول تاریخي ، عضوي او نور ارګانیک دیالکتیکي متحول پروګرام او داسي نور بي شمیره سیستمونه ځای پځای کول ،او ټول دغه بي شمیره خلقتونه په همزمان ستاتیک دینامیک وجدي متحول حالت کي دابدي متعادل ،متوازن جهاني نظام په حیث ساتل په اصطلاح دهري طبیعي پدیدي او په کل کي ددغه ټول خلقتي خاً تیک (نامنظم) نظام دامکاناتو څخه وتلي کار ګڼل کیږي. دا خبره هم سمه نده چي ځیني کسان دختو او ګټو څخه خدایان جوړوي ، یا ځان ته دخداي نسبت کوي او یا ځیني هڅه کوي دخداي په ذات او صفاتو او څرنګوالي باندي خبري وکړي. دا ډول اعمال ،مفکوري او عقاید هیڅ ډول علمي ،عقیدتي او منطقي بنیاد نشي لرلي او نه دباور او منلو وړ دي. خداي هغه ذات دي چي د خپل لوي علم له مخي یي دا خارق العاده خلقتونه ، او لوی جهان پیدا کړي

او په خارق العاده ډول یي پخپل نظام کې ساتي. افلاطون ،ارسطو او نور دمثُل نظریات وړاندي کوي . په عالم الاسباب کي د مثُل په عالم باندي علم او معرفت دانسان دپاره نه مسخر ،نه مقدر او نه ممکن ګڼل کیږي او نه دمثُل دنظر دخاوندانو په قول دمثُل په مثال څوک ربښتیني تیوري ګاني جوړولي شي . دبلي خوا افلاطون مثُل قائم باالذات ګڼي او ارسطو هغه په معقولاتو پوري تړي او پدي عقیده دي چي معقولات یوائي په عقل کي وجود لرلي شي او دبلي خوا عام مفاهیم چې اصلاً خارجي وجود نلري. خو فارابي ددي دواړو پوهانو دنظریاتو تفاوت بنیادي نه ګڼي او هغي ته یوائي ظاهري ارزش او تباین قایل دي. زه نه غواړم دبحث په اوږدولو سره داصل موضوع څخه لیري ووځم خو دومره باید ووایم چي دوی دریواړه په خپلو خبرو کي ربښتیني او حق په جانب ندي.او ددي علت دادي چي دوی موضوع بي بنیاده او ناسمه مطرح کوي ،دموضوع په مدار ګرځي او په متواتر ډول کله موضوع ته داخل او کله تري ووځي . څرنګه چي دوی دخپل ذهن دقانونمند منطق څخه بحث کوي ، حق په جانب دي ځکه چي پخپله ذهن عیني واقعیت دي . خو داچي دوی ذهن عیني واقعیت نه ګڼي دموضوع دمدار څخه لیري ووځي او په ناسمه لارروانیږي. زما په عقیده واقعیت دواقعیت څخه لیري او جدا فکر کول پخپله ناسم کار دي.

انسان ، سازمان او ټولنه دخپلو مقدراتو په محیط کي په غفلت او سرکشۍ ګرم او ملا مت ګڼل کیږي . دا دهرڅه څخه دمخه یوه زماني مقطع او معین محاط محیط جوړوي. واقعیتونه او حقیقتونه زماني او مکاني قیدیت لري او د هغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتغير په تنا سب تغير کوي. نننی حقيقت او واقعيت نه پرون داسي وو او نه به سباته داسي اوسي. ممکنه نده څوک پخواني واقعيتونه په پخواني کميت او کيفيت سره نن دڅېړنو لاندي ونيسئ. هر انسان، هر جمعيت او هره ټولنه د خپلو مقدراتو له مخي يواځي دخپل زماني او مکاني واقعيتونو په څېړنو باندي قادر ګڼل کيدي شي. دتيري او راتلونکي قانونمندۍ راسپړل او پيشګويي کول په کل کي د خداي په قضاء پوري اړه لري، خو په پرنسيب کي دحال دقانونمندۍ دژورو څېړنو له مخي ممکنه ده چي تيري قانونمندئ راوسپړل شي اودراتلونکي قانونمندۍ پيشګويي وشي نه داچي دحقيقت او واقعيت په غياب کي څوک تخيلي او تصوري تيوريګاني جوړي کړي. پدي جهان کي په پرنسيب کي ناممکنات وجودنلري خو مغلقي قانونمندۍ او اوږدي زماني او مکاني فاصلي يو بل سره جدا کوي او ليري باسي. نپوهيږم څه ډول ځيني پوهان ددغه ټولو موانعو، مشکلاتو او حتي ناممکناتو څخه قدم اړوي او په داسي ډيرو مهمو او مغلقو مسايلو کي په تشو تخيلاتو، تصوراتو، حدسياتو او فنتازي ډډه لګوي او په پټو سترګو ناممکني فيصلي ممکني ګڼي. دخداي په قوانينو کي بي له شکه داسي احکام، اوامر او حتي هدايات وجود نشي لرلي چي خپل بندګان دي په ناممکناتو مجبور وګرځوي او يا دي دهغي په خاطر تعذيب کړي. داسي سهوي، خطاوي او ګناهونه يواځي دبنده څخه سر وهلي شي.

پدي توګه واقعيتونه دمستقيمي تجربي او يا دوسايلو په مرستي سره د مشخصو متودونو او روشونو دلاري څېړل کيدلي او مطالعه کيدلي شي. زمونږ ضرورت او رسالت اوز

مونږ چاپيريال په حاضر وخت کي زمونږ دپاره موجوده واقعيتونه او حقيقتونه تشکيلوي. تير واقعيتونه دنن او نننی دسبا په څېرندي او يواځي موجوده واقعيتونه مونږ دپاره مسخر او مقدر ګڼل کيدې شي. دماضي او مستقبل په لور هره لار دحال دقانونمندۍ له مبدا څخه شروع کيږي. که حال ونه پيژندل شي د تير او راتلونکي پيژندل ناممکن دي. ددي څخه بله منل او کول بيهوده کار دي. دچاهدف چي کار نه کول وي، په ناشوني کار پوري نښلي. دمثال په ډول چي يو مليون کاله پخوا به څه تيريدل؟ داسمانونو دبره او لاندي څه شي وجود لري؟ شروع اوختم ددي جهان چيري دي؟ اوديته ورته پوښتني. په دي باره کي بهترين مصداق د قرآن دلاري دخداي د «کن فيکون» د آمر صدور دي. دا په هر لحاظ خورا علمي او منطقي پريکړه ده. ځکه چي جهان په لحظوي ديالکتيکي بدلون کي دې، قديم وجود نه لري او په همغه قديم کې په لحظوي توګه بدل شوې، حال هم په لحظوي بدلونکې دې او په موتې کې يې څوک د يوې لحظې لپاره څوک ساکن نه شي ساتلې او ابد په ابدي نظام کې هيڅکله ابد ته نه شي رسيدلې او دمخه مونږوويل چې په ټولو زماني او مکاني ابعادو کې دمختلفو قضاياوو څېړل يواځې د حال د قانونمندۍ د پيژندګلوۍ له مبدأ څخه پيل کيږي، نو ځکه د قديم او ابد څېړنه او پلټنه کول بې معنا او بې مفهومه کار دې او ځکه خو دغه ټول مفاهيم او حقايق په قانونمند او منطقي بڼه دخداي د «کن فيکون» په آمر کې خلاصه شويدي. خو په تير، حال او راتلونکي هميشه پوره علم لري. يواځي انسان ددغه حکم له صدور څخه په انتباه، کولې شي په خپل دنيايي ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

محاط محيط کې کولې شي د حال د قانونمندۍ له لارې د قديم او ابد په قانونمنده لار تعقيب کړي ، ځکه چې جهان قانونمند پيدا دې ، قانونمند پايې او قانونمند بدلون او تکامل مومې ، د همدغه قانونمندۍ په بنياد انسان د خپل خداي له طرفه د خدای د خليفه په حيث د دې جهان او په هغې پورې اړونده خلقتونو او پديدو په معرفت مقدر او مکلف ګرځيدلی دی. دا کار شونې دې ، په دې کې علمي قانونمند منطق او امکانات وجود لري. په فلسفي څېړنو کې که غير اسلامي فلسفه پوهان د خپل تعصب له مخې د دغه ډول او د پټه ورته ډېرو نورو قرآني علمي لاس رسيو څخه بې برخې وو ، اسلامي پوهانو ته پکار وو چې خپلې علمي ،فلسفي څېړنې يې د قرآني علمي اساساتو په بنياد ، لکه څرنګه چې په ابتداء کې پيل شوې وې ، تر اخره پورې دوام ورکړې وې اود غرب او شرق د تخيلي او خرافاتي فلسفو په جال کې سوټ بوټ نه وې تړل شوي . پدې خاطر ويلې شو چې د «کن فيکون» د امر د صدور څخه بله علمي او منطقي پريکړه نشي په سترګو کيدلی . مونږ د نورو بشري علمي حقايقو څخه منکر نه يو ، خو لکه څرنګه چې مونږ په مختلفو مواردو او پيښو کې ورته اشاره کړې ،حقايق په دغه بحثونو او تيوريو کې د نادره دانو په شکل پيدا کيږي ، زياته برخه يې انفرادي ځانګړي تخيلي بحثونه جوړوي ، نو ځکه هر قدم وړاندې د بن بست او تړلو دروازو شاته پاتيږي او يا د ګمراهۍ ناوړه پيښو سره مخامخ کيږي .

د پورتني بحث په ترڅ کې چې په ژورو علمي او فلسفي مسايلو ، لکه د شعور او لاشعور ديالکتيک ، د خدای سره د انسان د اړيکو لارې چارې او د دې لوی جهان قانونمند

پيدا ايښت ، پايښت ،بدلون او پرمختګ ،چې مونږ مليو نونه کلونه، وړاندې وروسته خوادثو په څېړنه مقدوروي ، په حقيقت کې مونږ په يوه بل ستر تصميم او وضاحت مکلف ګرځوي چې پرې سوچ وکړو اود حل لارې يې ولټوو .

دا البته يواځې پدې خاطر هم نه چې ګوندې مونږ ډير ژور او جدي بحث پيل کړې او يواځې مونږ د دې جوګه يو پدې باره کې څېړنې وکړو ،قضاوت وکړو ،سپيناوې راولو او پريکړه وکړو .داکومه پټه او مجهوله خبره نه ده ، کله چې يو دهقان د خپل پټي په کنۍ کې کوډله او ديره جوړوي ،هيڅکله دا پوښتنه نه له ځانه او له بله نه کوي ،چې دا چا جوړ کړيدي ؟ کله چې يو موږک د خپلې استوګنې لپاره سوړه جوړوي ، هيڅ شک ،ترديد او ويره نه لري چې ګوندې د بل چا به وي او په زغرده په کې منډې رامنډې وهي. کله چې يوه مرغۍ ځاله جوړوي ، هغه پرته له شکه خپل حريم او ملکيت ګڼي او نورې مرغۍ هغه ځای ننوتلو ته نه پريږدي. د شاتو مچيو ګبينې ته که څوک نژدې کيږي ، چيچي يې او که د ميږي په مېنه پښه کښيږدې هم ارام به دې پرې نږدي. دا ځکه چې دا خبرې له هيچا څخه پټې او مجهولې نه دي ، نو چا ته پوښتنه او شک هم نه پيدا کيږي. خو کله چې سورلنډې پردي کور ته د چرګ پسې ننوځي ، زړه يې له ويرې ترې بوټ وتلې وي او په اندکه کشپش،د عامو خلکو په اصطلاح ، د سور لنډي غوندې تښتي. پدې دواړو حالاتو کې خبره معلومه ده ، پټه پناه نه شته ، هر څوک خپل موقف او د بل موقف ، خپل ملکيت او د بل ملکيت پيژني او انسان خو لاڅه چې د حيواناتو ، مرغانو او خزندوتر منځ هم شخړه اودعوه دنګله منځته نه شي راتلای او هر يو د خپل موقف په تناسب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانونه حق او نا حق ګڼي. خو کله چې خبره د سترو عظمتونو، خارق العاده خلقتونو، حتا د خدای د خلافت وارثینو، انسانانو د امکاناتو څخه وتلي ظرافتونونه او پدیدي په سترګو کیږي، عالم او پوه انسانان خو لا پر ځای پریږده، د ساده انسان څخه هم ډیر ساده انسان، حیوان، الوتونکي، خزندې او نور مخلوقات د خپلو خپلو مقدراتو او خدایي قضاء د قوانینو سره سم پرته له سر غړونې ژوند او ګذاره کوي. همدغه پخواني انسانانو چې لا د علم او تخنیکي پرمختیاوو ابتدایي څرک او کوم وسایل هم نه په سترګو کیدل، دوی د عادي او فوق العاده خلقتونو ترمنځ تباین او تمیز ته قایل وو. د هغوی په اړه یې همغسې چې لازم وو قضاوت کاوه. کله یې چې لمر او اور د یخنۍ په وخت کې ډېر تودې کړې او یا چې د باران اوبو تنده ورماته کړه نو یې د مهربانه خدایانو په حیث ومنل او که به یې د دغه ډول نورو منابعو څخه ضرر، قهر او غضب لیده، نو به یې د جبار، قهار او دې ته ورته نومونو سره پیژندل. دغه قضاوتونه او څیړنې په مجموع کې د عادي بې سواده انسانانو له خوا پیل شویدي، ځکه چې په هغه وختونو کې نه تعلیمي مؤسسو وجود درلود او نه سیستماتیک تعلیمي نصاب، پروګرام او درسي موادو. پدې باره کې اضافي بحثونه اصلاً ګنجایش نلري. دې کې شک نشته چې خدای څوک نه شي لیدلي. د لوی ذات، لوی خالق او صانع، لوی حقیقت او د لوي علم څښتن په حیث تري څوک څه ډول انکار کولي شي. د خدای دین، د خدای لار او شریعت فردي او اجتماعي ضرورت دي. د خدای حکم د خدای د لوي علم، لوي قانونمندۍ او لوي منطق له مخې د جهان د معرفت، حفاظت او

متعادلي، متوازني استفادي په معنا دي کوم یو چې زمونږ د ژوند حاد ترینو مجبوریتونو او ضرورتونو ته خورا منطقي ځوابونه واي. هر څوک به هرڅه غواړي ووائي. د علم، قانونمندۍ او منطق په مقابل کې عبث خبري ګنجایش نلري. خدای مونږ د خدای د خارق العاده خلقتونو له مخې پیژندلي او باور پري لرلي شو. د خدای مقضي الامر اراده زمونږ په تارو پود کي اښل شوي او د خدای د لوي علم لویه قانونمندي، زمونږ د شاوخوا خلقتونو قانونمند بنیاد تشکیلوي. هغه څوک چې د خدای څخه منکریږي د دغه واقعیتونو او قانونمندۍ څخه څه ډول کولي شي منکر شي، کوم یو چې زمونږ د ضرورتونو او مجبوریتونو زیرمې او یوائیني حقیقتونه او واقعیتونه ګڼل کیږي.

پورته مونږ وویل د هر مادي واحد وجدي حالت که شعوري دي یا لاشعوري، دوامداره تغیر کې دي. شعور او لاشعور په هره پدیده او خلقت کې په اصطلاح دوه متضاد دیالکتیکي اړخونه تشکیلوي خو په حقیقت کې د انسان د اُرګانیزم د مختلفو پروسو تسلسل دي چې ذاتي تو پیر په کې نه شي لیدل کیدلي او په نتیجه کې د شعور او لا شعور واحد ذاتي حقیقت یعنې د شپږم حس د ایجاد علت و معلول او یا په بل عبارت د خالق او مخلوق د مقضي او مقدرو ارادو رابطه ټینګیږي، همدلته د خدای د خلف انسان د مناسبت او ارتباط د راز غوټه د خدای د مقضي ارادي له مخې د خپل خالق د ذاتي موجودیت سره تړل کیږي، په همدې زماني تاریخي مقطع کې د فلسفي د عمرونو عظیمه لاینحله معما د حل لار پیدا کوي او د خود ساخته او خود بافته تخیلي او تصوري بې بنیاده تیوریوؤ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلسله د ابد لپاره شلیږي . ډاکتر صاحب شاولي د شپږم حس په باره کي پخوانیو نظریا تو ته داسي اشاره کوي: « شپږم حس په پارا سایکو لوژي (parapsychology) پوري اړه لري . پارا سا یکولوژي هغه موضوعات مطالعه کوي چي نني ساینس د هغي د توضیح څخه عاجز دي . پورتني موضوعات تیلي پاتي (Telepathy) غیب ګویي (Clairvoyan) مستقیم درک (Intuition) او نور خارق العاده حوادث دي.

په فیزیولوژي کي یو قانون دي چي د انسان په جسم کي هر عمل د یوه ساختمان یا اناتو میک جوړښت پواسطه سرته رسیږي . تر اوسه پوري د انسان په مغز کي داسي ساختمان ندي کشف شوي چي د هغي په تخریب سره شپږم حس له منځه ولاړ شي. لکه د سترګو په تخریب سره چي بینایي له منځه ځي» . پدي باره کي د شپږم حس په فورمولبندی کي فکر کوم په کافي اندازه وضاحت شوي دي. هلته ما اشاره کړي چي شعوري او لاشعوري پروسي د انسان په وجود کي واحد تسلسلونه جوړوي او په خپل منځ کي ذاتي فرق سره نلري . د مثال په ډول مونږ د سرو او بنفش شعاعاتو تر منځ رنګونه او یا په بل عبارت هغه شعاعات چي د څپي « موج » اوږود والي یي د هغي تر منځ وي لیدلي شو یعني زمونږ په شعور ي طیف کي راځي. د هغي دواړو خواوي زمونږ د شعوري طیف څخه خارج واقع دي .خو په حقیقت کي د هغي دواړو خواوؤ ته په کم تفاوت یو شان امواج دي او هیڅ ذاتي توپیر سره نلري.په همدي علت مونږ لاشعورته تحت الشعور او فوق الشعور هم ویلي شو . نپوهیږم ولي تر اوسه پوري ساینس پوهان دغه موضوع ته نه دي متوجه شوي. او نه یواځي په فلسفي بلکه ټولو علمي مسایلو کي یي

ستر مشکلات او لا ینحله معما ګاني رامنځته کړیدي. څرنګه چي لا شعوري پروسي او د شپږم حس تأثرات د ټولو مادي موجوداتو د پاره عمومیت لري او د یوه اُرګان پوري مقید نه ګڼل کیږي نو ځکه د کوم اُرګان د فعالیت څخه په ولیدلو دغه حس هم له منځه نه ځی.

که مونږ د ایکس « X » شعاع ،الکترو مقناطیسي امواج او یا نور ذرات او شعاعات چي انساني حواس ئي د احساس او ادراک څخه عاجز دي او یا که داسي تأثرات چي انسان ئي په احساس قادر دي په نظر کي نیسو په حقیقت کي یو شان شعوري او لاشعوري سیستمونه متأثر کوي. یواځي په دومره تفاوت سره چي په یوه حالت کي ئي زمونږ حواس احساسوي او په دوهم حالت کي ئی زمونږ حواس نه احساسوي . پرته له دي د حادثي په ماهیت کي اضافه له دي بل کوم تفاوت نه لیدل کیږي او دغه تأثرات د نوموړو پروسو ټوله ساحه متأثره کوي او په عکس العمل کي به ئي هم تفاوت همدومره وي چي په یوه حالت کي شعوري او په دوهم حالت کي لا شعوري اوسي. د شعور او لاشعور تر منځ دیالکتیکي ارتباط موجود او بعدي پروسه لکه څرنګه چي د مخه توضیح شوه دوام پیداکوي. په مادي قانونمندیو چي څوک پوهیږي ،ورته پوره معلومه ده چي دغه تغیرات د کوچنیو ذراتو او انرژي د کمي او کیفي تغیر پرته منځته نشي راتلاي او د انرژي او ذراتو د کمي او کیفي تغیراتو سره د اطلاعاتو او معلوماتو مبادله حتمي ده. څرنګه چي تغیرات یواځي په قانونمند شکل سره صورت نیسي د شعور او لاشعور د دیالکتیک په نتیجه کي د اطلاعاتو مبادله یا د شپږم حس منځته راتلل هم قانونمنده بڼه لري او د سنجش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور ګنل کیږي .

د اسي معلومیږي چي د شعور او لاشعور دیالکتیک په حقیقت کي په هر مادي واحد ، هره پدیده او هر خلقت کي ، دقضاء او قدر ،جبر او اختیار او دیترمینیزم او اندیترمینیزم دخدائ عام قانون له مخي دخداي او انسان ،خداي او نورو خلقتونو د مقضي او مقدرو ارادو ژوندي تمثیل ګڼل کیدي شي . فکر کوم چي سر کشه او باغي بندګان به پدي دنیا کي د خپلو سرکشیو او بغاوتونو جزا او نیکان به دنیکیو احسان دخداي دمقضي ارادي او د همدغه عام قانون دمقد راتو له مخي متقبل کیږي. پخپله دخداي دمقضي ارادي له مخي هر حکم چي صادریږي او هر مادي واحد په لاشعوري شکل متقبل کیږي پخپله دنیکۍ او بدۍ دجزاء په معنا دي. دالقاء ،الهام او وحي امکانات هم دهمدغه قانون ، د همدغه دشعور او لاشعور ددیالکتیک دلاري ممکن ګڼل کیږي. البته د خداي دمقضي ارادي دتعمیل په خاطر په نورو مواردو کي نوري لاري چاري او قانونمند امکانات وجود لري. غواړم یو ځل بیا تاکیدا ًووایم چي خداي پدي جهان کي دانسان دپاره ټول قانونمند امکانات برابر او انسان ئې پري مقدر او مکلف ګرځولي دي ،نو ځکه خو به انسان دبغاوت او سرکشۍ په صورت کي مقصر ګڼل کیږي. که چیري دا جهان قانونمند پیدا نه وي نو به انسان هم مقصر نه ګڼل کیدي او پخپله بي قانوني به دهغه دپاره دبرئت لوي دلیل ګرځیدلي.

د پورتنۍ نه چندان اوږدي توضیح په ترڅ کي مونږ دي نتیجي ته رسیږو چي شعور او لاشعور دقضا ًاو قدر د عام قانون څخه منتج وجدي حالت او محصلي په توګه ددي لوي

جهاپه ختـه کي ذره په ذره اښل شوي دیالکتیکي تقابل جوړوي او په کل کي دنظام دپایښت ،تحول او تکامل سبب ګرځي.

د شپږم حس په موضوع کي د اطلاعاتو او معلوماتو تأخیر او تقدم د ارزوني وړ او چي څه ډول دا پیښیږي یو لنډ مکث کول به پري دګټي څخه خالي نه وي. د طبیعي علومو او ساینس دقانونمندیو له مخي پدي پوهیدلي شو چي ددي جهان د لوي نظام دډیري کوچنۍ ذري تر کچي پوري لاعلي التعین په تصادفي ډول تغیر دمحل او حرکت نشي کولي. هر څه د معیني قانونمندۍ له مخي په قانونمند شکل سره پیښیږي او تر شا دپلټني او څیړني په خاطر ځانګړي مشخصي نښي نشاني پریږدي. ددغه حرکتونو تنوع ،ارګانیک ترکیب او تناسب ددي لوي جهان مادي موجودیت ،رنګونه ، خوندونه ،روښني، تاریکي ،حرارت ،برودت ،انرژیتیکي پوتنسیال ، غذائي زیرمي اود ټولو نورو پدیدو او خلقتونو مادي زیربناً جوړوي .لوي خداي دخپل لوي علم دعامي قانونمندۍ له مخي دلوي جهان مادي موجودیت ، حرکت او ابدیت یو تر بله سره لازمي ابدي علت او معلول،قایم بالذات او خلل ناپذیر ګرځولي دي .

محترم ډاکتر صاحب واي چي «د اسلام دعقیدي په اساس یوائي خداي ابدي قایم با الذات دي نور ټول د خداي په اراده فنا منونکي دي » . دا خبره سمه ده . خو که مونږ په مستقیم ډول خداي ته د علت او معلول نسبت وکړو او پخپله ئي د عالم الاسباب دکون و فساد په پروسه کي شامل وبولو ، خداي به پخپله معرض د علت واقع شي ، او خداي د علت ومعلول څخه بي نیازه ذات دي او په عالم الاسباب کي ئي ټول خلقتونه دمقدراتو په کچه مختار او په قانونمند شکل قایم باالذات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرځولي دي . والله اعلم . دداسي يوه خود کفاء او خود بقاء نظام موجوديت پرته دکامل او مقتدر خالق او صانع څخه ممکن او متصور نشي ګڼل کيدلي او يواځي دخداي ، د خداي دلوي علم او لوي جهان متقابل استلزامي موجوديت يو تربله سره متقابلاً دکمال اوجلال مظهر ګرځيدلي شي . دلوي خداي او لوي جهان دمتقابل مستلزم ابدي نظام بقاء يواځي د خداي د لوي علم دقضاءاو قدر د لوي قانونمندۍ په بناء جوړيدلي شي .پدي توګه دلوي خداي دلوي علم له مخي دلوي جهان موجوديت يو تربله متقابل دري ګوني لازمي شرط ګڼل کيږي او يو له بل څخه پرته ئی اصلاً موجوديت ،مظاهر او معرفت متصور ندي او يواځي په کل کي يو تربله متمماً ،مکملاً او مستلزماً قابل دنسبي شناخت ، افادي اومعرفت ګرځی. په عالم الاسباب کي د موجوده شرايطو له مخي انسان يواځي همدغه ډول قضاوت کولي شي .ددي څخه پورته يواځي خداي ښه پوهيږي او بس. سره ددي چي دخداي او انسان تر منځ مستقيمه شعوري رابطه وجود نلري اود معرفت څخه ئی عاجز دي خو دشعور او لا شعور ديالکتيک او وجدي حالت دخداي دلوي علم دلوي قانونمندۍ له مخي ددغه نسبي معرفت زيربناء جوړوي. دغه زير بناء په حقيقت کي دانسان دپاره مسخر او مقدر مادي موجوديت دي. په هغي کي مادي قانونمندي موجوده ده . د شعوري قانونمندۍ سره په ارتباط کي ده. که چيري دغه مناسبات دانسان دپاره په ګويا ژبه ترجمه شي ،لکه چي ډير له دغو منا سبتونو څخه ترجمه شوي هم دي. لکه ځيني متماتيکي ،فزيکي ، هندسي قوانين چي په ګرافيکي ژبو خبري کوي او مونږ په هغي پوهيږو .

ډاکتران ډير ښه پوهيږي ،خو مونږ هم د بيولوژي څخه پدي پوهيږو چي دانسان په وجود کي بي شميره وړي او غټي غُدي موجودي دي چي په لاشعوري ډول دانسان دوجود نظام دخارجي او داخلي عوارضو ،حوادثو او امراضو په مقابل کي دفاع کوي.پدي پروسو کي دخداي اراده لومړي په مادي پروسوکي انعکاس پيداکوي او بيا دهغه پروسو سره په ديالکتيکي تقابل کي واقع کيږي چي دانسان دپاره قابل داحساس او قابل ددرک دي او يو مشترک وجدي حالت رامنځته کوي. نوموړي وجدي حالت معمولاً دطبي الاتو په ذريعه په ګرافيکي ، عددي او يا نورو شکلونو سره افاده او ډاکتران پري بلا شکه پوهيږي.دډاکترانو پرته عادي خلک هم نن پدي خبره پوهيږي چي پانقراس په وينه کي شکره تنظيموي. کله چي شکره په وينه کي زياتيږي ،پانقراس انسولين توليدوي او د شکري اندازه په وينه کي کميږي او نورمال حالت غوره کوي.برخلاف ،کله چي شکره په وجود کي کميږي پانقراس ګلو کاګون توليدوي اوداركانيزم فعاليت داډول تنظيموي چي د شکري اندازه په وينه کي لوړه شي . د عينيت په فلسفه کي مونږ داموضوع وڅيړله چي پوهانو ،په هغه جمله کي ماترياليستانو هم ، څه ډول په غلطۍ سره په شعور او ادراک باندي د احساس بدليدو ته دمادي له منځه تګ په سترګه کتل .حال داچي ټولو د انرژي د تحفظ په قانون او د مادي دبقاء په قانون باندي پوره عقيده درلودله. او همدلته يوه ستره نه جبرانيدونکي عظيمه اشتباه او بلکه ګناه رامنځته اوټولو فلسفي عقايدو او نظرياتو خاوندان په مختلفو لارو روان او په نتيجه کي مختلف اوکاملاً متضاد فلسفي مجموع الجزائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړ. په دغه قضيه کي د انسان او دهغه داحساس او ناقص شعور او عقل يعني دنسبي ماديت او معنويت مسئله مطرح بحث وه او بيا هم قضئي ناقصه او ناسمه پايله او پريکړه درلوده،دشعور او لا شعور په ديالکتيک کي دمطلق ماديت او معنويت او يا په بل عبارت دمطلق شعور او نسبي شعور ، چي دا هر يو په حقيقت کي نسبي مفاهيم دي ، قضيه مطرح بحث ګڼل کيږي. که په پخوانۍ قضيه کي دمادي او شعورتر منځ د پل جوړيدل هدف وؤ په دوهمه قضيه کي منظور دمطلق شعور او انساني نسبي شعور تر منځ دپله تړل په کار دي (دمتماتيکيaxioma ــ تعارفاتو له مخي دا منل شوي چي که چيري يو مطلق او يا لايتناهي کميت ياعدد په کوم عدد تقسيم او يا تري کوم عدد کم شي بيا هم هغه مطلق او لايتناهي پاتي کيږي) . دمخه مونږ ويلي وو چي خداي په کل او جز کي واحد دي ،خلقت او پديده نده ،انسان ئى دمعرفت او توصيف څخه دهميش دپاره عاجز دي .دهر هغه څه په معرفت او توصيف چي انساس قادر شو ، خداي نشي ګڼل کيدلي. نو ځکه په دوهمه قضيه کي دشعور او لاشعور تر منځ د پله په تيريدو سره انسان دعالم خلف په حيث يوائي دخداي په علم معرفت پيدا کولي شي نه دهغه په ذات او په صفاتو. ځکه دشعور اولاشعور رابطه دمستقيمي نظاري او تجربي حسي ــ ادراکي پروسو دکچي څخه په ډيره لوړه سطحه مناسبات ،اړيکي او تعاملات ګڼل کيږي.

دغه ډول مناسباتً موجود دي اود شعو او لا شعور د ديالکتيک په پروسه کي چي د انسان پاره دخداي اراده په مقدرو شعوري پروسو بدليږي او مونږ عملاً دخداي د مقضي

ارادي د بالوسيله امکان دلاري د خداي د علم څخه مستفيد کيږو او يوائي دهمدغه رابطي له مخي انسان دخداي د عالم خلف په حيث ګڼل کيدلي شي . ددغه رابطي له لاري زمونږ په شعوري سيستم او ذهني ختمه کي دخداي د مقضي ارادي له مخي مادي شعوري پروسي او تحرکات ايجاديږي چي په طبي مدرنه وسايلو او الاتو کي دارقامو ،ګرافيکونو او نورو فاکتورونو په څير داسي انعکاس پيداکوي چي مسلکي کسان پرته له ترجمانۍ څخه هم پري پوهيږي. په همدي خاطر مونږ په جرئت سره ويلاي شو چي دشعور او لاشعور دديالکتيک په پروسه کي مونږ دخداي په علم دشپږم حس ،خوب ، الهام ، القاء ، وحي او نورو لارو پرته ددي لاري هم لازمه اګاهي پيداکوؤ . ددغه موضوعاتو په جزئياتو او ميخانيکيت باندي بحث کول مادپاره مشکل او يو ډول ګستاخي هم معلوميږي او يا لا اقل اضافي مطالعه ورته پکار ده ، خو بيا هم زه غواړم په خپله سويه دغه موضوع دهغي دميخانيکيتونو په کچه د بحث ډګر ته پري باسم تر څو مسلکي پوهان دغه موضوع دموجوده علمي ــ تخنيکي امکاناتو له مخي پخپل آند په هر اړخيز ډول وڅيړي او دخداي دارادي په رازونو ځانونه پوه کړي.

دانسان دبدن د متا بوليزم پروسه يوائي دتايرايت د غُدي دفعاليت په صورت کي فعاليت کولي شي. همداسي دتريخي ،جګر ،توري ،او بي شميره ارګانونو او غُدو يوتر بله سره تړلي او مربوط عضوي فعاليتونه ،يا دانسان دبدن دعضويت داندوکرين او ايکسوکرين جمعي مربوط فعاليتونه دخداي د خارق العاده لوي علم له مخي تنظيم او دشعور او لاشعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددیالکتیک ددقیق نظام له مخي فعالیت کوي. دغه لوي او ډیر مغلق نظام بالاخره یوائې هغه وخت فعالیت کولي شي کله چې دهیپوتالاموس hypothalamus غُده چې په مغز کې ده سالم فعالیت وکړي. ددغه غُدې دغفلت په صورت کې یعنې کله چې ځیني اانسانان د خدای د احکامو څخه نافرماني او بغاوت کوي او مسکرات، مخدرات او نور مواد استعمالوي ، ټول ترشحات او انزایمونه په صحیحه توګه نه ترشح کیږي او یا نه توزیع کیږي. بدن د سالم فعالیت څخه پریوځي ،دزیات افراط او تفریط په صورت کې انسان دقضاء دجبر څپیړه په مخ خوري ،په مهلکو مرضونو اخته کیږي ،مور معیوب بچیان زیږوي او نور او نور او ددوذخ عذابونه بلا تشبیه پدي دنیا کېویني. مونږ پدې پوهیږو چې ټول خلقتونه ،عضوي او غیر عضوي جوړښتونه ترکومي کچې دقیق او مغلق دي. دغه حرکتونه په هر صورت کې قانونمند دي . غیر قانونمند تصادفات هم وجود نلري . دغه حرکتونه دخدای دلوي علم دلوئ قانونمندۍ له مخې ، یا په ظاهرکې دمختلفو علومو او متماتیک د قانونمندیو مطابق منځته راتلای شي اوبس. نو ځکه دهمدغه قانونمندیو پواسطه افاده کیدلي هم شي .

تأخیر او تقدم د قضې لکه چې دمخه ورته اشاره وشوه ، هم دقانونمندۍ له مخې پیښیدلي شي . دا ټول حوادث دخدای دلوي علم ددقت په کچه منځته راځي. که داسې نه وي دانظام به تر اوسه نه وي پاتي. همدا سبب دي چې مونږ باید په خدای او دخدای په علم ایمان ولرو . ددغه خلقتونو د جوړښت په سرشت کې ټول معادلاتي حالتونه په ټولو مغلق ترینو اشکالو او ارګانیک تعاملي شکلي جزئیاتو سره ، د ۲+۲ څخه نیولي تر

انتګرال ، دیفرنسیال ،سینوسو ئید ، پارابولیک ، هایپر بولیک ، کیمیاوي ویلانسي قوانین ،بیولوژیکي اونور او نورو علومو دقوانینو دجزئیاتو تر کچې اښل شویدي. یعنې قانونمندي په ټول تار وپود پدې لوي جهان کې دخدای دلوي علم او مقضي ارادي له مخې موجوده اوبرقراره ده اوانسانان ئې دهغې په شناخت او معرفت مقدر او مکلف ګرځولي دي. پدې علومو کې دغه ټول حالتونه ،په هغه جمله کې دتأخیر او سبقت مسًله او داسې نور ممکن او په لازم وخت کې تحقق پیداکوي . همدا سبب دي چې ځیني وخت دشپږم حس او یا نورو پروسو دلاري مونږ دیوې حادثې دپیښیدو دمخه په هغې اګاهي پیداکوؤ. که مونږ وغواړو په یوه سیستم کې یو حکم ، یوه اګاهي ، یو حالت او اداره رامنځته کړو د همدغه قوانینو په معرفت او شناخت دغه عمل سرته رسولي شو . مونږ کولي شو دهر مادي واحد دوجدي حالت دافادي معادله ولیکو . که چیري مونږ ددغه معادلې دلمړۍ او یا ددوهمې درجې مشتق له مخې یو اتومات جوړ او په دغه سیستم کې ئې نصب کړو ،کیدلې شي په لازم تقدم سره عمل وکړي ، دمتصورو پیښو څخه لازمه اګاهي پیداکړو ، دوقوع څخه ئې جلوګیري او یا مرسته ورسره وکړو . مونږ دغه کار دموجوده علمي ـ تخنیکي امکاناتو څخه داستفادې په کچه سرته رسوؤ ، خود خدای جلا جلاله د لوي علم او مقضي ارادي له مخې په څه خارق العاده عظمت او ظرافت چې هیڅ تصور ئې ممکن نه دي ،سرته رسیږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي او غير اسلامي فلسفي !

په پرنسيب او ماهيت کې زه هيڅ ډول فلسفي ويش ته نه قايل يم ،نه پري باور لرم ،نه د فلسفي مجموع الجزايرو دموجوديت لپاره کوم دليل وجود لري او نه د قانونمند تداخل پرته پروسې ،تعاملات او علوم په ځانګړي ډول په دې جهان کې چيرې ووجود لرلې شي. ځکه چې جهان ،نظام او قانونمندي په کل کې واحده ده او دواحدې فلسفي دعامي قانومندۍ پواسطه افاده کيږي . ځيني کسان هڅه کوي فلسفي قانونمندي په اصطلاح د ساده ميخانيکيتونو او ځانګړو حوادثو دقانونمنديو پواسطه افاده او په اصطلاح ساده او عام فهمه کړي. ساده ميخانيکيتونه او دحواسو لوبي ددي په عوض چې فلسفه ساده کړي هغه په سفسطه اود لاري د سر په بحثونو بدلوي. دمخه مونږ وويل چې دا ټول ژور علمي او فلسفي بحثونه ډير ساده لوحانه او عاميانه پيل شويدي ، ځينو ددغه بحثونو څخه له نيکه مرغه د وخت په تيريدو سره خپل علمي ماهيت بدل کړې ، خو په ځيني د هغو کې پرته له ظاهري بڼې بل هيڅ ډول بدلون نه دې رامنځته شوې.فيثاغورث د ميلاد څخه ۶۰۰ کاله پخوا ويلي وو چې « عدد اصل دټول جهان دې» او

اکثره مسايل او حتا ټولنيز قضايا يي د اعدادو د ځانګړو ارقامو پواسطه افاده کول او ځيني کسان ترنن ورځې پورې هم په هغې باور لري. (تاريخ فلسفه در جهان اسلام) د « حنا فاخوري او خليل جر ليکنه ،د عبد المحمد آيتي ژباړه ، ۳۳ مخ »حال دا چې متماتيکي ارقام او اعداد ، خو لا څه چې ،متماتيکي فورمولبندۍ يوائې هغه وخت قانونمندي، افاده کولې شي ،کله چې هغه په فزيکي ، کيمياوي ، بيولوژيکي ،فيزيولوژيکي او نورو ميخانيکيتونو کې په حرکت راشي. په غير صورت کې متماتيکي ارقام ، اعداد او فورمول بندۍ د هيڅ ډول قانونمندۍ د افادې جوګه نه دي. ارسطوهم دعامو قوانينو ،مفاهيمو او کل په عوض د اجزاوؤ او حسي پديدو له لارې فلسفه قابل د افادي ، تحليل او فهم ګڼله . حال دا چې شعوري تعقلي پروسه د ساده حسي ميخانيکيتونو په بنياد رامنځته او په ذهني خته کې د تعاملاتو په ترڅ کې د شعور ،تعقل او ادراک مختلف ماهيتونه او بڼې غوره کوي. همدا سې ، کومه ارزونه او تعريف چې ارسطو د شکل او صورت څخه دجسم دداخلي اتمي او ماليکولي جوړښت پرځاى ،په غلطه ، دهغه خارجي جوړښت منلې وو ، تر اوسه پوري په فلسفه کي په خپل ځاى پاتي دې. دکارت هم چې د ببځايه خوشباورۍ له مخې په متماتيک او خپله تحليلي هندسه خارق العاده باور پيدا کړې وو ، هڅه يي کوله د ټولو علومو مادي او ماهيوي ارزشونه له منځه يوسي او ټول علوم په ايدياليستي بڼه او ماهيت د مادي ارزش څخه خالي او بې محتوا کړي او د تحليلي هندسې د متماتيکي قوانينو پواسطه افاده او عملي کړي. حال دا چې د ټولو علومو عملي او نظري ارزشونه يوائې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي کمي او کیفي ارزښونو پواسطه د مقایسې او ارزونې وړدي. ماؤ دزي دون هم په خپلو فلسفي اثارو کي همیشه هڅه کړي چې د ساده میخانیکیتونو ، ځانګړو ورزنیو عملي حوادثو قوانینو په ذریعه فلسفه ساده او عام فهمه کړي .لیکن د دغه ډول غیر قانونمند استقرائي او قیاسي تخیلي لوبو او د ساده مفاهیمو په ځغلنده حرکتونو کي فلسفه معمولاً له خپلې لارې بې لارې کیږي او د دي په عوض چې ساده شي فهم یې د دغه بې شمیره پدیدو څخه د نتیجګیرۍ په پروسه کې مشکلیږي .پورتني مثالونه مونږ په دې باوري کوي چې د دغه ډول فلسفي نا سالمو ، نیمګړو او حتا غلطو فکري تراوشونو رښې د فلسفي طرز تفکر او شعور پر هنداره ډیري پاتې دي او اکثره د دغه کاذبو ، په اصطلاح علمي ، مفاهیمو ، قوانینو او تیوریو ، د خپل علمي ارزش په څنګ کې مذهبي تقدس هم پیدا کړې او سرغړونه یا په مقابل کې یې څه ویل هر څوک د مذهب څخه د سرغړونې په تور محکومیدلې شي. مونږ په دې باوریو چې دین او علم یو شان د خدای د لوی علم په مرسته د خدای ، د خدای د لوی جهان او ټولو خلقتونو معرفت او د بشر په ګټه سالمې ، بې غرضانه او منصفانه استفادې ته ویل کیږي. راتلونکو ځوانو نسلونو ته پکار دي چې خپل د دغه رسالت درک او د خپلو علمي استعدادونو ،علمي ـ تخنیکي پرمختیاوو او مدرنه وسایلو او امکاناتو په مرسته ټولې رښې د خپل شعور او ذهن له هندارې څخه پاکې او د رښتیني علم د مستقیمې لارې رښتیني لارویان وګرځي.

البته د موضوع د پوهاوي د اسانتیا او تفکیک په خاطر کیدلي شي د متودولوژیک روش په حیث ،موضوعاتي

او یا بل هرډول ویش چې په هیڅ صورت به د بنیادي ماهیوي تباین په معنا نه وي ، رامنځته شي. پورتنۍ موضوع ما پدي خاطر عنوان کړي چې په فلسفي نظام کي بې مورده فلسفي ملوک الطوائفي د سترو اشتباهاتو او ابهاماتو باعث شوي او فلسفي علمي فضاء ئې تتته او خړه پړه کړي ، باید چې لازم وضاحتونه رامنځته او د شکونو فضاء رڼه شي .

زما د پورتني تذکر سره چې ، واقعاً په پخوانیو نظریاتو ،عقایدو ،انساني تخیلي او تصوري مذهبي او علمي لیوالتیا او انګیرنو ، تیوریو ، قوانینو او حتا علومو باندې د ځانګړو بشري ذهنیګرانه تأثیراتو او تأثراتو رښې او سیورې پروت وو او په خپل نوبت د بې شمیره کذبي او تحریفي تیوریو ،عقایدو ،ادیانو ،مذاهبو او مجازي خدایانو سبب ګرځیدلي دي.یواځې د اسلام د اکمل دین په ظهور سره په بشري ژوند کي ستر علمي ،اجتماعي ،مذهبي ،سیاسي ، اقتصادي او عقیدوي بې ساري او بې بدیله ژور کمي او کیفي انقلابي هر اړخیز بدلون رامنځته او د ټولو مسایلو او حوادثو سره د واقعیتونو له مخې علمي ،منصفانه او عادلانه کره وړه پېل شول . د دې لوی جهان د لوی قانونمند نظام ،د هغې قانونمند پیدایښت ،پایښت ،پایداري ، او قانونمند لحظوي بدلون او تکامل پخپله د هغې د علمي قانونمند موجودیت مشهود ثبوت او دلیل ګڼل کیږي.د دې خبرې یو بل انکار نه منونکې اعجاز او معرف ثبوت او دلیل دا دې ، چې د دغه هر اړخیز کمي او کیفي علمي بدلون او ستر معجزارزښونه د یوه معلوم الحال امي انسان په وجود کي تحقق پیدا کړ او د هیچا د پاره د شک او پوښتني دلیل په لاس نه شو ورتلاي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څوک په هر موقف او موضع کې چې وو هک پک پاتې شول. دجهان ، دین ،مذهب او خدایانو په باره کې زاړه طلسمات رنګ او دژوند دټولو شئونو سره علمي کره وره پیل او یوائې علم دجهان او ټولو خلقتونو دپیدایش ،بقاء،تعادل ،توازن ،تحول او تکامل معیار او محک ومنل شو . علم همیشه هغه منطق ،هغه دلیل او هغه وسیله ده چې یوائې په منلو یې هرسړي مجبور ګڼل کیږي او په مقابل کې یې دبرهان اودعوي داقامی امکان هیچا لپاره وجود نلري. یوائې داسلام دین ،داسلام برنامه ،داسلام اصول او مناسبات دي چې دلومړۍ کلمي ،لومړۍ جملي اولومړي بیان څخه یوه امي انسان ته داقرء په حکم سره دقرئت ،لوح ،قلم ،کتاب ،علم او دیته ورته عباراتو په تکرار تأکید کیږي ،ټولو تبعیضونو ته دپای ټکي ږدي ، بشریت دپاره دعادلانه ذات البیني مناسباتو او سولیز ګډ ژوند ابدي برنامه او شرایط وړاندي کوي او دبشري ژوند دټولو اړخونو ،طبیعي او شعوري ټولو پدیدو سره په حقیقت کې واقعي علمي کره وره پیل او لوي واحد خدای ،لوي واحد علم او لوي واحد جهان یوتربله لازم وملزوم ابدي قائم باالذات حقیقت او نه شلیدونکي بالذاةِ قانونمند واقعیت جوړوي او دخدای دمقضي الامر ارادي له مخې علم ،دین ،فلسفه ،واقعیتونه او عملي ژوند په یوه محور او پایداره بناء باندي اتکاء پیداکوي. که ارشمیدس ویلي وؤ چې «ماته د اتکاء نقطه راکړۍ زه دانړۍ په بل مخ اړوم» نوموړي نقطه چې ټولي واهي تخیلي تیورۍ ،عقاید ،نظریات او بې بنیاده وابستګۍ او تړونونه رنګوي او هرڅه دپاره عیني واقعي بنیاد او اتکاء پیداکوي او دهر ډول شک او شبهې امکان له منځه

وړي ،یوائې هغه حقایق دي چې داسلام دظهور او اسلامي هر اړخیز انقلاب په نتیجه کې شرف دمعرفت پیداکوي. هو !دلوي خدای دلوي علم له مخې همزمان ،هم مکان ،متحول ،ستاتیک دینامیک قانونمند جهان پیداکول او په دغه لوي عظمت سره دغه لویه سراسري ابدي قانونمندي دیوه امي انسان په ژبه ، نه د یوه کتاب په شکل چې دکوم سفر څخه یې له ځانه سره راوړې اوسي بلکه ددرویشت کلن عملي روزمره ژوند په اوږدو کې پداسي عباراتو افاده کیدل چې د ادبیاتو ،شکل او محتواله مخې یې ساري وجود نه درلوداو لو ی اعجاز ګڼل کیږي.حتماً هم هغه وخت ،هم نن اوهم په راتلونکي او ترابده پوري قابل قبول او بلا شکه حقیقت او واقعیت په حیث منل په کار دي. د خدای ټول خلقتونه اعجاز دي خو تر ټولو لوی اعجاز علم دي. زما په عقیده انسان لپاره دژوند دهدف ،با شعوره کار او عمل ، ډاډ من سرنوشت ، عقیدي ،دخیر ښیګڼې ټولنیزو ارزوګانو او دیته ورته نورو انساني مسئولیتونو لپاره بله ډاډمنه تکیه ګاه وجود نلري . یوائې دعلم له مخې خدای انسان خپل خلیفه وټاکه ،دا جهان دخدای دعلم له مخې قانون مند پیدادې ، ددي جهان او نظام بقاء ، معرفت ، حفاظت تحول او تکامل یوائې دعلمي کړو وړو له مخې ممکن دي .

داسلام دمخه چې په هر قوم ،قبیله اومحل کې ځانګړو ادیانو او مجازي خدایانو وجود درلود او اکثر خدایان به یا محلي واکداران او یا پخپله د بندګانو په لاس او فکر جوړ مخلوق ګڼل کیدل او په ځیني مواردو کې به دخدایانو تعداد دبنده ګانوله تعداد څخه هم زیات وؤ او دواحد خدای ،واحد علم او واحد جهان دمفکوري او مقولي سره یې هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون نه درلود او دیوه ساده منطق لرونکي انسان پرې باور نه شو کولی، نو ځکه بې بنیاده او مجازي خدایان او ادیان هم نور دچا دپاره دمنلو وړ نه وؤ او خود منسوخ او پر ځای یې د اسلام مبین دین دټول بشریت لپاره سراسري واحد ابدي دین په حیث ومنل شو. فلسفې او دین واحد علمي مفهوم، مضمون او رسالت پیدا کړ او په حقه سره، لکه چې پورته اشاره وشوه په ټولو ساحو کې بنیادي علمي انقلاب رامنځته شو.

ددغه انقلاب اساسي مفاهیم څه ډول ارزیابي کیدلی شي ؟

۱ــ هغسې چې د اسلام په دین کې د وحدانیت مسئله په قاطعیت سره مطرح شوي ، په بل هیڅ دین او علمي تیوری کي نه وه مطرح شوي. حتي په مسیحیت کې دوحدانیت مسئله د خدای، دخدای ځوی او مقدس روح « اب ، ابن او روح القدس » دتثلیث په دري ګوني اقنوم ولاړه ده .

۲ــ دخدای وحدانیت دخدای د علم په بناء د « کن فیکون » د مقضي حکم په صدور د خدای د واحد لوي جهان دپیدایش مستلزم وګڼل شو او د علمي مقدراتو له مخې انسان دخدای دعاقل او عالم خلف په حیث په قانونمند ډول دجهان په معرفت مأمور وګرځیده او د جهان وجود، تحول او بقاء یوائې دعلم په بناء مقیده شوه او دا همغه داتکاء نقطه ده چې دمخه تردي یې دبشر دپاره شرف دمعرفت نه درلود .

۳ــ د « کن فیکون » دحکم په صدور او دعلم په بناء دجهان پیدایش، تحول او بقاء قیدیت او دهغې دتیر، حال او راتلونکي دڅیړلو امکان ، دخدای دعلم او فلسفې اساسي مسئلې او موضوع ته په قاطعیت سره ځواب وواېه او په فلسفه کې یې بې مورده خیالبافیو، تصوراتو، اوهامو، سفسطو او

نورو ټولو انحرافي تیوریګانو ته د پاې ټکي کښیښود. هغه تیوري چې ویل به یې « اغاز و انجام ان کهنه کتاب افتاده است» پوچه او بې معنا وګڼله او دهر چا دپاره یې د « کن فیکون» په حکم او مقوله همدا نن ورځ او دمادي وجد موجوده حالت د کار د پیل په خاطر خورا مناسب زمان او موضوع وګڼل.

۴ــ علم او قانونمندي دجهان دپیدایش، تحول او بقاء د عمده اصل په حیث، دجهان سره دهر ډول کړو وړو طریقه او وسیله وګڼل شول او طبعاً په دغه ډول منظم نظام کې غیر قانونمند کړو وړو ته ځای نشو پاتې کیدلی او ټول روحي ، عصبي او عقلي ناروغان او لیونیان باید په خپلو دتداوي په مرکزونو تقسیم او یا لا اقل نن دغه ضروري عمل انجام شي او نړۍ دهغوی د شر څخه وژغورل شي .

۵ــ په بشري ټولنه کې د اسلام ظهور د انقلاب په واقعي مفهوم سره غیر قابل دتصور هر اړخیزه ژور کمي او کیفي بدلون وؤ او دهري پوښتني ځوابګویه وګڼل کیږي. خدای وجود لري؟ خدای چیري دي؟ دا جهان څه وخت پیدا شوې؟ روح وجود لري؟ د تناسخ مسئله څه ډول ده ؟ روح څه شي دې ؟ روح مقدم دي که ماده ؟ خدای ځوک لیدلی او پیژندلی شي ؟ فلسفه علم دي؟ دفلسفي اساسي مسئله څه ده ؟ دفلسفې موضوع به څه وي ؟ ... دا ډ ول ټولو مسائلو او قضایاوؤته یوائې د اسلامي انقلاب دظهور او اسلامي فلسفي له مخې پخپل وخت مقنع ځواب ویل ممکن دي. دغه ډول ځینو پوښتنو ته د « عینیت فلسفه» کې د اسلامي انقلاب د بنیادي تحولاتو او حقایقو له مخې ځوابونه ویل شوي او ځیني نوروته به ځوان نسل دهمدغه احکامو دلاسته راوړنو په بنیاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوابونه ووای. نن چې جمعي شعور د بلوغ مرحلي ته رسيدلي ، نن چي علم او تخنيک دارګانيک منطقي تحليل په مرحله کي دي او نن چي د دغه او بې شميره نورو پرابلمونو په موجوديت کي نړيوال هغي ته د ځواب له ويلو څخه عاجزدي او غواړي د ځانونو د بقاء او تحکم په خاطر خپل اولسونه دهرډول غفلت او تباهۍ په مرضونو اخته کوي ،فلسفي ته او بالخصوص د اسلام په بناد نوي رامنځته شوي علمي فلسفي ته شديد ضرورت ليدل کيږي ترڅو دغه ټولو پوښتنو ته ځواب ووايي. مونږ غواړو د دغه فلسفي قانونمنديو او دعلومو دچټک پرمختګ په بنياد پوهان ، ځوانان او ټول هيوادوال« **افغان فلسفي څيړنيز مرکز** »جوړولو ته راوبولو او دهر اړخيز خلا قانه هلو ځلو او ابتکاراتو هيله يي وکړو .

په همدې ځای کې يوه ډيره ساده او څرګنده پوښتنه راولاړيږي ،کله چې اسلام د علم په بناء ټول قانونمند جهان او خلقتونه دي ، اسلا م د علم په بناء بشري عادلانه او منصفانه قانون او مناسبات دي ،اسلام د علم په بناء پخپله علم ،فلسفه او قانونمندي ده ، اسلام د علم په بناء دين ،مذهب ،طاعت او عبادت يعني د نظام او ټول بشريت ترقي ،انساني سوليېز ګډ ژوند او ځان او بل يعني د خدای د قانون له مخې د ځان ،ټولني او په کل کې د ټولو خلقتونو عادلانه او منصفانه ساتنه ده او عالم بشريت په دغه مرحله او زمان کي د دي سزاوار او مستحق وؤ ، چې دغه ډول مکمل دين ،قانون او نظام ولري او پکار داوو عالم بشريت دا مشترک مسؤليت ، په مسؤليت سره په غاړه واخلي او منطقي ځواب يي ورته ووايي.ايا دا لازمه وه چې اسلامي پوهان او فيلسوفان د پخوانيو تخيلي ،تحريفي او

حتا کاذبو فلسفو په پله قدم واخلي او د اسلام د حقيقي علمي فلسفې د صراط المستقيم څخه بل خوا مخ واړوي ؟که د مخه تر دي د دي کار د پاره منطقي بنياد وجود نه درلود ،د اسلام په ظهور سره دغه بنياد هم ايجاد شو . بايد د صداقت ،عدالت او علمي مقضي او مقدري قانونمندۍ او ارزشونو په بنياد متقابل مستلزم هم اهنګ عام بشري نظام هر اړخيز سراسري عالمي

علمي منطقي مناسبات برقراره شوي واي . ليکن له بده مرغه نه اسلامي پوهان او فيلسوفان دغه علمي بنيادي بدلونونو ته متوجه او نه د دغه عظيمو علمي ارزشونو په ارزش وپوهيدل او د همغه پخوانيو زړو فلسفو لارويان او تعقيبوونکي پاتې شول او په علمي څيړنو کې هم پخواني زوړ بنياد ،ن پخوانۍ زړه فلسفه او پخواني زاړه مناسبات ترننۍ ورځې پورې لا همغسې زړه په زړه پاتې دي . په پيل کي ځيني مقدماتي بدلونونه رامنځته خو څرنګه چي په پخواني زاړه ترنګړ کي اضافه لدي څه نه ځائيدل او نه زاړه قوتونه نوو بدلونونو ته اماده وؤ ، يښمن هم په کمين کې او ډير هر اړخيز امکانات يي په لاس کې لرل ، نو له همغه ابتدا څخه د فشار ساحه ايجاد او په تنګيدو شوه ، له يوي ورځي څخه بلي ته واقعيتونو ،قانونمنديو او وضعي سياسي اقتصادي بڼه غوره کوله ،کهنه پرست او کانسرواتيف مرتجع قوتونو د لازم پوتنسيا ل په ترلاسه کولو سره نوي بدلونونه پر شا وتمبول او د ټولنيز ژوند په مختلفو اړخونو کي د مختلفو شعارونو د بيرغ لاندي حادترين تضادونه ،مخالفتونه ، مقاومتونه او بيرحمانه تباهۍ دوام درلود او تر نن ورځې پورې لا دوام لري او نړۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندسي تصاعد په سرسام آوره زیاتیدونکي تعجیل سره دتباهۍ ګړنګ په لور کشوي ، ټول نوي قانونمند علمي بنیادونه ،نوې فلسفې او نوې تیورۍ دزړو فلسفو او زړو تیوریو دزړو برستنو لاندي سا خپه پرتي دي او تر څو پوري چې نوې فلسفه دخبیثو قوتونو دباستیل څخه ازاده نشي ،ترڅو چي حقیقت او علم معیار دحقیقت ونه ګرځي او ترڅو چي نړیوال سراسري علمي ،کلتوري پروفسیونالیستي انقلاب بریالې نشي ، نړۍ ته به هیڅوک دقطعي نابودۍ څخه نجات ور نکړې شي .

شاید پوښتنه پیدا شي چي فلسفه دنړۍ دبود و نبود ، دټولنیزژوند مختلفو اړخونو او انساني خیر ښیګڼو پوري څه اړه لري ؟ داجهان قانونمند پیدادي او په قانونمند کړوړو سره یوائي ټاکلي قانو نمند نتایج ترلاسه کیدلې شي او دتحریف او مسخ کیدو امکان په کې کم لیدل کیږي. ځکه خو شیطاني قوتونه هڅه کوي واقعیتونه په خپل واقعي شکل برملا نشي او په خړو اوبو کی ماهیان ونیسي. په همدي خاطر ځینی فاسدې او حریصې کړۍ حتا هڅه کوي دعلمي ـ تخنیکي پرمختګونو مخنیوې وکړي تر څو لاسته راوړني یي یوائي دهغوۍ په کنترول کي پاتي شي. په همدي خاطر د علومو او فلسفې اساسي مسایلو ،موضوعاتي نصاب اومفردات ،دقضایاوؤ او فرضیو طرحي ،دعلومو دمتودولوژۍ او دتحقیقاتي موادو دذاتي اوصافو ، خواصو ،نوع ،کمیت او کیفیت سره تناسب او مطابقت و نلري.

ساینسي علوم مثبت علوم اونتایج یی باید همیشه مشخص او ټاکلي وې.خو دمخه مونږوویل چې ځا نګړي علوم

وجود نه لري او ټولې پروسې او ټول علوم په متداخل انتګریشن او متداخل تعامل کې سره قرار لري ، خو په عملي ژوند کې مونږ دغه د موادو متداخل انتګریشن او متقابل عکس العملونه ،تأثرات او متأثرات په محاسبه کې نه شو راړلې او اکثر وخت ددغه ډول محاسبو ضرورت هم نه لیدل کیږي ،او دا کار دې ته ورته وي لکه څوک چې د ډبرې سکاره د طلا په تله ګرام ګرام وتلي ،نو ځکه خو نتایج هم د واقعیتونو سره سمون نه لري. لیکن په عمل کې ډیر وخت داسي پیښیږي چې عین قضایا مختلف متفاوت نتایج ولري چې علت یي د تیورۍ او علمي ــ تخنیکي انکشافاتو عمدي تحریف او مخنیوي او د جمعي شعوري سطحي ټیټوالي اوسي . دي کې شک نشته چي په عمل کي شاید قضایاوؤاو مسایلو کي سل په سلو کي ډیر ودقیقو نتایجو ته ضرورت نه اوسي او دټاکلو ضریبونو پواسطه نتایج دقناعت وړ وګرځي ،خو په تیوریکي مسایلو کي یوائي سل په سلو کي دقت او صحت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي . ځکه چي په تیو ریکي مسایلو کې که د یوه میکرون په اندازه انحراف را منځته شي ، په عملي ساحه کې کیدلې شي هغه په عظیمه اشتباه او ګناه بدل شي. په نظریاتي قیاسي استقرائی تحلیلونو او نتیجګریو کي هم نظري انحرافات دکوم دقیق علمي روش او پرنسیبونو له مخي نه تعقیبیږي او په سترو اشاباهاتو منتج کیدې شي. په صحي مسایلو کي دفوق العاده دقت سره سره چې چارې سرته رسیږي بیا هم دغه ډول اشتباهات کله چي دلسګونو ،او سلګونو زره انسانانو په تباهۍ تمام شي، وروسته له هغي لازم تدا بیر نیول کیږي.همداسي تیو ریکي انحرافات حتي کیدلې شي په عملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساحه کي د ۱۸۰ درجو مخالف نتايجو سبب هم شي. متماتيک ، فزيک ،کيميا ، بيالوژي ،فزيولوژي او ډير نور چي ساينسي او مثبته علوم ګڼل کيږي ، قوانين يي کاملاً يو تر بله او پخپله د هر علم په ساحه کي سره فرق لري . مثلاً په فزيک کي د مخانيک ، نور ،ذروي ، کوانت ، ګراويتاسيون ، الکترومقناطيسي امواجو ،ساحه ، ذرات ، تشعشعات او نورو ساحو کي قوانين کاملاً يو له بله سره فرق لري .علوم نن ډير تخصصي او په ډيرو کوچنيو څانګو ويشل شويدي . د مخه ما پدي موضوع بحث کړي وؤ چي ځانګړي علوم وجود نلري او اکثره پروسي او علوم په متداخل شکل سره موجود او جريان لري.د علومو په دومره همزمان وسيع او پراخ ديفرنسييشن او تداخل سره نن د هيچا د پاره ممکنه نده خپله ځانګړي علمي لار په مسلسل ډول تعقيب او تري ورکه نشي . يواځې فلسفي علم د خداي د لوي علم يواځيني انساني ذهني خلف علم په حيث دديږ جوګه او ستر رسالت لري ځانګړي علوم د خدای د لوی علم په صراط المستقيم رهنمايي او د ګمرای څخه يي وژغوري . د دغه رسالت ، موقف ، موضعګيري او علمي کيفي ارزش له نيکه مرغه فلسفي د اسلام د ظهور څخه وروسته هغه وخت تر لاسه کړچې دين او علم خپل واقعي علمي ماهيت او محتوا پيدا کړله . پدي توګه يواځي د فلسفي په لمن کي ، يواځي د فلسفي قوانينو او ديالکتيکي هر اړخيز متودولوژيک روش له مخي ممکنه ده ټول علوم په ارګانيک انتګراسيون سره په سراسري کلي منطقي قانونمندۍ واوړي او په زړه پوري علمي سيستم ايجاد او برقرار شي ي . خو له ډيره بده مرغه نه نړيوال د تعصب او تنګنظرۍ له مخي د دغه حقيقت منلو ته حاضر شول

او نه اسلامي محققين او علماء پدي قادر شول چي د اسلامي فلسفي د نوي کيفي علمي ماهيت څخه په استفادي سره زړه فلسفي بناء ړنګه او په نوي علمي بنيا د هغه اباده کړي . بر خلاف هغوی پخپله د زړو فلسفو په زنګ وهلو کړيو او انحرافاتو کي راګير او د اسلامي فلسفي علمي حقايق او ارزشونه يي مکدر کړل . د خدای د ذات او صفاتو په باره کي يي د مشکوکو تعبيرونو ، تفسيرونو او اظهاراتو له مخي اسلامي امت او ټول نړيوال په شک او ترديد کي پري ايستل او پخپله همدوي د خدای د ذات او صفاتو په باره کې تخيلي او تصوري طرحي ، تيوربۍ او نظريي وړاندي کړي. حال دا چي خدای لوی ذات دې ، د انسان په شعوري طيف کې نه ځائيږي او د خدای لوی ذات د انسان د پاره هيڅکله مسخر نشي ګڼل کيدلې او نه د هغه په مقدراتو کې راتلای شي نو ځکه انسان د هميش د پاره د خدای د ذات او صفاتو د معرفت څخه عاجز دې. پدي باره کې تخيلي او تصوري تيوري هيڅ ډول ګنجايش او مورد نشي لرلي او نه بايد څوک دا ډول بي ځايه هڅي وکړي.

زما په عقيده مونږ چي قادر نه يو په عالم الاسباب کي ټول موجوده حقايق عملاً وپيژنو ،څه ډول ممکنه ده خداي د کامل حقيقت په حيث په ټوله معنا او مفهوم وپيژندلې شو ؟ انسان خپل خداي يواځي د خداي د بي ساري خلقتونو له مخي پيژ ندلي شي. د خداي پيژندنه زما په نظر همدومره ضرور ده چي کامل ايمان پري ولرو او زمونږ ټول شکونه په يقين بدل شي ،د خدای د دين د اصولو ،احکامو ،اوامرو اونواهيو په واقعي مفهم ځانونه پوه کړو ، طاعت او عبادت يي وکړو او دا هرڅه د ټول بشريت لپاره يو شان د ښه خدمت په لار کې د هر اړخيزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفادي ورڅو ګرځوو .

تر اوسه پوري چي د پوهانو کوم فلسفي نظريات ما لوستي دي ، ډير نامتو فيلسوفان چي په کومه موضوع يی عقل کار ندي کړي ، ددي په عوض چي په خپله ناپوهۍ اعتراف وکړي ، ځان پوه کړي او وروسته له هغي خپل تحقيق ته دوام ورکړي او دبي منطقه غير علمي استدلال څخه تيرشي بر خلاف په تجاهل العارفانه سفسطو ، مبهمو او مهملو عباراتو ، تيوريو او انحرافاتو شروع کوي او د هغوی دغه کړه وړه پخپله د هغوی د ناپوهۍ او بي منطقۍ عامل ګرځي او په مجموع کي فلسفي بهير نه جبرانيدونکي زيانونه ګالي. د پورتني بحث څخه وروسته په لږ سوچ سره مونږ دي نتيجي ته رسيږو چي د علم ،منطق او خداي لاريوه ده . پکار دادي همدغه لار ونيسو او تر مقصود منزله ځانونه ورسوؤ .

مرګ او ژوند
فنا او بقاء

مرګ او ژوند ، فنا او بقا دواړه غبرګي مقولې او مفاهيم په حقيقت کي يو بل ته ورته معنی لري ، ليکن تر ننني ورځي پوري مرګ او ژوند په خاص ډول يواځي په اصطلاح د ژوندي شيانو لپاره او فنا او بقا لږ څه په عام مفهوم سره د ټولو موجوداتو دپاره استعماليږي ۰

مرګ او ژوند يا فنا او بقا په ټولو پديدو کي د متقابلو متضاد و ديالکتيکي اړخونو په حيث وجود لري ۰ هيڅ مادي واحد او هيڅ کومه پديده د داسي ديالکتيکي تقابل څخه پرته وجود نلري ۰ مرګ او ژوند يا فنا او بقا د ټولو مبارزو اساس او د هر ډول تکامل او تغير محرک او انګيزه ګڼل کيږي . مرګ د نوي ژوند شروع او زيږوونکي او د هر نوي ژوند لارد مرګ په لور ده ۰ هره پديده او هر مادي واحد همزمان او هم مکان د مرګ او ژوند نوزاد په غيږ کي روزی او لويوي او په موازي ډول د داسی متقابل او متضاد جدو جهد په مسير کي واقع دي. هر مادي واحد همزمان د خپلي بقا او فنا په لور حرکت کوي .مرګ سره له دي چي د هري پديدي او هر مادي وا حد ابدي ملګري دي بيا هم نسبي خصلت او ماهيت لري. ژوند د مادي مطلق او ابدي خصلت دي ځکه چي ماده تل ژوندۍ او ابدي ده ۰ مړه ماده وجود نلري او نه به يی ولري شي ۰ ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې ژوندۍ ده. لیکن دا چې د مادې د موجودیت ډولونه یو تر بله سره فرق لري او همداسې دا چې ماده د مختلفو حرکتونو او د هغې د مختلفو کمپلکسونو په چوکاټ کې بقا لري او مختلف مادي واحدونه تشکیلوي نو ځکه ویلې شو چې ژوند هم مختلفې درجې او ډولونه لري. تر ننني ورځې پورې د مرګ او ژوند پدیدې او مقولې یواځې د مادي واحدونو د ځینې خاصو حالتونو او کمپلکسونو پورې منسوب او تړل کیږي او د هغې له مخې د ژوندي او غیر ژوندي موجوداتو تقسیم بندي او غلط تعبیرونه منځ ته راغلي دي. حال دا چې مړ اصلاً وجود نلري. هر مرګ لکه چې مخکې هم ورته اشاره وشوه نسبي دې او هر مړې په خپل ذات کې مړ ندي. ځینې د ژوند شکلونه په پخواني ډول په همدغه مادي واحد کې دوام لري او ځینې نور د ژوند مستقل ډولونه د نومورې نسبي مرګ په نتیجه کې منځ ته را ځي. یعنې د ژوند هغه مستقل ډولونه چې د پخواني ژوند په بندیخانه کې بندیان ؤو او نه یې شو کولې د هغه د امپراطورۍ څخه سر د باندې وباسي او یا د هغه د تحکم څخه سر غړونه وکړي خو بالاخره د مرګ او ژوند د دیالتیک په نتیجه کې نسبي مرګ منځ ته راځي او د امپراطورۍ د بند یخانو دروازې ړنګیږي. یوه لور ته د مرګ ویرجنه او غمجنه فضاً، د ژوند آخرې شیبې آخري ساګښنه ، آخري لیدنه کتنه ، آخرې آرزوګانې او امیدونه د ژوند دپاره آخرین تلاش او جدوجهد ، آخرین احساس او درک او داسې نور. بل لور ته د نوي ژوند لمرۍ شیبې خوشحالي ګانې ، لمړنۍ ساګښنه او سترګې غړونه ، لمړنۍ هیلې او آرزوګانې ، لمړنۍ د ژوندنا ري سوري

، هوا او هوس او دې ته ورته نور ۰ داسې دې دیوه مادي واحد او یوې پدیدې د مرګ او ژوند دیالتیک او واقعیت. زما په نظر دا هغه څه دي چې باید قبول شي او د داسې لید لورې په رڼا کې د مرګ او ژوند پورې مربوط مسآئل په عیني ډول وڅیړل شي ۰

برخلاف د ایدیالیزم طرفداران ماده او ژوند سره جدا کوي ا و هغه د جهاني روح ، مطلقې ایدۀ او داسې نورو په روادارۍ پورې مربوط ګڼي ۰ که چیرې جهاني روح وغواړي ځینې مادي واحدونو ته روح بخښي او نور ټول مادي واحدونه مړه بولي ۰ د هغوی په نظر روح هیڅکله نه مري ۰ کولې شي ماده ترک کړي او په آزاد ډول ژوند وکړي پدې توګه هغوی داسې عقیده لري چې ژوند پرته د مادې په آزاد او مستقل ډول هم وجود لري. لیکن واقعیت داسې دې همغسې چې مړه ماده وجود نشي لرلې او نه یې لري د مادې څخه پرته په آزاد او مستقل ډول ژوند هم وجود نلري. ماده ټل ژوندۍ او ژوند د مادې خصلت او یو د اشکالو د موجودیت څخه دیې. غیر مادي یا د مادې څخه پرته ژوند په هیڅ صورت سره وجود نشي لرلې. د خدای مقضي اراده همداسې حکم کوي او خدای عالم الاسباب د خپل لوی علم له مخې همدغه قانونمند پیدا او دخپلو مخلوقاتو لپاره مسخر ، مقدر او داستفادې وړ ګرځولې دي. ژوند د هر مادي واحد په چوکاټ کې په هر شکل د اشکالو سره چې اوسي یواځې د همغه مادي واحد د دیالکتیک یعنې د هغه د ګڼلي مادي موجودیت د انرژیتیکي پوتنسیال او انرژیتیکي تعادل ، تبادل او تقابل ،وجدي حالت او نورو محصول او مولود دې او بس ۰ هرکله که پورتنې ذکر شوې انرژیتیکي پوتنسیال او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انرژیتیکي تعادل ، تعامل ، تبدل او تقابل ، تغیر کوي او یا له منځه ځي ژوند هم یا تغیر د شکل کوي یا د موجوده مادي واحد په چوکاټ کی په نسبي لحاظ له منځه ځي •

د بلی خوا همغسې چې ماده په لایتناهي شکل سره متبا رزه او موجوده ده د هغې د انرژیتیکي پوتنسیال او انرژیتیکي تعادل ، تعامل ، تبادل او تقابل ډولونه هم لایتناهي دي او په لایتناهي ډول سره د فنا او بقا په لور حرکت کوي .نو د مرګ او د ژوند مسائل او شکلونه او ډولونه هم د هغې سره معادل او متناسب دي •

پورتنې بحث په عالم الاسباب کي د خدای دلوی علم د قوانینو له مخې چې انسان پرې مقدر ګڼل شوې ،ترتیب شویدې . دې کې هم شک نشته چې پدې جهان کي هیڅ عمل، هیڅ حرکت ،هیڅ تأثیر او تأثر او پدیده ،پرته له دې چې له ځانه پوره نښي او علا یِم پریږدي له منځه نشي تللې او د دغه نښو او علا یِمو له مخې انسان همیشه مقدر دې چي د دغه پیښو ماضي ،حال او مستقبل د ځان د پاره معلوم کړي.ددې څخه پورته دانسان دمقدراتو څخه اُچت ګڼل کیږي او یواځې د خدای د کلام اویا هغه علومو له مخې چې د خدایي کتاب په بنا ٔ منځته راغلي استنباط کیدلې شي. خارج له هغې ، زه پدې عقیده یم ،چې دانسان په مقدراتو کي نشي راتلای او هرڅه که څوک ووایي داضافه ګویي او خلاف ګویي څخه پرته به بل څه نه وي . تر اوسه پوري په مختلفو فلسفي نظامونو کې دغه ډول اضافه ګویي او خلاف ګویي ګاني ډیري شویدي او کومه محصله تر ې چا نده ترلاسه کړې. الغیب عندالله.

فلسفي لار

مولانا ابوالکلام ازاد ،په ۱۹۴۸ م کال کې ، کله چې د هند د ښوونې او روزنې وزیر وو ،د « هند د سراسري ښوونیز کنفرانس» د پرانیستو په وخت کي وویل: « حتا د فلسفي عمومي تاریخ هم د یونان څخه شروع او داروپا په اوسنۍ فلسفه پای مومي ،او چیني او هندي فلسفي تفکر یواځې په څنډه «حاشیه »کي پاتې دې. دا د فلسفې همغه عمومي تاریخ دي چې دهند په پوهنتونونو کې یې زده کړه کیږي .لکن تاسې ټول دا منۍ چې په نړۍ کې د فلسفي تفکر دغه ډول بدلون او تحول د حقیقت سره سمون نلري . نن څوک نشي کولې د ما بعد الطبیعه او فلسفي تفکر په ورشوکې دهند په سترو لاسته راوړنو سترګي پټې کړي . دا سمه ده چې په وروستیو وختونو کې هندي فلسفي څیړنیزو موادو په هندي پوهنتونونو کې رواج موندلې لکن دغه فلسفې هغسې چې لازمه ده د نړۍ دفلسفې په عمومي تاریخ کې منلې مقام ندې نیولې . »(د سرو پالي رادا کریشنان تر څارني لاندي دلیکونکو ډله ،دشرقي فلسفي تاریخ ، سریزه ، لومړي مخ) .

د مولانا ابوالکلام ازاد ددغه وړاندیز له مخې د هند د ستر فیلسوف ، د « جنتا » پارټۍ مشر او وروسته د هند صدراعظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

رادا کریشنان په مشری د فلسفي څیړنو ستره ډله جوړه او هغوی د غه څیړنې دا ډول پیل کړې: «ایراني شاعر نړۍ د زاړه کتاب سره تشبیه کړې چې لومړۍ او وروستۍ پاڼې یې ولیدلي دي .

ما زآغاز و ز انجام جهان بي خبريم
اول و اخر اين كهنه كتاب افتاده است»

او په پورته ذکر شوي لومړي مخ کې لیکي : « بشر له هغه وخت څخه چې شعور پیدا کړ ي،د دغه ورکو شوو پاڼو په لټه کې شو یدي. هم دغه لټه او د هغې پایلې فلسفه نومیږي . فیلسوف د فلسفې د ماهیت د توضیح په باره کې کتابونه لیکي،لکن شاعر دغه مطلب په یوه بیت سره افاده کوي .»

هندي ټولنه چې د ډېري اوږدي مودي څخه په فلسفي څیړنو کې تجربې لري او د شلمې پیړۍ د علمي ـ تخنیکي پر مختللي امکا ناتو څخه هم بر خمنه ده ،دا سي یوه با اعتباره هیًت باید د شلمې پیړۍ د علمي ـ تخنیکي ټولو پر مختګونو او امکاناتو څخه په استفاده د فلسفي موضوعاتو او فلسفي اساسي مسئلې د څیړنو د پاره نوې علمي قانونمند بنیاد ایجاداو فلسفي څیړنې د نوي عصر او نوي ایجاباتو سره سم پر مخ تللي وای.

په ډیر تأسف سره باید ووایم دغه با اعتباره هیًت خپل تاریخي رسالت ته ندي متوجه شوې، او سره ددي چې د بشري ژوند په ټولو اړخونو او د علم و تخنیک په ټولو ساحو کې د تصور څخه او چت بدلونونه راغلي ، لکن دوی په خپلو فلسفي څیړنو کې د میلاد څخه د مخه معیارونو یعني مابعد الطبیعه تخیلي او تصوري فلسفو او د هغې څخه راوروسته نورو زړو

نور مونو او عقایدو ته وفادار پاتې شویدي . نن هم که د هند لویه فلسفه او نړیوالې فلسفې د نړۍ د قدیمي « کهنه کتاب» دورکو پاڼو په لټه کې اوسې او غواړي د هغې د پایلو له مخې د فلسفې راتلونکې سرنوشت وټاکي، نو پایلې به یې همغه زړې فلسفې او زړې سفسطې پاتې وي.

د دغه «کهنه کتاب» د مخې او شا ، پاڼو په باره کې مونږ د مخه لیکلي وو چې ټولې پرځای دي او هیڅکله به ددې ضرورت نه وي چې فیلسوفان خپل با ارزښه وختونه د کتاب د زړو پاڼو په راټولولو مصرف کړي .که څوک پدې عقیده وي چې پخواني مادي وجدي حالتونه د خیال او تصور له مخې د «مُثُل» په بڼه په تجربې لحاظ څیړل ممکن دي ،زما په عقیده د عبث خیال او تصور پرته بل څه ندي .

هره فلسفي وضعه ، حالت او مسًله که د پرون ورځې وه او که د سبا ورځې ، که بې شمیره کلونه پخوا وه او یا هم دومره کلونه وروسته ،څیړل یې د همدا نن ورځې او بلکه د موجوده لحظې د وضعې او حالت له مخې پکار دي . بل امکان او بله لار یې هیڅ وجود نلري او دا ځکه چې مادي وجدي حالتونه په مستمر لحظوي دیالکتیکي تغییر کې قرار لري او هر ډول تیر او راتلونکې تغیر یواځې د موجوده حالت د قانونمندۍ د معرفت دلاري پیژندل ممکن دي . ځکه چې جهان په لحظوي بدلون او تغیر کې قرار لري او قدیم په قدیم کې هیڅکله نور وجود نه لري، حال هم څوک په یوه وضعیت او حالت کې څوک نه شي ساتلې او ابد به هم هیڅکله ابد ته ونه رسیږي ، خو دا چې قانونمندي شکل د موجودیت د مادې دې او په ماده کې هیڅ بدلون نه شي رامنځته کیدلې ، مګر یواځې په قانونمند شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ، يعني دا جهان همغسې چې قانومند پيدا دې ، قانومند پايي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. پدې قانونمنده پروسه کې دډيري کوچنۍ ذرې په کچه تناقص نشي پيښيدلې . ددغه قانونمنديو سلسله دهميش لپاره په هر لوري په ځنځيري ډول کلکه تړلې ده او تل په قانونمند شکل سره د زمان او مکان په عموديت او افقيت کې تعقيبيدلې شي. په هغه صورت کې چې مونږ يواځې دموجوده وضعې له مخې دحال ،تير او راتلونکي مادي وجدي حالت فلسفي څيړنه ترسره کولې شو او فلسفه هم په عالم الاسباب کې دخداي دلوي علم يواځينې انساني ذهني خلف علم ګڼل

کيږي او انسان دهغې په معرفت مقدر او مکلف ګرځيدلي دي ،نو فلسفه هم دهمدغه مقدراتو او امکاناتو له مخې په عالم الاسباب کې د خداي دلوي علم انساني ذهنې معرفت او قانونمندې افادې ته ويل کيږي. په دې صورت کې نه زاړه کتابونه چيرې پاتې دي ، نه يې د رژېدلو پاڼو لټون ته څه ضرورت ليدل کيږي. دا جهان قانونمند پيدا دې او قانونمند پايي ،انسان دغه قانونمندي پيژني او په قانونمند شکل سره ئې فورمولبندي کوي او همدې ته فلسفه ويل کيږي. همغسې چې مونږ په عالم الاسباب کې دخارق العاده او فوق العاده جهانونو دټولو مزاياوؤ څخه مستفيد کيدلې نشو د هغې په معرفت قادر او مکلف هم نه يو او منطقاً ورته ضرورت هم نه ليدل کيږي.پدې باره کې مونږ يواځې هغه څه منلې او باور پرې کولې شو چې دخدای په کلام کې يې ذکر شوې اوسي . دهغې پرته په نورو جهانونو ،عالم الارواح او دخداي په ذات او صفاتو انسان نه مقدر

دې او نه مکلف . پورته چې کوم عبارت په هندي فلسفه کې ليکل شوې چې ګوندې « فيلسوف دفلسفي دماهيت د توضيح په باره کي کتابونه ليکي،لکن شاعر دغه مطلب په يوه بيت سره افاده کوي»

هم د منلو وړنديې. شعر د فلسفې د افادې ژبه نه ده او نه فلسفي قضايا او مسايل په شعري ژبه ممکن دي او نه ضروري. شعر مقيد کلام دي ،شعر احساسات دي ،عاطفه ده ، غريزه ده ،شعر مبالغه،غلو او اغراق دي ،شعر ادبي صنعتونه او رنګينئ دي او دغه توکي دفلسفې د قد او قامت سره نه جوړيږي . پخپله شاعران وايي چې شعر معنا نه لري ، خو فلسفه يواځې دمعنا داره ، دقيقې او قانونمندې افادې ژبه ده. کوم مواد چې شاعر په شعرکې دخپل زړه د پټ راز د افادې لپاره په ګونګه ژبه ، چې يواځې پخپله پرې پوهيدلې شي ،او که داسې نه وي ،نو بيا خو شعر نه ګڼل کيږي ، او رښتيا هم ،کله چې يو حقيقي رښتينې فطري شاعر د سر په بيه د حقيقت اظهار ته اړووځي ، د سد سره ډېره نه شي لګولې او نه د شعور ،عقل او هوش سره سمون لري ،نو بايد په ګونګه ،مهمله ،مجمله ، مجهوله او نورو ديته ورته ژبني افادو سره افاده شوې اوسي او ددې خبرو سره سره بيا هم دغه افاده رسوای عالم او دهرچا لپاره مفهوم هم اوسي. ديته ويي اصلي شعر او اصلي شاعر !

هر شاعر او هر څوک چې هڅه کوي علمي يا فلسفي شعر وليکي ، پخپله دا هڅه د شعر دفلسفي دمنطق سره سمون نلري . شعر هيڅکله قانونمنده پديده نه ګڼل کيږي .په شعر کي قانونمند استمرار وجود نلري او هميشه ګذرا پديده ده ، نو ځکه خو تعريف نلري او شرط ندې چې معنا دې هم ولري. نو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ممکنه ده معناداره او قانونمنده پدیدي د شعري همیشه ګذرا پدیدي پواسطه افاده شي ،پداسې حال کي چې فلسفه قانونمندي فصیحي ، بلیغي ،ساده او لنډي قانونمندي افادي ته ویل کیږي او بیا هم پداسي حال کي چي تر نن ورځی پوري یو شاعر حاضر ندي حتي پخپله خپل شعر معنا کړي. اصلي فطري شاعران د خدای ، خدایي خدمتګار مخلوق دې. هغوی هیڅکله دڅه او چا لپاره شعر نه لیکي. د هغوی شعر یوائي د غیر ارادي دروني احساس په بناء دهغوی د حقیقت چیغه ده او بس.فلسفه علم دي ، علمي طرحه ده ، مسًله ده قضیه اودهغي قانونمنده افاده ده ، قانونمندي او د هغي ثخه قانومنده استقرائي او قیاسي نتیجګیري ده او دا دواړه یوتر بله سره هیڅ ماهیوي او شکلي شباهت او ورته والي نلري او په هیڅ قالب کي سره جوړ نه راځي. سره ددي چې زه هم اکثراً دفلسفي شعرونو او فلسفي شاعرانو یادونه کوم او په عرف کي هم دا خبره مروجه ده چي فلان ښه فیلسوف او بسمدان ښه عالم شاعران دي او دي کې هم شک نشته چې شعر ښکلي کلام اولوی امتیاز دې او هر بل بې کیفیته او بي محتوا کلام ته کیفیت او ښکلا ورکوي نو ځکه هر څوک هڅه کوي خپل عبارات او مفکوري په شعري بڼه افاده کړي . خو ددي ټولو خبرو سره زه پدي عقیده یم چي د فطري شعري احساس ثخه پرته د بل هر ډول احساس او مفکوري په لرلو سره شعر خپل شعري ارزش او کیفیت له لاسه ورکوي.زه غواړم دلته د سترو فیلسوفانو د شعرونو نموني راوړم :

اګریک ذره رابر ګیري از جاي
فرو ریزد همه عالم سرا پاي

"مولانا جلال الدین بلخي"

واړه ته ئي خندول که ژړول کړي — زه پخپله نه خندا کړم نه ژړا کړم
هر یو مخ کله لایق وي د آبرو — اوښکې نه درومي په مخ د هر ناولي

زړه یې مه بوله تور کانې دصحرا دې
په لیدو د زخمي زړه چې زخمي نه شي

"رحمان بابا"

دکون ودفساد دمحصلې محسوس وجود یم
په زر رنګه نمایم که وم وم که نه وم نه وم

"غلام دستګیر «رڼګ»"

پدې اشعارو کي ډیر ژور فلسفي مفاهیم پراته دي . لکن دیته په هیڅ صورت فلسفه نشي ویل کیدلې. ځکه چي پدي شعرونو کې نه کومه قضیه او مسًله طرحه شوې،نه کومه فورمولبندي شته او نه کوم قانونمند منطقي او تیوریکي ثبوت .

د بشر دفلسفي پوهي ثخه ډیر زیات او بلکه بي شمیره کلونه تیریږي ،په فلسفه کي ټول عمر بهترین مغزونه په کار بخت وؤ ،او فلسفه چي تر هر بل علم ثخه په فصیحه ،بلیغه، منطقي او علمي ژبه خبرې کوي، بیا هم تر نن ورځي پوري فلسفه په رښتیني توګه نه ځان پیژني

اونه جهان.او شعر چي په هرلحاظ مقید کلام ګڼل کیږي ، ثه ډول یي د فلسفي افادي وړ ئی ګڼلي شو ؟ په علم او فلسفه کي فصاحت او بلاغت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي چې په شعر کي وجود نه لري.

زه په ټول ارادت او ژور احترام سره د پوهانو هغه ستر رسالت چي د تاریخ په اوږدو کې یي خپل ټول ژوند فلسفي او نورو علمي ثیړنوته وقف کړې ،کړاوونه،ظلمونه او حتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګونه یې منلي خو د علمي حقیقت ویلو څخه نه دي منکر شوي او مونږ لپاره یې سترې علمي زېرمې په میراث پرېښې دي ، په پوره درناوي سره ستایم. شک نشته چې علمي حقیقتونه او واقعیتونه د سطحي په مخ برملا ندي پراته او د بې ساري زحمتونو او کړاوونو پرته د خاصو شرائطو ،وسایلو ،مادي بېز ،عصر ،زمان او نورو بې شمېره فاکتورنو پورې هم اړه لري او هیح ممکنه نه ده ټولې لاسته راوړنې په یو وار په یوه عصر وزمان کې په لازمو معیارونو سره ترلاسه شي. هغه لاسته راوړنې چې پخوانیو پوهانو پخپلو نیمګړو او ناسمو شرایطو او ناڅیزه امکاناتو سره لرلې مونږ یې د علم او تخنیک د پرمختګونو په پراخه امکاناتو سره نشو ترلاسه کولې.خو که مونږ نن پدي خبرو پسي ګرځو چې ګوندي دا جهان د څلورو عنصرو څخه جوړ دې هم سمه به نه وي . څرنګه چې علمي حقایق د پېړیو پدي ذخیره شوو پانګو کې یواځې لکه په بحر کې څاځکې د نادره دانو په څېر پیدا کېدلې شي. دې کې هم شک نشته چې ډېرو له دغه علمي زېرمو او تیوریو او حتې علمي شخصیتونو د تقدس او پرستش مقامونه حاصل اود اولسونو په عقیدت بدل شویدي او باید د احترام وړ وګڼل شي ،نن یواځې زمونږ په نړۍ کې په زرګونو ادیان او مجازي خدایان وجود لري او هرڅوک خپل خدای برحق بولي ، حال داچې یواځې یو خدای معبود برحق ګڼل کېږي .ایا ممکنه ده په اوسني جمعي بشري شعوري معیارونو او علمي ــ تخنیکي امکاناتو سره دغه ټول علمي او مذهبي تحریفي ازدحام چې په غیر قابل تحمل محموله او نا بکاره بیرو کراسۍ او طاقت فرسا عطالت بدل شوې ، په کلي او مجموعي ډول پرته د تشخیص او

تفکیک ، د حقیقت او واقعیت په توګه ومنو ؟ حال داچې حقیقت په ټولو حالاتو کې واحد دي.

زه پدي عقیده یم ، تفکیک ضروري دې. که علمي حقایق دي او که مذهبي تعدد ، دواړه یو حقیقت افاده کوي. چند پارچګي خو لا څه چې دوګانګي هم پکې د منلو وړ نده. نن دا یوه اړینه خبره ده چې علمي حقایق د لفظي انجړ مشوړو او د مهملو او مجهولو نامفهومو خبرو د ګڼ بازار څخه راووځي او د علمي منل شوو قوانینو او معیارونو له مخې په علمي پاخه بنسټ د راتلونکي لپاره پلانګذاري شي. ډېر کسان نن هم علم او دین دوه متضادي او مخالفي پدیدي ګڼي او همزمان او هم مکان په یوه قلمرو کې د هغې شتون ناممکن بولي. زما په عقیده علم او دین دواړه د معرفت ،پوهي ،نظام ،عدالت ،قانون ، اداري ، ...او دیته ورته ټولنیزو جمعي ښېګڼو یو شان رسالت په غاړه لري او په خپل منځ کې هیڅ ډول ذاتي توپیر سره نلري. علم دین او دین علم دي ،ځکه چې دواړه یو شان د معرفت رسالت لري. که څوک دا خبره راسره نه مني ، زما وړاندیز دادي ، راشئ دواړه پدیدې د علمي قوانینو او معیارونو له مخې وڅېړو او لازم نتائج په لاس راوړو . پدي صورت کې به هیڅ لپاره د مخالفت امکان موجود نه اوسي. تر څو چې دغه ډول سپیناوي رامنځته نه شي ،د فرصت طلبه انسانانو اوبه به همداسې د بوسو لاندي رواني او واقعیتونه به د پوچو او مهملو الفاظو او سفسطو په بحبوحو کې پټ او لا درکه پاتي وي.

یکار دادي ټولې فلسفي ــ علمي تیورۍ د نوي علمي ــ تخنیکي لاسته راوړنو په کچه د منل شوو معیاري قوانینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

، مقولو ، تیزسونو او تر منولوژیکي جوړښتونو مطابق فورمولبندي او عامه ذهنیتونو ته وړاندي شي او د علمي حقایقو د تیوریکي قیوداتو له مخې د تحریفي تیوریو او لفاظیو مخه ونیول شي.

په افغانستان کي وروستی قسمي مطبوعاتي ازادي د دې سبب شوې چې په هیواد کې بې شمیره ګوندونه، سازمانونه، ټولني، ویدیو، اودیو او چاپي خپروني د روا او ناروا اهدافو په خاطر ایجاد، د مختلفو سلیقو له مخې د اشخاصو، افرادو په نومونو چې اهلیت، شخصیت او اولس او هیواد ته وفاداري یې د پوښتنو لاندې دي، افتخاري بنیادونه، ټولنې، منارونه او نور تاسیسات نومول کیږي، غیر مسؤلانه القاب، رتبې، مقامونه، نشانونه ورکول کیږي او په باره کي یې د حقیقت څخه لیري تبلیغات شپه او ورځ دوام لري، او پرته لدي چې سیمه ئیز، قومي، لساني، مذهبي او داسې نور تعصب امیزه عداوتونه او دښمنۍ رامنځته کړي بله موخه نلري، واقعاً نه یواځې یې د افغاني ټولنې ټولنیزه فضاء مکدره کړې بلکه ترشا داسې د بې مسؤلیته بیګانه پرستو «شخصیتونو» ډلې او تحریفي غیرواقعي اسناد او مطبوعات پریږدي چې د افغانانو د ننۍ غمیزې د حل څخه به د هغې سپیناوې او حل ډیر مشکل وي. ښه به داوي چې د دولت او حکومت د ټولو ادارو په ټولو پوړیو کې قوانین او اصول په جدي ډول مراعات او د راتلونکي وخت لپاره رهنمودي مقررات ایجاد او مراعات شي.

فلسفي قانونمندي

ډیر ځله په ذهن کې دا سې پوښتنې راولاړیږي، څه ډول ممکنه ده چې د زمان او مکان په دومره اوږده او فراخ بُعدي عمودیت او اُفقیت کې، ډیر ډیر کلونه د پوهانو او فیلسوفانو د ژوند د خلاقه علمي فعالیت محصله دې نه یواځې مساوي په صفر بلکه په منفي نتایجو او محصله منتج شي؟ څه ډول هغوی کولې شول د خپل با ارزښه وخت سرمایه ګذاري د داسي قمار په تخته وکړي چې د ګټني چانس یې هیڅ موجود نه وسي؟ دوی د خپل ورځني، میاشتیني، کلني او د عمر د کار نتایج څه ډول ارزول؟ دوی تري راضي وؤ؟ که نه وؤ. ولي یې دغه بې بنیاده او بې ګټې کار ته دوام ورکاوه؟ دوی د هغه امتیاز څخه چي په ټولنه کي یې د دغه بي ثمره فعالیت په نتیجه کي ترلاسه کړي وؤ، او د خاص و عام د ما دي او معنوي هر ډول امتیاز او احترام څخه برخوردار وؤ، څه ډول احساس کاوه؟ او دا ډول نوري پوښتني.

۶۰۰۰ کاله د تارخي دوري او نږدي ۳۰۰۰ کاله له هغه وخت څخه تیریږي چې د پوهانو د فلسفي څیړنو لیکلي اسناد مونږ ته راپاتې دي. پدې دومره اوږده موده کې د فکر او پوهي ټول وتلي او نامتو کسان، اکادیمۍ، پوهنتونونه، ټول علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکزونه او مادي زيرمې د پوهانو او علومو په خدمت کې ږدي. پخپله پوهانو څېړنيز اصول، متودولوژي، مقررات او قيودات ايجاد او فورمولبندي کړيدي او څېړونکي يې هدفمند منتج کار او فعاليت ته متعهد او مجبور ګرځولي. ولې دوئ قرنونه قرنونه دخپل عملي او نظري فعاليت په موده کې دومره بې مسؤليته او بې تفاوته پاتې شويدي؟ دوی خو پدې ښه پوهيدل چې هر فعاليت، دتصميم، فعاليت او منتج مثبت يا منفي لاسته راوړنې څخه جوړ دې. او خصوصاً په علمي فعاليتونو کې د ممکنه نتايجو وړاندوينه او محاسبه هم مخکې له مخکې کيدلې شي. د هرې ورځې په مازيګر او يا لا اقل د هر فعاليت په ختم کې يو ساده دهقان يا تجار د خپلې ګټې او زيان اندازه ځان لپاره معلوموي. دوی پدې باره کې هم هيڅ فکر ندې کړې چې ولې خدای د «والعصر ...» يعنې د مازيګر په وخت چې سود او زيان پکې معلوميږي قسم ياد کړيدې؟ د خدای په کلام کې دوخت دارزش او اهميت په باره کې په کراتو کراتو يادونه شويده. ولې ټولو دغه پوهانو دغه اصل په نظر کې ندي نيولې؟ او پراخه پرګنې يې ترنن ورځې پورې په ګمراهۍ کې ساتلې دي. پوهان دا حق هم نلري چې يوازې په خپلو اعترافاتو د خپلو ګناهونو لوی پيټې سپک کړي. ځکه دعلومو لار په اصطلاح دسد سکندر تر شا مطلقې تاريکي ته نده ورته چې هر څوک دې پکې لار ورکه او ګمراه شي. دعلومو لار رڼه، ټاکلې او معلومه ده، يوازې اشخاص دي چې دناپوهۍ له مخې او يا تجاهل العارفانه عمدي په غلطه لار او غلط لوري قدم اخلي او په پايلو يې سترګې پټوي. دهرې علمي پروسې اغاز، دوام او منتج مثبت يا منفي انجام معلوم

او په مشخصه او دقيقه توګه دهغې وړاد وينه کيدلې شي.

دې کې شک نشته چې ډير پوهان خپلو علمي اصولو او پرنسيپونو ته حتا د ژوند په قيمت تل وفادار پاتې شوي او هوډ او عقيده يې نده ماته کړي. سقراط د شکران د زهرو ګوټ ته د خپلو عقيدوي اصولو د ماتولو په نسبت ارجحيت قايل شو، برونو په سرو لمبو وروخوت خود خپلې عقيدې پټ يې وساته، ګاليله چې ځمکې ته ګرده او خوځنده ويلې وؤ، هيڅ ګوابښ له دې عقيدې ونه ګرځولې شو او ډيرو نورو هم پدې لارکې مرګونه، زندانونه او د زغم څخه وتلې شکنجې ګاللي، دخپلې عقيدې پت او تقدس يې ساتلې او ورته وفادار پاتې شويدي.

رابه شو د فلسفي په باره کې د ځينو فيلسوفانو خپلو څرګندونو ته: فيثاغورث نږدې ۶۰۰ کاله دميلاد څخه دمخه ليکلي «عدد اصل دکائناتو دې.» (تاريخ فلسفه در جهان اسلام، دحنا فاخوريا و خليل جر ليکنه، دعبد المحمد آيتي فارسي ژباړه، ۳۳ مخ)؛ سقراط چې دفلسفي پلار ياديده او دافلاطون اُستاد، ځيني اصول وړاندې کړي چې يو له هغو دادي «ټول محسوس عالم موجود ندې. ځکه چې بل عالم هم وجود لري، چې پدې عالم کې د هغې داشياوؤ د حقايقو د سيوري پرته بل څه مونږ په خپلو حواسو نه شو درک کولې، په بل جهان کې وجود لري. او هغه دمُثُل، دمجردو افکارو او ازلي حقايقو عالم دي.» (همدغه کتاب ۴۵ مخ)؛ افلاطون واي «فلسفه دقدرو ذوق دي» (همدغه کتاب، ۴۸ مخ)؛ ارسطو علوم په نظري، عملي او صناعي تقسيموي، چې شامل د الهياتو او ماوراءالطبيعه دي، او هغې ته ارسطو «فلسفهً

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولـي» واي .» (د همدغـه کتـاب ۶۰ مـخ) ، کانـت او هګـل پـه اواخـرو کـي د حواسـو پـه بـاره کـي شـک پيـدا کـړ او ويـل ئـي « عقـل يـوائيني داور دي چـي کـولي شـي د حسـي مـدرکاتو پـه بـاره کـي قـضاوت وکـړي. امـا کانـت وويـل چـي رياضـيات د تجربـي څخـه مـستقل او د تجربـي دمخـه يـو حقيقـت دي،د پنځـو مجـذور پنځـه ويـشت کيـږي اود حواسـو تـصديق پـوري اړه نلـري.» (تـاريخ فلـسفه ، دويـل دورانـت ليکنـه ، دعبـاس زريـاب فارسـي ژبـاړه ، ۲۲۸ او ۲۶۳ مخونـه)؛ ؛ماتريـا لـستان پـدي عقيـده دي « څرنګـه چـي دذهـن تـاثير پـه بـدن بانـدي انکـار نـه منونکـي دي ،پـس ذهـن هـم بايـد دجـسم او تـن پـه څيـر ، لکـه صـفرا ،مـادي او جـسماني اوسـي .» دکـارت واي « فکـر کـوم پـس وجـود لـرم .» ؛ايـديا لـستان واي « دد کـارت پـه قـول څرنګـه چـې زمـونږ وجـود زمـونږ دمفکـورې وروسـته عـرض وجـود کـولې شـي، نـود نـور و شـيانو وجـود هـم زمـونږ دمفکـورې مـديون او هغـه وخـت موجوديـدلې شـي چـې زمـونږ دحواسـو پواسـطه درک او ذهنـي وجـود پيـدا کړې ؛ جـسم دمفهـوم څخـه پرتـه بـل څـه نـدې او مـاده يـوائې مجموعـه د تـصوراتو ده.»او بـالاخره ، دمخـه مـونږ د « فلـسفې لار» پـه موضـوع کـې وليکـل چـې د شلمې پيـړۍ د لـومړۍ نيمـايي پـه اخـرو دوه کلونـو کـې چـې علـم او تخنيـک پـه کـافي انـدازه پـر مـخ تللـې، قـوي او بـا صـلاحيته فلـسفې ټيم چـې د «سـر وپـالي رادا کرشـنان» پـه مـشرۍ تاکـل شـوې وؤ ، هـم دې نتيجـې تـه ورسـيده چـې دجهـان پـه بـاره کـې د فلـسفې خيړنـو دکتـاب لـومړۍ او اخـري پـاڼې ورکـې دي او« بـشر لـه هغـه وخـت څخـه چـې شـعور يـې پيـدا کړ ې،ددغـه ورکـو شـوو پاڼو پـه لټـه کـې شـو يـدي. همدغـه لټـه او دهغـې پـايلي فلـسفه نـوميږي . فيلـسوف دفلـسفې دماهيـت د توضـيح پـه بـاره

کـې کتابونـه ليکـي،لکن شـاعر دغـه مطلـب پـه يـوه بيـت سـره افـاده کـوي .» او پـدي بـاره کـي يـو څـه لنـډ بحـث او ضـروري يادونـه همغلته هم شويده.

د پوهـانو پـه پورتنيـو څرګنـدونو تبـصره ددې دپـاره چـې موضـوع اوږده نـشي لازم نـه ګڼم او دبلـي خـوا دمخـه هـم پـدي موضـوعاتو کافي بحثونـه شـوي دي. خـو دومـره بايـد ووايـم او درانـه لوسـتونکي هـم پخپلـه قـضاوت کـول شـي چـې د فلـسفي ډيـرو ژورو او اساسـي مـسايلو سـره پـه پورتنيوتيـوريکي فورمولبنـديو کـې څـومره سـطحي ، غيـر مـسؤلانه او سـاده لوحانـه کـړه وړه شـوي او دخپلـو مقـدراتو او امکانـاتو څخـه وتلـې مـسايلو لکـه د عـالم الارواح جهـان او حتـي د خـداي ذات او صـفاتو پـه بـاره کـې يـې پرتـه دهـر ډول صـلاحيت او قانونمنـد منطـق څخه کورکورانه تصوري او تخيلي بحثونه کړيدي.

د تيـرو فلـسفي بحثونـو ،تحليلونـو او څيړنـو څخـه مـونږ دي نتيجـي تـه ورسـيدلو چـې د خـداى ټول خلقتونـه او پـه هغـه جملـه کـې انـسان هـم دخـداى د عـالم خلـف مخلـوق پـه حيـث ، يـوائې د خپلـو خپلـو مقـدراتو پـه کچـه مختـار او ددغـه محـدودې څخـه وتلـې دخـداى دمقـضي ارادې دجبـر تـابع ګڼـل کيـږي. پـه همـدې دليـل مـونږ پـدې عقيـده يـو چـې پـه عـالم الاسـباب کـي مطلـق مختـار او مطلـق مجبـور وجـود نـه لـري. مـونږ پـدې هـم پـوهيږو چـې انـساني شـعوري طيـف څـومره محـدود او د هغـې څخـه وتلـې ورشـو بـشري لا شـعور پـورې اړه لـري. لا شـعوري ورشـو ګـاني يـوائې د شـعور او لاشـعو د ديالکتيـک لـه مخـې پـه قانونمنـد ه بڼـه او همداسـې دالهـام او وحـي پـه شـکل هـم پـه نـسبي توګـه قابـل ددرک او فهـم ګڼـل کيـږي . پـدې بـاره کـې د شپږم حـس تـر عنـوان لانـدي موضـوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په کافي اندازه بحث شویدې.دا ممکنه نده چې هر څوک د هر څه په باره کې بې بنیاده فلسفي بحثونه وکړي او علمي قانونمند حقیقتونه او واقعیتونه دې ترلاسه کړي . په همدې ډول که مونږ یوه قضیه، یوه فرضیه او یا هر ډول بله علمي مسئله بې بنیاده او یا په غیر علمي شکل طرحه کړو، نه یې علمي قانونمنده منطقي افاده ممکنه ده او نه په حقیقت او واقعیت باندې ولاړه منتجه نتیجه او فورمولبندي تري ترلاسه کیدلې شي. په نتیجه کې ویلې شو، ټول فلسفي مسایل چې تراوسه پورې په واهي، تخیلي او تصوري غیر واقعي بنیاد باندې بنا ء شویدي ،د هغې توضیحي افاده، فورمولبندي او تیوریکي جوړښت نه د واقعیت سره سمون لري او نه پکې علمي قانونمند منطقي تسلسل منځته راتلې شي. په حقیقت کې پخپله دغه روش او نا سمې طرحې هر څیړونکې په غیر علمي او غیر منطقي استدلال مجبورکړي، ځکه د ناسمې قضیې د طرحې په بنا ء ممکنه نده منطقي قانونمنده علمي فور مولبندي رامنځته شي . په نتیجه کې د اکثره پوهانو فلسفي هڅې عمداً اویا ناخود اګاه په مهملو، نامفهومو او مغلقو عباراتو او سفسطو باندې بدلې شویدي . ولې پوهانو خپل علمي مسائل او قضایا ناسم او بې بنیاده طرح کړیدي ؟ولې هغوی تر اوسه په خپله دغه عظیمه غلطۍ ندي پوهیدلي ؟او بیا ولې دوی پدې نپوهیدل چې ټولي فورمولبندۍ، پریکړې او نتائج یې غلط او د منلو وړ ندي ؟ ځکه د هرې علمي مسئلې د نتیجې په صحت او غلطۍ پوهیدل ممکن کار ګڼل کیږي. سره د دې چې ډیرو پوهانو وقتاً فوقتاً شعوري یا لاشعوري، مستقیم یا غیر مستقیم د خپل ذهني جبر د تاثیر او درک لاندې

ځینې ډیرې دقیقې یادونې اوفرمولبندۍ کړیدي (ځکه چې هر څوک ، هر وخت عملاً د خپل ذهن د تاثیر لاندې دي او کیدلې شي ځیني وختونه په لاشعوري ډول قانونمندې دقیقې علمي څرګندونې وکړي لکه هګل چې نا خود اګاه د عیني ایدیالیست په حیث فکر کاوه ، د مطلقې ایده د تکامل د مراحلو د طبقه بندۍ د قوانینو دیالکتیک فورمولبندي کوي ،برخلاف ماتریالیستي دیالکتیکي قوانین یې فورمولبندي کړي وؤ . په فلسفه کې د دغه ډول بې بنیاده مسئلو طرحه له ډیره بده مرغه چې عمومیت لري . اساسي مشکل پدې کې دې چې پوهان د خپل ذهني جبر د تاثیر لاندې د ځیني حقایقو دقیقې څرګندونې کوي ،خو په علت او دلیل یې نه پوهیږي او د موجوده خرافاتي ، جادویي ،پیریانو ،دیوانو ، بلاګانو او دې ته ورته کیسو ، داستانونو ،فلمونو په بنیاد د ناسمو ،د واقعیت څخه لیري او مزخرفو فورمولبندیو د وړاندې کولو جرئت پیدا کوي او یوه ډله نور پوهان په پټو ، سترګود هغوی د دغه ټول ناسم اعمال ستایي اوفلسفه د ګمراهۍ لار نیسي ،کومه قانونمنده فورمولبندي او تیوري او د قناعت وړ نتائج په لاس نه ورځي او په همدې علت فلسفي هم تر اوسه پورې نزولي انحطاطي مسیر طي کړي دي. نن هم ټولو نړیوالوته ناسمې طرحې ، تحریفي تیورۍ او کاذب حقایق سم بریښي . فلسفه پخپله پخپل ځان د تخیلاتو ،تصوراتو ، ابهاماتو له لارې د هر ډول تورونو عامل ګرځیدلې ده. پکار دا دې چې فلسفه د خپل علمي ماهیت مطابق خپل هویت تثبیت کړي که نه نو هر څوک به حق لري وواي چې « هر څه پوچ او بې معنې د فلاسفه وو په کتابونو کې پیدا کیږي. »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړي علوم د عملي تجربي تدريجي اصلاحاتو «Korrektion» او دځيني تدقيقي علمي ضريبونو د استعمال دلاري نسبي علمي حقايق او نتائج ترلاسه کولې شي او سره ددې چې ځانګړي علوم د ځانګړي واقعيت او حقيقت په څير وجود نلري بيا هم د «احتياج مادر ايجاد» د مقولي په بناء يي کافي علمي زيرمې او حقايق ايجاد کړيدي . فلسفه چې دعامو قوانينو او عامو مفاهيمو د علم په حيث عملي تجربي امکانات نلري ،دځانګړو علومو دغه ډول عملي تجربي قانونمند نتايج او حقايق کيدلې شي د نسبي عملي تجربي فاکتور په حيث ومنل شي او د همدغه نتايجو د قياسي استقرايي منطق په بناء فلسفه نه يواځې په تخيلي او تصوري بلکه په نسبي عملي او تجربي شکل ارزول کيدې شي او دهغې د نتايجو د قيمت ګذارۍ دپاره ډيره مناسبه لار او وسيله ګڼل کيږي . په نتيجه کي ويلې شو چې فلسفه يواځې تخيلي او تصوري علم نه بلکه د عملي تجربي واقعيتونو په بناء نسبي عملي تجربي علم ګڼل کيږي او همداسې فلسفي علمي نتايج دخداى دخلف علم په حيث د لوى جهان د لابرا توار دعملي نتايجو په بناء د عملي ارزوني قابليت لري.

په پاى کې پدې ساده تقسيم بندۍ او تفکيک قناعت کوو : هر فلسفي علم او قانونمندي ځانګړې علم او قانونمندي ګڼل کيدې شي . لکن ځانګړې علم او قانونمندي آو يا دهغوۍ ميخانيکي مجموعه هيڅکله فلسفي علم او قانونمندي نشي ګڼل کيدلې. هر علم قانونمندي ده لکن هره قانونمندي علم ندي . د مثال په ډول اتشفشان ،زلزله ، سيلاب ، انقلاب ، انفلاق ، احساسات ،عواطف ،غريزه ، شعر او ډير نور سره ددي چې

قانونمندي پيښي او اعمال ګڼل کيږي خو علمي فورمولبندي، تيوري ،افاده او تعريف يي ممکن ندې. ځکه چې هر يو له دغه پيښو په عين شکل دوهم وار نه تکراريږي يعني استمرار پکې وجود نلري ،او علم مستمري قانونمندۍ ته ويل کيږي. د خداى علم په ټولو علومو او قانونمنديو محيط علم دې او سره ددې چې انسان په ځمکه او جهان کې خداى خپل خليفه ګڼلې او فلسفه چې مونږ په عالم الاسباب کې د خداى د علم خلف علم بولو ، حتا په کوچنۍ قضيه کې يي دخداى دعلم قايم مقام نه شو ګڼلې. ځکه چې خداى په ټولو زماني ، مکاني ،کمي ،کيفي ابعادو اوا وصافو هر وخت علم لري. او انسان ددغه ډول امکاناتو څخه د تل دپاره عاجز او يواځې د خپلو انساني مقدراتو او شعوري امکاناتو په تنګ محاط محيط کې مقدر او مکلف ګرځول شويدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه او ځانګړي علوم

۱ــ **فلسفه** : فلسفه دعالم الاسباب او ټولو خلقتونو دخلقت ، تغیر او تکامل « دیالکتیک » دڅیړنې او قانونمندي افادي علم ته ویل کیږي .

ــ **دفلسفي موضوع**: یواځي عالم الاسباب اود هغې پوري اړونده قانونمندۍ څیړي . خارج له هغې « عالم الارواح او دخدای ذات او صفات » دانسان په مقدراتو کې نه راځي ، دانسان لپاره نه مسخر دي او نه مقدر او نه خدای انسان د هغې په معرفت مکلف ګرځولی ،نو ځکه یي دمعرفت او پوهې څخه د همیش لپاره عاجز دی او یواځې په هغه څه پوهیدلی شي چې دخدای په کلام کې یي ذکر شویدی او باید باور او ایمان پري ولري .

ــ فلسفي اساسي مسایل :

ــ « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عینې واقعیت دی» ؛

ــ «دا جهان یواځي په قانونمند حالت او ښه سره وجود لري ،قانونمند پیدا ،قانونمند پایي ،قانونمند بدلون مومي او

تکامل کوي. یعني قانونمندي شکل دموجودیت دمادې دیې»

ــ « ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده . ماده پرته له حرکته وجود نلري. حرکت شکل دموجودیت د مادې دی » ؛

- « مطلقه بې شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري» ؛

- « مطلق مختار او مطلق مجبور نشته »

ــ « فلسفه دین او دین فلسفه ده ،ځکه چې دواړه یو شان د خدایي خلقتونو د معرفت متضمن دي» ؛

- « ماده قانونمنده او هره قانونمندي مادي ده»

ــ « ځانګړي مستقل علوم په حقیقت کې په مستقل ډول وجود نه لري » ؛

ــ « غیر مادي ایدیا لیستي فلسفي په عالم الاسباب کې حقیقت نه لري » ؛

ــ« حرکت په عالم الاسباب کې د خدای دلوی علم دعامې قانونمندۍ او دهغې دټولو خصوصي حالتونو په پروسه کې دټولو پدیدو دظهور او متقابلو اړونده مناسباتو دعلت او معلول مسبب ګڼل کیږي» ؛

ــ «دا جهان همغومره متنوع ،متفاوت ، رنکارنګ او متغیر دی لکه څومره چې حرکتونه متنوع، متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي. دا جهان همغوره ابدي دی لکه څوره چې حرکت ابدي دی.لوی خدای دخپل لوی علم دعامي قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول او قائم با الذات اوخلل ناپذیر ګرځولی او یواځې دقضاء او قدردلوی علم دجبر او اختیار له مخې په هغې کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدی شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ « ... او داسې نور په هره ساحه کې اساسي مسایل فورمول بندي شي.

ــ **فلسفه مجرد علم دي که مشخص**؟: مشخص پدې مفهوم چې یوائې په عالم الاسباب کې د خلقتونو او پدیدو د پیدا ایښت، پایښت، بدلون او تکامل د دیالکتیکي قوانینو څخه بحث کوي او د خدای د ذات او عالم الارواح د موجودیت د قوانینو د معرفت څخه پدې جهان کې د همیش لپاره عاجز او یوائې په هغه څه ایمان او باور ولرل شي چې د خدای په کلام کې یې ذکر شوې او یا د علم او قانونمند منطق د اصولو او قوانینو سره سمون لري.

مجرد پدې مفهوم چې د عالم الاسباب د دیالکتیک د خورا عامو قوانینو څخه بحث کوي. څرنګه چې ټول خلقتونه په عملي او تجربي قانونمند ډول عرض وجود کوي او د انسان د لپاره په زماني او مکاني، افقي او عمودي ابعادو کې همیشه د تجربي ورډي نو فلسفي علمي نتایج هم د ځانګړو علومو د عملي تجربي قانونمندو منطقي نتایجو له مخې د قیاسي استقرائي قانونمند منطق په بناء نه په تخیلي او تصوري بلکه په نسبي عملي او تجربي شکل ارزول کیدې شي. د شعور او لاشعور د دیالکتیک په پروسه کې هم لاشعوري حقیقتونه او واقعیتونه د خدای د مقضي ارادي له مخې په شعوري پروسو او حقیقتونو او واقعیتونو بدلیږي او دا د فلسفي عملي تجربي افادې یوه بله لار او طریقه ګڼلې شو.

ــ **د فلسفې او ځانګړو علومو دیالکتیک**:
د مخه مونږ دې خبرې ته اشاره کړې چې ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نلري او ټولې پروسې او قوانین د مختلفو

خلقتونو او پدیدو د کمیت، کیفیت او نورو خصوصیاتو له مخې په متعادل او متناسب متداخل ډول جریان پیدا کوي او د مختلفو ځانګړو خلقتونو د ظهور او ایجاد سبب ګرځي. دغه خلقتونه د مختلفو لویو او کوچنیو نظامونو په حیث د خپل ذات البیني متعادل او متناسب دیالکتیک له مخې لوی او واړه نظامونه او په کل کې د عالم الاسباب لوی نظام جوړوي. دغه بې شمیره نظامونه، پدیدې او خلقتونه د خپلو ځانګړو ذاتي خصوصیاتو له مخې لکه فزیکي حالت یعني جامد، مایع، غاز، تشعشعي، الکترو مقناطیسي، جاذبي « Gravitation » او نورو ساحوي تفاوتونو؛ مادي جوړښت لکه عضوي، غیر عضوي او په عضوي کې لکه نباتي، حیواني؛ د ترکیب له مخې لکه فزیکي، کیمیاوي او بیولوژیکي او ډیرو نورو خصوصیاتو له مخې د قانونمندی په ټولو ابعادو او جهتونو کې یو تر بله سره کاملاً فرق لري. په مجموعي ډول د یوه تعامل چې په متداخل شکل سره په مادي واحد کې جریان پیدا کوي، همزمان او هم مکان د دیالکتیکي پروسې په حیث د ټولو قانونمندیو په نظر کې نیول او په متداخل ډول د هغې محاسبه ډیر مشکل او حتا ناشونې کار دې. په همدې علت د فلسفې او ځانګړو علومو تر منځ ویش « Differentiation » مجبوري لازمي ګڼل کیږي.

د فلسفې او ځانګړو علومو د مجبوري لازمي ویش په هکله ما دغه یو ډیر ساده مثال ذکر کړ. د فلسفې او ځانګړو علومو د مناسباتو او دیالکتیک په باره کې د مخه ماڅه ناڅه ذکر کړي دي. بیا هم که لازمه وه، اضافي بحث به پرې وشي.

د دغه ویش دوهم علت به زما په نظر دا هم وي چې په ځانګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوموکي ،څرنګه چې ډیر دقت ته ضرورت نه لیدل کیږي او دعملي تدریجي تجربي اصلاح اوهمداسې د تدقیقي ضریبونو په کارولو سره ځینې قانونمندې محاسباتي نیمګړتیاوې رفع کیدلې او یا اقل کچې ته راټیټیدلې شي . که چیرې له دغه پرنسیب څخه ګټه پورته شوې نه وای،نه به ځانګړو علومو د نن ورځې په کچه پرمختګ کړې وې او نه به فلسفې د خپلو نتایجو د تصدیق په خاطر عملي ثبوتي دلیل درلودلې.اوعلمي څیړنې به په کل کې بې نتیجي او منجمدې پاتې وې.

که چیرې فې مادي واحد عنصر ، مخلوط او یا مرکب په نظرکې ونیسو او یوائې د حرارت فاکتور ته په ترتیب سره تغیر ورکړو ، وبه وینو چې د حرارت په تناسب ددغه مادي واحد فزیکي حالت د مادي منجمد څخه مایع ، غاز ، تشعشعي ، الکترومقناطیسي ،فوتوني او ډیر نور حالتونه غوره کولې شي. که چیرې مونږ د قوانینو بدلون یوائې په دغه یو بعدي مسیر کې په نظرکې ونیسو ، وینو چې: په جامد حالت کې ساده میخانیکي فیزیکي قوانین جاري دي ؛ په مایع حالت کې په هایدرولیکي ؛ په غازاتو کې په آیرودینامیکي ؛ په تشعشعي حالت کې د شعاعاتو د قانون ؛او په الکترو مقناطیسي ؛ فوتوني او نورو ساحو کې په نورو کاملاً متفاوتو قوانینو بدلیږي « ددي په څنګ کې په هره مرحله او هره قدمه کې نور په لسګونو قوانین زیږي او هر یو خپلې خپلې ریښې ځغلوي ، خو هغه مونږ په نظر کې نه نیسو ځکه مونږ موضوع د یو بعدي حالت په یوه مسیر کې څیړو » . بیا هم که مونږ یوائې ساده ترمودینامیکي قانوني تسلسل په دغه مسیرکې په نظرکې ونیسو . وینو چې: په جامد کې د حرارت انتقال د مالیکولونو ،

اتمونو او ذراتو د اهتزاز دقوانینو ؛ په مایعاتو او غازاتو کې بیا هم په متفاوت شکل د کتلوي مقدارونو دکانونشن «حرکت» په شکل ؛ او په نورو ساحو کې بیا هم په نورو متفاوتو قانونمدیو او کله چې فوتوني حالت یعنې کله چې سرعت د نور سرعت « ۳۰۰۰۰۰ کیلو متره فې ثانیه » ته رسیږي قوانین کاملاً په بل ډول تغیر کوي او علم تر اوسه پدي نظردي چې هیڅ مادي واحد له دي پورته سرعت نشي ترلاسه کولې او دا اخرین حد د سرعت کڼل کیږي چې تر اوسه یې بشر پیژني ،خو زما په نظر ، پدې باره کې مطلق حکم صادرول نه منطقي دې او نه ضروي . تر اوسه پوري مونږ موضوع په یو فاکتوري خطي مسیر کي او هغه هم د یوه ډیر ساده شکل په نظر کې نیولو سره څیړلې ده. که چیرې مونږ څو فاکتوري او څوبعدي حالتونه ددغه ساده قضیې وڅیړو موضوع به نوره هم مشکله او که چیري مونږ موضوع د یوه ساده واحد عنصر ،مخلوط او مرکب په چوکاټ کې نه بلکه د څو عنصري ، مخلوط او مرکب په چوکاټ او یا دهغې څخه هم پورته دغیر عضوي ،عضوي ، نباتي ، حیواني او یا دهغې څخه هم پورته د ذهني مادي واحدونو او کامپلکسونو په چوکاټ کې مطاعه کول غواړو .

محترم لوستونکي څه فکر کوي ؟ننني بشري جمعي شعور او موجوده علمي ــ تخنیکي وسایل به یې د محاسبي له عهدې څخه ووځي؟ په قاطعیت سره ویل کیدې شي چې په نظري ډول په پرنسیپ کې هو ، خو په عملي ډول نه ! ! ! لکن د خدای په لوی علم کې ددي کار لپاره ټول قانونمند امکانات برابر شویدي . او پخپل وخت سره به که ژوند باقي وو د امکان په صورت کې لازم بحث وشي . په غیر صورت کې به راتلونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسلونه یي حتماً د تحقیق او محاسبي دعهدې څخه څه نا څه ووتلې شي . ما دا نسبتاً ساده مسئله د قضایاوو داِشکال د نمایش په خاطر نده ذکر کړي بلکه د فلسفي مسایلوِد مختلفو بعدونو دعمق او بیا هم د ټولو مشکلاتو سره سره ، په هغې کې د حل دلارو دموجودیت دنمایش هڅه وکړه. او یواځې په همدي خاطر !

دا ډول قضایا په مختلفو ساحوکې په مختلفو شکلونو ، بعدونو او ژورتیا سره مطرح کیدلې شي .

دمخه ما آیرو دینامیکي قوانینو ته اشاره وکړه.غواړم دپورتنۍ مسئلې دلا ښه پوهاوي په خاطر په تخنیکی چوکاټ کې په مسئله بحث وکړم .د هوا بازۍ د تاریخ شروع روسان د مژایسکي خوامریکایان د رایټ د ورونو د ابتکار څخه بولي.په هر صورت هوابازي په عملي ډول د شلمي م پیړۍ دشروع څخه پیل او نژدي دیوي پیړۍ په عمر کې یي لوړ افقونه تسخیر کړیدي.په ابتداکې پوهانو فکر کاوه ، کله چې د طیارې د الوتنې په وخت کې دهوا ذرات په طیاره لګیږي ،دپورته کیدو « دبرداشت » قوه تولیدیږي . وروسته ژوکوفسکي په اثبات ورسوله چې آیرودینامیکي د برداشت قوه د هوا دفشار دتفاوت په نتیجه کې چې دالوتنې په وخت کې د طیارې « الوتکي » دوزر دلاندې او باندې سطحو تر منځ منځته راځي ، ایجادیږي .وګورو چې آیرودینامیکي قوانین د سرعت د فاکتور په تدریجي تغیر سره څه ډول تغیر کوي ؟ په ابتدا کې د الوتکو دپاره هم په یو څه تفاوت د موټر د انجن څخه استفاده کېده او هغه پدې معنا چې دالوتکې په انجن کې سلندرونو په ستاره اي شکل سره قراردرلوده چې پکو ته یي دوراني حرکت ورکاوه او

هغوی د کشش قوه تولیدوله . پدې انجنونو سره ممکنه وه الوتکه یواځې له ۳۰۰ تر ۴۰۰ کیلومتره في ساعت سرعت ولرلې شي. ددي څخه پورته د پکي د مقاومت زیاتوالي د سرعت د زیاتیدو مخه نیوله . د سرعت دزیاتوالي په خاطر پوهانو دزاړه حکمت له تجربو څخه په استفاده د جیټ انجن کشف کړ ، خو پکه د کشش دقوې دوسیلي په حیث پاتې شوه . پدې صورت کې نیمه قوه پکي او نیمه نوره د توربین څخه په سرعت سره خارج شوو غازاتو تولیدوله او الوتکې له ۷۰۰څخه تر ۹۰۰ کیلو متره في ساعت اعظمي سرعت نیولې شو. بشر زیات سرعت ته ضرورت درلود او ددې کار لپاره بې پکي خالص جیټ انجنونه جوړ شول او پدې وسیله دالوتکې چټکتیا د غږ له چټکتیا څخه واووختله.ددي سرحد څخه په اووختلو آیرودینامیکي قوانینو تغیر پیداکړ او ددي په بناء باید دالوتکي جوړښت هم تغیر کړي واي او مونږ نن وینو چې دغږ څخه چټکې الوتکي د نورو الوتکو په نسبت بل ډول جوړښت لري . دالوتکي دجوړښت په تغیر سره د الوتکې سرعت زیات اود غږ د سرعت دوه ،دري برابره او لا نوره هم زیات شو .دانجن دننه کمپریسور او توربین دمقاومت دزیاتیدو په نسبت بیا پرابلم پیدا شو. دالوتکي او دغږ د سرعتونو تناسب په « M » سره ښودل کیږي اود « ماخ »دعدد په نوم یادیږي. لازم داوو ، کومې الوتکې چې د غږ دري برابره او زیات سرعت درلود بې کمپریسوره او بې توربینه جیټ انجنونه ورته جوړ شوي واي . نن دغه ډول انجن لرونکې الوتکي موجودې او اکثره بې پیلوټه الوتکې دا ډول انجنونه لري ،خو دهغې دپاره پکار دادي چې لومړي یي بله الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته‌آو تر لازم سرعته ورسوي ، څرنګه چې دغه ډول الوتکې یا اکتشافي او یا الوتونکي بمونه وي ، نو بعدي پروازئي درادار او په ځيني مواردو کې د پيلوټ پواسطه کنترولیږي .

پوهان نن دنوروا ونورو ،حتي فوتوني انجنونو د جوړولو په فکرونو کې دي چې همزمان هر چیرې چې وغواړي حاضر او هر ډول امکانات ولري . پدي بحث کې مونږ یوائې د سرعت د پارامتر په تغیر سره وویل چې قوانین په ټولو مراحلو کې په کافي اندازه تغیر کوي .که مونږ د ټولو پارامترونو د تغیراتو تأثیر په نظر کې ونیسو دا مسًله به لابغرنجه هر اړخیز نوربعدونه هم پیدا کړي . په نتیجه کې ویلې شو که پرنسیباً د فلسفې او ځانګړو علومو ویش ناممکن بریښي ، عملاد ًمجبوریت له مخې لازمي ګڼل کیږي . د فلسفې او ځانګړو علومو د دیالکتیکي عدم ارتباط په صورت کې که فلسفه عملي تجربي ثبوتي دلیل دلاسه ورکوي ، ځانګړي علوم هم ممکن نده چې خپل واقعي موقف ،لار او ګودر پیدا کړې شي . د هغې متقابل دیالکتیک ضروري او جبري او لازم وملزوم ګڼل کیږي.

مقضي او مقدره « د خالق او مخلوق » اراده

مقضي او مقدره ارادې د قضاء او قدر د قانون په لوی جهانګیر محاط محیط کې ،یوتر بله سره د لوی جهان او د هغې د ټولو خلقتونو د پیدا ایښت ، پایښت او دیالکتیکي بدلون او تکامل ،علت او معلول انګیزه او یوائیني لوی علمي قانونمند وجودي وجدي حالت ګڼل کیږي . انسان د خدای د ذات د پیژندنې او توصیف څخه د همیش د پاره عاجز دې. پدي صورت کې هر چاته دا پوښتنه پیدا کیدلې شي چې د خالق او مخلوق ترمنځ د ارتباط لار او وسیله به څه ډول وي ؟ په کوم دلیل او وسیلي سره خدای او انسان ارادي دیالکتیکي ارتباط لرلې او انسان د خدای د عالم خلف په حیث لازم دیالکتیکي مقدرات حاصلولې شي ؟مونږ د دي خبرې شاهد او پوهیږو چې د مادیت او معنویت په غیر واقعي بنیاد د فلسفې د اساسي مسًلې مطرح کولو ، په فلسفي نظام کې څومره بې مورده ځانګړتیاوې ،تناقضات ، موضعګیری او اختلافات رامنځته او لا تر اوسه په خپل حال باقي پاتې دي. فکر کوم ، هغه ډیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمده او اساسي مسئله او د هغي په اړوند نور فلسفي قضایا مونږ وکولې شول د عینیت د فلسفې د موضعګیری له مخې په ثبوتي ډول فورمولبندي او شاید د پوهانو د توجه او قناعت وړ ګرځیدلې اوسي. زمونږ په آند ډیرو فلسفي مسایلو ته په دغه تیوریک بحث کې ځواب ویل شوې ، د شک او تردد جرړي له منځه تللي او په لازم لوري د تحرک پوره امکانات برابر شویدي.

همداسې په فلسفي بحثونو کې مونږ د عالم الارواح ، جنت، دوزخ ، اعراف ، برزخ ،لوح محفوظ ،مُثُل ،د خدای د ذات او صفاتو او ډیرو نورو مثایلو په باره کې د ډیرو ستر وفیلسوفانو او پوهانو د فلسفي بحثونو شاهد هم یو .حال دا چې دغه ټول بحثونه د انسان د مقدراتو او ممکناتو څخه وتلې کار ګڼل کیږي ، مګر هغه چې یې د خدای په کلام کې ذکر شوې اوسي. زما په عقیده هغومره چې پدې باره کې یې د خدای په کلام کې ذکر شوې ، همغومره به ضروري او حتمي ګڼل کیدل . خارج له هغې ، زیاتو معلوماتو ته به ضرورت نه لیدل کیده نو ځکه یې نه د خدای په کلام کې ذکرشوې، نه د انسان په مقدراتو کې راځي او نه یې انسان په معرفت مکلف ګرځول شویدې .نو ځکه اضافه له دې ،کومې هڅې چې پوهانو او فیلسوفانو په تصوري او تخیلي شکل پیل کړي او اوس هم دوام لري کاملاً د نا ممکناتو څخه دي او بې مورده ګڼل کیږي .مونږ پدې باور لرو چې انسان د خدای د کامل معرفت او توصیف څخه د همیش دپاره عاجز دي ، ځکه چې خدای د لوی حقیقت په حیث د انسان په شعور کې نه ځائیږي ،خو په عالم الاسباب کې د خدای د خلیفه په حیث باید د خدای په علم د نسبي پوهې د معرفت لازم

وسایل او امکانات ولري.په غیر صورت کې به څه ډول د خدای خلیفه جوړ او وګڼل شي ؟ د دغه ضرورت او مجبوریت له مخې پوهانو او فیلسوفانو د تخیل، تصور ، تصوف ، کراماتو ،عبادت ، ریاضت ، سحر ،جادو او حتي ډیرو العیاذ با الله د شیطانت له لارې هڅې کړیدي ، په دروغو او ټګۍ ځانونه د خدای خلیفه او قایم مقام جوړ کړي،حتي ډیرو ځانونو څخه مجازي خدایان جوړ کړي ،په دروغویي طریقي ،لاري چاري ، تیورۍ او فورمولبندۍ جوړې کړي او پایله یې ګمراهي شویده او نن هم دغه مسئله پخپل ځای لا ینحله پاتې ده. نوموړې مسئله ډیره مغلقه ،مشکله ،نامرئي او په همغه کچه د اهمیت وړ هم ده .پوهان هغه د قضاء او قدر ، جبر او اختیار ، دیترمینیزم او اندیترمینیزم په نامه یادوي . دا سمه ده. زه هغې ته د شعور او لا شعور د یالکتیک هم وایم .پدې باره کې، لکه چې د مخه هم ورته اشاره شوې وه ،ما د « شپږم حس که د شعور او لاشعور دیالکتیک » تر عنوان لاندې یوه مقاله لیکلې او د میلادي پیړۍ د اتیایمي لسیزي په لمړیو کلونو کې د « اخبار هفته » په ۵۵ ګڼه کې چاپ او پدې موضوع بحث شوې وو .که چیرې د قضاء او قدر د عام قانون له مخې د خالق او مخلوق د مقضي او مقدرو ارادو ډډلیږ او دیالکتیکي قانونمندو مناسباتو تحقق ممکن نه وې ګرځیدلې ،انسان به هیڅ کله د خدای خلف نه وې ، نه به قضاء او قدر وې او نه به د لوی جهان او د هغې د بې شمېره خلقتونو پیدا ایښت، پایښت او دیالکتیکي قانونمند علت او معلول تحقق پیدا کړې وې . پدې معنا چې د جهان د پیدا ایښت ، پایښت او دیالکتیکي تحول او تکامل لپاره به نه انګیزه وې او نه علت . څرنګه چې خدای د ا لوی جهان قاونمند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیداکړي او قانونمندي شکل د موجودیت د مادي دې ،یعنې ماده او قانون یو تر بله لازم و ملزوم ګڼل کیږي او په بل ډول او وسیله دهغې پیدا ایښت ،پایښت بدلون او تکامل خدای لازم او ممکن ندې ګڼلې ، پکار دادي د دې جهان ،پدیدو او خلقتونو سره هر کره وړه یواځې د علمي لارو چارو له مخې په قانونمند ډول وشي. لکن له ډیره بده مرغه پوهانو دغه ضرورت او مجبوریت ندې درک کړې او دخپل ذهني متا فزیکیت له مخې یې مابعد الطبیعت په تصوري او تخلي خارق العاده ،کور کورانه او دعلمي قانونمند منطق څخه بې محتوا او دمقدراتو څخه وتلي واهي فلسفي تیوریوته مخه کړې ، د کاذب رسالت لار نیسی اود تخیل په وزرو ددي لوي جهان اغاز او انجام معلومول غواړي او پدي لټه کې کیږي چې په عالم الارواح کې څه پیښ شوي او لا پیښیږي به ،دجنت او دوذح دثواب او عذاب کچه او اندازه څه ډول تلل کیدې او معلومیدې شي ؟ حال داچې خدای دانسان لپاره یواځې عالم الاسباب مقدر او مسخر ګرځولې تر څو هغه په قانونمند ډول دځان او ټول بشریت لپاره قابل داستفادې وګرځوې .

علم او عقیده سره ددي چې د ماهیت او معنا په لحاظ په موازي ډول عین اهداف تعقیبوي خو دکچې او مقیاس د تناسب له مخې دواړه یوشې ندي . پدې معنا چې په دین او عقیده کې حرج او جبر وجوداوځای نلري ،یواځې د یقین ،عقیدې او نیک عمل پورې اړه لري. پدې لار کې علمي ثبوتي استدلال او نتائج پکار ندي او نه فلسفه دعلم په حیث دا رسالت لري چې حتماً دې د خدای دذاتي معرفت او نورو اړونده موضوعاتو د پیژندګلوۍ له عهدې څخه ووځي او

ګوندې حتماً دې قانع کننده ثبوتي دلایل وړاندې شي . پدې باره کې پخپله شخصي باور او یقین لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي . خدای عادل او منصف ذات دې او انسان یې مختار پیداکړېدي .که خدای خپل مخلوق یواځې مجبور پیداکړې وې ، دقیامت دورځې محاسبه به په کوم اساس ،دکوم عدالت او قضاوت له مخې کیدلې ؟ زما په نظر په عقیدوي مسایلو کې پوهه او ثبوتي دلایل د لازمي او کافي شرط په حیث ضرور نه ګڼل کیږي ، لکن په علمي موضوعاتوکې د پوهې او قانونمندې فورمولبندۍ موجودیت او ثبوتي دلایل دلازمي او کافي شرط په حیث ضروري او مجبوري ګڼل کیږي او پرته لدې به هره افاده نیمګړې او نا کافي وې . همدلته په فلسفه کې لوی بحران رامنځته شو ، فلسفه ګمراه شوه ،خپل علمي قانونمد مادي ماهیت یې چې بشر پرې مقدر او مکلف ګرځیدلې له لاسه ورکړ او پخپله فلسفه منحیث دعلم ، د علم سره په تضاد کې واقع شوه . همدلته د فلسفې او نورو علومو تر منځ تباین او تباني خپلې لاري سره جلا کړي ، همدلته فلسفې خپل قانونمند منطق له لاسه ورکړ او پخپله منطق عامل د بې منطقۍ وګرځیده ، په همدي مقطع کې فلسفه په نا مشخص ،مذبذب او کورکورانه ډول د لارې د سر په بحث او یا په بل عبارت په سفسطه بدله شوه ،په همدغه مساعده موقع کې دمختلفو نظریاتو پیروانو فلسفې ته د خپلې عقیدي او نظر د اصالت د جزائرو د پیدا کولو لار پیدا کړه او په واقعي مفهوم فلسفه په غیر تحلیلي نابکاره کانګلمرات « مخلوط » او انارشۍ بدله او ځکه یې نن خپل علمي موقف او ماهیت له لاسه ورکړې دې .

کوم رکود ، سکون او ګمراهي چې نږدي ۳۰۰۰ کاله دمخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فلسفي علمي ورشو کې راپیدا شوې او فلسفه یې په جړه مشوره ، غامضه مسًله او لا ینحله معما بدله کړې ، تر ننه باقي پاتې ده. شک نشته چې د فلسفي تیوریو په شکلي کمیت او کیفیت ، موضوعاتي ویش او دیفرنسیشن کې ستر تغیرات رامنځته شوي خو فلسفي موضوعي محیط او ماهیت د فورمولبندیو ماهیت د پخوا په څیر محدود او متحجر پاتې شوېدي. علت یې د فلسفې د اساسي مسًلې غلط تعبیر او بې بنیاده د عیني او ذهني محیطونو جدا کول وو .ماتریالیستان په ټولنیزو او ذهني پدیدو کې ایدیالست پاتې شوي او ایدیالستان چې فزیک دانان او ساینس پوهان هم وو چې تندې به یې په غره هم لګیده ،ویل به یې نه یې منم دا غرندې بلکه زما د احساساتو کامپلکس او مجموعه ده. خو د فلسفې بوجۍ د موضوعاتو د تکاثف او ازدحام له کبله د پوچو تخیلاتو په بنیاد پړسیده او په هر لوري یې بوړې کاوه او فلسفي تیورۍ او موضوعات له یوي ورځې څخه بلې ته لا پسې په جړه

مشوره او عظیم عطالت لرونکي بار بدله شویده . یوازې دعینیت د فلسفې په نوي طرز تفکر او لید لوري سره لکه چې دمخه هم دې موضوع ته اشاره و شوه ، دمقضي او مقدرې ارادې ،قضاء او قدر د عام قانون او د شعور او لاشعور د دیالکتیک په انعطافي مقطع کې، موجوده معما د حل لار پیدا کولې شي. زما په نظر عقیده هغه وخت پیدا کیږي چې شکونه په باور بدل شي . فلسفه او علوم د خپل تکامل په پروسه کې همیشه په تجربي ثبوتي ډول دعقیدې په واقعیت او ربښتینولۍ د تائید مهر لګوي او د خپل لایتناهي تکامل په پروسه کې دلوي او کامل حقیقت مجانب ته په هاپیر بولیک

ډول تقرب کوي او دواړه په کامل ثبوتي لوی حقیقت بدلیږي . همدلته عقیده او فلسفه او یا په بل عبارت ،فلسفه او دین په اصطلاح د تضاد د مواضعو څخه د توافق مواضعو ته راپړي ووځي اودو جانبه متناسبه متممه مکمله پایله غوره کوي. دادې د فلسفې او دین د نسبي حقیقت موضیعي موقف او د کامل حقیقت په لور د هغوئۍ غبرګونې مجرا او مسیر.

یوازې د قضاء او قدر په ډیر باریک او نامرئي سرحد کې انسان دخدای د عالم خلف په حیث دخوب ، الهام ،وحي او حتې د احساس او ادراک دلارې دخدای دمقضي ارادې دشعوري فهم امکان پیدا کوي او په همدې بنیاد یعني قضاء او قدر ، جبر او اختیار او شعور او لا شعور د مناسبت او دیالکتیک په نرۍ پوله د خالق او مخلوق د ارادو د افهام وتفهیم او عملي ارتباط شرایط قائمیږي او دهمدې علت او معلول له مخې موجوده لوی جهاني نظام جوړیږي.

نوموړې نظام د خدای د مقضي ارادې او لوی علم له مخې متناسب او متعادل پیدادې ،بشري شعور د خپلې افراطي استفادې په نسبت په نظام کې دغه تناسب او تعادل له منځه وړي او د خپلو مقدراتو په کچه د فردي یا اجتماعي یعني سالمي یا ناسالمي استفادې وړ ګرځوي ، خو په دواړو حالاتو کې د نظام تناسب ړنګیږي او دمقدرې ارادې د پولې څخه په وتلو سره د مقضي ارادې په جبر سره دوباره دنظام تناسب او تعادل بر قراریږي. پدې توګه په نظام کې دمقضي او مقدرو ارادو متقابل اختیاري او جبري فرصتونه تاًمینیږي. یوازې دجبر او یا یوازې دقدر د امکاناتو په صورت کې به نظام یو جانبه عطالت او قهقرائي ناپایداره حرکت درلودلې. په بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبارت ،په نظام کې هم د خلقتونو د نسبي بقاء مقدرستاتیزم وجود لري او هم مقضي متحول دینامیزم ، یا که نور هم په لنډ ډول سره وویل شي ، ابدي همزمان ستاتیک ــ دینامیک دیالکتیک یا دلوی خدای دلوی علم له مخې لوی واحد ، ابدي، پایداره ،متناسب ،متعادل جهان استقرار پیداکوي او پخپله دمقضي او مقدرارادو دیالکتیک دنظام دبقاء تضمین کوي .

پدې ډول مونږ وکولې شول په عامو مفاهیمو یعنې په فلسفي بڼه د قضاء او قدر او شعور او لاشعور دد یالکتیک ډیره ستره مسئله د موجوده منل شوو قوانینو د اصولو له مخې ،فورمولبندي کړو .شک نشته چې په عامو مفاهیمو سره ددغه ډول سترو قضایاوو افاده او پوهاوې دواړه ډیر مشکل کار ګڼل کیږي ،او خصوصاً کله چې دغه طرحې او افادې په فلسفي ادبیاتو کې غیر معمول او دلومړي ځل لپاره په سترګو کیږي. سره ددې چې د شپږم حس په موضوع کې ددغه مسئلې په ځینې اړخونو څه ناڅه بحث شوېدې ،بیا هم پکار دادي چې دغه مسایل عام شهرت او دعامې استفادې وړ وګرځي او دمسایلو د جزئیاتو په کچه دموضوعاتو دمتخصصینو لخواد هغې په تخنیکي اړخونو په تفصیل سره بحثونه وشي. خصوصاً دغه موضوع په څرګندو ځانګړو مثالونو کې وڅیړل شي چې څه ډول دقضاء او قدر اوشعور او لاشعور په دیالکتیک کې لاشعوري پروسې په شعوري پروسو ، پدیدو، فاکتونو ، ارقامو ، ګرافیکونو او ډیرو نورومفهومو شعوري حقایقواوواقعیتونو بدلیږي .

دخالق او مخلوق دمقضي او مقدرې ارادو دد یالکتیک د

حقایقو او عامه تیورۍ فورمولبندي او نړیوالو ته دهغې وړاندي کونه برعلاوه ددې چې په فلسفي علم کې ټول ناممکنات ممکن ګرځوي، هرې معما ته دحل ځواب وایي ، دفلسفي تیورۍ هره تړلې کوڅه د حقیقت او واقعیت په لور خلاصوي او فلسفي ادبیاتو ته د مهملو ،مجملو او مغلقو فورمولبندیو څخه نجات ورکوي ، بشریت د لا شعور د غیر محاط امکاناتو محیط ته د لاري په پیداکولو سره د دې امکان هم پیداکوي چې دغه ورشو دلویي سرمایه ګذارۍ په قوت د متخصصینو په ذریعه وڅیړي ، د بشریت دښیګڼې په خاطر ټول امکانات تر لاسه او وروسته لدې د حرص ،آز ،حسادت او تنګنظرۍ نرۍ ته دپای ټکې کښیږدي او نړیوالو دپاره دخدایي سخاوت سخاوتمندانه مناسبات او جهان جوړ کړي . ددې لارې انسانان کولې شي دانسانانو ،حیواناتو او نباتاتو تدافعي ، معفیتي ، وقایوي او مراقبتي سیستمونه په ژوره توګه وڅیړي او لکه څرنګه چې لا شعوري نظام خپل چاپریال په تناسب او تعادل کې ساتي ، همدغه دتعادل او تناسب استازو ته د حیه او غیر حیه نظامونود تناسب او تعادل چارې وسپارل شي .پدې وسیله دا هم ممکنه ده چې راتلونکي تولیدات او مرکبات له یو سره ټول په متناسب او متعادل ډول تولید او نړۍ او نړیوال د افراط و تفریط د مضره تناسبونو د ګزند او چاپریال هم د ککړتیا څخه وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عېنيت فلسفه
او ځانګړي علمي اصالتونه

دا جهان د مادي موجود په حيث خدای دخپل لوی علم له مخې دواحد قانونمند ديالكتيكي نظام په شكل پيدا كړيدي . ماديت ،وحدت ،قانونمندي اوديالكتيك ددې نظام بنسټ او اساس تشكيلوي. ددې جهان دننه اودباندې داسې ورشوګانې وجود نلري چې هلته دې ځانګړې قانونمندي او ځانګړي نظامونه موجود اوسي . پدې نظام كې ټولي پروسې او تعاملات په متداخل ارګانيک ديالكتيكي شكل جريان لري او د مختلفو پديدو او خلقتونو دظهور سبب ګرځي . دغه متداخلې پروسې او تعاملات نبايد د مختلفو علوموبلكه د مختلفو وجدي او روحي حالتونو ،ديالكتيكي تحولاتو او تغيراتو ،د نظام دساتنې او محافظت دعواملو او ډيرو نورو حالتونو چې تر اوسه پورې يې مونږ نه په راز پوه او نه په افاده قادريو خو په كل كې دغه خدايي ابدي ،قايم باالذات ،خود كفاً ،خود بقاً ديالكتيكي نظام جوړوي. دغه پروسې دذات البيني تداخل ديالكتيكي او ارګانيک جبر او اختيار له مخې په همزمان او هم مكان تحول ، تكامل او ديناميزم كې قرار لري او دهغې مطابق ټول وجدي ، روحي حالتونه اوكمي او كيفي

ارزشونه جوړوي. مشكله خبره ده چې پروسې ، پديدې اوعلوم په دغه ديالكتيكي ديناميزم كې په متداخل ډول يودبل انګيزه او علت ومعلول ونه ګرځي اوپه مستقل شكل سره دې يا دپروسې او يا دعلم په حيث اثبات اوعرض وجود وكړي شي. پدې جهان كې دستنې د ستومې په اندازه نه تشه موجوده ده او نه دا ممكنه ده چې ګوندې ديوې ذرې په بې ځايه كيدو دې په اصطلاح جهان ونه لړزيږي. دا نظام تردې كچې پورې تړلې او واحد نظام ګڼل كيدې شي.

مولانا بلخي وايي:

اګر برګيري يک ذره از جای
فرو ريزد همه عالم سرا پای

په نتيجه كې ويلې شو چې مستقل علوم ،مستقلې پروسې او مستقل تعاملات او دهغوی مستقلې ملوک الطوائفی او ورشوګانې وجود نلري او ټول موجودات له ځيلمه په متداخل هر اړخيز فعاليت كې قرار لري. كله چې دالكتروليت يو انبيق په برقي جريان پورې تړل كيږي ،يا يوه لمده بطرۍ دموټر دچالانيدو دپاره استعماليږي يا دوچې بطرۍ پواسطه راديو فعاليت كوي،په دريواړو صورتونو كې ډير تفاوت وجود نلري.

كه يو الكتروليت په برقي چارج پورې تړو :

د ايو نيزيشن دعملي په شروع سره كيمياوي فعاليت شروع كيږي ؛دمنفي او مثبت قطبونو په لورد ايونونو حركت ميخانيكي فزيكي فعاليت ګڼل كيږي ؛دحركت ، اصطكاك او برقي جريان په نتيجه كې حرارت پيدا كيږي او دحرارت په موجوديت كې ترمو ديناميكي فعاليتونه يعني دحرارت انتقال او تبادله پيل او دنورو فعاليتونو د رامنځته كيدو سبب ګرځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

؛ دعضوي موادو په موجودیت کې همزمان بیولوژیکي ، فیزیولوژیکي او همداسې نور او نور فعالیتونه شروع کیږي...

مونږ دغه ډول متداخلې سلسلې دمختلفو پروسو ، مختلفو تعاملاتو ،مختلفو پدیدو ... په مختلفو جهتونو کې تعقیبولې شو او دا ددې معنی لري چې مستقل علوم ، مستقلې پروسې او مستقل تعاملات او نورې پدیدې وجود نلري ،ټول یو تر بله سره علت ومعلول اویو تر بله سره انګیزه جوړیږي او مختلف فعالیتونه یواځې په متداخل شکل سره جریان پیدا کوي.

داجهان دخدای دمقضي الامر ارادې له مخې په خارق العاده قانونمند نظم او تناسب سره پیدا دې ، د همدغه ارادې له مخې به په همدغه تناسب او نظم سره پایي اودهمدغه ارادې له مخې خودکفاء ،خود بقاء اوخودحافظ او ناصر کنټرل کیږي او بل کړه وړه نه مني. انسان یواځې دخپل قدر او اختیار له مخې ددغه مادي جهان په قانونمند معرفت مقدر ، مکلف او موظّف ګرځیدلې دې. فلسفه دخدای دلوې علم انساني ،ذهني،عقلي تراوش او افادي ته ویل کیږي. انسان دیوې خوا پخپل عملي ژوند کې ډیرو دقیقو محاسبو ته ضرورت نلري اودبلې خوادخدای دلوې علم په هم زمان او هم مکان دیالکتیکي تحول او تکامل او فلسفي علمي انتګریشن «کلي ،مجموعي وجدي حالت» اوعلمي پروسوي قانونمنده ګلوبال محاسبه باندې قادر هم نه دې ،نو ځکه دضرورت او مجبوریت له مخې دعلومو نسبي ویش اودیفرنسییشن ته قایل اوپخپل عملي ژوند کې د موجوده عملي امکاناتو له مخې په اصطلاح لوټه په اوبو کې ږدې او قدم مختداخلي او دواقعیتونو او امکاناتو

په عدم موجودیت کې ،ځیني وخت دانحرافي او واهي تیوریو درامنځته کیدو سبب هم ګرځې. «پراتیک معیار دحقیقت دی » ،نو ځکه دمختلفو علومو څخه په نسبي عملي استفادي او تجربي تدریجي اصلاح او دځیني عملي تجربي ضریبونو داستعمال له مخې کیدې شي نسبي دقیقي محاسبې تر سره شي. بشر په همدغه اساس او بنیاد مختلف تولیدي مرکزونه جوړ اوبې ساري کلتوري فرهنګي زیرمې یې ایجاد اوخپل استهلاکي ضرورتونه پوره کړي ،چې مونږ عملاً نن ددغه ډول مرکزونو او لاسته راوړنو شاهد یو .ددې لارې دا هم ممکنه ده چې فلسفي عامي تیورۍ هم په نسبي عملي ډول وارزول شي او د فلسفي تیوریو د سترو او غیر قابل تصور اشتباهاتو اوغلطیو څخه هم جلوګیري وشي. له ډیره بده مرغه ، دفلسفي علومو پدې دومره اوږده تاریخ کې ، سره ددې چې ډیر فیلسوفان ساینس پوهان هم وو ، نه یې دې کړې شوې د تجربي علومو د متودونو او روشونو څخه د فلسفي تیوریو د اشتباهاتو دمخنیوي دپاره عملي ارګانیک او منطقي ډول استفاده وکړي .برخلاف پوهانو دغه روشونه او متودونه کاملاً په میخانیکي ډول تیوریکي نظریاتي ساحي ته انتقال کړي او په تخیلي او تصوري ډول یې د استقرائي او قیاسي لوبود جدل په ډګر کې دتحت الشعور ، فوق الشعور او مابعد الطبیعه ، ماقبل الطبیعه او دیته ورته عنوانونو لاندې یې بې بنیاده واهي انحرافي تیوریګاني رامنځته کړیدي.خو دې خبري ته هیڅ ندي متوجه شوي چې په تیوریکي نظریاتي مسایلو کې د یوه میکرون په اندازه انحراف په ۱۸۰° انحراف بدلیدلې شي. د پوهانو دغه ناسم عمل هر چاته دا جرئت ورکړې ،چې په علومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په هر ډول قانونمندۍ سترګې پټې او انارشیزم ته حق قایل او حتا ساینس پوهان د فیلسوف د لقب د حاصلولو په شوق په ذهني ایدیالستانو بدل او غواړي د احساساتو د کمپلکس د زیارت ملنګان وګرځي. علومو خپل مستمر قانونمند ماهیت او ارزش له لاسه ورکړې او ځای یې تخیلاتو، اجمالاتو او لفاظۍ ډک کړې، هر سړي د مهملو، مغلقو او بې مفهومو بې معنا افادو دلارې د فلسفه ګرائي جوګه او په حقیقت کې علم د علم په حیث خپل تعبیر او ماهیت له لاسه ورکړېدې. نن هم علمي قانونمندۍ، قوانین، اصول، مقررات، مقاولې، علایم، نښې نښانې او متودولوژيکي روشونه یو له بله سره څوک نه تفکیکوي، او هغې ته یو شان قانونمند حیثیت قایل دي. په همدې علت د هر ځانګړي علم عالم لکه منطق، کلام، متماتیک، ښوونه اوډېرو نورو علومو د اصالتونو له لارې په فلسفي حریم ورننوځي. حال دا چې په اصطلاح په دغه علومو کې باالذاتهِ او في نفسهِ کومه قانونمندي وجود نلري او یواځې د نورو قانونمندیو دافادي وسایل ګڼل کېږي او یا په بل عبارت دغه مقولې او قوانین، دمثال په ډول متماتیک، فزیک، ترمودینامیک او نور یواځې هغه وخت قانونمند علمي ارزش پیداکوي چې دهغې بې ساه ارقام په نورو قانونمندیو کې په حرکت راشي.

دمخه مونږ دې خبرې ته اشاره کړې وه چې انسان دقانونمندۍ ایجادګر نه بلکه یواځې دخپلې پوهې او علم له مخې د هر یو ځانګړي علم معرف ګڼل کېږي. کله چې انسان دخدای عالم خلف په حیث ایجادګر د قانون او جهان نه اوسي، دطبیعیونو هغه نظر چې ګونډې دا جهان، قانونمندي او

خلقتونه طبعیت پیدا کړي، هم دمنلو وړ نه دي. ټول مسلمانان او بلکه قاطع اکثریت انسانان پدې عقیده دي چې دا جهان خدای پیدا کړې دي. مونږ پدې عقیده هم یو چې دا جهان خدای قانونمند پیدا کړې او قانونمندي شکل د موجودیت د مادې دې. پدې کې هم شک نشته چې د خدای د وجود او عدم وجود په باره کې څوک علمي ثبوتي دلیل نشي وړاندې کولې. ځکه چې انسان په علمي ثبوتي ډول د خدای د معرفت او توصیف څخه د همیش لپاره عاجزدې. خو دهغه څه په منلو مکلف دې چې د خدای په کلام کې یې ذکر شوې او د خدای د خارق العاده خلقتونو له مخې یې باید شک په یقین بدل او په خپل خدای ایمان ولري. ځیني کسان د ناپوهۍ، جهالت او یا کبر او غرور له مخې د خدای څخه منکرېږي. هغومره چې د خدای د موجودیت د پاره بې شمیره دلایل وجود لري، د عدم موجودیت په باره کې یو هم نه په سترګو کېږي. مونږ دلته د علم، قانونمندۍ او منطق څخه بحث کوو چې د هر معقول او باشعوره انسان لپاره باید قابل دقبول اوسې او یا یې په مقابل کې همداسې علمي، قانونمند منطقي دلیل ولري.

دې کې شک نشته چې د علومو په ټولو قانونمندیو، محاسبو، تفکیک، انتګریشن او دیفرنسییشن باندې پوهیدل د ټولو لپاره اسان کار نه دې خو پدې خبره هرڅوک په اسانۍ پوهیدلې شي چې نپوهیږي. پوښتنه پیداکیږي. ولي پدغسي مواردو کې یو عالم انسان چې د موضوع په اهمیت او پدې هم پوهیږي چې نپوهیږي او بیا هم په اصطلاح تجاهل العارفانه د خپلې ناپوهۍ او بې منطقه منطق څخه نه تیریږي او ارجحیت ورته قائیلیږي. نن بشریت د عقل او شعور د بلوغ لوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افقونو ته رسيدلي ،علم او تخنيک فوق العاده پرمختګ کړي ،دشپږ مليارډو څخه زيات انسانان د ځمکي په مخ ژوند کوي ، ټول غواړي د ټولو د پاره منلي او قابل قبول قوانين او ډېښه سولئيز ژوند ښه شرايط ولري.لکن تر اوسه پوري پدي ندي قادر شوي حتا پنځه ماده يي يو ډير ساده قانون جوړ کړي چې پخپله يي مراعات کړې شي.روسي تزار چې هم حاکم ، هم قاضي ، هم حافظ او هم مجري د قانون وؤ ، ويل به يي «قوانين، عبث ليکل کيږي ، کله چې يي نه مراعتوي».

برخلاف خدای دا لوی جهان او ټول خلقتونه په قانونمند همزمان ستاتيک ديناميک ديالکتيکي تحول او تکامل پايداره حالت سره پيدا کړي او د ذرې په اندازه تغير چې مرزي يي نه وې ،په کې نشي راتلای او هر څه به د قضاء او قدر د قانون مطابق په متناسب او متعادل ډول د نظام او قانونمندۍ سره سم ابدي پايداره پاتې وي . پوهان وايي د انسان مغز د پنځلس مليارده عصبي ريښکيو او خدای خبر څومره حجرو څخه جوړ دې.په هره حجره کي ۲۳ جوړي کروموزومه او DNA او RNA وجود لري . که چيرې د مقدراتو د حدودو څخه دکوم باغي انسان د سرکشۍ په نسبت يو کروموزوم يعني Trisomi
21 دنظام

په خلاف تغير وکړي ، ددغه باغي انسان جزا به د وراثت د بي حسابه هر اړخيزي پايداره قانونمندۍ سره سره په ارثي مونيزم بدليدل يعني د Mongoloid په زيږيدو منتج شي . همداسې که چيرې د ځيني باغي انسانانو څخه شعوري بغاوت يعني راديو اکتيف ،مخدرات ، مسکرات او يا بل کوم ډول سرکشي سر ووهي . د بدن معفيتي او مقيد تړلي قانونمند نظام رنګ

،نورمال حجرات ياغي او د نن ورځي په کچه د کريبس بلا پرې نازليدل حتمي دي.

په پورتني مثالونو کې مونږ وليدل چې مسايل او قضايا څومره په سادګۍ او بې مسؤليتۍ سره مطرح کيږي خو ريښي يي ترکومو ژورو پوري ځغلي او بشريت د څه ډول لويولا علاجه بدبختيو او ستونځو سره مخامخ کولې شي. خو دغه کارونه د ځيني کسانو لخوا عمداً د خپلو شومو اعمالو او نيتونو د پلي کولو په خاطر تر سره کيږي. همدلته د فلسفي او ځانګړو علومو د ديالکتيک غوټه تړل کيږي او د مشترک استلزام تعلق او ضرورت ختمه برابريږي. د تيورۍ او عمل د متقابل استلزام په باره کې ويل کيږي چې « عمل د تيورۍ په نشتوالي کي ړوند او تيوري چې عملي بڼه ونلري ،بي مفهومه ده» فلسفه او ځانګړي علوم هم دغه شان متقابل موقف او ماهيت لري « فلسفه پرته د ځانګړو علومو تجربي ثبوتي برهان او دليل نشي لرلې او د فلسفي لارښوونو پرته د ځانګړو علومو روانيدل د ګمراهۍ په لار حتمي دي».

د مقضي او مقدرې ارادې په موضوع او دهغې د متقابل استلزاميت او د شعور او لاشعور د ديالکتيک په قضيه کې مونږ وکولې شول د خالق او دهغه عالم خلف مخلوق يعني انسان د ارادو مختلف فلسفي اړخونه او ځيني نور اړونده فلسفي مسايل فورمولبندي او عامه اذهانو ته وړاندې کړو . که د مادې او شعور د مسئلې فورمولبندي ، په طوفاني هوا کي د هماليا د ايورسټ په څوکه آوؤختل وؤ ،نو د شعور او لاشعور ديالکتيک يا د خالق او مخلوق د ارادو مناسبت او د خدای د خليفه په حيث د انساني امکاناتو فورمولبندي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکهکشانونو د سیر و سفر او تسخیر څخه کم نه وي . پدې ترتیب مونږ وکولې شول د خدای ، جهان او علم یعني انسان د دري ګوني متقابل مناسبت اساسي مسایل دعملي قانونمند منطق له مخې فورمولبندي او دعملي استفادې طریقې او امکانات په ګوته کړو . پدې ساحه کې نوي فلسفي ادبیاتو ، نوي ترمنولوژۍ ، نوي فورمولبندیو ، نوو تیوریو او وضاحتونو ته ضرورت لیدل کیږي. باید عامه ذهنیتونه لومړي پدې معتقد او بیا دعملي استفادې د لارو چارو سره اشنا شي. پکار دادي دخدای دلوی علم له مخې د خدایي خلقتونو د اساسي مسایلو په میخانیکیتونو او ذات البیني تفاوتونو ،چې په عملي ژوند کې یې نن ستر پرابلمونه رامنځته کړي بنیادي فلسفي بحثونه وشي. یو له دغه مسایلو څخه دنظام او نسل دبقاء او دمختلفو خلقتونو د پیدایښت مسّله ده. خدای ټول خلقتونه دنظام دحفاظت په خاطر په ټولو اوصافو ، ټولو خصلتونو ، علاقمندیو او امکاناتو سره مختلف او متفاوت پیدا کړیدي. یو په هوا ،بل په ځمکه ،دریم په اوبو کي ژوند کوي. یو ګلان بویوي ، دګلانو شیري ټولوي او پري تغذیه کیږي. دوهم ټول سروکار دچټلۍاو کثافاتو سره لري. یو غوښي خوري ،بل وابښه خوري او دریم له هیڅ شي څخه کرکه نلري. یو شات او شکري ټولوي بل زهراو دریم بل څه. یو ځان غواړي او بل د جهان سره علاقه لري ادغه ټولې چارې د خدایي عبادت او بندګۍ په واسطه تنظیمیږي اوهمدغه دخدای دین ، طریقت او شریعت ګڼل کیږي.

هو ! همدغه د جهان ،نظام او خلقتونو د پیدایښت ،پایښت لار او چاره ده. خدای همداسې ټول خلقتونه دمقاومت

،معافیت او وقایوي امکاناتو له مخې مختلف پیدا کړیدي تر څو هرڅوک د ځاني خطر له مخې پا بند دنظام اوسي . ملائکو عبث تشویش نه درلود چې ددي باشعوره انسان پیدایښت به دبغاوت او فساد منبع وګرځي . سره ددې چې په لوی جهاني نظام کې د نظام دحفاظت او حراست ټولې لارې چارې پیشبیني شوې اوهر څه د قضاء او قدرد عام قانون او دخدای د ارادې له مخې جریان لري او یوائې انسان د بغاوت له مخې د خپل نفس قانون مني اودا لوی جهان یې د نابودۍ د خطر سره مخامخ کړېدې .

د نظام دحفاظت په خاطر د خلقتونو د جنس ،نوع ، صنف ، افرادواو نسلونو د پایداره تواتر مسّله د ډیر ارزش او اهمیت وړ ګڼل کیږي . دمخه مونږ د یوې حجرې دننه د یوه کروموزوم په تفاوت ولیدل چې څه ډول د وراثت هر اړخیز پایدار سیستم رنګیږي او په ارثي مونیزم باندي بدلیږي. او علت یې هم یوائې دعامو قوانینو څخه د باشعوره انسان سر غړونه وه. که چیرې د قضاء او قدر او جبر او اختیار عام قانون له مخې په مستمر شکل سره تناسب او تعادل ته د مواد و د بازګشت سلسلي وجود نه درلودې ،پدي جهان کې به هیڅ خلقت ،پدیده ، وضعه او حالت پایداره نه وي پاتې او عام سراسري انارشیزم به جریان درلودې. زه غواړم د خلقتونو دجنس ،نوع او نورو سلسلو د بقاء په مسّله د تولد او تناسل د عواملو داهمیت له مخي بحث وکړم .

د تولد او تناسل بقاء ځکه پایداره پاتې او لا دوام لري چې خدای دهغې بنیاد په مینه ،محبت ، وفاداری ،صداقت ،عطوفت ،فداکاری او د اسلام په مبین دین کې د نراو ښځي تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ د سيال کفائت او پاک عقيدت په اصولو بناء کړيدي. مينه هميشه پاکه او مقدسه ده. مينه د هرچا او هر خلقت شخصي ملکيت او دهر ډول تعرض ،تصرف او سوء قصد څخه مصؤنه ده .مينه يواځي په مينه بدليدې شي. مينه مقدس ارزش دې ،متاع او کالي نه دي ، خرخ يي ناروا او په قطعي ډول ممنوع دې. هغه څوک چي مينه خرڅوي ځان خرڅوي. هغوی چې د مينې په ارزش نه پوهيږي ، هغوی ټيټ ،ناپوه او بدبخت انسانان دي. حيوانات ، الوتونکي او خزندي مينه نه خرڅوي او يواځې د خپل سيال کوف د مينې په بدل کې يې د نسل او نوع د بقاء دمقدس مقصد او ارمان په مقابل کې وړاندي کوي. هغوئ مقاربت ، مجامعت اود مينې شريکي يواځې او يواځې د نسل دبقاء د مقدس ارمان په خاطر کوي. په غير صورت کې ډلې ډلې حيوانات ، الوتونکي او خزندي يوځای ګرځي، خو هيچا به دهيڅ يوه څخه بې نزاکتي نه وي ليدلي. خوکله چې د مقابل لوري د نسل دبقاء علايم احساسيږي ، هر يو په لومړۍ درجه مقابلې ته حاضريږي. يواځې انسان دې چې ټول مقدسات او ارزښتونه يواځې د سرمايداري سود او زيان ،هوا و هوس او شهوت په کنډه پيمانه کوي او نور ټول ارزښتونه ورته بې ارزښته ښکاري. کله چيري د مينې مقدس ارزښتونه او ايديالونه اود نسل دبقاء پاک ارمانونه په پام کې نه وې ، خدای د نسل د مقدساتو په بناء تناسلي سيستمونه ، تناسلي الات څومره مصؤن او له بله پلوه څومره آسيب پذيره پيدا کړي او څومره يې د مينې ،محبت ، عطوفت ،صداقت ، شرم ،حياء او سلو زر نورو قيوداتو په پردو پوښلي او د متفاوتو معفيتي ، مقاومتي ، وقايوي ،او ډيرو نورو خطرونو په حلقو مقيد

ګرځولي ، بيا هم باغي انسان ددغه ټولو انګړونو څخه دبې حيايياو بې شرمۍ ډګرته ووځي او په بې شرمۍ سره حتا د هر روا او ناروا ،وقت وناوقت حيوان او انسان او بل هرڅه مقاربت او مجامعت څخه ډډه نه کوي او ځان او ټول نسلونه د تباهۍ د خطر سره مخامخ کوي . نن دهمدغه بې مسؤليته اعمالو په نتيجه کې يواځی دځلويښت مليونو انسانانو څخه ډير زيات د ايدز په مرض اخته انسانان د مرګ او ژوند په پوله د بدبختۍ ، رنځ او درد مايوسانه شپې ورځې تيروي .

د تأسف خبره داده چې ځينې ځان غوښتونکي کړۍ دغه ډول تباه کوونکي پروګرامونه ، ځانونو دپاره د تنفس د ساحي دفراخولو په خاطر عملي کول غواړي . هغوی عمداً علوم ، قانونمندی او تيوری تحريفوي او عام بشريت دحماقت په لور کشوي . يواځې فلسفه او فلسفي اصالت دې چې علومو او عام بشريت ته ددغه ډول ګمراهۍ څخه نجات ور کولې شي.

د پورتني بحث څخه دا ډول نتيجګيري کولې شو :

ـــ دا جهان واحد او تړلي نظام اوديوي کوچنۍ ذري په اندازه حرکت پکې محسوس دي ؛

ـــ پدي جهان کې ځانګړي علوم وجود نلري او ټولي قانونمندۍ ،پروسې او تعاملات همزمان او هم مکان په متداخل ډول پيښيږي ، جريان لري او دمختلفو خلقتونو دزيږندي ،پايښت ،تحول او تکامل انګيزه او علت ومعلول جوړيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فيثاغورث د متماتيک اصالت او د عينيت د فلسفې نظر

داسې ويل کيږي چې د فيثاغورث څخه ليکلي اثار ندي پاتې خو د هغه هندسي قضيه (په يوه قايم الزاويه مثلث کې د وتر مربع مساوي کيږي په مجموع د مربعاتو د دوه نورو ضلعو) ډېره مشهوره ده.

ځينې کسان فيثاغورث د فينيقيه د خلکو څخه ګڼي او وايي چې ګوندې په صور کې پيدا شوېدې. ځينې نور هغه د ساموس اهل ګڼي چې د پولوکرا تس د ظلم څخه يې خپل وطن پرېښود او صقليه ته په ۵۳۲ ق.م کې مهاجر او د کروتون په ښار کې يې سکونت اختيار کړ. فيثاغورث څرنګه چې په تنا سخ يعنې دا چې روح د يوه جسد څخه بل جسد ته ځای بدلوي، عقيده درلوده، نو ځکه يې د حيواناتو غوښې او د ځينې حبوباتو خوړل او د پوستکو په خاطر د حيواناتو قرباني کول په ځان حرام ګڼل. فيثاغورث د مذهبي او سياسي ډلې مشري کوله چې د تقوا او صداقت له مخې سره راټول وو او د فيثاغورث د رهنمايي لاندې

يې د رياضي، علم النجوم، موسيقي، طب او نورې زده کړې کولې او څه يې درلودل د دولت چارې عالمو کسانو ته په لاس ورشي.

فيثاغورث د متماتيک اصالت دا ډول افاده کوي «عدد د ټولو کائناتو اصل دی.»(تاريخ فلسفه در جهان اسلام ص ۳۳) فيثاغورث پخپل دې قول کې ځکه زه حق په جانب ګڼم چې ټولې قانونمندۍ يوازې د متماتيک په ژبه په دقيق او علمي شکل سره افاده کيدلې شي.

کله چې زه د ننګرهار دليسې په يوولسم ټولګي کې ووم صاحب الدين خان د ننګرهار د ښوونې او روزنې مدير او زمونږ د الجبر استاد وو. د افغانستان د هغه وخت د معارف د تعليمي نصاب له مخې به په يوولسم ټولګي کې دوهمه درجه الجبري معادلې تدريس کيدلې. کله چې استاد ټولګي ته راغې او دلومړي ځل لپاره يې د $ax^2 + bx + c = 0$ معادله يې په تخته وليکله. څرنګه چې ما د پاره نا اشنا معلومه شوه. سمدستي مې ترې پوښتنه وکړه. استاده ! پدې خو پوهيږم چې جمع، تفريق، ضرب، تقسيم، ربح، تناسب او نورود رياضي مسايلو او فورمولونو څخه څه ډول او په کوم ځاي کې استفاده وکړو. پدې خبره پوه نشوم چې ددې معادلې څخه به څه ډول او په کوم ځاي کې ګټه اخلو ؟ استاد په ځواب کې وويل. که چيرې ددې معادلې د مختلفو سيستمونو، طاقتونو، مختلف تعداد، مشتقاتو، انتګرالي او ديفرنسيالي حالتونو په حل بريالي شو، مونږ د پاره به ددې جهان د ټولو حوادثو او واقعاتو د ماضي، حال او مستقبل څخه خبريدل کوم مشکل کار نه وي.

دغه جملې زما په مغز کې لوی بحران را ولاړ او نور په هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه نه شوم.اضافي پوښتنه مې هم ونکړه ځکه چې راته بې ځایه معلومه شوه او بې له هغې به پرې نه وې پوه شوې .کله چې په دولسم ټولګي کې دانتګرال او دیفرنسیال سره څه نا څه اشنا شوم ،په MPCB کې مو دغه معادلات یو څه مفصل ولوستل او کله چې د پخواني شوروي اتحاد داکراین جمهوریت ته تحصیل لپاره ولاړم او هلته مې دغه مسایل په مفصل ډول ولوستل ، یواځې هلته زه پدې خبره پوه شوم چې متماتیک رښتیا هم څه ډول معجزی کولې شي او په لومړي سطحي نظر کې سړي ته داسې ښکاري چې ګوندې په رښتیا هم ددغه اصالت جوګه ګڼل کیږي. بې مورده به نه وي که د همدي خبري د تائید په خاطر د یوې بلې خاطري ذکر وکړم.

داکراین په جمهوریت کې ددرې میاشتي روسي ژبې لوستلو څخه وروسته ځیني نور عمومي مضامین لکه متماتیک ،فزیک ، کیمیا ،موادشناسي او نور شروع شول. دمواد شناسۍ مضمون یوه پروفیسور درس راکاوه او مونږ دپاره نااشنا مضمون ووچې دموادو د اتمي ، مالیکولي پنجرو او داخلي عمومي جوړښت څخه یي بحث کاوه. پدې مضمون کې به زما اود استاد تر منځ همیشنۍ شخړه پیښه وه ځکه چې مضمون مشکل وو ، ما پرې ځان پوهول غوښتل او دفلزاتو او غیر فلزاتو او دهغوی دمرکباتو د اتمي او مالیکولي جوړښتونو د پنجرو او په مختلفو مدارونو او هسته کې د پروتونونو ا و الکترو نونو موقعیت او تناسبونو او په مختلفو حالتونو کې د هغوی د مختلفو وضعیتونو توضیح د هر استاد لپاره هم اسان کار نه وو. همیشه به مو یوبل ته سره قناعت نه شو ورکولې . یوه ورځ کله چې درس ته راغې او دهمیش په

شان شځړي دوام پیداکړ ،په اخرکې یې راته وویل. زه درته یو پیشنهاد لرم . زه ورته غوږ شوم او په دوام یې راته وویل. راشه چې زه او ته په همدې مضمون کې دډاکترۍ دپاره کار شروع کړو ،مخکې له دې چې دانجنرۍ دیپلوم واخلې دډاکترۍ دیپلوم به ترلاسه کړې او په عین وخت کې به ددوه دیپلومونو خاوند شې. زه هم ډیر خوشحاله شوم خو کله چې مې دوطندارانو سره مصلحت وکړ .ځینو وویل چې روسي ژبه ډیره سخته ده . ددوارو کارونو پر مخ بیول به درته مشکل شي او مونږوینو چې ته د طلایي د مدال اخستلو لپاره اماده ګي لرې ،په دې کار هم بیا نه شې بریالې کیدلې . یوه تن لا راته وویل مونږ غواړو ځان ناکام کړو چې یو کال موزیات شي. لنډه دا چې ددغه کار څخه مې صرف نظر وکړ. ددې اوږدې کیسي څخه زما مطلب دا وو ،کله چې ما دیپلوم دفاع کړ او د سالون څخه راووتلم.تصادفي ددروازي مخې ته همغه پرو فیسور دیوه بل استاد سره ولاړ وو. تبریکي یې راته وویله او هغه پروفیسور زیاته کړه ،که زما خبره دې منلې وې. اوس به دې دوه دیپلومه په جیب کې وې . ما ورته وویل. هغه خبري خو تیرې شوې . اوس به راته ستاسې مشوره څه وي؟ دوی دواړه یو هم دمتماتیک استاد نه وو. یو دمواد شناسي او بل دآیرو دینامیک استاد وو. دواړو غیر ارادي همزمان په یو اواز وویل. که وخت دي پیداکاوه ،متماتیک لوله. او زه یوځل بیا دمتماتیک عظمت او اهمیت ته متوجه شوم . نوفیثاغورث او دکارت دواړو چې دمتماتیک اصالت په ټولو علومو باندي برقرارول غوښتل هم ډیر به ملامته نه وو.

متماتیک دټولو قانونمندیو دافادې ژبه ده . ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانونمندۍ که شعوري دي ،که ټولنيزي اوکه طبيعي ـ
ميخانيکي دي دمتماتيکي قوانينو په مرسته قابل دافادي
ګڼل کيږي. هغه وخت به ډير ليري نه وي چې په اصطلاح دغه
بې شعوره موجودات يو دبل دحال په ژبه سره پوه او مونږ دپاره
ترجمانان جوړ شي. نن دانسان په واسطه جوړشوي جوړښتونو
اوميخانيکيتونو وجدي حالت بلا کوي ،دسترګي درپ په
ميليونمه زرۍ کې ميليونونه عمليات اجرا کوي ،فکر کوي
،سنجش کوي او باور لرم ډير زر به دمختلفو پديدو ترمنځ لکه
څرنګه چې دموادو تبادله موجوده ده داطلاعاتو اومعلوماتو
تبادله به هم جاري او دحال ژبې به ګويا شي .

هو !دمتماتيک په وسيله با شعوره او با کلتوره انسان
داهرڅه کولې شي. هغه څه چې دنه کيدو دي ، هغه په ټولو
قانونمنديو دمتماتيک دعلمي اصالت برقراريدل دي. او
داځکه چې متماتيک با الذاته او في نفسهِ عاري دقانونمندۍ
څخه دي. دمتماتيک ارقام اوَ اعداد ترڅو چې په بله
قانونمندۍ کې په حرکت رانشي مړه دي او هيڅ شې نشي افاده
کولې. له ډيره بده مرغه فيثاغورث او حتا دکارت ټوله لوبه په
مړو ارقامو او اعدادو سرته رسولې او غوښتل يې همدغه بې
مفهومه او بې مضمونه لوبه د عملي فعاليت په ټوله ساحه
حاکمه کړي ، چې البته محصله به يې صفر وي. مړه ارقام
اواعداد ګونګي بلاګاني دي ، هيڅ شي نشي افاده کولې او
حتي دالهام ژبه يې هم ګونګه ده. دمثال په ډول فيثاغورث
ليکي «عدد يا فرد است يازوج .فرد عددمحدود کامل است
وزوج عددنامحدودناقص...» اويا مثلاً «عددسه ،با مکان که
داراي سه بعد است تطبيق ميکند ،(دا خبره سمه ده ځکه چې

مکان دري بعده لري) وعدد پنج باصفت ،وشش با رطوبت
وهفت با عقل ونوروصحت ،وهشت با عشق وصداقت،ونه با
تفکر در امور ،وده که محتواي همۀ اين اعداد است،صاحب
طبعيت الهي است ومطابق است با ترکيب عالم وجود که
محتواي همۀ اشياً است.» (تاريخ فلسفه در جهان اسلامي
ص۳۴و۳۵) . دغه اعداد او ارقام د پورتنيو مفاهيمو سره هيڅ
ډول ارتباط او مناسبت نه لري. د متماتيک په واسطه دا ډول
افادي ناسم او دمنطق څخه ليرې کار معلوميږي.

هو ! سمه خبره داده چې متماتيک نه باالذاتِه دعلومو
داصالت جوګه او نه اصل دټولو کائناتو دي. دکائناتو اصل
اوبنيادحرکت او قانونمندي ده اودغه دواړه دماديت مستلزم
او خداي دا لوي مادي جهان دخپل لوي علم داصالت او رسالت
معرض ګرځولې او خپل عالم خلف بنده يې باالوسيله دهغي په
معرفت مقدر مکلف ګرځولې دي. په متماتيک کې نه ماديت
شته اونه قانونمندي ،نوځکه داصالت رسالت هم نشي ايفا ء
کولې.خومتماتيک دقانونمندۍ دافادې وسيله او ژبه او
دذهن نور دي چې دهرظلمت څخه تيريدلې او قانونمندي په
قانون بينو سترګو « دذهن په سترګو » ليدلې شي.

شک نشته چې فيثاغورث دهغه وخت په امکاناتو سره
ندي کړې شوي ځيني قانونمندۍ ووينې ، ليکن دمتماتيک د
قانونبينو سترګو نظر يې لاهغه وخت په فلسفي علم لګيدلې
وو اووګورۍ په څو پورتنيو جملو کې يې څومره عالي علمي
مفاهيم او مقولې افاده کړيدي. خو کاشکي دغه کار نه دساده
ارقامو او اعدادو بلکه دمتماتيکي معادلو په واسطه صورت
نيولې وې . که ما هم ددې ستري قانوني اشتباه او ګناه څخه ډار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه درلودې او سترګې مې پرې پټولې شوې نو زه به هم دمتماتيک اصالت ته قايل او منلې به مې وې.

دمتماتيک اعجاز هغه وخت څرګند يدلې شي چې دالکتروليت په انبيق کې دآيونيزيشن عمليه شروع او آيونونه دمثبت او منفي قطبونو په لار کې دمتماتيکي معادلو پواسطه ګوټ په ګوټ تعقيبيږي. او يا دکيمياوي ويلانسونو دقانون له مخې کيمياوي تعاملات دترکيب او تجزيې په پروسه کې دمتماتيکي معادلو پواسطه افاده کيږي او تعقيبيد لې شي.

دا مسايل هغه وخت لا ددلچسپۍ وړګرځي چې يو آيرو بوس دڅو سوه ټنه بار او په سوونو مسافرينو په بارولو سره دځمکې ديوه قطب څخه تر بل قطب پوري ، په مختلفو مترولوژيکي شرائطو او دجغرافيايي څلور فصله زماني يو کلن واټن لار دوريځو ، بوربوړکيو ،ګردبادونو اوطوفانونو په ټيل ناټيل کې دټولو آيرودينا ميکي اودالوتنې دديناميک ټول تا ًثيرات او تاًثراتو سره په څو ساعتونو کې وهي ، يواځې متماتيکي ديفرنسيالي او انتګرالي معادلې دهغوی دمشتقاتو سره دغه محاسبه په دقيق ډول افاده کولې شي. اويا ټول کيمياوي تعاملات ،دمثال په ډول دشکري ،امينو اسيدونو ،کاوچوک «ربړ» ،پلاستيک اويا نورو کاربوهايدريدونو ځنځيري تعاملاتو سلسلې چې په حقيقت کې ددې لوی مادي جهان قانونمند بنياد جوړوي ،يواځې او يواځې دمتماتيک پواسطه کيدلې شي افاده او محاسبه شي اوبس. ليکن ددې ټولو امکاناتو په لرلو سره بيا هم متماتيک ددغه قانونمنديو مادي بنياد او اصالت نشي ګڼل کيدلې !

د دکارت درياضياتو اصالت د عېنيت دفلسفي له نظره

د فيثاغورث درياضياتو او بلکه په مجموع کې درياضياتو داصالت په باره کې مونږ دموضوع په مختلفو اړخونو بحث وکړ. او پدې متيقين شو چې متماتيک له کومه حيثه اصالت لرلې شي اوله کومه حيثه يې نشي لرلې. مونږ وويل چې متماتيک دهر علم دقانونمند ديناميزم د افادې ژبه ده خو دهيڅ ډول قانونمندۍ اصل او بنياد نشي جوړولي او نه داصالت بار رسالت په غاړه استلې شي . په ستاتيزم کې اصلاً قانونمندي وجود نلري. ستاتيزم نسبي مفهوم دی. مونږ فکر کوو ، دځمکې په سر چې مونږ ژوند کوو ولاړه ده ،حال داچې دلمر ګرد چاپير ۳۹۰۰۰ کيلو متره په يوه ثانيه کې انتقالي سرعت لري .او په ۲۴ ساعتو کې يو وار په خپل محور چورلي يعنې وضيعي دوراني سرعت او حرکت لري . متماتيکي ارقام او اعداد باالذاتهِ حرکت او ديناميزم نه لري او يواځې هغه وخت په حرکت راځي چې کومه قانونمندي افاده کړي او يا لا اقل په اواز بدل شي يعنې وويل شي ،يو ،دوه ،درې او... .

ددکارت فلسفه «فکر کوم پس وجود لرم». که دا خبره دې ته واړوو چې قانونمندي شکل دموجوديت دمادې او ماده يواځې په قانونمند شکل سره وجود لرلې شي ، نو دا افاده هم منلې شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دقیقه ده. خو دکارت د ذهني ایدیالست په حیث د سقراط او افلاطون د «مُثُل» د متا فزیکیت ،مابعد الطبیعیت او ما قبل الطبیعیت فلسفي سره قرابت لري چې د هغې د قانونمندۍ څخه په عالم الاسباب کې انسان اګاهي نشي حاصلولې او د انسان لپاره د غه نظامونه مسخر او مقدرنه ګڼل کیږي او دکارت په هغه قانونمندۍ چې پورته ما ورته اشاره وکړه ، اصلاً باور او عقیده نه لري نو ځکه د دکار پورتنۍ مقوله « فکرکوم پس وجود لرم» ، مونږ نه پوهیږو په کوم دلیل ، کوم بنیاد او کومې قانونمندۍ له مخې یې لیکلې ده ، سمه نه ده او نه د دکارت ذهني ایدیالیستي عقیده ،متافزیکیت او مابعد الطبیعیت د دې جوګه دې چې د غه ډول قانونمند مفهوم افاده کړې شي . دکارت خو باید دیوه ریاضیدان په حیث پدې پوه شوې وای چې د معرفت پروسې یو ائې د «د فکر کولو »څخه نه شروع کیږي، متماتیک د قانونمندۍ افاده ده او قانونمندي باالذاتهِ پروسه ده ،دینامیزم دې او حرکت دې او د دې هر څه معرض مادي موجود او بلکه دا ټول اشکال د موجودیت د مادې ګڼل کیږي. شک نشته کله چې دکارت د تحلیلي هندسې په متماتیکي افاده باندې موفق شو ،فکر یې کاوه چې ،د ټولو علومو د پاره یې واحده قانونمندي اختراع کړې چې هغه متماتیکي قانونمندي ده او هرڅه باید د متماتیک د حاکمیت لاندې راشي. او په پوره جرئت سره یې ویل: «تنها معرفت ریاضی است که می توان نام معرفت بر آن نهاد. وازینجا بدین نتیجه رسید که:در واقع حساب وهندسه نه فقط تنها علومی هستند که باید به مطالعهً انها پرداخت بلکه در پژوهش برای یافتن شاهراه حقیقت نباید خودرا به چیزی سرگرم نمود که نتایًج آن در قطع

ویقین از نتایًج حاصل از براهین حساب وهندسه کمتر باشد » (نقد تفکر فلسفی غرب از قرون اوسطی تا اوایل قرن حاضر ص.۱۰۸.)

حال دا چې هندسه تش د بې محتوا مکان مقوله او افاده نده په کوم څه چې دکارت عقیده لري . دکارت هندسه د مادي واحد د خارجي شکل په حیث پیژني . د مادي واحد خارجي شکل او هندسه هر ډول جوړیدلې شي او د غه ډول هندسي اشکال یوائې په ځانګړو حالاتو او مواردو کې د مقاومتي اهدافو او دیکوریشن پرته بل کوم ارزش نشي لرلې یعنې چې د جهان د تکوین په جوړښتونو کې یا قطعاً رول نه لري او یا ډیر کم رول لوبولې شي.د کومې هندسې، شکل ،صورت او مکان په باره کې چې بحث دوام لري هغه د هر عنصر ، هربیولوژیکي ، کیمیاوي ، فیزیولوژیکي او نورو مادي واحدونو د پاره کاملاً مشخص او ثابت ګڼل کیږي. همدغه مکان او صورت مونږ شکل د موجودیت د مشخصي مادې ،عنصر ، کیمیاوي ، بیولوژیکي او نورو مادي واحدونو بولو او پرته له هغې ، ماده ممکنه نه ده چې وجود ولرلې شي . همدغه ځانګړې جوړښتونه خدای د دې لوی جهاني نظام د بنیادي خښتو په حیث پیدا کړې دي او همدغه ځانګړي جوړښتونه د دې لوی جهان د ابدي پایداره پیدایښت او پایښت متضمن ګڼل کیږي. په دغه ډول نظام کې د یوې کوچنۍ ذرې په اندازه نقص د نظام په نقص بدلیدلې شي. د مادي واحد خارجي هندسه چې دکارت د هغې څخه بحث کوي او یاد ارسطو له بحثونو څخه مونږ ور سره اشنا شوي یو او یا نن هم چې ځینې فلسفي تیورۍ هغې ته ورته عقیده لري، د هغه هندسې سره چې مونږ پرې بحث کوو کومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنیادي اړیکي نلري بلکه بنیادي تفاوتونه سره لري. شک نشته چې د ځیني مادي واحدونو خارجي هندسه هم کله ناکله د ددغه داخلي هندسي جوړښتونو له مخې یو شان خارجي بڼه غوره کوي او په اکثره حالاتو کې لکه الماس دخاص ارزش لرونکې خارجي کریستالي بڼه غوره کوي. په همدې ډول مونږ د زمرد ،کانسیت ،شیشي ،مالګې ،شکرې او ډیرو نورو دنومونو سره اشنا یو . دکارت هڅه کړې همدغه هندسه د خپل مادي ارزش څخه بې ارزښه او له منځه یوسي او په تحلیلي ذهني متماتیکي معادلو یې بدله کړي او با الاخره د ټولو علومو ، ټولو قانونمندیو څخه مادي محتوا وباسي او دمتماتیک په مړو ارقامو یې واړوي.ځکه پرته له مادي ارزش څخه حرکت وجود نه لري، قانونمندي وجود نه لري ،علم وجود نه لري او په عالم الاسباب کې د خدای د مقضي ارادې له مخې هیڅ قانونمند وجود او شئ د افادې لپاره وجود نه لري ، یعنې چې د دکارت علم اصلاً وجود نه لري. د مادي ماهیت پرته هندسه او مکان او دمشخصي هندسې،صورت او مکان څخه خارج ماده وجود نشي لرلې. یواځې ماده او هندسه دواړه په متمم او مکمل حالت کې د مادي قانونمند موجودیت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي او یواځې پدې صورت کې هم ماده او هم هندسه دواړه قانونمند ماهیت ، محتوا او مفهوم پیداکوي .مکان او ماده جدا ناپذیر دي . یو دبل په عدم موجودیت کې نه وجود لرلې شي ، نه مفهوم او نه ارزش . ماده په معین مکان اومعین قانونمند وجدي حالت کې قرار لري او مکان او قانونمندي دواړه اشکال د موجودیت دمادې دي. مونږ ته دبیولوژي ، فیزیولوژي اومواد شناسۍ څخه پوره معلومه ده

چې هر دغه ډول مادي ترکیب او مادي واحد مشخص او ټاکلې حجروي ،اتمي او مالیکولي جوړښتونه لري خو یوتر بله سره متفاوت او متباین دي . همدغه ټاکلي هندسه دحیه او غیر حیه موجوداتو دژوند ، تکامل ، بقاً او مقاومت دوجود لپاره بهترین شرائط برابروي او پرته له دغه موجوده هندسې څخه بې له شکه دهغې په ټولو کیفیتونو او کمیتونو کې نیمګړتیاوې رامنځته کیږي. د شلمې م پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې لا پوهانو هڅې پیل کړې چې خصوصاً دفلزاتو ایدیال هندسي مودلونه جوړ کړې. ځکه پدې صورت کې دهغې مقاومت په کافي اندازه زیاتیدې شي او ددې په عوض چې دیوه موټر د اکسل قطر د لس سانتي مترو په اندازه جوړکړي ،کولې شي د پنځو سانتي مترو په اندازه جوړشي. دا کار دهوایي صنعت لپاره په خاص ډول زیات ارزش لري.

دکارت د هندسې او صورت په باره کې نظریات د ارسطو څخه تقلید کړیدي . هغه غوښتل په فلسفه کې د ارسطوځای ونیسي نو ځکه یې دهندسې او شکل په باره کې ارسطوته ورته نظر درلود . ددوی دواړو نظر ډیر سطحي او په زیات احتمال دوئی دواړو ته هغه داشیاوؤد خارجي شکل په حیث دارزش او توجه وړ وو . دوی هندسه یواځې د مادي موجودیت په خارجي صورت کې تصور کولي شوه او د داخلي حجروي ،اتمي ،مالیکولي او نورو جوړښتونو او دهغې اهمیت او ارزش څخه بې خبره وو . حال دا چې داشیاوؤ خارجي شکل دومره دارزش وړ نه ګڼل کیږي ، ځکه خارجي شکل ته هرډول چې انسان وغواړي تغیر ورکولې شي او دا یواځې داخلي جوړښتونه دي چې تقریباً همیشه ثابت پاتې کیږي او که چیرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول تغير رامنځته شي ، پخواني مادي واحد به په خپل پخواني كميت او كيفيت هيڅكله پاتې نه شي. ددوی نظر ددواړو دويناوو څخه په څرګند ډول معلوميږي. دمثال په ډول ارسطو واي:«هرشيئ مجموعه ای از «صورت»و «هيولا » است.صورت حقيقی است كه از مادهً خامی بنام هيولی پديدار شده است:وخود اين صورت به نوبهً خود مادهً صورتی عاليتر وبرترخواهد ګرديد (ديوې خوا ارسطو صورت او ماده سره جدا كوي خو سمد ستې اضافه كوي چې صورت حقيقي دې اود خامې مادې څخه چې هيولي نوميږي تشكيل شوېدې او پخپله دغه صورت پخپل نوبت دبل عالې تر او برتر صورت ماده جوړيږي) .مثلاً انسان بالغ صورت فعلی كودك است وكودك ماده وهيولای آن است، در حالی كه خود كودك صورت جنين وجنين مادهً آن است وهمين طورجنين صورت نطفه و نطفه هيولی ومادهً جنين است تا برسد به مادةالموادوهيولای اولی كه فاقد صورت است. » (تاريخ فلسفه ،ويل دورانت ،ص.۶۷ ،۶۸). دلومړني ښوونځې په دوهم ټولګي كې ،كله چې يې مونږ ته جمع راوښووله :

2+2= 4

دا يې هم راته وويل چې يواځې هم جنس شيان په خپلو منځونو كې سره جمع كيدلې شي.

صورت پخپله حقيقت ندي ، يواځې دمادې په موجوديت سره حقيقت پيدا كولې شي ، او ماده يواځې په معين او مشخص شكل سره وجود لرلې شي يعني صورت او يا په بل عبارت مكان شكل دموجوديت دمادې دې او يو تربله په لازم وملزوم موجوديت سره مفهوم او ارزش پيداكولي شي . دلته زما مقصد دمعين او مشخص شكل څخه دمادي دداخلي

حجروي ،اتمي ، ماليكولي او نورذروي ——— تشعشعي جوړښت څخه دي. د مادي خارجي شكل ته كيدلي شي هر ډول تغير وركړل شي. نو دارسطو لخوا د صورت او هيولا جمع كول سم كار نه بريښي. همداسي په پورتني عبارت كي واقعي عيني قانونمندي ،قانونمند منطق او منطقي تسلسل دخبرو هم وجود نلري ،سره ددي چي د منطق بنيانګذار پخپله ارسطو ګڼل كيږي. يو ځل بيا تاءكيداً وايم چي هر مادي موجود ،هر مادي واحد او هره مادي لويه او كوچنۍ ذره معين ،مشخص او ټاكلي داخلي جوړښت ، شكل او صورت لري (البته دډير فشار او حرارت په نسبت كيدلي شي موقتي تغير پكي راشي او ياځيني مواد يو تربله سره په هندسي متداخل شكل سره قرار و لري)، نو په څه ډول دا منلي شو كله چي ارسطو وايي:

انسان بالغ صورت فعلي كودك است وكودك ماده وهيولاي آن است او همداسي د پورتني عبارت تر اخره پوري. له دي ځاي څخه په څرګند ډول معلوميږي چي ارسطو او دكارت چي ساينس پوه هم وو دموادو او اشياوؤ دداخلي جوړښت اودهغي دعظيم ارزش او اهميت څخه هم بي خبره وؤ او ورته ارزش قايل نه وو . ارسطو له يوي خوا ليكي چي «هيولاي اولي فاقد صورت است »اوپخپله واي چي «ولي چنين چيزي وجود ندارد زيرا هر شيئ موجودي واجد صورتي است» دا خبره سمه ده.خير ولي ديوي غټي قضئي اومسًلي نتيجه ګيري او محصله دا ډول كوي چي پخپله ئي نشي منلي. ارسطو وړاندي ليكي «ماده به وسيعترين معني خود قوه وامكان صورت وصورت فعليت وحقيقت نهاي ماده است؛ماده مانع ازاين است كه صورت به نحوديګري تجلي يابد ،وصورت بناوشكل وجودي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماده مي باشد. صورت تنها شكل نيست بلكه قوهً متشكله وضرورت ونيروي دافعهً دروني است تا ماده رابراي هيًت وهدف مخصوصي راهبري كند ؛صورت تحقق استعداد ماده و مجموع قواي عمل ووجود وصيرورت است كه در هر شيئ موجود مي باشد.» په پورتني عبارت كې هر څه چې د صورت،مكان او هندسي په ادرس ويل شوي ، ځيني حقايق وجود لري ځكه هم ارسطو او هم دكارت خپلي ځرګندوني د خپل ذهنيت دحقايقو په بنياد كړي ، خو څرنګه چي هغوئ پخپله ديته معتقد نه وو او يا تري كاملاً بي خبره وو او ټولي فورمولبندئ ئي د تخيلي منطق له مخي كړيدي طبعاً عاري دحقيقت او قانونمند منطقي تسلسل په كي وجود نلري ، اوزما پورتنۍ ادعا ثابتوي چي هندسه ، مكان ، صورت او د مادي داخلي جوړښت پرته ، ذاتي وجود نلري او يوازي دمادي په موجوديت كي تحقق پيدا كولي شي. ارسطو او دكارت دخپلو تخيلي فلسفي نظرياتو په بناء پايداره فلسفي تيوريكي نظرنلري او داپخپله په فلسفي څيړنو كي هغه ستره اشتباه ده چي په حقايقود پوهيدلو پرته په هيڅ قيمت سره تلا في كيدلي نشي. حتي دارسطو مشا ئيانو پخپل منځ او دارسطو سره اختلاف دنظر درلود او پدي نپوهيدل چي دارسطو فلسفه دالفاظو اوكه داشياوؤ څخه بحث كوي ؟او دا ځكه چي ارسطو صورت په اشياوؤ او اشيا ء په صورت او حتي كل په جز اوجز په كل كي په متداخل شكل سره ليدل او دغه مفاهيم او مقولي ئي يو تر بله سره نشوي تفكيكولي او حتي ديوي فلسفي قضيئ په فورمولبندۍ كي خپل فلسفي نظرياتي دريزونه بدلوي او پدي باره كي دمخه بحث شويدي.

شك نشته چي مختلف هندسي ،مكانونه اوصورتونه دخپلو مادي موجوديتونو په تحقق سره كيدلي شي يو تر بله څو مرتبه ئي په متداخل شكل سره وجود ولري. د مثال په ډول په اوبو كي دمالګي ،شكري ،غاز او نورو انحلال.ليكن غوړي چي په اوبو كي نه حل كيږي مګر دلازم كتليزاتور په صورت كي .دسوډيم انحلال په اوبو كي. يا په تيزابو ، القلي او نورو كي دفلزاتو او نورو موادو حليدل اود مختلفو مركباتو او مخلوطونو جوړول. دا خبري يو تر بله سره لكه ځمكه او اسمان فرق لري ، پدي نپوهيدل او يو تر بله سره شريكول او نه تفكيكول نه بخښونكي ګناه ګڼل كيږي. ددي څخه بله ستره ګناه ،زما په عقيده ،پدي كار ستركي پټول او هغې ته دانتقاد ګوته نه نيول دي.اوددې كار څخه لا ستره ګناه به داوي چي يو څوك ښه پوهيږي چي نه پوهيږي ،خو بيا هم تجاهل العارفانه انحرافي او غلطي تيوريګاني جوړوي.

دكارت په خپله فلسفه كې دهمدغه ډول اشتباهاتو سره مخامخ دي. دكارت په يوه داسې مثلث « رياضي ،هندسه او منطق »ډېره لګولې چې پخپله ذاتي وجود نلري ،في نفسهِ دقانونمندۍ څخه مبراء او خالي خو دكارت د هغې په وسيله غواړي دټولو علومو عملي او نظري فلسفه بناء او بلكه شخصاً ځان موًظف او مكلف ګڼي په يواځې ځان ددغه لا يتناهي همزمان او هم مكان متحول او متغيير ديالكتيك فلسفه او قانونمندي دابد لپاره پخپل ذهني متا فزيكي ايديا ليستي بې بنياده بنياد باندي ودروي. كه ووايم چې دا كار بې وسيلي اسمان ته دختلو په اندازه سخت دې. نو دا كار خو رحمان بابا ممكن ګڼلي ،چې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په یو قدم تر عرشه پورې رسي
ما لیدلي دې رفتار د درویشانو
نودا کار ددې څخه هم لکه چې سخت برېښي .

پورته دارسطو دصورت (ددکارت هندسي او مکان) په باره کې لازم بحث وشو ، که د دکارت په نظریاتو هم بحث وشي ،ډیر به اوږد شي. ښه به داوي یواځي ځیني عمده مسائلو ته اشاره وشي او یواځې دډیر لزوم په صورت کي به پرې بحث وشي.

ځوان ۲۳کلن دکارت چې ریاضي او هندسه یي په قبضه کې راغلي وه او سرتا پا انرژي ،حرارت،دینامیزم او احساسات وو ،ټولې ذهني ،فکري ،مکاني او زماني مصافې یي له نظره لنډې معلومیدلي ،هر څه یي دیوه قاطع حکم له مخې «مي اندیشة پس هستم » د ریاضي دبداهت اوبراهینو په چوکاټ کې غوښتل په اثبات ورسوي او ځای په ځای یي کړي. دکارت مدعي وو چې د۱۶۱۹م کال دنوومبر په لسمه دیوه حقیقت دکشف په روش بریالې شو ې چې دهغې له مخې کولې شي په ډیره چټکۍ سره هندسه دکمال درجې ته ورسوي . دکارت ویل: «یکی از نخستین فکر های که به خاطرم رسید این بود که غالبا ًکار های که به دست اسا تید متعدد انجام می ګیرد در کمال به پایهً کارهای که فقط ساختهً دست یک نفرباشد نمی رسد » (نقد تفکر فلسفي غرب ،اتین ژیلسون ، ص ،۱۱۳ ، ترجمهً فارسي). دکارت حتي پدې عقیده وو چې: «خداوندوظیفهً تحصیل معرفت را به عهدهً او نهاده وتنها راه پیروزی وی این است که خود با دست تنها به آن بپردازد » . دکارت ټول مسائل داحساساتو له مخې په ډیره ساده ګۍ مطرح کول چې ګوندې

هندسه یي دکمال درجې ته رسولي. زه وایم کاشکې بشریت دننني ورځی دعلم او تخنیک دبې ساري انکشاف په شرائطو کښ دیوه نبات دحجري هندسه دکمال درجې ته ورسوي. پدې صورت کې به انسان دټول بشریت دضرورت څخه اضافه دغذايي موادو رنګارنګ ذخیري جوړې کړي. کاشکې دانسان دبدن دیوې حجر ې هندسه دکمال درجې ته ورسوي. پدې صورت کې به دانسان دعمر په اوږدولو قادر شي . کاشکې انسان په نننیو شرائطو کې دیورانیم او یا بل فلز داتم او هستې او یا دهغې په منځ کې نیترونونو چې لکه ویده ښاماران پراته دي ،په ټولو رازونو پوه شي.پدي صورت کې به دتیلو او سکرو لوګي نوره هوا نه کثیفوي او بشریت به نه خلاصیدونکي دانرژي ذخیري لاسته راوړي.

دکارت خپل روش پخپله داسې توضیح کوي: «او روش تحلیل قدما رابا جبر متأخرین پیروزمندانه،با هم ترکیب کردو پیدا ست جهش بعدی وی این بود که این دو علم رابا منطق هم ترکیب کند.وروش دکارتی نتیجهً این تجربه بود که به ګفتهً خود وی (از مزایای هر سه علم بر خوردارو از نقایص ان خالی بود) کاشکې هروخت هرڅه داسې ایدیال سرته رسیدلي شوې ....دکارت خودرا وقف این نظریه کرده بودکه همه علوم یک واحد بیش نیستند یعني میان (شناخت همه وجهل به همه) جای وچیزی برای انتخاب وجود نداشت... » .

دکارت دتحلیلي هندسې په متماتیکي افادې سره پدې دلیل چې پخپله مفهوم شکل افاده کوي ،اشکال له هندسې څخه حذف کړل او ددې لپاره چې متماتیک دټولو علومو لکه فلسفه، اخلاق ،طب ،او نورو دافادې جوګه شي ،لازم دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتزاعي ترين حالت غوره کړي يعني داچې کميت بايد دمتماتيک څخه حذف کړې شي. پدې صورت کې به متماتيک انتزاعي ترين علم او دټولو علومو دافادې جوګه شي. بايد وويل شي چې نور علوم خو هم دمادي کميتونو په واسطه قيمت ګذاري کيږي. پدې صورت کې بايد نور علوم هم بې کميته شي چې دمتماتيک په واسطه يې افاده ممکنه شي او په نتيجه کې به ترې د دکارت ايدياليزم او دافلاطون اوسقراط د «مُثُل» اصالت، متافيزيکيت، ماقبل او مابعد الطبيعيت جوړشي.

دکارت دخپل نظر داظهار په خاطر داسې استدلال کوي: «چون بديهی ترين همهً علوم انتزاعی ترين انها نيز هست پس برای اينکه ساير علوم هم درست همان بداهت رياضيات را داشته باشد کافی است همهً انهارا هم مانند رياضيات انتزاعی کنيم»

زه دخپلې ادعاً دثبوت په خاطر غواړم ددکارت خپل استدلال وړاندې کړم: هستند کسانی که ميګويند «نمی دانم خدا هست يا نه ولی حتی همين هاهم قبول دارند که اګر خدای وجود داشته باشد بايد بالضرور جوهری کامل ونا متناهی باشد واين به علاوهً اصل عليت، تنها چيزی است که برای اثبات وجود خداوند لازم است.

پس نتيجه ميګيريم که خداوند به هنګام افرينش مفهوم کامل را در ما نهاده است، «تا همچون مهری باشد که صنعتګر بر روی صنعت خويش می زند» خلاصه هيچ چيز طبيعي ترازين مفهوم نيست زيرا به ګفتهً دکارت در تأمل سوم «رسالهً تأملات»: «تنها از همين که خداوند مرا افريده اين فکر در من رجحان می يابد که: او به نحوی صورت ومثال خويش را در من

نهاده است و من اين مشابهت را ـ که متضمن مفهوم خدا است با همان قوهً ادراک می کنم که خودم را به آن ادراک می نمايم.» به عبارهً ديګر: در اينجا آن طور که همواره در استنتاجهای صحيح هندسی رايج است، استنتاج بصورت ادراک شهود های در داخل شهود های ديګر نيست، زيرا ازانجا که خود عمل شک متضمن مفهوم کمال است، وان هم با مفهوم خدا يکي است پس درست همان طورکه حق داريم بګوييم «شک می کنم پس هستم» حق داريم بګوييم «شک می کنم پس خدا هست.».

په پای کې غواړم وو ايم چې ټول مادي او معنوي او کمي او کيفي ارزښونه يو اځې دمادي او کمي ارزښونو دلارې ظهور کولې شي او قيمت ګذاري کيدلې شي. که دهندسې څخه شکل او متماتيک څخه کميت وايستل شي بله وسيله وجود نلري چي هغوی پرې دعلم په حيث تبارز وکړي او په هغه صورت کې داصالت مسًله به اصلاً مطرح بحث نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ډول یوې کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام ولړزاوه
او د عینیت د فلسفې سر لیکه جوړه شوه

کله چې لا زه په لومړني ښوونځي کې وم، د سعدي، جامي او نظامي کتابونه چې ژور فلسفي او صوفیانه مطالب یې درلودل ما لوستلي وو. د ننګرهار په لیسه کې هم مونږ ډیر پوه استادان درلودل چې د ویښ زلمیانو د جنبش غړي، د فلسفي افکارو خاوندان، ډیر مشهور شاعران او وطنپرست مبارزین وو. دوی به تل فلسفي بحثونه کول، فلسفي اشعار به یې ویل او علمي کنفرانسونه به یې جوړول، خو هغه وخت دا ټولې خبرې مونږ لپاره یو شان تورتم ځنګل معلومیده. د ننګرهار د لیسې په وروستیو کلونو کې په ځینې کنفرانسونو او ډرامو کې عملاً برخه اخیستل، دورځنې مسایلو او ټولنیزو پرابلمونو په مقابل کې د استادانو انتقادي کره وړه او په کل کې د جمعي شعوري سطحې لوړوالي هر څوک یو څه ته هڅوه. د غه وخت مونږ فکر کاوه چې ټول خلک نیکان پیدا دي او هر څوک د پندار نیک، ګفتار نیک او کردار نیک د اصولو په پرنسیب ژوند کوي. خو کله چې یوه کنفرانس ته زما په ډیر ښه نیت لیکل شوې مقاله سانسور شوه زما ټوله خوشباوري په شک بدله او د کنجکاوۍ

حس راته پیدا شو او هغه د چا خبره «اول هر چیز را میخواندم باز امضاً میکردم». د ننګرهار دلیسې څخه په فراغت سره د طب په پوهنځي کې شامل شوم او د همغه لومړي کال په نیمایې کې د پخواني شوروي اتحاد د اکراین د جمهوریت کیف ښارته ولاړم. هلته د مسلکي درسونو په څنګ کې په فلسفه او نورو ټولنیزو مسایلو په باره کې ازاد کورسونه موجود وو او د ځینې عمده موضوعګانو په باره کې به کنفرانسونه جوړیدل. په ټوله تدریسي دوره کې زه د دغه کورسونو څخه په استفادې سره د ډیرو ټولنیزو مسایلو د الفباً سره پوره اشنا شوم. د تحصیل څخه وطن ته په راستنیدو سره په هوایي پوهنځي کې د استاد په حیث مقرر شوم. په هوایي پوهنځي کې مې د پیلوټانو، تخنیکانو، او حتی انجینرانو لپاره یو تدریسي کتاب تالیف او طبع کړ او د ټولو لپاره د استفادې وړ وګرځیده. په ۱۹۷۳م کال کې د هوایي پوهنځي د قوماندان په حیث مقرر شوم. او کله چې درې کاله وروسته یو ځل بیا د کیف ښارته د دکتورا لپاره تللم او تصادفاً یوه د مخه مې د سردار محمد داود خان چې د دولت رئیس او صدراعظم وو ولیدل. (او هغه داسې چې په همدغه ورځ دفعتاً په فکر کې راوګرځیدل چې مجید، چې د دولت درئیس یاور وو تلفون وکړم چې که رئیس صاحب د دولت (هغه وخت محمد داود خان په همدغه نوم یادیده) د ملاقات وخت راکړي. دغه کار مې وکړ، رئیس صاحب د دولت هم منلې وه او دغرمې وروسته د هغه په ملاقات مشرف شوم. نژدې ۴۵ دقیقې په ډیره مهربانۍ مفصل صحبت یې راسره وکړ. د محمد ظاهرشاه د صدارت دوخت د مختلفو پروژو، د هغه وخت د بودجې او ډیرو نورو مسایلو په باره کې خبرې وکړې. باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایم چې محمد داود خان له ما سره ډیره مینه او علاقه لرله او کله چې لومړي ځل د کودتا (چې هغه وخت د انقلاب په نامه یادیده) څخه وروسته د هوایي قوماندانو او ځیني وزیرانو سره د دفتر ته ورغلي وو، د خبرو په جریان کې یې پوښتنه وکړه، تاسې کې د هوایي پوهنځي قوماندان څوک دي؟ زه ولاړ شوم او وروسته له هغې یې ډیرې پوښتنې ما ته راجع کولې او وروسته له هغې یې هم زه د توجه وړ وم. په همدې خاطر ما جرئت وکړ د ملاقات غوښتنه وکړم. د خبرو په پای کې یې راته وویل «اوس چې خارج ته ځې، ځیني ایدیولوژۍ او مسایل چې زمونږ د ټولنې د شرایطو او عنعاناتو سره سمون نه لري، باید له ځانه سره را نه وړل شي. ما په ځواب کې وویل: رئیس صاحب د دولت په ډیر اطمنان سره عرض کوم چې زما د لغزش دوره تیره شوې، زه به واقعاً هغه څه زده کوم چې زمونږ خلک او وطن ورته ضرورت لري. شهید محمد داود خان په تبسم سره وویل. بریالیتوب درته غواړم). نو ځکه مې له لومړۍ ورځې څخه تصمیم ونیوه چې په تخنیکی او فلسفی علومو، دواړو کی په موازی ډول په دکتورا کار وکړم. ددی کار لپاره د اجتماعی علومو په پوهنتون کی شامل او د دیپلوم د اخستلو سره سم می په فلسفه کی د دکتورا کارونه شروع کړل. خو په لنډه موده کې په افغانستان کی انقلاب وشو. ما خپله تخنیکي ډاکتري چې کارونه یې بای ته رسیدلي وو، دفاع او وطن ته دراستنیدو یوه ورځ د مخه چې لا زه په مسکو کې ووم، د کابل ښاروال په حیث مقرر شوې وم. د کابل په ښاروالۍ کې زما د ماموریت په دوره کې به عمده کار زما په فکر د کابل د ښار ماستر پلان تکمیلول او د قانوني سند او انستیتوت په حیث د هغې

منظورول او ډیرو پروژو تفصیلي پلانونو جوړول او عملی کول وو.

دروسانو دیرغل څخه وروسته زه بې وظیفي او ۱۸ میاشتې په کور کښیناستم. دا زما لپاره ښه فرصت وو او ما په فلسفه او ټولنیزو علومو کې خپلې لوستنې او زده کړې غنې او خپله لومړۍ مقاله مې ولیکله. ددې مقالې عنوان «د عینیت او ذهنیت دیالکتیک» او ددې مقالې لومړۍ جمله داوه «ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دې». زه د لومړۍ شیبې څخه د دغه جملې په ارزش وپوهیدم. ځکه چې ددغه سنګر څخه زما د لیندۍ غشې د هر هدف په منځ لګیده او د بې بنیاده اړیکو او مناسباتو ټول تنا بونه یې شلول.

کله چې لومړۍ مقاله تکمیل شوه د پرنسیب له مخې مې یو نقل دا اردو د سیاسي چارو لوی ریًس ته، چې په هغه وخت کې محمد یاسین صادقي وو، وسپارله. په همدې وخت کې د هغه سر مشاور دفتر ته راننووت او سمدستي یې پوښتنه وکړه. څه شې دې؟ رئیس ځواب ورکړ. رفیق حرکت در فلسفه یک مقاله نوشته کرده. مشاور بې له ځنډه وویل. ضرورت نه شته په فلسفه کې څوک مقالې ولیکي، هر څه مارکس، انګلس او لینن لیکلی دی.. ما ځواب ورکړ. هغوۍ خو ورته خلاق علم ویلې نه دګم. مشاور مخ واړوو او په خپله شعبه ننووت. وروسته د دغه مقالې څو نقلونه ما ځیني دوستانو ته چې په فلسفه پوهیدل او یو نقل مې د افغانستان د علومو اکادمۍ ته وسپاره. ډیرې مشترکې غونډې پرې جوړې او ډیر وخت یې ونیوه. په دې وخت کې ما څو نورې مقالې هم ولیکلې او یو بروشور ترې جوړ شو او د بروشور په شکل مې د علومو

اکادمۍ ته وسپاره. وروسته له څه مودې اکادمۍ ماته مکتوب راولیږه او دلیکنې ستاینه پکې شوې وه خوپه کې یې لیکلي وو چې مونږ پرې نظر نشو ورکولې. تاسې دټولنیزو علومو انستیتوت ته مراجعه وکړۍ. ما مکتوب له ځانه سره واخیست او د علومو اکادمۍ علمي غونډې ته ورغلم او عرض مې ورته وکړ. د ټولو استادانو څخه په معذ رت چې ما مرجع نده غلطه کړې. انستیتوت مرجع نشي ګڼل کیدلې. اکادمی یوائینۍ مرجع ده چې زما لیکنه وارزوي ،ویې منی او د چاپ اجازه ورکړي او یا یې په دلایلو سره رد کړي. پدې وخت کې کاندید اکادمیسن محمد ظاهر افق پورته او ویې ویل. «زه ستا لیکنه تائیدوم او درسره یم» او یوائیني کس وو چې لیکلې نظر یې پرې ولیکه ،خو له بده مرغه په مطبعه کې نپوهیږم چې ولي دغه سند لا درکه شوې وو. وروسته کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي وویل «ډیر وخت مې همدغه مفکوره په فکر کې ګرځیدله راګرځیدله. ښه شوه چې تا ډیره ښه لیکلي ده» په اخیر کې مرحوم پوهاند محمد علی زهما ولاړ شو او ویې ویل « استادان محترم ! من شرافتمندانه اعتراف میکنم که بالای این نوشته تقریظ نوشته کرده نمیتوانم. هرکس که نوشته کرده میتواند .بفرمایند ،درغیر آن اجازهٌ چاپ داده شود . در اینده کسی نوشته خواهد کرد » . په پای کې محترم عبدالحکیم هلالي ته چې د فلسفې دانستیتوت رئیس وؤ وظیفه وسپارل شوه چې د بروشور دچاپ چارې سرته ورسوي . هغه زه دلاس څخه ونیولم او دشعبې خواته یې روان شو. په لاره کې راته مخامخ ودریده او راته ویې ویل . ستا د سر څخه د قورمې بوی راځي. ملک دې روسانو نیولې. ددنیا کتابخاني د مارکس او

لنین په کتابونو ډکې دي. او ته دهغوی نظریات ردوې. زه دا بروشور نه شم چاپولې. او پدې ډول بروشور د چاپ اجازه پیدا نکړې شوه.

کله چې زه داردو دسیاسي چارو په ریاست کې مقرراو په ډیر مشکل سره مې په ۱۳۶۵ هجري ش کال کې دغه بروشورروسته له ډیرو هلو ځلو چاپ شو او په حقیقت کې یوه بله بلوا راولاړه شوه. د غه کتاب « د عینیت فلسفه » نومیده اود هر چا دمخه داردو دسیاسی چارو مشاور زما شعبې ته راغې او په تریو وچولي یې وویل. « خبر شوم ستا کوم کتاب چاپ شوېدي ؟» ما زریو جلد را وا خیست ، ورمې کړ او ومې ویل. هو ! ویې لولۍ. غلطي به ولري. اصلاح یې کړۍ. هغه کتاب واخیست او ولاړ. خبر شوم چې داردو په سیاسي نظامي اکادمۍ کې یې دفلسفې داکتر پروفیسور فوکین ته ورکړې وو . شپږ میاشتې وروسته دهغه ترجمان زما شعبې ته راغې ،کتاب یې راوسپاره او ویې ویل. مونږ پښتون ترجمان نه درلود . ما ځواب ورکړ. واخلۍ ! داده په دری ژبه یوه مقاله. « دغه مقاله همدغه د (فلسفه علم دې) رساله وه» هغه مقاله واخیسته او دا ځل کله چې درې میاشتې وروسته راغې د مقالی سره یې په روسي ژبه په مقاله باندې دداکتر پروفیسور فوکین یو لیکل شوې تقریظ هم را وسپاره. ددغه تقریظ ترجمه په لاندی ډول ده

۱ . موضوع ډیره مهمه او مبرمه ده ،

۲ . د مختلفو فلسفي جریانونو او مکتبونو نقاط نظر دفلسفي موضوع په باره کې ډیر ښه تحلیل شویدي ،

۳ . دمختلفو فلسفي عقایدو او نظریاتو له مخې په فلسفي موضوعاتو باندې ډیرښه انتقادي نظر وړاندې شوې دي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۰۴ د فلسفې او نورو علومو ځانګړتیاوې او مناسبتونه ډیر ښه توضیح شویدي.

څه شی په موضوع کې نه په سترګو کیږي:

۰۵ د مارکسیزم–لینینیزم کلاسیک پوهانو نقل قول پکی نشته.

وروسته ددغه رسالی له مخی ما یو مختصر ریفرات Referat په روسي ژبه ولیکه او د خپلی شعبې څخه مې دافغانستان ددفاع وزارت دلارې دپخواني شوروي اتحاد دفاع وزارت ته دلینن داکادمۍ د فلسفې انستیتوت په ادرس ولیږه چې دد کتورا دتیزس په حیث ترې دفاع وکړم. دلینن داکادمۍ دفلسفې انستیتوت ماته مکتوبي ځواب راولیږه چې ددې کار لپاره زه باید خپل ټول کتاب په روسي ژبه ترجمه کړم. زه پوه شوم چې داکار سرته نه رسیږي ،نور ورپسي ونه ګرځیدم.

په ۱۹۹۰ کال کې زه اکراین ته ولاړم او دکیف دښار علومو اکادمۍ ته مې مراجعه وکړه.ما دفلسفی دیوه داکتر پروفیسر سره په موضوع خبرې وکړې او هغه یوه بل ډاکتر پروفیسر ته معرفي کړم چې په نړیواله کچه وتلې او مشهور فیلسوف وو. کله چې ما هغه ته د خپل کتاب دلومړۍ مقالې لومړۍ جمله تکرار کړه هغه ماته وویل. مونږ په شرق اوغرب کې دا سره منلې ده چې ذهنیت ته به عینی واقعیت نه وایو .ته کولې شې عینیت ورته ووایې او یا واقعیت هم ورته ووایې خو عیني واقعیت ورته نشې ویلې. ځکه مونږ دا منلی ده او د کمیسیون په وړاندې ددې تیزس څخه زه دفاع نشم کولې. اوته یې هم نشې کولې. ته کولې شې کتاب ولیکې خو دډاکترۍ تیزس نه. په اخیر کې هغه وویل.زه حاضر یم تاسره یو ځای کار وکړم.ماته

یې خپل یو کتاب او د نورو کتابونو لست راکړ او دایې راته وویل.په ژمي کې دا کتابوه ولوله .په پسرلي کې به په لیکلو پیل وکړې. دهغه کتاب دلینن دیوه نقل قول په تائید چې دشلم قرن دسترو اختراعاتو څخه ګڼل کیده لیکلې شوې وو.ما دهغه کتاب په یوه هفته کې ولوسته او یو فصل مې پرې دهغه دنظر په مقابل کې نوشته کړ.ما دغه لیکنه دهفتی په اخیر کې هغه ته وسپارله او ورته ومې ویل. ما دیوه فصل پلان جوړ کړې ، تاسی یې وګورۍ که سم وي چې زه پرې کار وکړم. هغه دغه لیکنه په غور سره ولوستله او ماته یې وویل. ته همداسې فکر کوې ؟ ما وویل هو. بیایې وویل.سمه ده .لیکن دا پلان دکار نه بلکه اصل کاردې. ته ضرورت نه لرې ددی څخه اضافه څه ولیکی. نورې لیکنې به زما په مشوره کوو . ما هم ورسره قبوله کړه.پدې ډول هغه زما تیزس ومنه .په او په دې ډول فلسفي زما لپاره د دوهم مسلک حیثیت پیداکړ او په واقعیت کې رښتیا هم نن دغه کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام لړزولې او زه او ټول بشریت یې یې هم د یوه عظیم رسالت په مقابل کې درولې ده. په اخیر کې یې راته وویل ته د تخنیک ډاکتر یې ستا دفلسفې سره څه غرض ؟دغه کیسه اصلاً ډیره اوږده وه چې ما په لنډ ډول وړاندې کړه.خو ضروري ځکه وه دغه موضوع د پاملرنې وړ ده او دټولو پوهانو او عالمانو جدي توجه ورته را اړول غواړم.

ددغه خسته کن داستان څخه یو ځل بیا په ډیر معذرت سره، چې ستاسې با ارزشه وخت به پرې ضایع کیږي ، خو وروسته به پرته له شکه ستاسې هره توجه او زیارد نورو لپاره ستر ارزش پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې اساسي مسایل

دمخه په فلسفي بحثونو کې مونږ په منطقي قانونمند او ثبوتي ډول وښودل ، د فلسفې اساسي مسًله چې دمادې او شعور دمناسبت په بنیاد رامنځته شوې وه اوپه فلسفه کې د مختلفو عقیدوي او نظریاتي ډلګیو ،سیستمونو او مکتبونو دظهور او مخالفت سبب ګرځیدلې وو ،کوم اساس نلري او دواقعیتونو څخه لیرې بریښي . د فلسفې اساسي مسًله دشعور او مادې دیو پر بل باندې د تقدم له مخې رامنځته شوې ده . هغه څوک چې ماده پر شعور مقدم ګڼي هغوی ته ماتریا لستان وايي او هغه کسان چې شعور مقدم بولې ايد یا لستان ګڼل کیږي.ایدیا لستان پخپلو منځونو کې په ذهني لکه کانت ، فیختې ،اوینا ریوس او نورو او عیني لکه افلاطون ، هګل او نورو ویشل کیږي. ماتر یالستان هم پخپلو منځونو کې په ولګار لکه فوګت،متا فیزیستان لکه فییر باخ چې ددیالکتیک څخه منکر وو او ددیا لکتیکي ماتریالیزم پلویان لکه هېراقلیطوس ، مارکس ،انګلس،لینن او نورو ویشل شویدي. څرنګه چې د شعور او مادې ترمنځ ذاتي بنیادي توپیر وجود نلري او دواړه خواوې د یوشان قوانینو تابع دي ،اصلاً په دغه بنیاد د فلسفي اساسي مسًلې مطرح کول او یا د فلسفي عقایدو ،نظریاتو او تیوریو ویشل بې بنیاده او بې دلیله کار معلومېږي

.ددې کار لپاره نه څوک قانونمند مقنع منطق ، نه قانونمند دلیل او نه قانونمنده افاده وړاندې کولې شي. په همدې دلیل هغوی یو هم په خپلو عقایدو او نظریاتو نه معتقد ، نه باوري اونه ولاړ پاتې کیدلې شول . دوی ښه پوهیدل چې دخپلو نظریاتو لپاره مقنع دلایل نلري او اګاهانه او غیراګاهانه یې خپلې عقیدوي قبلې بدلولې او انحرافي تیوریګانې یې رامنځته کولې.

دعینیت فلسفه پدې عقیده ده چې ماده اوشعور ذاتي توپیر نلري او دا مسٌله د «ذهنیت نسبی عینیت اوهر مشخص ذهنیت عیني واقعیت» په لنډه جمله کې په پوره دقت سره افاده شوېده. دا ددې معنا لري چې دغه دواړه ورشوګاني دواحدې قانونمندۍ تابع دي. او کله چې دشعور او مادې تر منځ ذاتي فرق موجود نه اوسي ، دفلسفې اساسي مسًله د شعور او مادې په بې بنیاده طرحه مطرح کول هم کوم اساس او منطق نلري. پوښتنه دا پیدا کیږي .کله چې دشعور اومادې ذاتي توپیر موجود نه وي ،کله چې دغه دواړه محیطونه د واحدې قانونمندۍ تابع وي ، ایا ممکنه ده د واحد واقعیت په بنأ مختلفې تیوریګاني رامنځته شي؟ نه ! په دې صورت کې دبې بنیاده مختلفو فلسفي تیوریګانو او عقایدو مجموع الجزایٌر تشکیلېدل هم ناممکن بریښي.

شاید له ما سره داخبره څوک ونه مني او پوښتنه وکړي چې ولې شعور او ماده ذاتي توپیر نلري ؟مونږ او تاسې دفزیک، کیمیا ، بیولوژي اونورو طبیعي قوانینو څخه دښوو نځي اوفاکولتې له دورو څخه څه ناڅه خبر یو .که زه دهمدغه قوانینو له مخې په شعوري مسایٌلو اوقضایاوو بحث وکړم اوستاسې دقناعت وړ هم واوسې.امیددې، په دغه صورت کې پورتنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرحه هم راسره ومنۍ .

١ـــ شعور او عقل پخپل ذات کې یوه پروسه ده چې ظهور، تکامل او انحطاط مني. پروسه په عالم الاسباب کې دخدايي قوانينو له مخې ،چې مونږ او تاسې ورته طبيعي قوانين وايو ، د زمان او مکان تابع ده يعني زمونږ او ستاسي شعور زمونږ د پيدايش څخه زمونږ په وجود کې چې مکان دي او د هغه وخت څخه چې لا د مور په نس کې يو د مرګ تر ورځې پورې چې زمان دې زمونږ شعور ايجاد ،تکامل او انحطاط مومي.زمان او مکان د طبيعي قوآنينو له مخې شکل دموجوديت د مادي ګڼل کيږي.نو دا دې ومو ليدل چې د شعور او مادې په قوانينو کې رښتيا هم فرق وجود نلري. دا مفاهيم او قوانين دهراقليطوس د «صيروريت» ، د کانت د « شيً في نفسه» دهګل د « ايديا ليستي ديالکتيک » او د مارکس د «ديالکتيکی او تاريخی ماتريا ليزم » دقوانينو څخه هم څه توپير نلري. خو دوی ټول مختلف فلسفي او عقيدوي نظريات لري ،يو ذهني ،بل عيني ايديا ليست ،بل ماترياليست او هر يو د مختلفو تيوريو طراحان دی ، يعني دا چې د دوئې دغه تيوريګآني او فلسفې په علمي او قانونمند بنياد ندي ولاړې يا دا چې په دغه تيوريګانو کې اصلاً علمي قانونمندي وجود نلري . اوس پخپله قضاوت کولې شئ چې ايا دغه ډول ليکنو ته رښتيني علمي قانونمندي او يا په مجموع کي تيوري ويلې شو؟ زه وايم چې هو ! اصلاً هلته قانونمندي موجوده ده او دا همغه دذهنيت دعينيت او ماديت په معني ده .دمثال په ډول که چيري دغه قانونمندي موجوده نه وې ، هګل چې پخپله عيني ايديا لست وو ، څه ډول به دديالکتيک دقوانينو مخترع

جوړ شوې وې . خبره يوائې په دې کې ده چې دغه قانونمندي د عيني واقعيت په توګه زمونږ په ذهن کې وجود لري او زمونږ شعور ترې د شعور او لا شعور دديالکتيکد عينيت له لارې دلارې متأثر او متحسس دې . د هغې قانونمندې پايلې په لاشعوري توګه دځيني پوهانو دذهن څخه تراوش کوي خو دوی ددغه قانونمندۍ په دليل او علت نپوهيږي او په نتيجه کې دغه ډول مشت نمونهً خروار ماهيوی مختلف نظريات او تيوري ګاني په يوه ماهيوی او سوبستانسيو نل واحد بنياد باندي رامنځته کيږي . خو په حقيقت کې ځرنګه چې دغه پوهان په واقعيت کې د قانونمندۍ څخه په عدم اکاهۍ کې دغه تيوريګاني رامنځته کوي ، معمولاً دقيقي نه وي او تخيلي تحريفي بڼي لري.

٢ـــ دذهنيت،شعور او عقل دعطالت مسًله ده.پرته له ټاکلي وخت څخه هيڅوک نه کومه پديده درک کولې او نه دهغې په مورد کوم حکم صادرولې شي. پدې ترڅ کې حد اقل نيمې ثانيې وخت ته ضرورت ليدل کيږی. يعنې دا چې شعور عطالت لري او عطالت هم شکل دموجوديت دمادې دي. او دا پديده د طبعيت په ټولو خلقتونو کې په عين شکل ده. نو دغه فاکتور هم دشعور په ماديت دلالت کوي.

٣ـــ دزماني او مکاني قيديت مسًله ده چې شعور زماني او مکاني قيديت لري. دا پدې معنا چې شعور پرته له زمان او مکانه نه موجوديدلې شی او نه ظهور کولې شی. اولکه چې په لومړۍ ماده کې ورته اشاره وشوه زمان او مکان هم شکل دموجوديت دمادې دي او هر هغه خلقت چې زماني او مکاني قيديت ولري دخدای او طبيعي قوانينوله مخې مادي بنياد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري.

۴ ـــ د مادي موجودیت د قانونمندۍ مسٌله ده. دا جهان د خدای دلوی علم له مخې قانونمند پیدا او قانونمندي هم شکل د موجودیت دمادې دې. دخدای ټول خلقتونه قانونمند پیدا ،قانونمند پایي ، قانونمند انحطاط مومي ، له منځه ځي او تغیر او تکامل کوي. نو پدي علت هم شعور مادي پدیده ده.

۵ ـــ پخپله حرکت ، چې دشعور دظهور ،تکامل او انحطاط پروسه یوله انواعو دحرکت څخه ده او هم دخدایې خلقتونو او پدیدو دپیدایش ،تکامل او په عالم اسباب کې د ټول مادي جهان دبقأ مسبب ګڼل کیږي او دذهنیت په مادیت دلالت کوي.دا لوی جهان موجوددی ځکه چې متحرک دې او متحرک دې ځکه چې موجوددې ،داجهان همغومره متنوع،متفاوت او متغیر دې لکه څومره چې حرکتونه متنوع،متفاوت او متغیر دي.دا جهان همغومره ابدي دې لکه څومره چې حرکت ابدي دې.لوی خدای دخپل لوی علم د عامی قانونمندۍ او مقضی الامر ارادې له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تر بله سره ابدي علت او معلول او همداسې قایٌم با الذ ات او خلل نا پذیر ګرځولي او یواځې دقضأ او قدر د خدایي قانون له مخې پکې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدلې شي.

پدی ډول لوی خدای دخپل لوی علم له مخې دا جهان مادي پیدا کړې او د انساني مقدراتو په تناسب یې ورته مسخر ، قابل دشناخت او قابل داستفادې ګرځولې دې. فلسفه یواځې دانسان دمقدراتو او شعور په کچه د معرفت علم ته ویل کیږی. فلسفه دهمیش لپاره نسبي معرفت او نسبي علم دې، ځکه دا

جهان لوی دې او په همزمان او هم مکان تحول ، تکامل ، دینامیزم او ستاتیزم کې قرار لرې.

دا ټول هغه څه دي چې خدای دقضاً او قدر دقانون له مخې خپل عالم،خلف او مقدر انسان داو سني او راتلونکې علمي او تخنیکي امکاناتو په کچه دهغې په معرفت مأمور او مکلف ګرځولې دې. په نتیجه کې ویلې شو : د شعور او مادې تر منځ ذاتي توپیر وجود نلري ؛ ماده موجوده ده ځکه چې متحرکه ده او متحرکه ده ځکه چې موجوده ده ؛ مطلقه بې شعوره او مطلقه باشعوره ماده وجود نلري ؛ دقضأ او قدر قانون حکم کوي چې مطلق مجبور او مطلق مختار هم وجود نلري ؛قانونمندي دټولو خلقتونو او پدیدو لپاره عامه ده او هیڅ ډول غیر فانونمنده پدیده او خلقت وجود نشي لرلې ؛ خدای لوی ذات دې او انسان په عالم الا سباب کې دهمیش لپاره دخدای د پیژندنې او توصیف څخه عاجز دې ؛ ... . خدای واحد ،لاشریک او د بې شمیره او بې ساري خلقتونو خالق ذات دې. په خدای دخدای د بې ساري خلقتونو له مخې ایمان لرل پکاردي . دین د هرڅه څخه دمخه فردي او اجتماعي ضرورت دې او که څوک ددین دبطلان په خاطر ددین څخه دځینې کړیو دسوٌ استفادې دلیل راوړي نو ددولت ، حکومت ، اداري ،قانون ، حقوق ،صلاحیت ، قدرت ،مطبوعات او نورو څخه هم همیش سوٌ استفادې شویدي . خدای واحد دې ، جهان یې واحد دې او علم یې واحد دې . دبې شمیره فلسفي مجموع الجزایرٌ وجود مفهوم او منطق نلري . پدي توګه دما بعدا لطبیعت ، ما قبل الطبیعت، مافوق الطبیعت ،ماتحت الطبیعت او متا فزیک فلسفو وجود هم دواقعیت څخه لیري بریښي . هرچا چې ورسره کار لرلې کوچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې ترې نـدې حاصل کړې پرتـه لـه دې چې د خپلې نـاپوهۍ لپـاره یې دلیل پریښې اوسي.

پـه ټولـو فلـسفي بحثونـو او قـضایاوو کـې پـه پورتنیـو قانونمنـدیو سترګې پټې شوي ،هیڅ پـه نظرکـې نـدي نیـول شـوي ، پـه غلطـه دفلـسفې اساسـي مـسًله مطـرح شـوې او پـه همـدې علـت،ډیر پوهـان چـې اصـلاً د خپـل وخـت او زمـان اګـاه تـرین انـسانان وو او لکـه څرنګـه چـې ورتـه پورتـه اشاره وشـوه ،هغـوی اکثر مـسایُل درست درک کړي وو او پـه دغـه مـسایُلو کـې یـې خپـل نظریـات هـم وړانـدي کـړي وو .خـو څرنګـه چـې پـه شـعوري لحـاظ یـې د هغـې پـه بـاره کـې علمـي منطقـي دلیـل نـه شـو وړانـدې کـولې یـا بـه دخپـل واقعـي نظـره وګرځیـده او یـا بـه یـې پـه واهـي شـکل پـه غیرعلمـي غیـر منطقـي انحرافـي تیوریـو او سفـسطو پیـل وکـړ . زه غـواړم پـدې بـاره کـې څـو محـدود مثالونـه راوړم او هغـه هـم دماتیریالیزم دپلویا نو چې په نورڅه باور نلري.

« ...معنویـت پرتـه لـه مادیـت څخـه بـل څـه نـدې ، یـواځې دانـسان پـه مغـز کـې یـې ځـای نیـولې اوتغیـر یـې پکـې مونـدلې دې » د (کـارل مـارکس او فریـدریش انګلـس کلیـات ،روسـي چـاپ ،جلـد ۲۳، صفحه ۲۱) او یا

« مفکـوره پـه مـادي قـوه بدلیږي، کلـه چـې اولـسونه دتـاثیر لاندي راولي».

« بـې لـه شـکه دمـادي او شـعور مطلـق تقابـل یـواځې پـه ډیـره محـدوده سـاحه کـې موجـود دې ،پـه اوسنۍ قـضیه کـې پـه خاصـه توګـه دمعرفـت پـه مـسأُلـه کـې چـې شـعور مقـدم دې کـه مـاده ؟ددې سـاحې څخـه وتلـې ددغـه تقابـل نـسبیت دشـک وړ نـدي» . یابـل ځـای لیکـي « چـې پـه دغـه تقابـل کـې ډیـره مبـا لغـه او ډیرزیـاتوالې

بایـد ونـشي او متـا فزیکـي نـه وي» او یـا « هـم شـعور هـم مـاده یـو واقعیـت دې یـا پـه بـل عبـارت حقیقتـاً وجـود لـري» خـو بـل ځـای لیکي

« لـیکن شـعور مـادي ګڼـل معنـي داچـې دمـا تیریـالیزم او ایـدیالیزم د شـریکولو پـه لـور غلـط قـدم اخـستل» (د لیـنن کلیات،۱۸ جلد ، ۲۵۱ ، ۲۵۷ او ۲۵۹ صفحي» .

« شـعو ر مـادي دې ،ځکـه چـې دمـادې محـصول او زیږنـده ده او همداسې دهغـه مـادې څخـه ژورفـرق لـري چې محـصول یـې دې» (اي.س . نـور سـکي، دیـالکتیکي اضـداد او دشـعور منطـق ، مسکو ۱۹۶۹ ،۳۳او ۳۴ صفحي ».

پـدې ډول مـونږ وینـو چـې سرسـختړین او اګـاهترین ماتیریالیـستان دفلـسفې پـه اساسـي مـسٌله کـې څـومره ناپایـداره دي او نپـوهیږم چې پـه شـعوري او کـه لا شـعوري ډول خپلـي جبهـې دایـدیالیزم او ماتیریـالیزم پـه سنګرونو کـې پـه څـومره وارخطـایې سره بدلوي او داستقرار موضع نشي موندلي .

حقیقـت دادې چـې ماتریالیـستان پـه شـعوري او ټـولنیزو مـسایلو کـې ایـدیا لـست پـاتې وو او ایدیالـستانو د خپلـو ذهنـي عینیتونـو پـه بنـاء ماتیریالیـستي فورمولبنـدۍ او افـادي وړانـدې کړیـدي . دمثـال پـه ډول کـارل مـارکس مـا تیریـا لیـزم پـه تـاریخي او دیـالکتیکي بانـدې ویـشي ،حـال داچـې پـه تـاریخ کـې دیالکتیـک او پـه دیالکتیـک کـې تـاریخ وجـود لـري او دواړه دقانونمنـدۍ پـه حیـث د مادیـت مـستلزم ګڼـل کیـږي.او هګـل ماتیریالیـستي دیـا لکتیکـي قـوانین فورمولبنـدي ، حـال دا چـې فکـر یـې کـاوه د مطلقـې ایـده یـا جهـاني روح دتکامـل د طبقـه بندۍ مراحل یې فورمولبندي کړیدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ کوشش کوو ځیني فلسفي اساسي مسایل په لاندې ډول فورمولبندي کړو :

ـ « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دي » ؛

ـ « قانونمندي شکل دموجودیت د مادي دي » ؛

ـ « ماده یواځي په قانونمند حالت کې وجود لري او یواځي په قانونمنده بڼه سره تغیر او تکامل کولې شي. یعنې قانونمندي شکل دموجودیت دمادې دې »

ـ « ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده. ماده پرته له حرکته وجود نلري. حرکت شکل دموجودیت د مادې دې » ؛

ـ « مطلقه بي شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري» ؛

ـ « مطلق مختار او مطلق مجبور نشته »

ـ « فلسفه دین او دین فلسفه ده، ځکه چې دواړه یو شان د خدایي خلقتونو د معرفت متضمن دي » ؛

ـ « ماده قانونمنده او هره قانونمندي مادي ده»

ـ « ځانګړي مستقل علوم په حقیقت کې په مستقل ډول وجود نه لري »

ـ « غیر مادي ایدیا لیستي فلسفې په عالم الاسباب کې حقیقت نه لري » ؛

ـ « حرکت په عالم الاسباب کې د خدای دلوی علم دعامې قانونمندۍ او دهغې دټولو خصوصي حالتونو په پروسه کې دټولو پدیدو دظهور او متقابلو اړونده مناسباتو دعلت او معلول مسبب ګڼل کیږي » ؛

ـ « دا جهان همغومره متنوع ،متفاوت ، رنکارنګ او متغیر

دې لکه څومره چې حرکتونه متنوع، متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي. دا جهان همغوره ابدي دې لکه څوره چې حرکت ابدي دي.لوی خدای دخپل لوی علم دعامې قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول ، قائم با الذات او خلل ناپذیر ګرځولې او یواځي دقضاء او قدرد عام قانون دجبر او اختیار له مخې په هغې کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدې شي.»

ـ « ... او داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي مجموع الجزایر

د فلسفي داساسي مسئلې په موضوع کې مونږ دا خبره ومنله چې فلسفي مجموع الجزایر دفلسفې داساسي مسئلې د بې بنیاده طرحې په نتیجه کې رامنځته شویدي.په هرجوړښت، هر ترکیب او هره عملي ساحه او مورد کې د خامو او نارسه موادو استعمال کولې شي په نسبي فیصدي کچه مطلوب هدف او چاره سر ته ورسوي او دموجوده عملي تجاربو له مخي کوم جبران ناپزیره مشکل رامنځته نه کړي ، لکن په تیوریکي مسایلو کې ډیري کوچنۍ غلطۍ او اشتباهات کیدلې شي په جبران ناپذیره غلطۍ ،سهوې او ګناه بدل شي ، نوځکه په نظري مسایلو او تیوریکي فورمولبندیو کې د خامو ،نارسه، تخمیني او تقریبي کمیتونو او کیفیتونو استعمال په هیڅ صورت جواز نلري او کیدلې شي پخپله هدف د هدف په ضد بدل او جهت دعمل ۱۸۰ درجې تغیر پیدا کړي. بنیاد د بنیاد په حیث باید هیڅکله بې بنیاده نه اوسي.پخپله بنیاد په حقیقت کې باید ذاتاً او ماهیتاً دهرې پدیدې د اصلیت ، کمیت او کیفیت د تعین او ټاکنې معیار ،محک او مقید اوسي. په انفرادي طرحو ، قضایاوو او مسایلو کې باک نه لري چې هر څوک په مشخصه پیښه کې څه ډول تصمیم نیسي ، دخپلو ځانګړو شرایطو مطابق په څه ډول کمیت او کیفیت اکتفاء او

قناعت کوي. په دې صورت کې تصمیم او چانس مقید نه ګڼل کیږي او نه دغه ډول پیښې قانونمنده بڼه لرلې شي.خو په هغه صورت کې چې ددې لوی جهان د تکوین ؛ دټولو پدیدو او خلقتونو د تشکل ؛ دهمزمان او هم مکان ستاتیزم او دینامیزم ؛ لحظوي قانونمند بدلون او ابدي پایښت ،استقرار او تکامل؛ په قدیم کې د ابد لپاره د قانونمند نظام تخم کرل او تر هغه ابده پورې چې هیڅکله ورته ابد نه رسیږي د هغې پالل او تعقیبول او د بېته ورته دبې شمېره کلي او جزئي ،خاص او عام نظامونو ، دواحد عام قانون له مخې قانونمنده محاسبه ، افاده، فورمولبندي ،شک نه شته چې همدغسې یوه وسیع القاعده بنیادته چې د ټولو پدیدو زړې او ریښه په کې خښه او دهرې قانونمندۍ سر اغاز او منبع اوسې ، ضرورت لیدل کیږي.دغه ډول یو بنیاد باید جهان نماآیني ته ورت قد و قامت ولري چې هره پدیده او خلقت په کې د خپلې بودې او تنستې په تناسب د خپل پیدا ایښت ،پایښت ، بدلون او تکامل ننداره وکولې شي. په غیر صورت کې هر بې بنیاده بنیاد ددغه ډول عظیمو نظامونو د برداشت او تحمل له حوصیلې نه شي لرلې او نه یې د افادې او قانونمندې تیوریکي ارزونې له عهدې څخه وتلې شي. کله چې ځانګړي نظامونه او پدیدي پخپل بنیاد دتکیه او ډډې لګولو امکان او دخپلو ارزوګانو انعکاس ونه لیدې شي ، هیڅ نظام پایداره نه شي پاتې کیدلې او حتماً سلیقوي تمایلات د مختلفو ټولنیزو تنګنظرانه امراضو له لارې ظهور کوي او کورکورانه تعصبات په انحرافي ډول د قانونمندو تیوریو او منطق ځای نیسي او واحد جهان او واحده علمي قانونمندي معرض د فردي ذهنیګریو او هوس واقع کیږي. بشري ټولنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل پیدا ایښت له ابتدا څخه تر نن ورځې پورې د دغه مبتذلې غمجنې مستندې ډرامې عملي لوبغاړې، ننداړچې او زیان ګالونکې دې، کومه یوه چې د مادې او شعور د ناسم تضاد د بې بنیاده بنیاد په غولي پرون پیل شوېده.

فلسفي مجموع الجزایر او نظري او عقیدوي تمایلات د همدغه ټولنیزو خامو او نارسه مناسباتو او ذهني نیمګړو قیوداتو او انحرافاتو څخه سر چینه اخلې او پایلې یې باید همدغسې غیر متجانسې، متضادې او نه پخلاکیدونکې دښمنانه سلیقوي تمایلات نظریات او عقاید اوسې. مونږ په وار وار خپله عقیده او نظر د احسن تکرار او په دې باره کې د کافي وضاحتونو په منظور وړاندې کړي، تر څو د علمي مسایلو سره علمي کړه وړه رواج پیدا کړي او انساني ټولنیز شعور چې د تیرو بې بنیاده انحرافي تخلي تیوریو د خاملیتې او سر تر پایه مجهولاتو او مهملاتو د انجړ مشوړې څخه د یواځیني علمي صراحتونو او وضاحتونو حقیقي مستقیمي لارې ته پرېیستل شي، شک نه شته، چې نه یواځې بې شمیره او په ټپو ړوند تیوریکي ازدحام او ټیلماټیل له هر چا څخه د حقیقت لار ورکه کړې، بلکه په همدغه بنیاد د بې شمیره مجازي خدایانو، ادیانو، مذاهبو او نور د قدرت ډول ډول مرکزونو ایجاد، چې هریو د تقدس او زورواکۍ له مخې یو بل ته نه تسلیمیدونکي قدرتونه لري، لا هم دغه وضعه کړکیچنه کړې او د حل لار میندل یې نا ممکنه ګرځولې دې. مونږ هڅه کوو تر هرڅه دمخه د دغه غمجنې معما حل او پوهاوې د هر چا لپاره اسان شي او حتا ډیر کرت په متودولوژیکي او نورو غوره ارزښونو سترګې پټې کړو. تاریخ د دې ګواه دی چې د خدای

رسولانو او د حق او عدالت دلاري مبارزینو، عالمانو، پوهانو او فیلسوفانو څومره ستونزي پدي لار کي ګاللي او په دې کې یې سترې مالي او ځاني قربانۍ ورکي، خو بیا هم لا تر اوسه پورې دغه هري یوي قضي او مسئلي د بشر په مقابل کې د هر ډول تعرض څخه مصئون موقف ساتلې او غیر قابل عبور او نه فتحه کیدونکې سرحد او پوله ګڼل کیږي. بشریت نن هغه دوه لاري ته رسیدلې چې باید یوه له دغه دوؤ لارو څخه انتخاب کړي:

ـ په پټو سترګو موجوده وضعې ته دوام ورکول. پدي ډول علم او فلسفي هم نه دي کړي شوي په داسي مقیدو شرایطو کي ازادانه او واقعبینانه څیړنې وکړي، لازم حقایق ترلاسه او د خپلي عقیدي اظهار وکولي شي. علم او فلسفه نن هم په ترګمۍ کي پاتي او هر څوک په دغه ترګمۍ کي بیلي بیلي لاري تعقیبوي او یو تر بله بي خبره پاتي دي. ځیني ماتریالیستان ماده مجرد مفهوم ګڼي او د «مُثُل» د مثالونو له مخي ئې څېړي، څوک ئې ساده میخانیکي تکرار او په یو حال پیدا او په همغه حال فناء او یواځې متا فزیکي استمرار بولي، هغوئ چې مادي دیالکتیک ته قایل دي، هم د مادي ټولو حالتونو او کیفیتونو څخه منکر او بي خبره، د ټولنیزو او شعوري پدیدو په باره کي ایدیالیستي مفکوره لري او طبعاً د څیړنو قانونمند تسلسل تري شلیږي او د ګمراهۍ لار نیسي. ایدیالیستان په مجموع کي ځرنګه چي ایدیالیستي نظریات او عقاید لري، په غیر قانونمنده تخیلي او تصوري فورمولبندیو باور کوي، نو ځکه ئي نظریات او تیورئ قانونمند منطقي تسلسل او بنیاد نه لري. همدا سبب دي چي دوئ ټول په خپلو عقایدو، نظریو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمولبندیو او تیوریو پوره باوري او معتقد نه دي. نه تري په جرئت او قاطعیت سره دفاع کولي شي ، نه ورته مقنع ثبوتي دلایل لري او نه ئی دانکار او تردید په خاطر کوم نظر او ثبوت وړاندي کولي شي. دوئ همیشه د متضادو او ضدو نقیض،بې بنیاده ،تخیل او تصور له مخې تل شکمن ، متردد ،ناقراره او بې باوره او خود اګاه او نا خود اګاه خپلي عقیدوي نظریاتي قبلي بدلوي ،اشتباه په اشتباه او ګناه په ګناه تلافي کول غواړي او تر شاه د انحرافي او کاذبو تیوریو سلسلي او سفسطي پریږدي.

په نتیجه کې فلسفي خپل اصلیت او رسالت دلاسه ورکړي، په هرډول سلیقوي ،مسلکي ،او عقیدوي تورونو تورنه ، چا دکلام ،چا دمنطق، چادمتماتیک ،فزیک او نورو په نورو اصالتونو پوري تړلي.حال داچې اکثر له دغه علومو څخه پخپله دذاتي علمي قانونمندی څخه برخور داره ندي او یواځي تري دفلسفي علمي قانونمندیو د افادي د وسیلي په توګه کار اخستل کیدي شي او بس. دماتریالیستانو او ادیالیستانو په دغه ډول ناسم کړو وړو سره فلسفي خپل علمي ماهیت او اهمیت بایلود او په یوه نابکاره وسیله بدله شوه . څوک ئي خاص علم بولي خو نه پوهیږي چې خاص یعني څه ؟ څوک ورته دعلومو علم وای یعني هغه څه چې نورو علوموهضم او فورمولبندي کړي فلسفه پري دوباره شخوند وهي او یا داچې فلسفه مړ ښامار په توره وهي.ځیني کسان اصلاً دفلسفي علمیت ته قایل ندي ځکه چې که علم ورته ووائي دلیل ورته نلري . څوک فلسفه دوني د تني او نور علوم دوني دڅانګو سره تشبیه کوي ،دا هم سمه نده ځکه چې دا جهان واحد دي او

جداګانه ورشو ګاني چې جداګانه قوانین پکې جاري وي وجود نلري.څوک ئي متودولوژیک علم ګڼي او دا هم سمه نده ځکه چې ډیر متودولوژیک علوم شته چې هیڅکله ئي مونږ فلسفه نه شو بللي. او داسي نور... په نتیجه کې فلسفه زر سریزه اوزرپښیزه بلا او معما جوړه شوي چې نه څوک ورنژدي کیدي شي اونه چاته ددغه معما دحل چل ورځي . په همدي علت،دکومي ورځي څخه چې لومړنۍ فلسفي فورمولبندۍ رامنځته شوي ، ترنن ورځې پوري دفلسفي نظریاتو په ماهیت کې هیڅ ډول بنیادي تغیر ندي راغلي او هر څه دپخوا په څیر زړه په زړه پاتي دي . ۲۵۰۰کاله پخوا هرقلیطوس ددیالکتیک په واقعي مفهوم په عالم الاسباب «مادي جهان» کې تغیر او تکامل ته قایل وو .خو ایما نویل کانت د هرقلیطوس څخه ۲۳۰۰ کاله وروسته د« شیئ في نفسه» په تیوري کې دغه تغیر او تحول تردي اندازي بنیادي او قهقرائي وګاڼه چې مادي خپل ټول ماهیت او شکل پکې دلاسه ورکړ او کانت یواځي «داحساساتو د کمپلکس» دزیارت مجاور وګرځیده . حال داچې ، ماده یواځي دخپل شکل او ماهیت په یو تر بله لازم ملزوم موجودیت سره قابل د احساس ده ، مکان او بعد شکل دموجودیت دمادي دي او دکانت په اصطلاح «کمپلکس داحساساتو» هم یواځي د مادي په څو بعدي او څواړخیز موجودیت سره منځته راتلاي شي. دشکل او صورت مفهوم هم دغه پوهان په غلطه د مادي واحد په خارجي صورت چې همیشه تغیر پذیره دي ، اطلاق وي .خو په حقیقت کې دصورت څخه مقصد د مادي واحد داخلي مالیکولي ، حجروي او بلکه ذروي جوړښت دي چې تغیر نه مني او دهر عنصر خصوصیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خواص تعینوي اوددي لوي جهان د بناء دجوړښت خښتي ګڼل کيږي. .کانت دفزيکدان او استره نوم په حيث ټول فزيکي ـ ميخانيکي قوانين ،قانون دتحفظ دانرژي ،قانون دبقاُ دمادي ناديده انګيرلي ،پدي لوي لايتنا هي مادي جهان ئي هم سترګي ندي ډکي شوي او دخپل ذهن دعطالت دتأثير او تأُثر لاندي هم ندي راغلي او دخپلو مادي علمي ذخيرو سره سره دافلاطون د «مثُل» دعقيدي دتأُثير لاندي يو اځي ذهني ايدياليست پاتي شويدي. که نه خو د هغه په آند هغه د «شي في نفسه» د مقولي له مخي خورا ژور «صيروريت» او ديالکتيک ته قايل وؤ .هغه کولي شول دخپل عصر دعلمي ـ فلسفي انکشافاتو او دهغه دشخصي علمي سويئ په بنياد پخوانۍ بي بنياده فلسفي تقسيم بندئ له منځه يوسي ،فلسفي مجموع الجزاُر ته دپاي ټکي کښيږدي ،او واحده فلسفه په واحد علمي بنسټ باندي ودروي . اوکله چي دغه کار سرته ندي رسيدلي ، ځرنګه چي ما دمخه اشاره ورته کړي ، دغه ټول لوي فيلسوفان دپخوانيو ابتداي فلسفي نظرياتو محکوم پاتي شوي اوحتي ديوي کوچنۍ ناقانونه پولي په له منځه وړلو ندي بريالي شوي .

زه پدي عقيده يم چي هګل په موجوده فلسفي او منطقي نظام کي محوري او مرکزي موقف لري. که مونږ وکولي شو دهګل دمنطقي استدلال او فلسفي فور مولبند يو په بناُ منطقي قضايا او فلسفي قانونمندئ وڅيړو او د هغوئي مثبت او منفي اړخونو ته دتايُيد او تنقيد ګوته ونيسو ، پرته له شکه به مونږ نه يو اځي دعينيت دفلسفي او مختلفو پخوانيو فلسفي نظامونو تر منځ اساسي مشکل حل کړي اوسي بلکه فلسفي علم اوفلسفي نظام به دتل لپاره پخپل حقيقي بنياد ودريږي او خپله

حقيقي موضوع او علمي ماهيت به پيدا کړي.

ګيورګ .ويلهلم. فريدريښ ملقب په هګل د اتلسمي م پيړۍ په ديرشو اخري او دنولسمي م پيړۍ په يوديرشو لومړيو او جمله يوشپيته کلونو کي داروپا په زړه المان کي ژوند کړي او دخپل عصر وتلي، پر تحرکه او پرثمره فيلسوف پاتي شويدي. هګل دلوي عقيدي ،لوي منطق اولوي فلسفي څښتن وو. او همدا دهغه لويه نقيصه ګڼل کيدلي شي. هګل په خپل لوي منطق او لوي پوهي سره په يوه قضيه کي ذهني روح ،عيني روح او مطلق روح په اصطلاح يو شان په اثبات رسوي او په هغي کي پرته دهيڅ ډول توپيره يوشان ديالکتيک ته قايُليږي اودي خبري ته نه متوجه کيږي چي ديالکتيک خو دمطلقيت ماتوونکي او ټول مادي خلقتونه اوپديدي په ابدي تحول او تکامل کي ويني او يا څه ډول ذهنيت ،عينيت او مطلقيت په يوه پديده «روح» کي تحقق او دعمل بڼه پيدا کولي شي ؟ پوهان هغه عيني ايدياليست بولي خو زما په نظر هغه ذهني ـ عيني ايدياليست او ديالکتيکي ماترياليست ګڼل کيدلي شي يا په بل عبارت په يو له دغو هم باوري نه وو. ځکه په مختلفو مخالف اړخونو يو شان باور لرل په ټولو باندي دنه باور په معنا دي. هګل تر اخره پدي نه وو پوهيدلي چي دده لويه او غير محاط پوهه پخپله دده دلوي فلسفي دپاره لويه بلا ګرځيدلي ده .دهګل بله ستره اشتباه داوه ، سره ددي چي ده عملاً هراړخيز وسعت دنظر درلود ، خو ذهناً هغه دعيني ايديالست په حيث دماتريا ليزم په مقابل کي دښمنانه تنګنظري درلودله او پدي ډول دهغه بزرګمنشانه لويي پوهي او ناخود اګاه ګمراهۍ حق او نا حق په اصطلاح هغه ته علمي تيوريکي لاري هوارولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ددي پـه عـوض چـي دخپلـي لـوي عينـي ديـالكتيكي فلـسفي بنيـاد كـښيږدي ، دپخوانيـو ناقـصو فلـسفي نظريـاتو پـه چنګكونـو كـي لـه هـري خـوا زوړنـد پـاتي شـو او خپلـه ناقـصه فلسفه ئي په ميراث پريښوده.

هګـل پـه ابتـدا كـي دشـلينګ دنظريـاتو پيـروي كولـه . دشـلينګ نظـر د مطلـق اوحقيقـت پـه بـاره كـي دهګـل دپـاره دمنلووړنـه وو. هګـل د خپـل منطق لـه مخـي دا نـه شـوه منلـي چـي مطلـق دي هـيڅ ډول تغيـر ونـشي منلـي. يعنـي هګـل عمـلاً ديالكتيـک تـه قايـل وو خـو دا سـوال هغـه تـه پيـدا نـه شـو چـي د مطلـق اصلـي مفهـوم خيـر پـه څـه كـي دي او دڅـه شـي لـه مخـي پـه مطلقيـت اطـلاق كيـدلي شـي ؟ هګـل د شـلينګ پـه څيـر دا هـم نـشوه منلـي چـي ګونـدي ذهـن اوعـين يـوډول ديـالكتيكي سـيرلري (حـال داچـي دمخـه مـونږ دي خبـري تـه اشـاره وكـړه چـي هګـل ذهنـي روح ،عينـي روح او مطلـق روح تـه يـوډول ارزش او پـه هغـي كـي عينـي ديالكتـک تـه قايـل وو) او پـدي عقيـده وو چـي ذهـن پـر عـين بانـدي غالـب دي لـيكن بيـا هـم دذهـن قـاطع رجحـان تـه قايـٌل نـشو او مطلـق (چـي هګـل ئـي معمـولاً د خپـل خـداي او خـارق العـاده ذات او ځينـي وخـت دټـولنيز شـعور پـه حيـث پيژنـي) ذو وجهـين وبالـه يعني هغـه ئي هـم ذهنـي او هـم عينـي وګڼـه (يـواځي پـه دغـه څـو جملـوكي مـونږوينـو چـي هګـل څـومره ناپايـداره بريـښني او خپلـي جبهـي او عقيـدي تـه څـه ډول تغيـر وركـوي.

دعينيـت فلـسفه پـدي بـاور ده چـي پـه عـا لـم الاسـباب كـي مطلـق وجـود نلـري. هـر خلقـت اوهـره پديـده نـسبي خـصلت لـري اوهګـل هـم پـه همـدي خـاطر دشـلينګ مطلـق دټوپـک لـه خـولي څخـه وتلـي مرمـۍ اويـا هغـه شـپي سـره تـشبيه كـوي چـي پـه هغـي كـي ټـولي

غواګـاني تـوري معلـوميږي. او بيـا ليكـي: «مقـصود اواز مثـال اول ايـن اسـت مطلقـي راكـه فهـم مـا نتوانـد بـا طـي كـردن مراحـل نظـري معقـول دريابـد نبايـد مفهـوم فلـسفي دانـست،ومنظوراو از انتقـاد دوم ايـن اسـت كـه تفاوتهـا رانميتـوان بـا توسـل بـه مطلـق منكـر شـد (يعنـي همزمـان هـم مطلقيـت تـه قايـل دي او هـم تحـول تـه او دا دواړه پديـدي ممكنـه نـه ده همزمـان وجـود ولـري) بلكـه بايـد انهـارا توضـيح دادو جـاي انهـا رادر مطلـق معـين كـرد بـه بيـان ديګرمفهـوم مطلـق بايـد قابل تـشريح عقلـي و نمايـشګر تفاوتهـا باشـد » . (فلـسفهٔ شـرق وغـرب ،جلـد دوم ،صـفحهٔ ۲۶۷) كلـه چـي دهګـل څخـه پوښـتنه كيـږي چـي څـه ډول دومـره مختلـف او متنـاقض مـسايٌل پـه يـوه مفهـوم كـي ځايـدلي شـي ؟ هګـل ځـواب وركـوي چـي: « چګـونګي را بايـد در روش ديالكتيـک جـست» . پوښـتنه دا پيـدا كيږي. كلـه چي پـه يـوه پديـده كـي تفاوتونـه وجـود ولـري ، كلـه چـي دعقـل دمراحلـو پواسـطه قابـل ددرک ،تـشريح اومعـرض دديالكتيـک اوسـي نـو مطلقيـت بـه ئـي پـه څـه كـي وي ؟ دا مفكـوره چـي هګـل پـري تاكيـد كـوي اصـلاً سـر تـر پايـه د ديالكتيـک سـره پـه تنـاقض كـي ده . هګـل پـه اصـطلاح د خپلـي عقيـدي ،منطـق اوفلـسفي پـه قـوت نـا متجـانس افكـار اومفـاهيم پـه يـوه قالـب كـي پـه زور هـډماتي كـوي او نتيجـه ئـي همدغـه ماتـه ګـوډه فلـسفه كيـږي . هګـل ديـالكتيكي روش دا ډول توضـيح كـوي: « از منظـر هګل،فلـسفه علـم اسـت ،يعنـي كـه دانـشي اسـت نظـام دار. حقيقـت فقـط بـه صـورت دسـتګاهي مـنظم قابـل درک اسـت وكـشف ايـن دسـتګاه مـنظم كـه همانـا نظـام عقـل محـض اسـت (كلـه چـي مـونږ ددسـتګاه څخـه بحـث كـوو ، څـه ډول عقـل محـض مـورد بحـث كيـدلي شـي ، څـه ډول دسـتګاه د عقـل محـض دنظـام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفت پیژندلي شو ؟ دا اور او او به هیڅکله نشي یو ځاي کیدلي) کار فلسفه است. فلسفه با روش خاص خود که از روشهاي علوم ریاضي وعلوم تجربي فرق دارد ، (دا ډول خاص روش نه وجود لري او نه ئی ماته څوک ښودلي شي) این نظام را در مي یابد ». (تاریخ فلسفهٔ شرق و غرب ،جلد دوم ،صفحه ۲۶۸، ». هګل ادامه ورکوي: « روش دیالکتیک که روش خاص فلسفه است ، به اعتقاد هګل خود ازموضوع فلسفه ناشي مي شود . براستي روش دیالکتیک ،هما ناحرکت ذاتي مسایل فلسفي است... این روش از خارج در مورد مسایل فلسفي بکار بسته نمي شود ،بلکه خود از ذات ان مسایل مي تراود ». (همانجا) . اول خو دیالکتیک روش ندي. ما دمخه لیکلي وو چي: «دیالکتیک دمادي هغه مسمي بهِ نوم دي چي دهغي په ابدي دینامیزم دلالت کوي یعني مادي وجدي حالت ته ویل کیږي چې د مادي واحد په قانونمند موجودیت دلالت کوي. پخپله فلسفي مسایل او قانونمندي یوائې د افادې ، استفادې او محاسبو وسیله ګڼل کیږي او په دغه مسایلو کې ذاتي دیالکتیکي حرکت وجود نلري او نه د کوم مادي واحد د ذاتي توکو د وجدي حالت ،کمیت ،کیفیت او دیالکتیک انګیزه او علت او معلول جوړیدلې شي ». یا په بل عبارت دیالکتیک دمادي ابدي متحول وجدي حالت ته ویل کیږي اود فلسفي مسایلو پوري هیڅ ډول ذاتي اړه نلري . فلسفه ، لکه چې دمخه مونږ ویلي ، دعامو او مجرد مفاهیمو او قوانینو څخه بحث کوي چې اصلاً خارجي وجود نلري . نه په هغي کي ذاتیت شته او نه حرکت. ذاتیت او حرکت په مادي وجدي دیالکتیکي حالت کي وجود لري او فلسفه ددغه حالت دقانونمندې افادې

فورمولبندی او علم ګڼل کیږي. هګل فلسفه نظامداره علم بولي او وایي چې حقیقت دیوي منظمې دستګاه په صورت کې قابل ددرک ،او دغه منظمه دستګاه همغه نظام دعقل محض دې چې دفلسفي پورې اړه لري .خو مونږ عقل او ټولې ذهني پدیدي د پروسې په حیث د مختلفو کیمیاوي ، بیولوژیکي ، فیزیولوژیکي او داسې نورو پروسوي میخانیکیتونو پورې ، چې بالذات زماني ،مکاني او یا په کل کې په لنډ ډول ووایو چې مادي قیودات لري او یا په بل عبارت په کل او جز کې ددیالکتیکي وجدي حالت ، پیدا ایښت ،پایښت بدلون ،تکامل او انحطاط لرونکي دي ،په دې صورت کې په کوم دلیل مونږ په عالم الاسباب کې ،عقل ته محض او یا مطلق ویلې شو ؟ مګر یوائې د هغه ذات لپاره چې د مطلق حقیقت او مطلق ذات نسبت ورته کیدلې شي .د عینیت فلسفه پدي عقیده ده چې په عالم الاسباب کې مطلقه بې شعوره او مطلقه با شعوره خلقت اوپدیده وجود نلري. نو نه عقل محض وجود لري ،ځکه چې هرعقل مقید او مستلزم د مکان او زمان دي او نه مطلقه باشعوره ماده چیري وجود لري چې دعقل محض او عقل ناب اطلاق پري وشي. سقراط او افلاطون « مثُل »دعام مفهوم او کائن کلي په حیث محمل دعقل ګڼه او دارسطو د « اولی فلسفي » اساسي محور هم همدغه مثُل جوړوه او دمعرفت اساسي رکن همدغه همیشه ثابت متا فزیکي عام مفاهیم ګڼل کیدل او جزیئ محسوس موجودات دهغوی او ځیني نورو په نزد معرض دکون و فساد او دمعرفت د پروسې له منځپانګې څخه پوچ همیشه متغیر احساس بلل کیده او په ذهني ختمه کې یې هیح ډول قانونمند استقرار او استمرار نشو درلودلي، حال داچې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکني او متافزیکي ثابتې پدیدې په ذهن کې د انعکاس قابلیت نه لري. نو هګل هم البته دهغوی په تقلید فلسفه دعامو مفاهیمو د منظمې دستګاه په حیث عقل محض ګڼي او د ریاضي او تجربي علومو څخه یې مافوق نظام بولي. حال دا چې دټولو قانونمندیو د افادې ډېره اسانه او دقیقه ژبه ریاضي او نور تجربي علوم ګڼل کیږي. زه پدې عقیده یم هره مسئله او قضیه چې فورمولبندي شوه، حتماً د ریاضي په ذریعه قابل د افادې هم ده او فلسفه چې د مادې دوجدي حالت انساني قانونمند علم او وسیله ده نو ریاضي همیشه د فلسفې د افادې ژبه او دواړه جدایي ناپذیره دي. فلسفه بالذاتهِ اوفي نفسهِ دهیڅ ډول کمیت، کیفیت او قانونمندۍ مبینه نده او نه باید دغه تهمت په فلسفي علم پوري وتړل شي. فلسفه د قانونمندۍ د افادې ژبه ده.

هګل همدا سې لیکي: «روش دیالکتیک از منطق متعارف بدور است (په هغه صورت کې چې خورا لوړ او عالي منطق پخپله د دیالکتیک قانونمندې افادې ته ویل کیږي، هره عامه قانونمندي فلسفي علم دې او هر دیالکتیک د مادي موجود همیشني وجدي حالت ته ویل کیږي چې فلسفه، ماده یوازې او یوازې په همدغه حالت کې مطالعه کولې او څېړلې شي، نو ځکه دغه مثلث دهمیش لپاره تړلې پاتي کیږي او په دې ځای کې حق د هګل پلوي نه شي ګڼل کیدلې)، اعلام میدارد که ما بوسیلۀ حکمی منفی می توانیم به مفهوم والا تر برسیم، (څه ډول ؟) بنا بر این، چنان که سپینوزا گفت، هرگونه نفی، خود به منزلهً اثبات است. هنگامی که یک حکم مثبت نفی مې شود، البته تناقض پیش می اید. تناقض بر ذهن گران می اید، ازین رو ذهن بار دیگر حکم نفی شده را نفی می کند. وبا

نفی نفی اول تناقض را فرو می نشاند (یعنې په نفې باندې هم تناقض منځته راځي او هم رفعه کیږي). نفی دوم نه تنها ما را به حکم مثبت قبلی بر می گرداند بلکه حکم مثبت قبلی را برای ما پرمایه تر می کند. ډېره عجیبه خبره خو داده چې هګل دیالکتیک د متعارف منطق څخه لیرې ګڼي او دا ځکه چې هګل پخپله د خپل غیر متعارف منطق په زور نا خوداګاه د دیالکتیکي مفاهیمو څخه د خپل قانون د اثبات لپاره لکه همیش په ناروا ګټه اخلي اودې په عوض چې په خپل منطق دیالکتیکي قانونمندي افاده کړي غواړي دیالکتیکي قانونمندي د منطقي کلام تابع وګرځوي او نوم پري هم د دیالکتیک د «نفي نفي» دوهم قانون کښیږدي او مونږ هم ناخوداګاه دري قرنه په پټو سترګو د دیالکتیکي د قانون په حیث منلې دې. بله د تعجب وړ خبره داده چې څه ډول ذهني حکم په دیالکتیکي قانونمندۍ کې تغیر راولي او دهغې نتایج پرمایه تر ګرځولې شي. د دغه ډول استدلال لپاره هیڅ ډول قانوني دلیل او منطق وجود نلري او حتي دډېرو معمولي قوانینو له مخې د منلو وړ ندي. لیکن هګل پرته د کوم حکمي دلیل د دغه ناقص استدلال په بناُ د دیالکتیک دوهم (نفی نفی) قانون طرحه کړېدې چې په هره جمله کې ډېري پوښتني راولاړیدلې شي. زه د دغه قانون په طرحه همدومره بحث کافي بولم او دغه طرحه د جدي تأمل وړ ګڼم ځکه دغه طرحه د ډېرو معمولو قوانینو سره په تناقض کې ده او دبلې خوا په دغه طرحه کې قانونمند منطقي تسلسل او تداوم وجود نلري او نه منطق پخپله کله هم واجد د کومې قانونمندۍ ګڼل کیدلې شي!(

دموضوع علاقمندان کولې شي د «تاریخ فلسفهٌ شرق وغرب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلد دوم ،صفحهٔ ۲۶۸ ، ۲۶۹ » ته مراجعه وکړي).

هګل د خبرو په دوام لیکي: «... مراحل سیر دیالکتیکی مراحل انتزاعی است ، (په دیالکتیک کي انتزاعیت وجود نلري ځکه چي دیالکتیک مشخص قانونمند مادي وجدي حالت دي)ولی نتیجهٔ انها وصول به حقیقت انضمامی است (انتزاعي مفاهیم ژرنګه چي خارجي وجود نلري ، نو په انضمامي حقیقت باندي هم نشي بدلیدلي) . هر ترکیبی که در جریان سیر دیالکتیکی اصل ومتقابل بوجود می اید ،به نوبهٔ خود ، اصلی شمرده می شود که همچنان زایندهٔ نفی وترکیب جدید است. ترکیب های مراحل پایٌین کاملاً انضمامی نیستند ولی به تدریج از صورت انتزاعی دور وبه صورت عینی وانضمامی نزدیک می شوند تا جای که سرانجام به صورت ترکیب مشخص تامی که دیګر تقابل پذیر نیست در می ایند. ترکیب،در این صورت نهای،همانا ذات مطلق است . ... فلسفه،نزد هګل،علم عقل محض یا خرد ناب است ».

(همانجا ،صفحهٔ ۲۶۹) . زه خو دا منم او باور لرم چي دانسان دذهن په انتزاعیت کي دشعور اولاشعور دیالکتیک موجوددي،شپږم حس موجوددي ،الهام موجوددي ،ایقاظ، ایقان او دپیغمبرانو «ع» لپاره وحي موجوده ده .زه دا منم چې دغه «انتزاع »ربښتیا هم په انضمامي حقیقت بدلیدلې شي. ځکه چې زما په نزدهر مشخص ذهنیت عیني واقعیت او باالذاتهِ انضمامیت ګڼل کیږي)لکن هګل خوپدي باورنه وو او نن هم یو تن که ایدیالستان دي اوکه ماتریالستان دي پدي عقیده اونظر نشي پیدا کیدلې چې ذهنیت دعیني واقعیت په توګه ومني، او هګل هغه وخت یواځې نا خود اګاه دخپل ذهن د

دیالکتیکي تاثیر د تأُثر له مخې خپلې طرحې په تصادفي ډول، او هغه هم په سمه او ناسمه توګه وړاندي کولې. هګل لیکی .د ټیټو مراحلو ترکیبونه کاملاً انضمامي ندي ولې په تدریجي ډول دانتزاعي شکل څخه لیري ووځي او عیني انضمامي شکل ته پدي توګه نژدې کیږي چې تام ترکیب وګرځي اونور تقابل پذیر نه اوسي .یعني هګل ددي په عوض چې عام او کلي موجودات انتزاعي اومجرد مفاهیم وګڼي،جزئ موجودات او ځانګړې پدیدي انتزاعي بولي چې په دوامداره تدریجي پروسه کې انضمامي اوعیني بڼه غوره کوي او دهګل په قول دغه ترکیب پدي صورت کې همغه ذات مطلق ګڼل کیږي. دذات مطلق نسبت هګل خپل خدای او کله نا کله ټولنیز شعور ته هم کوي. داچې ترکیب انضمامي دې اوکه نه او داچې څه ډول قابل د احساس یوځانګړې جزئ موجود په مطلق ذات بدلیدلي شي یواځي دهګل په منطق برابریدلې شي. هرڅوک پدي ښه پوهیږي چي په انضمامیت کې درجي وجود نلري لکه ژرنګه چي په مادیت کي دا ډول درجي موجود نه شي لرلي ، چې لږ مادي اویا ډیر مادي. دلته یوله دوو حالتونو څخه ممکنه ده. یا مادي او په اصطلاح انضمامي دې او یا نه دي. خو هګل دلږ انضمامیت څخه دومره اوږده لار وهي چې مطلق ذاتي انضمامیت ته رسیږي.د بلي خوا هر څوک پدي ښه پوهیږي چې محسوس موجودات او پدیدي یواځیني داحساس وړ او ژرګند انضمامي واقعیتونه دي او هر څومره چې قضیه دکلیت په لور حرکت کوي او که دقیق وویل شي ، کله چې دانضمامیت څخه ووځي ،انتزاعي بڼه غوره کوي. لیکن هګل له بده مرغه په دغه یوطرفه جاده پر څټ حرکت کوي او معمول اصول او رواجونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې جاده په کوم لوري د انتزاعيت په خوا تللي ، په پام کې نه نيسي .

دمخه وويل شول سره دد ي چې د ارسطو د «اولى فلسفي » اساسي محور دافلاطون « مثُل » تشکيلاوه بيا هم هغه دخپل استاد پرضد چې د اجزاوو او ځانګړو پديدو پرځای عامو انتزاعي مفاهيموته ارزش قايل وو او يواځې مثل ته په نږدې کيدو سره د عامو مفاهيو له لارې يې ، فلسفه قابل د افادې ګڼله، ارسطو دعامو مفاهيمو په عوض يواځي جزي موجودات داحساس اومعرفت مرجع او منبع ګڼل. زه په دې عقيده يم چې هر مفهوم ، که مجرد دې او که ځانګړې محسوس په خپل خپل وختونو کې خپل خپل ځانګړې ارزش لري او هيڅکله يو د بل ځای نه شي نيولې. مارکس پر ځای ويلي دي ،چې که څوک دحقيقت په څېړلو کي يواځي په احساساتو تکيه وکړي ، دعلم څخه به ذره هم پاتي نشي ،زه غوارم دا پرې زياته کړم ، چې که غواړي د عامو مفاهيمو له لارې ثبوتي حقايق او واقعيتونه ترلاسه کړي ، دا په هغه څه پسې ګرځېدل دي چې وجود نه لري. ارسطو چې مجبوروو د خپلو فورمولبنديو لپاره د مجرد مفهوم په حيث ، يواځې د محسوساتو له لارې انتزاعي بنياد پيدا کړي او هغه معرف د خپل معرفت وګرځوی ،دا يوه بله مشهوده ناکامه هڅه ګڼل کيږي . نو ځکه ، لکه چې مې دمخه وويل ، مفاهيم هر يو پخپل ځاي ارزش لري او هر يوه ته پخپل ځاي خپل ارزش قاُيليدل پکار دي. پدي باره کي دنور اضافي بحث لزوم زه نه وينم او قضاوت محترمو لوستونکو ته سپارم.

په دې خبره کې به څوک ترديد ونلري چې دمنطق بنسټ ايښو دونکي افلاطون او ارسطودي خو دا هم يو څرګند حقيقت

دي چې په ورستيو نږدې درې پيړيو کې هګل د خپل منطق په مټ دمنطق او دالمان دکلاسيکي فلسفي سلطان پاتي شويدي . هګل دخپل منطق په قوت دجهاني روح ،مطلقي ايده ، مطلق ذات ، عقل محض ، خرد ناب او نورو نومونو سره ځان لپاره مجازي خدايان جوړ کړي او کله چې يې زړه منلي بيرته ړنګ کړي دي. هګل ډيري ستري چاري سرته رسولي او دسراب ټولي ويالې، خوړونه، سيندونه او بحرونه يې چاڼ کړي ، دذهن ټول تنګ کګليچونه يې پسي لټولي او هيڅ په لاس ندي ورغلي ، ځکه چې واقعي مرغلري خو داصلي بحرونو په ژوروکي ميندل کيدلې شي. دمخه مونږ اشاره وکړه ،چې دهګل په عقيده ،فلسفه دعقل محض او خرد ناب علم ته ويل کېږي،کوم يو چې په حقيقت کې وجود نه لري . دکانت په فلسفه کي فهم دمقولاتو او دهګل په فلسفه کي خرد ناب « خالص » د مفاهيمو پواسطه افاده کيږي.دغه ناب مفاهيم دانسان پواسطه نه رامنځته کيږي « بلکه از ذات ديالکتيکي مفاهيم ناشي مي شود ـــ دا دهګل خبر ي دي » اول خو عقل محض اوخرد ناب وجود نلري ، دوهم داچي ،که چيري عقل محض « عقل مطلق » اوخرد ناب وجود هم ولري ،په هغي کي ديالکتيک وجود نشي لرلي. ځکه چي په مطلق کي هيڅ ډول حرکت ،تغير اوتکامل وجود نلري.نو دهګل اشتباه داوه چي په مطلق کي حرکت، تحول ،تکامل او ديالکتيک ته قايل وو او دو همه اشتباه يي پدې کې وه چې دغه مفاهيم او دهغې بشپړ جريان يي دمنطق په علم کې سپړه. دريمه اشتباه داوه چي هګل پدي عقيده دي چي: « مفاهيم يا مقولات هګل صرفاً همان صورتهای انديشه که در تجارب ما منعکس ميشوند نيستند ؛اين مقولات ذواتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعی به شمار می روند ووجود مطلق یا حقیقت را به ما معرفی می کنند ،واز این رو معرفهای وجود مطلق محسوب میشوند». (همانجا صفحهً ۲۶۳) او یاهګل لیکي: «... منطق مفاهیم ناب نمایشګر خداست در ذات جاویدان خود .به این معنی که این مقولات که در منطق مورد بحث قرار می ګیرند هم زمینهً اندیشه اند وهم زمینه وجود». زه پدې عقیده یم چې نه ناب مفاهیم وجود لري، نه دناب مفاهیمو منطق او نه داسې مفاهیم چیري وجود لري چې دخدای دجاودان ذات نمایشګر اوسي. خدای خپل عالم ،خلف او مقدر انسان دهغه څه په معرفت مکلف ګرځولې چې دهغه لپاره یې مسخر کړي او هغه دعالم الاسباب تړولې پدیدي او خلقتونه دي او په مروج ډول دطبعیت دمقولې پواسطه افاده کیږي.متا فزیکیت ، مابعد الطبیعت او ماقبل الطبیعت یا خو هیڅ وجود نلري او که وجود هم ولري د انسان لپاره مسخر ندي ګڼل شوي ،نو یې په معرفت هم نه قادر دی او نه مکلف. ډیر پوهان لوي شپې په بې خوبۍ سبا کوي او غواړي دتصور او تخیل له لاري په مابعد الطبیعت او ماقبل الطبیعت کې قانونمندیۍ ولټوي.په دې صورت کې که مونږ ماقبل او مابعد الطبیعت ته ځانګړې صورت هم قایل شو ، دمخه په دې خبره مونږ بحث کړې چې صورت پخپله مبین دهیڅ ډول قانونمندۍ ندي او یواځې د مادي محتوا په لرلو سره قانونمنده بڼه او ماهیت پیدا کولې شي. ارسطو خوشې په خوشي صورت عامل او منبع دمعرفت ګڼله. که هګل خپله فلسفه دديالکتیک په بنیاد عیار کړې وې، بریې یې حتمي او دتل لپاره به دفلسفې سلطان پاتي شوې وای. خو هغه په سراب کې قانونمندۍ لټولې او په سراب کې قانونمندي وجود نلري،

او کله چې یې د خپل منطق په زور قانونمندۍ برابرولې همغه منطق یې دبې منطقۍ عامل و ګرځیدهاو فلسفه یې په سفسطه بدله شوله . وروسته هګل لیکي: «وجود ،عدم،وصیرورت ـــ نخستین مقولهً که انتزاعیترین تعریف وجود مطلق است همانا مقولهً وجود است. (ایا دا ممکنه ده چې دوجود مقوله ، دمطلق وجود دانتزاعیترین تعریف په حیث ومنل شي؟)حد اقل وصفی که می توان در بارهٌ وجود مطلق کرد این است که بګوییم وجود مطلق ،وجود دارد. (چا په ډیر ساده منطق کې د مجهول تعریف په بل مجهول او یا پخپله په همدغه مجهول سره کړې دې ؟یا ، وجود هغه وجود دې چې وجود ولري. که وجود معلوم وي ،نو تعریف ته ضرورت نشته او که مجهول وي ، نو دیو مجهول تعریف په بل مجهول کیدلې شي؟ که چیري دا خبره سمه نه وي. نو ایا دا ممکنه ده دمطلق وجود تعریف او بلکه دهغه انتزاعي ترین تعریف د عادي موجود په وجود سره وشي ؟وروسته هګل دمتناهي ،کاذب نامتناهي،نامتناهي او مطلق مفاهیمو په باره کي ،دطبعیت فلسفه ، دذهني ،عیني او مطلق روح او فلسفهً محض په باره کې سوال برانګیزه بحث کوي چې دلزوم په صورت کې به پرې بحث وشي .

دتیرو بحثونو څخه څرګندیږي ،چې فلسفه دخدای د لوی علم دانساني ذهني خلف علم په حیث د هر چا په ذهني محاط محیط او کوچني شعوري طېف کې د ځایدو نه دې او نه دفلسفي بحثونو د انجړ مشوړې د نري تارونو په متقابلو دیالکتیکي اړیکو او رازونو پوهیدل او د ۱۰۰۱ جهتونو څخه د اصلي جهت تعین او تر پایه پایداره تعقیبول دانسان دامکاناتو او قابو څخه وتلې کار ګڼل کیږي . مونږ د«وشو ،ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو» یا «ګټې او تاوان» په لوبو کې د نورو علومو د سترو بریاوو او پرمختګونو شاهد یو ، خو فلسفه چې تر ټولو علومو خورا قدیمي علم ګڼل کیږي ،هیڅ ډول ماهیوي بنیادي خو لا څه چې خورا کوچنۍ پرمختګ په کې نه په سترګو کیږي. او دا ځکه چې فلسفه د کوّن و مکان علم او قانونمندي ده او نور علوم خو اصلاً وجود نه لري او مونږ یې یوائې د «وشو، ونه شو» او «ګټې او تاوان په لوبو کې انساني ورځني مجبوریتونه، ضرورتونه، کړه وړه او مصروفیتونه ګڼلې شو. په فلسفه کې دا ډول لوبې ځای نه لري. فلسفه د لوی جهان او ټولو خلقتونو په کچه د مناسباتو او اړیکو دهر اړخیزي افادې علم دي. په فلسفه کې ټولې محاسبې د سود او زیان په کچه نه، بلکه د علمي ارزښونو ، معیارونو او نورماتیفونو له مخې کیږي. په فلسفه کې په اصطلاح کچه او خام مناسبات پایداره نه شي پاتي کیدلې.که په فلسفه کې دا ډول اړیکو پایښت درلودلې شوې ، په اصطلاح د شعور او مادې په بنیاد دفلسفې اساسي مسئلې بنیاد به نه وې ړنګ شوې. په ورځنیو چارو کې د سود او زیان او یا نورو معیارونو له مخې هر ډول قمار او خطر منل کیدلې شي ،خو په علمي نظري مسایلو کې دغه ډول روشونه او کړه وړه په قطعي ډول ځای نه لري. اوس پخپله ددې عظیمي معما او قضي سنجش کولې شو چې ددغه بې شمیره مناسباتو او مجهولاتو محاسبه په انساني ذهني امکاناتو سره ممکنه ده او که نه ؟ ایا بشر د نننۍ علمي ـ تخنیکي سترو پرمختګونو سره سره ،بیا هم ددغه محاسبو له عهدې څخه وتلې شي ؟ځواب معلوم دي. نه. په دې صورت کې خیر چاره څه ده ؟ د چارې په باره دمخه مونږ خپل نظر وړاندې کړې ، او هغه

داچې ، دا جهان خدای قانونمند پیدا کړې او قانونمندي یوائې خدایي مخلوق دې او انسان ددغه قانونمندۍ په معرفت مقدر او مکلف ګرځېدلې دې.خو ددې ټولو خبرو په منلو سره سره بیا هم دا کار نه اسان دې او نه د هر چا له لاسه پوره دې. په همدې علت خو هر څوک چې نه دې برلاسې شوې ،خپله لار یې بیله کړې او په نتیجه کې فلسفي مجموع الجزایر جوړ شوې او دمختلفو موضعګیریو څخه د نه پخلاکیدونکو دښمنیو شخړو، اوتو بوتو او سفسطو بازار لا تر اوسه هم تود دې.

هو !داکار مشکل دې ، خو ناممکن نه دې. له یوې خوا مونږ وینو، چې همدغه مختلف عقیدوي او نظریاتي جریانونه د خپلو دښمنانه او مخالفو نظریاتو په لرلو سره سره یې سترې تیوریکي زیرمې جوړې کړي او دیوه سالم روش او لارې په غوره کولو سره ،خپلې تیوریکي زیرمې تنظیم او دعمرونو مشکل باندې په اسانۍ سره برلاسي شي. د بلې خوا مونږ د عینیت د فلسفې د لارې او ځانګړي روش په غوره کولو سره دډیرو مشکلو او په اصطلاح ترنن ورځې پورې ناشوني مسایلو او قضایاوو په فورمولبندیو کې د ورځني علمي ارزښونو او معیارونو مطابق د قناعت وړ نتایج ترلاسه کړي دي.په کار دادي دغه نتایج د فلسفي علمي معیارونو مطابق وارزول شي او حتا تر عامه اذهانو پورې ورسول شي.فلسفه سادګي نه مني ، تجاهل العارفانه کړه وړه نه مني او د بېته ورته هیڅ روش او عمل نه مني. فلسفه دقیق علم دې. فلسفي مسایل او قانونمندي نه د شاعر په یوه بیت او مصرع سره افاده کیدلې شي او نه مغلق ،مهمل ،مجهول کلمات ،ادبي صنعتونه لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبالغه، غلو، اغراق، استعارې، کنایه، رومانتیزم، سوریالیزم او نور په کې د استعمال وړ نه ګڼل کیږي. شک نه شته چې فلسفي څیړنو لپاره ډیره ژوره او هر اړخیزه پوهه پکار ده. په غیر صورت کې د فلسفي غیر محاط محیط د بې شمیره مسایلو دکثیر الجوانب ثو بعدي متداخل سیستم فلسفي ارزونه او نتیجه ګیري کیدلې شي ډیره مشکله او حتا ناممکنه وګڼل شي. همدا سبب دې چې د فلسفي مسایلو او قضایاوو له محراق څخه حتا ستر پوهان هم د لیري محیط په لور د ځانګړو علومو، هغه چې دوی په کې د کافي معلوماتو څخه برخمن دي، د اصالتونو په لور په تیښته کې دي او هڅه کوي فلسفه په اصطلاح د ځانګړي علم د حاکمیت او اصالت لاندې راولي. او نتیجه دا شوې چې زموږ نیمکړې او ناکافي پوهه او علم د فلسفې په بې علمۍ او داساسي مسایلو او علمي موضوع په نه لرلو تمامه شي. یو متل دې چې د سلو هو څخه یو نا ښه دې او یالاس مې نه رسي انګور تروه دي، فلسفه هم چې علم نه دې څوک پرې څه کار لري. په همدې علت د ډیرو پوهانو په آند فلسفې تر اوسه د انحطاط په نزولي قوس لار وهلې او هندي فیلسوفان په دې باور دي چې هندي فلسفه د بودا له وختونو له معیارونو هم شاته تللي. غواړم د شوپنهاور، فیخته او شلینګ ځیني اظهارات د اروپایي ځیني نامتو فیلسوفانو په باره دلته ذکر کړم. شوپنهاور وای: «مردم با خواندن اثار کانت ناګزیر متقاعد شدند که هر چیز مغلق ومبهم را نمی توان بی معنی دانست.» فیخته وشلینګ ازین معنی استفاده کردند ودر فلسفه تار عنکبوت زیبای بافتند. «ولي انکه در یاوه ګویی جسارت را به حد اعلی رسانید و چنان سخنان بی معنی ومغلق

ګفت، که تا ان وقت جز در دیوانه خانه ها سابقه نداشت، هګل بود. وی با بی شرمی سخنان بیهودهً فریبنده ای ګفت که تا ان وقت کسی نګفته بود وبه نتایجی رسید ګه در نظر ایندګان افسانه ای خواهد بود وهمچون بنا وخاطره ای از حمق وکودنی ملت المان بر جای خواهد ماند.» (تاریخ فلسفه، ویل دورانت، ترجهٔ فارسي، صفحه ۲۶۳.» خدای دي نکړي، زه هیڅکله هیچاته د غه ډول نسبت کول نه غواړم او خصوصاً کانت، هګل،... او نورو پوهانو ته چې ستري علمي زیرمي یې وروسته نسلونو ته په میراث پریښي دي، دخپل وخت بې بدیله لوړ پوهان او شخصیتونه وو او اوس هم هغوی ته د کامل احترام حق محفوظ او پرځای پاتې دې. خو ددې ټولو خبرو سره زه غواړم ووایم، په کومه لار چې فلسفه تر نن ورځې روانه ده، په اصطلاح د ترکستان په لور ده. نن علم او تخنیک پوره پرمختګ کړیدې، پکار دادي چې پخوانۍ علمي زیرمې د نوي علمي ـ تخنیکي امکاناتو او لاسته راوړنو په بنیاد دکره کتنې لاندې ونیول شي، د سفسطو، مغلقاتو، مبهماتو او مهملاتو زړې برستنې ترې ټولې او ټول مطالب د قانونمند نظم مطابق ترتیب او تنظیم شي.

[هګل درسالهای (۱۸۱۲ــ ۱۸۱۶) کتاب «منطق» خودرا نوشت که تمام المان را به جهت صعوبت فهم و اِغلاق ان متحیر ساخت وموجب شد که به استادی فلسفه در دانشګاه هایدلبرګ برسد. در هایدلبرګ به سال ۱۸۱۷ کتاب عظیم خودرا به نام «دایٌرة المعارف علوم فلسفي» نوشت ودر سایهٔ آن درسال ۱۸۱۸ به استادي دانشګاه برلین رسید. ازین تاریخ تا اخر زندګی خود پاد شاه بلا منازع فلسفه بود، همچنانکه ګوته در

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیات وبتهون در موسیقی بودند .روز تولد او یک روز بعد از روز تولد گوته بود وملت پر غرور المان در هر سال به افتخار ان دو ، دو روز تعطیل میکرد .

روزی یک نفر فرانسوي از هگل در خواست کرد که فلسفهٔ خودرا در یک جمله خلاصه کند . ولی موفقیت او مثل موفقیت ان کشیش که از وی پرسیده بودند تا بر یک پای استاده است تعریفی از مسیحیت بکند ، نشد . کشیش به سادگی جواب داده بود که « همسایه ات را چنان دوست بدار که خودرا دوست میداری » هگل ترجیح داد که جواب ان فرانسوی را در ده جلد بدهد ؛کتابها نوشته شدو به طبع رسید وتمام عالم در بارهٌ ان سخن می راندند ولی خود او شکایت داشت که « فقط یک نفر سخنان مرا فهمید ،ولی او هم نفهمید . » بسیاری از اثار هگل مانند اثار ارسطو یادداشتهای است که برای تدریس تهیه کرده بود و بد تر ازان آنهای است که شاگردان او هنگام اصغای دروس او نوشته اند . فقط کتاب « منطق » و « علم ظواهر روح (فنومنو لوژي) » به دست خودش نوشته شده است واین دو آیت ابهام و اِغلاق واطلاق وایجاز است. این دو کتاب مملو از اصطلاحات عجیب مخصوص به خودش است وهر عبارت و جمله ای به دقت به جملات حصری فراوان که خاص روح گو تیک است تبدیل شده است. خود هگل کتاب خود را چنین وصف میکند : « کوششی است برای یاد دادن زبان المانی به فلسفه» و درین کار موفق شده است.] (تاریخ فلسفه ، ویل دورانت ،ترجمهٌ فارسي ،صفحهٌ ۲۶۵) . د پورتنۍ لیکنې دراوړلو څخه ما دوه هدفه درلودل: اول داچې ګرانو لوستونکو ته په ذهن کې دهګل دلیکنو او عقیدې به باره کې

ابتدايي شمه ښکل شي او دوهم داچې دهګل دخپل قول چې پخپل قلم يي ليکلي ځينې مطالب دمثال په ډول ذکر کړم.

هګل پخپل اثر «فنو منولوژي» (پديدر شناسی يا علم ظواهر روح) کې د سوبستانسيون (ماهيت) تيزس لکه سوبيکت (ذهني موجود) ، دعملي فعالې مبدا په حيث په اثبات رسوي . دهګل دفلسفي اساس دهستۍ او شعور په وحدت او يوشانوالي ولاړ دي او پدې عقيده دې چې حقيقي پديدي بايد دايده ،مفهوم اوروح دمظاهرو په حيث ومنل شي. د هګل غه خبرې سمې دي ، خو يا پرې باور نه لري ، يا يي نا خود اګاه د ذهني جبر له مخې اظهاروي او د قانونمندۍ د افادې څخه يي عاجز دې ، نو ځکه يي سمې او ناسمې خبرې په يوه جمله کې ردوبدل کيږي او منطقي تسلسل په کې نه شي مراعاتولې .دغه وحدت ته ،هګل دمطلقي ايده دځان پيژندنې د تاريخي تکاملي پروسې په حيث کتل او په مشرح ډول دهګل دغه مطلق عيني ايدياليزم د «فلسفي علومو په دائرة المعارف» کې په لاندې ډول توضيح شويدي. دټولو طبيعي او ټولنيزو پديدو په بنياد کې مطلق،روحي اوعقلي مبدأ ــ«مطلقه ايده» «جهاني عقل» يا «جهاني روح » قرار لري.دغه مبدأ فعاله او عملي ده او يا ووايم دهغې عمل په تفکر کې نغښتي دي او که دقيق وويل شی په ځان پيژندنې کې.په پرمختيا يي پروسه کې مطلقه ايده له درې مرحلو څخه تيريږي: ۱) دايده باالذاتهِ پرمختيا ،« په عقل محض کې دننه حادثه» ــ منطق،چيرته چې ايده په يوتربله سره تړلو او يو پربل باندې بدليدونکو منطقي مقولوکې خپله محتوا سپړې ؛ ۲) « دغير هستۍ» په شکل کې دايده پرمختيا ، يا په بل عبارت دطبعيت په شکل کې دهغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختيا ، ـــــ د طبيعت فلسفه؛ طبيعت پرمختيا نه مومي، يوازې د منطقي مقولو د خود بخودي پرمختيا خارجي مظاهر برابروي ،کوم يو چې د هغې ماهيت ګڼل کيږي ؛ ۳) دايده پرمختيا په تفکر او تاريخ کې (په « روح کې. ») ـــ د روح فلسفه. پدې مرحله کې مطلقه ايده په پخپله خپل ځان ته رجعت کوي او خپل ماهيت د انسان د شعور او فعاليت په مختلفو ډولونو کې دوباره ترلاسه کوي. (ترجمه له « روسي فلسفي قاموس» ،هګل صفحه ، ۸۲) . پورته مونږ د هګل د فلسفې په ځيني مسايلو بحث وکړ. په وروستي قسمت کې هم ډيري پوښتني راولاړيږي او هره پوښتنه د ډير دقت او تأمل وړده. ويره يوازې پدې کې ده چې بحث تکراري نشي. زه يوازې دومره ويلې شم چې هګل پدې بحث او بلکه پخپلو ټولو بحثونو کې د ډبري سکرو ،طلا او الماس ته يو ډول ارزش قايل شوې او په يوه تله يې تللي دي. عقل محض، مطلقه ايده ،جهاني روح... او العيا ذ با الله خداي څه ډول د منطق په مقولو کې خپل ماهيت سپړلې شي ؟ طبيعت څه ډول د منطقي مقولو خود بخودي پرمختيا خارجي مظاهر برابرولې شي ؟ مطلقه ايده څرنګه خپل ماهيت دانسان د شعور او فعاليت په مختلفو ډولونو کې دوباره ترلاسه کوي ؟ يوازې پديدې او خلقتونه تحول پذير دي ځکه چې کم و کاست لري او يا مقدر او مجبور دي . خداى لوى ذات دې. کامل ذات دې او تغير نه منونکې ذات دې. په خداى بايد يوازې د هغه ذات د خارق العاده خلقتونو له مخې باور ولرو ،ويې منو او ايمان پرې راوړو . په پورتني بحث کې هيڅ ډول قانونمندي نده افاده شوې او نه منطقي تسلسل وجود لري. هر څه هګل د خپل « منطق» په جبر برابر

کړيدي او په حقيقت کې يې مونږ تخيلي او تصوري منطق ګڼلي شو چې د قانونمندۍ سره په هيڅ صورت ډډه نشي لګولې.

سره ددې چې هرڅه مخې ته نقد پراته دي او په معرفت مسخر او مقدر ګرځيدلي ، خو پوهان او فيلسوفان او حتا د اسلام علمأ ددې په عوض چې د موجوده علمي ـ تخنيکي فوق العاده امکاناتو په لرلو سره د خداى خلقتونه د علمي قانونمنديو او شواهدو له مخې وڅيړي ، د خداى د ذات او صفاتو په باره کې تصوري او تخيلي تيوري ګاني جوړوي. حال دا چې انسان د هميش لپاره په عالم الاسباب کې د خداى د ذات د پيژندلو او توصيف څخه عاجز دې.

ډير پوهان پدې اخته دي چې ددې جهان اول او اخر پيدا کړي. يو شاعر وايي:

ما زآغازو ز انجام جهان بيخبريم
اول و اخر اين کهنه کتاب افتا ده است

دا خبرې سره ددې چې د مخه هم ما په مقنع دلايلو سره رد کړي او اوس هم په پوره جرأت سره وايم چې ددې کهنه کتاب هر څه پر ځاى دي. يوازې يکار دادي چې د تخيلي ، تصوري... او واهي فلسفو څخه راووځو ،د عينيت او حقيقت بينا سترګي وغړوؤ او د قضأ او قدر له مخې عيني قانونمندۍ ته قايل اوسو . که يې محترم لوستونکي را سره ومني ، غواړم يو څو ، ساده مثالونه راوړم :

ـــ لاکوچني ووم چې زمونږ په کلي کې ديوچا په کور ، چې نوې له هندوستان څخه راغلې وو او حتماً پنځه روپۍ او څه سامان به يې هم له ځانه سره راوړې وو ، غله راغلل. چيغې شوي ، د کلي خلک په منډه مرستي ته ورغلل ، توره شپه وه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غله په تیښته بریالي شول او یو څه سامان یې له ځانه سره یووړ. سبا د سهار له لمانځه وروسته خلک زمونږ دیرې ته چې د دغه کور په څنګ کې وه راغلل او پدې سوچ کې شول چې غله څه ډول پیدا کړي. با الاخره فیصله پدې وشوه چې «پل شناس» راوغواړي. پل شناس د کور شاوخوا ولید له او بیا یوې خواته روان شو ، ته ته... یوه غره ته ورسیده. په غره کې چې یوه تږته ولاړ فیصله یې دا وکړه چې دا غله د همجواره درې څخه راغلي دي.نور پرې زه خبر نه شوم خو وروسته له څه مودې دومره خبرشوم چې غله یې پیدا کړي وو او د جرګې له لارې یې مال له جریمې سره تري اخیستي وو.

ــــ محترم لوستونکي شاید پخپله هم دداسې حوادثو شاهد اوسې چې په اروپایي لویو تجارتي مرکزونو کې چې دورځې په لسګو نو زره کسان ښکته پورته کیږي ، کله چې د کومې کسي څخه غل پیسې تختوي څو دقیقې وروسته پولیس د یوه سپي سره راپیدا کیږي او سره ددې چې د زرګونو انسانانو د عطرونو او خولو بویونه یوتر بله سره ګډ وي سپي پکې یو تشخیصوي او پل یې تعقیبوي تر څو چې غل پیدا کړي . دغه بلا تشبیه فیلسوف سپي د کومو نښو نښانو له مخې د غه بوی تشخیص او تعقیب کړې شو . حتماً یې نښې نښاني په محیط کې پاتي وي او چې څرنګه دغه سپې د هغې په پیدا کولو قادر شو البته چې خدای پدې کار مقدر ګرځولې دې او پرته دبې حسابه انتګرالي او دیفرنسیا لي معادلو او د هغوی مشتقاتو د حل او د هګلي منطق پرته په منطقي او قانونمند حل بریالې شو . دا دیوي بلې خبرې دلیل هم کیدلې شي چې نه یوازې اکرم المخلو قات خدای په خارق العاده رسالتونو مقدر

ګرځولې بلکه دغه ټول خلقتونه په شکل د اشکالو د مختلفو رسالتونو په سرته رسولو مقدرشویدي او پرته له بغاوته چې د انسان خاصه ده ، نور مخلوقات د خدای د قانون سره سم د خپل شعور له مخې چارې سرته رسوي.

ــ ما په یوه لیکنه کې لیکلي وو چې په یوګوسلا ویا کې د سر بیانو له خوا د مسلمانانو د ډلیزو وژنو اته میاشتې وروسته چې ډلیٌز قبرونه پیدا شول د DN A (له مخې د ۸۰۰ کسانو جینیتیکي تسلسل او هویتونه تثبیت شول. دغه جسدونه چې دلس متره خاورو لاندې یو دبل لپاسه اته میاشتې پراته وو او هلته ژورو, بیو لوژیکي ،کیمیاوي او نورو ډول ډول تعاملاتو صورت نیولې وو ،څه ډول دغه جینیتیکي نښې نښانې له منځه ولاړې نشوې ؟

کیدلې شي ځینې نور مثالونه چې موضوع لا په هر اړخیز ډول واضح کړي ولټول شي ،خو فکر کوم پورتني دري نسبتاً ساده او واضح مثالونه هم ددې دلیل کیدې شي وو ایو چې پدې لوی جهان کې کوچني ترین حرکت ،تغیر ، تکامل او انحطاط بې پله (spurlos) او بې نشانه له منځه نشي تللې. د همیش لپاره د هغې اثرات باقي پاتي دي او په همدې دلیل ویلې شو چې «اول واخر این کهنه کتاب نیافتاده است !» هر څه په قانونمند شکل سره منځته راځي ، باقي پاتي دي او یا په قانونمند شکل سره تغیر مومي او مشخصې نښې نښانې له ځانه پریږدي. او تاسې کولې شئ د «عینیت فلسفي » د قانونمندۍ له مخې مسایٌل او قضایا وڅیړۍ او د مختلفو پدیدو او خلقتونو د تحول، تکامل او انحطاط پروسې د هرې پدیدي او خلقت په بوده او تنسته (عرض او طول) او همداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجهان دعام خلقت دپیدایش ،تغیر ،تکامل او انحطاط تسلسل او ځنځیر له ابتدا څخه تر انتها او یا په هر بل لوري چې وغواړی تعقیب کړی. تاکیداً یوځل بیا دا وایم چې دا هرڅه ددې لوی جهان چې خدای قانونمند پیدا کړې او دانسان او ټولو مخلوقاتو لپاره یې په شکل داشکالو مسخر اومقدر ګرځولې ،په قانونمندی کې پراته دي ،د قانونمنده کړو وړو له لارې هره سلسله او هره پروسه په هرلوري تعقیبیدلې شي او ددې خبرې هیڅ ضرورت نشته چې دخپلو مقدراتو څخه پورته تصوري، تخیلي او نوري بې بنیا ده فلسفې جوړې کړو. دبلې خوا خورا منطقي پریکړه به همدا وي ،ومنو چې دا جهان دخدای دمقضي الامر ارادې له مخې د «کن فیکون» دامر په صدور سره پیدا او دټولو مخلوقاتو په وړاندې په مسخر او مقدر حالت کې قرار لري او یوائې همدغه ممکنه او خورا معقوله منطقي لار د قضئي د حل ګټل کیږي. لیري دې هیڅوک نه ځي ، بې ځایه تخیل او تصور ته هم ضرورت نشته ،څه چې یې دلاس لاندې دي ،تجربو ته دې پرې دوام ورکړي او په هر لور دې د منطقي او علمي تحلیل لارې ګز وګام کړي .

دین او فلسفه

بشر دخپل پیدایښت له لومړی ورځې څخه په یوه مافوق انساني طاقت، قدرت او ذات عقیده درلودلې او نن هم دنړی د ۶ ملیاردو څخه زیات خلک په حقیقت کې په واحد خدای عقیده لري او که هر څه ځینو کسانو دلویی غوښتنې له مخې په ځینو وختونو کې ظاهراً دخدای څخه منکر شوي او حتا دخدائی دعوې یې کړیدي خو په ډیرو وختونو کې یې پرته دخدای دلوی ذات څخه بل مددګار ندې پیدا کړې او دوباره یې خپل خدای ته مراجعه کړې او دبنده ګی او کمزوری په منلو یې خپل سر ټیټ کړېدې.زه نپوهیږم ولې انسانانو دننني عصر دعظیمو علمي ـ تخنیکي امکاناتو او معرفتي حقایقو په رڼا کې ندي کړې شوي پدې باره کې نهایی پریکړنده تصمیم ونیسي، حق ومني او دباطلو څخه تیر شي. ولې نن هم داسې عقیده موجوده ده چې ګوندې دین دانسان پوچه عقیده او فلسفه علمي واقعیت او دغه دواړه پدیدې دبشري درک او شعور په دوؤ متضادو قطبونو کې قرار لري او دتل لپاره نه پخلا کیدونکي حقیقتونه جوړوي؟ ولې نن هم انسانان داسې فکر کوي چې ګوندې خدای یوائې دبشر دشعور په ترګمی او دانسان په بی وسی کې ژوند کوې او کله چې دانسان دشعور څراغ بلیږي، پخپله شخصیت جوړیږي، دشعور دترګمی څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راووځي، دمایوسی او بې وسۍ څخه خلاصیږي، دخدای څخه بې نیازه کیږي اودعقیدي دزولنو څخه نجات پیدا کوي؟ زما پوښتنه داده. آیا ممکنه ده داسې یوه عظیمه مسئله چې په حقیقت کې هر انسان زوروي او غواړي خامخا پدغه حقیقت پوه شي او دخدائي خلقت دپیدا ایښت، تناسب او تکامل په پروسه کې د ټولو پدیدو او مظاهرو دنیک او بد، حق او باطل، رښتیا او دروغو او داسې ډیر نور مناسبتونه ورپورې تړلي دي پداسې سادګۍ او سطحي کړو وړو سره حل شی؟ زما په فکر نه! ایا لازمه ده پدې باره کې دتعصب او لویی غوښتنې څخه پرته یواځې دعلمي حقایقو او واقعیتونو له مخې نهایي تصمیم یواځې ددې په خاطر چې رښتیني "صراط المستقیم" لاره غوره شي ضروري دي؟زما په فکر هو !خدای لوی ذات دي "الله اکبر" او دانسان دشعور په طیف کې هیڅکله نه ځائیږي نو ځکه باالذات دخدای لیدل او پیژندل ناممکن کار دي.خدای عالم دي "والله اعلم"او په خدای یواځې په عالم اسباب کې دخدای دبې ساري قدرت، بې ساري لوی علم او قانونمندۍ له مخې دبې ساري خلقتونو دپیدا ایښت، پایښت، همزمان تحول او تکامل، ستاتیزم او دینا میزم اودخدایی قدرت دمشهودو نښو نښانو له لارې دانسان عقیده او ایمان پیدا کیدلې شي او باید یې ولري. خدای ذاتي حقیقت دي او هیڅ حقیقت په یو وار نشي پیژندل کیدلې. انسان دخدای دذات دپیژندلو څخه دتل لپاره عاجز دي نو ځکه یې دصفت او توصیف څخه هم عاجز ګڼل کیږي. په عالم اسباب کې خدای ټول حقایق او واقعیتونه د انسان لپاره مسخر او مقدر ګڼلی او په معرفت یې مکلف ګرځولې دي. دخدای ذات مسخر نشي ګڼل کیدلې نو ځکه یې

باالذاتهِ مستقیمه پیژندنه هم ممکنه نده. خو انسان عاقل مخلوق دي باید فکر وکړي او دساده منطق له مخې داومني کله چې دا لایتناهي خارق العاده خلقتونه اوصنعتونه موجود دي حتمأ خارق العاده ما فوق د هرڅه لوی خالق، صانع او قدرت هم وجود لري. او دین ددغه خالق او صانع قانون دي چې دخپل خارق العاده خلقت او نظام دپایښت او نیکې سالمې استفادې په خاطر یې وضع کړې او خپل مخلوق یې دهغې په معرفت مکلف ګرځولې دي.د ۱۳۵۵ هـش کال دحوت په میاشت کې دعلامه سید جمال الدین افغاني دمړینې داتیایمي کلیزي په ویاړ جوړ شوي سیمنار کې شهید ډاکتر سید بهاوالدین مجروح د سید دژوند، مبارزی او فلسفي -سیاسي نظریاتو په باره کې د "سید جمال الدین افغانی و برخورد شرق و غرب" تر عنوان لاندې اوږده علمي تحلیلي مقاله دسیمنار برخه والو ته اورولې وه. دغه مقاله دافغان اطلاعاتي مرکز دخپروني "افغانستان" د ۱۳۷۶ هـش کال دثور میاشتې په یوولسمه ګڼه کې یو ځل بیا خپره شویده. پدغه مقاله کې ددین او فلسفې په باره کې داسې لیکل شویدي. بصورت عموم میتوان گفت که : چه درتحولات بی سابقه خود جهان غرب و چه در برخورد آن تمدن با شرق اسلامی مهمترین نکته عبارت است از برخورد دین وفلسفه. تصادم دین و فلسفه حادثه ایست که در ساحه تلاقی شرق وغرب درعصر سید عمده ترین مسأله بود وامروز بهمان اهمیت خود باقیست. سید این مسأله عمده را درجوابی که در رد "رنان" فیلسوف فرانسوی درپاریس نشر کرده به وضاحت و روشنی قابل وصفی طرح میکند. دریک بخش از متن فرانسوی این مقاله، سید چنین گوید:"ادیان به هر نامی که

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامیده شوند همه انها با یکدیگر شباهت دارند. بین این ادیان و فلسفه هیچ نوع تفاهمی، هیچ نوع امکانات آشتی موجود نیست. دین انسان را وا میدارد تا ایمان و عقیده را بپذیرد درصورتیکه فلسفه اورا ازین عقیده د ایم یا بکلی یا تا حدی آزاد میسازد...هر فرصتیکه دین غلبه کند فلسفه را از بین میبرد. و معکوس قضیه هنگامی رخ میدهد که فلسفه قدرت مطلق را دردست گیرد. تا وقتیکه انسان وجود داشته باشد مجادله بین عقیده و تفکر ازاد، بین دین و فلسفه خاتمه نخواهد پذیرفت ما میترسم که درین مجادله شدید پیروزی بجانب تفکر آزاد نخواهد بود. چه عوام تعقل را دوست ندارند و هم تعلیمات آنرا فقط عدۀ محدودی از خواص درمی یابند و نیز از سببیکه علم گرچه خیلی زیبا باشد باز هم به ارضاء کامل انسان نمی پردازد. چه انسان تشنه ایدیال است و خوش دارد درقلمروهای اسرار امیز و دوردستی تهداب گذاری کند که فلاسفه و علماء از درک آن و تجسس درآن عاجز نند". کارل مارکس او فریدریش انگلز الماني عالمان لیکي: "دین د ټولنیز شعور د یوه خاص شکل څخه عبارت دي چې په خاص او ځانګړي ډول دیوه داسې مافوق حاکم فنتا ستیک «فوق العاده» قدرت په څیر د خلکو په شعور کې انعکاس مومي او دهغې په ترخ کې ځمکنۍ قوې دآسماني قوؤ بڼه غوره کوي". "دمارکس، انګلز کلیات، روسی چاپ، ۲۰ جلد، ۳۲۸ صفحه" یا "فلسفي قاموس،روسی چاپ، ۴۰۹ صفحه". په مجموع کې مارکسیستي ـ لینینستي تیوري پدې عقیده ده چې دین د بشر په اجتماعي شعوري پروسه کې یوه ګذرا او مؤقتي پدیده ده او دعلمي، تخنیکي، اجتماعي او اقتصادي شرائطو په تغیر سره

تغیر مومي. دغلامۍ په اجتماعي ـ اقتصادی نظام کې او یا دهغې څخه پخوا ددین درامنځته کیدو علت هغه وخت دطبیعت دقواوؤ په مقابل کې دابتدایی انسان بې وسي ګڼي او په طبقاتي اجتماعي ـ اقتصادي نظامونو کې ددین پایښت بیا هم دطبقاتي استثمار، ټولنیزي بې عدالتۍ، لوږي او داستثمارګر قوت په مقابل کې دزیار ایستونکي انسان دبې وسۍ پوری تړي چې ګوندې زیار ایستونکې بې وسه انسان مجبوردې هر څه دخدای لخوا داذلی برخې او قسمت په حیث ومني. پدې باره کې لینن لیکي "استثمار شو طبقه داستثمارګري طبقی په مقابل کې دمبارزی دبې وسۍ له مخې خامخا دمرګ څخه وروسته په ښه ژوند باندي عقیده پیدا کوي لکه چې دطبیعت په مقابل کې وحشی انسانانو دمبارزې دبې وسۍ له مخې په خدایانو، شیطانانو، ارواح او نورو عقیده لرله"دلینن کلیات، روسی چاپ، ۱۲ جلد، ۱۴۲ صفحه".دمارکسیزم ـ لینینیزم پلویان باور لري چې دین ژوري ټولنیزي ریښې لري خو دهغوی په نظر دغه مناسبات داجتماعي ـ اقتصادي شرائطو په تغیر سره تغیر مومي او ګوندي په کمونیستي مناسباتو کې دغه ریښې له بیخه ووځي او له منځه ځي چې له نیکه مرغه تاریخي واقعیتونو او حقائقو دهرډول فشار او ناروا سره سره عکس دقضیئ په ثبوت ورسوه.مارکسیزم ـ لینینیزم پدي عقیده هم دي چې دین ګنو سو لوژیکی "معرفتی" ریښې هم لري او داسې توجیه کوي چې ګوندي مذهبي ټولنې حقیقتونه تحریفوي او عمده اجتماعي مسائل چې پدې نړۍ باید حل و فصل او ټولنیز عدالت تأمین شي اخرت ته یې سپاري، دخلکو فعالیت او اکتیویتې راکموي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دمبارزې څخه یې پرېیاسي او په همدې علت مارکس ، دین د"اولسونولپاره اپین" په نامه یا دکړیدې.داډول دي ددین او فلسفې په باره کې دډیرو مشهورو متدینو عالمانو او پوهانو نظر او همداسې د بې دینه مشهورو پوهانو نظر ددین په هکله او دهغوی دفلسفي نظر په هکله چې نن یواځیني خورا علمی نظر ګڼل کیږي ، ما جداګانه بحث کړې او پدې مقاله کې به دهغې ځینې ټکي راوړل شي او د حرکت په خپرونه کې به په راتلونکیې ګڼو کې په مسلسل ډول خپور شي.زه غواړم خامخا دخپل ناقص درک او فهم له مخې پدې مسئله بحث وکړم خو دابه یواځې دطرحې بڼه ولري. لکن نننی نړیوال اجتماعي ـ سیاسي مناسبات او وضعه او علمي ـتخنیکي امکانات حکم کوي هغه مسایل او قضایا چې سراسري نړیوال ارزښت او اهمیت ولري په هر اړخیز ډول او سراسري نړیواله کچه داړونده پوهانو او عالمانو لخوا وڅیړل شي، حتی الامکان په نهایی ډول فورمولبندي او یا لا اقل دهغې رښتنې تکاملي جهت او مسیر تعین شي او په راتلونکي کې نورد سیاسي لوبغاړو دناوړه ګټې اخیستنې څخه ووځي.کومه فورمولبندي چې ددین او فلسفې په باره کې علامه سید جمال الدین افغان پورته وړاندی کړې او دمرحوم پوهاند سید بهاوالدین مجروح لخوا تائید شوې دهغه وخت او نني وخت دواقعیتونو سره کاملاً سمون لري او یواځینۍ عالي علمي منطقي فورمول بندي ګڼل کیږي ، لیکن دحقیقت سره سمون نلري او دمارکسیزم ـلینینیزم پلویان چې ځانونه دعلمي دیالکتیکي متود او تحلیل مدعیان ګڼي ددې مهمي قضي سره ډیر سطحي او په اصطلاح تجاهل العارفانه برخورد کړېدې او دحقیقت او واقعیت تناسب هیڅ په

نظر کې ندې نیول شوې او سترګي یې پرې پټې کړي دي.که چیرې ددین او فلسفې مناسبت یواځې د سید جمال الدین افغان او ډاکتر سید بهاوالدین مجروح دنظر له مخې چې ددین او فلسفې دیالکتیک"مناسبت، تحول، تکامل" ته قائل دي او همداسې دمارکسیزم ـلینینیزم دپلویانو ددې نظر له مخې چې دین ګنوسولوژیکی ریښې لري وڅیړو دامعنا لري او زه هم پدې عقیده یم چې دین او فلسفه د "کن فیکون" دحکم د صدور په یوه ورځ او بلکه یوه لحظه پیدا شویدي. دین او فلسه یو شان دحقیقت او واقعیت معرفت او پیژندنه ده اوکه څوک غواړي دهغوی تر منځ کشرولۍ او مشرولۍ ته قایل شي زما په نظر دین مشر ګڼل کیږي چې لمړنې معرفت او تعلیم ددین لخوا شروع شوي او دغه معرفت په پوره منطقي بناء "ځان، جهان او خدای" پیژندنه باندی ولاړ دې. ددین بناء دعلم په بنسټ ولاړه ده. ملائیکې ځکه ادم ع ته دخدای لخوا په سجده مؤظفي او مکلفي شوي چې دعلم خاوند وؤ. نو ځکه دین او علم دلومړۍ لحظې څخه تړلي او نه شلیدونکې پیوند لرې او جوش یې خوړلې. انسان ډیر نور خواص او اوصاف لري لکه نفس، غریزه اوداسې نور چې ددین یا په بل عبارت دعلم سره په دښمنۍ کې دي آدم (ع)په همدې سبب دجنت څخه وایستل شو. خو که دا کار نه وې شوې نننی دنیا یی ژوند به وجود نه درلودلې او دازمیښت او امتحان ډګر به نه وې رامنځته شوې اود نیکۍ او بدۍ مفهوم به یو وې او چا به نه شوې جدا کولې.فلسفه یوناني مرکبه کلمه ده "فیلیو ـPhileo دوست لرم، سوفیاـSophia ـ پوهه" داکلمه دلومړې ځل لپاره فیثاغورث چې دقبل المیلاد په شپږم قرن کې یی ژوند کاوه پخپلو لیکنو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعمال کړیده. ددغه وخت څخه نږدې ۲۵۰ کاله وروسته افلاطون نوموړې کله دیوه خاص علم لپاره استعما کړه. په بشري ټولنه کې فلسفې دیوائیني علم په حیث تبارز وکړ او دپوهې په ټولو اړخونو یې دلالت کاوه. دعلم او تخنیک په انکشاف سره ورو ورو مختلف علمي شقوق دفلسفې څخه جدا شول او نن ډیرې زیاتې اختصاصی څانګې په علومو کې جوړې شویدي. خو حقیقت دادي چې ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نه لري او ټول علوم همزمان او هم مکان په متداخل ډول د متداخلو پروسو او تعاملاتو په جریان کې عمل کوي. په فلسفي پوهه کې هم ډیر مختلف مکتبونه او نظریات رامنځته شویدي. فلسفي تقسیم بندي دفلسفې داساسي مسئلې سره دکړو وړو او دهغې په باره کې دنظر او عقیدي له مخې رامنځته شویده. هغه کسان چې باور لري چې ماده دشعور څخه دمخه پیدا ده هغوی ته ماتیریالیستان وایی. برعکس هغه څوک چې شعور پر مادې مقدم ګڼي هغوی ته ایدیالیستان ویل کیږي. ماتیریالیستان او ایدیالیستان بیا هر یو پخپل وار دځینې نظریاتي اختلافاتو له مخې په مختلفو ډلو او ګروپونو تقسیمیږي. داټولي خبرې دفلسفي علم په بحث پورې اړه لري او دلته پدغه مسائلو دبحث څخه صرف نظر کیږي. زه غواړم یوائې دا ووایم، ماده چې په عالم الاسباب کې دټولو پدیدو او خلقتونو ماهیوي بنیاد او سوبستانسیون جوړوي تراوسه پورې په صحیح ډول نده تعریف شوي او دهغې ټول شکلونه څوک نه پیژني. لینین ماده داډول تعریفوي "ماده عیني واقعیت دې. دانسان دشعور څخه بیرون موجوده ده، دانسان دشعورپوری اړه نلري خو په هغې کې انعکاس مومي" »دلینین

کلیات، ۱۸ جلد، ۱۳۱ مخ، روسي چاپ« پدی تعریف کې دمادې دحقیقت او واقعیت دپیژندني معیار شعور دانسان ګڼل شوېدې حال دا چې دمادې هغه ډولونه چې انسان یې پیژني او پیژندل شوې پدیدي جوړوي دانسان په شعور کي انعکاس نه پیدا کوي دمثال په ډول رنتګن امواج دسرو او بنفش رنګونو څخه بیرون دنوری شعاعاتو نوری طیف دانسان په شعور کې نه منعکس کیږي یا صوتي امواج چې دڅپې اوږدوالی یې دیوه هرڅ څخه تر شلو زرو پورې وي دروغ انسان غوږونه یې اوریدلې شي. ذهنې ایدیالستان بیا پدي عقیده دي چې هیڅ شي وجود نلري هغه څه چې وجود لري یوائې کمپلکس داحساساتو دانسان څخه دې او داسې نور. دفلسفې اساسي مسئله چې دهغې له مخې فلسفي نظریاتي تقسیم بندي او نظریاتي اختلافات راپیدا شوېدې ما په یوه بحث کې توضیح کړې چې دتأمل وړ دې، ځکه چې زما په نظر ټولي پدیدي او په هغه جمله کې دانسان شعور، کوم ځای چې قانونمندي موجوده وي حتمأ به مادي ماهیوي بنیاد لري. نو وتلي ماتیریالستان چې پدې خبره باور نلري په ډیرو مسائلو کې ایدیالستان پاتي شویدي. ډیر فلسفه پوهان پدې عقیده دي چې فلسفه یو شې دې او علم بل شې. یعني دفلسفې دعلمیت څخه منکر دی لکه اکزستنسیالیستان یعني دوجودي فلسفې پیروان لکه ژان پول سارتر، یا سپر او نور. ځیني کسان چې فلسفه خاص علم، متودیک علم، دعلومو علم بولي او یا یې دوني له تنی سره تشبیه کوي داټوله بې ځایه فوق العاده ګي او دفلسفي علم نیمګړتیاوې دي چې لا ځان نه پیژني. تر اوسه پورې تعریف نلري، موضوع نلری، اساسي مسئله یې بې بنیاده ده. که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی علم بولي هم ورته دلیل نلري او که څوک یی علم نه بولي هم دلیل ورته نلري. دا ډول دې دفلسفي علم علمي ماهیت. نن پرون پدې باره کې مفصل بحث شوېدې چې امید دې په راتلونکي ګڼه کې نشر شي. حقیقت دا دې چې یو او واحد لایتناهي لوی جهان دلایتناهي خلقتونو سره دخدای دلوی علم او لویی قانونمندۍ له مخې پیدا، پایی او یواځې دعلمي قانونمند معرفت له مخې دهغې څخه معقوله، سالمه او منطقي استفاده ممکنه ده. دا جهان واحد جهان دې. دیوې کوچنۍ ذرې په اندازه زیاتوالې او کموالې پکې نشي راتلای او یواځې دواحد عام قانون "قضاء او قدر" له مخې یواځې شکلي او نوعي تغیر او تکامل مومي. دا قانون خدایی قانون دې او خدای ددې جهان او ټولو خلقتونو یواځینې خالق او صانع دې. ځیني کسان دا عام قانون دطبیعت قانون بولي او طبیعت دټولو خلقتونو خالق او صانع ګڼي. دا خبره دعلم او منطق له مخې غلطه ده. ځکه چې د طبعیت په نامه کوم مشخص خارق العاده موجود او طاقت وجود نلري. طبیعت دمختلف پدیدو او خلقتونو ارګانیکه دیالکتیکي او دعلت او معلول په بناء یو تر بل سره اړونده او یو له بل څخه زیرنده مجموعه ده. هغه پدیدي چې یو تر بله سره دعلت او معلول په بناء تړلې وي یو دبل حقیقي خالق او مخلوق نشي ګڼل کیدلې. انسان چې اکرم المخلوقات او یا دځینو په اصطلاح دطبیعت عالیترین متکامل موجود دې مونږ هر یو دخپل ځان څخه په قیاس سره وینو چې څومره نیمګړې او ناقص دې. انسان تر اوسه ندي کړې شوي یو داسې عام قانون جوړ کړي چې نسبې ټولنیز عدالت پکې تأمین وي. دموکراسي چې ټول ورته په همدغه سترګه

ګوري دهمیش لپاره دحاکمې طبقې دیکتاتوري وه او په راتلونکې کې به هم همداسې وي. انسان دخدای عاقل مخلوق دې او یواځې کولې شي دقدر په اندازه دخپل خلافت رسالت سرته ورسوي. خو هغه څه چې دقضاء پورې اړه لري دهغې څخه دتل دپاره عاجز دې. دمثال په ډول زه دیوې قضي په شکل ددې لوی جهان دفزیکي استقراریت مسئله دنړۍ ټولو فزیک پوهانو ته وړاندې کوم چې فکر پرې وکړي او دهغې ساده نسبي فزیکي شمه جوړه کړي. زه مخکې له مخکې وایم چې دا یو ناممکن کار دی. په نتیجه کی زما عقیده دا ده چی دا لوی جهان، لوی نظام او دابی ساری او خارق العاده خلقتونه په علمی بنیاد دخدای دلوی علم "قضاء او قدر" له مخی په قانونمند شکل سره پیدا دی، پائی او تغیر او تکامل کوی او یواځی دعلم په ببنیاد دمعقولی او منطقی استفادی وړګرځی. دټولو پدیدو دمعرفت او پیژندنی دپاره علمی، معقوله او منطقی لار دعلمی کړوولارده. هغه چی دخدای په احکامو، او امرو او هدایاتو کی په هغی تاکید شویدی او خپل مخلوق ئی پری مکلف ګرځولی دی. په عملی او پراګماتیک ډګر کی دغه موازی لاری یوه ددین او دوهمه دفلسفی لاره ده. سره ددی چی دخدای علم دټولو پدیدو او خلقتونو دپیدا ایښت، پایښت، تغیر او تکامل په پروسه کی په ټولو حالتونو محیط، ملسط او مشخص دی او یواځی دقضاء او قدر په تناسب دخدای مخلوق مقدر او مقضی ګرځیدلی دی بیا هم دخدای دمخلوق معرفت او پیژندنه که ددینې دلاری څخه ده او که دفلسفی دخدائی خلقت دحقیقت او واقعیت دواړو په باره کی دتل دپاره نسبی ده او د "لیس للانسان الا ما سعی"» سوره نجم، ۳۹ آیت، ۲۷ سپاره« دمعیار

له مخی دزمان او مکان په بعدونو او علمی تخنیکی امکاناتو دانکشاف په پروسی کی تخمیندلی شی. دمخه مالیکلی چی دین او فلسفه په یوه لحظه کی دیوه هدف لپاره پیدا شویدی او یو رسالت لری. دا چی دخدای جهان، دخدای علم او دخدای دخلقتونو دمعرفت قانون هم یو دی زما په عقیده اول ددین او فلسفی دجدا کولو لپاره دلیل نه لیدل کیږی او همداسی دمختلفو ادیانو او فلسفی مکتبونو ظهور، دیفرنسیشن" تقسیمات" او تعدد منطقی نه بریښی. دی کی شک نشته چی دخدای مخلوق خصوصاً انسانان دخپلو مقتداراتو له مخی درحمانی او شیطانی معقولو او نا معقولو لارو دلتهون په هڅه کی دی چی په دنیای ژوند کی دنیکی او بدی معیارونه جوړوی او دمخلوقاتو دا ذات البینی مبارزی او فعالیت انگیزه او سبب گرځی خو دا هیڅکله ددی معنی نلری چی تل دی شیطانی قوتونه لکه چی نن برلاسی دی تل برلاسی او سی عقل او پوهه به په جهل برلاسی کیږی او حوادث به دمعقولیت له مخی سالمی دحل لاری پیدا کوی.

فلسفه په مادي
قدامت ،حال او ابديت کې

مادي قدامت ،حال او ابديت درې واړه زماني مقولې د عامو مفاهيمو په حيث د مشخصو پديدو د گذرا حالت په شكل او ماهيت هيڅكله وجود نه درلوداو هيڅكله به يې هم ونشي لرلې. مادي قدامت ،حال او ابديت د هرې پديدې هغه فلسفي قانونمند شكل او ماهيت دي چې په هيڅ زماني مقطع كې دچا په واك او گورت (موټي) كې نه ورځې خو د فلسفي قانونمند حقيقت او زړي په حيث هميشه وجود لري او د فلسفي علم داساسي مسايلو او قضاياوو ټولي سرچيني ورپوري تر اوسه ډب پاتي شوي او دبهير مجال او پوتنسيال يې ندي پيدا كړې. همدغه مفاهيم دننني فلسفي مبادي ،مباني ، ابعاد ،ارزښتونه او افقونه تشكيلوي ،فلسفه په همدغه مفاهيمو كې نغښتي او تړلي پاتي ده. د فلسفي موضوع او عمده مشكل په حقيقت كې تر اوسه په همدغه محور څرخي او فلسفي شور و شعف ، تخيلي فنتازي ،شاعرانه لوړ تخيلونو ، خوزښت او حركت نه يواځې دغه ساحه مشبوع او احتوا كړي بلكه عالم الارواح او «العياذ باالله» دخداى لوى ذات د ځان لپاره مقدر او مسخر گڼي. خدايان «العياذ باالله» دوى پخپله جوړوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانوي ، د خداي او بنده مناسبات تباکي ، دخلکو سرنوشت تعينوي او دلوی خدای په لوی علم ، فلسفه ، واقعيتونو او اړونده تيوريو باندي «العياذبالله» ملنډې وهي. د خدای د لوی علم ، لوی کلام او د هغه دلوی ذات د بې ساري خلقتونو اعجاز چې هر څوک يي هره لحظه په سترګو ويني ، د سرما يي ليونيانو ترې د خپلو هوسونو وسيلي جوړې کړي او په خپل تخيلي بازار کې دبوقلمون غوندې څيره ور بدلوي او حقيقت په حقيقت کي د هر چا څخه پټ ساتي .

هو ! مادي قدامت ، حال او ابديت لکه چې دمخه مو وويل د عامو مفاهيمو او واقعيت په حيث ځانګړې خارجي وجود نلري . د « کن فيکون »د حکم په صدور او د لحظوي قانونمند بدلون او پرمختګ «ديالکتيک» په صورت کې د هرې ځانګړې پديدي قديم په قديم کې دقديم په شکل او ماهيت سره نشي پاتې کيدلې . يوازې هغه قانونمنده رابطه چې مونږ يي فلسفي قانونمندي يا فلسفي علمي زړې بولو د حال سره په رابطه کې پاتې کيږي. په يوه پديده کې د قديم دغه همزمان بود ونبود مونږ د پديدي د همزمان ستاتيزم او ديناميزم او يا د ابديت د اصلي لازمي عامل په نوم هم ياد کړېدې . قدامت اصلاً په قدامت کې وجود نلري او د انسان په وړاندي په حقيقت کې يوازې ديناميک لحظوي بدليدونکي مادي واقعيتونه وجود لري او انسان د همدغه لحظوي متغير تکاملي جهان په معرفت مکلف ګرځيدلې دې ، حال هم د ابديت په لور تل په ابدي لحظوي ديناميزم او بدلون کې دې او ابديت د بشر لپاره په قبضه کې راوستل ناممکن کار دې يعني چې ابديت هيڅکله ابديت ته نشي رسيدلې او مونږ

هم په ابديت کې د حضور څخه د هميش لپاره عاجز يو .پدې ډول قديم او ابد هيڅکله زمونږ په واک او قبضه نشي راتلای. يوازې حال دلحظوي ګذرا فلسفي واقعيت په حيث د نسبي سکون د فرضيئ له مخې دهر انسان د پيدايښت او بلکه د شعوري درک له لحظې څخه د خدای د لوی جهان د قانونمند مقدر او مسخر عملي ، تجربي مادي پديدو او خلقتونو په بڼه وجود لري . نو ځکه په فلسفه کې دفلسفي قديم او يا ابدي مستقبل لتول بې ثمره هڅه ده .په همدې دليل ،فلسفه مونږ خورا ځوان او فوق العاده ديناميک بشري علم بللي شو .

ځله فلسفه قديمي ، نابکاره ، پارازيت علم ګڼي او يا يي په کلي ډول د علميت څخه منکريږي ، ددي لپاره زه مقنع او بلکه هيڅ دليل نه وينم . داچي فلسفه د لومړي باشعوره انسان د پيدايښت سره په يوه ورځ پيداشوي ، داچي فلسفه د خدای دلوی علم بشري ذهني خلف علم ګڼل کيږي ، داچې فيلسوفان فلسفه دجهان د پيدايښت سره تړي او غواړي ددي جهان د پيدايښت مبدا او منبع پيدا کړي ، داچي ايراني شاعر فلسفه زوړ کتاب بولي چې اول او اخر نلري او فلسفه يوازې ددغه پاڼو د پيدا کيدو علم ګڼي ،داچي يوازې سپين ګيري د فلسفي سره سروکار لري او يا چې په سويس کې زړو ته په فلسفي مکاتبو کې دوباره د شموليت حق ورکول کيږي او داسي نور. زما په عقيده پدې باندې فلسفه او جهان نه زړيږي او نه ځوانيږي.

جهان او فلسفه په همزمان زړښت او نوښت کې قرار لري ، همزمان د مرګ اوژوند بچي په غيږ کې روزي او همزمان د نوي ژوند او مرګ په لور قدم پورته کوي او په همدې پروسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجهان د ابدیت او دخدای دخدایي راز پروت دې.

حال همیشه په دینامیک لحظوې تحول او تکامل کې قرار لري او همدغه دینامیک بدلون او پرمختګ د مادي ابدیت لپاره لازمي شرط ګڼل کیږي. که چیرې حال په لحظوي دینامیک بدلون کې قرار نه درلودې، که چیرې هر مرګ د نوي ژوند او هر ژوند د نوي مرګ اغاز نه وې، که دې جهان په همزمان ستاتیزم او دینامیزم او همزمان زږښت او نوښت کې قرار نه درلودې، همغسې چې په لحظوي تحول او تکامل او ابدیت کې قرار لري په همدې ډول به په لحظوي توګه په نابودۍ محکوم شوي وای او دا هم دخدای په لوی قدرت دلالت کوي. دا جهان پرته له الهي ذات څخه چې په کل او جز کې واحد دې، نوري ټولې پدیدې او خلقتونه دکل او جز مجموعه تشکیلوي. کل او جز همزمان مستقل او یو په بل پوري تړلي دي یعني دقضاء او قدر د عام قانون تابع ګڼل کیږي. څرنګه چې قدامت په قدیم، حضر په حال او ابدیت په ابد کې وجود نلري او همزمان هر دري واړه حالتونه یو تر بله په متداخل جینیتیکي او دیالکتیکي حالت او وضعیت کې یو د بل بچي روزي او همزمان قدامت، حال او ابدیت په قانونمند شکل یو بل سره په خپله غیرټک ټینګ ساتي. مادیت هم په کل کې همزمان په هر دري واړو حالتونو کې قرار لري او دقدیم ،حال او ابد همزمان تداخل په نتیجه کې دا لوی جهان همزمان قدیم ،حال او ابدي پاتي شوېدې.

یو کوچني مثال: د انسان وجود تخمیناً د لس تریلیونو (... ... ... ۱) حجرو څخه جوړ شوېدې. دغه لس تریلیونه حجرې لومړې د بدن په مختلفو سیستمونو، قسمتونو، غړو...

او باالاخره په حجرو او د حجرو په اجزاوو تقسیمیږي.

د حجرې د اجزاوو څخه نیولې د انسان د بدن د اعضاوو او کامل وجود په شمول هر یو مستقل او هم جمعي مشترک فعالیت لري. د انسان د مرګ څخه وروسته هم ځیني غړي تر یو وخته پورې ژوندي پاتي کیږي. کیدلې شي ځیني کوچني واحدونه د انسان د بدن له زندان څخه د ازادیدو وروسته په مستقل ډول خپل ژوند ته دوام ورکړي. دا هم امکان لري چې ځیني ډیر کوچني ذرات د جهان د ابدیت سره سم متناسب ابدي ژوند ولري. والله اعلم.

د ځانګړي انسان په مثال کې مونږ دعام مادي موجودیت دقدامت، حضر او ابدیت مسایل په لاندي ډول ارزولې شو. انسان ددوه متقابل جنونو د جوړه کیدو له مرحلې څخه د خدای دعاقل، عالم او خلف مخلوق په حیث عرض وجود کوي. د زیږیدني په لومړۍ لحظه کې، دغه نوې موجود، له یوي خوا کاملاً نوي پدیده ده چې د جنین له مرحلې څخه د کامل انسان تر مرحلې پورې ټوله پروسه په خورا مساعد محیط کې د ډیرو کلونو په عوض په نهو میاشتو کې (نور خلقتونه په متناسب ډول هر یو په ټاکلې کم کمه یا زیاته موده کې) تکمیل شویده. ددې افادې څخه پوهیدلې شو چې د شرایطو په مساعدت سره کیدلې شي د دغه ډول پروسو موده لنډه او یا اوږده کړو. د بلې خوا دهمدغه نوي مخلوق سره چې د خدایي خلقت په صنعت کې نوي پیدا شوي، د نوې پدیدې په حیث کره وړه کیدلې شي، ددې سره سره دډیرو نورو اړیکو په څنګ کې د جینیتیکي قدامت او جینیتیکي ابدیت تسلسل او تخمونه هم له ځانه سره لري. پدې ډول وینو چې په خدایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلقت او صنعت کې په زماني او مکاني لحاظ څومره لیري پرتې پدیدې او خلقتونه څومره نږدې موقعیتونه هم لري. یعني د پیدا ښت له لحظې څخه په وجود کې د قدامت، حال او ابدیت توکي موجود او له همدغه لحظې څخه د نوي مخلوق په وجود کې د نوي ژوند او مرګ پروسه او استازي روزل کیږي. په دغه نا ممکناتو د امکان او واک اعجاز یوازې د خدای د لوی علم او یا په بل عبارت، په نسبي لحاظ، د هغه د بشري ذهني خلف «فلسفې» له لارې ترلاسه کیدلې شي. د دغه هر ارشي (زیني) له لارې مونږ په استقرائي او قیاسي قانونمند تفکر او تعقل سره په هر لوري چې وغواړو، کولې شو اوږدې او لنډې مسافې ګز و ګام او د معرفت په لارکې هر ډول خنډونه له منځه یوسو. له بده مرغه، په فلسفي څیړنو کې ترنن ورځې پورې، د دې په عوض چې د علمي تحقیقاتو په لارکې خنډونه له منځه یوړل شي، د پښتو متل په تائید «د هغه چا چې جنګ ته زړه نه وي، داسي تیږې ته لاس غزوي چې نه پورته کیږي»، دوی هم په فلسفي او علمي څیړنو باندې په جرئت سره ورتګ په عوض په ناممکناتو پورې په نښتلو سره د علمي څیړنو په لارکې خنډونه رامنځته کړیدي. کوم کوچني مثال چې مونږ ذکر کړ، ټولې مادي پدیدې او خلقتونه د عام مادي موجودیت «یو نیورسیوم» په شمول د جوړښت، کمیت، کیفیت او عامو قانونمندیو له مخې پوره شباهتونه لري او د علمي څیړنو د پرمختګ او پراختیا لپاره همدغه ډول اسانتیاوې او امکانات پکې موجود دي. یعني که د یوې خوا د «کن فیکون» د حکم په صدور سره د «عالم آمر» په حیث، په کل کې، د دې لوی جهان او د هغې د اغاز او انجام معرفت د

انسان د مقدراتو څخه نه ګڼل کیږي، د بلې خوا، د دې جهان ټول خلقتونه او پدیدې د عالم الاسباب په حیث خدای مسخر او مقدر پیدا کړي او انسان یې د هغې په معرفت مکلف ګرځولې دې. په دې ډول همغه «عالم آمر» چې معرفت یې نا مقدر او له نا ممکناتو څخه ګڼل کیده، د زماني او مکاني فاکتورونو او د وسایلو په امکاناتو سره د «عالم خلق» ښه غوره کوي او معرفت یې ممکن ګرځي. زه نه غواړم د مشابه مثالونو په تکرار سره دغه لیکنه اوږده کړم، خو د موضوع د ډیر درنښت، پراختیا او پیچلتیا په خاطر به هڅه وکړم د موقع په مساعد یدو د ځیني تیپیکو موضوعاتو په مثالونو کې یو ځل بیا ځیني مسایل په ځیني تفاوتونو سره وڅیړم.

په تیرو بحثونو کې ځیني فلسفي مسایل لکه د فلسفې اساسي مسّله، د مادې او شعور ذاتي یووالې، شپږم حس یا د شعور او لاشعور دیالکتیک، مقضي او مقدره اراده، فلسفه او ځانګړي علوم او په دې باره کې د عینیت د فلسفې د لید لارې له مخې د ځیني فلسفه پوهانو نظریات مونږ په خپل آند و ارزول او ځیني پایلو ته ورسیدو. موجوده موضوع هم زما په عقیده ډیره پیچلې او اکثره فلسفه پوهانو ځانونه تر اوسه پورې پدې مشغول کړي، لکه چې ایراني شاعر وائي: «ماز آغاز وز انجام جهان بي خبریم اول وآخر این کهنه کتاب افتاده است». په تیرو موضوعاتو کې د عینیت فلسفي د عقیدې په بناء ما دغه نظر ونه منه او ومې ویل چې د دغه کتاب ټولې پاڼې پرځای او د دغه پاڼو لټول نه فلسفه ده او نه مثمر کار ګڼل کیږي. هغه کسان چې غواړي د دغه پاڼو له محتوا څخه ځانونه خبر کړي، څرنګه چې قدیم په قدیم کې پاتې ندې او ابد هیڅکله په ابدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام کې، ابد ته نه شي رسيدلې او يوائې د حال په نسبي سکون کې کيدلې شي په قانونمندډول د قديم او ابد په لورلار تعقيب اوددغه پانهو له محتوا څخه ځانونه خبر کړو . په پورتني بحث کې مونږ و ښودلې شوه چې رښتيا هم د حال دنسبي سکون د فرضيئ له لارې ممکنه ده دغه موضوع په قانونمنده ښه وڅيړل شي. اميد دې دغه نظر مونږ پوره او درست افاده کړې اوسي.

دمخه مونږدا هم وښودله چې دمختلفو فلسفي مکتبونو او نظريو پلويان دفلسفې له علميت څخه منکر او يا د شک په سترګو ورته ګوري. د مارکسيزم پلويان چې هرڅه د علم او قانونمندۍ په تله تلي ، پدې باره کې لا دشک له ورشو څخه ندي وتلي او د ډيرې رواداری له موضع او موقف له مخې هغوی فلسفه يو خاص علم بولي چې په فلسفه کې نه د خاص علم لپاره تعريف اونه منطق وجود لري او نه داسې قانونمندی څوک په ګوته کولې شي چې خاص علم دې پرې افاده شي . دا چې ولي يي له علميت څخه نه منکريږي ، يا ولي ورته علم نه وايي ؟ ځکه چې که يي دعلميت څخه منکريږي دليل ورته نلري او که علم يی بولي ،پدې باره کې چې کومې پوښتنې پيدا کيږي هغې ته ځواب ويل مشکل کار دې .

پدي هم مونږ پوره باور لرو چې دا لوی جهان د خدای دلوی علم له مخې قانونمند پيدا شوې دې اوفلسفه يوائېني بشري ذهني خلف علم دې چې عيني واقعيتونه په نسبي شکل منعکس کولې شي. او په همدې سبب انسان په ځمکه کې د خدای خليفه ګڼل شوېدې. ځانګړي علوم په واقعيت کې اصلاً ځانګړې وجود نلري. حقيقت دادې چې ټول علوم د هرې پديدي

او خلقت د ماهيت او کيفيت په تناسب فلسفي متناسب تداخل اوعلمي ذات البيني ارګانيک انتګريشن تشکيلوي او په نتيجه کې متناسب مرکب يا مخلوط جوړيدلې شي. ځانګړي علوم کيدلې شي د مختلفو پديدو دظهور په وخت کې د ماهيوي او کيفي تفاوتونو له مخې يو له بل څخه تفکيک او د فلسفي علم د خصوصي حالتونو او ګذرا ء پديدو په شکل قبول شي. شک نشته چې ځانګړي علوم د علمي تخنيکي پرمختګ په پروسه کې عملي رول لري او عملاً ددغه پروسې سره مرسته کوي او د نورو ملاتړو ځانګړو علومو تداخل په نسبي توګه د ځيني ضريبونو په استعمال سره تلافي کيږي او ددې لارې ځانګړو علومو ته حق ، جايګاه او ورشو قايليږو . نن که ديوې خوا ټولې مادي زيرمي په همدغه بنياد توليديږي ، د بلې خوا دفلسفي تحقيقاتو لپاره يي عملي تجربي نسبي امکانات برابر کړيدي .دا خبره بايد تأکيداً وشي ، د هغه روشونو څخه چې په عملي ساحه کې يي استفاده روا ګڼل کيږي او ټول مالي سود او زيان ورپورې تړلې دې ، په تيوريکي ساحه کې د اولسونو سرنوشتونه بدلوي ، شيطانان « العياذ باالله» د ځانونو څخه خدايان جوړوي ، ثواب په عذاب او نيکي په بدی بدليږي. اکثراً ، پوهان دغه ډول خصوصي او عمومي حالتونه يو له بل څخه نه تفکيکوي ،د کل او عمومي حالتونو او خاصو او ګذرا ء قانونمنديو ترمنځ پرته له تفکيک څخه يو شان قضاوت کوي ،د موقت او ګذرا پديدو او قانومنديو په بنياد حتا مطلق حکمونه صادروي او تيوری او قوانين تحريفي بڼه غوره کوي.

ددي بحث څخه مونږ دي نتيجي ته رسيږو چې: « که په هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساحه کې د خامو او نارسه موادو په استعمال د هدف په لور په نسبي لحاظ خپله لار لنډوو ، په تیوریکي مسایلو کې د دغه ډول موادو استعمال زمونږ جهت تر ۱۸۰ درجو پورې مخالف لورته اړولې شي ».شاید داسې پوښتنه پیدا شي ،کله چې ټولې مادي زیر مې د ځانګړو علومو په واسطه تولیدیږي اول په څه دلیل هغې ته علم نه شو ویلې ؟ دوهم ، که علم ورته ووایو مشکل او خطا به څه وي ؟ دریم ، د حل لار یې کومه یوه ده ؟

علم ورته پدې دلیل نه شو ویلې چې ټولې محاسبې ډیرې تقریبي دي. مونږ ډیر فاکتورونه او قواوې په نظر کې نه نیسو. مونږ نه شو پوهیدلې چې د قوې او مومنت واقعي محصله څومره (Kg) یا (Kg . cm) قوه یا مومنت عمل کوي او د هغې په مقابل کې د دیوال ، بش او ډاګې څومره مقاومت پکار دیې. له بلې خوا مونږ مقاومتي توکي په هغه کیفیت چې لازم دي نه شو تولیدولې . دلته ډیرې د (ولې ؟) نورې پوښتنې هم پیدا کیدلې شي. په پای کې به دومره ووایم ، څرنګه چې ټولې محاسبې غیر دقیقې وي ، په حقیقت کې محاسبه وجود نلري ، یا ووایم غیر دقیقه ده او مونږ هرڅه په تخمیني ډول انتخابوو ،او ددې لپاره چې د خطر مخه مو نیولې او سي ، هرڅه دوه او درې چنده محاسبه کوو . یعنې هرڅه مونږ ته دوه یا درې چنده قیمته تمامیږي. ددې لپاره چې مچ په مګس کش مړ کړو ، د توپ ډز پرې کوو .

که علم ورته وایو سمه به ځکه نه وي چې یوائې په ځیني مواردو کې لکه راکټ ،طیاري ، موټر او ځیني نورو انجینري مسایلو کې تقریبي محاسبې سرته رسیږي ، په نورو حالاتو کې

اکثراً د سترګو په تول او پیمانه باندې په تخمیني ډول چارې پر مخ وړو او اکثراً د شخصي ګټو په خاطر بې کیفیته مواد استعمالوو . همدا سبب دې چې په ترکیه ، هند ، چین ، او حتا په اروپا او امریکا کې مونږ د دغه ډول بې سنجشه حوادثو او دهغې د بدو عواقبو شاهدان وو .

یوائینۍ د حل لار یې داده چې فلسفې ته بالاخره علم ووایو او هر څومره چې ځانګړي علوم په خپل ذات البیني فلسفي متداخل انتګریشن کې کثرت پیدا کوي ، انتګرالي او دیفرنسیالي معادلاتي سیستمونو د حل امکانات او دلوړو مشتقاتو د استفادې طریقې پکار اچول کیږي ،په همغه اندازه به په فلسفي انتګریشن کې د ځانګړو علومو کچه او سطحه لوړیږي ، په همغه اندازه به محاسبه دقیقه کیږي ، د تعمیر ، تولید کچه او کیفیت به ښه او ارزانه او ډاډمن کیږي.

د پورتني بحث څخه مونږ لاندې پایلو ته رسیدلي شو :

ـــ د خدای لوی جهان د همزمان زړښت او نوښت ،ستاتیزم او دینامیزم ، بدلون او پر مختګ په حالت کې دي او همدغه حالت د لوی جهان دابدیت لازمي شرط ګڼل کیږي ؛

ـــ دا لوی جهان د بې شمیره خلقتونو ،بې حسابه واټنونو ، د ډیرو کوچنیو ذرواو بې حسابه لویو اسماني موجوداتو او په کل کې دا لوی جهان د مشابه جوړښتونو څخه جوړ او یو تر بله سره مشابه خیړنیز بنیادونه او شباهتونه سره لري او دهغې په بنیاد مونږ کولې شو د علمي استقراء او قیاس له مخې نسبتاً دقیقي محاسبې سرته ورسوو ؛

ـــ دا جهان د کل او جز په حیث د مادې د خورا کوچني مادي واحد څخه تر خورا لوی مادي موجود پورې د مادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدامت ،حال او ابدیت اثار همزمان له ځانه سره ساتي ،خو ثیرنیز معلومات یواځې د حال د نسبي سکون د فرضیې له لارې په هر زماني او مکاني بعد کې ممکن ګڼل کیږي او ددې لارې زمونږ ثیرنیزمعلومات او محاسباتي امکانات پوره پراختیا پیدا کولې شي ، پدې معنا چې د قدیم او ابد په لور ، هره زماني مقطع کې چې مونږ ثیرني کول غواړو دکار د پیل مبدا یواځې او یواځې حال ګڼل کیږي ؛

ــ د پورتني بحث څخه مونږ دې نتیجې ته هم رسیږو چې د خدای دټولو خلقتونو پیدا ایښت لاندې ځانګړي ماهیوي تفاوتونه سره لري:

لومړي عالم خلق ، هغه چې په عالم الاسباب کې د انسان داستفادې پوري اړه لري ، دانسان لپاره مقدر او مسخر ګڼل شوې او انسان یې په معرفت مکلف ګرځیدلې او دحیواني شعور دځان ساتنې د غریزي څخه نیولي تر انساني ارثي دځان ساتنې دغریزي د شعور اود علمي فلسفي شعور تر لوړو مرحلو پوري د هغې څخه متناسباً برخمن ګرځي.

دوهم عالم آمر ، لکه «کن فیکون» ، یا «وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلٗا (۸۵)» . ترجمه:او پوښتنه کوي له تانه (اي محمده !) له (کیفیته د) روح څخه ،ووایه (اي محمده !دوئ ته) چې روح له امره درب ځما دي او نه ده درکړي شوي تاسي ته (برخه)له علم (پوهني)څخه مګر لږه. (سبحان الذي «۱۵» ، سورة بني اسرائیل «۱۷» ،آیت «۸۵» پښتو تفسیر شریف صفحه «۱۶۵۶» . تفسیر: په موضح القرآن کي دي چي یهودانو دامتحان په مقصدله رسول ال الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په

واضح صورت دوئ ته دغه ورونه ښود .چي دوئ دهغه دپوهیدو حوصله نه درلوده.پخوانیو انبیاوو هم له مخلوق سره داسي دقیقي خبري نه دي کړي دومره پوهه کافي ده چي دالله په حکم سره یوشي په بدن کي لویږي. کله چي هغه روح له بدن څخه ووځی سا هم خیژي او انسان مري .

عالم آمر دحیواني او انساني ارثي غریزوي شعور پواسطه په مستقیم ډول د معرفت وړ ندي بلکه د علمي فلسفي شعور په لوړو اُفقونو کي یواځي د زماني او مکاني امکاناتو او د علمي ــ تخنیکي انکشاف د پرمختللو وسایلو او وسایطو په ذریعه د هغې ثیرنه ممکنه ګرځي او د عالم آمر له بڼي څخه د عالم خلق بڼه غوره کوي . دمثال په ډول دمخه مونږ وویل چي قدیم په قدیم کې نور وجود نلري او ابد هیڅکله ابد ته نشي رسیدلې . پدي صورت کې ، که چیرې علم او تخنیک کافي انکشاف نه وې کړې او لازم وسایل ،وسایط او زماني او مکاني مساعد شرایط وجود ونلري ،د مادي قدامت او ابد ثیرنه ممکنه نه ګڼل کیږي.

لکن نن چې په کافي اندازه علمي ــ تخنیکي انکشافات ، وسایل او وسایط او او زماني اومکاني مساعد شرایط وجود لري او داچې دا لوی جهان قانونمند پیدا ،قانونمند پایي او قانونمند تحول او تکامل کوي ، نو ځکه مونږ پورته وښودلې شوه چې د حال دلحظوي سکون د فرضیې له مخې کیدلې شي علمي ثیرني په قانونمند ډول د قدیم او ابد په لور تر هرې زماني مقطع پورې چې ارزو یې لرو وغزولې شو . په همدې ډول په پورتني آیت شریف کې واضح ویل شویدي چې : «.او پوښتنه کوي له تانه (اي محمده !) له (کیفیته د) روح څخه ،ووایه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

اي محمده ! دوئ ته) چې روح له امره درب ځما دې او نه ده درکړې شوې تاسې ته (برخه) له علم (پوهني) څخه مګر لږه »او نده تاسي ته برخه له علم څخه مګر لږه . ددغه مبارک آیت په تفسیر کې دا هم ویل شوي چې پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ور ونه ښود . چې دوی د هغه د پوهیدو حوصله (سویه) نه درلوده.پخوانیو انبیاوو هم له مخلوق سره دا سې دقیقې خبري نه دي کړې دومره پوهه کافي ده چې دالله په حکم سره یوشي په بدن کې لویږي.

دریم عالم ذات ،خدای لوی او په کل او جز کې واحد او لاشریک ذات دې. د انعکاس ، ترکیب او تجزیئ څخه مبرا او د انساني شعور په کوچني طیف کې نه ځائیږي او دتل لپاره یې انسان د معرفت او توصیف څخه عاجز دې. انسان یواځې دومره د خدای په معرفت قادر او ایمان پرې لرلې شي ، څومره چې یې د بیساري خلقتونو له مخې امکان موجود دې او یا څومره چې یې د خدای په کلام ک ذکر شوېدې. والله اعلم.

لکن څرنګه چې دمخه پدې موضوع بحث وشو ډیر پوهان ، حتا اسلامي

علماء دخدای دذات ، عالم الارواح ،د جهان د پیل او ختم ، « مُثُل » او دیته ورته موضوعګانو باندي تخیلي بحثونه کوي او دموجوده حال مسایلو او پدیدو سره چې عملاً یې ورځنې ژوند ورپورې تړلې او د ممکناتو څخه یې ګڼل کیږي نه غواړي علاقه ونیسي. مونږ دخپل چاپریال او خپل وجود په ټولو کوایفو نه خبریږو او نه پوهیږو . خو زمونږ اړتیاوې ،زمونږ مشکلات ، زمونږ پرابلمونه او ټولې ننني بشري خوشبختۍ او بد بختۍ د هر څه څخه دمخه زمونږ په ګاونډ چاپیریال او زمونږ

ددي کوچنۍ ښکلي نړۍ په چاپیریال کي پرتي دي. راشئ پدي باره کي فکر وکړو ، ایا مونږ دخپل ګاونډ په ټولو مسایلو پوهیږو او پوهیدلي شو ؟کوم پرابلمونه زمونږ دمقدراتو او ممکناتو څخه دي او کوم زمونږ دمقدراتو څخه وتلي دي ؟د ازموینې په وخت کي یو محصل او متعلم هڅه کوي لومړي اساني پوښتني حل کړي ، ورپسي هغه چي یو

څه فکر کول غواړي او هغه چي مشکلي وي اخري مرحلي ته پریږدي. راشئ په فلسفي مسایلو کې هم دهمدغه پرنسیپ څخه کار واخلو او هغه دناشوني مدرکاتو او تخیلاتو له وضعي څخه د شوني معقول احساس او ادراک چاپیریال ته راپریباسو . راشئ دهرڅه دمخه خپل ممکنات او نا ممکنات یو یو له بل څخه تفکیک کړو . هغه چي ممکن دي ، پخپل واک او قبضه کي یي راولو . هغه چې ممکن دي ،خو ژور فکر او ډیر کار ته ضرورت لري ، دهغې لپاره هڅه وکړو . او هغه چي زمونږ په مقدراتو کې نشي راتلای د مقنعو دلایلو له مخې پرې باور او یقین ولرو او ویې منو . مونږ په دغه یو طرفه جاده له بلې خوا قدم ایښې او په همغه بله خوا روان یو . له انجام څخه د هغه انجام په لور روان یو چې انجام نلري. مونږ دمخه وویل چې فلسفه په تخیلي ډول (یعني بي بنیاده) هغه قدیم لټوي چې په قدیم کې نور وجود نلري او یا هغه ابد پسي روان دې او لټوي یي چې ابد ورته رسیدلې نشي.مونږ عملاً په خپل چاپیریال کې وینو چې حتاز مونږ متخصصین د ډیرو مدرنه تخنیکي وسایلو له لارې قادر ندي حقایق کشف او پرې و پوهیږي. زمونږ حواس دډیرو رنګونو ، ډیرو خوندونو ، ډیرو غږونو او ډیرو نورو هغو حقایقو د احساس او درک څخه عاجز او حتا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخنیکي مجهزو وسایلو دهغي د احساس څخه عاجزدي چې مونږ ورته اشد ضرورت لرو، خو لاس مو نه ور رسیږي. زمونږ مریض مغز تر اخره پورې د خپلو ځینې مرضو نو څخه بې خبره پاتي کیږي. خو بیا هم مونږ هڅه کوو په ناممکناتو، په هغه څه چې مونږ باالکل قادر نه یو غواړو ځانونه خبر کړو.

دا جهان بې له هغې هم له یوې خوا په همزمان او هم مکان ستاتیزم او دینامیزم، لحظوي تغیر او تکامل، همزمان زړښت او نوښت، دبې شمیره پدیدو تراکم، تکاثف، غیر متراقبه ګذرا قانونمند حوادث لکه سیلابونه، زلزلې، اتشفشانونه، انقلابونه او ذات البیني ارتباتات، پخپله ځیرنیز شرایط او امکانات دومره پیچلي کوي چې که چیرې ځیرنیز متودونه او روشونه، اغیزلرونکي فاکتورونه، زماني او مکاني شرایط او داسې نور په دقت سره په نظر کې ونه نیول شي، دقناعت وړ نتایج به هیڅکله تر لاسه نشي. سره ددې چې زمونږ نړۍ ډیره ځوانه بریښي او ډیر پخواني حقایق لا نن هم دافسانو په شکل په

جمعي شعورک باقي پاتې دي، خو له هغه وخت څخه چې د ځمکي کره په اوسني حالت سره راټوله شوې څلور نیم بیلیونه کلونه تیریږي او دلومړي غر دجوړیدو څخه دري نیم بیلیونه کلونه تیریږي. د یورانیوم دزړښت مکمله دوره (ړنګیدل) ۹۰۰۰ ملیونه کاله دوام کوي. د نورو عناصرو د زړښت دوره د یورانیوم په نسبت کمه ده. اخري عکس چې دهابل په نوم امریکایي فضایي تلسکوب د کهکشان څخه اخیستې دي څلویښت ملیونه نوري کاله له ځمکي څخه فاصله لري او یو بل

عکس چې درادیویي تلسکوپ په ذریعه اخستل شوي له ځمکي څخه ۱۸ بیلیونه نوري کلونه مسافه لري. دا ځینې ارقام د نسبي تخمین او تصور

په خاطر وړاندي شول. یوه نوري دقیقه ۱۸ ملیونه کیلو متره یا ۱۱ ملیونه ۱۶۶ زره میله او یو نوري کال پنځه تریلیونه۸۶۵ ملیارده ۶۹۶ ملیونه میله کیږي. اوس پخپله قضاوت کولي شو چې پداسي زماني او

مکاني ابعادو کي ایاممکنه ده په تخیلي او تصوري شکل سره، تر څو چې دقیق قوانین، قانونمندي، تهاکلې متود او متودولوژي وجود ونلري، د قناعت وړ نتایج او تیورۍ رامنځته شي؟

شک نشته، کله چې دتخیلي علم لارویان د خپلو تخیلي ځیرنو، قانونمندیو او فورمولبندیو په تپه تیاره تنګو او تاریکو ګګلیچونو کې پرته د ډاډ من لارښود د عمرو نو لارې لنډوي او د دغه ډول فضایي کهکشاني ارقامو او یا نورو نا ممکناتو سره مخامخ کیږي ، خامخا به د تخیل له مخې اسمان ته دتخیل زیني ږدي ،یا به په سحراو جادوخرافاتي

عقیده پیداکوي او یا به دتخیلي قراینو،قیاس، استقراءاو فنتازي په مشکوکو لارو د خپل قناعت زمینه برابروي. خو زما په آند «دیر رسیدن بهتر از نه رسیدن» ښه به داوي چې یوائې په فرهادي همت او عزم د علمي اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر علمي قانونمندې لارې تعقیب او هدف ته ځان رسول او یا په خپله بیوسۍ باندي شرافت مندانه اعتراف او دچارو واګي خپلو اخلافو ته سپارل لازمي او ضروري شرط ګڼل کیږي. پدي صورت کې به لا اقل دتحریفي او غولوونکو تیوریو د بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورده خپريدو څخه جلوګيري شوي‌باوسي.

زمونږ کوچنۍ نړۍ ډيره ځوانه او زمونږ د ټولنې د تاريخي دوري لا سل سليزي ندي پوره شوي ، د سلم نسل پښه د ابتدايي انسان انګړ ته وراوړي. سل کاله دمخه مونږ په واقعيت کې الوتکي نه درلودي ، د موټرو ، يوائې خورا ابتدايي نموني موجودي وي . مونږ ټول خپل لومړني نيکه په ټولو خصوصياتو او مشخصاتو سره پيژنو . په حقيقت کې ټول نړيوال يو ټبر جوړوي. د رنګونو او جوړښت تفاوت يوائې دمحيطي شرايطو اغيزمن موًثريت دې.زمونږ دنړۍ خلکو خپلي ټولې تيري کيسي او حتا د حيواناتو کيسي چې په شفاهي ډول ديوه نسل څخه بل ته نقل شويدي لا تراوسه په خپلو حافظو کې ژوندۍ ساتلي دي. زمونږ نړۍ څومره ښکلي ده .ددي نړۍ استوګن څومره با استعداده دي. مونږ پدي ډيره کمه موده کې د علم او پوهې څومره لوړ افقونه اشغال کړيدي. خو بيا هم دا به سمه نه وي چې هر څوک دې مدعي شي چې ټولي لاسته راوړنې په خپلو سترګو وويني او يايي په خپلو نومونو ثبت کړي . تمدنونو تراوسه دوراني لړۍ درلودلي او وروسته له دي به هم همداسې وي. هغه څوک چې غرور په ذهن کې روزي او ظلم او ناروا کوي په زوال محکوم دي. يوائې يو خداي په يو حال

دي. دا حقيقت دې ، يوائې منل او باور پرې پکاردې ، دا جهان په هميشني لحظوي ستاتيک ــ ديناميک ديالکتيکي بدلون او پر مختګ کې قرار لري او هره لحظه نوي کمي او کيفي پديدي او خلقتونه په نوي مناسباتو او قانونمنديو کې دنوي واقعيتونو ، حقيقتونو په شکل او ماهيت سره ظهور

کوي ،ځيرني د تل لپاره په نوې بڼه د نوي واقعيتونو مطابق دوام پيداکوي ،زاړه علوم له منځه ځي او يوائې دخدای د لوی علم بشري خلف فلسفي ، علمي زړي بقاء لرلې شي . پخوا هم پدې باره کې مونږ اوږده بحثونه کړي چې دا جهان ډير غني دې.بې حسابه انرژيتيکي ، غذايي زيرمي او دټولو خلقتونو د هر اړخيزي پالني او روزني لپاره هر ډول امکانات لري. حرص ،تنګنظري ،سود جويي ، اسراف او دعلمي ، قانوني او منطقي نورمونو څخه سرغړونه د ځان او نورو لپاره نه ځای لري او نه پرته له خسران څخه بله پايله.

پدې ډول هر ظهور ، هر نمايش ،هره پديده او هر خلقت يوائې په علمي قانونمند بنياد منځته راتلای شي. حتاد خدای او بنده مقضي او مقدره ارادي به هيڅکله عملي بڼه پيدا نکړي ، مګر يوائې په قانونمند شکل سره . علم او قانونمندي بنياد دموجوديت دې ، بنياد دبقاء دې ، بنياد دتحول او تکامل دې. ځدای وائي « لا يتحرک شيئ الا باذن اللّه » . زما په عقيده د خدای اذن همغه دخدای لوی علم او لويه قانونمندي ده چې د هغې له مخې د خدای خلف انسان کولط شي هره چاره ، چې بالذاتهِ دحرکت مستلزم ګڼل کيږي ،دخدای په اراده سرته ورسوي .قانونمندي د هرې پديدي ذاتي نه جداکيدونکي خدايي نظام دې چې هيڅ انسان يي له خارج څخه په دغه نظام په ذهني ،تخيلي او بله هره وسيله نشي تحميلولې. خدای هم په دغه قانونمند نظام کې تغير نه راولي ، ځکه که تغير راولي د الله د ذاتي او توصيفي صفاتو سره به په مغايرت کې واقع شي. دانظام د کوچنۍ ذري څخه نيولې تر کل پوري يو وار سنجول شوې او هر تغير او تکامل لکه څرنګه چې قانونمند پيشبيني

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې پېښبېدلې شي. اوس پخپله پوهېدلې شو چې د ذهني او عيني ايديالستانو ، ماترياليستانو او نورو ايزمونو چې د علم او قانونمندۍ څخه خالي بې بنياده قوانين ،تيورۍ او حتا مادي موجودات زاده د ذهن او كامپلكس د خپلو حواسو ګڼي ، څه معنا لري ؟ د كارت هڅه كوله مادي ارزش له قانونمندۍ څخه وباسي او ددې لارې دا لوی قانونمند جهان د خپل تخيل او تصور د لوبو وسيله وګرځوي .دمخه مونږ پدې بحث كړي چې ماده قانونمنده او قانونمندي مادي ده .عالم الاسباب او دخدای لوی جهان همدغه معنا او مفهوم لري ،او خدای خپل خلف انسان يواځې په دغه ډول قانونمند جهان مقدر او په معرفت مكلف ګرځولې شو ، لكه څرنګه چې يې ګرځولې دې. خدای عالم ،عادل او منصف ذات دې. خپل بنده يواځې په هغه څه مكلف ګرځوي چې ممكن او سي. شک نشته چې علمي څېړني اسان كار ندې خو زما په عقيده له هغې څخه ،لكه چې ځيني پوهان تخيلي او تصوري تحريفي دروغجني تيوريګاني جوړوي ، ډېر اسان كار ګڼل كيږي. علم دروغ نه مني. په علم كې يوه اضافي خبره ځای او ګنجايش نلري. علم خپل علمي منطق مني ،علم ساده ژبه او ساده بيان مني يعني چې ننني ترمنولوژي او ژبه بايد ډيره ساده شي.شعر ، خاص ادبيات ، هنر ،منطق ، كنائي ، استعاره ، مبالغه ، طنز او نور ادبي صنعتونه په علم كې د استعمال مورد نلري. علم مقدس اويواځې خداي خلقت دي چي انسان يي

په معرفت مكلف ګرځيدلې دې. د علم تحريف ، د علم څخه سوء استفاده او په علم تهمت لويه او نه بخښونكي ګناه ده. هر عالم په علمي كړو وړو سره د خپل كار پايلې پيشبيني كولې او

پخپل اغماض هم پوره پوهيږي ، نو ځكه يي ګناه په هيڅ صورت او هيڅ قانون د بخښني وړ نده. هغه پوهان چې د خپل تخيل او تصور قانونمندو پايلو ته سترګي په لار دې. په حقيقت كي هم ځان غولوي او هم نو ر ،اوكه رښتيا وويل شي ، نور غولوي. هرې خبري چې قانونمندي او حقيقت نه افاده كاوه ، دروغ ده او دروغ دمنلو وړ ندي. هره علمي قانونمندي ، فورمول بندي او افاده د هرچا لخوا چې وي يواځې د منلو وړده .د خدای دين دخدای علم او قانونمندي افاده كوي ، ځكه پرې ايمان او باور حتمي او ضروري دې. سره ددي چي انسان خداي

مختار پيدا كړي ، بياهم هغه اديان چې دعلمي منطق په بنياد يي ظهور ندې كړې ، حتماً پرې په جمعي ډول سوچ او تصميم پكار دي. خدای يودې ، جهان يي يودې ،علم يي يودې ،قنونمندي يي يوه ده. پدي صورت كي ډير اديان څه مفهوم لري ؟

اوس پخپله پوهيدلې شو چې ديوه فيلسوف مسؤليت او رسالت په يوه ټولنه كې څومره اُچت دې او په حقيقت كې يواځې واقعي فيلسوف په عالم الاسباب كې د رښتيني خلف په حيث د خدای د لوی علم استازيتوب كوي ، د دغه علم مفسر ګڼل كيږي ، دځانګړو علومو او يا په بل عبارت د جهاني ديالكتيكي بدلون او پرمختګ لاري او جهتونه تعينوي ، نو ځكه خو يې ګنا ه او سهوي هم د بخښني وړ ندي. فلسفه كه په مجموع كې د قديمي او ابدي علم په حيث چې په قدامت كې ژوري ريښي لري او يواځې د حال له لارې د ابديت په لور ريښي ځغلوي ،په حقيقت كې دحضر علم وو او د تل لپاره به د حضر علم پاتي كيږي. فلسفه هميشه د حضر څخه تغذيه او ثمره يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په عمده ډول په حضر کې د استفادي وړ ګرځي . د ايراني شاعر په قول:د فلسفي « کهنه کتاب » په حقيقت کې د بشر د مقدراتو او امکاناتو څخه وتلي کار دې ، او هغه څه چې د خدای دمقضي ارادې له مخې ظهور کوي دخدای په قضاء پورې اړه لري ، او هغه څه چې په بشري مقدراتو پورې اړه پيداکوي ، د هغې لار زما په عقيده يوائې د حضر دنسبي سکون د فرضيئ په لحظوي مقطع کې په قانونمند شکل د قديم او ابد په لور غزيدلې ده. ددغه اوږده او فوق العاده مغلق سفر کونجي يوائې او يوائې پدې راز کې نغښتي ، چې **دا لوی جهان خدای قانونمند پيدا کړې ، قانونمند پايي او قانونمند بدلون او پرمختګ کوي**.د همدي رسالت لپاره خدای انسان د خپل خليفه په حيث مامور او مکلف ګرځولې دې .

مونږ پدې پوهيږو ، زمونږ ښکلې نړۍ چې زمونږ دلمر په ګاونډ کې پرته ده ، دلمر څخه نږدې ۱۵۰ مليونه کيلو متره مسافه لري او د لمر رڼا تر مونږ پوري په ۸ دقيقو او ۲۰ ثانيو کې رارسيږي . د خدای په لوی جهان کې مختلف نظامونه دومره سره ليري پراته دي چې د هغوی تر منځ مسافې ،

نور چې په يوه ثانيه کې دري سوه زره کيلومتره سرعت لري، په مليونونو او ملياردونو نوري کلونو کې وهلې شي. يعني کله چې نور ۱۵۰مليونه کيلومتره مسافه په ۸ دقيقو او ۲۰ ثانيو کې وهي نو په ورځ ،مياشت ،کال ، زرونو ،مليونونو او مليااردونو کلونو کي به دغه مصافه څومره شي،په تصور تصورکي هم نه ځائيږي. داسي هم ممکنه ده چي که کوم

نظام

ملياردونه کلونه عمر هم ولري او لا پخوا له منځه تللې او سي ، کيدلې شي

نن دهغي په باره کي مونږ ته معلومات راورسيږي او په داسي وخت کې مونږ د هغي په باره څيړني پيل کړو چي هغه د نظام په شکل اصلاً وجودو نلري. ددي بحث څخه مختلفي پوښتني راولاړيدې اويا په بل عبارت مختلفو پايلو ته رسيدلې شو.:

ـــ څه ډول يو فيلسوف چې په متوسط ډول ۶۰ کاله عمر لري د ملياردونو نوري کلونو پروسو څيړني سرته رسولې شي ؟

ـــ هغه معلوماتونه چې مونږ پورې رارسيږي ، کولې شي حقايق هغسې چي لازمه ده افاده کړي ؟

ـــ ايا ددغه اطلاعاتو نسبيت به دڅيړنو د فاکتورونو په حيث دمحاسبې لپاره کافي وي ؟

ـــ که په پای کې داسې پوښتنه مطرح شي ، څه ډول ممکنه ده چې ددومره ليري مسافو څخه دومره لوی او کوچني موجودات و څيړل شي ؟

دمخه مونږ پدې خبره تأکيدوکړ چې دا جهان د ميکره (کوچني) ذراتو څخه تر (ډير لوی) ماکره اسماني موجوداتو پورې په داسې يوه قانونمند نظام کې قرار لري چې ټول سهولتونه او امکانات د بشر دمعرفت لپاره پکې ممکن ګرځيدلي دي.ددې جهان ټول خلقتونه همغسې چې ډير تفاوتونه لري ، شباهتونه يي هم کافي دي او په کل کې با المثل جوړښتونه تشکيلوي . د مثال په ډول که مونږ ديوه کوچني

(c) ketabton.com: The Digital Library

فامیل ټول خصوصیات ،اوصاف او مناسبات په نظر کې ولرو د تفاوتونو په څنګ کې ډیر زیات شباهتونه دکورنۍ ،طایفي ، قبیلي ، قوم ، ملت ، ملتونو او دبشري ټولني سره لري. همدغه ډول تفاوتونه او شباهتونه د ذري ، اتم ، مالیکول ، کرستال ، مادی واحد ، شمسي نظام ، ګلاکتیک « کهکشان » ، اُنیورسیوم (کلي مادي موجودیت) او نورو جوړښتونو او همداسې د بیولوژیکي او فزیولوژیکي حجراتو په تسلسل او نورو جوړښتونو کې میندل کیدلې او دعلمي قانونمند ادراک ، تخیل او تصور او دفلسفي قانونمندو قراینو ، استقراء اوقیاس لپاره کافي مواد برابریدلې او څیړني سرته رسیدلې شي .

پدې لوی جهان کې ځیني نظامونه له منځه ځي او په عوض یې نوي نظامونه ظهور کوي ، خو دهغوی په باره کې معلوماتونه پاتیږي اوداچې بې شمیره کلونه وروسته ترمونږ پورې رارسیږي دتل لپاره پاتي کیدلې هم شي . همدا سبب دې چې فلسفي څیړني د حضر د شرایطو په بنیاد د قدیم او ابد ، زمان او مکان دعمودیت او افقیت په ټولو جهتونو کې په قانونمند شکل تعقیبیدلې شی. نو ځکه فلسفه دحال او موجوده وضعیت او شرایطو علم دې او دټولو زماني او مکاني ابعادو سره یې ارتباط او مناسبت د حال د قانونمندیو له مخې ټینګیدلې شي .

هغه پوهان چې د ایراني شاعر د وینا له مخې د فلسفي زاړه کتاب ورکو پاڼو په لټه کې دي ، خواري یې عبثه اود دې لارې هیڅکله د فلسفې د زاړه کتاب اول او اخر نشي میندل کیدلې ، او نه ټوله فلسفه پدي خلاصه کیدلي شي چې د جهان

ماهیت په څه او دژوند معنا څه ده ؟فلسفه دهر څه دمخه د ملیاردونو انسانانو شعوري او اګاهانه فعالیت ،قانونمندي افادي او تیوریکي فورمولبندۍ ته ویل کیږي. تر څو ددغه لوي نظام د پیژندني او معرفت په بنیاد صادقانه د نظام ساتنه وکړي. د نظام دساتني او پایښت دپاره دوه عام قوانین ، تعادل او قضاء او قدر اساسي او لازمي شرط ګڼل کیږي . په غیر صورت کې قضایي جبر د عکس العمل په توګه نه پخلاکیدونکې او نه جبرانیدونکې انقلاب ، انفلاق ،سیلاب ، اتشفشان ، زلزله ،Bagng Big او بلا تشبیه قیامت هم جوړیدلې شي.

دا نړۍ د ازمیښت نړۍ ده.دجنت او دوزخ پریکړه په همدي دنیا دخدایي احکامو ،قوانینو او دنیکۍ او بدۍ د معیارونو له مخې لکه عدالت.انصاف ، سخاوت ،خساست ،ظلم ،ناروا او داسي نورو له مخې کیږي او جبر او اختیار د هغې لپاره معیار او عام قانون ټاکل شوېدې. ټول دنیایي

قوانین د خدایي قوانینو په بنیاد ایجاد او دبا صلاحیته حقوقي او قانوني مراجعو لخوا توشیح او ساتنه یې کیږي. دهغې له مخې د نیکۍ او بدۍ جزاء ویني او دهمدغه معیارونو له مخې د مقدراتو څخه په سر غړونه د قضایي جبر سره مخامخ کیږي او د قیامت په ورځ د همدغه اعمالو په بناء دجنت یا دوزخ سزاوار ګڼل کیږي. پدي صورت کې په دنیا د نیکۍ او بدۍ سزاوار هم ددولت ،پولیسو او محاکمو لخوا د نیکۍاو بدۍ سزا ویني او هم د خدایي قانون قضاء او قدر له مخې مستوجب دهمدغه شان جزاء ګرځي.یعني چې نه یواځې داخرت سرنوشت ددنیا داعمالو او نیت له مخې تعینیږي بلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخدای له جانبه پدې دنیا ددې دنیاداعمالو سزا هم ویني ،یواځې په دومره تفاوت سره چې که په هغه دنیایواځې شخص پخپله د خپلې ګناه سزاویني او نور کسان ترې نه متضرر کیږي ، پدې دنیا پرته له ګناهکار شخص ځخه بې ګناه کسان هم د ګناهکار په ګناه اخته کیږي . همدا سبب دې چې دنیایي او اُخروي چارې نه شلیدونکي اړیکي سره لري او ځرنګه چې د معضلې او مشکلاتو اساسي ریښه په دنیاکې ښه ده ،ځکه چې ځانګړي ، ټولنیز ،فامیلي ،قبیلوي ،قومي مناسبات ، نفس ،غریزه ، شیطان ،حرص ،لویې غوښتنه ، او ډیر نور منفي اغیزمن تأثیرات او تأثرات یواځې پدې دنیا موًثر ګڼل کیدې شي نودتوجه اساسي وجوه هم دې دنیا ته اووختي دي. پدې دنیا انسان ، اشرف المخلوقات او خدای خپل خلف ګرځولې ، دهغه دلارښوونې لپاره دې دنیا ته خدای ۱۲۴۰۰۰ پیغمبران او اسماني کتابونه او صحیفي رالیږلي او دا نړۍ یې پخپل علم ، قوانینو ،دین او شریعت سمباله کړیده.د انسان دا ستفادې لپاره یې نه ختمیدونکي لایتناهي زیرمې او د هغې ځخه یې دا ستفادې هر ډول امکانات او لارې چارې پیدا کړې دي. سره ددې چې د حرص ،آز ،غبن او غصب ځخه د احتراز په خاطر اصراف شیطاني عمل ګڼل شوې او ټولې دغه ډول لارې چارې یې د امکاناتو په محدودیت او حتاد ځاني زیان دقیوداتو له مخې مقید ګرځولي او د « خیرالامور اوسطها» په بناء یې وسط لار غوره ګڼلې ده.لکن بیا هم ځیني انسانانو حرص ،آز او اصراف غوره ګڼلې او دا نړۍ یې د نورو لپاره بلاتشبیه په رښتیني دوزخ اړولې او خدایي ټول نعمتونه یې په ټولو اصلي موًلدینو حرام ګرځولي . ښه به داوې دغه لیونیان جبراً هم ددې

او هم دهغه جهان د عذاب ځخه وژغورل شي.

ترځود ټول بشریت لپاره پدې دنیا واقعي جنتي ژوند جوړول ممکن شي. فکر نه کوم چې ګوندې پدې کار خدای له مونږ ځخه ناراضه شي . زه چې د قرآن شریف او دین عالم نه یم لازم نه ګڼم پدې موضوعاتو بحث وکړم. ښه به داوي ، ددغه علومو پوهان پدې باره کې ضروري مفصل بحثونه وکړي. ما یواځې غوښتل ووایم چې د خدای په کلام کې ددې جهان لپاره دنمونې او سرمشق په حیث نه یواځې د اخرت د ممثل ژوند یا دعبرت په خاطر د تاریخي حوادثو ځخه بحث شوېدې بلکه دخدای کلام په زیاته اندازه د پیغمبر ، داصحابانو ،د هغه محیط د خلکو دژوند ،حکومت ،اداري ،قانون ،جهاني مناسباتو ،همداسې د انسان او محیط ،انسان او انسان ، انسان او حیوان ، انسان او خزنده او داسې نورو ورځنیو مسایلو ته وقف شوې او په هره ساحه کې دقیق معیاري نورماتیفونه او قیودات وضع شوي او د عدل ،انصاف ، مساوات ،تقوا ،سخاوت ، ځوانمردۍ ، صلهً رحم او ډیرو نورو متقابل تعاوني اړیکو باندې تأکید شوې دې .زما په عقیده مونږ باید خپله دغه نقده نیکي ،احسان ، فداکاري او نور په نسیه ځکه عوض نکړو چې په اخرت کې زمونږ دغه نیکۍ او احسان ته ځوک احتیاج او ضرورت نلري ،او که دنیا اساسي او یواځیني وخت داحسان اوسي ، عبث به مو له لاسه ورکړې وي. د بلې خوا ،که چیرې همدا نړۍ د مبارزې اساسي ډګر نه وي د خداي قانون ،د خداي کلام ، د پیغمبر کلام او دهغه عملي ژوند پدې نړۍ کې د بشریت لپاره د عملي ژوند دود ،دستوراو رسم ځخه برعلاوه د ذات البیني متقابل فرضي او سنتي حقوق او وجایب ، د کورنۍ د مهربانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار، د فساد او خرافاتو د له منځه وړلو او په جهان کې د واقعي علمي انقلاب قاطع انقلابي شخصیت، د اولس لپاره هوښیار او زیرکه سیاسي رهبر، د جنګ په ډګر او جبهه کې تاکتیکي او ستراتیژیکي اګاه او بیدار قوماندان، په ټولنه کې بې کینې او له حسادت څخه لیرې با حوصله او بردو باره انسان، په معاملاتو او مناسباتو کې د کامل اعتبار وړ او د امین په صفاتو موصوف او په بین المللي، بین الا قوامي او بین العقیدوي مسایلو کې د کاملې دموکراسۍ، دقت او جرئت څښتن په حیث د عملي ژوند د طرز او اصولو نموني او مثالونه قدم په قدم عملي کولو باندې څله دومره ټینګار کیدلې؟ دا هم پرته له خارق العاده معجزې بل څه ندي چې یوه امي انسان «محمد (ص)» دغه ستر رسالت د خدای درضاء او قضاء سره سم سرته ورساوه چې دهغه د اخلاقو په اړه یې قرانکریم فرمایي: (انک لعلی خلق عظیم). « ای پیغمبره! یقیناً ته د لوړو اخلاقو درلودونکې یې»

جورج برنارد شاه وایي:

ــ ما هغه (محمد صلی الله علیه وسلم) مطالعه کړ، هو همغه زړه راښکونکې انسان، زما په اند خو د عیسیٰ علیه سلام په ځای باید همده ته د انسانیت د ناجي یا خلاصون وربخښونکي لقب ورکړل شي.

ــ زه په دې عقیده یم که چیرې د هغه په څیر یو شخصیت ته ددې نوي وخت دیکتاتوري هم ورسپارل شوې وای نو هغه به په دې توانیدلای وای چې ستونزې په داسې یوه طریقه حل کړې چې ترټولو اړینه سوکالي او خوښي وروبخښي.

ــ ما د محمد (صلی الله علیه وسلم) د عقیدې په اړه دا

وړاندوینه لا د مخه کړې ده چې دا ګروهه به اروپا د سبانۍ اروپا لپاره داسې د منلو وړ وي لکه څرنګه چې نننۍ اروپا ته یې منل پیل شوي دي.

میکایل ایچ هارټ په خپل کتاب [د نړۍ د سلو سترو اغیزلرونکو انسانانو مراتب] کې په خپل اند د نړۍ سل نوماند شخصیتونه پرتله کړي او محمد صلی الله علیه وسلم ته یې ترټولو لومړی مقام ورکړی

زما دا غوراوی چې ولې مې محمد د نړۍ د سلو سترو اغیزلرونکو انسانانو دلست په لومړي سر کې راوست شاید ډیرو ته عجیب وبریښي او کیدلای شي نور ډیر زما دا کار د پوښتنې لاندې راولي خو لیکن هغه (محمد) په انساني تاریخ کې یوا ځینې سړی دی چې د ژوند په مذهبي او غیرمذهبي دواړو اړخونو کې له حده وراوښتي کامیاب وو.

ــ لامارټاین چې یو مشهور تاریخ پوه دی کله چې د بشري ارزښت او عظمت په اړه غږیږي نو په ډیر ډاډ سره وایي چې: که چیرې د مقصد سترتوب، د امکاناتو کموالي او د پایلو په زړه پورې والي او ارزښت د یو انسان د نبوغ یوا ځیني درې شرایط وي نو بیا څوک دا جرائت کولای شي چې د معاصر تاریخ کوم ستر شخص د محمد (صلی الله علیه وسلم) سره پرتله کړي.

ــ هغه د شلو نړیوالو او یوې سترې روحاني امپراطورۍ بنسټ ایښودونکی وو که هغه ټول مقیاسونه وګورو چې د یو انسان لوړتیا او سترتوب پرې کچ کیدلای شي نو باید وپوښتو چې: ایا له هغه (محمد) څخه کوم بل ستر شخصیت هم شته.

توره نه بلکه اخلاقي لوړتیا:

ماغوښتل د هغه بهترین انسان په اړه وپوهیږم، هاغه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونونو انسانانو په زړونه واکمن دی

کله مې چې د هغه د ژوند لیک دوهم ټوک بنداوه نو په دې مې افسوس کاوه چې ما د دغه ستر شخصیت د ژوند په اړه کافی معلومات نه درلودل. .

زه په دې خبره له حده هم زیات ډاډه شوم چې د ژوندانه په هغه ورځو کې یو اځې توره نه وه چې د اسلام لپاره یې ځای ګټلی وو.

دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند ساده توب، پرځان بشپړ ډاډ ، د خپل هدف به اړه ژمنتوب، د ملګرو سره وفاداری ، د هغه زړورتیا ، د ډار نه موجودیت او په خپل کار او هدف کې د الله بشپړ اطاعت او منښه وه ، هو همدغه شیان وو او نه توره چې هرڅه یې د هغه مخې ته راوړل او پرتولو ستونزو او خنډونو یې هغه ته بری ور وباخښه. «مهاتما ګاندي»

هر اړخیز او بشپړ شخصیت:

د ملتونو د یوالي هغه تولنه چې محمد صلی الله علیه وسلم رامنځ ته کړې وه د انساني ورورولۍ او نړیوال یووالی دا سې اصول یې وړاندې کړي چې د نړۍ د نورو ملتونو لپاره د رڼا د څرک بېلګه لری."

" د نړۍ هیڅ قوم او ملت د ملتونو د یووالي انځورته د حقیقت د جامو په اغوستوکې د اسلام سره سیالي نه شي کولای."

محمد صلی الله علیه وسلم یو ښوونکی وو ، یو ټولنیز اصلاح راوړونکی وو ، د اخلاقو یو لارښود وو ، یو اداري مشر وو ، یو ریښتوني او ایمان لرونکی ملګری وو ، یو زړه راښکونکی دوست وو ، یو وفا لرونکی مېړه وو ، یو مهربان

پلار وو ......دا ټولې ځانګړتیاوې په یو شخص کی را ټولې شوې وې.

پروفېسر هورګ رنج:

« ان الله لا یغیرما بقوم حتي یغیروا ما بانفسهم ». پدي کي به څه بدي وي چي که مونږ د یوه داسي انسان د رسالت لاندي چي هم خداي (ج) او هم ټول بشریت «لعلي خلق عظیم » په صفاتو ستایلي ،لومړي په خپل ځان او بیا پدي جهان کي بنیادي تغیر راولو ، دظلم او ناروا مخه ونیسو او دخدائي عدالت ،سخاوت ، انصاف،قانون او احکامو مطابق یو ممثل متناسب نظام جوړ کړو. که چیرې د بشریت په نوم، د انسانیت په نوم مونږ یو انسان د غم او درد او بچیان یي د نا امیدۍ او مایوسۍ څخه وژغورو پدې به څه بدي وي ؟

دخدای عدل، انصاف ،دین ،مذهب او قانون خو همدا ډول حکم کوي ! او که نه یو انسان یي د ظلم کولو ، بل یي د ظلم پر ځان منلو، یو یي د خوشحالۍ او مستۍ او بل یي دغم او درد ګاللو په خاطر پیدا کړېدې ؟

سید جمال الدین افغان چې د قرآن او دین لوی عالم وو په حقه ویلي چې « زه د ظالم او مظلوم دواړو سره عداوت لرم. د ظالم سره دهغه دظلم په خاطر او مظلوم سره پدې خاطر چې د ظالم ظلم پرځان مني » . خدای په حقه رشوت اخستونکي او رشوت ورکوونکي ، سود اخستونکي او سود ورکوونکي یو ډول دجزاء وړ ګڼلي .

عمل او عکس العمل ، جبر او اختیار په دې جهان ، په عالم الاسباب کې د خدایي علم عام قوانین ګڼل کیږي

او همغسي چې هر انسان د خپلو نیکو او بدو اعمالو جزا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت کې ویني ، پدې دنیا هم د ښو او بدو اعمالو د جزا وړ ګرځي. د خدای په دین ،احکامو او قوانینو کې په عدل، انصاف ، مساوات او حتا سخاوت سره د انسانانو په متقابلو حقوقو او وجایبو خولا څه ،حیوانات چې خدای دانسان لپاره پیداکړي ، ظلم او ناروا یې پرې منع کړي او حتا د حلالولو په وخت کې باید کمترین درد اوزجر ووینې.

په یویشتمه پیړۍ کې انسان ډیر علمي ـــ تخنیکي امکانات او هرډول نه ختمیدونکې زیرمې په واک کې لري (۴۵ کاله پخوا یو چا په ډیره مأیوسۍ سره په یوه علمي بحث کې وویل ، چې که پطرول خلاص شي نو څه به کوو؟ ما په ځواب کې ورته وویل ،وارخطا کیږه مه ، اول خو پطرول نه خلاصیږي ، بیا هم کله چې پطرول خلاصیږي هغه وخت به ډبري هم اور اخلي). خدای انساني طبعیت داسې پیداکړی ، هرڅه چې زیات وخوري هغه ورته زهر ګرځي. خو دا دظالم زامن پدې هم نه پوهیږي ،بیاهم دبل چا دخولې مړۍ په خپله خوله ننباسي، وایي ماته دې زهر شي ، خو چې ووینم بل زما په مخ کې له لوږې مړ شو. دا ظالمان د پنځو ټنګو په خاطر په حقیقت کې زهر تولیدوي او په خلکو یې خوري او په مرضونو یې اخته کوي. دوی په خپله خوښه ځیني امراض په ځیني منطقو کې ترویجوي چې نفوس کم شي. دوی په قطعي ډول د ډیرو امراضو مخنیوي کولې شي ،خو نه یې کوي چې ددوی لپاره د تنفس ساحه پراخه شي. دا داقتصادي بحرانونو ، د غذايي او انرژیتیکي زیرمو د کمبود ډنډورې پوچې او عبث دي ، دنړۍ دنیم څخه زیات نفوس د پرخوړۍ په مرضونو اخته دي ، چې که ددغه حرص او تنګنظرۍ څخه تیر او لږ څه انساني فکر

وکړي ، هر څه به سم شي.

مونږ ټول پدې پوهیږو چې ډیرې پیسې په ډیره ناروا ، ډیر ظلم ، ډیره غلا ، ... سره پیدا کیږي. هغه څوک چې ډیرې پیسې لري ،دانساني ژوند دهیڅ نعمت په لذت او خوند نه پوهیږي. دده ژوند دغله په څیر دې. لکه غل د پولیس ، قاضي ، دولت ، خپل ،پردي ،ښځي ، اولاد ،ورور ،پلاراو هر چا څخه په ډار کې وي. یواځې دروغ وایي اودبل هر چا څخه زیات شکایت کوي ، چې بل ترې طمع ونه کړي. پکار دادي دغه بیچارګانو ته له دغه بدبختۍ څخه نجات ورکړل شي.

پدې باره کې زما وړاندیز په لاندې ډول دي:

ـــ بین المللي انستیتو تونه او موًسسات لکه ملګري ملتونه ، بین المللي محکمه ،بین المللي بانکونه ، ... اونور بین المللي موًسسات او ارګانونه چې تر اوسه وجود نلري باید تأ سیس شي ؛

ـــ ددې د پاره چې د پیسو فزیکي موجودیت د هر ډول غیر قانوني بڼو له لارې ملي او شخصي ثروتونه غصب نه کړي شي «لکه چې برهان الدین رباني، احمدشاه مسعود او عبدالرشید دوستم چې دخپل حاکمیت په دوره کې د ټولو افغانانو ټول ملي او شخصي ثروتونه او شتمنۍ غصب کړلي» له منځه ولاړ شي او په عوض دې د کار په تناسب معیاري واحد وټاکل شي او اقتصاد پوهان دې په لازم شکل د نننۍ علم او تخنیک امکاناتو څخه د پوره ګټې په اخستلو ، دهغې لارې چارې وسنجوي ؛

ـــ که چیرې د پیسو په راکړه ورکړه کې اسلامي قوانین او احکام په نظر کې ونیول شي ، فکر نه کوم عمده لا ینحله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل او پرابلم پیدا شي. بیا هم د شخصي او خصوصي سرمایي د بې حده زیاتوالي په صورت کې که ځیني شرایط وضع او یا دعامه ښیګڼو ځیني وړاندیزونه لکه نن چې یې په نړۍ کې رواج موندلې او په افغانستان کې مونږ دبیات بنیاد مثال راوړلې شو، د متقابل مساعدت او سهولتونو په څیر ومنل شي ، ددې او ډیرو نورو ټولنیزو پرابلمونو د له منځه تللو پیل به وي ؛

ـــ هیڅ بانک دې اجازه ونلري چې دچا توري او دغلا پیسي وساتي ،او په هر چا دهر ملک چې وي ، که د غلا تور د ملي او بین المللي محاکمو لخوا ثابتیږي ، مربوطه بانک باید نوموړي پیسي قانوني مرجع ته ولیږدوي ؛

ـــ د بین المللي تنظیم لپاره دې بین المللي اساسي قانون جوړ او په وړو او لویو هیوادونو دې شرافتمندانه یو ډوی تطبیق شي ؛

ـــ د اجتماعي ، کلتوري ، علمي ، ... ارګانیک تعادل او انتګریشن په خاطر دې پرته له جبر او میخانیکي روشونو څخه د هر چا لخوا د هرډول مساعدت څخه دریغ ونه شي ؛

ـــ ما دنموني په شکل دغه مثالونه وړاندي کړل ، دچارو کارپوهان کولې شي زما پورتني وړاندیزونه اصلاح او نور کمبود اړخونه دي تکمیل کړي.

روح ـ ظهور ،بدلون او پایښت یې

وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً (۸۵) ترجمه: او پوښتنه کوي له تا نه له روح څخه ،ووایه چې له امره د رب ځما دي او نده درکړي شوي تاسي ته له علم څخه مګر لږه . که چیري ددي مبارک آیت معنا او تفسیر ته ځیر شو او همداسې هغه تذکر چې د قرآنکریم په نورو آیتونو کې د روح د پیدایښت او ظهور په باره کې شوېدې ، سره ددې چې د روح عام هر اړخیز ماهیت افاده کوي ، خو په حقیقت کې ددغه مسئلې په ټولو تاریکو اړخونو او کنجونو رڼا اچوي او هیڅ ډول شک او شبهې ته تاریکه ساحه نه پاتي کیږي. د خدای په کلام کې په ځانګړي او مشخص ډول یوائې د انساني روح د پیدایښت په باره کې دیوې پروسې په حیث بحث شوېدې. د پروسې د مختلفو اړخونو ،او په معینه مرحله کې یعني دڅلورمې میاشتې په پوره کیدو سره د انسان مخ په تکامل وجود کې د روح دابتدایي ماهیوي مفهوم په کچه دلومړې تحرک رامنځته کیدل، په شپږمه میاشت د قوام او پایښت مرحلې ته رسیدل او په دوه نیمو کلونو کې پر ځان ابتدایي اتکاء پیدا کول او بعدي پروسه په څرګند ډول ددغه حقیقت مبین او څرګندوی ده چې دهر موجود او خلقت د پیدایښت او بقاءد پروسې په مختلفو مراحلو کې د ظهور ،تکامل او انحطاط په منحني لار وهي او په ځانګړي ټاکلي وجدي حالت او وضعیت کې قرار لري. د قرآنکریم په تفسیر کې دغه مفهوم په پوره دقت سره دا ډول افاده شوېدې: «د روح علم او شعور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیږي او په ارواحو کې د کمال د حصول په اعتبار بې حده تفاوت او د مراتبو فرق وي تر دې چې د الله تعالی له تربیته یو روح داسې لوړ او اعلی مقام ته رسیږي چې نور ارواح هغه ته له سره نشي رسیدې... ». په پورتني عبارت کې چې یوائې انساني روح ته پکې اشاره شوې، په حقیقت کې د انساني روح ذهني، جسمي او ټولنیزو سترو تفاوتونو ته ګوته نیول شویده او دا په ګوته کوي چې روح کوم مجرد مفهوم ندې، نه یوائې عقل، پوهه او شعور افاده کوي، لکه چې ځینې پوهان روح، جوهر، عقل، شعور او دغه ډول نورو مسایلو ته برابر ارزش قایل دي. هګل عقیده لري چې بشري تاریخ د مطلق عقل د پلوشو مظهر دي. محمد نادر ایوبي « کندهاري » پخپل کتاب (فلسفه) کې د هګل نظر په لاندې ډول لیکي: «د هګل په عقیده په عالم کې یو جهاني او مطلق عقل چې پوهه یې د افرادو تر خیال او تصور لوړه ده چې د بشر په تاریخ کې ښکاره شوېدې. کله چې یوه ټولنه بله ټولنه له منځه وړي او بري حاصلوي، همدغه جهاني مطلق عقل چې د مخه د مغلوبې ټولنې سره وو و دوهمې غالبې ټولنې ته د رومي، دغه جهاني مطلق عقل د عالم د نظام او پالنې محرکه قوه ده چې د افرادو په یوه خپلواکه ټولنه کې بشپړیږي، دې وایي چې په ټولنه کې هم هغه حرکت او پرمختګ چې په کایناتو کې موجود دې سته، شتمني او مالونه هم د انسان د تکامل د پلوشو نتیجه ده او قانون هم د جهاني مطلق عقل د اغیزو څخه د خپلواکو افرادو په ټولنه کې بشپړیږي او هر فرد خپل فردي عقل باید د هغه جهاني مطلق عقل سره عیار کړي او کوم څوک چې محض د خپل هوس تابع وي په حقیقت کې خپلواک ندې هر کله

چې فرد د ټولنې سره (یو)سي خپلواکي مومي، تاریخي سیر د کاملو دولتو ظهور ښکاره کوي... » « ۶۰۶ مخ »همداسې په « تاریخ فلسفهٔ شرق و غرب »چې د سروپالي راداکریشنان په مشرۍ د پوهانو یوې ډلې لخوا تالیف او جواد یوسفیان په فارسي ژبه ژباړلې د هګل د روح د فلسفي تر عنوان لاندې لیکي: « که منطق د هګل د نظام بنیاد وګڼو(حال دا چې منطق د هیڅ ډول نظام بنیاد نشي جوړیدلې) ، د روح فلسفه د دغه فلسفي بنیاد افق ګڼلې شو » (دوهم جلد ۲۷۴ مخ) زه د هګل په پورتني نظر او عقیده او د روح په فلسفه پدې لیکنه کې تبصره نه کوم، او دغه تبصره هغه فرصت ته ساتم چې که ژوند ماته راکړ او په ټولیزه توګه مې د روح په باره کې د پوهانو په نظریاتو څه لیکل غوښتل، پریږده چې د هګل په پورتني نظر محترم لوستونکي پخپله قضاوت وکړي چې څومره منطقي تسلسل او قانونمند منطق په کې وجود لري؟ زما په عقیده هر څوک که د روح مفهوم د عقل، شعور او یا د هګل په څیر د ټولنې د تاریخ سره پرتله کوي او په یوه سترګه ورته ګوري، روح ته ډیر کم ارزش قایل شوېدې. ځکه چې روح کلي مفهوم دې او د انسان د وجود د ټولو اعضاوو او اجزاوو د کلي فعالیت وجدي وضعیت او دیالکتیک پوري اړه لري، لکن ځانګړې پدیدې لکه احساس، عقل، شعور، تحرک او نور، سره د دې چې د نورو اعضاوو نسبي او متداخل رول پکې بې تاثیره نه دې، خو پریکنده رول پکې په مشخص ډول یو له اعضاوو لکه مغز په عقل او شعور، حسي اعضاء په احساس او داسې نور په نورو پدیدو کې لوبوي او د دغه ځانګړو اعضاوو د قسمي یا کلي ضرر په صورت کې اړونده پدیدې هم متضرري

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي . همداسې که څوک جهاني روح او یا د بېته ورته مفاهیم دخدای د لوی ذات او حتا د یوه کوچني مادي واحد د سبستانسیون (ماهیت) سره په یوه تله تلي یا یو شان ارزش قایلیږي، یا په ډیره ساده ګۍ دغه ډول نامتناسب مقیاسونه ردوبدل کوي ، یا هغې ته ځانګړې ماهیت او بعد قائیلیږي یعنې د مادي واحد دجمعي هرارخیز دیالکتیکي وجدي حالت یواځې په یوه اړخ ډډه لګوي او یا دتناسخ دتصوري او تخیلي موهومي تیورۍ له مخې له یوه خلقت او حتا له یوې ټولنې څخه بلې ټولنيې ته دجهاني روح په لیږدونې باور کوي، ما لپاره دمنلو وړنه بریښي. شک نشته چې روح د کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر کلي مادي موجودیت او همداسې دزمان او مکان د ابعادو په عمودیت او افقیت کې همغسي چې روح همیشه نسبي مفعوم لري ، په هره لحظه کې مشخص او ځانګړې مفهوم هم دې. دغه ځانګړتیاوې نه یواځې د ځانګړې نوعې بلکه د ټولو خلقتونو په زماني او مکاني ابعادو کې هیڅکله دمقایسې وړ ندي. دمخه مونږ پدې موضوعاتو پوره بحث کړې چې په هر ه پدیده ، خلقت او هر مادي واحد کې ټولې پروسې ،حرکتونه او قانونمندۍ همزمان او هم مکان په متداخل ډول پر مخ ځي او دخپل مادي واحد په کچه مُحصل وجدي حالت رامنځته کوي او روح په هره کتګوري او په هر معنوي موقف کې چې اوسې دډیر ابتدایي حالت څخه نیولې تر خورا عالي مغلق وضعیت پورې ددغه وجدي حالت ددیالکتیکي وضعیت د محصلې په توګه ظهور کوي ،نه دکوم ځانګړي جز د وجدي حالت ددیالکتیکي وضعیت د نماینده په حیث. په همدې سبب مونږ په هیڅ دلیل نه شو کولې چې انساني روح دهغه د عقل اویا

جهاني روح د خدای د علم او ذات سره پرتله او یا په شرک ومنو. ددې موضوع دپوهاوي په خاطر زه غواړم یو ساده تخنیکي مثال راوړم. په تخنیکي جوړښتونو کې محرکه قوه او یا په اصطلاح محرک روح ،چې دټاکلي هدف د ترلاسه کولو په خاطر باید ایجاد شي ، دمغلقو میخانیزمونو یو کامپلکس سیستم او یا سیستمونه ایجادیږي. دمثال په ډول له یوه ځایه څخه تر بل ځاي پورې د مسافرینو او یا د ټاکلي وزن دلیږدولو په خاطر الوتکې ته ضرورت پیښیږي.الوتکه پخپله مدرن او ډیر مغلق تخنیکي کامپلکس او دهغې د محرکې قوې د ایجاد لپاره انجن یو بل مغلق سیستم ګڼلې شو. په انجن کې د کشش د قوې د ایجاد په خاطر مختلف تخنیکي سیستمونه او قسمتونه فعالیت کوي او هر یو خپل ټاکلي رول لري ،خود کشش دقوې په ایجاد کې مرکزي او اساسي رول توربین او آیرودینامیکي مجرا پورې اړه پیدا کوي چې پرته له هغې اصلاً د کشش قوه نه ایجادیږي.ایا مونږ کولې شو دانجن د کشش قوه د هغې د مادي ذاتي موجودیت په حیث ومنو آو یا یې ورسره پرتله کړو ؟او یا ،ایا ممکنه ده دانجن دکشش قوه دیوه قسمت او یا یواځې دیوه میکانیزم مولود وګڼو ؟دانسان په وجود کې د روح موقف هم همداسې دې. د حرکت دانتقال دوسیلې اویا په هر مادي واحد کې دوجدي حالت دعلت په موخه او نوم کوم مشخص میکانیزم او موجود وجود نلري ،او نه مشخصي ځانګړي وسیلي او حتا کومې برخې ته د محرکې قوې د انګیزې او علت په توګه ګوته نیول کیدې شي ، بلکه دهغې ترشا ځانګړي میکانیزمونه په مشخصو فعالیتونو سره وجود لري چې په کل کې ددغه ځانګړو فعالیتونو قانونمند ارګانیک انتګریشن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوديفرنسيشن د معين كميت او كيفيت په تناسب معين وجدي حالت ايجادوي. په همدي ډول د خداى دمقضي ارادې له مخې انساني او يا دبل هر خلقت روح هم ،د ساده څخه تر مغلقه پورې ،د نظام د قانونمندۍ په بنياد په معينو زماني او مكاني ابعادو او د كميت او كيفيت په ټاكلي منځپانګه سره په ټاكلي او مشخص ماهيت او وضعيت سره دظهور ، بقاء ،تكامل او انحطاط په مسير لاروهي او تر څو چې ټاكلي وجدي حالت او مشخصه منځپانګه وجود ونلري روح هيڅكله د خپل سفر په لاركې په هيڅ يو ددغه وضعيتونو كې واقع كيدلې او برقراريدلې نشي. په همدې علت دانسان دروح دظهور په خاطر څلور مياشتينې او د استقرار او قوام په خاطر يې لا اقل نور دوه مياشتيني زماني بعد ته ضرورت ليدل كيږي. دخداى په علم كې دروح مسّله ددې څخه هم ډيره مغلقه او دقيقه ده. د طب علم اټكل كوي چې د انسان وجود د لس تريليونو (10 000 000 000 000) نه د زياتو حجراتو څخه جوړ دې. دخداى دكلام په قول ، دمخه مونږ وويل چې روح يوه پروسه ده ، يعني د قضاء او قدر دقانون له مخې په دیالكتيكي لحظوي تحول او تكامل كې قرار لري. د انسان دوجود دلس تريليونو څخه زياتو حجراتو هره يوه حجره، په حقيقت كې ، ځانګړې مادي واحد جوړوي او دهري حجري د وجدي حالت څخه نيولي دبدن دمختلفو ارګانونو او اعضاوو دیالكتيكي انتګرالي او ديفرنسيالي موجوديت د روح او مادې كلي وجد كې ځانګړې رول لوبوي. په همدې علت ممكنه نده د څلورو مياشتو څخه دمخه، تر څو چې د كوچني وجود لا لازمه كمي او كيفي منځپانګه نه ده تر لاسه كړې، دانساني روح ابتدايي او يا بعدي

تكاملي او انحطاطي مراحل نشي رامنځته كيدلې. دبلې خوا مونږ پوهيږو چې په هره لحظه كې دانسان د بدن د لس تريليونو حجراتو څخه ډير حجرات مري او دهغې څخه څه زيات يا كم نوي پيدا كيږي. تر څو چې د نوي حجراتو شمير د مړو حجراتو د شمير څخه زيات وي ، وجود تكامل كوي. كله چې د مړو حجراتو شمير د نوو حجراتو له شمير څخه زيات شي ،د ژوند منحني مخ په زوړ شي ،يعنې انحطاط شروع كيږي. كله چې دانسان په وجود كې د يوې ذرې په كچه بدلون پيښيږي ،د خداى د لوى علم په حافظه كې محفوظ او هيڅكله لا دركه نشي پاتې كيدلې او بې پله له منځه نه ځي او همدا سې دهر كوچني تغير په پيښيدو سره دبدن په وجدي حالت يا په بل عبارت د روح په وضعيت كې متناسب بدلون رامنځته كيږي. د بلې خوا د خداى په علم كې معما ، موهومي ،نامعين او متوالي حالتونه او وضعيتونه وجود نلري او نه خپل مخلوق د ناممكناتو او لا چارۍ سره مخامخ كول غواړي.د خداى د لوى علم له مخې بې شميره پروسې ،قضې ،فورمولبندۍ او افادې په متداخل ارګانيک انتګريشن او ديفرنسيشن كې د حل واحدځواب پيداكوي او هيڅكله د شک او تردد په څلورلاري او دوه لاري كې څوک نشي واقع كيدلې. دمخه هم ما په خپل ناقص آند او فكر د خداى دلوى علم خارق العاده سمښت او دقت كچې ته داسې اشاره كړې وه چې: د انساني وجود په بيولوژيكي حجره كې ۲۳ جوړې ، يا په بل عبارت ۴۶ كروموزومه وجود لري. كه چيرې يو له دغه كروموزومونو څخه كم وزيات شي ،دانسان دوجود ارثي تسلسل شليږي او انسان د مونوګلوئيد په بڼه په جهان كې ستركې غړوي او معفيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيستم يې هم پر ځای نه پاتي کيږي. نن علم او تخنيک د «Embryology جنين پيژندني» په برخه کې دومره پرمخ تللې او لابراتواري څيړنې په ډيره چټکۍ سره رواني دي چې د غير متراقبه پيښو څخه پخپل وخت مخنيوې وکولی شي. نن په امريکا ،اروپا او ځيني نورو هيوادونو کې په تجربي لحاظ ددغه ډول تربيه شووؤ څارويو غوښې خوړل کيږي. په ټولنيز لحاظ به دا خبره سمه او ګټوره وي ، خو که د شخصي مقاصدو لپاره وکارول شي نه جبرانيدونکي فاجعې به رامنځته کړي. په همدې خاطر د علمي پر مختګونو سره هم بايد مسؤلانه کړه وړه وشي او تل په باوري او خوندي مصؤن موټې کې يواځې د خير ښيګڼې ټولنيزو ارمانونو د پاللو او ترلاسه کولو په خاطر وساتل شي. کله چې امريکايي فضاء نورد N.Armstrong په ۲۱د جولای د ۱۹۶۹م کال کې د Apolo د قوماندان په حيث سپوږمۍ ته تللې وو د کونړ ديوه مشهور شخص د مړينې په مراسمو کې ډير پوهان او مشهور ديني عالما راټول شوي ووا و ددغه تګ په امکاناتو او عدم امکاناتو باندې ډير تود بحث کيده. ځيني ديني عالمان چو په خوله پاتې وو او د نورو خبرو ته يې غوږ نيولې وو . لکن ځيني نورو سخت مخالفت کاوه.ماهم ددوی خبرو ته غوږ نيولې وو . کله چې يوه ديني عالم په قطعي ډول مخالفت ښکاره کړ او د مقابل لوري په ځواب کې يې وويل ، «که په رښتيا ارم سټرانګ سپوږمۍ ته ختلې وي نو يو تور څادر دې د سپوږمۍ په مخ وغوړوي ،چې له موږ څخه پټه شي بيا به يې ومنم . زه چې د مولوي صاحب اړخ ته نژدې ناست ووم په ټيټ اواز مې ورته وويل چې استاده سپوږمۍ دومره کوچنۍ نده چې په څادر کې پټه شي او که په تور څادر کې پټه هم شي

،بيا به هم سپينه ښکاري . که چيري د خداي (ج) او پيغمبر (ص)په قول کې سپوږمۍ ته ختل نا ممکن ګڼل شوي وي ، ښه به داوي هغه آيت او حديث شريف دليل راوی. مولوي صاحب په ځواب کې وويل « ستازړه دې وو ايم چې ختلي دي او ځان کافر کړم.په علمي مسايلو کې هره منطقي او قانونمنده وړاند وينه او خوشباوري ممکنه او منطقي هم ګڼل کيږي خو يو اړخيزه مطلق مخالفت، موضعګيري ،تعصب او تنګنظری ته په کې ځاي نه پاتي کيږي. موږ نن وينو چې سپوږمۍ ، د شمسي نظام نورو سيارو او زموږ له شمسي نظام څخه وړاندې نورو ستورو ته سفرونه تقريباً په ورځني معمول کار او چار اووختې دې.نو مولوي صاحب چې د خدای[ج] او پيغمبر[ص] د علم او کلام د پوهې او تفسير وارث ګڼل کيده خو په حقيقت کې د هغې څخه بيخبره وو او د خپلې بيخبرۍ د پټولو په خاطر يې د تعصب او حتا جهالت څخه هم کار اخيسته ، په حقيقت کې د خدای لوی علم ته يې د خپلو سترګو د تنګو کسو څخه کتل او په خپله ناپوهۍ سره يې ټول بشريت د خدای د لوی علم په هکله « العياذ بالله »بې باوره کاوه او د خدای د ذات او علم څخه د منکرانو لپاره يې د اعتراضونو او دروغجنو دلايلو ختښه برابروله . کله چې خدای دا لوی جهان د خپل لوی علم له مخې قانونمند پيدا کړې دې ،کله چې خدای يواځې په انسان کې علمي ،منطقي ظرفيت او استعداد ايجاد ،علم يې په ښځه او نر فرض او د همدغه علم له مخې يې انسان د عالم خلف په حيث د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف ګرځولې او دغه ټول خلقتونه يې د هغه لپاره پيدا کړي او د هغه په خدمت کې يې ګمارلي ،کله چې اسلام د ټولو اديانو په نسبت خورا علمي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورا منطقي دین ګڼل شوې ، د بشریت په قاموس کې چېرې دغه ډول حماقت ، جهالت ، ناروا دروغجنې تنګنظرۍ ته ځای پاتې کېدلې شي ؟ ډېر خلک او حتا پوهان داسې فکر کوي چې خدای ټولې دنیایي او اخروي چارې باالفعل او باالاراده پخپله سرته رسوي. زما په عقیده دا خبره به سمه نه وي. که خدای خپلو مخلوقاتو ته تیار خواړه رسولې ، ځله به آدم(ع)او نور انسانان د عالم الاسباب عملي ازموینې ډګر ته راوتلې ؟ د څه لپاره خدای انسان د علم څخه برخمن کړي ؟ او د څه لپاره یې د خپل لوی ذات د خلیفه لقب ورکړې دي ؟ دا ډول نظر د قضاء او قدر د عام قانون سره سمون نلري او د خدای عدل او انصاف د پوښتنې لاندې راولي . پدې صورت کې به ضرورت نه وو چې خدای دا جهان قانونمند پیدا کړې وي ، ځکه خدای په هر شکل چې وغواړي د خپل نظام دادارې او کنترول له عهدې څخه وتلې شي او د انسان هر کوچني فعالیت به « العیاذ باالله» په خدایي کارونو کې مداخله ګڼل کېدلې او انسان ته به هیڅکله د خدای د مقضي ارادې له مخې انساني مقدرات او اختیار نه وې ورکړې شوي او دا به « العیاذ باالله» هم د خدایي انصاف څخه لیرې وې چې که بیا یې هم انسان د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف ګرځولې وې ، ځکه چې انسان به بې له هغې هم د دغه کار له عهدې څخه نه وې وتلې. د بلې خوا د انسان لپاره د خدای د لوی ذات د لوی علم د سرمشق نمایش به څه ډول شوې وای ؟ او یا څه ډول به یې په خپل ځان باور او لازم جرئت پیدا کړې وای ؟ پدې صورت کې به د انسان د پیدایښت څخه هدف څه وو ؟ څه ډول به یې ژوند کولې ؟ او څه ډول به یې د خپل عبودیت رسالت او مسؤلیت سرته رسولې ؟ خو مونږ پوهیږو

چې خدای الرحمن الرحیم ، عادل ، منصف او ډېري لویې پیرزوینې او لورییني لوی ذات دې او په ټولو مخلوقاتو او په ځانګړې توګه په انسان یې سترې رواداری او پیرزوینې لرلې. په حقیقت کې خدای انسان او ټول خلقتونه د قضاء او قدر د قانون له مخې مقدر او مقضي ګرځولي دي .زما په عقیده که خدای ټولې چارې پخپله سرته رسولې ، د انسان لپاره د خدایي خلافت نه څه ضرورت لیدل کېده او نه به ددې لپاره کوم امکان او وسیله موجوده وې چې انسان د خدای د عالم خلف په حیث د خدای د لوی علم څخه اګاهي پیدا کړي. په حقیقت کې انسان او ټول خلقتونه د قضاء او قدر د قانون له مخې مقدر او مقضي ګرځیدلي ، دا لوي جهان یې په کل او جز کې قانونمند پیدا کړې او د خپلې مقضي ارادې له مخې یې د لوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تر بله لازمي ابدي علت او معلول ، قایم باالذات او خلل ناپذیر ګرځولې دې. ددې په عوض چې خدای د خپلو بنده ګانو پرځای ټولې چارې پخپله سرته ورسوي او پاخه خواړه ورته وویشي ، د پوهې او عمل استعداد یې ورکړې ، هر چاته یې پخپل نژدې چاپیریال کې د عدالت ، انصاف او هر اړخیزې رواداری له مخې پرته له خوړو د هر ډول مصروفیت ، مشغولیت او علمي څېړنو په خاطر بې شمیره امکانات او بې حسابه زیرمې موجودې کړي او انسان او نور مخلوقات هر یو یې د خپلو امکاناتو په تناسب مقدر او مکلف ګرځولي دي. ددې جهان ټول خلقتونه ، د خورا کوچني څخه تر خورا لوی او د خورا ساده څخه تر خورا مغلق پورې خپل خپل مقدرات او د هغې په تناسب مختلف هر اړخیز امکانات او اختیارات لري چې د خدای د مقضي ارادې له مخې د خپل ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بد سرنوشت ،نیک او بد روح او دنیایي او اُخروي ځانګړو او ټولنیزو سرنوشت سازو قضایاوو او مسایلو کې صلاحیت ورکړې شوې او پرې مکلف ګرځیدلې دې.یعنې خدای هر خلقت دقانونمند نظام په شکل مقدر او خود مختاره پیدا کړې دې. نو ځکه روح هم دامري خلقت دمقدراتو په تناسب دخپل ظهور ، تکامل او انحطاط په پروسه کې د خپل نیک او بد سرنوشت او د خپل پیدا ایښت ،بقاء ،تکامل او حتا د انحطاط اختیار پخپل واک کې لري. یعنې چې د روح سرنوشت هم دخدای د لوی علم او د هغې د عامو قوانینو له مخې ، مخکې له مخکې نه تعینیږي ،بلکه د ورکړې شوي اختیار او مقدراتو په تناسب ، کولې شي هغه په خپله خوښه تعین کړي. روح د امري خلقت په حیث با الذات تغیر پذیر او فنا پذیر دې او دخپل ظهور ،تکامل او انحطاط په پروسه کې منحیث دهر قانونمند حرکت او قانونمندۍ په شکل د مادې د ابدیت په بناء ، ابدي شهودي قانونمند حقیقت جوړوي او دزمان او مکان په مختلفو مقاطعو او ابعادو کې دمادي عامو قوانینو له مخې نه یواځې د روح او وجدي حالت په کل کې، بلکه د هغې پورې داړونده اجزاوؤ حالت او بدلون قابل د محاسبې او قانونمنده افاده یې هر وخت ممکنه ده.په همدې علت د خدای په کلام کې ویل شوي چې د حساب او کتاب په موقع کې دانسان دبدن ټول اعضاء په جداګانه ډول پخپله په انسان د نیکو او بدو اعمالو شاهدي ورکوي.که چیري روح مجرد مفهوم او په یوحال پیدا او باقي پاتې موجود وې نو د ځانګړو اعضاوو د ځانګړې شاهدۍ مسًله نه شوه مطرح کیدلې او یواځې په کل کې به د روح د عام مفهوم او موجود په حیث د شاهدۍ ذکر شوې وای. د خدای په

لوی جهان کې دخدای د لوی علم له مخې مرګ نسبي او ژوند ابدي مفهوم لري . هر مرګ دنوي ژوند اغاز او هر ژوند همزمان دنوي ژوند او مرګ په لور حرکت کوي او په متوازن ، متعادل او متناسب ډول دخدايي نظام دبقاء ساتندوی او همدغه دخدای د لوي نظام دبقاء او ابدیت لوی او انکار نه منونکې دلیل دې. د خدايي نظام قانونمندې ساتني او حفاظت ته خدايي طریقت ،شریعت او عبادت ویل کیږي او دهمدغه نظام څخه دسالمې ګټې په اخیستني او حفاظت پورې د بشریت او ټولو مخلوقاتو ټولې خوشبختۍ هم تړلې دي . نو ځکه د خدايي نظام ساتنه او معرفت اودخدای د علم تحصیل د بشر لپاره د خدای د بې ساري نعمتونو څخه د اعظمي منطقي ګټې اخیستنې په مفهوم او معنا ده، خدايي شریعت ددغه اعظمي استفادې لپاره یواځینۍ لار او خدايي رښتیني عبودیت ددغه ګټې اخیستنې خورا احسنه امکانات او طریقه ګڼل کیږي. مهمه خبره داده چې دغه تسلسل له پیله تر پای پورې ټول دخدای دلوی علم او د هغه ذات د لویې رواداری او پیرزوینې په محور څرخي اود خداي په کلام کې د انساني روح دپیدا ایښت په پروسه کې زماني قیدیت ته اشاره شویده. زمان نسبي مفهوم دې اودهر مادي واحد په تناسب مختلف نسبي مفاهیم افاده کوي.د بلې خوا پخپله قیودات هم کیدلې شي دشرایطو په تغیر سره تغیر وکړي. روح مجرد مفهوم نه دې او نباید هغه مجرده پدیده وګڼل شي . ځیني پوهان د روح د زماني او مکاني ابعادو څخه منکر دي یعنې هغوی روح عام مفهوم ګڼي چې هیڅکله خارجي وجود نلري او چې څرنګه دغه ټول فعالیتونه سرته رسوي، ځکه خو هیڅوک نشي پوهیدلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید هم پوه نشي. ځیني نور روح ته هر ډول زماني او مکاني ابعاد او تناسخ قایل دي. هغوی پدې عقیده هم دي چې بد روح دتناسخ پروسه کې د بدې او خبیثه ارواح په حیث په ځیني په اصطلاح کثیفو حیواناتو کې تر هغې دوام کوي ، تر څو چې یې د نفس تزکیه وشي. خو زما په عقیده روح په هر زماني او مکاني بعد کې مشخص او ځانګړې دي او یوائې په مشخص خلقت او پدیدې پورې اړه لري اود اسلام دمقدس دین حکم هم همداسې دې ، او په هره پدیده او خلقت کې دهغې د اجزاوؤ د وجدي حالتونو د قواوؤ دویکتورونو محصله جوړوي.خو دغه محصله کومه ساده میخانیکي تجمع او انتګریشن نه دې ،بلکه همغسې چې د خدای دلوی علم دقانونمندۍ له مخې دا لوی جهان دټولو علومود قوانینو او ټولو اجزاوؤ دوجدي حالتونو په ارګانیک تداخل سره ددی لوې جهان او هر خلقت او اجزاوؤ بقاء پایداره ساتي ، خود هر حالت او وضعیت په کمترین تغیر سره همزمان تغیر مومي. دروح د پیدایښت او بقاء په پروسه کې همداسې تفاوت او دیالکتیکي تحول او تکامل ته اشاره شوې ، او تکامل او تحول پخپله مختلف اشکال دحرکت ګڼل کیږي . هر حرکت با الذاته کثیرالجوانبه او کثیرالبعدي پدیده ده. پدې معنا چې هیڅ حرکَت په ځانګړې محدوده کې مقید نشي پاتې کیدلې او همزمان په متوالي ډول په نورو او نورو حرکتونو بدلیږي او هر حرکت پخپل نوبت د انرژي مختلف ډولونه منځته راوړي او هغه د نوي کمي او کیفي پدیدو د ایجاد سبب ګرځي .حرکت ابدي دې اود خدای د مقضي ارادې سره سم د ابدیت ضامن ګڼل کیږي. دغه پروسه په متواتر ، مستمر او متداخل ډول دوام پیداکوي او د مختلفو

خلقتونو او پدیدو د رنګینئ او تنوع علت او انګیزه ګرځي . مونږ دمخه د فلسفي اساسي مفاهیمو په باره کې دا هم ویلي وو چې «ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده» . کله چې حرکت مجرد مفهوم او پدیده نشي پاتې کیدلې نو هیڅ مادي واحد او په هغه جمله کې روح هم د آمري خلقت او حقیقت په حیث مجرد مفهوم او پدیده نشي ګڼل کیدلې. د انساني روح د پیدایښت په پروسه کې د انساني وجود د کمي او کیفي متکامل او متحول خلقت په حیث څلور میاشتینې میعاد د روح دظهور لپاره مناسب او متناسب ګڼل شوې دې او یا په بل عبارت دا هغه زماني بعد جوړوي چې انساني وجود پدغه زماني مقطع کې د انساني روح دپیدایښت متناسب کمي او کیفي حالت او وضعیت ته رسیږي . پخپله میاشت ،کال او یا ورځ ،ساعت ، دقیقه ،ثانیه او یا نور زماني واحدونه ټول نسبي مفاهیم دي . د مثال په ډول د نجوم علم دا خبره معلومه کړې چې حتا زمونږ په شمسي نظام کې د عطارد دسیاري یوه شپه او ورځ دځمکې دشپې او ورځې ۵۹ برابره او یو کال یې د ځمکې ۸۸ ورځې کیږي ؛ د زهره یوه شپه او ورځ د ځمکې دشپې او ورځې ۲۴۳ برابره او یو کال یې د ځمکې ۲۲۵ ورځې کیږي ؛د ځمکې یوه شپه اوورځ ۲۴ ساعته او یوکال یې ۳۶۵ ورځـی او شپږ ساعته کیږي ؛د مریخ یوه شپه او ورځ د ځمکې دشپې او ورځې نیمایي یعني ۱۲ ساعته او یوکال یی دځمکې ۳۸۷شپې او ورځې کیږي ؛ دمشتري یوه شپه او ورځ د ځمکې ۱۰ ساعته او یو کال یې دځمکې د ۱۲ کلونو برابر دې؛د زحل یوه شپه او ورځ دځمکې ۱۰ ساعته او یوکال یې د ځمکې د ۲۹ کلونو برابر دې ؛د یورانوس یوه شپه او ورځ دځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ ساعتونه او یو کال یې د ځمکې د ۸۴ کلونو سره برابر دي؛ د نپتون یوه شپه او ورځ د ځمکې ۱۶۰ ساعته او یو کال یې د ځمکې د ۱۶۵ کلونو سره برابر دي او باالاخره د پلوتون یوه شپه او ورځ د ځمکې د شپې او ورځې ۶ برابره او یو کال یې د ځمکې ۲۴۸ کاله کیږي. دا هغه ارقام دي چې اکادمیسن عبدالاحد عشرتي په خپل کتاب (اعجاز علمي قرآنکریم ، دوهم چاپ په صفحه ۹۱) ذکر کړیدي. لمر څرنګه چې شپه نلري تقریباً په ۲۵ ورځو کې یو وار پخپل محور څرخي او انتقالي سرعت یې په یوه ثانیه کې ۱۵۰ میله او د انتقالي حرکت یوه دوره یې پخپل مدار یعنې یو کال یې تقریباً ۲۰۰ ملیونه کاله او یا په بل عبارت د « Milchsrasse ــ شیري جاده، د (کهکشان)» سفر ۲۰۰ ملیونه کاله دوام کوي. (Qur'an und moderneWissenschaft ,Dr.Zakir Naik , s, 14) . پدې ډول ساعتونه ،دقیقې او ثانئي او د انسانانو او نورو خلقتونو او موجوداتو عمرونه د کلونو په حساب هم تغیر کوي او کاملاً نسبي مفاهیم لري .

د روح په باره کې د خدای په کلام کې ددې ذکر هم شوې دې ، کله چې روح له بدن څخه ووځي انسان مري. د بلې خوا مونږ د انساني آناتومۍ ، بیولوژي او نورو اړونده علومو له مخې پوهیږو چې د انسان مرګ د مختلفو عواملو له مخې پیښیدلې شي. د مثال په ډول که چیرې پانقراس پخپل وخت تاکلې اندازه انسولین او ګلوکاګون تولید نکړي ،په وینه کې د شکرې اندازه د لازم مقدار څخه ډیره زیاتیږي او یا کمیږي او دانسان د مرګ سبب ګرځي. د تایرایت غده چې په مرۍ کې ده په بدن کې د متابولیزم او نورو سترو وظایفو په څنګ کې د

ایودین د تنظیم دنده هم لري . که د غه غده له فعالیته پریووځي ،برعلاوه له دې چې دانسان د سترګو ، مرۍ او مخ جوړښت بدلوي ،د مرګ سبب هم کیدلې شي. زړه په بدن کې مرکزي او ډیر مهم ارګان ګڼل کیږي . کله چې ځیني ارګانونه ، غدې لکه تریخې ، ځیګر ،پښتورګي او نور پخپل وخت لازم فعالیت ونکړې شي او یا په کافي اندازه انزایمونه ترشح نکړي ، په وینه کې غوړي ،مالګي ،اسیدونه او نور مواد جمع کیږي او د انسان د مړینې سبب ګرځي. پدې ډول ډیر نور مثالونه راوړل کیدې شی چې د ځیني ارګانونو د ناسم غیر متناسب او یا د نه فعالیت په صورت کې لازم مقدار ترشحات صورت نه نیسي او انسان مري. پدې صورت کې کولې شو ووایو چې هر یو له د غه ارګانونو څخه ذاتاً په شکل د اشکالو د روح دنده سرته رسوي .خو زما په آند د غه ډول قضاوت او پریکړه به ساده لوحانه ،نئیف(ساده) او پریمیتیف (ابتدایي) وي.

ځیني پوهان روح او نفس یو شې ګڼي ،خو ځیني نور د هغوی په منځ کې فرق او تباین ته قایل دي. هغه کسان چې نفس او روح یو شې ګڼي ، شاید د تنفس د مفهوم او ماهیت په بناء یې د غه ډول نتیجه ګیري کړې وي ، ځکه چې د تنفس په بندیدو هم انسان مري . ابو علي ابن سینا د روح د وجود د اثبات په باره کې خپلې رسالې او کتابونه د « نفس» تر عنوانونو لاندې لیکلې دي لکه: « د ناطق نفس پیژندنه» ، «د نفس په باره کې د خلکو اختلافات» ، « د بدن سره د نفس اړیکې « ، « علم النفس» او د « نفسي قواوو څیړنه» .مولانا جلال الدین بلخي د روح لپاره د خواجه سنایي په مرثیه کې د جان کلمه استعمال کړې او کثیر الوجهي شخصیت او ابعاد ورته قایل دې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفت کسی خواجه سنای بمرد — مرگ چنین خواجه نه کاریست خرد
کاه نبود اوکه ببا دی پرید — آب نبوداو که به سرما فسرد
شانه نبود اوکه به موی شکست — دانه نبوداو که زمینش فشرد
گنج زري بوددرین خاکدان — کو دو جهان رابجوی می شمرد
قالب خاکی سوی خاکی فگند — جان خرد سوی سما وات برد
جان دوم را که ندانند خلق — مغلطه گوییم به جانان سپرد
صاف درامیخت به درد می — بر سر خم رفت جدا شد زدرد
در سفر افتندبهم اي عزیز — مرغزی ورازی و رومی و کرد
خانهً خودباز رود هر یکی — اطلس کی باشد همتاي برد
خامش کن چون نقط ایراملک
نام تو از دفتر گفتن سترد
«کلیات شمس تبریزی ،ص ۳۶۸»

سره ددې دغه ډول اظهارات څه ناڅه دواقعیتونو سره سمون هم لري او دځانګړو اعضاوو څخه نیولي دحجراتو تر کچې پورې د ځانګړو مادي واحدونو وجدي حالت او یا په بله معنا د هغوی روحي حالت به افاده کوي ، او یا که دغه تسلسل ته دانسان دنوع د عمودیت او افقیت څخه نیولې دټولو خلقتونو په ټولو ابعادو کې دټولو وجدي او روحي حالتونو د انتګریشن او دیفرنسیشن سلسلې او ځنځیر دجهاني روح او وجدي حالت پورې ورسوو ،یواځې په هغه صورت کې مونږ دځانګړو مادي واحدونو او په کل کې د جهاني روح او وجدي حالتونو د ماهیت او واقعیتونو په باره کې علمي منطقي تصور پیدا کولې شو .دخدای برحق کلام ځکه تأکید کوي چې: «قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً». په رښتیا چې انساني روح ډیرپیچلې هراړخیز خدايي آمري خلقت او یواځې دخدای په اراده او معینو شرایطو او وسایلو سره انسان دهغې په معرفت لاسبرې کیدلې شي.

ځیني پوهان د همدغه مفکورې له مخې خدای جهاني روح

بولي ، حال دا چې جهاني روح هم خدايي مخلوق دې او په هیڅ کمي او کیفي ارزش سره د خدايي ذات او صفاتو سره د شرک جوګه نشي ګڼل کیدلې او نه خدای ته دغه ډول نسبت مناسب او متناسب ګڼل کیدلې شي . په قرآنکریم کې داخلاص د سورة ترجمه پدې ډول ده (ووایه چې الله یودې. الله بې نیازه دې .نه له چانه زیږیدلې او نه یې څوک زیږولې دې. او نشته خدای لره برابر سیال څوک) . که چیرې دا خبره ونه منل شي خدای به هم «العیاذباالله» د خلقتونو او پدیدو د پیدایښت دعلت او معلول په تسلسل کې واقع شي ، چې ممکنه نده.

همداسې ډیر پوهان «العیاذ باالله» مطلق عقل ،عقل محض ، عقل اول ،عقل کل ، عقل خالص ،سوچه عقل، مطلق جوهر ،جوهر محض ، مطلقه ایده ،طبیعت او دیته ورته خارق العاده اوصافو او خصوصیاتو لرونکې پدیدې چې اصلاً باالذات خدايي خلقتونه ګڼل کیږي دخدای سره په شرک مني او «فلسفهً اولي» (لومړۍ فلسفه) هم دخدای علم ګڼي ، حال دا چې فلسفه یواځې او یواځې د خدای دلوی علم بشري ذهني بدیل ګڼل کیدې شي . انسان ، که په پرنسیپ او نظري لحاظ د خدای د خلف په حیث ، دخدای د علم له لارې د ټولو پدیدو او خلقتونو په معرفت ، ارزونې او محاسبه قادر دې ، خو دعملي امکاناتو له مخې نه د ټولو پدیدو او خلقتونو په معرفت ، ارزونه او محاسبه قادر دې او نه ورته ضورت لري چې قادر واوسي.دمخه مونږ لیکلي چې عقلانیت یعني علم او قانونمندي شکل دموجودیت دمادي دې. هیڅ موجود ،حتاډیر بسیط موجود ، وجود نلري مګر په قانونمند شکل سره. ایادا ممکنه ده چې مونږ د یوه بسیط مادي واحد قانونمند موجودیت ، شعور ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني عقلانيت او حتا جهاني عقل ، مطلق عقل ، سوچه عقل او حتا بل کوم خارق العاده خدايي خلقت چې اصلاً خدايي خلقت دې ،کيدلي شي او يا ډير ساده منطق دا منلې شي چې د خدای په حيث ومنل شي ؟د جوهر په نامه کوم خاص وجود ، پديدي او خلقت ته زه قايل نه يم. زه پدي عقيده يم چې هر مادي موجود ځانګړي کمي او کيفي اوصاف او خصوصيات لري. هر ځانګړې کيفيت کيدلې شي دځانګړي مادي واحد او پديدي د نسبي جوهر په حيث ومنل شي. که دغه کيفيت ته مونږ هر نهايي حالت او موقف هم قايل شو بيا هم دخدايي ذاتي او توصيفي معيارونو سره سيال جوګه نشي ګڼل کيدلې.**پدې توګه خالص جوهر ،مطلق جوهر او يا مطلقه بې جوهره پديده او خلقت هم وجود نلري.** د طبيعت په نامه هم کوم خلقت ،پديده او موجود نه شته. په طبيعت کې مختلف موجودات ،پديدي او خلقتونه په ميخانيکي ، فيزيولوژيکي ،بيولوژيکي او يا نورومادي ارګانيک انتګرالي او ديفرنسيالي وضعيتونو او حالتونو کې په ټاکلي نظام سره قرار لري. شک نشته چې لوی جهاني نظام په لوی جهاني وجدي وضعيت او حالت کې قرارلري او يا په بل عبارت د لوی جهاني روح څخه برخمن دې. خو دغه نظام ، دغه وجدي وضعيت او حالت او يا په بله معنا جهاني روح د خدای دلوی علم ،لويي قانونمندۍ او مقضي ارادې مخلوق او محصول او په لحظوي ستاتيک ديناميک ديالکتيکي بدليدونکي نظام کې قرارلري او خدای تغير ناپذيره او تغير نه منونکې ذات دې. ايا کيدلې شي مخلوق دخالق سره سيال

جوګه بديل جوړ کړي ؟ايا ممکنه ده نسبي وضعيتونه او حالتونه کله هم په مطلق حقيقت بدل شي ؟او هغه هم په همزمان او هم مکان ستاتيک ـ ديناميک ديالکتيکي بدليدونکي نظام کې ؟هيڅکله نه !!!مونږ پوهيږو چې د نړۍ ډيرو مشهورو پوهانولکه کانت د «عقل محض» هګل د « مطلقي ايده » « جهاني روح » او ډيرو نورو د همدغه ډول مسايلو په باره کې څيړنې کړي دي. هګل د ايديالستي ديالکتيک تر عنوان لاندې ديالکتيکي قوانين د مطلقې ايده د مراحلود پيژندلو په حيث فورمولبندي کړي ، خو پدې نه دې پوهيدلې چې ايديالستي ديالکتيک او قوانين وجود نلري. خدای د خپلې مقضي ارادې له مخې دا لوی جهان د خپلو مخلوقاتو د استفادې په خاطر مسخر او مقدر پيداکړې دې. ډيرو پوهانو دا جهان همغسې چې خدای پيداکړې ، همغسې يې څيړلې او پيژندلې دې.دې کې شک نه شته چې مونږ ډيرو کوچنيو ذراتو ، تشعشاتو ، ساحوي ، پلازمايي او د پديدو او خلقتونو د ډيرو نورو حالتونو او وضعيتونو د احساس او ادراک څخه د تل او يا تر يو وخته پوري عاجز يو. خو دا خبره هيڅکله دا معنا نلري چې دغه محيطونه غيرمادي ، ما بعد الطبيعه ، متا فزيکي او يا د ماديت د محيط څخه وتلې کوم بل ډول حالت غوره کړې.د خدای دا لوی جهان هرډول نسبي حالت غوره کولې شي ، خو د ماديت د ساحې څخه وتل يې ناممکن دي.ځکه چې د خدای جهان د کوچنۍ ذري څخه نيولې تر خورا لوی مادي موجود پورې دخدای دارادې له مخې په قانونمند شکل سره واحد تړلې جهان جوړوي .هغه پوهان چې دخدای دارادې په خلاف موضع غوره کوې او يا دناسم تحليل له مخې بيا هم غواړي د « مُثُل»

(c) ketabton.com: The Digital Library

«مابعدالطبيعه» «متافزيکي» او د هيڅ په بنياد تخيلي او تصوري فورمولبندۍ او تيوري ګاني جوړي کړي ، پايلي يي معلومي دي چې ترا وسه يي په دغه بې بنياده بنياد حتا يوې هځې هم مثبته نتيجه نده ورکړي.

ځيني کسان شايد مدعي شي چې ډير پوهان لکه هګل، کانت ، دکارت او نور چې پخپله ايدياليستان وو عيني قوانين کشف او فورمولبندي کړي او ډير حقايق يي ترلاسه کړيدي. دليل يي دادې ، سره ددي چې دوی د ذهني او شعوري پديدو مادي قانونمند موجوديت ته قايل ندي ،خو عملاً دخپل داخلي ذهني چاپيريال څخه متأثر او په خپله ذهني هنداره کې د واقعيتونو ننداره کوي او په دغه بنياد يي رحماني او شيطاني خوبونه ليدلي ، دتصوراو تخيل په پوړيو کې د الهام ،کراماتو ،نبوغ او پيغمبرانو (ع) د وحي احساس او ادراک کړې او اړونده فورمولبندۍ يي د هغوی په آند په تخيلی او تصوري شکل طرحه او فورمولبندي کړيدي . خوزه پدې عقيده يم چې د تصور او تخيل جالې (کشتۍ) هميشه په کاږ خيژي او لکه د سحر خوبونه تل په مايوسۍ بدليږي. همدا سبب دې چې د ډيرو فلسفي مسايلو په باره کې حقايق لا ترا وسه په ترګمۍ کې پاتې دي. يوائې علمي قانونمندي څيړني کيدلې شي مثبتې او دقيقي پايلې ولري.

همغسې چې د خدای په کلام کې د روح د قانونمند ماهيت پيژندنه مشکله تعريف شوې او لکه څومره چې د پوهانو هڅې ترا وسه پدې باره کې بې نتيجي پاتې دي ،په حقه سره د روح موضوع په بيساري وسعت او عمق سره د خدای دلوی علم او لوی قدرت اساسي مفهوم او زړي جوړوي. روح په واقعي

مفهوم او معنا د خدای دلوی علم د قانونمند عملي او نظري ديالکتيک منتجه دقيقه محصله او په کل او جز کې د خدايي خلقتونود دقيق نظام دعظمت نمايش دې. د روحي مسايلو دقيقه علمي محاسبه په عالم الاسباب کې نه عملي ، نه ممکنه او نه ضروري ده. دغه محاسبه يوائې د خدای دلوی قدرت ، لوی علم او لوی جهان په امکاناتو کې ممکن ګڼل کيدې شي. اصلاً د عالم الاسباب په عملي ژوند کې ډيري دقيقي محاسبې ضرور هم ندي او نه چا کله د ډبري سکاره د طلا خرخوونکو په تله تللي. پوهانو ته پدې هم پوهيدل پکار دي چې په کومه محاسبه کې څومره دقت ضرور دې ؟ په همدې خاطر د خدای په کلام کې د روحي مسايلو د محاسبې اشکالو ته ګوته نيول شوې چې پوهان خوشې په ناممکناتو پورې ونه نخلي. لکن ، لکه څرنګه چې ما دغه مسًله په خپلو کمو امکاناتو څيړلي ، د روح د قضې په دغه روحيه او ماهيت پوهيدل حتمي دي. نه چې پوهان هم خپل او هم دنورو قيمتي وخت په عبثو خبرو ضايع کړي. خو ددې تولو خبرو سره سره ، همغومره چې خدايي نظام مغلق او پيچلې دې ،په همغه اندازه دقيق او قانونمند هم دې. د مثال په ډول ، ايراني شاعر ويلي وو:

ما زاغاز وزانجام جهان بي خبريم
اول واخر اين کهنه کتاب افتاده است

خو ما په خپلو دلايلو سره وښودل ،سره ددې چې قديم په قديم کې هيڅکله وجود نه درلود ، حال په لحظوي ډول ګذرا پديده او ابد هم هيڅکله په ابدي نظام کې ابد ته نه رسيږي ،بيا هم څرنګه چې جهان قانونمند پيدا ، قانونمند پايي او قانونمند بدلون مومي ،په پرنسيب کې د هرې پديدي افاده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

محاسبه په هر زماني او مکاني بعد او مقطع کې ممکنه ده. خو په دغه بوده او تنسته (عرض وطول) کې یواځې د علم او قانونمندۍ مزي غزیدلې شي او د تصور او تخیل خودخواهانه او جاه طلبانه قد تل پدي طول و عرض کې کوتاهي کوي. نو ځکه د روح د علمي قانونمند خلقت په روحیه پو هیدل حتمي او ضروري کار دی. ډیر خلک له دې څخه ډار لري چې څه ډول د دیني مسایلو په باره کې بحث وکړي. زه پدي عقیده یم، کله چې خدای انسان ته د علم او پوهې استعداد ورکړې، پدي نړۍ کې یې خپل خلیفه ټاکلې، د دغه ټولو خلقتونو په معرفت یې مکلف ګرځولې چې خدایي خلقتونه وپیژني او د خدای د مخلوق د استفادې وړ یې وګرځوي او همدغه د بشري خلقت او ژوند اساسي هدف او همدغه د خدایي طریقت، شریعت، دین، عبادت او ثواب یواځیني هدف او لار هم ګڼل کیږي، که چیرې یو انسان پخپل خدای پوره ایمان ولري، جمعي د خیر ښیګڼې سپیڅلې ارمان، تقوا، صداقت او کافي پوهه ولري نو ډاریې په څه کې دی؟ زما په عقیده، دغه ډول انسان په پوره جرئت سره کولی شي د خداي د رضاء او قضاء سره سم هر خدایي خلقت د نیک هدف او مقصد د ترلاسه کولو په خاطر وڅیړې او فورمولبندي یې کړې، اجر به یې حتماً احسن او پایله به یې هم نیکي او ثواب وي.

زما په عقیده، څرنګه چې د روح موضوع د خدای د علم او همداسې د دغې د بشري ذهني خلف، فلسفي اساسي زړي تشکیلوي، پکار دادي په راتلونکي کې په دې موضوع تم شو او زما په عقیده ښه به داوي که مونږ خپل نظر د پخوانیو نظریاتو په مقابل کې د علمي منطقي دیالوګ په شکل وړاندي

کړو حتا د هغه لوستونکو لپاره چې یواځې لومړني (ابتدایي) فلسفي معلومات هم ولري، پوهاوې به یې ورته ډیر مشکل نه وي. د اوس لپارّ په پورتنۍ سریزه بسنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین :ـ زیږنده او پرمختیا یې

سپتمبر ۲۰۰۹ م کال

دهغه پدیدو او ارزښتونو په باره کې چې د تقدس حیثیت او مقام ترلاسه کوي ، څه لیکل ، ځیړنې کول او عقیده ځرګندول خورا مشکل کار ګڼل کیږي. خو زما په عقیده ، د دې څخه هم مشکل به ، بې ارزښته او بې بنیاده پدیدو ته ارزښ او د تقدس حیثیت ورکول او قایلیدل او یا په دغه ډول پدیدو بې باوره او بې یقینه ایمان لرل وي.

ادیان که حقیقي دي او که مجازیي، په منلو سره، د هر انسان د عقیدوي تقدس او توجه په خورا لوړ مقام کې قرار لري، د شک څخه ووځي او ګوتنیونه او ګوتڅنډنه ورته غیر مجاز ګرځي . نو ځکه دین د انساني عقیدي په حیث هره بڼه او رنګ چې ولري ، حقیقي وي او که مجازي ، هم د اسلامي او هم د نړیوالو بشري قوانینو له مخې مقدسه ، د تعرض څخه مصئونه او همغسې چې انسان خدای مختار ګڼلې د خپلې عقیدي په انتخاب کې آزاد ، مختار او هیڅوک پرته له ابلاغ څخه خپله عقیده په نورو په جبر سره د منلو حق نه لري.په ملي او نړیواله کچه د هر ډول عقایدو لکه سیاسي ، کلتوري ، ایدیولوژیکي ، دیني ، مذهبي او نورو د درناوې په خاطر د مختلفو هیوادونو ، قومونو ، ټولنو ، طبقو او مختلفو اقشارو تر منځ په هره کچه

منل شوي ملي او نړیوال قوانین ، اصول او نورماتیفونه وجود لري او ټول په حقیقت کې یو شان د درناوي او پام لرنې وړ ګڼل کیږي . د بشر د پیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه ډیرو ادیانو ، هم د خدای (ج) له طرفه د پیغمبرانو په لیږلو سره ظهور کړې او هم د شخصي اقتدار او شهرت د ترلاسه کولو او یا د بشري ژوند د سمون او د ټولنیزو چارو خیر ښېګڼې په منظور مجازي ادیان هم د ځیني اشخاصو او افرادو له خوا ، لکه زردشت ، فرعونیان ، بودا او ډیر و نورو له خوا رامنځ ته شوی دی. سره د دې چې د خدای د اخري پیغمبر ، محمد (ص) په نبوت اخرې او اولې سراسري عالمی دین ، اسلام ، په ظهور نور ټول ادیان منسوخ ګڼل شوې ، خو نن هم په نړۍ کې په سلګونو او زرګونو مجازي ځانګړې ادیان موجود او لا دغه سلسله دوام لري ، او د دی ټولو خبرو سره سره انساني عقیدي ته د درناوي اصل پرځای پاتې دې. څوک په چا په جبر خپله عقیده نه شي تحمیلولې او د مختلفو ادیانو د متقابل ارګانیک امیزش او انتګریشن په خاطر د ابلاغ اصل اوس هم مشروع او منلې وسیله او طریقه ګڼل کیږي. په کل کې عقیدوي پریکړه د منازعې څخه منزه ، مبراء او یواځې ځانګړې او ټولنیز اختیاري ، شعوري او منطقي اصل په کې معتبر ګڼل شویدې . نن هم دا پوښتنه لا پرځای پاتې ده چې ، ایا په رښتیا هم دین وجود لري ؟ که لري یي ، ا یا حقیقي دې که مجازي ؟ د دین مالک څوک دې ؟ کیدلې شي ، په اوسنیو شرایطو کې ډیر ادیان وجود ولري ؟ که موجود اوسي ، څه بدي به ولري ؟ کیدلې شي هر ټولنیز قانون ته دین ووایو ؟ دا ممکنه ده چې د دین خالق انسان اوسې ؟... .

هو ! دا ډول نوری بې شمیره پوښتنې نن هم پیدا کیدلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

که څوک مدعي شي چې دین اصلاً وجود نلري ، اول خو تاسې داسې کس نه شئ پیدا کولې چې د تعقل ، فهم او منطق له مخې دې دخدای او دین څخه منکر شوې اوسی. معمولاً دا ډول پیښې د ناپوهۍ او بې بنیاده احساساتو له مخې را منځ ته کیږي. هر څوک چې ددین څخه منکریږي ، که یو ځل ددین د موجودیت د منطق په دلایلو فکر وکړي ، هیڅکله به منکر نه شې. مګر په یو صورت کې ، کله چې د عقل دکمښت او نشتوالي په سبب ددې کار جوګه نه وي. تاسې په نړۍ کې داسې کوم مثال نه شئ پیدا کولې چې یوه ټولنه بی دینه اوسي .که چاپه کومه ټولنه کې جبراً په دین باندې بندیز لګولې ، لکه په پخواني شوروي اتحاد کې (حال دا چې دغه ډول بندیز د کمونیستي رژیم په وخت کې هم مطلق او عملي نه وو او د لاچارۍ په وخت کې دخورا سرسخت کمونیست له خولې هم خپل خدای ته د مراجعې او مرستې غوښتنې جیغې وتلې) او د خورا کم فرصت په ترلاسه کولو سره مونږ ددې شاهد وو چې په کوم عطالت سره یې خپلو پخوانیو دیني عقایدو ته مراجعه وکړه .بشري ټولنه د خپل پیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه ترنن ورځې پورې یوه ورځ بی دینه نه ده پاتې شوې، خو اکثر وختونه دخپلو ناسمو احساساتو، ناسم درک او د خپل خالق د ناسمې لټې په نتیجه کې په کثرت او تعدد دادیانو او خدایانو اووختې ده .د نړۍ سترو عالمانو او پوهانو په خپل خدای باوراو ایمان لرلې او ستاینه یې کړیده. سره ددې چې په نړۍ کې ډیر ادیان موجود دي ، خوپه واقعیت کې ټول پیروان یې په واحد خدای ایمان لري ، پدې معنا چې د خدای د

وحدانیت باور د هر متدین موًمن په ضمیر کې وجود لري. دې کې شک نشته چې خدای هغه لوی حقیقت دې چې د انسان په شعور کې نه ځاییږي او په هکله یې څوک ثبوتي دلیل نه شي وړاندې کولې ،خو ددې لپاره هم څوک قانونمند منطقي دلیل نه شي لرلې چې خدای وجود نه لري. پرته له ثبوتي دلیله په خدای باندې د انسان دباور او ایمان دلیل دادې ،چې دا بې ساري خارق العاده خلقتونه یې پیدا کړیدي.هغه څوک چې له خدای څخه منکر دي ، دهغوی په آند ددغه خارق العاده خلقتونو خالق څوک دې ؟ایا دوی العیاذ باالله دخدای دنه موجودیت لپاره قانع کوونکي منطقي دلایل لري ؟هره پدیده چې پیژندل کیږي خدای نه شي ګڼل کیدلې او یواځې د همغه واحد خدای خلقتو نه دي چې ټول مخلوقات پرې ایمان لري. انسان د خدای د پیژندني او توصیف څخه د همیش لپاره عاجز دې. خدای لوی دي او د انسان په شعور او ذهن کې نه ځاییږي. پدیدي یواځې د کم و کاست ،تزاید او بدلون له مخې د انسان او نورو مخلوقاتو په حواسو ،ذهن ، ادراک ،شعوراو فهم کې انعکاس پیداکولې او د معرفت وسیله او علت جوړیدې شي. دخدای په ذات کې کم و کاست ، زیاتوالي او بدلون څرنګه چې هیڅکله نه شي پیښیدلې ، ځکه خو یې د انسان په حواسو ، ذهن ،درک ، شعور او فهم کې د انعکاس دلیل او علت هم نه شي جوړیدلې او انسان د خدای د مستقیمې نظارې ، احساس درک او فهم توصیف څخه د همیش لپاره عاجز دې. په همدې علت هغه پوهانو چې د خدای د ذات او صفاتو په باره کې خبرې او بحثونه کوي حقیقت نلري او یواځې بې بنیاده غیر قانونمند تخیل او تصور ګڼل کیدې شي. غیر قانونمند تخیل او تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅکله معیار د حقیقت نه ګڼل کیږي ، نو ځکه هغه کسان چې د خپلو دغه ډول بې بنیاده تخیلي دلایلو او پوچو تصوراتو له مخې د خدای د قادر کامل ذات د اقتدار څخه انکار کوي دفهم او تعقل له مخې نه بلکه یوائې بې بنیاده کور کورانه احساسات ګڼل کیدې شي. دلته ددې پوښتني راولاړیدل په ځای ګڼم چې: «څه ډول او د کومې لارې انسان د خدای معرفت حاصلولې شي ؟ ددغه مناسبت طریقه به څه وي ؟ او په خدای د ایمان ، باور او کامل یقین وسیله به څه وي ؟ په خدای باندې د کامل یقین لپاره د هر څه دمخه د دې لوی عالمي قانونمند ابدي نظام ، خارق العاده خلقتونو او پدیدواو د هغې د لحظوي همزمان او هم مکان ستاتیک ــ دینامیک بدلون څخه به نور څه لازم او کافي وګڼل شي ؟

هو !د انسان د شعوري امکاناتو له مخې دخدایي معرفت اود خدای د لوی ذات په مقابل کې د انساني خلافت امکانات او عملي طریقي او لارې چارې تر نن ورځې پورې او یا که دقیق ووایم تر هغې ورځې پورې چې د «عینیت فلسفې» تیوري نه وه فورمولبندي شوې او د شعور او مادې مناسبت لا د فلسفې د اساسي مسئلې په زاړه بنیاد همغسې زړه په زړه پاتې وو ،د بشریت په تاریخ کې د یوې سترې لا ینحله معما په څیر لا ینحله پاتې وه او ټول علوم په عام او فلسفه او دیني علوم ، سره ددې چې قرآنکریم په ټولو اساسي مسایلو کې صراحت درلود ،په خاصه توګه ،تجاهل العارفانه او یا عمداً د «صراط المستقیم » څخه عُدُول کړي وؤ او په شړو شو دیارو روان وؤ. په تیرو فلسفي بحثونو(شپږم حس که د شعور او لاشعور دیالکتیک ،مقضي او مقدره اراده... ، او نورو بحثونو کې) د څیړنې له

لارې ما د خپلو امکاناتو په کچه وکولې شول ددغه متقابل مناسبت نا مرئی ، نا محسوس او لا مدرکه لارې چارې د متماتیکي ګرافیکونو ، ارقامو او په کل کې د منل شوو علومو د قوانینو ، قانونمندیو ، اصولو او نورماتیفونو له مخې په ګوته کړم ،د نوموړې معما حل اعلان او د بشریت لپاره ددغه طریقه د خدای د رضاء او قضاء په مرحمت او استعانت دخدایي معرفت دغیر مستقیم امکاناتو کړکۍ خلاصې کړو. کله چې په عالم الاسباب کې انسان او یا بل کوم خلقت ددې لوی جهان د خارق العاده نظام او خارق العاده خلقتونو صانع نه شي جوړیدلي ، خو عملاً هم دغه ډول یو خود کفاء او خود بقاء ابدي نظام او هم دغه ډول سرشاره غني زیرمې او خلقتونه وجود لري. ایا همدا تاسې د یوه عالم ، با شعوره او منطقي انسان په حیث د علمي قیاس او استقراء په بنیاد ، په الرحمن الرحیم قادر ذات نه باوري کوي ؟ایا همدغه علمي شواهد ، دلایل او قراین ستاسې د کامل یقین د حاصلولو لپاره به کافي نه وي ؟ په هغه صورت کې که پورتني دلایل تاسې نه شي قانع کولې ، په مقابل کې ستاسي مقنع دلایل به څه وي ؟

ځینی پوهان خدای ته د مستقیم با لفعل عامل ذات نسبت کوي. په دې صورت کې، زه په دې باور یم چې اصلاً به قانونمند نظام ، قانونمند جهان او خلقتونو ته ضرورت نه وي .ځکه چې خدای په با الفعل عمل کې قانونمندۍ ته ضرورت نه لري او په هر وخت هر څه چې وغواړي په کولو یې قادر ذات دې او انسان به د خدای د خلیفه په حیث ددغه کارونو د تکرار څخه همیشه عاجز وې او د خدای خلیفه به هم نه ګڼل کیدلي. نو ځکه دا سمه خبره نه ده. خدای دا لایتناهی خارق العاده لوی جهاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام په خپله مقضي الامر اراده سره د علت او معلول په قانونمند بنیاد پدي خاطر پیدا کړې چې خپل خلف انسان لپاره يي مسخر ، مقدر او په معرفت او استفادې مکلف وګرځوي. خدای د خپل لوی علم له مخې دلوی قانومند جهان صانع ګڼل کيږي او انسان يي دعلم په سبب خپل خلیفه او ددې جهان په معرفت مکلف ګرځولې. دا نظام د لوی خدای په اراده قانونمند پیدا شوې ، قانونمند پایي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. لوي خداي دخپل لوي علم دعامې قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول ، قائم با الذات اوخلل ناپذیر ګرځولې او یواځې دقضاء او قدر دجبر او اختیار له مخې په کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدې شي. انسان د خپلو مقدراتو له مخې د خدای د عالم خلف په حیث یواځې د قانونمندو پدیدو او خلقتونو په معرفت مکلف ګرځیدلې ،او یواځې د قانونمندۍ له مخې د هغې د معرفت ، پیژندني اوبدلون جوګه ګڼل کیږي. په همدې سبب علم په نر او ښځه یو شان فرض ګرځیدلې او ددې جهان سره یواځې عالم اشخاص د قانونمنده کړه وړه کولو جوګه او سیال ګڼل کیږی.

له پخوا زمانو څخه انسانانو د مختلفو طبیعي پدیدو لکه لمر ،باران ، اور ،... ؛ انسانانو ، حیواناتو ، خزندو ، د خپلو لاسي مصنوعاتو (لکه بوتان ،...) ، پرستش کاوه او اوس هم دوام لري. خلقتونه او پدیدې چې محکوم په ذوال او دبل چا نیازمند اوسي ، هیڅکله خدای نه شي جوړیدلې. دې کې شک نه شته چې ، انسان د خدای د خلف په حیث ،ځینې خدایي صفات لرلې شي،خو دا هغسي صفات نه دي چې انسان د

خدايي مقام او درجې ته ورسوي. خدايي صفات خاص صفات دي چې يواځې خدايي ذات پرې متصف کیدلې شي. د مثال په ډول لکه چې د اخلاص په سورة کې ددغه ډول ځینې صفتونو ذکر شویدي.

قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ (١) ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ (٢) لَمۡ يَلِدۡ وَلَمۡ يُولَدۡ (٣) وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ (٤)

ترجمه: ووایه (ای محمده دوی ته) چې الله یو دې. الله بې نیازه دې. نه له ده څخه څوک پیدا دې او نه دې له چا څخه پیدا دې. او نه شته(الله)ته برابر سیال .

دا داسې صفات دي چې پرته له ذات الهي پرې بل کوم خلقت او پدیده متصف کیدلې نه شي. په نتیجه کې ویلې شو ،ټولې پدیدې چې یو تر بله سره علت او معلول جوړوي ، یوه له بلې پیدا ، یو تر بله سره مرکب ، یو د بل جز او کل تشکیلوې او یا یو بل ته نیازمند او یو بل پورې تړلي دي ، څه ډول یوتربله د خدای په حیث منل کیدلې شي. انسان دخپلو ذهنیګریو ، نیمګړتیاوو او اړتیاوو په سبب په خپله ګټه او یا د یوه یا بل په پلوۍ حقایق او واقعیتونه تحریفوي ،حال داچې خدای د عادل او منصف ذات په حیث په دوست او دشمن د خپلو نعمتونو ، سخاوت ،او کرم یو ډول رواداري او پیرزوینه لري. ایا ممکنه ده یو انسان د یو بلا نفساني ، غریزوي خواهشاتو ؛مالي ،ځاني نیمګړتیاوو ؛روحي ،ټولنیزو فشارونو او ډول ډول نورو اړتیاوو او نیازمندیو د تأثراتو سره سره متأثر نشي او تل عادل او با انصافه پاتي شیي؟ دپور تنیو جملو څخه په نتیجګیرۍ سره ویل شو ، سره دد چ د اسلام خدايي دین په عالم الاسباب کي دټول عالم بشریت اوټولو خلقتونو تر منځ د عدل او انصاف په بنیاد د قانونمند عمل او مناسباتو دتأمین په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطر ټول شرایط په نظر کې نیول شویدي ، خو څرنګه چې انسان مختار او داجهان د هر خلقت لپاره د ازمویني ګذرا مرحله ګڼل شوې ،نفس او شیطان هم په ډیرو غلبه پیدا کوي او انساني قوانین ولو که هر څومره په پراخ ټولنیز بنیاد جوړ شوي اوسي ، حتماً به د ځانګړیطبقې ،اقشارو اوډلو ټپلو دعلاقمندیو نماینده ګي کوي او هیڅکله به د خدایي عادلانه ،منصفانه قانون واقعي دموکراتیکه بڼه ونلري. پدې معنا چې هر دین ټولنیز قانون ګڼل کیږي ،خو هر ټولنیز قانون دین نشي ګڼل کیدلې او یواځې په نسبي ډول هغه وخت د دیني رسالت ځیني دندي سر ته رسولې شي چې منل شوي قوانین د عامه خیر ښیګڼي په بنیاد تدوین او په عادلانه او منصفانه بڼه په عمل کې پلې شي . روسي تزار چې پخپله هم حاکم ، هم قانونګذار ، هم د قانون مجري او هم حامي وو ، د خپل قانون څخه دا ډول سر ټکوي:

pishut zakoni ,esli ikh ne sabludaut « **Naprasno** » (ترجمه :عبث قوانین لیکي ، کله چې یي نه مراعات کوي) . دا د بشر د حقوقو ، دموکراسۍ ، انسانیت ،عدل ، انصاف او ... مدعیان ، مدافعین ، علم برداران ، ... هم عبث دغه ټول قوانین د نورو لپاره لیکي ، کله چې پخپله یواځې د هغې په ضد عمل کوي . دین په حقیقت کې د بشري سراسري ګټو او علاقمندیو تمثیل او نمایش دې او هیڅکله په ځانګړو طبقاتي ، قشري او ډلییزو سلیقو او ګټو پورې اړه نه لري. مختلف مذاهب چې معمولاً په شخصي او ډلییزو سلیقو پورې اړه لري ،نه یې دي کړې شوي حتا په اسلامي ټولنه کې چې دواحد قرآني کلام د احکامو ، اوامرو او نواهیو له

مخې جوړ شوې ، نه یواځې بې طرفه پاتي شي ، بلکه خورا زیات پرابلمونه یې ایجاد کړیدي. نه عامې بشري او خلقتي ګټې او ضرورتونه تمثیلولې شي او نه ددغه ډول سراسري بشري عادلانه قانون او مؤسسي د تأسیس جوګه ګڼل کیږي . یواځې خدایي عامه پیرزوینه ،رواداري ،عدل ، انصاف او لوی علم د حقیقي دیني اساساتو او تأسیساتو جوګه ګڼل کیدلې شي. **دین په حقیقت کي هغه جامع علماً او عملاً تنظیم شوې خدایي قانون دی چې په دوامداره توګه د بشري مادي او معنوي هر اړخیزه عادلانه بسیا ژوند تحقق او تأمین تضمین کوي. دین د خوشبخته ژوند ،پوهې او عادلانه مناسباتو قانون او اصول دې.**

هو !دین ، الهي قانون دې او یواځې قادر او بې نیازه ذات کیدلې شي ددغه ډول جامع او بې پرې قانون واضع او حامي اوسې. زما په عقیده ،په دې باره کې کوم ثبوتي دلیل وړاندې کولو ته ضرورت هم نه لیدل کیږي ځکه مونږ محض د تخیل او تصور له مخې د خدای(ج) د ذات ، صفاتو او خارق العاده خلقتونو په باره کې دمبالغو او اغراق څخه ډک شاعرانه بحثونه نه کوو او نه څوک دیته اړباسو چې د خوشباورۍ له مخې په پټو سترګو زمونږ وړاندیزونه ومني او د لنډ دیالوګ په ترڅ کې خپل شکونه رفع اوځانونه کامل یقین ته ورسوي . مونږ د خدای د لوی علم ،قانونمندۍ ، قانونمند منطق اویواځیني عالي خلاق خدایي تکویني کلتور څخه چې پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود ګویا او خود ثبوت ګڼل کیږي بحث کوو ، چې عملاً دا لوی عالمي نظام پرې بناء ،ټول مخلوقات ترې عملاً مستفیداو دذرې په اندازه تغیر او خلل په کي څوک نه شي راوستلې . همغسې چې په اغراق امیزه بې بنیاده تخیلي او د قانونمند منطق څخه بې محتوا بحثونولپاره د علمي قانونمند منطقي دلیل لټول بې معنا او بې مفهومه کار ګڼل کیږي ، په همدې ډول د علمي قانونمند منطقي بحث څخه ،چې نظري او عملي ثبوتي دلایل یې یواځینې لازمي او کافي شروط ګڼل کیږيي،انکار او اضافي ثبوتي دلایلو په غوښتنه جاهلانه تأکیدونه کول پرځای نه بریښي او دهر ثبوت لپاره د بل ثبوت د توالي څخه پرته به بل مفهوم هم ونلري.

ښه به داوي د الهي دین په اساساتو او ارزښتونو باندي بحث وشي ترڅود خدای د حقیقي دین اود دغه بې شمیره مجازي ادیانو چې دچا دشخصي ګټو په خاطر دمجازي تقدس او اعتبار څخه برخورداره پاتي شوي،تفکیک ، اود علم او حقیقت په بنیاد د بشري عادلانه هوسا ژوند اومناسباتو رښتیني شرایط تحقق پیدا کړي.

ولي پوهانو ، دیني عالمانو او فیلسوفانو په داسې بنیادي او مهمو حیاتي مسایلو کي سکوت اختیار کړې او د خپلي عقیدي او نظر داظهار څخه ډډه کړي ؟یا ولي یې نظریاتو او څرګندونو یواځې تخیلي او تصوري اغراق امیزه بڼه درلو دلي ؟ولي دحقایقو او واقعیتونو په سپیناوي او دحق اوباطل په تمیز نه دي بریالي شوي ؟ یا ولي دغه حریم تت او په طلسماتي شکل دهر ډول ګوتنیوني اوګوتځنډني څخه مصّون او مبرا پاتي شوې ،ولي د بشر ټول مقدس او دامن مکانونه

(صومعي،چله خاني ،خانقاوي ،کنیسی ،مندرونه ،کلیساوي ،تکایا ، مساجد او ډیرې نورې مقدسي ورشو ګاني) په متضاد ډول د مرموزو او مجهولو خارق العاده قوتونو په واک کي پریوتي او د نیکۍ او بدۍ ، ثواب او عذاب ،رښتیا او دروغو ،مناجات او خرابات په شریکه پوله په تقابل او سازش کې پاتې شوي ، اوهره خواد ټولو خلکو دټولو بدبختیو سره سره احساس د ارامش او اسایش کوي ؟ په ټولنه کې یې مافوق دټولنې او په حکومت کې یې مافوق د حکومت داسې مصلحتي موقف غوره کړې چې نه سیخ وسوزي او نه کباب خو په حقیقت کې په دغه مرموز سازشکارانه روش سره نوموړې حریم د هر ډول فرصت طلبانو او جاه طلبانو په ځاله بدل او په یوه تله او یوه بیه د نیکۍ او بدۍ سودا کوي ؟ولي د نیکۍ او بدۍ ، ثواب او عذاب ، صداقت او خیانت او نورو متضادوارزشونو مدعیان او محافظین دغه سکوت نه ماتوي؟ مجازی خدایان او شیطانان په شریکه د اولسونو سرنوشت ټاکي او د ثواب او عذاب فیصلي کوي ؟ ولي ددغه تباین اوتضاد د تفکیک او سپیناوي په لټه کې ندی ؟ یعني چې: خیر ما ، خیر شما ، او که دا نخښه رښتیا وي چې:

(خوش ګوشهٔ امنیست خرابات ، که دران
صد توبه شکست و نشنیدیم صدای)

خو مونږ په دې عقیده یو چې د خدایي احکامو په رازونو ځانونه پوهول پکار دي . د هغې په معنا او مفهوم کې کوم تغیر نه دې راغلي ،بلکه نن زمونږ شعور ددغه احکامو د معرفت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلوغ کچې ته رسیدلې دې نو صوفي ته وایو:

صوفی از صومعه گو خیمه بزن در گلزار
وقت آن نیست که در خانه نشینی بیکار.

دین د چاد ګناهونو پټنځای نه دیپاو نه باید څوک د تش په نامه سپیڅلي شعارونو او د عباء او قباءلاندې خپل خیرن او لعنتي نیتونه د عامه انظارو څخه پټ وساتلې شي. دین تقوا ،پاکي او رښتینولې مني، نه دا چې په خپلو ناولو اعمالو دیني ورشو دومره مکدره شي چې دښوبدو تمیز په کې ورک او سره ددې چې دین تر هر څه د مخه علم او معرفت دې ،نه یوائې د علم او معرفت څخه مجزا او مبرا وګڼل شي بلکه دین د علم د دښمن په حیث معرفي شي. مجازي ادیان چې د خپلې تقوا او پاکۍ لپاره دلیل او امکانات نه لري او نه یوائې د بې بنیاده شخصي یا ډلییز ذهني تخیل او تصور، بلکه د شخصي ګټو او منفعت په اصولو چلیږي او لکه دغله د سپوږمۍ په شپه د دیوال سیورې لټوي ،پدې هم قناعت نه کوي او د انسان په شعوري تاریکۍ، مایوسۍ او بیوسۍ پسې ګرځي، چې ګوندي «خدای هغه څوک ښه پیژني چې ویې نه پیژني» او همدغه وضعیت یوائینۍ دیني زیارتګاه، منزلګاه، بناګاه او قرارګاه بولي .مجازي ادیان چې د خپلې بقاء په خاطر نه علمي او حیاتي زیر بناء ،نه قانونمند منطق او نه بې نیازه قادر حامي ذات لري ،که خصلتاً خپل اصلي ماهیت په هزار تزویر او تحریفاتو سره پټوي او هڅه کوي چې ټولی ډلې ټپلې که اصلي دي که نقلي، که صادق دي که منافق ،که جاه طلب دي او که فرصت طلب د یوې عباء او قباء لاندراټولوي، پرته له دې بله چاره هم نه لري ترڅو د دین سپین څادر و رنګوي او د حق او

باطل تمیز مشکل کړي. د پوښتنې اساسي مسًله داده ،کله چې حقیقي دین د علم، معرفت او قانونمند منطق په احکامو او اصولو ولاړ او بشریت ته د سوکاله سولئیز بسیا ،عادلانه ژوند او هراړخیزه امکاناتو ته دلاس رسي تضمین کوي، ولې د دین عالمان او وارثین په خپل خدای، په خپل علم او خپل دین باور نه لري او د هر چا څخه د مخه دوئۍ د بې باورۍ، حرص او د دین د دښمنانو په چوپړ کې واقع شویدي. دوئۍ په دې هم پوهیږي چې بشري ټولنه تر ابده احمقه نه شي پاتې کیدلې او د علم په بنیاد د اسلام د کامل دین د لمر په راختلو سره د جاهلیت توره دوره په رڼا ورځ بدله او د علم و معرفت رڼو پلوشو د نړۍ هره ترګمۍ رڼا کړي او هره رڼایي دال په حقیقت او واقعیت ګرځیدلې او نور د دروغو په کیسو، د سیسو، پلمو او چلوټو چلیدل ګران شویدي، خو د دې ټولو خبرو سره سره دغه د دین او علم مدعي وارثان تل په نوي او نوي بدعتونو ،نوي تحریفاتو او تخلفاتو او نوې ګمراهیو لاس پورې کوي ،هر دیني رکن او حکم د خپلو ګناهونو لپاره وسیله ګرځوي چې ګوندې ذهنیتونه لا مکدر او د علم و معرفت پلوشې لا د تورو وریځو تر شا پټې دي او حتا دادیانو په ورشو کې لا د پام وړ سپیناوې نه دي راغلې او مونږ شاهد یو چې په افغانستان کې د دین وارثانو په کعبه شریفه کې د قسم په یادولو هم سترګې پټې کړې چې ګوندې د هغوئۍ د بدعتونو او فسادونو لپاره لا پوره فرصت نور هم پاتې دې. دا هغه خبرې ته ورته ده، چې کله باز په زرکو او سیسیو راشي، نو خپل سرونه په وښو ننباسي او فکر کوي چې پدې چار به د باز له منګولو څخه خلاصي شي او یا ځیني بې شعوره حیوانات هم د لیوه په لیدلو سترګی پټوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوندې زه يي نه وينم ، ما به هم نه شي ليدلې.

بشري ټولنه ،هيڅکله دومره حق ناشناسه نه وه چې بې دينه واوسي او اديان له ابتدا څخه په ټولنه کې او سيږي او تر اوسه پورې يې دانسان په روح او ضمير کې ژورې هراړخيزې ريښې ځغلولي دي. خو دا بايد په زغرده ووايو چې نه هر دين حقيقي دين او نه هر حقيقي دين اکمل دين ګڼلې شو ،نه د مجازي اديانو پلويان له الف څخه تر يا پورې په ټولنيزا و عقيدوي لحاظ بد خلک وو او نه د حقيقي دين ټول پلويان په ديني ، ټولنيز ، عقيدي او تقوالـه لحاظه په خپل دين پابند او ښه خلک ګڼل کيدې شي . په دې باره کې انسان نه پوهيږي او يواځې خداى پوهيږي چې څه ډول پريکړه وکړي.مونږ يواځې په دى پوهيږو چې ښه او بد اعمال شته او د شو او بدو اعمالو په مقابل کې خداى د ثوابونو او عذابونو او متناسباً دجنتونو او دوزخونو وعد ېور کړي دي. د ديني نصوصو له مخې يې په مختلفو زماني مقاطعو کې مختلفو اقوامو ته دديني احکامود تبليغ او پوهاوي لپاره په يوه روايت ۱۲۴۰۰۰ ، او په نورو روايتونو له دې څخه زيات يا کم نبيان ، پيغمبران او رسولا ن په نبوت مشرف کړې دي.دوى هريوه دين او اُمتيان درلودل . ددوى اديانو موضيعى او قومي ګروهي بڼې درلودلي. دوى يو دبل د دين او پيغمبرى په ايمان درلودلو مکلف او موظف نه وو او پرته له څلورو پيغمبرانو « داود(ع)، موسى(ع) ،عيسى (ع) او محمد (ص) » چې اسماني کتابونه(زبور ،تورات ، انجيل او فرقان) يي لرل او ځينو صحيفي درلودلي ، نورو پيغمبرانو ليکلي څه نه دي پريښي. يواځې محمد (ص) چې علم ،پوهې ، شعور ،امکاناتو او وسايلو په نسبي لحاظ پراختيا او پر

مختيا درلودله د ټول عالم بشريت آول او آخر پيغمبر او د اسلام دين آول اوآخر اکمل دين يواځې پدې دليل ګڼل شويدې چې ټول اصول ،احکام او قوانين يي د خدايي علم داصولو ،احکامواو قوانينو سره سمون لري او بايد سمون ولري .
داسلام د دين پيروانو سره ددې چې په ټولو پيغمبرانو او اسماني کتابونو ايمان راوړي ،بيا هم داسلام د دين په ظهور او بعث سره نور اديان منسوخ او ټول بشريت بايد په واحد خداى اودهغه په پيغمبر محمد (ص) ايمان راوړي او په غير صورت کي ، دقرآن د احکامو له مخې کافر ګڼل کيږي. داسلام دين ته د قرآنکريم د احکامو له مخې اکمل دين ويل شويدې ، ځکه چې د خداى دمقضي الامر ارادې او لوى علم له مخې د زمان او مکان په ټولو ابعادو کې ماهيتاً تکميل او د يوې مقبولې مکملې ماهيوي علمي وثيقي په حيث ، لکه چې په قرآنکريم کي يي ذکر شوېدې ، باشعوره ،با فهمه ، اکرم المخلوقات ،د خداى خلف مخلوق انسان يي په منلو ،تعميل او پلى کولو مکلف ګرځيدلې دي.

ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ (ترجمه :نن ورځ مکمل کړ ما تاسي ته دين ستاسي او تمام مي کړ پر تاسي نعمت او غوره کړ ما تاسي ته اسلام له جهته د دين .)

دايهً کريمه له عبارت څخه څرګنديږي چې دخداى دين کوم اضافى بار نه دې چې خداى (ج) په خپل بنده دهغه احسان په بدل کې چې يي پيدا کړې ، دقيامت تر ورځې پورې پرې د محنت په حيث بار کړې اوسي. دلومړيو څو کلمو څخه معلوميږي چې دين او د خداى کلام د علم او ټولنيز قانون په حيث

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبشري اوږدې مودې عملي او نظري تجربې او مناسباتو په بنیاد جوړه کړې شوې علمي وثیقه ده چې اوسنۍ او راتلونکې بشري ټولنې یې یوشان د اصولو ،احکامو او قوانینو په پلي کولو مکلف ګرځیدلي دي. یعني دا پروسه چې په نظري لحاظ د علمي وثیقي په بڼه مکملاً د حضرت محمد(ص) دنبوت په وخت کې افاده شوي ،عملي پلې کونه یې د قرآني ارشاداتو له مخې په راتلونکي نسلونو پورې اړه لري. منځنۍ څو کلمي داسې عالي مفهوم افاده کوي چې دغه علمي وثیقه او خدایي احکام لکه د مجازي خدایانو او ادیانو پوچ او بې مفهومه تخیلي الفاظ او کلمات نه دي ، بلکه د هغې معرفت او پوهه بشریت ته د ټولو نعماتو د کسب لپاره هر ډول وسایل او امکانات په ګوته کوي . وروستۍ کلمي بشریت ته د خورا مناسب ټولنیز نظام «اسلام» چې د ډیرو نورو ښیګڼو او ارزښونو په څنګ کې ،دسولې ،عدل او انصاف ضمانت ،سپارښتنه او هدایت کوي. هغه کسان چې د دغه علمي وثیقي او احکامو منلو ته حاضر نه او سي ، کولای شي ویې نه مني . ځکه د خدای په قانونمندۍ او احکامو کې جبر وجود نه لري. خو هغه څوک چې د خدای د قانونمندۍ څخه په سر غړونه سره غواړې په نورو جبر روا وګڼي ، څرنګه چې خدایي قانون د یوې ډیري کوچنۍ ذري په اندازه هم بې قانوني نه شي منلې ،نو ځکه د خدای د قانون څخه د هر چا سر غړونه ، د خدایي قانون د جبر سره مخامخ کیږي. خدای هر انسان ته د مقدراتو له مخې ډیر اختیارات ورکړیدي . دهغې څخه سر غړونه د خدای د قانون څخه د سر غړوني په معنا ده ، او د خدای په قانون کې خلل نه شي پیښیدلي او هر څوک پرته له تفکیکه باید دغه

قانون ته غاړه کیږد ي. دقانون د تطبیق په مقابل کې ادعا او مخالفت ، که څوک یې کوي ، پخپله غیر قانوني عمل دې.

دا سلام د اکمل دین د ظهور څخه دمخه کله چې بشري ټولنه دپزیرش علمي ــ شعوري بلوغ ته نه وه رسیدلي ، جامع احکام او ډیر ژور علمي بحثونه لکه دبشر د پیدا ښت او د کائناتو د تکوین او دهغوۍ د مناسبتونو او نورو خصوصیاتو په باره کې ژور علمي معلوماتونه هم د هغه وخت په دیني احکامو کې نه صادریدل او په دیني نصوصو کې یې هم کم په سترګو کیږي ، او که کله د کومې موضوع په باره کې د دغه ډول بحث ضرورت پیښ شوې ، د توضیحي ثبوتي دلیل په عوض د عالم آمر لکه (کن فیکون)او یا « وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً » په شکل یې اظهار شوي دې . خود شعوري بلوغ لازمي او کافي کمي او کیفي معیارونو ته د رسیدلو په اولین فرصت کې ،دعلم په ټوله ژورتیا او ابعادو سره لکه د انسان د جوړښت او خلقت څخه نیولې تر جهاني تکوین او نورو خلقتونو د تخلیق پورې سر تر پایه علمي او قانونمنده پروژه، چې لا نن یې هم بشریت دډیرو مسایلو له پوهي څخه عاجز دې ، په نظري او عملي توګه دیوه امي انسان په امکاناتو سره عملي کیږي .چې پخپله همدغه موضوع دخدای دکلام او دخدای د پیغمبر د نبوغ او اعجاز او همداسې د خدای په لوی او بې ساري ذاتي حقیقت دلالت کوي.

هو ! په کوم عظمت ،ژور علمي ماهیت او اهمیت سره چې د خدای کلام پیل کیږي ، پخپله د دین د ماهیوي او شکلي عظمت څرګندوی دې . یوه امي انسان ته ویل کیږي ، ولوله او هغه لولي ، د همدغه امي انسان سره په داسې موضوع بحث کیږي چې نن هم لا انسان پرې د ټولو پرمختللو وسایلو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نه پوهیږي او همدغه ډیره ژوره علمي برنامه او سراسري بشري نړیوال علمي پروګرام یوائې د علم او قانونمندۍ له مخې په عملي او نظري ډول د خدای په استعانت او همدغه امي خو معجزانسان په همت او جرئت سره عملي کیږي او په حقیقت کې، په دیني مسایلوکې هرډول موهومي تخیل او خرافاتو ته د پای ټکي ږدي.

ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ (٢) ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ (٣) ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ (٤) عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ (٥) كَلَّآ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَيَطۡغَىٰٓ (٦) أَن رَّءَاهُ ٱسۡتَغۡنَىٰٓ (٧)إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجۡعَىٰٓ (٨) ترجمه:

«ولوله په نامه درب خپل چې پیدا کړي یې دي ټول مخلوقات. پیدا کړې یې دي انسان د ترلیو وینو څخه. ولوله چې ستا رب لوی کریم دې. هغه چې ښوولې یې دې په قلم سره. ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې پرې نه پوهیده. رښتیا ده داخبره بې شکه انسان خامخا سرکشي کوي ددې له امله چېبویني. خپل ځان بې پروا. بې شکه رب ستا ته بیرته ور تلل دي.» (سورة العلق، جز ۳۰، ایات، ۱ـ۸).

حقیقي ادیان د ټولنیز علمي شعوري بلوغ په نتیجه کې د اکمال مقام ته ورسیدل او دهغې د پرمختګ سره به متناسب پرمختګ کوي او مجازي ادیان چې په پوچو او بې بنیاده خبرو لکه سحر، جادو، منتر، جنتر، اوراد، مداری ګرۍ، غیر علمي منطقي تخیل، تصور او یا نورو چالاکیو بناء شوي وومنسوخ کړل.

نن بشریت د علم، پوهي او علمي ــ تخنیکي پراختیا او پرمختیا په هغه مرحله کې دي چې ښه له بدو او واقعیتونه له خرافاتو څخه بیل او دعلمي برنامي او وثیقي په حیث د دین په

ارزش پوه شي، خو دا هم کوم پټ حقیقت نه دې چې نړیوال امپریالیزم چې د سرمایې د نارو تصاحب ټول سنګرونه یې تسخیر کړي دژوند په وروستیو مرحلو کې د بشري ټولو ارزښونو لکه انسانیت، ازادي، وجدان، شرف، عزت، ناموس، اولاد، مینه، اخلاق، نظام، اداره، قانون، حقوق، دین، مذهب، ... او داسې ډیرو نورو ارزښونو د بې ارزښه کولو په خاطر غیر مسؤلانه د سرمایې د قمار په بې ارزښه تخته لوبولي او په دغه تسلسل کې دانسانیت اخري ارزش یعني ژوند ته هم څه ارزش نه دې پاتي او په حقیقت کې دغه ټو لنې په کل کې عاري له ارزښه پاتي دي، ځکه ژوند دارزښونو په خاطر دې او دفاع او قرباني هم دارزښونو په خاطر منل کیږي.

سرمایدار نن ددغه ټولنو د تحرکاو انګیزي په خاطر هیڅ وسیله په لاس کې نلري او دخپل باخت نزولي قوس طې کوي. سرمایداران هڅه کوي، په نورو ټولنو کې هم ټول ارزښونه بې ارزښه کړي. لکه په افغانستان، عراق او نورو سنتي مذهبي ټولنو کې د ماشوم څخه نیولې تر سل کلن پورې پرته له تفکیک په دستوري شکل بې عزته، بې پته کیږي. یا جنګي بندیانو ته غیر قانوني جنګیالیان ویل او دټولو انساني حقوقو څخه هغوی محرومیږي، فکر نه کوم چې سرمایداران به، په نورو ټولنو کې دارزښونو په بې ارزښه کولو بریالې شي. یوائې دوی وو چې ټو ل ارزښونه یې د سرمایې د بې ارزښه ارزش په خاطر له لاسه ورکړل او عاري له هر ډول ارزښه پاتې شول. سنتي عقیدوي ټولني لا تر اوسه هر ارزش ته جدا جدا ارزش قایل دي او ددې لپاره د سرمایې ژوند به تر هغې یاري ونه کړي تر څو نورې ټولني هم ددوی په څیر بې ارزښه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن چې سرمایه د دوامداره لا علاجه بحرانونو په سرطان اخته شوې ،نن چې د امریکې په مشرۍ نړیوال امپیریالیزم د خپلې ټولنې د stimulation او تحرک په خاطر یو با ارزښه ارزښ نه دې پرېښې ،نن چې امریکا د نړیوال مونیپولار یکه تاز ، سرکښه او غیر مسؤل طاقت په حیث نه ددې جوګه دې او نه حاضر دې چې نړۍ په عادلانه او پایدار شکل په خپل محور و څرخوي ،ځکه پخپله دامریکا داخلي ټولنیز نظام د سترو بحرانونو په وجهه پر ځان متکې نه شي پاتې کېدلې .د بلې خوا امریکا حاضره نه ده په ټوله نړۍ کې د خپلو آزمندانه ګټو او حرص په څنګ کې نورو اولسونو ته اندکترین حق او حقوق قایله شي .په حقیقت کې امریکې خپلې ټولنیزې ګټې نه یواځې د خصوصي بلکه د شخصي ګټو تابع ګرځولي او دغه اشخاص د ګوتو په شمار دي ، او په ټوله نړۍ او افغانستان کې هم غواړي دا ډول نظام برقراره شي، او دا پخپله نه یواځې د نړیوال ټولنیز نظام بلکه ، باالذاتهِ د امریکې دداخلي جوړښت سره په فاحش تضاد کې ده. په حقَیقت کې نن ټول نړیوال نظام د شخصي مافیایي ګټو او علا قمندیو په محور چورلي ،اودا کارنه د چا لپاره د منلو وړ دې او نه بقاء لرلې شي او په نتیجه کې موجوده بحرانونه او نړیوال غیرمسؤلانه کړه وړه به موجوده تمدن په نابودۍ محکوموي. په اوسنیو ترینګلو شرایطو کې د نړۍ په لوی ستراتیژیک جنګي تیاتر ،یعنی د تیرو پیړیو د لویي لوبي مرکز ته ، د ټولو نړیوالو جهنمي طاقتونو نظامي سوق الجیش او سفر بري ، له پاکستان ، مرکزي اسیا ،خلیج ،عربو او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د مذهبي او په خاصه توګه په اصطلاح د اسلامي افراطیانو راټولول او په پاکستان ، دغه د نړیوال

افراطیت په مرکز کې په بې حسابه سرمایو د هغوی روزل او د BIG BANG (جهاني تکویني لوي چاودني) ته ورته د BIG GAM (لویي لوبي) په مرکز کې د افراطیت د نابودۍ تر شعار لاندي ، بیا هم په اصطلاح په حقیقت کې د اسلامی افراطیت نابودول ، په هیڅ صورت کوم نیک فال نه شي ګڼل کیدلې ،دا پرته له لیونتوب ، حماقت اوجنایت څخه بله پایله نه شي لرلې. دابه په دغه منطقه کې د BIG BANG په کچه بلا تشبیه یو کوچنی قیامت وي چې دعواقبو وړاند وینه یې نه شي کیدلې .دا جنګ به هیڅکله ګټونکې او بایلونکې ونه لري ، بایلونکي به ټول ددې لوبي لوبغاړي ، ننني بشري تمدن او نړیواله تباهي وي. دا لیونتوب او حما قت نه دې نو څه دې ؟ په نتیجه کې ویلې شو چې د نړۍ په هر لحاظ دې ستراتیژیکه منطقه کې دداسې بې مسؤلیته لوبي جوړول ددي څرګنده ګواهي ده چې، بشر دخپل پیدا ایښت له ورځې څخه ډیرڅه زده کړي ، خو په خپل خیر او شر تر اوسه نه پوهیږي . که نه نو دا ډول کارونه چې نن په افغانستان او چاپیریال کې په پوره بې مسؤلیتۍ او بې قانونۍ کې کیږی او یا یې ځیني افغانان پخپل اولس او هیواد روا ګڼي ، پرته د لیونتوب او خیانته بل کوم نوم ورکولې شو ؟د بن د بې بنیاده او سرا پا بې مفهومه او بې منطقه کنفرانس څخه نیولي ،سلسلتاً نن ورځی (۲۸ دجنوری ۲۰۱۰ م کال) د بې مفهومه او بې شرمانه لوبو ، اوتو بوتو اوتش په نامه د لندن کنفرانس پورې کومه منطقي پایله لرلي او یا به یې ولري ؟

زه په زغرده وایم چې پیسي هیڅکله حقیقي ارزش نه وو او ډیر زر به خپل دروغین ارزښ له لاسه ورکړي. پیسي هغه بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښه ناروا بدیل دي چې سرمایدار د تور بازار، تورو پیسو ،سوء استفادي، غلا ،چورو چپاول ، تجارتي قمار،د کالیو او اجناسو دصدور په عوض د توري سرمایي او پیسو صدور او په ناروا سره دپردیو د سرمایو د غصبولو په خاطر ایجاد کړې دې ، لکه چې د میلادي شلمي پیړۍ د ۹۰ یمو کلونو راوروسته چې د پروفیسور برهان الدین رباني ، احمد شاه مسعود او عبدالرشید دوستم په مشرۍ ټولې شمالي ټلوالې په پخواني شوروي اتحاد او هندوستان کې د تورو چاپ شوو پیسو په واسطه په شریکه سره هم د افغان اولس ټوله دارایي غصب کړه او هم یې پخوانۍ ناولي او ناروا «لویه لوبه (بازی بزرگ)» په همغه ناولو لارو د ناولو مقصدونو په تر لاسه کولو سره اوس هم غوارې پر مخ بوځي . روسي چې د سوسیالیستي دموکراسۍ چیغې وهلې او هندوستان چې د تش په نامه دموکراسۍ سره یې طبقاتي تضادونه د ځلورم اسمان او اسفل السافلین په مسافو کې پراته دي ، دکوم قانون له مخې دغه تورې پیسي چاپولې شوي چې غلامانو یې پرې د افغان اولس ټوله دارایي غصب او پخپله یې نه یوازې خپل ټول ورځني مصارف د همدغه کیسي څخه اجراء کول بلکه ، دهمدغه کیسي څخه په نړیوال تور بازار کې د ډالرو سره په تبادله یې فضیحت باره افساني را منځته کړي. دا ډول مسایل حتماً یوه ورځ د محاسبې او پوښتني ډګرته راووځي !

د خدای قانون دعدل ،انصاف ، خپل حق ، دبل حق ، ... په نظر کې نیولو په اصولو چلیږي. په غیر صورت کې د قضاء دجبر څپیړه د هر ظالم او جابر مخ ته رسیدلي او رسیږي به. کله چې شاته تاریخ ته مخ اړوو ، تر اوسه پورې دخدای درضاء او

قضاء له مخې دهریرغل ګر د کړې خولي د سمولو په خاطر اکثراً د افغان څپیړه کاریدلي ده . وګورو چې په راتلونکي کې افغان اولس دغه اهلیت له ځانه سره ساتي او که د ځو بې ننګو په خاطر به یې له لاسه ورکوي.

شک نه شته چې ځیني ارزښونه لکه ځیني علوم هم موقتي بڼه لري او د شرایطو په تغیر سره خپل ارزښ له لاسه ورکوي او پرځای یې نور حقیقي یا موقتي ارزښونه ځای نیسي. خو حقیقي ارزښونه لکه بنیادي علوم هیڅکله خپل ارزښ له لاسه نه ورکوي او نه څوک باید هڅه وکړي چې هغه بې ارزښه وګڼي یا بې ارزښه کړي. ارزښونه د ټولني د تحرک اساسي lokomotive او یوائینۍ محرکه وسیله او قوه ګڼل کیږي. دارزښونو څخه عاري ټولني له تحرکه پریووځي او دژوند او بقاء امکانات او حق له لاسه ورکوي چې د نړۍ ددموکراسۍ او د بشر د حقوقو علمبردارانو او دهغوی افغاني پلوي وطن خرڅوونکي چوپړیانو دغه هڅه په افغانستان کې روانه کړي ده . شاید دا خبره نن له ما سره څوک ونه مني ،خو کله چې یې ټولني په رښتیا پدې مرض اخته شوي ، بیا به یې ددې خبرو په ارزښ سر خلاص شي. ارزښونه لکه مینه په هیڅ قیمت نه شي خرڅیدلي بلکه یوازې په سیال ارزښ بدلیدلي شي. مختلفي ټولني د ارزښونو په بنیاد جوړیږي ،پایي ، بدلون او پرمختګ کوي او یو په بل پسي نوي افقونه تسخیروي. ارزښونه دوړو دلوبو او مشغولتیاځیزونه نه دي چې لکه د شګو کوډلي او بندونه هره ګړۍ جوړ او وران شي ! ! !

په نتیجه کې ویلې شو چې دین دابدي علمي او ټولنیزي برنامې او دجهان د تکوین او خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همیشني علمي قانونمند ماهیت په لرلو به د جهان دابدیت سره سم په متناسب ډول د بنیادي علمي ارزش په حیث باقي پاتې وي او د هغې ارزشي بڼه به د قضاء او قدر د عام قانون له مخې د موجوده عیني او ذهني شرایطو او امکاناتو په تناسب خورا علمي ، خورا انساني ټولنیز، متمدن او دموکراتیک نسبي بدلون او تکامل مني .

په ننني او تیرو فلسفي بحثونو کې په وار وار مونږ ددې شاهد وو چې نه یواځې په دیني مسایلو کې دیني عالمانو ، پوهانو او فیلسوفانو د دیني ،علمي او فلسفي مسایلو او قضایاوو سره څومره په سادګۍ او بې مسؤلیتۍ کړه وړه لرلې او د خپل ځان په باره کې یې دراتلونکو نسلونو قضاوت په پام کې نه دې لرلې او نه یې د خپلو دنه بخښني لویو ګناهونو په باره کې کوم تشویش ښکاره کړېدې. دیني عالمانو د انبیاوو د وارثانو په حیث چې دديني احکامو ،اصولو او قوانینو د تبلیغ ،ترویج ،تفسیر او بیان دنده درلودله ، دین یې په خپل لمخي کې کلک تړلې په شایي ګرځولې او خلک یې یواځې د خدای ، دوزخ او پل صراط څخه دومره ویرولي چې هیڅ ته د جنت دتلو امیدواري نه ده پاتې او د دنیا او اخرت دواړو څخه یې زړه ور تور کړې او نا امیده کړې او ددوی ټول زور پدې اړخ وو چې خلک په شعوري او عقلي ترګمۍ کې وساتي او هغه څه چې د خلکو په کندو او جیب کې دي ، په اسانۍ تري خپل کړي . دوی د دغه خصلت له مخې هم پخپله د خدای ، قرآن او دین د لوی علم څخه بې برخې پاتې او هم یې خلک بې برخې ساتلي دي.

دوی یو ددین په رسالت او د خدای د لوی ذات په رواداری ،عدل ،انصاف او عام سخاوتمندانه بې حسابه او نا تمامه غني نعمتونو څخه هیڅ اګاهي نه ده لرلې. لوی خدای دا جهان د خپل لوی علم له مخې قانونمند پیدا کړې ، قانونمند پایي او قانونمند تغیر او تکامل کوي او دهمدې لپاره یې خپل عالم خلف انسان ، ښځه او نر ،په علم او معرفت مکلف کړي چې هم یې پخپله او هم یې نورو ته زده کړي او دهمدغه دیني علومو له مخې د بشر لپاره داسودګۍ او رفاه وسایل جوړ کړي ، نه داچې خلک دیته راوبولي چې دا دنیا خدای د کافرانو لپاره پیدا کړې او مسلمان چې هرڅومره ذلیل ،خوار ،بیچاره او بد بخت اوسي خدای په هغه جهان اجر ورکوي. بر خلاف اسلام یواځیني علمي او قانونمند منطقي سیال دین دي چې په علم بناء ، یواځې په علم باور لري او یواځې د قانونمند عمل له لارې بشریت کار او فعالیت ته هڅوي.مونږ پوهیږو چې د خدای عبادت، قوانینو او احکامو معرفت یواځینۍ طریقه او وسیله ده ترڅو دخدای د بنده ګانو سره د زیاتي مرستي او نیکۍ امکانات ولري اوپخپله د ظلم ،ناروا او ګناهونو څخه دپرهیز په ارزش ښه پوه شي. خو دا خبره دوی له ځانه سره پټه ساتي او حتا علم او فلسفه ددین دښمن بولي او خلکو ته ددې توصیه کوي چې بچیان مکتبونو ته ونه لیږي چې کافر نه شي. مونږ عملاً ولیدل چې پاکستان د خپلو سیاسي اهدافو د ترلاسه کولو په خاطر په همدې بهانه د طالبانو پواسطه څومره مکتبونه او د قرآنکریم په شمول کتابونه وسیزل او شاګردان یې ووژل. دوی بې کسي ،بیوسي او ذهني او عقلي ترګمۍ ددین او مذهب لپاره مناسب محیط او شرایط ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني عالمانو د بدعتونو په باره کې د پورتني تذکر په نسبت د فيلسوفانو بدعتونه هم څه کم او لا د مقايسي وړنه دي. په مختلفو نومونو لکه ديني، عصري، فلسفي شرقي، غربي او داسې نورو د علومو د ويش سره د مخه مونږ کلک مخالفت ښودلې او اوس هم يو اځې د خدای په لوی علم باور لرو چې د هغې له مخې يې دا لوی ابدي جهان په همزمان او هم مکان ستاتيک ــ ديناميک لحظوي تغير او تکامل سره پيدا کړيدي. ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نلري. ټولي علمي پروسي او قانونمندۍ په متداخل شکل همزمان او هم مکان جريان پيداکوي او پرنسيباً ټولې محاسبې هم بايد په متداخل شکل پر مخ يوړل شي، خودا کار يواځې د علمي ــ تخنيکي نيمګړتياوو او بشري لازمي کافي امکاناتو د نه موجوديت په سبب سر ته نه رسيږي. په ځيني حالاتو کي چې ډير دقت ته ضرورت نه اوسي، د ځيني محاسبو څخه صرف نظر کيږي او په ځيني مواردو کي د ځيني ضريبونو په استعمال د غه تشه ډکيږي. خو که د ضريبونو په استعمال کي دقت ونه شي د غلطۍ د تخفيف په عوض کيدلې شي غلطي زيات والې پيداکړي.

زه پدي باور نه لرم چې يو عالم دي د خپلو ځيرنو د سم او ناسم بهير او د هغې د پايلو په واقعيتونو پوه نه شي. نن پخواني وختونه نه دي چې يو عالم به مختلف مواد سره مخلوطول او نا خود اګاه به د هغې مختلفو پايلو ته سترګي په لار وو. بې محاسبې، بې قانونه، بې له مشخص متود او ارزوني څخه په او سنيو ګلو بال تعاملاتو او پروسوکې يو قدم وړاندې په پټو سترګو ايښودل، کيدلې شي بلا تشبيه قيامت

جوړ کړي. هر څوک پدې پوهيږي، خو خپله غلطي نه شي منلې او هڅه کوي هغه په نه بخښونکو ګناهونو او تحريفاتو کې د خلکو له انظارو څخه پټ کړي. همدا سبب دې چې فلسفه د نا بکاره لفاظيو او درغليو په علم خو نه، بلکه سفسطه باندي اووختې اونن ددې په عوض چې هر څوک خپله ګناه ومني او په خپله بې علمۍ اعتراف وکړي، په فلسفه د بې علمۍ تورونه او تهمتونه تړي. ما داډول مثالونه په تيرو بحثونو کې ډير راوړي او په سلګونو نور هم کيدلې شي راوړل شي او شايد دا کار د واقعيتونو د سپيناوي او د عينيت فلسفې د بنياد د پخلي په خاطر هم وکړم. دلته به بې ځايه نه وي که زه خپله پخوانۍ خبره تکرار کړم، کله چې ما د اُکراين په پلازمينه، د کيف ښار د علومو په اکادمۍ کي خپله رساله په فلسفه کې د دکتورا د تيزس په حيث وړاندې کړه، مسؤل ډاکتر پروفيسور سرګي باريسوويچ کريمسکي د تيزس اساسي زړي يعنی چې: «ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت دې»، ونه منه او ويې ويل «مونږ په شرق او غرب کې سره منلې چې داسي خبره به نه کوو». کله چې ما خپل دلايل وويل، هغه په ځواب کې داسي وويل، «ددي فيلسوفانو مغزونه د دومره لفظي انجړ مشوړو څخه ډک دي، چې که يو ځل څوک په کې ښکيل شو، راوتل ترې مشکل دي. نو زه چې د هغوۍ په مقابل کې ددې تيزس څخه دفاع نه شم کولې، نو ته هم دا کار نه شې کولې». س. ب. کريمسکي چې په نړيواله کچه د فلسفی مشهور ډاکتر پروفيسور وو، هم ددې خبرې څخه منکر نه وو چې فلسفه نن پرون يواځې په انجړ بنجړ بحثونو بدله شويده.

دابه يواځې زما ابتکار نه وي چې د موجوده فلسفي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي بهير څخه منکر يم، خو د هغي په مقابل کې د خدای د لوی علم او بې شميره خارق العاد خلقتونو په بنياد مې د «عينيت فلسفې» بديل تيزس چې دمخه ذکرشو وړاندي کړې، بلکه له پخوا څخه دډيرو پوهانو په ليکنو کي دا ډول مفاهيم او حقايق پراته وو ،خو هيچا نه دي کړې شوي خپل بديل تيزس وړاندې او يا کومه فلسفي قضيه او مسًله د موجوده قوانينو ، تيزسونو او متودونو په خلاف په قانونمند منطقي بڼه فورمولبندي کړي. ما د شلمې پيړۍ په شپيتمو کلونو کي د خيبر په شخصي اخبار کي چې د محب الرحمن «هوسا» له خوا خپريده د مولوي «فيضاني» مقالي د «نړۍ د قرآن په تلسکوپ کي» تر عنوان لا ندې لوستې وي ،د اکادميسن عبد الاحد عشرتي د «اعجاز علمي قرآن کريم» لومړې او دوهم جلد مکمل چاپ (ثور ۱۳۷۶ او حمل ۱۳۷۹هجري شمسي) ،د ګوهرالرحمن ګوهرپنځه جلده کتابونه چي له ۱۹۹۶ څخه تر ۲۰۰۲ م پورې د «د قرآن او ساينس» تر عنوان لا ندي چاپ شوي ،مونږ د انټر نيټي پاڼو ،اريانا تلويزيون او ډيرو نورو خپرونو له لارې د «ساينس او قرآن» او ډيرو نورو عنوانونو لاندي د خپرونو شاهديو ،د توحيد په نامه په مختلفو ژبو د مختلفو ليکوالانو اثار مونږ هرځای لاسته راوړلای شو ، په امريکا کي د افغانی خپرونو له لارې هم مونږ ډيروعلمي حقايقو چې ډيري يي دافغاني پوهانو له خوا خپريږي لکه په ۵۶ CD ګانو کې د محترم ډاکټر عبد الستار «سيرت» يا د استاد سادات او همداسې د نورو پوهانو علمي بحثونو موادو د تر لاسه کولو امکانات لرو . خو ای کاش دغه خپروني د دښمنۍ او عناد او د پردې تر شا د ډول ډول سياسي ،مادي او نورو غير

مجاز او غيرمشروع اهدافو پرځای د واحد حقيقت او علم په خاطر ،حقيقي دين او دخدايي پيرزويني، عدل او انصاف له مخې دټول بشريت دعامه سوکالۍ او په راتلونکي کې د هر ډول احتياج او اړتيا څخه د بشريت دخلاصون لپاره ټولې علمي او مادي زيرمې په کار اچولې شوې وای ، نو به انحرافي او غير علمي تيوريو او مجازي اديانو ته د رښتيني علم او رښتيني دين په څنګ کې ځای نه وې پاتي .

دا واضحه خبره ده چې خدای (ج) د غير علمي تصور ،تخيل ، استقراء ،قياس او نورو د شک او شبهې د عواملو او عوارضو څخه مبراء او دخدای په کلام کې ، کله چې مونږ دغه کلام معيار او محک دحقيقت او واقعيت ګڼو ، قرون وسطايي او قبل الميلادي تخيلي او تصوري غير قانونمندو فورمولبنديو او منطق ته بايد ځای نه اوسي. خدايي علم تبعيض ، دښمني ،سرحد او ويش نه مني. دا انسان دې چې ، علم د خپلو ناولو او ناروا غوښتنو په مقصد تحريفوي او په مختلفو نومونويي ويشي او ناوړه ګټه ترې اخلي . هغه څوک چې دخدای په ذات ،علم ، عامه پيرزوينه او رواداری ،عدل ،انصاف او کرم رښتينې باور ولري ، هيڅکله به ورسره د حرص او تنګ نظرۍ احساس او تشويش پيدا نه شي.د خدای دلوی علم له مخې دا لوی لا يتناهي ابدي جهان په همزمان او هم مکان لحظوي ستاتيک ــ ديناميک تغير او تکامل سره ، د يوي کوچنۍ ذري څخه نيولي ترخورا لويو ډول ډول سماوي اجرامو او کهکشانونو پورې په يوه واحد ابدي نظام کې سره تړلي پيدا کړي دي. پدې نظام کې لکه څرنګه چې سکون نه شته او هرڅه په لحظوي بدلون ،تکامل او تجدد کې قرار لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقت کې زړښت هم وجود نه شي لرلې او یوائې په ځانګړو پدیدو کې نسبي بڼه لري او لحظوي تغیر او تکامل همغسي چې د نظام دابدیت تضمین کوي ، دنظام د لحظوي تجدد تضمین هم په غاړه لري. ددې نظام غذایي او انرژیتیکي زیرمې چې هیڅکله پای او زړښت نه لري ،نو حرص او د قارون په څیر په هرڅه خیټه اچول دڅه لپاره ؟

هغه چې ایراني شاعر ویلي وو چې:

« ما زآغاز وزانجام جهان بی خبریم

اول واخر این کهنه کتاب افتاده است »

هم سمه نه ده ،ځکه چې د ذري څخه نیولي تر لویو خلقتونو او موجوداتو پورې په همزمان لحظوي تجدد کې دي. پدي باره کې په تیرو وختونو کې کافی بحث شوې دې او په راتلونکي کې هم که ضرورت وو دا حسن تکرار په توګه به بیا یاد اوري وشي .

کله چې منو ، دټولو خلقتونو او موجوداتو خالق خدای دې او ټول دغه خلقتونه او موجودات یوائې قانونمند پیدا ،قانونمند پایي او بدلون او پرمختګ مومي ،یعنی چې قانونمندي پخپله شکل د موجودیت دمادې او عالم الاسباب دې ، بې له شکه دا معنا هم لري چې دعلم او قانونمندۍ خالق هم پرته له ذات الاهي بل څوک نه شي کیدلې. ځکه ددې لوی او لایتناهي جهان خالق یوائې خدای ګڼل کیدې شي. په هغه صورت کې چې د علم او قانونمندۍ خلقت یوائې په پروردګار عالم پورې اړه پیداکوې ، نه نور ځانګړي جهانونه او نه ځانګړي علوم او قانونمندۍ وجود لرلې شي اونه دخدای په علم کې تعدد د معادلو ، مجهولاتو ،کاردیناتو ، تعدد

دقضایاو او نوره کومه ستونځه کوم مشکل نه شی ګڼل کیدلې او نه د خدای په علم او قانونمندۍ کې ،نا معین ، موهومي ، متوالي ، نا معلوم اودا ډول نور مشکوک مفاهیم ، اعداد ،ارقام او نتایج وجود لرلې شي. پدي خاطر د هغه پوهانو څخه چې قرآنکریم یعني د خدای علم د ساینس په ژبه او قوانینوله مخې افاده ، فورمولبندي او تفسیرول غواړي زما خواهش دادي چې باید په قرون وسطایي بې منطقه منطق ډډه ونه لګوي او په تخیلي او تصوري استقراء ، قیاس او منطق باور ونه کړي . تر اوسه پورې هیڅ یوه عالم ،پوه او فیلسوف ددې لارې مطلوب منزل ته نه دې رسیدلې او هر یوه د افغانانو په اصطلاح دترکستان لار نیولي او که په بل عبارت یې ووایم هر یو په اصطلاح د سد سکندر ددیوال تر شا په مطلقه ترګمۍ ور ننوتې او چې لار ترې ورکه شوې ،د هغې وروسته یې چې هرڅه له لاسه شوي ، هم یې ځانونه او هم یې نور غولولي دي. پدې باره کې دمخه ما ځیني وضاحتونه وړاندې کړی ،زه نه وایم چې ټول به پرځای او سم وي ،خو زه حتماً غواړم دا خبره د بل چا څخه واورم چې یا یې راسره ومني او یا یې د رد دلایل وړاندې کړي.

دې کې شک نه شته چې د هند ،چین ،مصر او عراق تمدنونه داروپایي او په مشخصه توګه د یوناني تمدن څخه په فلسفه کې قدامت لري.تر اوسه پورې یونان په دغه امتیاز پخپله خیټه اچولي ده. د لومړي ځل لپاره د هند د تعلیم وزیر ابوالکلام آزاد دې موضوع ته متوجه او په ۱۹۴۸ م کال کې یې ، په یوه کنفرانس کې وړاندیز وکړ چې دهند د برجسته فیلسوفانو څخه دې یوه کمیټه د ډاکټر رادا کریشنان تر مشرۍ لاندې دغه موضوع وڅیړي تر څو د فلسفې په تاریخ کې هندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه خپل غوره ځای ونیسي. پدې کمیته کې د شپیتو کسانو په حدود کې برجسته فیلسوفان راټول او د ډاکټر سرو پالی رادا کریشنان ،د جناتا پارټۍ مشر او وروسته د هند صدر اعظم تر ریاست لاندې په دوه غټو جلدونو کې چې له زر مخونو څخه زیاتوالې کوي دغه تاریخ د « تاریخ فلسفهً شرق و غرب» تر عنوان لاندې تکمیل شو .د لومړي کتاب چې ۶۸۰ مخه لري ،مقدمه داسې پیل کیږي: «شاعر ایرانی جهان را به کهنه کتابی تشبیه می کند که اوراق اول وآخر آن افتاده اند . دیگر نه می توانیم بگو ییم که کتاب چگونه آغاز شده و نه می دا نیم که چه گونه انجام خواهد یافت.

ما ز آغاز و ز انجام جهان بی خبریم
اول و اخر این کهنه کتاب افتاده است

بشر از زمانی که دارای شعور شد ،در پی کشف این اوراق گمشده برآمد .این جستجو ونتایج آن ،فلسفه نام دارد .فیلسوف برای توضیح فلسفه و ماهیت آن کتابها می نویسد ،ولی شاعر این کار را در بیتی انجام می دهد . مقصود از این جستجو یافتن معنی زندگی و وجود است. ... » (تاریخ فلسفهً شرق و غرب ، صفحهً اول) . له دې څخه د مخه په « پیشگفتار» کې هڅه کیږي د مشابه او سینو نیم کلماتو او الفاظو په استعمال او وړاندې وروسته کولو سره وښيي چې فلسفه جدا او علم جدا ځانګړی شیان دي.

زه په پورتنیو څو جملو ، نه غواړم قضاوت وکړم ،خو حتماً ، دومره وایم چې که رښتیا فلسفه دومره پسته او کوچنۍ شي ، پایلې یې باید همدا وي چې یې لرلې دي.خوزه کلک پدی باور یم چې فلسفه همغسې د خدای د لوی علم یواځینې خلف علم

دي ، لکه څرنګه چې انسان د خدای عالم خلف مخلوق دي. بعدی قضاوت په محترو پوهانو او لوستونکو پوری اړه لري.

ددې ډول بحثونو او نتیجه ګیریو علت او هدف یواځې او یواځې دادې ، او لکه څرنګه چې زه د بشر د تاریخي دورې دفلسفي اساسي او وتلي نظریاتو څخه کومې نتیجې ته رسیدلې یم او دمخه یې ذکر هم شوې دي ،او دغه د سترو فیلسوفانو شپیته کسیزه کمیټه هم په همدې عقیده ده ، باور نه لري چې ګوندې په فلسفي افکارو کې دې د بشر په تاریخی دوره کې کوم پر مختګ شوې اوسي ، حتائیني عقیده لري چې شاید د هغوی کمال او بینش د « بودا» او« افلاطون»څخه وروسته پاتې وي .نوزه په زغرده ویلې شم ، په دغه طرز تفکر ،په دغه اساسي او غیر اساسي فلسفي مسایلو ، په دغه متودولوژۍ ،افاقی نظریاتو او عقایدو سره کومه تخیلی فلسفه چې د یوه شاعر په بحراني احساساتي متلاطم څپانده حالت کې چې د شعور او لا شعور په پوله د شاعرانه غلو ، اغراق او نوروصنعتونو په رنګارنګ غولوونکو ګګلیچونو کې مدهوشانه ټالۍ او خوینديۍ وهلو ، پریوتو ولاړیدو سره سره په یوه بیت اغاز او انجام پیدا کولې شي ،شک نه شته چې دغه ډول فلسفه به په ذهني جذام اخته او د خپل انحطاط د منحني د انعطافي قوس اخري مرحله طی کوي او هیڅ ډول پرمختیایي قابلیت به و نه لري. نو ځکه خو دهند د فلسفی کمیټې پریکړه پرځای او منطقي ده چې دا ډول فلسفي افکار او قانونمندۍ دعلمي -شعوري پر مختګ توانمندي نه لري او حتماً په ذوال او عقب ګرایي محکومه ده.

دکومې فلسفي څخه چې زه بحث کوم ، هغې ته ما د خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی علم بشري ذهنی علمي بدیل ویلې او په حقه په عالم الاباب کې دخدای دعلم خلف او وارث علم ګڼل کیږي. څومره چې دخدای علم لوی ، ابدي ، متکامل او بې ساري دې ، دغه فلسفه هم د بشري ذهني توان او مقدراتو په تناسب ټاکلې مناسبت لري. لکه څرنګه چې انسان د خدای د مقضي الامر ارادې له مخې د خدای بې بدیله خلیفه ګرځیدلې ، همدغه شان بشري علم په دې جهان کې د خدای د لوی علم بې بدیله خلف ګڼل کیږي. دمخه مونږ وویل چې جهان په لحظوي تجدد کې دې ، نو ځکه ابدي دې او ابدي دې ځکه چې همیشه په لحظوي بدلون او تجدد دې یعنی یوتر بله سره متقابلاً علت او معلول ګڼل کیږي. دایراني شاعر د کهنه کتاب خبره په هرصورت د منلووړ نه ده ځکه چې په دغه ډول یوه تړلي نظام کې چې د کوچنۍ ذرې څخه ترلویو اجرامو او کهکشانونو پورې د لحظوي همزمان ستاتیک دینامیک بدلون او تکامل په شرایطو کې ، قدیم هیڅکله نور په قدیم کې وجود نه شي لرلې ، حال په دوامداره لحظوي بدلون کې قرار لري او ابد هم هیڅکله په ابدي نظام کې ابد ته نه شي رسیدلې، ځکه چې دا نظام مستلزماً باید د خدای د ذات او لوی علم د ابدیت په تناسب هم ابدي اوسي . ځانګړې پدیدی ،خلقتونه او نظامونه کیدلی شی د ځانګړی مادی واحد په حیث له منځه ولاړ شی خونظام په کل کی ابدی پاتی کیږی او د خپل قانونمند پیدایښت ،پایښت ، بدلون او تکامل له مخی ممکنه ده هره ځیرنیزه قانونمنده محاسبه په هره زمانی مقطع کی سرته ورسیږی. نو په زغرده ویلې شو چې د فلسفې د زاړه کتاب د پیل او پای ټولې پاڼې پرځای دي او دلټون لپاره یې ضرورت نه شته څوک زیار وباسي

.د بلې خوا په هره زماني مقطع کې د یوې پدیدي او خلقت دپارامترونو او خصوصیاتو معلومول یواځې دحال د قانونمندۍ د معلومې قانونمندې مبدا څخه معلومیدلې شي .نو په قدیم او ابد پسې ګرځیدل هم عبث کار دې .دخدای لوی علم همیشه کامل دې ، دا جهان او بشري علم هم د قانونمندۍ له مخې همیشه د خدای د لوی او کامل علم په لور په تکاملي بدلون کې دي.خو همغسې چې انسان دخدای د معرفت او ځینی صفاتو د لرلو څخه عاجز دې په همغه اندازه او تناسب دخدای دعلم او په کل کې د خدای د لوی حقیقت په توګه دلوی جهان د ځیني پدیدو او مادي واحدونو دمعرفت څخه یا موقتاً او یا د تل لپاره عاجز ګڼل کیږي. د خدای دین د خدای دلوی علم له مخې په دې جهان کې د بشري عملي ژوند شریعت ،طریقت ، اصول ، قوانین او مناسبات ګڼل کیږي . خدای په خپل کلام کې خپل دین د انسان او ټولو خلقتونو لپاره دژوند او په حقیقت کې د ژوند د ټولو امکاناتو د وسیلې په نامه یاد کړې دې.«یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ... »(سورة انفال ، ۹ جز ، ۲۴ آیة). په دې معنا چې د خدای دین ددې لوی جهان د ټولو خلقتونو د پیژندلو او معرفت یواځینۍ لار ،طریقه ،شریعت او وسیله او انسان کولې شي یواځې ددې لارې خپل دژوند وسایل او امکانات او ذات البیني مناسبات د قرآني او دیني احکامو ،قوانینو او اصولو په بناء تنظیم او دژوند مستقیمه او ډاډمنه لاره غوره کړي. دا به یې یواځینۍ نسبي ایدیال بڼه او طریقه وي.

څرنګه چې خدای یو دې ، جهان یو دې او په حقیقت کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادیانو پلویان سره ددې چې، په ظاهر کې به دخپلې ټولنې مروج ځانګړی عقیدوي دود پالي، په واحد خدای باور لري. منطق خو دا وايي چې ټول بشریت هم دیوه دین پیروان اوسي او پدې توګه د همیشني عداوتونو، دښمنیو او جنګونو جرړې په بشری مناسباتو کې د همیش لپاره پرې او وچې شي.

د پورتني بحث څخه د نتیجه ګیری په ترڅ کې ویلې شو چې خدايي هر خلقت او په هغه جمله کې خپل خلف، انسان، ته د هغه دضرورتونو په تناسب د احساس ،درک او عمل امکانات ورکړي دي.مرغان الوتلې شي، ماهیان او نوربحري حیوانات په اوبو کې ژوند کولې شي، انسان ته یې دعقل ،پوهې ،خبرو او تجربو د سنجش او شراکت لوی طاقت ورکړې او نورو ته یې هم د هغوی د ضرورتونو له مخې نور امکانات ورکړي دي .د هغه زاړه کتاب دلادرکه شوو پاڼو میندل چې د رادا کریشنان تر سرپرستۍ لاندې شپیته کسیزي کمیټې د فلسفې موضوع ګڼلې،زما په عقیده یوه بې مورده هڅه او هدف ټاکنه ده او انسان هیڅکله د هغې په میند نه قادر نه دې، ځکه چې نه زاړه کتاب کله وجود درلود او نه یې کومه پاڼه ورکه شویده. همدا سې د کانت، لاپلاس او چمبرلاین هڅې او وړاند وینې چې د جهان د تکوین په باره کې یې جرړې دي، بې بنیاده ګڼل کیدلې شي. او دا ځکه چې د خدای ذات، دخدای علم او دخدای جهان خلقت د عالم آمر په حیث په کل کې دانسان لپاره مسخر او مقدر نه ګڼل کیږي او په دې باره کې یوائې دخدای د «کن فیکون» حکم صدق کوي او انسان د خدای د خلیفه په حیث دخپلو ضرورتونو او امکاناتو په تناسب یوائې د هغې د ځینو اوصافو په احساس، درک او معرفت قادر ګڼل کیږي. دا

دې ماسره لطفاً محترم لوستونکي هم ومني چې په دا سې وضعیت او دا سې موقف کې چې انسان یې په خپلو امکاناتو او خپل درک او فهم سره د خدای دذات، دخدای د علم او دخدای د جهان په مقابل کې لري او لکه څرنګه چې دمخه دا موضوع ما توضیح کړه چې دا جهان په لحظوي قانونمند بدلون ،تجدد او کیفي تکامل کې قرار لري ،قدیم په قدیم کې وجود نه لري ،حال په لحظوي ګذرا حالت کې دې او ابدته په ابدی نظام کې رسیدل هیڅ ممکن نه دي ،نوایا د «کن فیکون» له حکم بله منطقي او عملي پریکړه په تصور کې هم راتللې شي؟ همدغه دهمزمان لحظوی بدلون او تجدد خصوصیات د خدای ددې لوی نظام د پایښت او ابدیت تضمین کوي .همدا سې د قانونمند پیدا ایښت، پایښت، بدلون او تکامل له مخې په هره زماني مقطع او مکاني بعد کې پرنسیباً ممکنه ده هره څیړنیزه محاسبه سرته ورسیږي او مورد نظر پارامترونه، اوصاف او خصوصیات په عددي ،ګرافیکي، کمي او کیفي بڼه تر لاسه شي. د جهان د تکویني پیل په باره کې د کانت ،لاپلاس او چمبرلاین نظرونه کیدلې شي ددغه تکویني پروسې د ځانګړې پدیدې د خصوصي حالت په حیث ومنل شي ،خو هغه هم یوائې د همغه تخیلي او تصوري ناسمه تیوریو او فورمولبندیو له مخې چې فلسفه یې تر اوسه په متحجر او دګم علم بدله او په ذوال محکومه کړې ده. پکار دادي هره څیړنه د موجوده حال حالت او وضعیت څخه پیل او دضرورتونو له مخې یوائې د علم او قانونمندۍ په بنیاد د ماضی او حال په لور غزول کیدلې شي.

دهمدغه ډول یوه خصوصي ګذرا حالت او پروسې قانونمند

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريان ، د خدای دکلام په استعانت او الهام او دعينيت فلسفی د قوانينو په استمداد ،زه هم غواړم د خپل ناقص او محدود فهم او درک له مخې د خدای د لوی نظام د يوه کوچني مثال ، اړخ او قضيي دڅيړني په توګه څرګند او وارزوم چی څه ډول د خدای دمقضي ارادي له مخې دغه ابدي خود بقاء ، خود کفاء او خود ګردانه نظام پيدا ، پايي ،بدلون او تکامل مومي ؟

د خدای په لوی کلام کې راغلی: « وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ (٣) (٣٠جز ، ٨٩ سورة الفجر ، ٣ آية) ترجمه: (قسم په جفت قسم په طاق). خدای(ج) په خپل کلام کې د ډيرو خاصو او ډيرومهمو مسايلو په باره کې دا ډول ذکر کوي .دغه لنډ او دوه کلمه يي آية شريف لکه څرنګه چې د تفاسيرو څخه معلوميږي ډير نور لوی مفاهيم هم افاده کوي ،خو دجهان دتکوين مسًله

به هم ،زما په عقيده له نورومسايلو کم ارزښه نه وسي. نن چې نه يواځې د هند دفيلسوفانو شپيته کسيزه کميټه بلکه ټول بشريت د خپل پيدا ايښت له لومړی ورځې څخه د اوسني علمي ــ تخنيکي پرمختګونو او نورو بې ساري امکاناتو سره سره دخدايي ساده خلقتونو د راز په ميندلو کې صم ،بکم ،عمی او هک پک پاتې دي ،څه ډول ١۴٠٠ کاله دمخه د يوه امي انسان په ژبه ددې لوی جهان د ابدي تکوين او ټولو خلقتونو د قانونمند مستمر خلقت راز په دوه کلمو کي د عوام الناسو تر غوږو رسيږي او دخدای د لوی علم او لوی نظام تکوين افاده کوي ؟

زه چې د قرآن ويونکې وم او يم ،خو دقرآن عالم هيڅکله نه وم او نه به شم ،ځکه چې زماني فاکتور به دغه چانس ماته نور په لاس را نه کړي. لکن په دې يوه خبره پوره ايمان او باور لرم

چې قرآن اکمل ،فسيح ،بليغ کلام ،قانون ،احکام ،دين او علم دي چې شک او ترديد په کې وجود نه شي لرلې.خو پکار دادي چې د قرآن په احکامو او حقايقو نسبي کامله پوهه پيدا او بشري غير قانونمنده تخيلي ذهنيګری له دغه حقايقو او واقعيتونو څخه چاڼ او چغجال شي. نپوهيږم ولې د قرآن عالمانو لا پخوا دغه علمي مبدا ، بنياد او قانونمندي نه ده ميندلې ، نه يي ده منلې او باور يي پرې نه دې پيد کړې ؟زه دخپلې وينا د ثبوت لپاره د پورتني دوه کلميي آية شريف ستر اعجاز او ځيني دلايلو باندې خبرې کول غواړم تر څو دغه بحثونه چې نن له نيکه مرغه پيل شويدي ، پرته له بشري ذهنګريو ، دعلم په واقعي بڼه او ماهيت په قانونمند ډول اصلي مجرا او مسير ته پريووځي .

هو !که مونږ د عناصرو متناوب سيستم او جدول ته زير شو ،ټول عناصر په نوبت سره د الکترونونو او پروتونونو د طاق او جفت تعداد څخه دا ډول تشکيل شوي چې پروتونونه د مثبت چارج په لرلو هسته تشکيلوي او په عين تعداد الکترونونه چې منفی چارج لري په ټاکلو مختلفو مدارونو کي په ډير سرعت سره د هستې ګرد چاپير چورلي او په دغه تسلسل کې تکرار نه په سترګو کيږي او نه کوم تنقيص او تقصير وجود لري . د عناصرو په هسته کې نيترونونه چې د چارج له مخې خنثی دي د مستقل مادي واحد په حيث د ويده ښامارانو په څير په هسته کې وجود لري .د هغه عناصرو په هسته کې چې د نيترونونو شمير يي زيات وي د درونو هستولرونکو عناصرو په نومونو ياديږي ، لکه يورانيم او نور چې زياته انرژي په کې ذخيره او دانرژي د منابعو په حيث د سولئيزو او نظامي اهدافو په منظور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـرې سـمه او ناسـمه ګټـه تـرې اخـستل کيـږي. پـه عـادي حالـت کـې يـوازې د هايـدروجن پـه هـسته کـې چـې يـو پروتـون لـري ،نيتـرون وجـود نـه لـري .خـو پـه درنـو اوبـو کـې د هايـدروجن پـه هـسته کـې هـم يو يا دوه پروتونه وجود لري.

زه خپــل دغــه بحــث د يــوې داســې سـمبوليکې زمــانې يــا پروسـوې مقطـع څخـه شـروع کـوم ، کلـه چـې داتـم پـه تـشکل سـره لـومړې عنـصر تـشکيل شـوې او د عـالم الاسـباب د لـومړۍ خـښتې پـه کښيـښودو د خـدای د مقـضې ارادې لـه مخـې د لـوی جهـان د لـوی نظـام خـود بقـاء ، خـود کفـاء او خـود ګردانـه پروسـه پيـل او پروتونونــه او الکترونونــه پــه نظــام کــې راغلــل او نيتــرون د نــا بللـی ميلمـه پـه څيـر د اتـم پـه هـسته کـې کوربـه وګرځيـده او هـستۍ پــه مختلفــو بڼــو او مــادې واحــدونو کــې د لــومړې ځــل لپــاره اســتقرار پيــداکړ . همدغــه دې ددی لــوی جهــان ، لــوی نظــام او لــوی خلقت (عالم الاسباب) د تکوين راز چې د

خـدای (ج) د عـالم آمـر د « کـن فيکـون » د حکـم پـه صـدور پـه لحظـوي شـکل سـرته رسـيدلې دې. د خـدای (ج) د عـالم آمـر پـه دغـه راز چـې څـه ډول الکترونونـه او پروتونونـه پـه نظـام کـې راغلـل او پـه قانونمنـد علمـې ډول د عـالم الاسـباب د خـود ګردانـه ،خـود کفـاء او خــود بقــاء نظــام د خلقتونــو او پديــدو د پيدايــښت ،پايــښت ،بــدلون او تکامــل بنيــاد يــوازې پــه علمــې قانونمنــده بڼــه کښيــښودل شـو. هـو !دغـه اعجـاز يـوازې د مختلفـو اتمونـو او يـا پـه بـل عبـارت د مختلفـو عناصـرو د تـشکل د تسلـسل پـه بنيـاد چې نن يې د

منــدليف پــه جــدول کــې شــمير ۱۱۸ تــه رســيدلې او لــومړې عنــصر يــې هايــدروجن Hydrogen » او وروســتې عنــصر يــې اُ

نونوکتيوم «Ununuctium » نوميږي.

دغـه عناصـر د خـدای د کـلام د حکـم سـره سـم لـه يـو څخـه ،يعنـی چـی يو پروتـون او يـو الکتـرون لـري ، شـروع او د جفـت او طـاق پـه ترتيـب چـې هـيڅ تکـرار او تنقـيص پـه کـې وجـود نـه لـري نـن ورځ چـې يـې شـمير ۱۱۸ عناصـرو تـه رسـيدلې او پـه راتلـونکې کـې بـه لادغــه جـدول تکميليــږي . د دغــه عناصــرو څخه ځينــې د لابراتــوار پـه شـرايطوکې هـم تـر لاسـه شـويدي. دا الکترونونـو او پروتونونـو شــمير لکــه چــې د مخــه هــم وويــل شــول ، هميــشه مــساوې او الکترونونـه پـه ټـاکلو مـدارونو کـې د هـستې ،چـې د الکترونونـو پـه تعـداد پروتونونـه لـري ،ګـرد چـاپير چـورلې. پـه مـدارونو کـې د الکترونونــو اعظمــې شــمير د « 2n2 » د فورمــول لــه مخــې معلوميـدلې شـي. پـدې معنـا چـې پـه لـومړي مـدار کـې اعظمـی تـر دوه ، دوهـم مـدار کـې اعظمـی اتـه ، دريـم مـدار کـې ۱۸ او ددی څخـه پورتـه دلـوړې انـرژۍ پـه مـدارونو کـې دا الکترونونـو شـمير د پـورتني فورمـول مطـابق نـور هـم لـوړيږي. کلـه چـې د کمـې انـرژۍ پـه مـدار کـې حـد اقـل د يـوه کوانـت د کـوچنې واحـد يعنـې د يـوه فوتـون پـه انـدازه انـرژي زيـاتيږي ، الکتـرون د ټيـټ مدار څخـه لـوړ مـدار تـه خيـز وهـي اوکـه دغـه انـرژي نـوره هـم زيـاتيږي ،کيـدلې شـي الکتـرون د اتـم د مـدارونو لـه سـاحې څخـه ووځـي. بـرخلاف کـه د الکتـرون انـرژي د يـوه فوتـون پـه انـدازه کميـږي الکتـرون لـه لـوړ مــدار څخــه ټيــټ مــدار تــه رالــويږي. دا محاســبې د « کوانــت ميخانيـک » د قوانينـو لـه مخـې سـرته رسـيږي چـې د عـادي فزيکـی قوانينـو څخـه فـرق لـري. پـه واقعيـت کـې الکترونونـه هميـشه د مختلفـو هـستو تـر منـځ پـه حرکـت کـې وي او د هغـوی تـر منـځ يـو ډول وريـځ جـوړوي چـې د الکترونـي وريـځ پـه نامـه يـاديږي. هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثه چې د ليکلو وړ دي، مشکله او اصلاً ممکنه نه ده چې وليکل شي. دا يوازې د خدای مُعجز کلام دې چې په دوه کلمو سره د جهان د ټولو قانونمنديو او جوړښت ارزونه افاده کولې شي. محترم لوستونکي دې زما بيوسي او تقصير، چې حتماً به را څخه په دغه اباده کې سر وهي
، په دې هکله ومني. خو زه به حتماً هڅه وکړم په خپلو محدودو امکاناتو سره د دغه دوه کلمه اي اية شريف اعجاز وارزوم. ايا دا به کافي نه وي که ووايم اتم چې د دغه کلام د کوچني عبارت د افادې په بنياد د عالم الاسباب د لمړۍ خښتې په حيث عرض وجود کړې، هغه جنراتور دې چې د دې لوی جهان په کچه کافي ضروري انرژي توليدوي ؟ اتم هغه اکمولاتور دې چې د دې لوی جهان ټوله انرژي په کې ذخيره ده ؟ دا به کافی نه وي که ووايم چې، د اتم په تشکل سره د مختلفو عناصرو د اتومونو تر منځ د رابطو له مخې د خدای په مقضی اراده د « ويلانس » قانون رامنځته کيږي او د هغې په بنياد د دې لوی جهانی نظام ابدي تکوين خود ګردانه، خود کفاء، خودبقاء پروسه پيل کيږي او دا لوی نظام ابدي تړلی پاتی کيږي او د بې شميره خلقتونو د تخليق سبب او علت و معلول جوړيږي .

هو ! بيا هم د اتم د تشکل په باره کې، يعني چې د خدای د عالم آمر د « کن فيکون » د حکم په صدور د اتم په تشکل سره د عالم الاسباب خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء نظام تشکل پيدا کړ. ولي خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء ؟ او په په څه ډول ؟ غواړم په همدې باره کې څه نا څه تم شم.

د مخه ما د اتم د هستې او د هغې په ګرد چاپېره مدارونو کې د مساوي تعداد چور ليدونکو الکترونونو خبره ياده کړه چې د

يوه ټاکلي قانونمند فورمول له مخې تنظيميږي ياده کړه. د دغه فورمول له مخې، هغه اتمونه چې په اخري مدارکې کم اتمونه ولري، چې اکثراً فلزات د غه ډول خواص لري، هځه کوي د غه کم تعداد اتمونه له لاسه ورکړي او خپل اخري مدار په بشپړ حالت کې وساتي، يعني چې په خپل اخري مدار کې پوره اتمونه ولري، ځکه دا ورته مناسبه او غوره معلو ميږي. هغه اتمونه چې په خپل اخري مدار کې د الکترونونو کم کمبود لري او اکثراً غير فلزات دا ډول خواص لري خپل د غه کمبود له بل اتم څخه، يعني فلزاتو پوره واخلي. همدلته د مختلفو اتمونو او يا ښه به داوي، وويل شي د مختلفو عناصرو تر منځ د ارتباط او اړيکو وسايل او يا په بله معنا علت او معلول رامنځته کيږي. دا ارتباط او علت و معلول دغه اړيکي قانونمنده بڼه لري او د کيميا په علم کې ورته د ويلانس قانون ويل کيږي چې د خدای د مقضي ارادې او عالم آمر د «کن فيکون» د حکم له مخې د عالم الاسباب د خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء د لوی جهاني نظام د تکوين علت او معلول او عامل
جوړيږي. د دغه پروسې بعدي دوام، او بقاء به څه ډول وي ؟
د ويلانس د دوه اړرخيزو او څو اړخيزو قانونمندو اړيکو د بنسټ تيره څرنګه چې، د متقابلو اړخونو په مشترک رغبت، ګډه غوښتنه او شريکو ګټو ولاړه ده، ځکه د دې لوی جهاني تکوين په پروسه کې د خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء سراسري قانون په حيث پايداره پاتې شوې دې. په همدغه بنياد د مختلفو عناصرو د ترکيب، تجزيي او بې شميره نورو قايم بالذات خودګردانه، خود کفاء او خود بقاء پروسو، قانونمنديو، نظامونو، پديدو، خلقتونو، مادي واحدونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په کل کې ددې لوی ،واحد ،پایداره ،ابدي قانونمند جهاني نظام سبب ګرځیدلې او دا کار اصلاً د خدای په مقضي ارادې سره قایم بالذات ګرځیدلی دی . سره ددې چې په دې باره کې زه ځان لپاره دزیات او ژور بحث حق او صلاحیت قایل نه یم ، خو بیا هم که پوهان او راتلونکي نسلونه دا ګستاخي بولي یا یو ډول جرئت ، ما دغه بحث حتی الوسع د موجوده منل شوو علمي قوانینو ،متودولوژۍ ،اصولو او نورماتیفونو په بنیاد ،چې د کیفیت او ابعادو ارزونه او قضاوت بیا هم په محترمو پوهانو پورې اړه لري ، پیل کړې او غواړم ووایم چې ټول عیني او ذهني شرایط ، امکانات او نننۍ وضعه همدا نن په دې باره کې د پریکړنده تصمیمونود نیولو حکم کوي او که سبا ته پاتې شوه نو ددې ځمکې د اوسیدونکو لپاره فکر نه کوم دغه چانس بیا په لاس ورشي. ځکه ځیني بې مسؤلیته انسانانو په پټو سترګو د حماقت او جهالت لارغوره کړې او په ډیره چټکۍ سره نړۍ او نړۍ وال د نابودۍ ګندې ته کشوي.

زما په عقیده داتم او عنصر تشکل د عالم الاسباب د تکوین او د ټولو پدیدو او خلقتونو د پیدایښت په پروسه کې دخدای د مقضی الامر ارادې او تصمیم ستره بیلګه ګڼل کیږي او د عالم ذات او عالم الاسباب ، دخالق او مخلوق تر منځ ټولې رابطې ، همغسې لکه چې مونږ د شپږم حس که دشعور او لاشعور ددیالکتیک ، مقضي او مقدرې ارادې او ځیني نورو مسایلو کې پرې بحثونه وکړل ، د جهان په دې ستره تکویني عظیمه پروسه کې لا دقیق او په زړه پورې مناسبات او رابطې مینځ ته راتلونکې ... مینځ کیدلې شي. زه غواړم د ساینس او قرآن او نورو علمي مسایلو مینه والو لپاره د ویلانس او نورو قوانینو په بنیاد د

مختلفو پدیدو او خلقتونو د تکوین او مناسبتونو په باره کې لنډ بحث وکړم.

دمخه مونږ د مختلفو اتمونو او عناصرو تر منځ د الکترونونو د راکړې ورکړې په نتیجه کې د ویلانس قانون او باالنتیجه د عناصرو د ترکیب او تجزیې او یا په بل عبارت د مختلفو پدیدو او خلقتونو د تکوین او دیالکتیک پروسه پیل کیږي. یواځې د خدای په کلام کې په لنډو عباراتو سره کیدلې شي داسې ژور او بې شمیره دقیق مناسبات افاده شي. انساني شعور او پوهه یې اول ددرک او پوهې څخه عاجزه ده او له بلې خوا دومره بې شمېره هر اړخیزه قانونمند اړیکې د بشري علمي امکاناتو په واسطه نه افاده کیدلې او نه ترې لازم نتایج او پایلې ترلاسه کولې شي، خوله شمېره وتلې نمونې یې په خپل چاپیریال کې عملاً لیدلې شو . د همدغه اتم د تشکل د اساس په قبلولو سره مونږ وینو او دمخه مونږ دې خبرې ته اشاره هم وکړه چې اتم په هسته کې د پروتونونو دمثبت او دهغې ګرد چاپیر دچور لیدونکو الکترونونو د منفي چارج په لرلو سره د یوه جنراتور حیثیت لري او برق تولیدیږي. هر برقي جریان خپل شاوخوا مقناطیسي ساحه جوړوي او الکترو مقناطیسي امواج په هر لوري خپریږي ،ځانګړې قوانین لري او پخپل مسیر کې هم پخپله او هم نور موجودات متأثر کوي ، نوي حرکتونه ،انرژۍ او قانونمندۍ رامنځته کوي او دغه ځنځیري پروسه تر ابده دوام پیدا کوي.

د خدای په علم کې له خورا کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر ډیرو لیرې لویو اسماني کتلو پورې په پوره دقیق نظام کې واقع دي او خورا کوچنې حرکت او بدلون یې تر شا قانونمندې نخښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښاني پرېږدي او بې پله نه شي ورکیدلې. دغه نظام هم د اتم له تشکل څخه پیل کیږي او ټولې دغه پروسې هم په ځنځیري متداخل شکل دوام پیدا کوي او یو تر بله سره په متقابله انګیزه او زیږنده بدلیږي. د اتم په تشکل سره همداسې د هستې او ګرد چاپیر چورلیدونکو الکترونونو تر منځ د کشش او فرار قوي منځته راځي او دهغې په نتیجه کې پخپله اتم مشخص او ځانګړې وضعیت ، شکل او صورت اختیاروي. د دغه شکل او صورت په عوض چې افلاطون ،ارسطو ،کانت ، دکارت ، هګل او نورو په غلطه اویا اشتباهاً د هر جسم او مادي واحد خارجي شکل منلې وو ما مفصل بحثونه کړي او فکر کوم لازم وضاحت شویدي. ما دغه شکل او صورت د هر عنصر او مادي واحد داخلي جوړښت ګڼلې چې ددې لوی جهان دا لوی ابدي نظام پرې برقراره پاتې او دهر ډول تعامل او متقابلو متضمن هم ګڼل کیږي. د اتم تشکل همداسې د مختلفو ډولونو انرژۍ لکه حرکي ، پوتنسیال ، برقي ،مقناطیسي ، ذروي او نورو انرژیو ، حرکتونو په مولّد ، اکومولاتور او جنراتور بدلیږي او اړونده قانونمندۍ ایجادوي.د اتم په تشکل سره دویلانس د قانون په بنیاد د الکترونونو د تبادلې په نتیجه کې ، هر ترکیب او تجزیه هم پخپله مؤلد د ډول ډول انرژۍ او اړونده قانونمندیو ګڼل کیږي او مختلفې ترکیبي ، تعاملاتي پروسې چې په خپل نوبت ، کمیت او کیفیت سره مختلفې ساحې لکه میخانیکي ، فزیو لوژیکي ، بیو لوژیکي ،هوا ،اوبه ،نور ،ساحه ،تشعشعات ، .. . او نور چې دځانګړو قوانینو او علومو په اصولو سره څیړل کیږي ،جوړوي. دا تم له تشکل، چې مونږ په خپل سمبولیک ډول سره غوره کړې ،څخه نیولې دکهکشانونو تر تشکل پورې

خدای د خپلې مقضی الامر ارادې له مخې ټول نظامونه په کل او جزکې مشخص ،مقضي او مقدر ګرځولي دي .

هر څوک پخپل آند او امکاناتو سره د اتم په بنیاد د خدای د لوی جهان او لایتناهي خلقتونو د ایجاد د اعجاز اټکل او تصور کولې شي چې یوائې د خدای د لوی علم له مخې تحقق پیدا کوي او د «کن فیکون» د حکم په صدور د خود ګردانه ،خود کفاء او خود بقاء نظام په حیث ابدي پایښت مومي . که چیرې مونږ دغه نظام د خدای د خلف انسان دنیایي نظام سره پرتله کړو ،چې په ټولو کائناتو کې د خورا ښکلې او دسترو بې حسابه نعمتونو او هر ډول ګټورو زیرمو څخه ډکه ځمکه یې زمونږ په واک کې راکړې ، څه مو پرې کړي او څه پرې کول غواړو ،په یوڅه تعمق او تأمل سره مو کولې شول پخپله او بې له شکه د خدایي نظام په اعجاز او عظمت او د خدای د ذات په حقانیت او رښتینولۍ باور او ایمان پیدا کړو . مونږ څه ډول ځانونه د خپل خدای خلیفه ګڼلې شو ،کله چې خدای په ټولو امکاناتو سره چې مونږ ته د خپلو ځانونو او خپلې نړۍ د ساتنې په خاطر راکړي او په خپل رحم وکرم هم د قضا او قدر د قانون له مخې دهغې حفاظت کوي ، مونږ پرته له تخریبه او یو بل وژنې څخه بله لاره نه ده غوره کړې. حال دا چې انسانان کولې شي دانسانانو په حیث خپل منځي انساني ژوند کول غوره کړي. خدای دا جهان او د هغه ټول خلقتونه قانونمند پیدا کړي دي. په دې جهان کې هیڅ بدلون نه شي راتلای ، مګر یوائې د قانون له مخې.نو ولې انسانان په دې نړۍ کې ، سره ددې چې د ټولو چارو د سمون لپاره قوانین وضع کړي ، لکن اعمال یې ټول یوائې غیر قانوني دي ، نو ځکه یې پایلې هم یوائې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخریبي بڼه لري. دمخه مونږ د سورة انفال په ۲۴ ایة کې ولوستل چې خدای خپل دین ، یعنې قانونمندي او قانونمند عمل د انسان او په حقیقت کې د ټولو خلقتونو لپاره حیات ګڼلې دې یعنې چې یواځې له دغه طریقه ژوند کولې شي او ژوندې پاتې کیدلې شي. «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُم لِمَا یُحْیِیکُمْ ج» (ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړیدې حکم منئ تاسې «خاص» د الله او درسول «د الله». کله جې وبولي تاسې لپاره دهغه کار چې ژوندي کوي تاسې «په دنیوي او اخروي ژوندون سره» نوځکه د انسانانو هر غیر قانونمند عمل او کردار هم د ځان او د نورو لپاره ځاني او مالي زیان ګڼل کیږي او تر او سه پورې په کومه طریقه او روش چې انسانانو خپل ژوند او مناسبات اختیار کړي ، همیشه په خسران کې وو او نه یې کله هم له دغه لارې د خوشبختۍ کوم چانس په سترګو کیدلې شي. په هم دې خاطر د خدای په علم او د خدای په نظام کې ځیني بنیادي عام تنظیموونکي قوانین لکه «قضاء او قدر» ، «تعادل» ، «توازن» ،«تناسب» ، «وراثت» ، ... وجود لري چې فرعي او موضیعي قوانین باید په کلکه د هغې سره مطابقت ولري او په حقیقت کې ددې لوی جهان د لوی نظام د حفاظت او حراست ضامن او سر غړوونکي په همدې دنیا په هر ډول عذاب او بد بختۍ مبتلا کولې شي.

زه نه غواړم دغه مسایل د تخنیکي مثالونو او ناقصه او ضعیفو دلایلو په راوړلو سره لکه چې تر او سه دا کار شوې ، په غامضه ، مغلقه او جړه مشوره او یا دلارې د سر په فلسفي بحثونو او سفسطو بدل کړم. ښه به داوې چې ماد عالم الاسباب

د تشکل علمي منطقي فرضیي ته په همدې ځای د پای ټکې ایښې وې؟ ځکه کوم ستر بنیادي انقلاب چې د «کن فیکون» دآمر په صدور سره رامنځته شوې او نن زمونږ په وړاندې دلوی حقیقت په حیث وجود لري ، یواځې الله (ج) پرې علم لري او بشر د هغې د کامل معرفت څخه د همیش لپاره عاجز دې. خو دا هم عام هر انساني خصلت او کرکتر دې ، چې د خپل فهم او درک اخري خبره او نظر اظهار او د خپل امکان اخري عمل عملي کړي .خو امید دې چې زه په خپله دغه هڅه کې، لکه چې پخوا له ما څخه نور په دغه مرض اخته کسان ، دناوړه پایلو او پریکړو سره مخامخ شوي وو ، مخامخ نه شم.

د هرې پدیدې او خلقت په تکوین او ایجاد کې بې شمیره عوامل تأثیر او اغیزه لري ، خو د بشري امکاناتو ، اقتصادي ملحوظاتو او ځیني نورو عواملو له مخې کیدلې شي یواځې ځیني انګیزي او تأثرات په نظر کې ونیول شي ، نو ځکه خو ممکنه نه ده بشریت دا لوی جهان دلوی حقیقت په توګه په ټوله معنا او ماهیت سره وپیژندلې شي او معرفت پرې حاصل کړي ، بلکه یواځې د خارق العاده خلقتونو او پدیدو له مخې کولې شي په خپل خدای یقین او باور ولري . لکه چې یو شاعر وایی

برګ درختان سبز ،در نظر هوشیار
هرورقی دفتریست معرفت کردګار

مونږ د الله (ج) د معرفت په خاطر د هرې شنې پاڼې د کلوروفیل په حجره کې د بې شمیره مختلف النوع ،او په کمي او کیفي لحاظ د بې ساري غذایي نعمتونو د ایجاد په محاسبه کې یواځې زمونږ د شمسي نظام دلمر د فوتونونو تأثیرات چې له مونږ څخه ۱۵۰ ملیونه کیلومتره لیري دي ، په نظر کې نیسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال دا چې ،ددغه زیرمو د ایجاد په پروسه نه یواځې زمونږ د کهکشان ۱۰۰ ملیارده نور لمرونه تأثیر لرلی شي ،بلکه د خورا ډیرو نورو کهکشانونو د لمرونو تأثیرات به هم بې تآثیره نه وي خو مونږ هغه په خپلو محاسبو کي په نظر کي نه نیسو . په دې جهان کې د ذرې څخه نیولي تر لویو سماوي اجرامو پورې هر یو خپل خپل ځای او تاثیر لري او دهغې تاثیر یواځې په لویوالي او کوچنیوالي او نژدیوالي یا لریوالي پورې اړه نه لري او که ویې لري یواځې خدای پرې پوهیږي او دانسان لپاره یې تفکیک او تمیز مشکل دې .

ما په واروار دمخه یادونه کړې چې په دې جهان کې د غذایي او انرژیتیکي زیرمو اندازې زمونږ په شعوري امکاناتو او محاسبو سره نه شي افاده کیدلې او نه زمونږ په تصور کې ځائید لې او نه یې کچه تعینید لې شي. که یواځې په کمه کچه هم د اتمونو جوړښت ړنګ او الکترونونه ،پروتونونه او نیترونونه ازاد شي ،په رښتیا بلا تشبیه قیامت جوړولې شي او څومره انرژي تولیدولي چې غرونه به یې په اسانۍ په مقابل کې تاب او مقاومت ونه شي لرلې. مونږ د الله(ج) د دوه کلمه یې کلام څخه دا هم وپوهیدو ،دغه عناصر چې ټول کائن عالم الاسباب ترې متشکل دي په څه سادګۍ د الکترونونو ،پروتونونو او نیترونونو څخه دیو څه عددي تفاوتونو او تناسبونو له مخې په بې شمیره کمي او کیفي مختلف النوع خلقتونو او پدیدو بدلیدلې شي. همدا اوس مونږ شاهد یو چې ځینې ددغه عناصرو څخه د لابراتوارونو په شرایطو او امکاناتو کې ترلاسه شویدي. نود قدیمی کیمیا ګرانو هغه تصور او فنتازی چی ګوندی په خپلو بټیو کی یی طلا تر لاسه

کوله اوس په عملی واقعیت بدلیدلې شي. کله چې مختلف عناصر ددې لارې تر لاسه کولې شو او دهمدغه عناصرو څخه په ډیره سادګۍ مختلف مرکبات ،د څښاک ،خوراک ،پوشاک توکي ، عضوی ،غیر عضوی مواد ، تیزابونه ، القلی ، کاربوهایدریدونه ... او نور او نور هم په طبیعی او هم په لابراتواری طریقه تر لاسه کیږي، دا هرڅه د خدایي سخاوتمندانه نعماتو وفور او نورو ټولو امکاناتو څخه پرته نور څه ګڼل کیدې شی ؟

هر انسان پدې لوی جهان کې د خدای د لایتناهي خلقتونو د موجودیت اټکل کولې شي .مونږ محض د یوه تذکر په حیث دمخه ددغه جهان او خلقتونو عظمت او کمي او کیفي ابعادو ته اشارې کړیدي او په دې رساله کې مو دا هم وویل چې څه ډول د اتم په تشکل سره په ټاکلي ابدي خود کفاء ، خود بقاء قایم با الذات داسې یوه نظام کې راغلل چې هر مادي واحد ،ددې لوی جهان څخه نیولې تر خورا کوچنۍ ذرې پورې، په کل او جز کې د خپل ذاتي داخلي تشکل او صورت په بنیاد په خپل ځانکړي جوړښت سره پایښت لري او هر بدلون او حرکت یې یواځې دخدای د علم او ارادې له مخې ممکن دې. دغه نظام نه یواځې په کل او جز کې ابدي پایي ، بلکه ابدي حرکت کوي ، ژوند کوي ، فکر کوي ، احساس لري ، درک لري ،شعور لري ، دښه او بد تمیز لري ،متقابل با المثل عکس العمل لري ، یعني چې د خدای د مقضي ارادې له مخې هر څه لري. مونږ وینو چې د زمانو وږي د یوې مرۍ ډوډۍ په تر لاسه کولو او خوړلو سره مړیږي.یو وحشي حیوان چې په ډیر مشکل سره خپل ښکار تر لاسه کوي ،د خپلې زرۍ له خوړلو څخه وروسته ، پاتې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته پريږدي چې د ښکار توان ونه لري. څه ډول دغه د مړښت احساس او درک رامنځته کيږي؟ حتا همدغه حيوانات، الوتونکي او خزندې د مورنۍ، پلرنۍ، وررولۍ، نوع او جنس په کچه يو تر بله مينه، محبت، عشق، شهوت او دخواخوږۍ احساسات او مناسبات او يا ددښمنۍ له مخې بغض، کينه او حسادتونه او ورسره شرم او حيا هم لري او دغه دود او دستور په کلکه مراعا توي. عجيبه داده يو وحشي حيوان د مړښت، مورنۍ ميني او يا ددښمن په مقابل کې دنفرت او کرکې حسادت لري. نو دا ځيني انسانان او که دقيق ووايم ولې دا زمونږ ځيني هيواد وال نه دمورنۍ، نه دوطنۍ ميني، نه د مړښت احساس کوي او نه په وجود کې کومه د غيرت حجره ورپاتې ده چې د هيواد او هيواد والو د دښمنانو په مقابل کې يې د کرکې او نفرت احساس راوپاروي. حال داچې همدغه احساسات او مناسبات په همدغه وحشي حيواناتو، الوتونکو او خزندو کې د ټولنيزګډ ژوند، هڅو او عمل ختمه برابروي او يو تر بله د همدردۍ، همکارۍ او د مشترک ټاټوبي، چاپيريال او وطن څخه ددفاع او فداکارۍ په علايقو او اړيکو بدليږي او په نتيجه کې د نننۍ بشري او عام خلقتي ژوندروبنايي او زير بنايي منځپانګه جوړوي.

په دغه ډول زما په عقيده د خدای د مقضي ارادې له مخې عالم الاسباب او ورسره مادي او معنوي ژوند تشکل موندلې او د معينو اصولو او قوانينو په بنياد دوام پيدا کوي. په دې مسايلو باندې بحثونه هيڅکله هم پای نه لري، نو ځکه ما تش ګوته ورته ونيوله او د پای ټکې به ورته کښيږدم، او که ضرورت پيښيده بيا به ور ګرځو.

دمخه مونږ دې خبرې ته هم اشاره وکړه چې هر اتم غواړی په خپل اخری مدار کی پوره تعداد الکترونونه ولری، ترڅو په اصطلاح خپله قلعه يی وتړل شی او مستقل او بی نيازه شی. ددی کار لپاره هر اتم چی په خپل اخری مدار کی کم الکترونونه ولری، هڅه کوی هغه له لاسه ورکړی او که په اخری مدار کی، کم تعداد کمبود ولری، غواړی له بل څخه يی واخلی. هغه عناصر چی داخری مدار الکترونونه يی پوره اوسی نيترال پسيف حالت کی قرار لری، لکه ارګون «Ar» او نور نجيبه غازات چی د ترکيب پروسه يی ډيره بطی ده او حتا د ترکيب علاقمند نه دی. د معين کاتالست دموجوديت په صورت کی کيدلی شی دغه بطی تعاملات کافی سرعت پيدا کړی. دهمدغه علاقمندۍ له مخی د ويلانس قانون رامنځته او دهغی په بنياد د اتومونو د دوه اړخيزو او څو اړخيزو اړيکو له مخی ماليکولونه تشکل پيدا کوی او د مختلفو عناصرو د ترکيب او تجزيي خود ګردانه پروسه پيل او د بی شميره خلقتونو او پديدو د خلقت له لاری د ټولو عناصرو تر منځ د راکړی ورکړی، مناسبت او ارتباطات په قانون بدليږی. ځيني عناصر دومره ناپايداره دي چې د خپل اتمي تشکل په بڼه نه پيدا کيږي او پخپل ذاتي ماليکولي جوړښت بدليږي او ځيني نور د نورو عناصرو سره دوه اړښيزه او څو اړخيزه ماليکولي جوړښتونه جوړوي. ټول مرکبات د ماليکولي جوړښتونو له لارې رامنځته کيږي او تجزيه يي هم په همدغه کچه او جوړښتونو له لارې رامنځته کيدلې شي، او داځکه چې يواځې ماليکولي جوړښتونه دي چې فزيکي، کيمياوي او يا بل هر ډول خواص لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضایا او مسایل په دې ډول ډېر زیات مطرح کیدلې شي د مثال په ډول ، د هر یوه ځانګړي عنصر په کتله کې څرنګه چې د ویلانس قانون وجود نه لري او خصوصاً په فلزاتو کې چې مالیکولي تشکل نه لري ، څه ډول لویې کتلې تړلې پاتې کیږي ؟ په دې صورت کې د دوه ډوله نورو قواوو د پیدا کیدو امکان شته :

ــ فلزات معمولاً اتمونه له لاسه ورکوي ، نو ځکه مثبت چارج لري . غیر فلزات الکترونونه اخلي او منفي چارج پیدا کوي . د بلې خوا د برقي چارج په پیدا کیدو سره مقناطیسي ساحه ایجادیږي او په دې دواړو صورتونو کې د جاذبې قوه منځ ته راځي او اتمونه یو تر بله سره جذبوي او لويې کتلې تړلې پاتې کیږي .

ــ کله چې مې دغه مسّله د ډاکټر فضل الربي ساپي سره شریکه کړه ، هغه په توضیحي ډول وویل : « معمولاً الکترونونه همیشه د حرکت په حالت کې وي او د پنجرې (Gitter) » په څیر پروتونونه یعنې اساسي کتله او بدنه (Rumpf) په خپله الکتروني پنجره کې ساتي . په فلزاتو کې مالیکولي جوړښتونه وجود نه لري » . ځینې فلزات او غازات په خپل منځ کې مالیکولي تعامل کوي او کریستالي جوړښتونه جوړوي ، لکه سوډیم (Na) او کلورین (Cl) چې د مالګې کریستال جوړوي . الماس چې هم د کاربن خاص کریستالي جنس دی لوی ارزښ یې د هر څه څخه د مخه دهغه د بې ساري مالیکولي جوړښت پوري اړه لري . د ۲۰۰۹ م کال د دسمبر د میاشتې په یوه تلویزوني راپورتاژ کې یې وښوده چې یوه تور زلمي په افریقا کې ، نیوهیږم له څومره ژوروالي څخه یو رنګه الماس راوکیښ

چې د څېړنو له مخې یې دری (۳) ملیارده کاله عمر درلود .

همغسې چې حجروي جوړښتونه په حیواناتو او نباتاتو کې یو تر بله سره فرق لري مختلف مالیکولي جوړښتونه هم هیڅکله یو شان نه وي . کله چې مونږ د جهاني جوړښت ، مختلفو خلقتونو او پدیدو شکل ، صورت او بڼې مفهوم افاده کوو هدف مو همدغه مالیکولي او حجروي جوړښت دي . د موادو کیفیت او مقاومت په زیاته کچه په مالیکولي جوړښت او ځینې نورو خصوصیاتو پورې اړه لري . همدغه جوړښتونه او اوصاف موادو ته د حرارت ، فشار او نورو انرژیتیکي قواوو مقاومتي تفاوتونو په مقابل کې الستیکي قابلیت ورکوي او له بلې خوا کوچنیو واحدونو لکه بکتیریاوو ، مکروبونو ، ویروسونو او نورو ته د استوګنې امکانات ؛ کوچنیو ذراتو ، حرارتي ، الکترو مقناطیسي ، جاذبې او نورو ډول ډول امواجو او تشعشعاتو لپاره د عبور و مرور ، تاثیر او تأثر ، معلوماتو د تبادلې او ضروري راکړې ورکړې شرایط ؛ د مختلفو غازاتو په واسطه د موادو د تهویې او د یو تر بله سره د تعامل ، ترکیب او تجزیې او ډېر نور لازم وسایل او شرایط برابروي . له بده مرغه لکه چې دمخه هم ورته اشاره شوې ، دغه مفهوم او اصل د فلسفې د ظهور د همغه لومړي ورځې او یا په بل عبارت کله چې افلاطون ، ارسطو ، کانت ، دکارت او یا دهغوی څخه دمخه یا وروسته نورو فیلسوفانو په دغه باره کې خپل نظر او عقیده ناسمه او په غلطه ، افاده او تعبیر کړې ، یعنې چې شکل ، بڼه او صورت یې د شي د خارجي جوړښت د شکل په صفت منلی ، تر اوسه پوري هم همدغه غلط تعبیرونه پرځای پاتې دي . دکارت چې دقوي ذهن څښتن او د هندسې لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبتکر وو ، باید د هندسي ارزښ په ارزښ ښه پوهیدلي وي. زما په عقیده دغه ارزښ په داخلي هندسي جوړښت یعني مالیکولي هندسي جوړښت پورې اړه لري ، نه د جسم په خارجي هندسي جوړښت پورې. خارجي جسمي هندسي جوړښتونه چې کوم ارزښ لري ، هغه هم د همغه داخلي مالیکولي با کیفیته جوړښت په اعتبار دي ، کوم یو چې د زیاتې قوي برداشت او مقاومت کولې شي. دکارت د هندسې د قهرمان په حیث نه یوائې ددغه ارزښ په ماهیت نه وو پوه شوي او دیوه ستر ارزښ په حیث یې ترې دفاع نده کړې شوي ، برخلاف ددغه ټولو مادي ارزښونو په رنګولو پسې یې ملا وتړله او ټوله اتکاء یې په خپله تحلیلي هندسه اود هغې په متماتیکي فورمولبندیو او افادو باندې وکړه او غوښتل یې چې ټول مادي ارزښونه د هندسې څخه محو او هندسه د ټولو علومو لپاره په واحد مشترک مخرج او بنیاد باندې بدله کړي . حال داچې متماتیک بالذاتهِ قانونمندي نه ده ، بلکه د هندسي اشکالو له مخې د هغې دَ مادي محتوا مقاومتي او نور خصوصیات او یا په فزیکي ،بیولوژیکي ،فیزیولوژیکي، هایدرودینامیکي ، ترمودینامیکي ،آیرودینامیکي ، تشعشعاتو ،ذراتو او نورو حرکتونو د قانومندیو دافادې ژبه او طریقه ده.

عناصر د حرارت په عادي درجو کې معمولاً د جامد ،مایع او غاز په حالت او دماهیت او کیفیت له مخې د فلزات ،غیر فلزات او غازاتو په ښه پیدا کیږي. دمخه مونږ وویل چې د اتمي ویلانس د قانون له مخې د مالیکولي تشکل له لارې د مختلفو عناصرو کیمیاوي مرکبات جوړیږي او اتم که د ځانګړي عنصر دځانګړو خواصو درلودونکي دي، مالیکول د مرکب په کچه د

هغې د کیمیاوي او نورو خواص لري او همدغه ویلانسي علاقمندي او ارتباطات د لویو کتلو او بالاخره ددې لوی جهان دتکوین سبب ګرځي. پدې ډول دخدای په مقضي اراده دویلانس د قانون له مخې په مشخص او ټاکلي شکل ځیني مالیکولي مرکبات دي چې ددې لوی جهان ټول خلقتونه او پدیدي ترې متشکل او همدغه مرکبات دي چې د عملي ژوند په مختلفو مواردو کې د استفادې وړ ګرځي.انسانان ،حیوانات او نباتات هم د ټولو عناصرو څخه یوائې د مرکباتو په ښه استفاده کولې شي. عناصر په طبعیت کې هم یوائې په مرکب او کله ناکله په مخلوط ډول پیدا کیږی او اکثراً په همدغه ښه د استعمال قابلیت هم لري . په خالص ډ ول یې هم پیدا کیدل او هم یې استعمال او استفاده د نادراتو څخه ګڼل کیږي.

په پورته ډول مونږ د دین په باره کې خپل نظر دموجوده واقعیتونو او حقیقت له مخې د خپلو انساني امکاناتو ،سعی او تلاش په بنیاد په خورا ساده لفظي منطقي فورمولبندیو سره ،پرته د متماتیکي دیفرنسیالي او انتګرالي محاسبو ، کیمیاوي عضوي ، غیر عضوي او هایدرو کاربوني مغلقو ترکیباتو ، د فزیک د نیوتن د قوې ،کتلې او تعجیل د عام قانون دمعادلې ، دانشتین د نسبي تیورۍ د انرژي ،کتلې او د نور د سرعت مناسبتونه او د مکان او سرعت په تناسب د زمان تغیر ، په هایدرولیک او آیرودینامیک کې د برنولي د ستاتیک او دینامیک فشارونو د ثابت پاتی کیدلو عام قانون او ډیر نور په لسګونو او سلګونو ساینسي قوانینو چې حتماً به یې د خدای د کلام داعجاز څرګند ثبوتي دلایل لا پسې څرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

او واضح کړي وای ،خو مونږ تری د قضیی دڅیړنې او فورمولبندۍ د اسانتیا اود خپلو محدودو امکاناتو او نامکناتو له کبله صرف نظر کړیدي. خو دا هیڅکله ددې معنا نه لري چې ګوندې مونږ هم یوائې په پوچو تخیلي او تصوري لفاظیو اکتفا کړې او یا په بل عبارت ، په اوبو کې مو لوټه ایښې او دموضوع څخه موپه پټو سترګو قدم اړولې دې. نه ! داسې نه ده. په حقیقت کې زمونږ ددغه ساده لفظي مقولو او فورمولبندیو ترشاټول همدغه غنی قوانین پراته دي او ما داهم کولې شول په خپلو کمو امکاناتو خپلې لفظي مقولي او فورمولبندۍ څه نا څه په متماتیکي ژبه د دموجوده منل شوو قوانینو له مخې افاده کړم ، لکه دمخه په حقیقت کې ، دغه کار په تیرو بحثونو کې ، لکه « فلسفه علم دې ؟» ، « د عینیت او ذهنیت دیالکتیک » ،« شپږم حس که دشعور او لاشعور دیالکتیک » ،«مقضي او مقدره اراده » ، « روح ـــ ظهور، بدلون او پایښت یې » او نورو ساینسي فورمولبندیو له مخې ، البته بیا هم دموضوع دافادې د اسانتیا په خاطر د لفظي منطقي مقولو په قوت هر څه افاده شویدي. (لطفاً تیرو بحثونو ته دی مراجعه وشي). شک نه شته متماتیکي افادې اسان کار نه دې ،او نه ممکنه ده چې ټولې قضیي پرې افاده شي ، برخلاف کولې شي بحث فوق العاده مغلق کړي.

اوس هم دا بحث ډیر اوږد شو ،خو په اخر کې یو ځل بیا دا وایم چې ،خدا ی هر کار په هر شکل سره چې وغواړي کولې شي ،خو نه یې کوي ، ځکه چې داد خدایي خصلت او صفت په خلاف دي. خدای عالم دې اودا جهان یې د خپلو مخلوقاتو او خپل عالم خلف مخلوق، انسان د معرفت او قانونمندې

منصفانه او عادلانه استفادې لپاره پیدا کړې دې. علم پرته له مستمرې قانونمندۍ او بالاخص په عالم الاسباب کې د انسان لپاره په عمل کي وجود نه لري. نو ځکه یې دا جهان د خپل لوی علم له مخې قانونمند او په لحظوي ستاتیک ،دینامیک بدلون او تکامل کې پیدا کړې دې ، تر څو ابدي پاتې شي. یعنې په دې جهان کې هرڅه په لحظوي بدلون او تکامل کې دي. ددې سره انسان تغیر کوي ،حیوان تغیر کوي ، د انسان علم ،تخنیک او مناسبات تغیر کوي. دخدای دین او شریعت چې ددغه ټولو امورو تنظیموونکې او د هر څه څخه دمخه خورا عام او ایدیال ټولنیز قانون ګڼل کیږي ، لکه څرنګه چې دخدای دین او روح ماهیت تر اوسه ثابت پاتې ، خو شکلاً او په فروعو کې یې تغیر موندلې ، او دخدای په کلام کي هم په اجماع ،اجتهاد ، علم ، منطق او حتا د منسوخو ادیانو سره د کامپرامایز ، روغې جوړې او یوائې د حقیقت په ابلاغ تأکید شوې او زور او جبر مردود ګڼل شوې دې.زما په عقیده په راتلونکې کې هم دخدای دمقضي ارادې او احکامو مطابق روش او سلوک غوره کول پکار دې اوددین عالمان دې په دې باره کې ژورې ارزونې او څیړنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېطان

داسې وايي «شېطان هغومره بد شکله نه دی لکه چې رسموي يې»

شېطان عربي کلمه ده. په عربي او ځينې نورو ژبو کې شېطان ته ابليس او عزازيل هم ويل کيږي. د دغه کلمو د بنيادي جررړو، معنا (مانا) او مفاهيمو په باره کې ډول ډول او ضد ونقيض نظريات او عقايد وجود لري. څوک دغه کلمات ټول په عربي ژبې پورې مربوط ګڼي. ځينې کسان عزازيل په عبراني او ابليس په عربي پورې تړي، ځيني ابليس هم عبراني کلمه ګڼي. د شيطان د کلمې په باره کې هم د علماوو او پوهانو دقيقه موضعګيري او ټاکلې دريز معلوم نه دی. د شيطان د کلمې معنا، او دا چې، په کومې ژبې پورې اړه لري، هم لا د شک او ترديد څخه، سپيناوي ته نه ده راوتلې. آيا شېطان خاص او که عام نوم دی، تر اوسه زه پوره نه پوهيږم او په همدې خاطر مې د بحث موضوع ټاکلې ده. ولې مې پرې لعنت ويلې ځکه چې خدای پرې لعنت ويلې او شېطان چې هر څوک وي بايد هم لعنت پرې وويل شي.

د شيطان کلمه په قرآنکريم کې په مفرد ډول ۷۰ کرته او د جمعې په حالت ۱۸ وارې راغلې ده شوې ده. (المعجم المفهرس الفاظ القرآن الکريم، ص ۳۸۲، ۳۸۳، مؤلف عبد

الباقي، محمد فواد) او يا (شيطان، ص، ۲، امين الدين سعيدي). همداسې د قاضي محمد نسيم امين د يادونې له مخې د شيطان، شيطانُ، شيطانِ، شيطانّ، کلمو ذکر په قرآنکريم کې ۶۸ وارې، شيطاناً دوه وارې، شياطين ۱۷ وارې او شياطينهم يو وار ذکر شوېده. داسې وايي چې د شيطان کلمه د «شطن» له کلمې څخه مشتق شوې چې د ليرېوالي او مصافې معنا (مانا) لري، او شيطان ته ځکه شيطان ويل شوې، چې د خدای له فرمان څخه د تمرد په خاطر له حق څخه ليرې پاتې شوې دی او د «شاطن» کلمه د «خبيث او پست» په مانا راغلې ده.)

ځيني کسان په دې عقيده هم دي چې د شيطان کلمه له «شيط» څخه اخستل شوې چې د يوه شي د له منځه تلو معنا لري او لکه څرنګه چې په سورة «ص، ۷۶ آية» او «الرحمن، ۱۵ آية» کې يې ذکر شوې چې شيطان د اور (نار) څخه پيدا دی. خو په صورت «کهف، ۵۰ آية» کې راغلي «فسجدوا الا ابليس کان من الجن». ترجمه: ټولو ملائکو سجده وکړه، په غير له شيطان څخه چې له جن څخه وو، او داسې هم ويل کيږي چې د ډيرې پرهيزګارۍ له مخې د خدای په مقرب ملائيک تبديل شو خو کله چې آدم (ع) ته په سجده مأمور شو، تمرد يې وکړ او د خدای له دربار څخه ورټل شو. شيطان له خدای څخه مهلت وغوښت او خدای تر ټاکلې مودې (د قيامت تر ورځې پورې) هغه ته مهلت ورکړ.

په قرآنکريم کې دا ذکر هم شوې دی چې د هر پيغمبر لپاره دوه ډوله، يعنې اِنسي او جني شيطانان مقرر وه. په دغه آية شريف کې د اِنسي شيطان کلمه د جني شيطان له کلمې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمخه ذکر شوې، چې د اِنسي شیطان دخطر زیات والې د جني شیطان په نسبت په ګوته کوي. دا چې شېطان دمفهوم او یا خاص یا عام موجود په حېث د خدای په کلام کې دومره د توجه او بحث وړ ګرځېدلې او دخپل خدای څخه د مهلت تقاضا کوي او هغه منل کیږي ، رښتیا هم کوم ساده مفهوم او موجود نه معلومیږي !دا خبره کېدلې شي زمونږ د ارزونو په ترڅ کې معلومه او دغه دافهام وتفهیم زړې او ریښه هم باید د خدای (ج)د کلام په عباراتو کې ولټول شي. نو ځکه ویلې شو ،چې دا ارزونه په عمده ډول د قرآني او دیني عالمانو، چې په خواکې ساینسي پوهه هم ولري او یا بهتره به وي دغه رسالت د قرآني، دیني او ساینسي پوهانو په مشترکه مساعي سره سرته ورسیږي.

د إبلیس کلمه ، چې د مأیوس او غمناک په معنا ده په قرآنکریم کې ۱۱ کرته ذکر شوې او همدومره وارې د خدای له درباره ،په قرآنکریم کې د شیطان له شره څخه د پناغوښتلوذکر شوې دې. دا هم ویل شوي چې په قرآن کې له دې کلمې څخه مراد ژوندې ،باشعوره،مکلف ، نامرئي او فرېب کاره موجود دې چې د خدای له امره یې سر غړونه وکړه اود خدای له درباره ورټل شو .له دې عبارت څخه معلومیږي چې شېطان د مفهوم او خلقت په حیث کوم خاص ، څرګند ،او ځانګړې مفهوم او افاده نه ده چې له نظره او توجه پریوځي بلکه سره ددې ،چې خدای له خپل درباره رټلې او لعنت یې برې ویلې ، بیا هم د خدای په دې لوی جهان کې یو ټاکلې تناسب جوړوي ، خپل خدای ته شرطونه او وړاندیزونه کوي او منل کیږي هم.

داسې معلومیږي چې رښتیا هم دا جهان په کل او په جز کې

د اضدادو د وحدت او مبارزې په بنیاد ، دخدای د مقضی الامر ارادې له مخې ، دهمدغه نظام چې نن په عالم الاسباب کې برقراره دې ، جوړ شوې دې او د سالم ،متعادل ،متناسب او متوازن بهیر په خاطر یې عملي ،ضروري شرایط او متناسباً د نېکۍ او بدۍ پاداش ټاکلې دې. د شېطان له مفهوم څخه ، چې پورته پرې بحث وشو ،خو همداسې معلومیږي.

شیطان په قرآنکریم کې ، اکثراً د شیطان په نامه ذکر شوې دې. په قرآنکریم کې بل ځای دا ډول ذکر هم شوې دې (انه یراکم هو و قبیلة من حیث لا ترونهم) « الاعراف ،ایة ،۲۷ »ترجمه: شیطان او قبیله یې تاسې له هغه ځایه ، چې تاسې یې نه وینۍ ، په نظر کې ساتي. بل ځای په قرآن کریم کې داسې راغلي (... واجلب علیهم بخیلک و رجلک) « سورة اسراء ،ایة ۶۴ » ترجمه: په ټولو سورو او پیاده لښکرو سره یې کلا بند کړۍ. په همدې ارتباط محترم طبا طبایی په تفسیر المیزان کې لیکي: د قرآن عظیم الشان له ایاتونو څخه معلوموېږي چې د شیطانانو لښکرې په چټکۍ او سستۍ کې یو تر بله سره برابرې نه دي ، ځیني تندې او ځیني سستې دي،او د قرآن دآیاتونو په شهادت یې ځیني سواره اوځیني پیاده معرفي کړي دي (شېطان ،امین الدین سعیدي).

دشیطان د خلقت د ضرورت په باره کې لیکل شوي دي چې: شیطان ، دخدای (ج) په واسطه د انسان دامتحان اوازمیښت وسیله ده چې د شر او پلیدۍ په لور په خپل لمسون او دعوت سره د انسانانو ماهیت او عزم څرګندوي ،او همدغه تمایل ،ضعف او لغزش ته ، نفس « أماره بالسوء »یا نفس شیطاني ویل کیږي چې انسانان ، هوا ، هوس او ناجایزه کار ته هڅوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

،او بالمقابل هغه نفس چې انسان له دغه ډول ناوړه چارو او عمل څخه منع او ساتي ،نفس« لوامه» یا نفس رحماني او سالم وجدان ګڼل کیږي.

دانساني ذات ،روح وجدان اونفس ماهیت او ترکیب په حقیقت کې ، بالذات د لوامه او اماره دیالکتیکي تقابل څخه متشکل،اولکه چې پورته په خدایي کلام کې ،شیطان اوځیني شیطاني قوتونو او انګېزو ته په ځیني مثالونو کې اشارې شوې دي ،پخپله د شیطان ځانګړې مشخص موجودیت نفي کوي او په اصطلاح په جرئت سره ، دا منلې شو ،همغسې چې په خدایي علم ،قانونمندی،صنع او خلقت کې متوالي ،موهومي، نامعلوم حالتونه وجود نه لري ، همغسې د شیطان مجهول، نامعلوم او مشکوک موجودیت « العیاذ بالله» د شپږمې ګوتې په حیثیت د منلو وړ نه دې.خو ځیني کسان، بیا هم د خدای او انسان تر منځ د شیطان وساطت ته د کاتالیزاتور حیثیت قایل دي چې ګوندې تعامل تسریع او پوره څرګند او واضح حالت ته رسوي او له شک او شبهې څخه یې باسي.لکن زه په دې پوره باور او عقیده یم ، همغسې چې د خدای په خلقتونو او صنع کې متوالي ،موهومي ،نامعلوم او نیمګړي حالتونه وجود نه لري ،نو نه دخدای په صنع کې دکاتالیزاتور پورې تړلي او اړوند تعاملات، مصنوعات او خلقتونه وجود لري او نه دهغې له لارې وضاحتونوته کوم حاجت او ضرورت شته. دا یواځې انساني ناسم ،ناقص او ناکافي مصنوعات او مرکبات دي چې د کاتالیزاتور په قوت او په اصطلاح دناسم ، ناجایزه مرستندوی په مرسته غواړي ناقص ، غیر متناسب او بې کېفیته موادو او مصنوعاتو ته کذبي تحریفي رنګونه او

خوندونه ورکړي.

د شیطان د پېدا یښت دفلسفې په باره کې ویل کیږي ، چې شیطان د الهي درګاه سپي ته ورته دې او د شیطان دنده ،دخدای درګاه ته ،د نا اهلانو د ننوتلو د مخنیوي څخه عبارت دې. په بل عبارت شیطان هغه سپي ته ورته دې ، چې دخدای درګاه ته دهغه کسانو دداخلیدو څخه مخنیوې وکړي چې دخدای سره د ملاقات او لیدلو لیاقت نه لري او دې ته ورته ډیر نور عبارات چې په هېڅ صورت د خدای دذات او جلال سره هېڅ سمون نه لري او په دې خاطر د دنیایي مناسباتو په کچه او سویې افاده شویدي چې د انسانانو لپاره معمول او مفهوم اوسي.

د پورتني مثالونو او لنډو عباراتو څخه واضح معلومیږي چې دغه مناسبتونه،مشابهتونه ، تفسیرونه ،تحلیلونه ، فورمولبندۍاو نورې څرګندونې چې د خدای په کلام کې ذکر شوې دي ،د دنیایي او عالم الاسباب په هغه اموراتو پورې اړه لري چې د خدایي خلقتونو او پدیدو تر منځ یواځې دعلت او معلول په بنیاد رامنځته کیږي ،د عالم الاسباب بې شمېره پدیدي او خلقتونه جوړوي اوټول د بشري متضاد رحماني او شیطاني خصوصیاتو او اوصافو متناقصه ذهني زیږنده ګڼل کیږي اوپه هیڅ صورت دخدایي ذات او صفاتو سره هیڅ ډول مطابقت ،مناسبت او سمون نه شي لرلې او نه سیال رقیب جوړېدلې شي.

ددی ټولو اضدادو موجودیت او دبشر دټاکنی فرصت او موخه او دلنډ دنیوی امتحان دوره د بشر د ضرورت، اړتیا او اختیار لپاره دی نه دالله تعالی د ضرورت لپاره.

د شیطان په باره کې ذکر هم په کوم ټاکلي خلقت دلالت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ،بلکه هر وار مختلف خلقتونه او د هغوی تر منځ مختلف مناسبتونه او دریزونه په ګوته کوي. حتا په ځینې مواردو او حالاتو کې د ځینې ځانګړو اشخاصو او افرادو په کړو او اعمالو پورې اړه پیدا کوي. لکه د الاعراف د سورة (۱۷۵)ایت د تفسیر له مخې چې شیطان له سپي سره تشبیه شوې ،خو په حقیقت کې دغه ایت د « بلعم بن باعوراء» چې یو عالم وو ،په حق کې نازل شوېدې.

په هر صورت ، شیطان که إنسي ، جني ، ملائیک ،انسان یا بل هر خلقت که اوسي ،که له اور څخه پیدا وي او که د ملا ئیکې په حیث له نور څخه پیدا اوسي په ټولو حالاتو کې تر هرڅه دمخه خدایي حلقت ګڼل کیږي ،او خدایي خلقتونه ټول یوائې دخدای د« کن فیکون» د حکم په صدور د عالم الاسباب د مادي قوانینو د علت او معلول په دیالکتیکي مناسبتونو او قانونمندیو پورې تړلي دي ،دخدای د لوی علم د قانونمندیو له مخې پیدا ،پایي او تغیر او تکامل مومي ، یوائې په عالم الاسباب پورې اړه لري او په هیڅ حالت کې په هیڅ صورت سره خدای رقیب او سیال نه شي جوړېدلې. د خدایي کلام ټول احکام ،اصول او قوانین یوائې په دې جهان کې ،ددې جهان په شرایطو او امکاناتو سره د ټولو مخلوقاتو د درک ،فهم، ضرورتونو او مجبوریتونو په تناسب سنجول شوي او یوائې په دې جهان کې د استفادې وړ ګرځي. یوائې خدای(ج) د دواړو کونېنو په واقعیتونو، حقیقتونو او حالاتو خبر دې او تر اوسه پورې د دواړو جهانونو لپاره هیڅ کوم داسې ذوحیاتېن خلقت د خدای په کلام کې شهادتاً ،دلالتاً او اشارتاً نه دې په ګوته شوې او نه چاته کله په دې دنیاد هغه جهان او د جنت او دوزخ

کلي ګاني سپارل شوي دي. که چېرې دغه ډول ذوحیاتېنو موجوداتو وجود درلودلې ، په یوه نه ،یوه لاره به مونږ د هغه جهان له احوال څخه هم خبرېدلې ،او لکه هغسې چې یو شاعر وایي «آن کس که خبر شد خبرش باز نیامد » نه د هغه جهان څخه څوک راستون شوې ، نه یې کوم احوال رارسېدلې او نه دخدای په کلام کې دغه ډول کوم صراحت او وضاحت وجود لري.

شاید ځینې کسان داسې ادعا او پوښتنه ولري ، چې ولې د خدای په کلام کې د شېطان ، روح او ځینې نورو مسایلو په باره کې پوره وضاحت وجود نه لري ؟ راشئ لومړې د خدای د کلام درسالت او ضرورت د ماهیوي ،زماني ،مکاني او ستاتیک دینامیک ابعادو په باره کې فکر وکړو .دا خبره ومنو چې دا کلام دخدای د مخلوق داګاهۍ لپاره رالیږل شوې دې. که مونږ قرآن او قرآني احکامو ته دقیقه او کره مراجعه وکړو ، وبه وینو ،یوائې په هغه مسایلو کې لازم وضاحت شوې دې ،کوم چې انسانان یې ددرک او پوهې قابلیت لري او دهغه مسایلو په باره کې چې انسان یې له درک او پوهې څخه عاجز دې ،واضح ویل شوي دي: وما اتیتم من العلم الا قلیلا یعنې انسان ته چې کوم علم ورکړې شوې دې ،ډیر کم دې .د خدای په کلام کې دا نه دي ویل شوي چې ګوندې انسان ته په هر څه باندې علم ورکړې شوې دې. له بلې خوا ددې جهان زماني بعد له قدیم څخه تر ابده پورې غزېدلې دې یعنې چې لا یتناهي دې. او په مکاني لحاظ هم همدومره ساره او اوږده لري. که دینامیکي او ستاتیکي ابعاد او کېفیتونه یې وڅیړو ، نو دا ټول جهان د کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر لویو سماوي اجرامو پورې په همزمان لحظوي ستاتیک دینامیک او د ټولو او صافو او کېفیتونو سره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لحظوي بدلون کې قرار لري او ټول بدلونونه د دغه علم د قانونمنديو په واسطه افاده کيږي. قرآن کريم د الله تعالی کتاب ددې مدعي هم دې چې دين يې تکميل کړي او دين ددې په معنا دې، چې ددې جهان په ټولو زماني، مکاني او ديناميکي ابعادو کې ټولې قانونمندۍ، چې د هرې کوچنۍ ذرې څخه نيولې تر هر لوی سماوی جرم پورې د کوچني حرکت څخه تر مليونونو نوري کلونو پورې دوراني حرکتونه افاده کوي، په کې په نظر کې نيول شويدي. اوس پخپله قضاوت کولې شو چې د قرآن دغه په ظاهر کې کوچنې کتاب، معناً څومره لوی او څومره معجِز دې.

د شېطان په باره کې چې د خدای په کلام کې کومې يادونې او نسبي وضاحتونه شوېدي، لکه چې د مخه مونږ وويل، په دې جهان کې د ځانګړو افرادو، اشخاصو، حوادثو، پديدو، حقايقو او واقعيتونو پورې اړه لرلې، نو ځکه د موجوده واقعيتونو په تناسب د خدای د مقضي ارادې له مخې افادې يې هم ځانګړې دنيايي مشخصات لري.

دنيايي پديدي او خلقتونه په دنيايي خصوصياتو او امکاناتو سره د خدايي ذاتي خصوصياتو او اوصافو سره د هيڅ ډول متقابل اړيکو او مناسبتونو جوګه نه ګڼل کيږي، نو په اصطلاح د شېطان په څير ياغي، باغي، دګلې او رټلي مخلوق به څه ډول د خدای سره د سيالې معاملې جوګه وګڼل شي؟

په دې ځای کې دا سې پوښتنه به پر ځای وي چې: خير شېطان څه ډول پديده او په څه خاطر يې د خدای په کلام کې ډير وارې نوم اخستل شوې او دومره د توجه وړ ګرځېدلې دې؟

مونږ که نه پوهيږو بايد ځانونه په دې خبره پوه کړو او باور

پرې ولرو چې، زمونږ نړۍ خدای ډيره ښکلې پيدا کړې ده. په دې نړۍ کې ژوند ډير هر اړخيز او ښکلې دې، اوبه، هوا او طبيعت نعمتونه يې ډير ښکلي او مزه دار دي او د هر ډول ښکلي او مزه دار ژوند د لاښکلي کولو په خاطر هر ډول شرايط او امکانات په کې وجود لري. هر نعمت يې جنتي دې ځکه خو په ناشکرۍ يې هر سړې د عذاب سزاوار او دوزخ ته ځي. په دې دنيا کې هيڅوک هيڅکله په هيڅ نعمت نه مړيږي او دا ځکه چې خدای په خپل مخلوق ته همدغه ډول دنيايي ژوند پيرزو کړې او همزمان لحظوي لمسوونکې او قانع کوونکې متضاد ديالکتيکي طبيعت يې ورته غوره کړي دي، چې هم پيرزوينه ده او هم ازموينه. يواځې په همدغه ترکيب سره هغه مورنۍ مينه وجود لرلې شي، چې د خپلو بچو په خاطر ځان د بلا په خوله کې ورکوي او د بلا له خولې څخه، د ځان لپاره نه، بلکه د بچو لپاره يوه ګولۍ خواړه راشوکوي او يا اکثر وخت پخپله د هغه بلا ښکار ګرځي. کله چې يي په بچو حمله کيږي، د بچو په ځای خپل ځان د بلا په خوله کې ورکوي. يواځې په همدغه ترکيب کې ددې جهان ټول خوندونه، رنګونه، هوسونه، عشق، علاقه، مينه، عاطفه، باور، ددې خدايي قايم با لذات خودګردانه، خود کفاء او خود بقاء ابدي پايداره نظام بې پايه انرژي، طاقت، نيرو، قوت، ...، يواځې او يواځې د خدای په مقضي الامر ارادې سره په همدغه رحماني او شېطاني ديالکتيکي ترکيب کې پروت دې. هر څوک به په دې باره کې ځانګړې نظر لري، خو زما په عقيده دا جهان ځکه ډير ښکلې او ډير غني پېدا دې، چې خدای ورته همغسې د هر چا د علايقو او طبيعت سره متناسب لازمي او کافي ترکيب او ماهيت غوره کړې دې. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅوک د حرص او بخل لپاره هیڅ دلیل او اعتراض نه شي لرلې.دخدای عدل ،انصاف ،غنا او پېرزوینه هم د هیچا په حق کې محدوده نه ده او دټولو مخلوقاتو لپاره یې دهر چا د علاقې اوضرورت وړ متناسب کافي کمي او کېفي خواړه او نعمتونه پیدا کړي دي.شک نه شته همغسې چې نعمتونه مختلف دي ، ذوقونه ،علایق ،طبعې هم ډول ډول دي.باز دښکار غوښې خوري ، توتکۍ په حشراتو پسې ګرځي ،بورا دګل شیره ټولوي ،ښاروني او کارغه څه خوري ، مچ هم په مردارۍ پسې ګرځي. اوښ زوز خوري ، څوک خواږه خوښوي ،څوک ترخه ، څوک ډیره خوري او څوک لږه. دغه ټول خصلتونه ،علایق ، خویونه، طبعې ، نعمتونه ،کمیتونه ، کېفیتونه او ټول نور خصوصیات د ټولو مخلوقاتو د نفسي خواهشاتو او غریزو په تناسب د خدایي نظام په کمي او کېفي منځپانګې کې په نظر کې نیول شوي دي.په جهان کې د بې شمېره خلقتونو په موجودیت او هر اړخیزه ذوقونو او علاقمندیو سره ممکنه نه ده یو نواخت حالتونه او وضعیتونه دوام پیدا کړي.مختلف عواطف ،احساسات ، غریزي ،شهوت ، بزمي ،رزمي وضعیتونه ، جنسي علایق او مناسبات ، ځان ،مال ،واک او مقام غوښتنه بوګنوونکي او غولوونکي تحریک امیزه انګېزې او پایلې رامنځته کوي او یواځې په همدغه شعوري خلاکې او ډول ډول امکاناتو او ذوقونو کې ځانګړي شېطاني خواهشات، ځانګړتیاوې او تفوق طلبۍ ریښې ځغلوي او اکثر وخت دولتي ،حکومتي ، ډلئییز ،قومي او نور امکانات هم د دغه کار سره په مساعدت کې په ستر عطالت اوبې قبزې او بې واکې دینامیزم بدلیږي. څرنګه چې دغه شېطاني کېفیتونه په حقیقت کې د

دنیایي باکېفیته هر اړخیز ژوند اصلي توکي برابروي او له بلې خوا دازموینې لپاره ښه وسایل هم ګڼل کېدې شي او د هر انسان لپاره ډېر رنځور او ضعیف اړخونه هم همدغه ځانګړتیاوې جوړوي او دیوه انسان په اندکه لغزش سره ستر جهاني انساني ستونزې رامنځته کولې شي.نو ځکه په دغه څو اړخیزه ، باریکه او خورا مهمو خصوصیاتو او اوصافو ، چې له هره پلوه دډېر اهمیت وړ ګڼل کیږي شېطاني عمل ګڼل شوي ، ټول بشري مسایل او پرابلمونه په همدغه محور څرخېدلي او د خدای په کلام کې یې هم زیات ذکر شوي دي.په حقیقت کې شېطان ذاتاً د لعنت سزاوار نه دي ، دلعنت سزاوار همغه لعنتي شېطان صفته انسانان دي چې په شېطان باندې د خپلو عظیمو ګناهونو په بارولو یې د شېطان اصلي څېره وربدله کړې او دهغې ترشا خپل تور مخونه له خلکو پټ ساتي.

نو لعنت دې وي په دغه تور مخو شېطان صفته لعنتي انسانانو !

پخوا مونږ د هندي فلسفې په ځواب کې ،چې د جهان د پیدایښت او پایښت د زاړه کتاب د ورکو پاڼو په لټه کې سرګردانه وو او همدغه لټه او پایلې یې فلسفه ګڼله او آن په دې آند وو ، ولو که فیلسوفان په دې باره کې بې شمېره کتابونه لیکي ، خو شاعر دا هرڅه په یوه فرد سره :

ما زآغاز و زانجام جهان بی خبریم
اول آخر این کهنه کتاب افتاده است ،

ټول فلسفي مفاهیم چې « د ژوند او وجود معنا » ګڼل کیږي ، افاده کولې شي.دا ډول افادې ، ددې په عوض چې د فلسفې په ساده توب دلالت وکړي ، زمونږ ساده توب ثابتوي او دا ځکه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اوسه پورې مونږ نه د ژوند ، وجود او نه د فلسفې په معنا پوهېدلي يو او نه مولازمې پايلې ترلاسه کړي دي.

په دې موضوع همغلته مونږ لازم بحث کړې دې او ومو ښودله چې نه دزاړه فلسفي کتاب اول وآخر پاڼې ورکې دي ، نه د شاعر په يوه فرد سره فلسفي مفاهيم او ټوله فلسفه افاده کېدلې شي ، نه ددغه ورکو پاڼو ميدنې ته ځوک فلسفه ويلې او نه ټوله فلسفه افاده کولې شي.هندي فلسفې په حقيقت کې نادوده او ناشونې هدف غوره کړې وو .نادوده په دې چې مليونونه او مليباردونه کلونه پخوا فلسفي ليکل شوې پاڼه هم که دوی ته په لاس ورشي ، څه ارزش به ولري ؟ مادي واقعيتونه خو هغه دي چې حاظر يي هم ځوک په ګورت کې نه شي رانيولې ، يعنې چې جهان دغه ډول په لحظوي بدلون کې دې ، بيا هم مونږ په هغه ځای بحث کې د تاريخ په ټولو زماني مقاطعو کې د فلسفي محاسبو امکانات په ګوته کړي دي. ددې مسئلې د ذکر ځخه زما هدف دا وو چې د شېطان په باره معلومات هم د عالم امر حيثيت لري او پدا ډول مواردو کې ، څرنګه چې د انسان د درک او پوهې په قابو کې نه راځې ، دخدای په کلام کې يي همغومره ذکر کيږي ، چې انسان يي ددرک او فهم قابليت ولري .دغه ډول بې شمېره پوښتنو ته د خدای د کلام په احکاموکې لکه چې د جهان د پېدا ايښت په باره کې چې په دوه ډيرو لنډو کلمو او اوه حرفي لنډې جملې « کن فيکون» سره مکمل ، قانع کوونکې منطقي ځواب ويل شوې دې ،ځواب ويل کيږي .

زه په دې عقيده يم ،چې دنيايي ژوند دخدای د مقضی الامر ارادې له مخې د مختلفونفسي خواهشاتو ، غرايزو ،عواطفو ، متضادو پديدو د وحدت او مبارزو د مختلفو اړخونو او يا که

په لنډ ډول افاده شي ، ددې جهان د تکويني جوړښت ،طبيعت،خلقت او سرشت ،همدغسې چې دې او بايد اوسي ، د خدای په اراده تر هر څه لومړې د بشر د بشپړې منطقي او معقولې ګټې اخستنې او همداسې د ثواب او عذاب ، ... ،د رحماني او شېطاني قوتونو د ازميښت او مبارزې د ګټنې اوبايلنې په ډګرکې د نيک او بد ، ثواب او عذاب ،جنت او دوزخ د پاداش لپاره جوړ شوې دې .دا شېطان او شېطاني قوتونه او طينتونه په حقيقت کې ، هغه نفسي ،غريزوي او دې ته ورته خواهشات ،غوښتنې او هځونې وې چې ادم او حوا (ع) يي په جنت کې دمېوې خوړلو ته ولمسول او په همدغه لمسوونکي ذاتي خلقت ،سرشت او منځپانګې سره د خدای په مقضی الامر ارادې سره ادم او حوا (ع) په دې جهان کې مېشت او دهمدغه لارې مختلف رحماني او شېطاني خصلتونه جز د کون و مکان، خو په حقيقت کې د کون وفساد لوکوموتيف ، انګيزه او محرِک وګرځېدل.

په دې بارِه کې دقيق معلومات يوائې د خدای د کلام له عباراتو او احکامو څخه استنباط او تعبيرېدلې او يوائې د قرآني ، ديني او طبيعي علومو عالمانو او پوهانو په مشترکه مساعي ممکنه ده، چې بايد په دې باره کې خپلو څېړنو ته دوام ورکړي او لا زمو ممکنو نتايجو او افقونو ته ځانونه ورسوي .

خو د دنيايي خلقتونو او پديدو د سرشت او خلقتي ترکيب په پيدا ايښت کې د لوامه (رحماني) او اماره (شيطاني) انفس ديالکتيکي موجوديت ،چې په بنياداو تناسب يي ټول مخلوقات په نيک او بد ويشل کيږي او دجنت او دوذخ سزاوار ګرځي ، هم کومه پټه خبره نه ده .نيک عمل ته بلل او له بدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمالو څخه مخنیوې ، پخپله ظلم نه کول او دبل ظلم په ځان او نورو مظلومانو نه منل او په کلکه یې مخنیوې کول او ډیر نور مسایل چې د ښو بدو تفکیک یې په الهي احکامو او نبوي ارشاداتو کې راغلې دې ،د هر انسان او په خاصه توګه د هر مؤمن مسلمان انساني ،اسلامي ، اخلاقي اودیني دېن او رسالت دې.

همغسې چې د عالم الاسباب پېدا ایښت ، پایښت ،بدلون ، تکامل او انحطاط د خدایي «عالم آمر» یعنې« کن فیکون» په حکم تعمیل شوې ، د رحماني او شېطاني قوتونو متناسب، متعادل او متوازن جو ړښت هم د همدغه آمر او همدغه حکم لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي او دعادلانه، عامه ټولنیز، معنوي، او غیرعادلانه شخصي ، خصوصي ،مادي ارزښتونو په تناسب یو له بله څخه تفکیک کېدلې شي. په همدغه بنیاد د حق او باطل په پوله د رحماني اوشېطاني قوتونو تر منځ نه پخلا کیدونکې تضاد رامنځته کیږي او یواځې د نیک او بد ،ثواب او عذاب ،عدل او ظلم تر منځ د سلیم عقل او سلیم وجداني قضاوت له مخې یې پرېکړه هم د تکویني جفتو مقولو (ای ولوشن یعنې ریفورم او ریولوشن یعنې انقلاب)په دیالکتیکي تقابل ، داډول ممکنه او شوني ګڼل کیږي ،چې رحماني ځواکونود عادلانه سولئیز ریفورم او بدلون او شېطاني قوتونه د غیر عادلانه جګړئیز جبر له لارې د خپلو نا روا موخو سر ته رسول غواړي.په دغه ډول دینامیزم کې شک نه شته چې تکاثف او تراکم د قوت ،دولت او کتلو منځته راځي، شېطاني قوتونه په دغه امکاناتو سره یواځې د جنګ او جبر لار غوره کوي،هر څه په خپله ولکه کې نیسي او له دغه طریقه د

نړیوال طاقت په حیث په نړیواله جبهه کې یواځې د جنګ له لار ددغه پروسې سرعت او دینامیزم لا پسې زیاتوي او رحماني قوتونه لا پسې په محاصره او مضیقه کې راچاپېروي ، لکه چې نن یې په ټوله نړۍ کې رحماني قوتونه په مضیقه او محاصره کې راګیرکړي اوپه رحماني قوتونو یې هم پرته له جنګه نورې لارې تړلې دي. په داسې شرایطو کې،رحماني قوتونه پرته له قاطعیت او نړیوال پېوستون څخه بل بدیل ، بله لاره او چاره هم نه لري. اسلامي طریقه هم پخپله د ظلم نه کولو او دبل چا ظلم پرځان او نورو مظلومانو د نه منلو او د الکبر مع المتکبرین عبادة ،سپارتنه کوي. قانونمندي یعنې حق ،تل ګټونکې دې اود رحماني خصوصیتونو ،خصلتونو او اوصافو څښتنان همیشه قوی الاراده ،حکیم النفس ، صبور ،حلیم،متین او په ټولو مثبته اخلاقو اوصافو متصف ،له هیچا څخه ویره او ډار نه لري او هېڅکله د شېطاني قوتونو په جال کې نه کیووځي او همېش دخپل عزم ،تصمیم او ارادې په اصولو په خپله ټولنه او چاپېریال کې دیوه سیال قوت په حیث اګاهانه ژوند کولې شي. برخلاف شېطاني قوتونه د دروغو ،غلا ، استفاده جویي او نورو خاینانه اعمالو په نسبت ضعیف النفسه، سست عنصره ، پرځان بې باوره ، بې ارادې ، مرتجع ، ډارن او طامع انسانان دي ، تل اسیب پذیره او له هر چا څخه په ویره کې وي او نن همدغه انسانان چې د نړۍ ټول بانکونه او ټولې شتمنۍ په ولکه کې لري او په ټوله نړۍ یې د قپسۍ غوندې خپټه اچولې او ددې خاورې اصیل خدمتګاران حتا تش سا کښنې ته هم نه پریږدي ، په یوه خبیث شیطاني لعنتي دجال بدل شوې او دخپل دوزخي نفس مړولو په خاطر یې بلا تشبیه دا جنتي نړۍ په جهنم بدله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړېده.

ددغه ډول شېطاني خود سریو ، ناروا او ظلمونود مخنیوي په خاطر یو اځینۍ لاره او چاره ، قانوني،حقوقي اداره ده چې ټولنې او اولسونه یو شان د عدل او انصاف له مخې په خپل حاکمیت کې وساتي او هر سر غړوونکې د مقضي قوانینو مطابق د هغې په منلو مجبور کړي ! ! !

فلسفه بې ثمره علم دې ؟

دې کې شک نه شته ، چې یو بې سواده یا نیمه با سواده انسان د ځیني ساده وسایلو په لرلو سره ، په یوه کلي یا ښارګوټي کې دخپل ژوند لپاره لازم شرایط برابرولې شي ،خو یو عالم او فېلسوف به په دغه ډول شرایطو سره د یوې مړۍ ډوډۍ خاوندهم نه شي. نو ځکه ځیني ساده کسان په ساده قضاوت سره فلسفه بې ثمره او بې روزي علم ګڼلې شي !

یا هندي ټولنه چې ، په فلسفي څېړنو کې ترنوروډېرو اولسونوپوره قدامت لري ، پدې عقیده ده ،هغه لاسته راوړنې ، چې ، فلسفې د بودا په وخت کې لرلې ، اوسنۍ فلسفه یې نه لري ، یعنې چې فلسفې د هغوۍ له نظره تر اوسه نزولي انحطاطي لار وهلې ، نه علمي ،نه اقتصادي ارزش لري او ګوندې بې ثمره غیر ضروري او بې ارزشه علم جوړ شوې او دهېڅ. داسې ډېر مثالونه راوړل کېدې شي، چې که مونږ خپلې څېړنې او ارزونې داډول بې بنیاده او بې مورده پېل کړو، قانونمند منطقي نتایج نه شو ترلاسه کولې او په پایله کې مونږ له هدف څخه لیرې ووځو. هغه څوک چې د ډبرې د سکرو په تله طلا او د طلا په تله دډبرې سکاره تلل غواړي ، څېړنې او ارزونې به یې هېڅکله منطقي قانونمند نتایج ونه لرلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ په خپلو تېرو څېړنواو ارزوونو کې په مستدَل قانونمند ډول وښودلې شول ،چې فلسفي مسایل او قضایا ،ددغه مسایلو د علمي تعمق او ژورتیا په نسبت ،د تاریخ په اوږدوکې د هر چا د توجه وړ نه دي ګرځېدلي او نه هر څوک ددې جوګه وو چې ددغه مسایلو سره کړه وړه ولري. هغه چا چې تر اوسه پورې ، ځانونه ددغه کار جوګه ګڼلي اود فلسفي مسایلو سره يي سروکار لرلې ، اکثراً دفلسفي مسایلود علمي څېړنو څخه عاجز وو او نه يي دي کړې شوي دغه مسایل علماً په ټولو اعماقو او ابعادو پر مخ بوزي ، ناچار يي په شخصي تخیل ډډه لګولې او اکثراً د قضایاوو په شکلیلاتو کې ښکېل پاتې شوي ، فلسفه په سفسطه ، جړه مشوړه او تړلي نظام بدله شوېده.

هندي فلسفې ، چې تر نن ورځې پورې په تخیلي تیوریو او اکثراً په رنګارنګ مذهبي تخیلاتو او خرافاتو عقیده لري ، سره ددې چې د ډیرو نورو اولسونوپه نسبت ، په فلسفي څېړنو کې پوره قدامت لري ،حق لري پدې عقیده اوسي،هغه لاسته راوړنې ، چې ، فلسفې د بودا په وخت کې لرلې ، اوسنۍ فلسفه يي نه لري ، یعنې چې فلسفې د هغوی له نظره تر اوسه نزولي انحطاطي لار وهلې ، نه علمي ،نه اقتصادي ارزش لري او ګوندې بې ثمره ، غیر ضروري او بې ارزشه علم جوړ شوې او دهېچا د علاقې او توجه وړ باید نه اوسي او دا ځکه چې پخپله فېلسوف د فلسفې د علمي ماهیت په ارزش ، معنا او مفهوم باندې نه پوهیږي . داسې ډیر مثالونه راوړل کېدې شي، چې که مونږ خپلې څېړنې او ارزونې داډول بې بنیاده او بې مورده پېل کړو ، قانونمند منطقي نتایج نه شو ترلاسه کولې او په پایله کې مونږ له هدف څخه لیرې ووځو . هغه څوک چې د ډبرې د سکرو په تله طلا او دطلا په تله دډبرې سکاره تلل غواړي ،یعنې چې د ډبرې سکاره او طلا ورته یو شان ارزش لري ، طبعاً ، د ډبرې سکاره باید زیات وارزول شي ، ځکه

چې ، کوټه خو پرې ګرمېږي. د طلا څخه خو دغه استفاده هم نه کیږي .په دې ډول که څېړنې او ارزونې د علمي قوانینو ،ارزشونو او اصولو په بنیاد نه وي هېڅکله به منطقي قانونمند نتایج او پایلې ونه لرلې شي.

د بلې خوا ، په تېرو فلسفي بحثونو مونږ په دې موضوع هم بحث وکړ چې دین او فلسفه دواړه ، یوتربله سره علمي ماهیوي تضاد نه لري او دواړه یوشان د جهاني پدیدو او خلقتونو دمعرفت طریقې او وسیلې ګڼل کیږي ، حال داچې له ډیر پخواڅخه اکثر دیني او فلسفي عالمان سره نه پخلاکېدونکې تضاد لري او دا یوه ډېره مشهوره مقوله تر نن ورځې پاتې ده « چېرې چې فلسفه وجود لري ، دین وجود نه لري او چېرې چې دین وجود لري ، هلته فلسفه وجود نه لري » . ډیر دیني عالمان فلسفه د کفر علم ګڼي. که دا خبره رښتیا وې نو په عربي ژبه کې به دې مقولې ، چې: «اطلب العلم ولوکانه فی السین» ترجمه: (طلب د علم وکړۍ ، ولو که په چین کې هم اوسي)وجود نه درلودلې. علم ، همغسې چې په څرګندو او واضحو عباراتو مونږ تأکید کړې انساني مخلوق نه دې چې د چا په اسلام او کفر پورې اړه ولري او یا دې جداګانه اسلامي او کفري علوم موجود اوسي. علم یواځې الا هي مخلوق دې ، چې دالاهي کلام ، الاهي احکامو ، الاهي شریعت او اسلامي دین او مذهب په طریقه او بنیاد يي کسب په انسان ، ښځه او نر ، فرض ګرځېدلې دې. ما په دې باره کې یو مطلب د « الاهي ، قرآني او انساني فلسفې (علم) »لیکلې وو چې باید د همدې مطلب پر ځای خپور شوې وای، خو سهواً راڅخه کوم بل مطلب پرې ثبت او حذف شوې دې . امېد دې ، دوباره يي ولیکم.

که چېرې ټول فلسفي قضایا د علمي قوانینو او اصولو مطابق حل و فصل او فورمولبندي کېدلې شوې ، هېڅکله به چارې د خنډونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه مخامخ کېدلې. په الاهي علم کې خنډونه ، بن بست ،نیکړ تیاوې او یا نا معلوم ، متوالي ، نا معین او دې ته ورته حالتونه منځته نه شي راتلای . دا یواځې انساني نیمګړتیاوې ، نا ممکنات او یا عمدي ګناهونه او خطاوې دي ، چې دغه ډول حالتونه رامنځته کوي او چارې د افرادو او ځانګړوکسانو د ځانګړو اغراضو په لور بیایي . مونږ دالاهي استعامت او انساني مقدراتو او امکاناتو برابر دغه د علم لار نیولي او ټول بشریت په ټول جمعي شعور سره ددغه ارمان تحقق ته رابولو . مونږ په دې باور یو ، چې د بې شمېره فلسفي قضایاوو او مسایلو د بن بست او جړې مشوړې د غمیزې جړې چې ګوندې، د کوم ذهن د نا پېدا ځمکې دحقایقو په ما وراء ترګمی او تخیلي پلندی کې تړلي دي ، چې د حقیقت دنور پلوشې هم نه ور رسي او فلسفي بې شمېره قضایا او مسایل یې په لاځوابه معما او کثیرالمجهوله لا ینحله معادله بدل کړي دي، عبث بحث بولو او په دې پوره باور یو ، چې الاهي علمي لاس رسې د ټولو مخلوقاتو لپاره ، دهغوی د مقدراتو او ضرورتونو په تناسب عام او پرته د کوم تعصب یوشان دې. مونږ ددغه جړې مشوړې د تار سر موندلي او دالاهي علم ، احکامو او هدایاتو په رڼا کې د خپلو انساني مقدراتو په تناسب « صراط المستقیم » تعقیبول غواړو . مونږ دحقیقت رڼاله لیرې وینو او ز مونږ داحساس ، ادراک او عقل په واک کې راغلي او زړه مو هم منلې ، له خپل خدای څخه دومره جرئت او باور غواړو ، چې دعام بشري درایت او همت په مټ دپخواني بې نظمه او انجړ بنجړ عظیم عطالت او دینامیزم مخه وتړیاو دعام بشري جمعي شعور د قانونمند منطق په بنیاد د الاهي هدایت سمه لار ونیسي .

هو ! مونږ د حقیقت او واقعیت د بنیادي قانومندې څېړنې په بنیاد دغه عظیم عطالت ته اوږه ورکړې او د فلسفي لا ځوابه معما او کثیر

المجهوله لا ینحله معادلو جرړې ،چې د فلسفې د تش په نامه اساسي مسئلې په په پلندی کې لا درکه خښې پاتې وې، سپینا وي ته مو را وایستلې ، ومو څېړلې ، ومو ارزولې او پخپل نه ماتېدونکي تصمیم ترې دفاع کوو . امېد دې ، زمونږ دلارې باوري لارویان په نه ماتېدونکي عزم له مونږ سره ودرېږي او هغه کسان ،چې لا تر اوسه د شک او تردید په دوه لارې کې ولاړ دي ، ددغه څېړنو او ارزونو له مخې ځانونه دپوره یقین تر کچې ورسوي او زمونږ د لارې مصمم لارویان شي.

دغه سد سکندر تش په نامه د فلسفې اساسي مسئله ده ، چې « د مادې اوشعور د ،بې بنیاده، یو پر بل باندې د قدامت» له مخې جوړه شوې او فلسفي لوی نظام یې د« محبوبې» په بې لارې او بې دروازې لوړ پوړې کلا اړولې ، چې هیڅوک د ورننوتلواو ورا ووختلو توان نه لري .

په نوي قانونمند څېړنیز نظام کې د لومړي ځل لپاره په ۱۳۶۲ هـ ل کال کې « د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک » تر سرلیک لاندې رسالې لومړی جملې « ذهنیت نسبي عېنیت او هر مشخص ذهنیت عېني واقعیت دې » زوړ نړیوال فلسفي نظام ،چې تر اوسه پرې ټولو زړو فلسفو ډډه لګولې وه ، ونړوه اومونږ په مقنع دلایو سره وښودله ،چې ماده او شعور ذاتي توپیر نه لري او په دې بې بنیاده بنیاد ،فلسفې ته د اساسي مسئلې تر سرلیک لاندې بنیاد لټول هم بې بنیاده کاردې. همدا سبب وؤ ،د نړیوال فلسفي ښار ګوټي ، چې پرته له تړلو کوڅوڅخه یې د خوځښت او حرکت لپاره لارې چارې نه لرلې او دهندي فلسفې په قول ، فلسفې چې د خپل قهقرایي ژوند سلګی وهلې ، دوباره روح پېدا او په رګونوکې وینه وچلېده او نن یې دربښتیني الاهي خلف علم په حیث د زوال له حالت څخه د پر مختګ لار ونیوله. ټول زوړ نړیوال فلسفي نظام ، که په شرق کې وو او که په غرب کې ،ځکه ونړېده ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه فلسفي اساسي مسئلې په بنیاد دپېړیو پېړیو راپدې خوا ټول یوتر بله سره ضدو نقیض اونه پخلاکېدونکي دښمنانه تیوریک مکتبونه او سیستمو نه، چې بې بنیاده راپېداشوي وؤ ، باید هم د فلسفې ددغه ډول بې بنیاده بنیاد په رنګېدو رنګ او یو واحد ، نړیوال علمي فلسفي قانونمند نظام جوړ او هر ډول تخیلي سفسطه ګرایي ته د تل لپارهد پای ټکې کېښېښودل شو .

په ۱۳۶۳ هجري لمریز کال کې د« عېنیت فلسفه» تر سرلیک لاندې د فلسفې ډیرو مهمو مسایلو لکه: (د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک ،شعوري پدیدي او دجبر او اختیار دیالکتیک ، ایدیالیستي او ماتیریالیستي دیالکتیک ، شعور او لا شعور ، مرګ او ژوند، شپږم حس که د شعور او لا شعور دیالکتیک ،... » اثر تألیف اوله ډیره ځنډه وروسته د ۱۳۶۵کال د جدي په میاشت کې چاپ اودفلسفې مسایلومینه والو لپاره وړاندې شو . نن مونږ هم په دې نظر یو ،چې فلسفه یوائېنې الاهي خلف علم دې ،چې په نسبي لحاظ د ټولو الاهي خلقتونو دقانونمندې منطقي نسبي افادې جوګه ګڼل کیږي . زه په اګاهانه او پوره شعوري قانونمندو دلایلو سره دا خبره کوم ،چې همدغه یوې کوچنۍ جملې دغه لوی مفهوم افاده کړ ،چې د پېړیوپېړیو زوړ فلسفي نظام رنګ او ټول نړیوال با شعوره بشریت اګاهانه یوائېنۍ علمي لار یعنې دالاهي هدایت اوکلام «صراط المستقیم» لار غوره کړي.

مونږ په دې عقیده یو ،چې علم ، الاهې مخلوق او دلوی جهان او دالاهي ټولو خلقتونو او پدیدو د مادي موجودیت لازمي شکل او بنه ګڼل کیږي یعنې چې دالوی جهان او الاهي ټول خلقتونه او پدیدې د الاهي علم د قانونمندیوله مخې قانونمند پېدا ، قانونمند پایې او قانونمند بدلون او پرمختګ مومي. الله خپل علم ،خپل خلف انسان

ته د قرآني احکامو ،قانونمندیوا او اصولو په بڼه په انساني ژبه رالېږلې او د انساني شعوري پوهې او زماني او مکاني ابعادو د قیدیت په تناسب په ټولنیز جمعي شعور کې تراوش او انعکاس پېداکوي . په مشخص او ځانګړې ډول باید وویل شي چې: علم خدایي مخلوق دې ،چې د قرآني کلام له لارې په محمد (ص)د اکمل غوره شوي اسلامي دین په طریقه نازل اوټول پخوني ادیان ، چې تر دې دمخه دنورو اسماني کتابونو له لارې په نورو پیغمبرانو نازل شوې وو ،خو اکمل نه وو ګڼل شوي اوټول مجازي ادیان او خرافات منسوخ وګڼل شول .دالاهي کلام له لارې، چې په انساني ژبه لیکل شوې ، ټول انسانان د الاهي علم په وسیله د الله د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف او موظف ګرځېدلي دي ،تر څو هغه وپېژني او په لازمه کچه یې د ځان او ټول بشریت د استفادې وړ وګرځوي . د پورتني عبارت څخه په استنباط سره ویلې شو ،چې: الاهي علم ، قرآني علم او کلام اودین ،چې د قرآني علم په طریقه ژوند کولو په معنادې او فلسفه ، چې په عالم الاسباب کې د الاهي علم یوائېنې خلف علم ګڼل کیږي ، په کل کې ، د معرفت لار او طریقه ده ،او هرعلم او معرفت په خپل ذات کې د ژوند یوائېنۍ لار او وسیله ګڼل کیږي، نو ځکه خویې اطاعت په ټولو مخلوقاتو فرض ګرځېدلې دې.

ځینې کسانو ته شاید پوښتنې پېداشي ، چې الاهي علم ، یعنې څه ؟ مونږ چې د الله دذات د لیدلو ،پېژندلو او توصیف څخه عاجز یو ، ځکه چې الله لوی دې او زمونږ په ذهن ،شعور او عقل کې نه ځائیږي ، نو د الله په علم ، امکاناتو ،کېفیت او اوصافو پخپله الله ښه پوهیږي او انسان د الله د خلف په حېث ،په عالم الاسباب کې ،دانساني مقدراتو په کچه د ټولو خلقتونو په معرفت مکلف او مقدر ګرځېدلې دې. معرفت د ټولو مخلوقاتو د ژوند اساسي او بلکه یوائېنۍ وسیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼل کیږي. شاید پوښتنه پیدا شي ، چې د الله ،قرآن او انسان علوم څه تفاوتونه لري ؟ په دې خبره هم یوازې الله ښه پوهیږي.خو دهغه علم او پوهې له مخې چې الله انسان ته ورکړي ، دومره ویلې شي چې الاهي علم په ټول جهان او دهغې په ټولو خلقتونو محیط او کامل علم ګڼل کیږي. قرآني علم څرنګه چې د الاهي علم افاده ګڼل کیږي ، د الاهي علم سره کوم توپیر نه شي لرلې ، خو دبشري ذهني شعوري نیمګړتیاوو له مخې ممکنه نه ده ، چې انسان د قرآني علم د ټولو اسرارو او احکامو په پوهه قادر اوسي او په ځیني مواردو کې ،کېدلې شي د ټولو حقایقو پوهېدلو ته به ضرورت هم نه اوسي او په همدې سبب انساني معرفت همېشه نسبي بڼه لري.

د پورتني لنډ بحث څخه پخپله محترم لوستونکي د فلسفي علم د مؤثریت د کچې په هکله قضاوت کولې شي. کېدلې شي په راتلونکو بحثونو کې ،په ځانګړو مسایلو کې ، دفلسفي علم په مؤ ثریت ، په ځانګړي ډول نور بحثونه هم وشي.

دوهمه برخه

د ادب فلسفي څیړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعري تیوری علمی څیړنه

د فلسفې تر عنوان لاندې بحث کې وښودل شوه چې کله نا کله د دقیقو علمي مسائلو او مفاهیمو د څیړنو په ترڅ کې ډېر خام، ناقص، کاذب او حتا غلط فکري تراوشونه د غلطو مقولو، قوانینو، فورمولبندیو په بڼه تشکل مومي، د شک، تردید او ابهام ختڼه برابروي، عالمان، پوهان او محققین د غلط فهمیو په څلورلارې کې دروي او د حق او واقعیت صراط المستقیم ترې لا درکه کوي.

د شعر او شاعرۍ په باره کې د دغه ډول ابهامات، نیمگړتیاوې، تناقصات او تناقضات د شاعرانه مبالغی، غلو او اغراق په کچه همدومره زیات دي او یوه داسې لیتهۍ تری جوړه شوی چې غلبیلول ئې د ډېرو پوهانو او پخپله د شاعرانو لپاره هم ناشونی کار بریښي. ښه به دا وي پوهان، ادیبان او شاعران دغه عمده مسائل په کره توگه وڅیړي، د بشري کلتور، فرهنگ او ادب پدغه ورشو رڼا واچوي او وروسته لدې پدې باره کې د شک او ابهام فضاء رڼه شي.

دې موضوع ته زه هغه وخت متوجه شوم چې کله ځوان شاعران او لیکوالان د یوه ځوانیمرگ شاعر د مړینې په تلین سره

راټول او په ژورو شاعرانه احساساتو او عواطفو سره یې د هغه په وړاندې خپل د ملگرتوب اخری دین ادا کاوه. دوی د محفل ټول حاضرین د خپلو شاعرانه احساساتو په غیږ کې ټینگ رانیولي او د شعر او شاعرۍ د اباسین په څپو کې یې داسې ځنگول چې یوه لحظه هم د چا فکر له موضوع څخه بل خوا نشو او وختلې. نپوهیږم په څه ډول زما د توجه پښه وښوئیده د روانې موضوع له دینامیزم څخه پریوتم او په لحظوي سکون کې د غه فکر او نظر راته پیدا شو او فی البدیهه مې د خپلې عقیدې اظهار وکړ. زه پخپله پدې پوه شوم چې زما لخوا پدغه وخت کې د غونډی د یو خاص ډول نظم او بهیر سکوت ماتول په چا ښه ونه لگیدل او د هغوی د سملاسي شاعرانه عکس العمل سره مخامخ شوم. ما هم د بعدي استدلال څخه ډډه وکړه او ډیره موده مې پدې باره کې د څه ویلو او یا څه لیکلو هڅه ونکړه.

څه موده وروسته چې د غه موضوع یو ځل بیا په ذهن کې راولاړه شوه، بهتره مې وگڼله چې د شعر پیژندنې په باره کې د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي د مقالو مجموعه چې د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد رحیم الهام په سریزه تکمیل شوې وه او ځینې نور اړونده مطالب ولولم. د دغه رسالې له لوستلو څخه وروسته پدې نظر شوم چې گوندې پدې باره کې د نور څه لیکلو لپاره کوم دلیل نه لیدل کیږي او گوندې همدغه لیکنه کفایت کوي. خو د یو څه دقت څخه وروسته د څه لیکلو په باره کې زما تصمیم لا پسې قوي شو. کوم نظر چې ما ته پیدا شوې وؤ غواړم د یوې طرحې په شکل د محترمو شاعرانو او پوهانو حضور ته وړاندې کړم. هیلهده د خپلې بزرگوارۍ له مخې یې په پوره دقت سره ولولي، ویې ارزوي او نیمگړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواوي یې پوره او بشپړې کړي.

نظم او نثر دژبني ادب دويلو او ليکلو دوه اساسي ډولونه، دبشري ټولنې دمختلفو هر اړخيزه متقابلو مناسباتو اوضرورتونود افادې او افهام او تفهيم ډيره اسانه، معقوله، منطقي، فصيحه، بليغه او په تاريخي او ټولنيز لحاظ مکمله انساني هر اړخيزه رنګارنګ احساساتي او قانونمنده منطقي بڼه دثبت وسيله ګڼل کيږي. ژبنې ادب په بنيادي لحاظ بشري جمعي شعوري لاسته راوړنه ده خو داديبو، عالمو او پوهو کسانو خاص رهبري کوونکې ځرګند او ځانګړې رول هم پکې هيڅوک نشي نفې کولې. همغسې چې اقتصادي زير بنايي او علمي تخنيکي انکشافات ديوې ټولنې په نورو رو بنايي او زير بنايي پديدو باندې ځرګنده او مشخصه اغيزه لري په ژبنی ادب باندې هم دهغې تاثير ځرګند، مشخص او مستقيم دې. هره ادبي ليکنه دخپلې ټولني داجتماعي ــ اقتصادي ژوند سره مستقيم اړيکي لري او دهغي مبين او ښکارندويه ده. ديوې ټولني په عملي ژوند، ژبه او ژبني ادب کې ايديال افقونه، انتزاعيت او تجرد وجود نلري. يواځې دشاعرانه او اديبانه تشخص او عيني حقايقو او واقعيتونو او شاعرانه او اديبانه انتزاعيت او تجرد د قانونمند منطقي ارګانيک ديالکتيک په بنياد ،يو اديب او شاعر دخپلی ټولنی او ټولنيزو مناسباتو سره په حقيقي او عملي مناسباتو کې پاتې کيدلې شي . په غير صورت کې شاعر او اديب او ټولنه يو تر بله سره بيګانه کيږی او د ارتبات او پوهاوي لارې يي تړل کيږي او يو دبل په ژبه سره نپوهيږی. شک نه شته چي مختلفې کلتوري ماهيوي او شکلي سويي او بڼي د مختلفو هيوادونو ، ټولنو ، قشرونو ،

سازمانونو او ډلو تر منځ د متقابلو مناسباتو او ضرورتونو دديالکتيک په بنياد يو له بل څخه متأثر او دتعادل د عام قانون له مخې د مشترک مخرج په کرښه واقع کيدلې شي ، خو دغه کار او چار به هيڅکله په نورو کلتوري ارزشونو او ايديالونو باندې ، دکوم ځانګړي کلتوري ارزش د تحکم او يا د نورو وروسته پاتې کلتورونو له خوا ، په پټو سترګو ، دحاکم کلتور د جبري حاکميت دمنلو په معنا نه وي . بلکه مختلف ژبني او کلتوري ازرشونه يواځې دمتقابل احترام داصولو په بناء دډيري اوږدې مودې دهمه جانبه بې تبعيضه مناسباتو ، متقابل تاثير ، پرورش او ارګانيک انتګريشن او پيوستون په پروسه کې دټولو لپاره په يوې منلې ژبه، ادب او کلتور بدليدلې شي، خو په ميخانيکي او يا جبري ډول دبل ژبه او کلتور منل او يا تحميلول دواړه ناسم کار ګڼل کيږي. ځکه بشري تاريخ ددې شاهد دې ،کله چې د نړۍ هيوادونه ددغه ډول کلتوری ارزښتونو داستعمار او استشمارله لارې دنورو هيوادونو د ډول ډول استعمار او استثمار لاندې واقع شوې ، لا نن يي هم د خلاصون امکانات او لارې چارې نه په سترګو کيږی. هو ! دبشريت دپيدا ښت دډير پخوا وختونو څخه داستعمار او استشمار ټول ډولونه دکلتوري ارزښتونو دتفاوت له لاری په نورو اولسونو تحميل شوي او نن هم عملاً دوام لري. په همدې علت استعمارګر امپرياليستي هيوادونه د خپل اشغال د سباوون څخه دمخه چې لا د د اولسونو دشعور سترګې نه وي غړيدلې او لا دغفلت او جهالت له خوبه نه وو ويښ شوي، لومړۍ حمله ددغه هيوادونو په کلتوري ارزشونو کړي ،تر څو هغوۍ د خپل ماضي ،خپل تاريخ ، خپلو افتخاراتو ، خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښونو ځخه وشلوي او په یوه ابدي احمقانه لاشعوري تورتم کې یې واقع کړي او نن د همدغه نړیوالو کلتوري تباهیو ، برباديو او استعماري امپریالیستید ینامیزم په مټ ،ځینې کلتوري یرغلګر قوتونه ، حتا په اصطلاح خپلې بشري پرمختللې ټولنې په پټو سترګو ،لاس تړلې او لاچاره کلتوري حماقتونو ته راکشوي او خپل شخصي شوم اغراض پرې تحمیلوي. مونږ نن په نړۍ کې د همدغه ډول یوې احمقانه کلتوري ناوړه وضعې او نتیجتاً د نړیوال سراسري شعوري کلتوري انقلاب د ذهني او عیني پړسیدلیو شرایطو شاهد یو ، چې باشعوره بشریت یې باید د یویشتمې پیړۍ په امکاناتو کې په روشنفکري مسؤ لیت او امانت دارۍ سره سرته ورسوي. دا اوس کومه پټه خبره نه ده چې د نړۍ پرمخ تللي او وروسته پاتې هیوادونه یو شان د خپلو خپلو کلتوري یرغلګرو له خوا په خورا نا امیدۍ او بېوسۍ سره د کلتوري حماقت کندې ته کش کیږي. که پوښتنه وشي د څه په خاطر ؟بیا هم خبره معلومه ده. د بې ارزښه سرمایداري ارزش د افق تسخیرول او که بیا هم پوښتنه وشي چې ګټه به یې څه وي ؟پخپله پري هم نه پوهیږي !نه ، دوی په هرڅه ښه پوهیږي ،خو نه غواړي د خپلو خود خواهیو او شخصي ګټو په ځنګ کې د بل حد اقل هوساینه او د ژوندي پاتې کیدو لپاره د خوړو حد اقل زرۍ وځغملي شي ، نو په داسې قضاوتونو او انصاف سره پایله هم پرته له نړیوالې سراسري تباهي بل ډول ممکنه ګڼل کیدې شي ؟

مونږ بیا هم یواځې د سیالو متقابلو مناسباتو او مختلفو کلتوری ارزشونو د تقوي او یو د بل سره د ارګانیک انتګریشن او هډ په هډ دټولو لپاره د قابل قبول مشترکو کلتوری

ارزشونو منځته راتلو سپارښتنه کوو .

په نظم او نثر سره د بشري کلتور، تاریخ، عقایدو او ټولو علمي څیړنو لاسته راوړنې او مظاهر افاده او ستري زیرمې پکې ذخیره شویدي. یواځې د دغه دواړو ادبي مقولو ځخه په خپل خپل ځای او معقولي استفادي په نتیجه کې ممکنه ده بشري هر اړخیزه مناسبات، احساسات، عواطف، مختلف وجدي حالتونه، علمي قانون مندۍ او دټولو پدیدو ظهور په ټولو شکلي رنګینیو او ماهیوي ژورو مناسبتونو سره په علمي قانونمند او شاعرانه احساساتي بڼه افاده کیدلې شي. نظم او نثر هر یو په ځانګړې توګه د دغه پدیدو د افادې په پروسه کې ځانګړی انګړ، موقف او ارزش لری، په هیڅ صورت یو د بل تشه نشی ډکولی او نه یې ځای نیولې شي. دبلې خوا همغسې چې د شعور، ادراک او تعقل دروازې د احساساتو په کیلې خلاصیږي شعور، ادراک او تعقل هم پخپل وار او لازم وخت کې ځانګړي مشخص احساسات تحریکوي او پدې لارو تل بې کنتروله او بې پاسپورته لارویان په ازادانه ډول تلای او راتلای شي . د نظم او نثر تر منځ هم داسې جیګې پولې وجود نلري چې دیوه ځخه بل ته دې ترې څوک وانه وړیدې شي. په شکلي لحاظ هم د نظم او نثر تر منځ داسې غیر قابل عبور قیودات وجود نلري او دډیر پخوا ځخه د ازادو شعرونو او مسجع نثرونو نموني شته دي چې د مثال په ډول د پیر روښان د خیر البیان او مرحوم سید بهاوالدین مجروح د ځانځاني ښامار او نا اشنا سندرې، نومونه اخستلای شم او د ازاد نظم نموني هم ډیرې دي او د هر چا لپاره یې د نظم د لیکلو چارې اساني کړیدي.خو که چیرې عملي شعري او نثري لاسته راوړني ، هغه ډول چې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران او ليکوالان افاده ،تعبير او تعريفوي ،دغه دواړه محيطونو ته څوک مشترکې پولې نه شي قايلېدلی. پخپله د شاعرانو په آندښه شعر هغه ژبنۍ ادبي پديده ده چې معنا نه لري او که لري يې يواځي پخپله شاعر د خپل شعر په معنا پوهيدلې شي ، هيڅ شاعر حاضر نه دې بل څوک او حتا پخپله خپل شعر په بله ژبه ترجمه کړي ، شعر تعريف نه لري ، هر نظم شعرنه دې ، شعر مخيل کلام دې ، شعر د احساساتو مظاهره ده ،شعر د مبالغې ، غلو ،اغراق ، کنايو ، استعارو او نورو ادبي صنعتونو او ډول ډول قيو داتو پرته شعر نه ګڼل کيږي او يواځې خوار سپيره نظم ګڼل کيدلې شي. لکه د شيخ سعدي دغه نظم:

بنی ادم ز اعضای يکديګر ند
که در افرينش زيک جوهرند
چو عضوی به درد اورد روزګار
ديګر عضوهارا نما ند قرار

په دې ډول اوصافو ، قيو داتو او ځانګړتياوو سره شعر ځانته ځانګړي امتياز ،مقام او ارزش اختياروي او په حقيقت کې د نثر سره د هر ډول ارتباط په شلولو سره په اصطلاح غوره موقف اشغالوي ، د فساحت ،بلاغت ،توضيح ،تشريح ،تفسير ،افادې او داډول نور اوصاف له لاسه ورکوي او ځکه خو معنا نه لري ، تعريف ،اوداسي نور نه لري او ځکه خو د هر چا دلاس رسي قابليتپيداکوي او هر سړې شاعر جوړيدلې شي. زه پخپله ددغه ډول افادو او تعبيرونو سره موافق نه يم اونه څوک بايد شعري لوړ مقام دا ډول پست وګڼي.دا چې ښه ، باکيفيته او عالي شعر څه خصوصيات او اوصاف بايد ولري چې يو ضعيف ، بې کيفيته او تش په نامه شعر طبعاً هغه نه شي درلودلې ، دا

هرچا او هر شاعر او غير شاعر ته بايد څرګنده وي ، خو زما په عقيده د شعر او نظم تر عنوانونو لاندې د شاعرانه بحثونو ډرامو جوړولو ته به ضرورت نه وي او کيدلې شي په اصطلاح شعر ي او نظمي تباين او تفاوتونه د نورو طريقو ،کيفيتونو او ارزشونو له مخې فورمولبندي ،تعريف او وارزول شي.

نظم ته په پښتو ، فارسي، عربي او ځيني نورو ژبو کې شعر ويل کيږي. مرحوم محمد صديق روهي ليکي چې د شعر کلمه دعبراني ژبې د شير د کلمې څخه چې سندرو ته وايي اخستل شويده. معمولا ډيرشعرونه سندريزه بڼه لري او په سندرو کې ويل کيږي. له بلې خوا په فارسي او پښتو ژبه کې نازکخياله شاعرانو ته موشګاف وايي لکه چی حميد مومند ماشو خيل په همدی نامه مشهور دې. په عربي ژبه کې شعر ويښته ته وايي او شعر و شاعري هم په عربي نړی کې له ډيرپخوا څخه ډيره پر مخ تللی وه او موشګافی ته رسيدلی وه. کيدلې شي د شعر نوم هم د مو شګافی په نسبت په همدی نامه نومول شوې وي. په هر صورت داد اديبانو او شاعرانو پوری اړه لری چی پدی باره کی لازم سپيناوی او وضاحتونه رامنځته کړی.

زما په عقيده د شعر کلمه د نظم د کلمې لپاره اسم با مسمیَ نه بلکه دهغی غير مستقيم اغراق اميزه توصيفی، تشبيهی مستعار نوم ګڼل کيږی او پخپله د شاعرنوم او شعروشاعری هم ددغه هنر او مهارت او ذاتی فطری استعداد سره همدغه ډول مناسبتونه سره و لري. ډير وخت داسې پيښيږي چې ځينې نومونې د پديدو سره مستقيم مناسبت نلري ، نه دهغې د ماهيت ښکارونديه او نه يې د ماهيوي قانونمندۍ افاده کولې شي خو په اصطلاح کې دهغی د پاره په منل شوی او مانوس نوم بدليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د شعر کلمه هم د نظم لپاره په منل شوي نوم بدله شویده. زه ددې سره کوم مخالفت نلرم او وروسته لدې به زه هم پدې لیکنه کې د نظم د کلمې پر ځای د شعر کلمه استعمالوم.

د شعر او نثر دیوه پر بل باندې د قدامت مسئله همغومره مغلقه او پیچلې ده لکه څومره چې د شعر او موسیقي تر منځ دیوه پر بل باندې مخکې والي تعینول مشکل ښکاري.

شاعران او ادیبان ،شعر د احساساتو، عواطفو، مینی، غریزو او اخلاقی ارزشی تعلقاتو څرگندونه او مظاهره ګڼي او دغه اظهارات لکه څرنگه چی مونږ پخپل چاپیریال کي وینو، حیوانات، الوتونکي او خزندي او نور کاملا په بې ریا احساساتو، عواطفو، رنگارنگ هنری حرکاتو او منظمو غږونو سره څرگندوي. کیدلې شي انسانانو به هم لا هغه وخت چې جداگانه او غوځ مفهوم کلمات یي نشو اداکولې د خپلو احساساتو او عواطفو افاده په هنري حرکتونو او منظمو غږونو، اهنگونو او کمپوزونو سره کوله او د شعري تخلیق زیږندي به هم د همدغه ځایه سرچینه اخیستې وي او هنري او شعري زیږنده به په دغه دلیل د نثر په ادبي جوړښت باندي قدامت ولري. د بلې خوا کله چې ویالي او سیندونه بهیږي، سیلۍ چلیږي، کنډې تولیږي او اورغورځونکي غرونه غوریږي هم کله کله خوندور غږونه او یا د موسیقی په اصطلاح کمپوزونه جوړوي. که چیرې دغه استدلال سم وي نو ددې خبرې منل هم پکار دي چې گوندې د بې روحه موسیقي گروه د ساز او کمپوز له مخې لومړې په اصطلاح د بې شعوره ژوندیو مبهم شعري تخلیق رامنځته او یواځې له هغې څخه وروسته د باشعوره او مفکر انسان مفهوم او منطقي شعر او نثر زیږیدلې

دي. خو دغه تواتر او تسلسل د همیش لپاره عملی او ثابت نه بریښي او هروخت د دغه پدیدو دیوه پر بل باندي قدامت لپاره دلایل وړاندې کیدلې شي. نن هم کله د خوږو شعرونو له مخې خواږه کمپوزونه او یا بر خلاف د خوږو کمپوزونو له مخې خواږه شعرونه لیکل کیږي. زه پدی عقیده یم چې پدې باره کې هر ډول خوشبیني او خوشباورې ممکنه او معقوله ده خو تنگ نظري او تعصب پکې کاملاً بې ځایه او بې بنیاده ښکاري.

د شعر او نثر تر منځ که څه هم د تگ راتگ ټولې کوڅي او لارې ندي تړلې او نه یي تر منځ داسې دیوالونه موجود دي چې مینه وال دې پرې وانه وړیدې شي، بیا هم دغه دواړه پدیدي کامل یو شان والی او یا ډیر نژدیوالي نلري.

ـــ شعر د قافیوي، عروضي ،ردیفي، ترکیبي، بدیعي صنعتونو او روحي وجدي حالتونو له مخې مقید کلام گڼل کیږي او د دقیق، علمی، فلسفي، تاریخي او داسی نورو دقیقو او ژورو مسائلو او قضایاوؤ توضیح، تشریح، تفسیر او بیان پرې که نا ممکن نه وي نو مشکل، ناقص او یا لااقل نامانوس او غیر منطقي گڼل کیدې شی. د بدیع او بیان صنعتونه چې د شعر رنگیني او ښکلا گڼل کیږي او پرته له هغې شعر ته شعر نه ویل کیږي او د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي په اصطلاح شعر په معر بدلیږي، په حقیقت کې حقایق او واقعیتونه میکیاژ کوي، څیره یي وربدلوي او د پیژند گلوۍ څخه یي باسي. روحي وجدي حالتونه هم که دغم وي که د خوښۍ، د بې هوشۍ وي او که د مدهوشۍ او یا نورو ټولو کې ذاتي فطري احساساتي شاعر خو لاڅه چې حتا ډیر لوی عالمان او پوهان هم د تعقل او سنجش په ورشو کې نشي پاتې کیدلې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانونمندیو دټولو کړیو څخه ووځي او ټول کړه وړه یي داحساساتو په محدوده کې محصور پاتې کیږي او په دې ډول نثردعلمي ټولو مسایلو دتوضیح او بیان یواځینۍ ژبه ګڼل کیږي.

ـــ دمخه مونږ دا خبره یاده کړه چې ،پخپله د شاعرانو په آند ،شعري خلاقیت احساساتي، عاطفي او غریزي سر چیني لري. احساسات داحساس په مرحله کې په شعوري لحاظ پټې سترګې او ړانده دي او کله چې په غریزه بدلیږي دتل لپاره ړانده پاتې کیږي او یواځې دشعور او لاشعور ددیالکتیک په پروسه کې کیدلې شي دمختلفو پدیدو په شکل په انساني شعور کې انعکاس ومومي او مختلف رواني او ډول ډول نور حالتونه او وضعیتونه رامنځته کړي . انساني عاطفه تل خوشباوره ده او خوشباوري پخپله دډیر سطحي برخورد او کړو وړو معنا لري او هیڅکله دپدیدو ماهیوي قانونمندیو ته نشي متوجه کیدلې. یو عالم وایي: که چیرې دقضایاوؤ او واقعیتونو په باره کې داحساساتو له مخې قضاوت او پریکړې وشي دعلمیت څخه به هیڅ نښې نښاني پکې ونه لیدل شي. رښتیا هم کله چې شعری تخلیق داحساساتو، عواطفو اوغرایزو په طوفان او سیلاب کې رازیږیدلې، دادبي صنعتونو په رنګینو ختو تپل شوې او دکنایو، استعارو، ابهام او نورو مجهولاتو په پردو پوښل شوې مخلوق او ترکیب او سي نو دکوم غلبیل او ذره بین پواسطه به دعیني واقعیتونو توکي ترې څوک جلا کړې شي .پدی دلیل هم شعر ددقیقو او عمیقو مفاهیمو دافادې لپاره ناقصه او مقیده وسیله ګڼل کیږي او دغه ډول مفاهیم یواځې او یواځې باید دنثر په ژبه افاده کړل شي.

ـــ دپورتني لنډ تذکر سره سره هم ډیرو عالمانو، پوهانو او فیلسوفانو خپل نظریات، عقاید او علمي قضایا په شعري ژبه لیکلي او توضیح کړیدي. دهغې لپاره یي علمي فورمولبندۍ او قانونمندۍ پلټلي، تعریف او تفسیر کړیدي او علمي مقام ورته قایل شویدي. ډیر ونورو غیر شاعرپوهانو او عالمانو پدغه اشعارو علمي تقریظونه لیکلي او دهغې دعلمي مقام او ارزش لپاره یي دخپل ذهن څخه دلایل طرح کړي او لټولي دي. په ډیرو اشعارو کې لکه چې دمخه ورته اشاروه وشوه انساني عقیدوي مسایل ځای په ځای شویدي او نن پرته له شکه دغه اشعارو دتقدس مقام حاصل کړې او لاس وهل او په مقابل کې یي نظریاتي مخالفت کول بلا تشبیه کفر او یا لااقل ددغه عالمو شاعرانواو پوهانو په مقابل کې دعدم احترام او یا لوی سپین سترګتوب په معنا او مفهوم تلقي کیږي.

زما پورتنۍ لیکنه باید هیڅکله دامعنا ونلري چې ګوندې علمي، فلسفي، تاریخي ادا ډول نور اشعار وجودنلري. کله چې دتاریخ، فلسفې او نورو علومو پوهانو شعر لیکلی وي حتماً به پکې دهغوۍ علمي نظریات افاده او ځای په ځای شوي وي. ځکه عالم او فیلسوف باید علمي مفاهیم افاده او حتما باید ددغه علومو ورته ځانګړي ارزشونه ولري .خو اصلي خبره پدې کې ده چې ولي هغوۍ دغه ډول ژور علمي مطالب په شعر سره افاده کړي دي؟ او ولي هغوۍ هڅه کوي دخپلو شعري مجموعو لپاره عامه فورمولبندي ،چې نه یي لري ولټوي او تعریف یي کړي ؟ هغه چې وایي "هره ورځې چې راخیژي هغه بیل بیل لمر دې" او یا دا چې "هیڅوک دوه واري په یوه سیند کې نشي لمبلې" همداسې واقعي، ذاتي فطري شاعر تاسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅکله دوه واري په یو شان احساساتو سره نشی پیدا کولې نو څه ډول به تاسې په شعر کې مستمره او پایداره قانونمندي پیدا او وروسته له هغې هغه تعریف او فورمولبندي کړۍ.
پدې توگه شاعرانه ذاتي، فطري خصلت او کرکترد تل لپاره یوه گذرا پدیده ده. په هغې کې انتزاعیت، تجرد او پایداره مستمره قانونمندي او یا په بل عبارت قانونمند مستمر ستاتیزم وجود نلري نو ځکه په عام ډول فورمولبندي کیدلې او تعریفیدلې هم نشي.

اشعار یواځې کیدلې شي هر شعر په ځانگړی ډول یواځې دشکلي قیوداتو، لکه قافیه، عروض، ترکیب، ردیف، شعري مشخصو انگیزو، شعري محیط، موضوع او یا ځینی نورو خصوصیاتو له مخې تعریف او فورمولبندي نه بلکه تشخیص، توضیح، تفسیر او لازم مقام او ارزش ورته څوک قایل شي.

شاید ځینی کسان داسی ادعا وکړی چی خیر علمی، فلسفی او داسی نور دعلمی مفاهیمو لرونکی اشعار خودی تعریف شی. زه دا وایم چی په شاعرانه ذاتی فطری محیط کی دعلمی، فلسفی او داسی نورو په نومونو شعرونو ته ځای وجود نلری او دداسی شعرونو نوم یواځی هغه وخت اخستل کیدای شی چی مشخصه نمونه مخی ته پرته وی او زه بیا دا وایم چی څله دا ډول مطالب په شعر سره لیکل کیږی، حال داچې شعري ادبي افاده په واقعیت کې هیڅکله د علمي قانونمندو مفاهیمو د افادې، توضیح او تفسیر جوگه نه شي گڼل کیدلې؟ شاید په شعر سره د هر ډول مفاهیو لیکل به هغه وخت دهنر په صفت رواج وو. او که څوک پوښتنه وکړي چې نن ولي دغه ډول مفاهیم په شعر سره لیکل کیږي؟ زه ددې کار لپاره هیڅ دلیل او برهان نه وینم پرته

له دې چې په ځان دا گناه ومنم او په نورو په ناحقه دا تور ولگوم چې دغه کسان خپلې نیمگړ تیاوې غواړي په شعري شعر رنگینیو او ښکلي شعري کلام سره پټې کړي.

ددی ټولو خبرو سره سره پخوا هم ډیرو شاعرانو خپل اشعار تعریف کړی لکه حمید مومند لیکی:

شعرندې داخوناب دزخمي زړه دې
یا وتلې دستي دم دخولې دمړه دې
یا دوینو اباسین وهلې موج دیې
یا دښاره دحیرت وتلې فوج دې
یا نغمه دنیم بسمل مرغه دخولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

او نن یې هم تعریف کوي. زه په زغرده ویلې شم چې شعرتعریف نلری! پدی باره کی بعدی تبصری دمحترمو لوستونکو او په خاصه توگه دمحترمو پوهانو او پخپله شاعرانو پوری اړه لری.

ډیر شاعران او حتا ځیني پوهان شعر او شاعری ته یواځې معنوي مقام او ارزش قایل دي او دا ځکه چې دشعر او شاعری ورشو یواځې داحساساتو په محیط محاط او احساسات داحساس په مرحله کې رانده دي. پرته له خپل ځان څخه بل څه نهویني. هر څه ورته خپل ځان او ځان ورته ډیر لوی ښکاري. نو که منصور دآن الحق چیغې وهلې او دخدایي دعوه یې کوله یا نن هم شاعران که ځانونه تلا میذ او دهغوی په اصطلاح دخدای شاگردان او حتا کوچني خدایان، خپل کلام الهي الهام، دمادي مناسباتو او تعلقاتو څخه مبرا، دنورو انسانانو لپاره دفهم او درک څخه پورته او یواځې پخپله شاعر پری پوهیږي، یواځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنـوي ارزش او مقـام ورتـه قايـل او پخپلـه شـعرغايه او هـدف بـولي ، هـم ملامـت نـدي. لـيکن هغـوی دې خبـرې تـه متوجـه نـدي چې خـدايي کـلام خـو نـامفهوم کـلام نـدې او يـوائې پـدې خـاطر دانـسانانو پـه ژبـه نـازل شـوې چې دهغـوی لپـاره قابـل دفهـم اوسي او دخپلـو ذات البينـي تعلقـاتو او مناسـباتو دښـه تنظـيم لپـاره دخـدايي کـلام داحکـامو، اصـولو او قوانينـو څخـه اسـتفاده وکـړي. دخدايي کـلام احکـام، اصـول، او امـر، هـدايات، قـوانين دخدای لـوی علم او د خدای دلـوی مخلـوق دخلقت راز کـه دانـسان لپـاره قابـل دفهـم نـه وي پـه کـوم دليـل انـسان پـدې نـړۍ دخـدای خليفـه ګڼـل کيـدلې شـې؟ پـنج بنـاء داسـلام چـې دخـدای د عبـادت اساسـي جهتونـه ګڼـل کيـږي هـم هـدف او غايـه نـه بلکـه دخـدايي احکـامو مطـابق دانـسانانو تـر مـنځ دعادلانـه مناسـباتو دښـه تنظـيم وسـيله ګڼـل کيـږي. بيـا هـم کـه شـاعران خپـل ځانونـه او خپـل کـلام دبـشري تعلقـاتو او مناسـباتو څخـه پورتـه ګڼـي دادهغـوی کـار دې. خـو زه وايـم هيڅـوک ماتـه دداسـې شـعر نمونـه نـشي ښـودلې چـې دبـشري مناسـباتو دورشـو څخـه بيـرون واقـع وي او نـه شـعر او شاعري ددی لارې او صفاتو له مخې لوړ مقام حاصلولې شي.

پـه چلم دوه سکروټې کښيږده
لکه دوه بنې په سيالۍ خوله ورکوينه

سپيلـني ورتـه لوګې کړه
ګودرته تللې چا به يي مخ ليدلې وينه

کـه چيـری دپورتـه دوه پـښتو لنـډيو څخـه مـادي ارزښـونه ليـرې شـي څـه ډول بـه جـوړې او څـه ارزښـت بـه ولـري؟ ارزښـتونه مـادي دي. معنـوي ارزښـتونه چـې وجـود لـري پـه مـادي معيـارونو تلـل کيږي او پيژندل کيږي .

ځينـی شـاعران دشـعر قيمـت ګـذاري دشـعريت لـه مخـې کـوي او هغـه ددې کـار لپـاره يـوائېنې محـک بـولي او پـدې عقيـده دي چـې کـه شـعر شـعريت ونلـري پـه سـاده او بـې ارزښـته نظـم بـدليږي. دکانديـد اکادميـسن مرحـوم محمدصـديق روهـي يـو مـضمون پـدې بـاره کـې دوفـا پـه جريـده کـې نـشر شـوې دې او همداسـې دشـعرپيژندنې تـر عنـوان لانـدې دنومـوړې دمقـالو يـوه مجموعـه چـاپ شـويده چـې يـوه مقالـه يـې د "شـعريت يعنـې څـه؟" داسـې شـروع کيـږي. "دځينـو شعرونو پـه بـاره کـې کلـه کلـه داسـې خبـرې کيـږي چـې شـعريت نلـري. ددې خبـرې معنـا دا ده چـې دغـسې شعرونه تـش پـه نامـه شـعرونه دي، شـکل او کالبـد يـې شعرته ورتـه دې، خـو جـوهر پکـې نـشته" او هغـه دسـړي اوسـړيتوب دکلمـو دمناسـبت دتوضـيح پـه مثـال سـره پرتلـه کـوي. پـدې مقالـه او بلکـه نـورو مقـالو کـې دشـعر او شـعريت دمتقابـل مناسـبت او يـا دشـعر لپـاره دلازمـي تـوکي پـه حيـث د شـعريت موجوديـت او ضـرورت پـه هـر اړخيـز ډول څيـړل کيـږي چـې محتـرم لوسـتونکي دزيـاتو معلوماتو په خاطر کولې شيدغه مرجع ته مراجعه وکړی.

محتـرم لطيـف نـاظمي دمحبـت دجريـدې د ۱۳۸۱ کـال دجـوزا دمياشـتې پـه ۶ ګڼه کـې دشـعريت پـه بـاره کـې داسـې ليکـي "پوهـان وايـي يـو کـلام کـه هـر څـومره عـالي مفکـوره او انکـار نـه منـونکې حقيقـت بيـان کـړي، او ډيـر ښـه وزن او قافيـه هـم ولـري خـو کـه شـعريت پکـې نـه وي، يعنـی پـه شـعري منطـق نـه وي ويـل شـبې او دتخيـل عامـل يـې کمـزورې وي نوهغـه شـعرنه بلکـه نظـم دي". نپـوهيږم کـوم پوهـان بـه داسـې وايـي خـو زه پـدې عقيـده يـم، هغـه کـلام چـې هـم عـالی مفکـوره ولـري او هـم يـې انکـار نـه منـونکې حقيقـت بيـان کـړې وي او ډيـر ښـه وزن او قافيـه هـم ولـري نـو حتمـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به په اصطلاح شعریت هم ولري او که نثر هم وي هیڅوک به دهغې له ارزش څخه منکر نشي.

دشعر او شعریت او سړی او سړیتوب دمشابه پرتله کولو په باره کې زما نظر دادې چې سړې او سړیتوب یو تربله سره مستقیم مناسبت لري. دهغوی ترمنځ نه دتشبیه، کنایې، استعارې، رمانیتزم او داسی نورو ادبي صنعتونو له مخې او به خړی پړې شوې او نه دمبالغې ، غلو او اغراق له مخې کمي یا کیفي توصیفي زیاتې یا کمې راغلې دې او په اسانۍ یو بل په نسبي لحاظ افاده کولې شي. حال داچې د شعرکلمه د نظم دکلمې لپاره اسم با مسمیٰ نه بلکه دهغې غیر مستقیم اغراق امیزه توصیفي، تشبیهي مستعار نوم ګڼل کیدلې شي او دا هم ممکنه نده چې د شعر دکلمې دنحوي او صرفي ګردان او اړولو راړولو له لارې د شعر دځرنګوالي او کیفیت په باره کې څه ترلاسه شي .

ځینی پوهان او شاعران دشعري کلام مقیدې ورشو او نیمګړتیاوؤ ته متوجه شویدي. خو ددې په عوض چې هغوی دشعري ذاتي فطري انګیزو مطابق شعري ورشو او چاپیریال، محتوا او ماهیت وڅیړي او دواقیعتونو له مخې ورته لازم مقام او ارزش قایل شي ، برخلاف دیوه نهایي افراطي حالت څخه بل نهایي افراطي حالت ته اووختی او دشعر او شاعرۍ مقام دومره راټیټوي چې نه باید راټیټ شي. ابوالمعانی بیدل وایي: ښه شعر معنی نلري. یا لکه چی کاندید اکادمیسن محمدصدیق روهي لیکي چې دالمان مشهور شاعر "ګویته" څخه وغوښتل شول دخپل مشهور اثر "فاوست" مفکوره په نثر ولیکي. هغه ددغه کار څخه معذرت وغوښته. همداسې دایران مشهورشاعر

"یداله رویائ" لیکي " مختصر آنست که شعر به کارها وروزګارها کاری ندارد ، نه نقل میکند ونه می اموزد ، شعر تنها است واز هر اجباری رها. برسرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیګری. بدهی نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق، نه به ایمان ودانش و درعین حال بیم دارد ازینکه چیزی پست وحقیر باشد" په همدې ډول ډیر نور مثالونه هم راوړل کیدې شي.

دی کې شک نشته چې په شعر و شاعرۍ کې دډیرو بې معنا شعرونو دنمونو یادونه کیدې شي لکه "اکوبکو ، سرسندکو ، غوامې لاړه په ترپکو...." یا دهغه انګلیسي بې معنا شعرترجمه چې مرحوم محمدصدیق روهي یي په خپله دمقالو مجموعه کې ذکر کړیدې. دادشاعرۍ ذاتي فطري وجدي حالت یا مقید او ځانګړي محاط محیط لپاره بیګانه او نااشنا خبره نده او پخپل ځای یي معقوله توضیح او استدلال کیدلې شي. نه داچې ټولې شاعرانه رنګینۍ او عالي ارزشونه دومره راټیټ او حقیر، فقیر او بې ارزښه وګڼل شي.

دبلې خوا که مونږ شاعرانه محیط او ارزشونه په دقیق ډول وڅیړو او یا په هغه څه اکتفاء وکړو چې تراوسه پوهانو او شاعرانو څیړلي او نومولي دي یواځې دعشقي، کمیدي، تراژیدي، مدحي، هجوي، مزاحی، حماسی، بزمی، حتی ریشخندی او مسخره یي او دیته ورته نموني له ځانه سره لرو. دفلسفي، علمي، ادبي، او ځینو نورو شعرونو نومونه لکه چې دمخه ورته اشاره شویده یواځې هغه وخت اخستل کیږي چې په مشخص شعر باندې بحث کیږي او مشخصه نمونه مخې ته پرته وي او دعام مفهوم او نوم لپاره هیڅکله دغه ډول نومونې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعمالیږي او باید هم استعمال نشي. واقعیت دادې چې پورتنۍ شعري ورشوګاني چې مونږ یې نومونه واخستل او عملا شعري محیط دخپل فطري ماهیت له مخې په همدغه ساحو ویشل شوې او دواقعیت له مخې په همدغه نومونو یادیږي ټولې داسې وجدي احساساتي ورشوګانې او حالتونه دي چې شاعران خو لاڅه چې پوهان او عالمان هم نشي کولې دتعقل او فکري سنجش دقیوداتو او اصولو په قید کې مقید پاتې شي.

انسانان په ټولینز ګډژوند کې هراړخیز ذات البیني مناسبات، حالات، حوادث، وقایع او دهغې پورې اړونده فردي او اجتماعي مسئولیتونه، حقوق او وجایب لري چې مشخص افراد، ټولنې، ډلې ټپلې او اقشار باید دهغې مسئولیت په غاړه واخلي او په ټاکلي وخت یې سرته ورسوي. دشعر او شاعرۍ محیط او ورپورې مربوط مسایل او قضایا یواځې شاعران کولې شي په ښه او مناسب شکل وروزي، وپالي او وستایي. دمصر ډیر مشهور لیکوال، ژورنالست او سیاست پوه حسنین الهیکل دجمال عبدالناصر په توصیف کې لیکي چې« دناصر په څپلیو کې دنورو لپاره ګرځیدل مشکل کار وؤ». شاعرانه محیط دپاک زړه، پاک طینت، بې ریا، پاکو احساساتو او عواطفو محیط دې. هلته چل ول، ټګي، استفاده جویي او غلطي ځای نلري، نو غیر شاعر، نفساني، فرصت طلب او کسبي منفعت طلب شاعرانو لپاره هم دذاتي، فطري شاعرانو په څپلیو کې ګرځیدل مشکل کار دې او نباید هغوی دغه پاک محیط ملوث کړي..

کلتور ـ د هغې صحیح او غلط تعبیرونه

دا مقاله د ۱۹۹۶ کال دثور دمیاشتې په ۲۶ نیټه لیکل شوې او دهمدغه کال دانځور اخبار په ۵ او ۶ ګڼو کې چاپ شوې وه، غوښتل مې یو څه تغیرات پکې راولم خو وروسته مې پریکړه وکړه دخپرونې دمحترمو لوستونکو لپاره یې په پخوانۍ بڼه چاپ کړم .

کلتور دنړیوال نظام او بشري ژوند دتأمین او حفاظت په لار کې دانسان په ټولو سالمو فعالیتونو او دهغې دلاسته راوړنو په ټولو پدیدو دلالت کوي.دکلتور کلمه یوه له ډیرو مأنوسو کلمو او مقولو څخه ده چې په بشري ورځنیو مناسباتو، چارو او خبرو اترو کې ډیره استعمالیږي. لکه کلتوري مناسبات، کلتوري نماینده، دکلتور وزارت، کلتوري ټولنه، کلتوري کمیټه، کلتوري انقلاب، باکلتور، پرمختللې کلتور، وروسته پاتې کلتور، زراعتي کلتور، تخنیکي کلتور، سیاسي کلتور او داسې نور ډیر مفاهیم او مناسبات دکلتور دکلمې دډول ډول صرف و نحو او ګردانونو له مخې افاده کیږي.داچې څومره دغه مفاهیم پخپل مسمیَ بـِه دلالت کوي دهغې وضاحت دهمدې بحث موضوع او هدف ګڼل کیږي. ډیر داسې کلمات شته چې خلک هغه پخپلو خبروکې ډیر استعمالوي او پوره رواج لري لیکن په حقیقت کې ددغه کلمو لغوي او اصطلاحي مفاهیم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماهیوي پروسې یو تر بله سره ډیرې لیرې پرتې وي. کله داسې هم پیښیږي چې اسم په مسمیَ بهِ هیڅ دلالت نه کوي او حتا دخپل مسمیَ بهِ ماهیوی پروسې او واقعیتونه په غلط ډول تعبیروي او یا یواَځې دهغې په خصوصي حالت او شکل دلالت کوي. دا ډول برخوردونه او حوادث یا عمدي وي چې ځیني کسان قصداً خپل شوم پلانونه دمقدسو ارمانونو، انسان دوستانه شعارونو او ډیرو مأنوسو او هر چاته په زړه پورې مفاهیمو، مقولو او کلمو تر پردې لاندې عملي کول غواړي. یا سهوي وي چې داجتماعي شعور دسطحې دټیټ والي په نسبت خام، نیمګړي او حتا غلطو فکري تراوشونو په نتیجه کې دغلطو مفکورو، فورمول بندیو، تعریفونو او تیوریو درامنځته کیدو سبب ګرځي او دمفاهیمو او مقولو تحریف عملی پروسې او فعالیتونه داصلي لارې او مجرا څخه بل خوا ګرځوي او دعملي فعالیتونو غلط او انحرافي جریان مقولي، مفاهیم او فورمول بندۍ بې ماهیته او بې مفهومه کوي، دعمل او مفاهیمو په مطابقت کې تناقضات راپیدا کوي او دغلطو فلسفو او غلطو تیوریوو دایجاد باعث ګرځي. دمثال په ډول داستعمار او سوسیالیزم کلمات او مقولې څومره انسان دوستانه او انساني عطوفت او هیومانیزم څخه ډکې دي خو هغه ناروا او ظلمونه او دکرکې او نفرت وړ انساني ضد عملونه چې په تیرو پیړیو کې غربي مملکتونو داستعمار په نامه کړي او یا په شلمه پیړۍ کې روسانو دسوسیالیزم په نامه وکړل هیڅکله یې ددغه مقولو دماهیت او افادو سره مطابقت نه درلود او نن خلک په حقه سره دهغې دنومونو څخه نفرت لري. یا لکه چې داتم بم مفهوم تر ننني ورځې پورې په ټوله نړۍ کې

رواج لري حال دا چې عملاً داتم بم په حقیقت کې وجود نلري. همداسې داسلام کلمه هم دلغوي مفهوم او هم دالهي دین او قانون په حیث څومره داجتماعي عدالت، انصاف او انساني متقابلو حقوقو او وجایبو او انسان دوستانه مناسباتو په بناء ولاړ احکام، هدایات او قیودات لري خو هغه بی قیدو حده فجایع او سل په سلو کې داسلامیت او انسانیت ضد عملونه چې نن په افغانستان کې داسلامیت تر شعار لاندي کیږي، او نن پخپله افغاني اسلامي رهبران افغان مسلمان اولس د خپلو شخصي ګټو او اجنبي شومو اغراضو په خاطر وژني او زوروي ،دافغانستان خلک حق لری دغه ډول نا مسلمانو او تورمخو مسلمانانو څخه کرکه او نفرت ولري. پدې توګه ډیر نور مثالونه هم راوړل کیدې شي چې دمقولو دلغوي او اصطلاحي مفاهیمو او عملي پروسو تر منځ فرق او تباین پکې په ښکاره ډول لیدل کیدلې شي. دکلتور مقوله چې نه یواځې مأنوسه بلکه فوق العاده دینامیکه او دفردي، اجتماعي، ملي او بین المللي متقابلو مناسباتو او خلاقه مثمرو فعالیتونو راز پکې نغښتې دې هم تل دتاریخ په اوږدو کې دمغرضو کسانو او بې مسؤلیته تیوریستانو لخوا دشخصي ګټو دساتلو او دمتقابل لوري داغفال په خاطر د هر ډول تحریف او حریصانه تجاوز لاندې واقع شویده.

دکلتور مقوله چې دلاتیني کلمې Cultura څخه اخستل شوې او دتجدد، اجتهاد، نواورۍ، جوړولو او داجتماعي سالم، مفید او خلاقه کار او فعالیت مفهوم او معنا لري، په هره معینه زماني مقطع کې دبشري ټولنې دفکري او عملي فعالیتونو پوتنسیال، معیارونه او افقونه په ګوته کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه فعالیت تولـه ورشو پـه غیر کي نیسي دهر اړخیز تحریف پـه نتیجه کې نن ددغه پـراخ بنسته او کثیرالجوانبه مقولې ماهیت، مضمون او مظـاهر څوک دچلتـار پـه ولونـو ، څوک دلنګ پـه غوټو ، څوک پـه شمله، څوک پـه عبـاء او قبـاء او يـا يـوائې دخپلو خبرو اترو ،ناستې ولاړې، رسوم، عـادات، اخلاق ،عقيـدي او يـا پـه اصطلاح ملـي محلـي ذات البينـي کلتـوري مناسـبتونو او نزاکتونو کې لټوي او يـوائې پورتنيو ذکر شوؤ مسايلو تـه چې دکلتـور دمقولې محـدوده شـکلي بڼه ،طيف او ورشـو تـشکيلوي دمطلقيت حق قـايليږي او پـه نتيجـه کـې پـدې بـاره کـې دپراخـه پرګنـو درک او پوهـه خـو لاڅـه چـې د مـسلکي کارپوهـانو ،کلتـوري ټولنو ،کلتـوري بنيـادونو او اکـادميکو مؤسسو ، ارګـانونو او مسؤلينو دکـار محـصله هـم ناکـافي اوپـه يـوه محـدود تنګنظرانـه محـاط محـيط کـې پـاتې کيـږي .دا چې ايدياليـستان، ماتيرياليـستان، بـورژوازان او کمونـستان دکلتوردمقـولې پـه بـاره کـې پـه مـشخص ډول څـه نظـر لـري ، ضـرورت بـه نـه وي ځـانګړي بحثونـه پـرې وشـي ، ځکـه دمخـه مونږ د مختلفـو فلـسفي او علمـي مـسايلو پـه بـاره کـې د هغـوی پـر مشخـصو او ځـانګړو نظريـاتي اړخونـو کـافي بحثونـه کـړي او پـه مقابـل کـې يـې مـونږ خپـل ټـاکلي او څرګنـد نظـر هـم وړانـدې کـړې دې. همغـسې چـې د نـورو علمـي مـسايلو او قـضاياوو پـه بـاره کـې دوی دقانونمنـد منطقـي تسلـسل او پايـداره علمـي قانونمنـديو او فورمولبنـديو پـه مسير کې ثابت قدمـه نـه دي پـاتې شـوي او يـوائې کلـه نـا کلـه او هغـه هـم تـصادفي او نـا خـود اګـاه يـې علمـي قوانينـو ، منطق او اصـولو تـه مراجعـه کـړې او ډيـر زر پـه دغـه سـرا پـا ذهنـي غيـر قانونمنـد تخيـل کـې د شـک او ترديـد پـه څلـور لاري کـې دريـدلي

او پرتـه پـه پټـو سترګو لـه ګوتـو جنګولـو څخـه يـې د بـل مـستدل علمـي ثبـوتي بـديل چـانس هـم نـه دې درلـودلې ، نـو خامخـا يـې د ذهنيګرانـه تحريفـي تيـو ريـو ، فورمـول بنـديو او ګمراهيـو لارې نيـولې دي.د کلتـور کلمـه چـې د يويـشتمې پيـړۍ د شـرايطو او سـو پر ګلوبـال امپرياليـستي آزمندانـه غوښـتنو مطـابق ډيـره مانوسـه ، ديناميکه،بدليـدونکې او اسيب پـذيره ده ،ځکـه خـو دنـړۍ اکثـره وروسـته پـاتې هيوادونـه د مـرګ او ژونـد پـه پولـه پـه لعنتـي ډول د شـيطاني قوتونـو دشـيطاني نـاوړه ګټـې او کلتـوري يرغـل هـدف ګرځـولي دي . همغـسې چـې سـرمايه د تـورو پيـسو پـه بڼـه نړيـوال امپرياليزم دنړيوالـودملي ،خـصوصي او شخـصي شـتمنيو دغـصب وسـيله ګرځـولې پـه همغـه ډول يـې د کلتـور د بـشري انـسان دوسـتانه، خلاقـه او جـوړوونکي فعاليـت څخـه د تـور وتبليغـاتو پـه بڼـه د بـشري ټولـو ارزشـونو د بـې ارزشـه کولـو او دخپـل تـور زنګانـه لانـدې کولـو ډيـره خچنـه وسـيله ګـر ځـولې ده. دوی نـن ضـرورت نـه لـري تيـورۍ او فورمولبنـدۍ تحريـف کـړي ،بلکـه پـه پـوره سـپين سـترګتوب ،رډ پـه رډه او بربنـډه توګـه پـخپـل مـوټي کـې هرڅـه نيـول او يـوائې د خپلـو شـومو او نـاروا اهـدافو لپـاره پکـارول غـواړي ، او دا هغـه مرحلـه ده چـې يـوه پديـده دازاد سـقوط پـه زوال او حتمـي مـرګ محکـوميږي .هيڅـوک ضـرورت نـه لـري ،کـه ظـالم دې او کـه مظلـوم دغـه ډول وضـعه پـر ځـان ومنـي او يـا پـر بـل بانـدې تحميـل کـړي. پـه دواړو حـالاتو کـې د عـذاب او بـرخلاف د ثـواب کچـه بـه يـې د ميـزان پـه تلـه کـې يـو برابـر وي. زه پـدی عقيـده يـم همغـسی چـی عمـل پرتـه دنظـری تحقيـق او تحقـق څخـه ړونـد او نظـر چـی عملـی دتحقـق ورشـو ونلـری بـی مفهومـه ګڼـل کيـږی ،بـشری کلتـوری فعاليتونـه هـم پـه يـو ددغـه اړخونـو کـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصو رول بی مفهومه او بی بنسټه کاردی.

دکلتور دمقولې په باره کې داوسني لنډ اظهار نظر مفکوره ځکه په فکر کې راولاړه شوه چې په اوسینو شرائطو کې زمونږ دهیواد نژدې نیم نفوس په پردیو ملکونو کې ژوند کوي او عملاً افغاني کلتور دپردیو کلتورونو سره سخت په تصادم او مجادله کې دي. زمونږ زلمیان دخپل کلتوري متحول او پذیریشي طاقت او توان په لرلو سره دپردي کلتور منلو ته حاضر دي خو زمونږ مشران دخپلې متحجرې او کلتوري مفکورې له مخې دافغاني کلتور دسوچه ساتلو په منظور کلتوري کمیټې، ټولني او سازمانونه جوړوي او هڅه کوي دکلتوري تنګ نظرۍ او تعصب زولني دځوانانو په پښو کې واچوي او نن دغه مبارزه دهر فامیل، مینډو، پلرونو او اولادونو تر سرحده رسیدلې او په اکثره مواردو کې ځیني فامیلونه او کلتوري کمیټې په حقیقت کې دبې کلتورۍ په زندانونو بدل شویدي. حال دا چې ددې مشکل چاره په منطقي کړو وړو سره کیږي نه په تعصب او تنګ نظرۍ. دې کې شک نشته چې دبشر دتکامل په پروسه کې کله چې انسانانو دلومړي ځل لپاره دخبرو او نطق قدرت پیدا کړ نو کلتوري اجتهاد او برلاسې هم لومړی دمنطق او خبرو په ورشو کې رواج او پراختیاوموند له او یو وخت پخپله دفلسفې او دهغې دعمده اصل او میتود دیالکتیک اصلي مضمون او مفهوم هم په خبرو او منطق کې یو پر بل باندې برلاسي او رجحان ته ویل کیده، خو کله چې انسانان لباس پوش شول، کلتوري اجتهاد او مبارزه هم دلباس ورشو ته داخل او پخپله لباس دمختلفو قومونو تر منځ دسیالۍ، تفریق او دیفرنسیشن وسیله وګرځیده. کله چې

انسانانو دښکار غوښې خوړلې په بشري ټولنه کې دښکار دوسلو جوړولو او ښکار کولو کلتور رامنځته شو. دزراعت او کر کیلې په رواجیدو سره دزراعت کلتور او دتخنیک او تخنیکی انقلابونو ددینامیکي انکشاف په ترڅ کې تخنیکی کلتور رواج پیدا کړ. بشري ټولنه همداسې داجتماعي ــ اقتصادي تکامل په مسیر کې کله چې دکورنۍ، طائفې، قومونو، ملیتونو، سیاسي - اجتماعي قشرونو، ګوندونو، دولتونو، او مختلفو اقتصادي ــ اجتماعي نظامونو لرونکې شوه دهغې مطابق په ټولنو کې کلتوري مفاهیم، مقولې، قوانین، مختلفې سیاسي، اجتماعي او اقتصادي سیالۍ، دښمنۍ، جنګونه او یو پر بل باندې برلاسې اویو دبل په مقابل کې داستعمار او استثمار وسایل اماده کول شروع شول. پدې ډول کلتور دانسان دفعالیت په ټولو انواعو او اشکالو دلالت کوي. هر بشري خلاقه مفید کار او فعالیت کلتوري فعالیت او هر بشري شعوري یا غیر شعوري تخریبي کار او فعالیت غیر کلتوري بې کلتوره فعالیت ګڼل کیږي. هغه څه چې دکلتوري فعالیت په نتیجه کې جوړیږي کلتوری لاسته راوړنې شمیرل کیږي. کلتور په حقیقت کې دانسان ــ انسان، انسان ــ ټولنې، ټولنې ــ ټولنې، ټولنې ــ طبعیت او انسان ــ معبود تر منځ عملي خلاقه مناسباتو او دیالکتیک ته ویل کیږي. که لږ څه نور هم دقیق وویل شي کلتور په حقیقت کې دپورته ذکر شوؤ فعالیتونو او مناسبتونو هغه تجدد طلبه او تحول طلبه بشري مفکورې او عملي فعالیت ته ویل کیږي چې بشري ټولنه پخپل تاریخي تکامل کې دخپل خیر او فلاح په صراط المستقیم رهبري کوي. دکلتوري فعالیتونو او لاسته راوړنو شفاهي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریري افادې ته ادب او دهغې عملي تجسم او استفادې ته هنر، صنعت او عملی کار او فعالیت ویل کیږي. کلتور د بشري فعالیت عملي او نظري دواړه خواوې په غیږ کې نیسي او د کلتوري فعالیت څخه بیرون بشري فعالیت ته هیڅ ورشو نه پاتې کیږي. عملي او نظري کلتور بیا پخپل نوبت په مختلفو عملي او نظري علومو، د بشر د عملي کار او فعالیت او ذات البیني مناسبانو په مختلفو ساحو ویشل کیږي. کلتور هیڅکله یوائې په جیګه یا ټیټه شمله، اوږدو یا لنډو کالیو، چلتار یا نورو پورې اړه نلري. لباس په حقیقت کې د محیطي شرائطو، انساني ضرورتونو، او ذوقونو، اقتصادي امکاناتو او موجوده رسم ورواج او یا په اصطلاح د مود له مخې انتخابیږي او جوړیږي. د افریقا او هند په ګرمو منطقو کې هیڅوک ضرورت نلري وړین بالاپوش او وړینه خولۍ ولري. په نتیجه کې ویلې شو هر انساني فعالیت کلتوري فعالیت، هر ادب کلتوري ادب او هره تاریخی هرارشي چې انساني فعالیت پکې مضمر او دهغې محصول وي کلتوري تاریخ ګڼل کیږي. د با کلتوره، بې کلتوره، عالي کلتور، ټیټ کلتور او داسې نورو افادو د مفاهیمو د ارزشونو قیمت ګذاري هم لازم دي د همدغه معیارونو له مخې تعین او په همدغه تله او وزنونو وتلل شي. اوس پخپله قضاوت کولې شو ایا او سنۍ کلتوري افاده او مفاهیم د کلتور د کثیر الجوانبه او د بشري فعالیت د ټولې مشمولې ورشو محتوا ډکولې او هغه په واقعی مفهوم سره افاده کولې شي؟ که څوک ووایي چې هو. دا به هغه افادې ته ورته وي لکه چې نن هم په اصطلاح ځیني عالمان پدی عقیده دي چې جهان د څلورو عنصرو څخه جوړ شویدي. دا چې په ځیني

هیوادونو کې د کلتورو وزرات، کلتوري مؤسسات او په سفارتونو کي د کلتوري نماینده یا اتشه په نامه اشخاص موجود دي چې په اصطلاح د خاصو امورو متصدیان دي، یا په کابل کې د ادبیاتو په نامه پوهنځې موجودوو یا د غه کلتوري کمیټې، کلتوري انقلاب او ډیر نور مفاهیم په اوسنیو محدودو افادو سره زما په نظر د جدي تأمل او اصلاح وړ مطالب ګڼل کیږي .

خو ددې ټولو خبرو سره سره باید هیر نکړو، په کومه اندازه چې کلتور عام او په بشري ټولو فعالیتونو او مناسبتونو محیط مفهوم دې په همغه اندازه مشخص مفهوم هم دې. کلتور په مشخصه توګه د یوي ټولنې او دهغې د افرادو د اجتماعي - اقتصادي میکره او ماکره محیط د شرایطو، د انکشاف او ودې د دینامیزم او دهغې مطابق د دغه ټولنې د اجتماعي شعور څخه نماینده ګي کوي. کلتوري مشخص توب هیڅکله د کلتوري تحجر معنا نلري بلکه د شرایطو د تغیر سره سم کلتوري تغیر او تحول ته ویل کیږي. همدا سبب دې چې یوې ټولنې ته عالي کلتوري ارزشونه نه څوک له بیرون څخه په یو وار او میخانیکي شکل وارد ولې او نه څوک په یوه پرمخ تلونکې ټولنه کې زاړه اجتماعي ـ اقتصادي مناسبات په جبر ساتلې شي . په یوه ټولنه کې د زړو کلتوري مناسباتو د ساتلو لپاره هڅه کول او یا په انفرادي توګه د خپلې ټولنې د کلتوري مناسباتو څخه ځان ایستل دواړه مثبت عمل نه ګڼل کیږي. همدا رنګه کلتوري مشخص توب باید هیڅکله د کلتوري ځانګړیتوب سره مغالطه نشي. په بشري ټولنو کې ځانګړي کلتورونه وجود نلري. ځانګړې کلتور او بلکه کلتور په مجموع کې په مجرد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتزاعي شکل سره نه وجود لري او نه ارزش. که چیرې داسې کلتوري ارزښتونو وجود درلودلې نو دهغې مضمون او محتوا به ثابت وې او د تکامل جهت به یې په څه ډول تعینیدلې. همداسې دا به حتماً د فوکویاما « د تاریخ پای او نهایي انسان (The End of History and the Last Man, 1992) » دنظر تائید وې حال دا چې نه وخت او نه تاریخ پای لري او نه دجهان دیالکتیکي پروسه پر ځای درید لې شي. خدای ابدي دې، جهان ابدي دې ، وخت ابدي دې او تحول او تکامل ابدي دې. ځانګړې ، تل ثابتې ټولنې ،اقتصادي نظامونه او دهغې ځانګړي انکشافي جهتونه په حقیقت کې وجود نلري. کلتوري ځانګړتوب همغسې چې ممکن ندې کوم افتخار هم نه ګڼل کیږي. ایا افغاني کلتور ځانګړې ګڼل کیدلې شي؟ که مونږ غواړه او که نه، خوښیږي مو او که نه افغاني کلتور دهغه قومونو ، ملیتونو ، او ټولنو چې په مستقیم ډول یې دافغانستان په خاوره کې ژوند کړې او دهغه ټولنو چې مونږ ترې په غیر مستقیم ډول متأثر وؤ او پخپله دافغاني کلتور دارګانیک ترکیب او دیالکتیک څخه متشکلهمجموعه ده. مونږ په هیڅ صورت سره په افغاني کلتور کې دهخا منشیانو ، موریانو ، یونانیانو ، عربو ، مغلو او نورو دمستقیمو او غیر مستقیمو مشهودو متقابلو کلتوري تأثراتو څخه انکار نشو کولې. اکثر کسان ځیني اجتماعي اخلاقي ارزښونه کلتوري ارزښونه ګڼي او هغې ته دمطلقیت او عمده اصل او محور حق قائلیږي. دکلتوري معیارونو تمیز او قیمت ګذاري هم دهمدغه اصولو او نتیجه ګیری په اساس کوي او طبعاً دا ورته ډیر بد بریښي چې په اخلاقي لحاظ ځان له چا څخه کم وبولي. له همدي ځای څخه دخپل محلي او ملي کلتور

د سوچه ساتلو او تفوق تعصب منځته راځي. شک نشته چې اخلاقي معیارونه کلتوري معیارونه او ارزښونه ګڼل کیږي خو په هیڅ صورت سره اساسي او یوائیني ارزښونه نشي ګڼل کیدلې. کلتوري وروسته پاتې والې عیب دې خو هغه په بې ځایه تعصب سره نه رفع کیږي او نه پټیږي لازم دادي دهغې علتونه ولټول شي او له منځه ولاړ شي. کلتوري تعصب او کلتوري ځانګړتوب نه ممکن دې او نه معقول او نه تر اوسه پورې دچادغه تعصب او ځانګړیتوب نه کوم ځای نیولې او نه سر ته رسیدلې دې. په همدې ډول کلتوري خوشباوري او کلتوري بې بند وباري او په میخانیکي شکل کلتوري اشتراکیت هم فوق العاده منفي عمل دې ځکه چې دبشري ټولنو تر منځ ټول تضادونه او بد بختۍ دکلتوري تضادونو او تعصبونو په نتیجه کې منځته راځي. یوه ټولنه په بله ټولنه باندې دکلتوري تفوق له لارې تحکم او برلاسې پیدا کوي او هغه استثمار وي. نو ځکه په یوه ټولنه کې دهغې دافرادو او اشخاصو کلتوري بې بند وباري پخپله دهغه ټولنې داستثمار وسیله ګرځي. داهم یو پیژندل شوې واقعیت دې چې مختلفې ټولنې دخپل تکامل په مسیر کې دکلتوري تقرب په لور حرکت کوي. خو دغه تقرب هیڅکله میخانیکي تقرب ته نه ویل کیږي او نه خپل کلتور ترک کول او دبل کلتور بې قید و شرط منل ددې معنا او مفهوم لري بلکه مختلف کلتورونه دزمانو په اوږدو کې دمتقابلو ضرورتونو او منطقي تماسونو له لاری په ارګانیک شکل سره یو بل تکمیلوي او غني کوي او یو دبل دتقابل، ضدیت او دتعصب څخه یې دتوافق موازي مسیر ته راپریباسې. هغه اشخاص او خصوصاً ځوانان چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشباورانه یا غیر شعوري خپل کلتور ترک کوي او پردي کلتورونه بې قید و شرطه په میخانیکي ډول سره مني دخپلې ټولنې څخه بیګانه کیږي، دخپلو تاریخي افتخاراتو او بین المللي متقابلو مشروعو سیالیو په مقابل کې دمسؤلیت احساس له لاسه ورکوي، دملي وحدت په محکم ځنځیر کې زنګ وهلې کړۍ تشکیلوي او حتمأ دپردیو په ګټه دخپلو خلکو داستثمار او بد بختۍ وسیله ګرځي چې مونږ متأسفانه پخپل تاریخ کې ډیرې داسې ناولې نمونې لرو اوزموږ ډیر مشران چې نن د خپسۍ غوندې دافغان ملت په ستوني پراته دي دهغې ژوندي مثالونه ګڼل کیدلې شي. بشري ټولنې او دهغې افراد او اشخاص تل دخپل ماضي، حال او استقبال سره په ټینګ دیالکتیکي ارتباط کي ژوند کوي او مجبور دي چې ژوند وکړي او دغه ارتباطات یواځې او یواځې دکلتوري ارزشونو او معیارونو له لارې ساتل کیدلې شي. که چیرې ممکنه وې چې بشري ټولنې او دهغې افراد دخپل ماضي سره اړیکې وشلوي او یا دادومره بې ارزښه کار ګڼل کیدلې نو دتاریخي واقعیتونو دکشف په خاطر به بې حسابه مصارف او سرمایه ګذارۍ نه کیدلې، دهغې پورې مربوط مؤسسات به نه ایجادیدلې او بې شمیره علمي کدرونه به نه روزل کیدلې. ماضي په حقیقت کې زمونږ دحال او استقبال تهداب او بنسټ تشکیلوي نو دهغې دکامل شناخت څخه پرته دحال او راتلونکي جوړول که ناممکن نه اوسي نو غیر اساسي او ناپایدار خو به حتمأ وي. حال په اوسنیو دینامیکو شرائطو کې مشکله ده چې وجود ولري. یواځې محققین او مسلکي پوهان چې غواړي مختلف قضایا او پروسې تحقیق او فورمولبندي

کړي مجبور دي هغه په نسبي سکون کې فرض او مطالعه کړي .همداسې که څوک خپل کلتوري مناسبات دخپل مستقبل پورې تړل نه غواړي، هغې ته دبعدي تحول او تکامل ارزش قایل نه اوسي او غواړي خپل زاړه کلتوري مناسبات وساتي نو هغه کمي او کیفي تحولات چې یې پخپل ژوند کې په بشري ټولنو او حتا پخپله ټولنه کې مشاهده کړي څه ډول ارزیابي کوي او دا چې مختلفې ټولنیې دراتلونکو نسلونو په خاطر سرمایه ګذاري کوي خیر دڅه لپاره؟ یا هغه سرمایه ګذارۍ چې ۵۰ یا ۱۰۰ کاله پخوا شویده دهغې نتایج مثبت او که منفي بولی؟واقعیت دادې همغسې چې بشري ټولنه په اجتماعي، اقتصادي او تخنیکي لحاظ نشي کولې دخپل ماضي، حال او استقبال سره په عدم ارتباط کې اوسي او خپل اړیکي حتا یو له هغوی سره وشلوي په کلتوري لحاظ هم دا ډول استقلالیت غیر ممکن ګڼل کیږي.مونږ افغانان شپږزره کلن تاریخ لرو چې پرته دحماسي کیسو او افسانو څخه یې کومې مادي وجودی داسې څه زیرمې ندي راپاتې چې زمونږ دتیر شمتن کلتوري میراث زیرمې یې تشکیل کړې وې. مونږ هم نه یواځې چې یوه لوټه په بله کښینښوده بلکه هغه ولاړه لوټه مو هم اوراه کړه او راتلونکی پلان مو هم پوره څرګند دې چې څه کول غواړو. دادې په دوه جملو کې دماضي، حال او استقبال په لحاظ زمونږ دکلتوري شمتنیو هست وبود. نن هم ټولو نړیوالو د ځینې بې وطنه افغانانو سره په شریکه ملا تړلې چې ټول افغاني کلتوري ارزشونه ، شتمنۍ یې غصب او د افغانستان په نوم هیواد نوم د نړۍ له نقشې څخه پاک کړي ،خو دا خبره له یاده باسي چې په دې ارمان ډیرو لویو طاقتونو خپل سرونه له لاسه ورکړي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی سر نوشت هم همدا ډول وګڼي.

نن نړیوال په حقه افغانستان یو له دوه دریو ډیرو وروسته پاتې هیوادونو څخه ګڼي. راشي چې مونږ او تاسې په ډیر خجالت سره هغه یو اځیني ډیر وروسته پاتې هیواد وبولو. دا به سمه وي. مونږ به دا هم ووایو: مرګ دې وي په هغه بې پته او بې احساسه افغانانو چې ځانونه، تاریخي افتخارات او ملک د څو ناچله تورو ټنګو په بدل کې د وطن په دښمنانو خرڅوي. اور دې وګرځي د هغوی د لعنتي قدمونو لاندې دا سپېڅلې خاوره. ورک دې شي ددغه لعنتیا نو تور مخونه. او اخري قضاوت به بیا هم هغه وخت ته پریږدو چې کله یو ځل د تاریخ څرخ دافغانانو په بخت وڅرخي.

استقلال چې یو اځیني لوی میراث مونږ ته راپاتې وؤ دکلتوري شعور د ټیټ والي په نسبت هیڅکله دهغې په ارزش نه یو پوهیدلي او ددغه لوی نعمت څخه مو لازمه ګټه نده پورته کړې. دډیر پخوا څخه مونږ اجتماعي او اقتصادي استقلال د سیاسي استقلال د لرلو سره سره ندې لرلې او پرته د اجتماعي ـ اقتصادي استقلال څخه سیاسي استقلال نه وجود لري او نه ارزش. پدې صورت کې دا استقلال مقدس ایدیال یو اځې د ځان وژلو او بل وژلو مفهوم افاده کوي چې په هیڅ صورت سره دافتخار وړ نه ګڼل کیږي. اصلي افتخار ځان ساتلو او جهان ساتلو او په نړۍ کې دنورو قومونو سره سیال ژوند کولو ته ویل کیږي. له بده مرغه تل دا سې پیښه شوې چې مونږ خپل دښمن او دوست ندې پیژندلې او تل د «ځانځاني ښامار» غوندې دځان لپاره بلا ګرځیدلي وؤ. بل رابانده ی خپلې غوښې خوړلې او مونږ نه یو پوه شوي. مونږ تل دبل په لاس کی مناسبه وسله او دخپلو

خلکو لپاره راڅخه هز اراتشه چنګیز، هلاکو او بله بده بلا جوړه شویده. دهر څه څخه ډیره بده داده چې ددغه ترخو واقعیتونو منلو ته هم حاضر نه یو. دکلتور دمقولې په باره کې ددې لنډ، خو ډیر متراکم او متکاثف بحث څخه چې زما په آند ټولو کلتوري ارزښونو او دهغوی مثبتو او منفي اړخونو ته ګوته نیول شوې، اوس په ځوانو او ددې نوې سلیزې په ادبې کلتوري کار پوهانو پورې اړه لري چې خپل بحثونه په مسلکي لحاظ په هر لوري وغزوي او غني یې کړي.

اوس چې مونږ د کلتور په باره کې د لنډ بحث بای ته ځانونه رسولي ایا ښه به نه وی په دې باره کې ځینې دا ډول پوښتنې را ولاړې شي؟ ډیر با کلتوره انسان به چاته ویل کیږي؟ ایا دغه لوی با کلتوره به هغه څوک وي چې په اصطلاح دمشرانو په مجلس کې خبره له خولې نه راباسي او که هغه خبر لوڅ ته به ویل کیږي چې دخپل چاپیریال څخه سالم برداشت او آګاهي ولري او پخپل منطقي استدلال سره زاړه فکرونه دنوي واقعیتونو منلو ته اماده کړي؟ ایا هغه چاته ویل کیږي چې په فناتیک ډول په پخواني دود او دستور او زړو کلتوري مناسباتو پورې تړلې او د تمدن دکاروان په مخالفه خوا روان وي ؟یا هغه چاته به ویل کیږي چې دا اقتصادي اجتماعي انکشافاتو او دوخت غوښتنې مطابق خپل فکري دینامیزم تنظیموي او ددغه تحولاتو مطابق تحول او بدلون غواړي؟ آیا دغه با کلتوره به هغه چاته ویل کیږي چې نه غواړي دپلار نیکه تورتمې کوټه، زړه بوساړه او دکرکیلې زاړه وسایل او دود بدل کړي او جوارې یې په غنمینه بدل شي او که هغه چاته به ویل کیږي چې دغه ټول زاړه مناسبات له بیخه رنګ او دځان لپاره دنوي شرایطو محیط

(c) ketabton.com: The Digital Library

دزیست او کار جوړ کړي او په هر لحاظ دنړیوالو سره ځان سیال کړي. زه پدې عقیده یم چې دکلتور مقوله په نوې لید توګه ځیړل پکار دي. کلتور په واقعیت کې د هر څه څخه دمخه دطبیعی او اجتماعی سرکشیو په مقابل کي دقاطع ټولنیز ډیرکي په ګټه اصلاحانه او بشر دوستانه مبارزي، اجتهاد او قانونمند عمل ته ویل کیږي. هر تخریبي او دځان په ګټه مغرضانه عمل ولو که هر څومره شعوري او آګانه او دهر څومره عالم انسان لخوا هم وي بې کلتوره عمل ګڼل کیږي. زما په نظر دنړۍ ډیر لوی بې کلتور انسان لمړې هغه څوک دي چې دبشریت دتباهۍ لپاره یې ذروي یا نوره ډلئیزه وژونکې وسلې جوړې کړي او ورپسې هغه څوک دي چې دهغې داستعمال او ازمایش هڅه کوي. بین المللي نظامي ارتجاعي کړۍ چې په نړۍ کې پخپله ګټه جنګونه جوړوي او دنوي استعماري او استثماري پالیسیو طرحې کوي په حقیقت کې ډیر بې کلتوره انسانان دي . لوی باکلتوره هغه چاته ویل کیږی چې په ټولنه کې دحق او عدالت دتأمین او داجتماعي ـ اقتصادي سالم انکشاف او داستوګنې دچاپیریال دپاک ساتلو په خاطر مبارزه کوي او قربانۍ ته حاضریږي. لوی باکلتوره هغه قاضي او څارنوال ته ویل کیږي چې دقانون په دفاع کې دریږي او په ټولنه کې دقانوني عدالت دتأمین په خاطر قهرمانانه مبارزې ته ملا تړي . لوی باکلتوره هغه سیاست پوه دي چې په خپله ټولنه کې دسیاسي فهم او درک له مخې دسیاسي وضعې دسالم انکشاف پیشبیني کوي او ددغه سالم انکشاف په خاطر په ټولنه کې صادق او سالم سیاسي ـ اجتماعي قوتونه راهڅوي اودنورو ټولنو سره سیال سیاسي ـ اجتماعي اړیکي ټینګوي، نه داچې

دخپلو شخصي ګټو په خاطر ځان اوهم خپله ټولنه دپردیو غلامان کړي. لوی باکلتوره هغه ژورنالست ته ویل کیري چې په پوره مسلکي پوهه او درک سره حقایق راټولوي او دخپلو خلکو دذهنیتونو دتنویر په خاطر یې نشر ته سپاري او ددغه لارې څخه یې هیڅ خطر او تهدید ونه ګرځولې شي نه داچې دشخصي منفعت په بدل کې حقایق تحریف کړي، په دروغو په چا دګناه پیټې وربار کړي او یا دحقیقت څخه لیري او په دروغو دچا دبرئت لارې چارې لټوي ،او یا یې د پنځو ټنګو لپاره ځانونه د چا دلعنتي میډیا بلبلان ګرځولي او ۲۴ ساعته یې ژبه چلیږي . لوی باکلتوره هغه ډاکتر، انجینر، تاریخ پوه او هر مسلکي شخص ته ویل کیږي چې دمسلکي تقدس، تقوا او دنورو مسلکونو په لړ کې دخپل مسلک دقانوني موقف څخه په ډیر جرئت او شجاعت سره قانوني دفاع وکړي نه دا چې دخپل مسلک مسلکي فاحش وګرځي او دپیسو په مقابل کې هغه دځانګړو افرادو او اشخاصو لپاره دخدمت ګذارۍ وسیله وګرځوي. دې کې شک نشته چې پیسي دژوند وسیله ده خو هدف هیڅکله ندې. هر هغه څوک چی پیسي دخپل ژوند هدف ټاکي مجبور دې منل شوي اجتماعي قوانین او ارزشونه دپښو لاندې کړي. دا ډول کسان نه یواځې دمسلکي بلکه دهیڅ ډول ملي خیانت څخه هم ډډه نه کوي نو ځکه دضعیف وجدان او ټیټ کلتور خاوندان ګڼل کیږي. په یوه ټولنه کې واقعي کلتوري ایدیالونه هغه وخت تحقق موندلې شي چې پدغه ټولنه کی پروفیسونالیزم د ټولنیز نظم دعمده اصل په حیث قبول او لکه چې قضاء داجتماعي نظم لپاره یو له اساسي قواوؤ څخه منل شوې او دقانون ددفاع او تعمیل په خاطر قضا یې محاکم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانون دحراست کمیټې او کمیسسونونه موجود دي او یا نن ژورنالیزم دڅلورم اجتماعي تنظیمي ارګان په حیث پیژندل شوې په همدې ډول په ټولنیز لحاظ مهم حیاتي مسلکونه داجتماعي نظم دښه تأمین او دواقعي دموکراسۍ دپلي کیدو په خاطر دجداګانه او مستقل اجتماعي ارګانونو په حیث په رسمیت وپیژندل شی او دهر مسلکی قانونیت او مسلکي تقدس دحفاظت په خاطر مسلکي محاکم، کمیتي او کمیسونونه په ملي او بین المللی سویه تشکیل شي. پدې صورت کې په بشري ټولنه کې واقعي نظم او عدالت تامیندلې شي. پورتنۍ موضوع البته ما د خپل فهم او درک له مخې په نوې لید توګه دعمیق فهم خاوندانو دنظر دتحریک لپاره راولاړه او وړاندي کړه. زه په نړۍ کي د سولي او امنیت د تأًمین په خاطر د پورتني کلتوري ارزشونو، اصولو او قوانینو مراعاتول لازمي او ضروري شرط ګڼم . په غیر صورت کي ، په نړۍ کي دسولې او امنیت تأًمین نا شونې بریښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلاندې سرچینو څخه په ګټه اخیستنه

۱ – په پښتو ژبه د قرآنکریم تفسیر (لومړی او دوهم ټوک) .

۲ـ سید بهادرشاه ظفر کاکا خیل «پښتانه د تاریخ په رڼا کې».

۳ـ میر غلام محمد غبار «افغانستان در تسیر تاریخ» لومړی او دوهم ټوک .

۴ـ مولانا جلال الدین محمد بلخي مشهور به مولانا «متن کامل مثنوی معنوی»

۵ـ مولانا جلال الدین محمد بلخي مشهور به مولانا «کلیات شمس تبریزی»

۶ـ الفت ګل پاچا «د الفت مرغلرې»
د شهرت ننګیال په زیار

۷ـ رحمان بابا «کلیات»
د حنیف خلیل سریزه ، یادښتونه او وییپانګه

۸ـ پوهاند ډاکټر سید بهاوالدین مجروح «نا اشنا سندرې»

۹ـ پوهاند ډاکټر سید بهاوالدین مجروح «ځانځاني ښامار»

۱۰ـ حرکت سید شیر اقا «دعینیت فلسفه» ،لومړۍ برخه ،دملي دفاع وزارت مطبعه ، ۱۳۶۵ هجري ش. کال

۱۱ـ حرکت سید شیر اقا «ایرو دینامیک ،دینامیک پرواز» ،دملي دفاع وزارت مطبعه ، ۱۳۵۲ هجري ش.کال

۱۲ـ اقبال لاهوری «کلیات»

۱۳ـ روستا یار سید علیشاه معاون سرمحقق «جهان بې انتها» اندیشه های عرفانی حکیم سنایی غزنوی.

۱۴ـ اساسات روانشناسی اجتماعي
له روسي څخه فارسي ژباړه: دکتور یحیا یی

۱۵ـ محمد جعفر مصفا «انسان در اسارت فکر !»

۱۶ـ پی ییر آلن و دیتر کلی «حقیقت تجاوز شوروی بر افغانستان»
فارسي ژباړه:عبدالرحیم احمد پروانی.

۱۷ـ دیه ګو کوردو ویز و سلیک اس.هاریسون «پشت پرده افغانستان»
فارسي ژباړه : اسدالله شفایی.

۱۸ـ جنرال م ا. ګاریيف «افغانستان» زما وروتې جګړه.
په پښتو ژباړن : محمد طاهر کانې

۱۹ـ جنرال لیاخوفسکې «دافغان میړانه او غمیزه»
په پشتو ژباړن : محب الرحمن .

۲۰ـ ستر جنرال الکساندر مایوروف «په افغانسان کې رښتیا څه تیریدل ؟»
په پښتو ژباړن ډاکټر داود جنبش.

۲۱ـ سر اولف کارو «پښتانه (پټانز)»
په پښتو ژباړن : الحاج شیر محمد کریمي.

۲۲ـ محمد حسنین هیکل «ابوالهول او کمیسار»
پښتو ژباړه محمد اصف اکرام .

۲۳ـ دکتر مهدی بهار «میراث خوار استثمار»

۲۴ـ شجاع الدین شفا «تولدی دیگر»
ایران کهن ،در هزارهای نو

۲۵ـ سرو پالي رادا کریشنان او دلاس لاندې پوهانو ډله يي. «تاریخ فلسفی شرق و غرب» «لومړی او دوهم ټوک»
فارسي ژباړه: خسرو جهانداري.

۲۶ـ تاریخ فلسفه سیاسي «لومړي ، دوهم او دریم ټوک».
پازارګارد ډاکټر بهاء الدین .

۲۷ـ ویل دورا نت «تاریخ فلسفه»
فارسي ژباړه: عباس زریاب

۲۸ـ ویل دورانت.«لذات فلسفي .»

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارسي ژباړه: عباس زرياب.
۲۹ـ حنا فخوري او خليل جر . «تاريخ فلسفه در جهان اسلام»
فارسي ژباړه: عبد المحمد آيتي.
۳۰ـ ګي پلانتي ـ بونژور «هګل و انديشهٔ فلسفی در روسيه».
فارسي ژباړه: محمد جعفر پوينده.
۳۱ـ ګ. و. هګل «فنومنو لوژي روح»
ترجمهٔ فارسی: دکتر زيبا جبلی
۳۲ـ ګ. و. هګل «عقل در تاريخ»
ترجمهٔ فارسی: دکتر حميد عنايت
۳۳ـ ګ. و. هګل «د فلسفي علومو دايرة المعارف» په الماني ژبه
۳۴ـ در بارهٔ هګل و فلسفهٔ او «د مقالو ټولګه».
مجتهد ي ډاکټر کريم.
۳۵ـ اتين ژيلسون «روح فلسهٔ قرون وسطی
فارسي ژباړه: ع. داوودی
۳۶ـ اتين ژيلسون «نقد تفکر فلسفي غرب . از قرون وسطي تا اوايل قرن حاضر».
فارسي ژباړه: دکتر احمد احمدی
۳۷ـ لوسين ګلدمن «کانت و فلسفه معاصر»
فارسي ژباړه: پرويز بابايي
۳۸ـ سپينوزا «شرح اصول فلسهٔ دکارت و تفکرات ما بعد الطبيعی
فارسي ژباړه: دکتر محسن جهانګيري
۳۹ـ دکتر کريم مجتهدي «دکارت و فلسف او»
۴۰ـ مور تيمور جي. آدلر . ده اشتباه فلسفي:
فارسي ژباړه: انشا ءا لله رحمتي .
۴۱ـ ګوهر الرحمن ګوهر « قرآن او ساينس».
«لومړې، دوهم، دريم څلورم او پنځم ټوک»

۴۲ـ ډبليو. کي. سي. ګاتري « تا ريخ فلسفه ي يونان» (۱۵) افلا طون (بخش سوم)
فارسي ژباړه: حسن فتحي.
۴۳ـ فرويد ډاکتر زيګموند . «اصول روانکاوي باليني.
ټولوونکي او فارسي ژباړه: ډاکټر سعيد شجاع شفتي
۴۴ـ سر محقق محمد ناصر)ناصر ستانکزي « تاثيرات تغير ارزش پول در معاملات اقتصادي.»
۴۵ـ سرمحقق محمد ناصر (ناصر ستانکزي مطالعه و تحقيق وضع دموګرافي افغانستان.
۴۶ـ ډاکټر سيد ابو الفضل قاضي «شريعت پناهي» حقوق اساسي و نهاد هاي سياسي.
۴۷ـ ډاکټر علي شريعتي روش شناخت اسلام.
۴۸ـ بهاءالدين خرمشاهي. قرآن شناخت (مبا حثي در فرهنګ آفريني قرآن).
۴۹ـ ايان مک لين .«فرهنګ علوم سياسي آکسفورد»
فارسي ژباړه: احمد ي ډاکټر حميد
۵۰ـ محمد نادر ايوبي کندهاري «فلسفه.»
۵۱ـ فلسفي روسي قاموس کال ۱۹۸۷
د ای. ت. فرا لو ا تر نظر لاندي ډلي لخوا
۵۲ـ سياسي روسي قاموس مسکو ۱۹۸۳کال چاپ
۵۳ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «فلسفه ـ پوهنتوني چاپ» په الماني ژبه.
۵۴ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «منتخبات» په روسي ژبه.
۵۵ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «کليات» په روسي ژبه.
۵۶ـ لنين. و. ای. «منتخبات» په روسي ژبه.
۵۷ـ لنين. و. ای. «کليات» په روسي ژبه.
۵۸ـ ګروميکو. آ «خاطرات» په الماني ژبه .
۵۹ـ ټولنيز شعور او دهغې ډولونه ، سياسي خپرونه ، مسکو ۱۹۸۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقالو مجموعه ، دمختلفو ليکوالو له خوا ، په روسي ژبه.
۶۰ـ س. ب. کريمسکي او ف. اي. کوزنيشوف «په نوې طبعيت پيژندنه کې د نړۍ لید مقولي» په روسي ژبه.
۶۱- رضا داوری اردکانی «فارابی مؤسس فلسفهً اسلامی»

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library